COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

Alexei Ceapîghin

Razin Stepan

Alexei Ceapîghin

Razin Stepan

Coperta de H. Guttman

După ediţia

А. ЧАПЫГИН
РАЗИН СТЕПАН

Собрание сочинений в пяти томах
Издательство „Художественная Литература"
Ленинград 1968

Alexei
Ceapîghin

Razin Stepan

roman istoric

În româneşte de:
Al. Ştefănescu-Medeleni
şi Tatiana Berindei

Bucureşti, 1972

Editura UNIVERS

Partea întîi

MOSCOVA

1

Moscova răspundea cu răpăituri mărunte de toacă, ce se ridicau de prin curţile boiereşti şi negustoreşti, la bătăile orologiului de la poarta Spasskie. Orologiul bătuse, dar nu putea fi zărit prin bezna nopţii. Ici-colo un licăr de felinare, un ţăcănit de copite vesteau trecerea vreunui boier. În acel sfîrşit de vară, nopţile erau tot mai întunecoase, ploaia se cernea adesea şi ceaţa se tîra pe ulicioarele întortocheate, cufundate în beznă, pe alocuri podite cu bîrne jilave şi lunecoase, de parcă ar fi fost unse cu săpun negru.

Toţi trecătorii aveau asupra lor zapisce de slobodă trecere şi felinare. Arareori, umbrele întunecate ale streliţilor cu baltage lungi pe umeri se strecurau încetişor către Kremlin, pentru a schimba straja.

— Al naibii drum ! Mult am mai hălăduit în viaţa mea pe mare, dar aici orbecăi de-a binelea. Oare să mă fi rătăcit ? bodogănea un voinic cu cuşmă din blană de oaie şi jupan lung de cazac. Păşea ţăcănind din mers cu potcoavele ciubotelor şi luneca cînd şi cînd împiedicîndu-se de cioturi. Ei, drăcia dracului ! ocărî el, dînd peste o oprelişte care închidea uliţa.

— S-ar zice, lepădătura dracului, că n-ai mai fost pe la Pricazul Lăuntric, ai ? îi strigă un străjer.

— Nu cunosc orînduirile voastre moscovite dar ştiu să găuresc căpăţînile ! Şi în mîna voinicului luci un pistol.

Străjerul, speriat, se trase înapoi, iar cazacul, aplecîndu-şi spatele lat, trecu pe sub oprelişte, se îndreptă din şale şi-şi văzu grăbit de drum.

Dezmeticindu-se, străjerul îi strigă din urmă :
— Diavole ! Frînge-ţi-s-ar coastele şi picioarele !...
Alt străjer se apropie de el :
— De ce l-ai lăsat să treacă ?
— D-apoi, nu vezi că prin Moscova cutreieră fel şi chip de haimanale de pe la Pskov ? O fi vreun hoţoman de cazac : avea şi pistol şi sabie.
— Halal să-ţi fie ! Să te fi înţeles cu el : dacă jefuieşte pe careva, să ne facă şi nouă parte.
— Mi-a fost teamă, lovi-l-ar lingoarea ! Îi sticleau ochii în cap ca unui lup.
— Ce să zic ! Parc-ai fi o babornită de o sută de ani !
În mijlocul pieţei întinse ce părea fără capăt în ceaţă, pe un stîlp gros de care era aninată o icoană adînc crestată în lemn, flăcăruia unei candele nestinse pîlpîia slab prin foiţa de mică, prinsă într-o ramă meşteşugit dăltuită. Două umbre se prelungeau tulburi pe pămînt, iar alături de stîlp se zăreau două făpturi negre ale streliţilor de pază. Rezemaţi în cozile baltagelor, streliţii aţipiseră, legănaţi de vaierul monoton al unui glas ce părea că iese din pămînt :
— O-of, Doamne, Doamne ! Viermii mormîntului îmi rod pieptul ! Pentru ce m-au obijduit judecătorii cei nedrepţi ? ! Căci, bărbatu-meu a fost hain, cumplit nu alta ! Îmi înfigea sub unghii ace roşite în foc... Mi-a smuls părul din cap. Era vătămat, nu mai avea trebuinţă de muiere, de-aia mă chinuia !...
— Hm, făcu omul cu jupan de cazac. Lăsîndu-şi privirea în jos dădu cu ochii de o femeie cu părul despletit, îngropată în pămînt pînă la umeri.
Auzindu-i paşii, unul din streliţi înălţă capul :
— Hei, care eşti ? !
Întinse baltagul cu toporişca înainte, strîngîndu-i coada în mînă.
— Ce naiba cauţi aici ? ! strigă al doilea streliţ.
— Sînt de-ai voştri ! Ce v-aţi speriat ?
— Las'că mulţi mai sînteţi, vă ştim noi !...
— De-ai voştri-s, şoimanilor ! V-am adus de băut.
— Cine eşti ?
— Se vede că nu-i de prin partea locului. Cînd or începe să te descoasă de-a fir a păr, vezi tu cum şi ce fel e la Moscova.

— Om vedea noi ce şi cum !

Dîndu-şi cuşma pe ceafă, voinicul scoase din sîn o ploscă de lut.

— Băuturica nu strică, numa' ia vezi să nu fie otrăvită !

— Şi de ce aş umbla să vă fac seama ?

Streliţul îşi lipi buzele de gurguiul ploştii. Celălalt plescăi pofticios şi zise :

— Mai lasă-mi şi mie, n-o suge de tot !

— Uf, bea, măi, frate, bea ! Doar nu-i pe bani, ca la crîşmă.

— O-of, vai şi-amar de tinereţele mele ! N-o să mai am parte să văd nici soarele senin... nici luna argintie.

— I-ai făcut de petrecanie lui bărbat'tu, acu' taci din gură, muierea dracului ! se răsti la el streliţul.

Omul cu jupan de cazac zise :

— Fraţilor, dar dacă bărbatu-său şi-a meritat soarta ?

— Nu zic ba : aşa o fi, dar pe noi nu ne priveşte !

— Şi tu, de ce nu bei ?

— O rămîne şi pentru mine, mai am.

— Dacă-i aşa, dă-o-ncoa, flăcăule, şi pe cealaltă !

— Apoi, o dată ce-ai pornit să faci cinste, nu te mai zgîrci, că vezi bine ce ceaţă-i afară, ne-a pătruns umezeala pînă la oase...

— Ptiu, ce mai vară ! Plouă într-una...

— Hai, poftim, beţi !

Tot dînd de duşcă, streliţii sporovăiau :

— Cum de nu te temi, voinicule, să rătăceşti aşa, de unul singur ?

— E tînăr, dar, precum se vede, colţos !

— Noi, cei de prin ţinuturile slobode ale Donului, nu ne temem de nimeni.

— Iar noi sîntem streliţi din tată-n fiu, dar oricum...

— Vă temeţi ?

— Nu cine ştie ce...

— Hei, fraţi şoimani, v-au cam încălecat boierii, ai ?

— Lasă c-o veni vremea să-i scuturăm şi pe boieri...

— Are şi răbdarea un capăt !...

— Da o mai fi mult pînă la capătu' cela ?

— Vi-i-ne el, sorocul !

— Chiar şi acu, nu ne temem nici de dracu ! !

— Nu vă temeţi ?
— Nu...
Unul din streliţi se bătu cu pumnul în piept.
— Uită-te la mine, om slobod ce eşti, eu unul nu mă tem nici de satana, nici de vlădica, nici de boieri...
— Aşa să fie ?
— Pe Dumnezeu şi pe sfînta cruce !
— Te lauzi, frate şoimane !
— Nu mă laud de fel !
— Şi cu ce-o dovedeşti ?
— Cu ce vrei tu !
Streliţii se cam cherchheliseră.
— Dacă nu vă temeţi de nimic, hai s-o scoatem din pămînt pe muierea asta. O ducem la crîşmă, bem şi noi ceva şi o mai încălzim şi pe dînsa.
— Hai s-o scoatem ! Fie ce-o fi !
— Stai, măi voinicule, nu-i înţelept ce zici ! Ce fel de strajă mai sîntem atunci ?
— Ei vedeţi, şoimanilor, ziceaţi că nu vă temeţi, dar iacătă că tremuraţi de frică !
— Ba nu, vorbeşte-n noi cinstea noastră de streliţi !
— Care cinste ? V-au pus să păziţi o muiere ! Mare cinste !
— Hai s-o scoatem, zău aşa !
— Şi-apoi încotro o luăm ?
— La crîşmă !
— S-o scoatem !
— Cu ce ?
— Asta-i bună ! Doar aveţi baltage, iar eu vă ajut cu sabia.
— S-a făcut !
— Sapă !
Se apropiară de femeie, dădură ţărîna-n lături şi o traseră de mîini afară din groapă.
— E în pielea goală !
— N-are nimic ! O îmbrac cu jupanul meu şi rămîn în suman. Ţine haina, nevastă !
— Straşnică minte are şi flăcăul ăsta ! E bun de popă !
— Ei, muierea nu-i de lepădat !
— Şi ce ţîţe are...
— He-e-i, voi de colo, diavolilor !

Un glas răsunător pluti peste toată piaţa.

— Aoleo, vine piatidesiatnikul [1], bătu-l-ar pustia !

— Bîta ne mănîncă !

— Şi bicele ! Ptiu, ce ne facem ? Îngropăm muierea la loc ? Ne vede !

— N-o îngropaţi de loc, şoimanilor : staţi aici de o păziţi, că eu mă am bine cu boiernaşii ăştia.

— Du-te, flăcăule, ţine-l de vorbă, potoleşte diavolul !

— He-ei, streliţilor !

Drept răspuns, se auziră paşi şi un glas spunînd :

— Aicea-s !

— Te văd, ţap jupuit, lua-te-ar naiba ! Da'lepădătura cealaltă unde-i ?

— La locul ei !

— Dar tu, neisprăvitule, de ce n-ai nici caftan, nici baltag ?

— Am sabie la brîu şi sumanul pe umeri !

— De ăştia-mi eşti ? He-ei, strajă-ă-ă !

O sabie luci prin întuneric. După strigătul : „strajă-ă-ă !" se lăsă tăcerea. Trupul piatidesiatnikului căzu moale pe pămînt, spintecat în două.

Voinicul se întoarse la streliţi.

— Ce-i cu el ? întrebă unul din ei.

Celălalt pufni pe nări şi spuse, parcă ar fi gîndit cu glas tare :

— Hm ! nu-i a bună !

— Ce anume ?

— I-a făcut seama nacealnicului ! Pricepi ? Sîntem părtaşi la nelegiuire...

Celălalt streliţ, şi mai ameţit de băutură, chicoti, înecat de tuse, apoi îşi trase sufletul şi rosti :

— Dacă tot l-ai tăiat, ducă-se pe pustii spurcatul ! Acu să-l căsăpim de tot !...

Traseră trupul jumătăţit, mustind de sînge, la luminiţa de lîngă icoană.

— Voinic mai era al dracului ! Cum de l-ai blagoslovit aşa, cazacule ? Puţini ar fi în stare...

— Trageţi hainele de pe el ! Tăiaţi-l bucăţi, băgaţi-l, în locul muierii, în groapă şi haideţi la crîşmă.

[1] Comandant peste cincizeci de streliţi (rus.).

— Pe cinstea mea, cazacule, ești bun de popă ! Ptiu, isteț flăcău !

— Dar mai sus de popă, nu te duce mintea ? Poate aș vrea să ajung Vlădică, ai ? !

— Ho-ho-ho ! Al naibii om !

— Vlă-di-că ? !

Nici limbile, nici mîinile streliților nu prea îi mai ascultau. Cazacul făcu el însuși întocmai precum spusese, apoi porniră spre crîșmă.

La răspîntii, străjerii îi lăsau să treacă, dînd la o parte bîrnele opreliștilor. Ici, colo deschideau în cinstea lor porți zăbrelite, întrebîndu-i :

— Încotro ați pornit-o, cinstiți oșteni ?

— Ducem niște tîlhari la Prilcaz !

— Apoi și noi sîntem tîlhari !

— Ce caști gura de ți se văd și măruntaiele ? Iavaș, omule !

— Strașnic l-ai mai atins la mir, frățioare ! Ești plin de sînge. Ptiu ! Și eu îs...

Cazacul se opri în loc :

— Acu, frați șoimani, nu v-a mai rămas altă cale decît Donul. Întindeți-o într-acolo, că prin părțile celea s-au adunat numai oameni slobozi ; acolo nu mai ajunge mîna boierilor.

— Dar tu ?...

— Eu sînt de baștină de-acolo și acolo mă întorn !

— Ce spui !

— Hai, Dioma, să-l umflăm, dimpreună cu muierea, să-i ducem la Pricazul Tîlhăriilor !

— La Pricaz ? Haidem ! Dar uite, am mîinile pline de sînge...

— Vă mai dau votcă ! Beți și vă culcați, iar dimineața, vedeți voi ce-i de făcut !

— Votcă, zici ? Dă-o-ncoa !

— Beți de-a dreptul din ploscă !

Tot poticnindu-se și tot ridicîndu-se, cu fețele pline de sînge, streliții o luară în lungul uliței. Cazacul trase după el, într-o ulicioară lăturalnică, femeia, îmbrăcată cu jupanul lui, apoi aruncă o privire de după colț. Streliții uitaseră cu desăvîrșire de ei ; se depărtau, tot căzînd și ridicîndu-se, tot sprijinindu-se unul de altul.

— Arată-mi drumul, femeie ! Scapă-ţi pielea ! spuse cazacul, înfăşurînd-o mai strîns în poalele jupanului.

Femeia tremura ca varga, abia ţinîndu-se pe picioarele desculţe, vinete de noroi şi de frig. În faţa lor luciră deodată, albe, turlele de tablă ale mai multor biserici. Undeva trăgeau clopotele. Curînd începu să se audă larma unei mulţimi ; în piaţa pe lîngă care treceau, femeile se puseră pe ciorovăială ţipînd ca la foc, tîrguind pînză şi aţă. Acoperişurile de şiţă şi din coajă de mesteacăn ale căsuţelor murdare se desluşeau acum tot mai limpede, tot mai împestriţate.

— Ţin-te bine ! Hai vino, iacătă că s-au deschis de-acu şi crîşmele.

— Vin, hulubul meu drag... vin, dar tare mi-e greu să merg...

2

Crîşma vuia de larmă. Uşa lată de stejar era dată de perete... Duhoarea grea a uleiului de fuzel şi a băuturii, a trupurilor năduşite, a zdrenţelor şi otrepelor ude era înăbuşitoare pentru cei nedeprinşi cu mirosul din crîşme. Încăperea largă avea pereţii din bîrne, murdari de scuipat, iar lutul de pe jos era acoperit de noroi clisos. Pe peretele din spatele tejghelei era prinsă o hîrtie galbenă cu slove mari, negre. Ceva mai la o parte, într-un sfeşnic de fier pus pe o poliţă, ardea o lumînare de seu pe jumătate topită, aruncînd pe hîrtie licăririle firave ale făclioarei ei, palide în lumina dimineţii.

Oricine putea citi pe acea hîrtie următoarele :

„DIN PORUNCA MĂRIEI SALE, ALEXEI MIHAILOVICI, ŢAR ŞI MARE CNEAZ A TOATĂ RUSIA CEA MARE ŞI CEA MICĂ, MUŞTERIII SĂ NU FIE CHEMAŢI, SAU SCOŞI AFARĂ DIN CRÎŞME — NICI SOŢUL DE NEVASTĂ-SA, NICI FECIORUL DE TĂTÎNE-SĂU, NICI DE FRATE, ORI SORĂ, DE NICI UN FEL DE NEAMURI, PÎNĂ CE ACEL MUŞTERIU NU-ŞI VA FI BĂUT TOT AVUTUL, PÎNĂ ŞI SFÎNTA CRUCE DE LA GÎT."

Cazacul cercetă din ochi, cu deosebită agerime, odaia încăpătoare, cu tavan de bîrne, fără nici o ieşire pentru fumul

vetrei, ca într-un staul de oi. Privirea sa lunecă spre fundul crîşmei, unde, dincolo de o uşă dată în lături, se zărea un cuptor mare, cu o gaură neagră, fără uşiţă.

Nu văzu iscoade. Faţa i se însenină. Mişcîndu-şi umerii laţi, puse pe tejghea cîţiva bănuţi :

— O cinzeacă şi un colac !

Mîinile îngreunate de somn ale femeii, care aţipise între timp, căzură în lături. Cazacul o prinse în braţe, dar jupanul lunecă în lături, dînd la iveală trupul ei despuiat, voinic, plin de ţărînă. Trăgînd cu coada ochiului spre sabia cazacului şi mîinile-i înroşite de sînge, crîşmarul puse pe masă clondirul destupat şi un colac dat prin făină.

— De unde ai mai scos-o şi pe asta ?

Femeia tresări şi scăpă din mînă colacul pe care apucase să-l ia. Cazacul încruntă sprîncenele groase, dar răspunse liniştit :

— S-a îmbătat criţă şi nişte ticăloşi şi-au rîs de ea şi au despuiat-o... Am adunat-o de pe drumuri şi iacă, acu o încălzesc...

Cu ochii mijiţi, vicleni, crîşmarul adăugă cu un glas care nu prevestea nimic bun :

— Doamne fereşte ! Nu mai e de trăit de atîţia răufăcători. Mai în fiecare noapte izbucneşte cîte un foc în Moscova...

Prin geamurile de mică, pe-alocuri găurite, răzbătea ciripitul vrăbiilor, se auzea zăngănit şi hurducăit de lucruri grele, rostogolite sau cărate.

— Iar trage neamţul tunul la curtea domnească...

— Trebuie zis : Kukui [1], du-te la Kukui !

— N-oi zice aşa — m-oi învîrti de niscaiva bice pe spinare ! şuguiau nişte beţivani zdrenţăroşi, aşezaţi pe butoaiele uriaşe din fundul crîşmei, lîngă uşa deschisă în peretele de bîrne. Îmbrăţişau de mama focului nişte femei care se certau la cuţite, gata-gata să se încaiere.

— Afară-i mai mult loc pentru chelfăneală, muieruştilor !

[1] Mahala în vechea Moscovă, locuită de nemţi.

— Păi, dacă-i mai mult loc, stai tu acolo! Asta mi l-a luat pe Mikeşka, iar Mikeşka mi-a şterpelit kika [1].

— Vai, vai! Dar ea nu-i nevastă de tîrgoveţ?

— Matrionka? Da' de unde! Toată lumea o ştie că e cucoană mare prin crîşme!

— Ha-ha-ha!

— Dar kika ta cum era? Cu mărgăritare ori cu granate?

— Cum necum, o am de la bunică-mea.

— Ei, atunci trebuie să fie frumoasă... Ehei, fraţilor, umblă p-aci, prin tîrg un zărghit, de-i zice lumea Grişka-Gheb şi Grişka ăsta a găsit pentru kika Matrionei un loc cam de ruşine: o poartă în izmene pentru vătămătură!

— Ha-ha--ha!

— Ho, spurcatule!...

Butoaiele fie că erau răsturnate pe-o rînă, fie că stăteau în picioare. Oamenii se piteau pe după ele, ca după nişte stîlpi, răsărind cînd şi cînd ca să se ascundă apoi din nou. Careva nevăzut zdrăngănea din strune, iar în faţa butoaielor un popă răspopit, negricios, cu picioarele subţiri şi anteriu lung, încins cu o zdreanţă, juca de mama focului, cîntînd cu glas fonf:

Dascălu cu dăscăliţa,
Diavolul cu diavoliţa,
Ţîrcovnicul cu pisica.
Şi-a rupt laba mititica!
Trei ani mîta a bolit,
Pe motan nu l-a iubit,
Iar motanul supărat
Toate oalele le-a spart!

Cel care pînă atunci ciupise strunele unui instrument, semănînd cu o lădiţă, sări deodată de după butoaie.

— Ei, drace! Mai bine stăteai locului!

Cîntăreţul începu să ţopăie şi să se învîrtească, fîlfîindu-şi poalele caţaveicii muiereşti, descheiate, pesemne furată de la nevastă-sa. Printre pulpane i se vedea din cînd în cînd dosul gol, mînjit de smoală.

[1] Podoabă pe care o purtau pe cap, din vremuri străvechi, femeile căsătorite.

Bătînd în lădiță, ciupea strunele și cînta :

Pe sub bradul cel fălos,
Sub mesteacănul umbros
Șade-o muscă c-un țînțar,
Cîntă ca un lăutar.
Halal ție, țînțar-frate,
Că ești tare cumsecade,
Halal ție, musculiță,
Că ești bună lăutăriță !

— Hei, oameni buni ! Știți oare că domrele [1] și slomnițele [2] noastre au fost arse cu toatele din porunca vlădicăi și că e oprit cu străşnicie să se mai cînte prin crîșme ?

Cîntărețul se opri din joc și-i răspunse crîșmarului :

— Nu-i nimic, nene Trifon ! De-o lua foc cumva Moscova, ăi vedea că atunci joci și matale.

— Fire-ai să fii tu, cu dosul tău gol ! Cînd or veni iscoadele, vorbești tu altfel.

Crîşmarul se repezi de după tejghea, cu biciul în mînă. Bețivancele se încăieraseră.

Cazacul trase femeia de mînă, ieșind cu ea din crîșmă. După ce le despărți pe bătăușe, crîșmarul se întoarse la tejgheaua lui, de unde băgă de seamă că nici cazacul, nici femeia nu se mai aflau acolo. Clătinînd din capul său bărbos, sughiță, își făcu semnul crucii în dreptul gurii și spuse, cu părere de rău :

— Nu mai vin iscoadele și l-am scăpat pe voinic, cu muiere cu tot. Avea sabie... și mîinile pline de sînge. Mă prind că erau tîlhari...

Femeia umbla ca în vis. Cazacul o întrebă :

— Știi oare drumul, nevastă ?

— Te duc eu cum trebuie, hulubul meu drag.

Trecură un pod de bîrne dezgrădite, peste rîul Moscova și ajunseră, pe ulicioare dosnice, în mahalaua streliților. Femeia îl ducea prin locuri pustii, unde mai că nu întîlneau pe nimeni. Trecură apoi peste rămășițele unui foc vechi, peste

[1] Instrument popular cu coarde.

[2] Vechi instrument popular, un fel de trîmbiță strîmbă.

scînduri pline de cuie, peste bîrne şi grinzi pe jumătate arse, coborîră, apoi urcară din nou pe un morman de lemnărie.

— Nu credeam că ştii atît de bine drumul !

— Of, cum să nu-l ştiu, hulubul meu drag ? Mi-a ieşit sufletul cît am stat îngropată în pămînt. Strigam într-una. Îmi luam rămas bun de la lumina zilei... Nici nu mai ştiu ce strigam, zi şi noapte... Dar tu de unde ai picat ? Din cer, oare ?...

— De pe pămînt !... Am auzit şi eu în piaţă diacul citind cu glas tare şi am văzut cum te duceau, despuiată...

Femeia căută o spărtură într-un zaplaz vechi, pierdut într-un desiş de călin şi răchitiş pîrjolit. În timp ce trecea prin spărtură, îndoită de spate, îi spuse, urmîndu-şi vorba :

— Nu te duc la mine acasă, drăguţule, că acolo mă prinde. Aici nu mă ştie nimeni... Am pus bine ceva boarfe colea, la un moşneag zărghit la cap şi firav la trup, smintit întru Domnul...

— Hai la moşneag !

Atingînd cu obrazul mucegaiul zăplazului, cazacul îşi şterse repede, cu mîneca hainei, faţa osoasă, uşor ciupită de vărsat.

— Te-ai lovit cumva la cap ? îl întrebă femeia.

— M-am murdărit, iar murdăria e mai rea ca sîngele...

De partea cealaltă a zăplazului tufe de iarbă-neagră năpădiseră tot locul. În hăţişul acela, abia ridicîndu-se deasupra pămîntului, se zărea un bordei lunguieţ şi urît la vedere. În pragul lui, la intrarea ce ducea în jos, şedea pe pămînt un bătrîn ghebos, pe jumătate despuiat. Trupul lui murdar era înfăşurat cu lanţuri de fier. La gît, pe pieptul sluţit de cocoaşă, atîrna o cruce. Bătrînul nu se clinti, nu se dădu în lături, dar spuse cu un glas adînc, din rărunchi :

— Iriniţa ? Venişi înapoi de pe ceea lume şi încai cu un voinic ? Oare nu vă vor porunci boierii să faceţi cale-ntoarsă ?

Moşneagul îşi răşchirase picioarele uscăţive, nelăsîndu-i să treacă.

— Of, nu mă ţin picioarele ! Fă-mi loc să trec, moşule !

Ghebosul se dădu în lături.

Cazacul şi femeia intrară în bordei, dînd în întuneric peste nişte sipete ; femeia dibui însă curînd o uşiţă scundă, prin care pătrunseră amîndoi de-a buşilea. Coborîră încă trei trepte şi ajunseră într-o încăpere încălzită. Suflînd în spuză, femeia aţîţă focul din vatra unui mic cuptor de cărămidă, durat în-

tr-un fel deosebit, cu prichiciuri de dormit în părţi. Cazacul stătea în picioare, fără să se aplece — era înalt de stat — şi tot mai rămînea loc destul pînă la tavan.

De la o lumînare de ceară, femeia aprinse o candelă, o a doua, apoi a treia, îşi făcu semnul crucii şi-i spuse oaspetelui său :

— Ce stai în picioare, hulubul meu drag ? Şezi ! M-ai scăpat de la cazne grele ! De-i vrea să te culci, poftim, culcă-te : uite colea crivatul, perne, saltea de puf — întinde-te, că aici nu vine nimeni.

Iar ea lăsă jupanul să-i lunece de pe umeri pe laviţă şi plecă undeva, aşa, despuiată. Cazacul era obosit, iar în odaie domnea o linişte ca de mormînt. Voinicul îşi lepădă sumanul, sabia şi pistolul, îşi scoase ciubotele grele din picioare, lăsîndu-le acolo unde căzuseră şi aţipi, lungit pe salteaua de puf, peste velinţă.

Femeia se întoarse, păşind încet pe duşumea cu papucii căptuşiţi cu blană de jder, gătită, cu un sarafan albastru mătăsos, cu scurteică de mătase. Părul ei bogat era strîns într-o reţea cusută cu mărgăritare. Se apropie de crivat, se aşeză încetişor pe marginea lui şi şopti uşor ca să nu-şi trezească musafirul :

— Dormi, hulubul meu drag, te-oi ţine minte cît oi trăi... Mi te-ai lipit de suflet mai dihai ca tăicuţul şi măicuţa...

Cazacul deschise ochii.

— Uf, uite-aşa-s eu, n-am astîmpăr ! Dorm de-a-n picioarelea, dar mă tot trage inima să te privesc, hulubaşule...

— Hai, culcă-te !

— De-mi îngădui să mă culc alături de tine, m-oi culca şi te-oi dezmierda ; doar să sting candelele şi să acopăr cu ceva icoanele.

— Lasă-l pe Dumnezeu ! Nu le mai acoperi şi nu mai stinge candelele, e mai veselă viaţa pe lumină.

— Vai de mine, aşa — mă tem, îi păcat !

— Păcat ? Atîta păcat să fie pe lumea asta ! Nu le mai stinge, culcă-te !

— Of, pricină de păcate ce eşti ! Lasă-mă... Îmi îngădui să te strîng în braţe, să te sărut ? M-am spălat bine, dar tot mai miros a ţărînă.

— Trece.

— Toate trec, hulubaşule, numai moartea...
— Lipeşte-te de mine şi taci.
— Stai să-mi scot sarafanul.
— Scurteica, sarafanul — toate. De prisos sînt şi gîndurile astea care te frămîntă ! Sărută-mă !
— Scumpul meu ! Hulubul meu drag !
— Hei, Iriniţa ! Eşti ca o luntre nouă de lotru... Nu degeaba am venit eu pe urmele tale...
— Iubitule, lasă-mă să acopăr sfînta icoană, măcar cu o zdreanţă ! Mi-o fi mai dulce dragostea...
— Taci, femeie !

3

Cazacul se trezi în lumina prea vie a lumînărilor. La masa de sub icoane şedea smintitul, gol pînă la brîu. Femeia nu se vedea. Îl întrebă pe nebun :
— Ce te aşezaşi la loc de cinste ?
Turnîndu-şi votcă într-un pocal mare de aramă, acesta îi răspunse :
— Stau unde mi-e locul... În capul mesei îs puşi de obicei popii şi nebunii, iar mie aşa mi se zice de mic copil.
— Ei haide, şezi, dacă-i aşa. Mă scol acuşi. Unde-i Iriniţa ?
— S-a dus la baia de aburi, dar uite-o parcă vine...
Femeia se întoarse, îmbujorată, plină la trup şi năduşită, îmbrăcată cu o scurteică de mătase verde, garnisită cu blană de vulpe ; sub scurteică se vedea un sarafan albastru-deschis şi sub el, o cămaşă de mătase trandafirie, cu mînecile cusute cu mărgăritare.
— Te-ai trezit din somn, hulubule !... Hulubul meu drag !
— Ei, oi zbura curînd ! Musafirul se ridică ; crivatul de stejar scîrţîi sub greutatea trupului său.
— Eşti bărbat în putere ! Eşti tînăr, dar tragi bine la cîntar. Eu n-am fost zămislit atît de greu, mormăi bătrînul.
— Ţi-am adus niscai vin şi mied de vişine ! Iar de-ţi iei zborul, hulubul meu drag, să-mi spui cum te cheamă, ca să

ştiu pentru cine să mă rog, să mă închin la Dumnezeu, pe cine să strig pe nume în somn.

— Stepan mă cheamă, iar de fel îs de departe...

— Îmbracă-te, Stepanuşka! Al cui o fi sîngele cu care eşti mînjit? Spală-te pe mîini şi răcoreşte-ţi, drăguţule, faţa cu apă rece... Am fost prin tîrg... Am aflat tot: cum că îi caută pe streliţii noştri, ăi de au stat de strajă lîngă groapa mea, îi caută iscoadele: au răscolit toată Moscova, dar nu le-au dat de urmă... Au adus nevestele şi copiii lor la cercetare, la Pricazul Lăuntric.

— Ia vezi, bagă de seamă, nevastă! De te-or recunoaşte, vai şi amar de capul tău...

— Ehei, drăguţule! Nu-i uşor să dai de urma unei femei în toată Moscova: m-am sulemenit, m-am gătit ca o neguţătorească, mi-am cănit sprîncenele — toţi cerşetorii se ploconesc în faţa mea, aşa că nimeni nu mai dă de muierea cea păcătoasă... Umblă zvonul că m-au mîncat cîinii acolo, în groapa ceea... Şi chiar că m-ar fi sfîşiat, de n-ar fi fost streliţii, trăi-i-ar Dumnezeu, care alungau cîinii: „Lasă, ziceau, să se mai chinuiască olecuţă".

— Pasămite, tot răul îi spre bine... îngăimă nebunul.

— Şi astfel s-a zvonit, drăguţule, cum că leşul muierii cu pricina l-au sfîşiat cîinii, iar căpetenia streliţilor ar fi fost tîlhar de felul lui, a fugit şi i-a luat şi pe streliţi cu el. Chiar că toată cercetarea pentru dînsul se face, dragul meu... tot povestea femeia cu o vorbă tărăgănată, cîntătoare.

— Nu se ştie cîtă vreme o ţine amăgirea asta! De-o fi mult, e bine, de-o fi puţin, atunci să te păzeşti... Dar mi-e sabia ascuţită, iar prăselele ei, taman bine potrivite pentru mînă, aşa că oricine şi-ar vîrî nasul în treaba asta, ar avea de-a face cu Stenka...

— Vai, dar unde mi-e capul? se tîngui femeia. Am uitat să aduc apa! Plecă, apoi se întoarse cu un lighean de aramă, ce zăngănea. În mîna dreaptă ţinea o carafă de argint în care clipocea apa. Spală-te, hulubul meu drag.

— Hei, acu om petrece, om juca şi-om cînta! Bine zic, Iriniţa?

— Bine, drăguţule, bine!

— Iacă, m-am spălat şi de sînge, ducă-se pe pustii Moscova cea boierească!

— Chiar ducă-se! Vezi că în norod, drăguţule, creşte mînia cumplită împotriva mărimilor, a celor din preajma ţarului, împotriva lui Boris Ivanovici şi a diacului Cistov de la Dumă, a lui Pleşceev, judecătorul cel hrăpăreţ: că mulţi oameni a mai prăpădit el de pomană, lăsîndu-i să putrezească în temniţe. Pleşceev e rudă cu ţarul, aşa că a luat cu japca toată sarea şi a pus nişte preţuri încît sărăcimea nici că se mai apropie de ea...

— Am auzit despre asta. Ia zi, Iriniţa, nu cumva ai ceva straie tătărăşti?

— Cum nu, hulubul meu drag. Cînd trăia bărbatul meu, piei-i-ar şi numele! vindeam tot felul de ţoale la bazar... Stai să caut prin sipete, că parcă mi-aduc aminte, drăguţule, că am pe undeva nişte straie păgîne, o cuşmă şi o pereche de ciubote moi, de safian, cu izvoade.

— Eşti muiere cu scaun la cap!

— Ei, vezi că norodul de mult s-ar fi răsculat împotriva vrăjmaşilor săi, doar atîta că se teme de nemţi: neamţul se pricepe la tunuri şi apoi, fireşte, nu este de partea norodului!

— Nu-mi pasă nici de nemţi! Ia mai toarnă-mi, nevastă! Rusia trebuie zguduită din temelii — atunci chiar şi neamţul se bagă în gaură de şarpe...

Băură, se sărutară, apoi băură din nou. Oaspetele înălţă sus capul său cîrlionţat. Privirile i se adînciră, se făcură deosebit de străpungătoare:

— Dar dacă or începe să mă caute gîzii, iscoadele şi alţi copoi boiereşti, nu ţi-o fi teamă, Iriniţa, să-mi dai adăpost aici, la tine?

— Ce vorbe-s astea, hulubul meu drag! Te ascund, de bună seamă, iar de o fi să te găsească, pentru tine mă duc şi la cazne.

— Să bem şi să tăcem, nevastă!

— Gata, aţi căzut la învoială şi aţi încărcat sania, spuse nebunul. Dar aţi uitat să-i faceţi cinste şi moşului!

— N-am uitat, moşule, uite că n-am uitat!

Şi cazacul turnă mied în pocalul cel mare de aramă al nebunului.

— Tocmai aşa trebuie să fie: e şi dulce, şi te şi dă grămadă!

— Mai bine ţi-ai pune o cămaşă pe tine, moşule!

— Hei, Iriha, sub cămaşă nu mi se mai vede sfinţenia, iar eu vreau să şi joc. Măi, flăcăule, cînd ţi-i toci buzele de atîta sărutat, iar grumazul ţi-o obosi de îmbrăţişări muiereşti, să mai stai şi cu mine de vorbă.

— Aşa să fie ! Şi cazacul se trase mai aproape de nebun.

— Vii de departe ?

— De la Don... La noi nu se ară pămîntul, în schimb, pescuim, vînăm şi luăm prinşi — iasîri ; facem negoţ cu oameni, iar apoi plecăm pe Volga, pe la Panşin, să petrecem în voie... Uite-aşa trăim !

— Dar tu, voinicule, cînd o fi să ajungi hatman, să nu-i laşi pe ceilalţi să vîndă oameni...

— De ce, moşule ?

— Vezi că te vinde careva şi pe tine... Dar să cauţi comori îţi place ?

— Am găsit o comoară, am scos-o din pămînt, spuse cazacul, bătînd femeia pe spatele lat.

— Comoara asta îţi cîntă în strună, iar de n-ar fi aşa, te-ar băga în sperieţi, că-i arţăgoasă foc... De-i pofti comori de aur, de mărgăritare ori de argint, îţi povestesc eu despre nişte buruieni ce înfloresc ori, cum le zice pe aici, despre crini roşii şi albi....

— Aş vrea să aflu despre aşa ceva, moşule. Hai, povesteşte !

— Ascultă-aici : se află pe lumea asta o buruiană de-i zice iarbă săltătoare, ce creşte pe morminte. E naltă şi face flori albăstrii ca nişte inele ; are putere mare asupra comorilor. Dacă o înfăşori într-o cîrpuliţă, se desface ea singură şi începe să salte. Treaba asta însă trebuie făcută pe cîmp : unde o sări buruiana, acolo se aprinde un foc şi trebuie căutată comoara...

— Apăi, moşule, comoara mea e colea, pe laviţă. Nu cred în minuni, iar de mărgăritare, de aur şi de nevastă îmi fac eu rost cu ea, cu sabia.

— Să nu-ţi povestesc mai departe ?

— Ba povesteşte, că te ascult.

— Atunci ascultă ! Mai este pe lumea asta şi altă buruiană, hamei de cîmp îi zice, care creşte prin mlaştini. Face

nişte cucuruz galben — doar atît că are altă culoare decît hameiul de grădină... Iar de pisezi în piuliţă sămînţa acelui cucuruz, şi pui din cel praf un piculeţ fie în vin, fie în bere, nu te mai îmbeţi nicicînd, oricît ai bea...

— Ar trebui, moşule, să ţin minte ce mi-ai spus de floarea aceea, că-mi place să beau.

— Să ţii minte, voinicule, că omul care se înfruptă zdravăn din sămînţa ei, nicicînd nu se mai ameţeşte de băutură, ci se face grozav de aprig şi cutezător : sare şi în foc, şi în apă şi împotriva jungherului...

— Ar trebui să-mi aduc aminte de floarea asta : „Creşte prin mlaştini şi face un cucuruz galben..."

Femeia îşi goli pocalul de mied, şi-l răsturnă apoi, gol, pe cap şi spuse :

— Uneori mi-e şi frică de cîte sporovăieşte moşul pe uliţă ori la biserică : ar putea oricînd să se lege de el iscoadele şi să-l înhaţe...

— M-au înhăţat ele nu o dată, dar mi-au dat drumul, zicînd că n-am minte... Dar ascultă aici : mai e o altă buruiană, de-i zice orbalţ, ori iarba tîlharului, care înfloreşte pe movile, printre merişori, în desişul pădurilor, o buruiană mărunţică, tare subţirică şi arătoasă... Are crenguţe şi cetină verde şi o tulpiniţă noduroasă, cotită ; pe buruiana asta cresc nişte boabe verzi, uneori şi negre... E bună de băut fiartă, pentru cei ce au sînge stricat ori limbrici, şerpi, broaşte rîioase şi alte spurcăciuni în pîntec... Toate le alungă din măruntaie. Au poate, să-ţi povestesc mai bine despre zodie ?

— Povesteşte, moşule, tot ce ştii !

— Pe vremuri, citit-am bucoavna ceea cu şase aripi, cu spusele şi scrierile cele iritice ale jidovului Sharia şi ale altor preaînţelepţi. Făcut-am socoteli după numărătoarea arăpească, precum şi după acele stele despre care s-a fost scris ; şi în bucoavnele celea citit-am cum că pămîntul nostru care, înalţii ierarhi şi alţi pravoslavnici părinţi socot că ar fi neted ca palma omului, iaste rotund, iar cerurile nu sînt nici şapte, nici şase, nici cinci şi nici două-trei la număr, ci unul singur, iar pămîntul iaste rotund şi văzduhurile îl învăluie din dreapta,

din stînga, de jos și de sus și pămîntul ista se învîrtește... Dar să știi că toate aistea nu ți le spun decît ție, întrucît mi-e drag de tine, cum îi e drag și Iriniței. Altora mă tem să le spun așa ceva ; mi-ar arde în foc trupul ista slăbănog și bătrîn și nu mi-a sunat încă ceasul...

— Taci, iriticule ! zbucni femeia și bătu cu pocalul în masă, de se vărsă miedul din el.

— Tare mai ești aprigă la beție, Irinița, aprigă rău ! Iaca tac...

— Iar eu zic : grăiește, moșule ! Trebuie să spunem toate cele ce ne opresc popii să le spunem, și s-ar putea ca în bucoavnele jidovilor să fie mult adevăr ! Vreau să știu tot... să cercetez toate icoanele făcătoare de minuni, să le întorc pe o parte și pe alta ; asta doresc eu și am necaz atît pe popii cei nedrepți, cît și pe boieri.

— De știut, toate trebuie să le știm, cinstite oaspe ! Nebunul se cherchelise, dar, lucru ciudat, mintea lui părea mai ageră la beție, așa că acum rostea vorbele fără să i se împleticească limba în gură. Bătea cu pumnul osos în pieptul gheboșat și bărbuța lui căruntă se bîțîia de mama focului, lanțurile zornăiau pe trupul lui costeliv, răpănos, iar crucea de fier sălta pe cocoașă. Trebuie să le știm — pentru asta nu mă dau în lături, să fiu ars și pe rug, căci vreau să știu tot ! S-ar putea ca, după cum zice în cele scrieri iritice, pămîntul nostru să ajungă peste veacuri alb și rece precum e luna, iar luna să fie și ea un boț ce se învîrtește, dar un boț de gheață... Cic-ar fi și stele, de o mărime de necuprins, oaspe drag, iar fiecare stea ar fi un boț, și toate... toate se rotesc, schimbînd lumina cu întunericul și întunericul cu lumina, iar vînturile și furtunile...

— Hei, gheboșule ! Caracudă bătrînă ! El e mîndrutul meu. Steopa, nu-i așa că ești al meu ?

— Al tău sînt, Irinița, al tău, cît oi sta cu tine.

— Ia-mă în brațe și du-mă pe crivat.

— Șezi binișor !

— Du-mă, dacă zic ! Ori, dacă nu, îmi sfîșii straiele de pe mine și o pornesc așa, despuiată, pe ulițele Moscovei, strigînd în gura mare : „Eu-s muierea ceea de m-a răpit el viermilor

din mormînt, eu sînt ceea, iar el e omul ce-l iubesc mai presus de lumina soarelui !..." Stiopa, hai du-mă...

— Lasă-mă în pace, Irinița ! Moşul povesteşte şi mi-e drag să aflu...

— Vezi că-i zărghită, ți-i găsi beleaua cu ea. Fă-i pe plac, că altfel nu scapi...

Cazacul se ridică de la locul lui, luă în brațe femeia, moleşită de votcă şi mied, care îl săruta şi îl muşca, şi o întinse pe crivat.

— Culcă-te că te bat !

— Bate-mă ! Te iubesc... bate-mă ; cu cît mă bați cu atît m-oi ține mai dihai după tine : dragostea-i şi mai dulce cînd eşti bătută de omul ce ți-e drag.

— Dormi, că vin îndată !

Plecă de lîngă ea. Femeia tăcu — pesemne că adormise.

Lucru ciudat : după ce făcu cîțiva paşi prin încăpere, simți că ameţeşte ; ochii lui, pînă atunci limpezi, se roşiră, iar mîna-i mare apucă mînerul sabiei grele. În fața lui se schimonosea ghebosul cel pirpiriu şi cărunt, zornăindu-şi lanțurile. Uitînd cu desăvîrşire că, o clipă mai înainte, ascultase cu multă luare-aminte lucrurile nemaiauzite pe care i le povestea ghebosul, bătu din cizma grea şi-i strigă poruncitor :

— Hai, joacă, diavole !

Nebunul începu să se învîrtească de colo colo prin încăpere, cocoaşa lui se bîțîia, săltînd de mama focului, barba căruntă îi fîlfîia în vînt şi el cînta, cu glas parcă ruginit :

Fost-au, vere, doi fîrtați
Numa-n zdrențe îmbrăcați,
Capul pe butuc puneau,
Sînge pe cămeşi aveau.
Uite cum le rup
Carnea de pe trup !
Crîncen cleşte de călău
Piele, păr jupoaie,
Strîmb şi hîd li-i chipul, zău,
Sîngele — şiroaie.
Uite : vinele plesnesc,
I-auzi : oasele trosnesc.

Apoi urmă încetişor :

Două suliţi de oştean...
Trei mănuşi, de saftan.
Diacul e colea şi el,
Poartă-n deget scump inel.
Tot socoate bicele
Ce le trage gîdele !
Carne de om peste tot,
Trupu-i ciung, olog, schilod...
Oase, oase văd zăcînd,
Către ele-un corb zburînd,
Cu sînge-i stropit cel car,
Sub picioare bălegar.
Ca-n apă, în sînge păşesc :
Asta-i darul boieresc,
Dat norodului... Amin !

— Nu-mi place cum joci, împielițatule !... Cazacul îşi trînti sabia pe laviță, apoi o scoase din teacă şi cizmele-i grele cu potcoave, începură să tropăie vijelios prin încăpere. Scotea şuierături şi cînta :

Hei, Nastasia,
Fă, Nastasia,
Ia deschide-ţi poarta mare,
Voinicu-n casă primeşte :
Iată-l, în cerdac păşeşte.
Nastasia, mîndra mea,
Mare chef e-n casa ta.
Voievodul azi petrece
Pîn-ce miezul nopţii trece !
Hai, securile-ascuţiţi
Voievodul să-l primiţi,
Să-l cinstiţi, să-l ospătaţi,
Oasele-i la corbi să daţi !...
Hei, Nastasia,
Fă, Nastasia !

Acompaniind fluierăturile cazacului, sabia şuiera prin aer, descriind cercuri largi. Speriat de sclipirile ei şi de strigăturile haiduceşti, bătrînul se vîrî sub masă. După ce ocoli o dată

odaia, tot jucînd, cazacul se întoarse la masă. Deodată repezi în scîndură mîna-i grea, înarmată cu sabia. Spintecată în două, în lungime, masa de stejar se clătină şi trosni, iar scîndura plesni. Sabia pătrunsese adînc în lemnul trainic de stejar. Auzind lovitura, trosnetele şi zăngănitul vaselor ce zburară, cioburi, de pe masă femeia ameţită se trezi din somn, se ridică în capul oaselor şi întrebă :

— Unde trag clopotele, moşule ?...

Oricît de speriat era bătrînul zănatic, deprins cu ghiduşii, nu se putu opri să nu glumească şi-i răspunse :

— La biserica Mîntuitorului, Iriniţa !

Pe jos zăceau risipite mucurile fumegînde ale lumînărilor de seu. Odaia nu mai era luminată acum decît de făclioarele tremurătoare ale candelelor de la icoane.

Bătînd din picior, cazacul înfipse sabia cu toată puterea în perete şi ea rămase acolo, legănîndu-se sclipitoare. Voinicul se aşeză pe laviţă frecîndu-şi fruntea şi răvăşindu-şi zulufii. Bătrînul ieşi în patru labe de sub masă şi se apucă să adune mucurile de lumînări, vasele sparte, căuşele şi pocalele. Apropiind cele două jumătăţi ale scîndurii despicate, aşeză din nou vasele pe masă şi se uită în carafa cu mied care scăpase neatinsă.

— A mai rămas cu ce să-ţi ameţeşti mintea şi să-ţi întărîţi inima... zise el şi adăugă cu sfială : Eu nu mă pricep, oaspe drag, la asemenea cîntări...

Cu capul în piept, cazacul îşi smulgea straiele de pe el şi le arunca cît colo. Bătrînul veni încetişor, tîrîndu-se pe brînci, de parcă s-ar fi apropiat de o sălbăticiune, şi-i trase din picioare ciubotele grele, tot turuind :

— Vezi că muierea neghioabă, bucuroasă cum era, a adus votcă de avea tutun în ea... Votca ceea ia minţile omului.

Cazacul se ridică greoi în picioare, cu ochii stinşi, cu gura schimonosită pe faţa-i tînără, scrîşnind din dinţi. Bătrînul pieri repede din calea lui. Cazacul făcu cîţiva paşi şi se prăvăli pe crivat. Bătrînul era numai urechi. Dînd nu se ştie cui porunci, ca prin vis, cazacul începu să şuiere :

— Trăsnetul căzut-a, tunetul bubuit-a...

Moşneagul găsi uşa pe dibuite, dar se întoarse curînd şi pîslarii lui scurţi, cu şireturi, retezaţi în bot, se îndreptară tîrîş

spre cotlonul lui de totdeauna: voia să isprăvească miedul rămas.

— Grozav îi de voinic şi crunt flăcăul ista! D-apoi viaţa nu-i a celor ce calcă pe fier, ci a celor ce poartă fierul... aşa s-a pomenit din vecii vecilor.

4

Cele dintîi ceasuri ale unei dimineţi cenuşii. În faţa Kremlinului, tîrgul e în toi. Care cu fel şi chip de mărfuri se înşiruie unul lîngă altul. Vornicul tîrgului, în caftan lung cu găitane, cu un comănac de catifea tivit cu blană de vulpe, se plimbă printre care însoţit de doi streliţi. Adună dajdiile pentru ţar, pentru biserică şi o parte pentru sfintele mănăstiri. Răsună clinchet de bani.

În faţa tarabelor, aproape de Kremlin, un gîde, cu ilic de catifea neagră peste rubaşca roşie, cu mînecile suflecate, se pregăteşte să biciuiască un hoţ.

Răufăcătorul, doar cu nădragi albaştri de pînză de casă vopsită, fără cămaşă, stă aplecat, tremurînd ca varga... Trupul său costeliv, asudat de frică, abureşte în răcoarea dimineţii. Pe pieptul scobit se leagănă, aninată de un şnur, o cruce de alamă.

— La o parte, gloată! strigă gîdele, un vlăjgan bărbos, pînă nu de mult casap la o măcelărie. Dîndu-şi agale pe ceafă tichia de pîslă, strînge biciul în mîinile vînjoase, înnegrite de sînge, şi-şi mişcă puternica falcă de jos, iar o dată cu ea se mişcă şi barba stufoasă. Sub rubaşca descheiată la gît, pe pieptul lat, păros, i se zăreşte şnurul crucii. Hei, mă, nepricopsitule, tîlharule, dezumflă-ţi bojocii! îi strigă el osînditului.

Răufăcătorul se screme, obrazul i se face stacojiu, iar gloata lărmuieşte:

— Hîrîie, e de rău!

— Ia, cearcă, poate că-l faci scăpat!

— N-ai cum.

— Ţin-te!

Şi gîdele scutură codiriştea, descurcînd, răsucind cu o mişcare a mîinii mănunchiul din vine de bou al biciuştii.

— Ding, ding, ding! sună prin văzduh nişte talgere de aramă.

Mulţimea se tălăzuieşte în lături. Unii se descoperă :

— Vine boierul !

— Să-i ureze ziua bună ţarului !

— Ei, lume, faceţi loc !

Prin piaţă trece călare un boier cu barba neagră înspicată de fire cărunte. Lovind cu codirişca cnutului în talgerele atîrnate de oblîncul şelei, priveşte încruntat de sub sprîncenele negre stufoase cu doi ochi rotunzi de uliu. Poartă caftan de catifea albastră, care în adumbrirea din jur pare sur. Pe cap are cuşmă tivită cu blană de samur.

Pe de lături şi în urmă-i vin însoţitorii, slugile. Văpăile mişcătoare ale făcliilor din mîinile lor răsfrîng luciri tulburi în nestematele ce împodobesc veşmintele boierului şi mărgăritarele împletite în coama calului.

— Vine voievodul !

— Cine-i ?

— Cneazul Iuri Olexievici !

— Care, Dolgorukov, chiar dînsul ?

— Cel ce-i împotriva norodului...

— La o parte, lume !

Cnutul gîdelui şuieră... După zece lovituri osînditul se clatină. Betelia nădragilor lui e udă de sînge.

— N-ai să poţi îndura osînda aşa, în picioare ; culcă-te ! spune gîdele liniştit, suflecîndu-şi din nou mînecile rubaşcăi.

Făptaşul a răguşit cît a zbierat ; se culcă supus, sleit de puteri, doar mişcînd din buze. Un diac bărbos cu pana de gîscă după urechea păroasă, parcă blănită, cu călimară la brîu, numără loviturile, apoi strigă :

— Ajunge !

Se aduce o căruţă. Ajutorul de călău, cu rubaşca neagră, încins cu curea, îl ridică pe osîndit şi-l urcă în căruţă. Făptaşul clipeşte din ochii lăcrimaţi şi molfăie din buze :

— Apă-ă...

Călăul face un pas şi, fără să-şi ridice privirile, strigă ameninţător mulţimii :

— La o parte! Apoi cu un cleşte îi retează făptaşului urechea dreaptă.

Fără a mai simţi durerea, nenorocitul mai şopteşte o dată desluşit:

— Apă-ă!...

Diacul face un semn ţăranului aşezat pe leagănul căruţei şi-i spune celui bătut:

— Dacă mai furi, pierzi şi urechea stîngă...

— Să fi văzut, fraţi creştini, ce-a furat flăcăul! O găină.

— Halal judecată... Uite-aşa e asuprit norodul!

5

În apropierea locului osîndei s-au încăierat două ţărănci. Aveau şi una şi alta cîte o pîine mare în braţe. Acum le calcă în picioare, în nisip, şi, smulgîndu-şi basmalele din cap, se trag de păr, se vînzolesc şi dau peste oameni. Lumea le aţîţă:

— Spălăcito, hai, trage-o de poala fustei, hai!

— Să-i vadă norodul şi dosul!

— Negricioaso, trînteşte-o jos, dă-i un picior în buric! În buric, am zis, muierea dracului, ce eşti, dă-i un picior, e-eh!

— Nu, fraţilor! Bălaia o să învingă. Mor după dosul muierii — carne moale, de...

— Pofticios mai eşti, se vede, cumetre!

— Fiindcă veni vorba de dos... am cunoscut pe una...

— Fugi!

— Vornicul tîrgului!

— N-am de ce să fug! Nu muşcă!

Vornicul tîrgului, însoţit de streliţi, se apropie fără grabă de cele două bătăuşe. Femeile se tăvălesc pe jos, încleştînd mîinile una în părul celeilalte, se scuipă şi-şi scot limba una la alta.

— Hei, mîţelor, isprăviţi!

Femeile nu se descleştează una de alta.

— Ia, ridicaţi-le! Le luăm cu noi! porunceşte vornicul streliţilor.

Muierile sar în picioare, își netezesc părul, își trag în jos sarafanele. Una din ele, slabă prăpădită, galbenă la faţă, se pleacă în faţa vornicului :

— Domnia-ta, dă-mi voie să grăiesc.

— Zi-i !

— Cum să nu sar la ea, domnia-ta : muierea asta îi face toate poftele lu-bărbatu-meu, pe toate i le face, de şi-a pierdut minţile omul, nu alta !

Cealaltă se pleacă şi ea :

— Omul, domnia-ta, să n-o mai vadă în ochi pe nevastă-sa, care minte şi-i ponegreşte pe toţi, iar ea, se vede treaba, are broaşte în burtă, de-i chiorăie maţele cît îi ziua de lungă. Ţi se face groază s-o auzi, şi pute a mîl, a baltă, ba mai şi sughite-ntr-una...

— Lepădătură ce eşti, plesnir-ar fierea în tine ! Cînd te-oi...

— Vezi, domnia-ta cum se ţine scai de oameni !

— Ia, băieţi, despărţiţi-le şi daţi-le cîte un genunchi în dos, porunceşte vornicul streliţilor, apoi păşeşte în mulţime şi, fără pic de sfiiciune, scoate nişte sunete cam ruşinoase.

— Să-ţi fie de bine, vornicule, se aude un glas.

— Se vede că nu ţineţi post, răspunde aspru vornicul, simţind batjocura. Postesc, şi de la ridichi mi se trage.

După ce străbate rîndurile de care, vede că nu mai are pe cine să jupoaie de dăjdii şi, pînă la urmă, pleacă. Mulţimea de gură-cască a mai crescut între timp. În gloată s-a ivit un tătar. Pe faţa lui uscăţivă, ciupită de vărsat ard doi ochi străpungători. Are o tichie albastră înfăşurată cu o cealma cenuşie, halat de catifea galbenă, şi în picioare poartă iminei verzi cu vîrfurile îndoite în sus. În mînă ţine un sac.

— Vindem sare, urus ! Vindem sare ! strigă tătarul jucîndu-şi sacul.

Oamenii se înghesuie în jurul tătarului şi cumpără sare, se miră toţi că o vinde atît de ieftin :

— De unde ai făcut rost de sare, mă păgînule ?

Tătarul vîră în sac mîinile mari, scoate cîte un pumn de sare şi cere o nimica toată de oca...

— La noi, la Kazan, nu estem boieri, nu Morozov, nu Pleşceev, la Kazan un gologan trei pumni sare... Fost la Kazan

cneaz, cneaz tătar, cerut scump sare, lume nu dat, tăiat cap la el, sare ieftin făcut !...

— Pravoslavnici, pesemne că spune adevărul adevărat tătarul !

— Ehei, dacă îi suceam gîtul lui Pleşcei, aveam şi noi sare...

— Şi lui Morozov...

— Şi lui Morozov, de bună seamă !

Prin mulţime îşi făcură loc spre tătar doi oameni cu caftane lungi şi căciuli negre, asemenea comănacelor călugăreşti.

— Ia vino cu noi, păgînule !

Tătarul strigă tare, să-l audă toată piaţa :

— Hei, norod al Moscovei ! Mă înhaţă iscoadele pentru binele ce vi-l vreau şi pentru adevărul pe care-l grăiesc !

— Cum ? Unde-s iscoadele ?

— Stîlciţi-i pe cîinii boiereşti !

— Pe ei ! Stropşiţi-i pe diavoli !

Una dintre iscoade scoase repede de sub poala hainei o dairea dar tătarul nu-i dădu răgaz să sune alarma. Îl izbi în moalele capului cu pistolul ce-l avea ascuns în mîneca lungă şi încreţită, înfundîndu-i căciula neagră în creştet. Iscoada căzu. Celălalt o rupse la fugă, chemînd în ajutor streliţii, dar fu înşfăcat pe loc, doborît şi ucis, călcat în picioare. Tichia albastră şi cealmaua lunecară de pe zulufii negri ai tătarului...

Gloata se tălăzui de colo colo. Oamenii înşfăcau iscoadele şi le băteau crunt, aşa că în curînd nu mai era nici picior în bazar.

Careva strigă :

— Păgîn ăi fi ori unul de ai noştri, n-are a face, mergem după tine, să ne răfuim cu boierii !

Şi bărbatul oacheş, cu zulufi negri, îmbrăcat în straie tătărăşti, strigă de răsună toată piaţa :

— Oameni buni ! Sînt eu în stare să fiu hatman ?

— Eşti, eşti !

— Te urmăm !

— Te urmăm ! Destul ne-au jefuit !

— Să punem mîna pe Morozov !

— Du-ne, voinicule !

— Hai la temniţă ! Să-i slobozim pe cei ce putrezesc acolo.

— Haideţi să punem pielea boierilor în saramură !

6

La toate bisericile mari din Moscova trag clopotele de primejdie. Dangătul lor vuieşte ca mii de gîtlejuri de aramă.

— S-au trezit popii, trag clopotele din turnul Frolova !

— Nu vă fie teamă ! Streliţii sînt de partea noastră... N-au decît să tragă clopotele...

— Morozov s-a pitit pe undeva, a dat bir cu fugiţii !

La Kremlin cerdacul trainic de lemn dăltuit al boierului Morozov trosneşte din încheieturi. Puhoiul cenuşiu al mulţimii năvăleşte în casă ; oamenii sînt înarmaţi cu securi, pari şi bîte. Uşile, ferecate cu zăvoare, plesnesc sub apăsarea umerilor. Prin mulţime se zăresc ici-colo capetele slugilor lui Morozov.

În tinda întunecoasă, cu pereţii zugrăviţi şi cu mică colorată în ferestre, iese în întîmpinarea mulţimii ameninţătoare un majordom cărunt cu dolman albastru şi baltag în mînă.

— Încotro, nespălaţilor ? Ce caută prostimea aici ? strigă el, scuturînd arma atît de nepotrivită pentru un asemenea prilej. Baltagul se loveşte de pereţi, mişcîndu-se anevoie în mîinile lui vlăguite. Bătrînul strigă ca din gură de şarpe : Boiereaso ! Măicuţo ! Ia seama...

— Lasă măicuţa în pace, cheamă-ţi mai bine pe tăicuţu !

Un meşteşugar, cu şorţ cenuşiu dinainte, voinic la înfăţişare, se repezi spre bătrîn, izbind coada baltagului cu barda lui şi arma bătrînului, bună doar de paradă, căzu din mîna acestuia.

— Cîine !

Bătrînul se propteşte de-a curmezişul uşii ce duce spre odăi, căutînd să-i oprească cu braţele date larg în lături. Dar meşteşugarul îl înşfacă de mijloc, se repede cu el în cerdac şi-l aruncă în josul scării. Mulţimea năvăleşte în casă. Tropotele ei grele cutremură podelele, scîndurile scîrţîie, lemnul trosneşte sub loviturile topoarelor. Oamenii smulg ferestrele, cercevelele dăltuite pîrîie sub picioare, mica plesneşte lipindu-se de ciubote.

— Ehei ! Scumpătăţi, fraţilor !

Cîţiva sfărîmă capacul unui sipet ferecat în argint, dar nu găsesc înăuntru decît veşminte, podoabe de cap, scurteici îmblănite. Scotocind prin sipet ei îşi vîră în buzunare reţelele de păr ale boieresei, împodobite cu mărgăritare şi nestemate.

— Iacătă unde era sarea noastră !

Împrăştiate pe podele lucrurile găsite în sipet sînt acum călcate în picioare, serasirul sfîşiat în bucăţi. Kicile sînt lovite de pervazurile ferestrelor, ca să sară din ele peruzelele şi granatele.

— Iacătă unde-i sarea, fraţilor !

Alţii dau peste un sipet cu benişuri şi caftane şi încep să-şi schimbe hainele : leapădă giubelele şi sumanele, îmbrăcînd în grabă, trăgînd pe ei hainele boiereşti. Stofele pîrîie la cusături. Voinicii aruncă din picioare opincile din coajă de tei şi pîslarii, încălţînd cizme noi de safian, iar cei cărora nu le încap cizmele boiereşti, le azvîrlă pe fereastră :

— Or fi bune pentru Grişka nebunul !

S-au gătit cu catifele, dar şi-au păstrat căciulile de pîslă, astfel încît doar la cap mai seamănă cu prostimea şi cu slugile. Unii au apucat să se schimbe, alţii se înghesuie încă în jurul sipetului :

— Să ne trăiască voinicul ! Ne-a înţolit ca pe nişte boieri !

— E bun de hatman, să-l înveşmîntăm în brocarturi !

— Uite-aici o mantie cu paftale şi cu horbote, taman bună pentru el !

— N-o îmbracă : e prea grea !

— Hei, tu de colo ! Cum îţi zice, hatmane ?

— Hai, îmbracă-te !

— Ia vedeţi, n-o fi pe-acolo vreun caftan turcesc ?

— Iacătă-l, ia-ţi-l ! Ţine şi gugiumanul ista cu despicătură, cu pafta.

— Eu rămîn cum am fost, cu sumanul...

Unii nu-şi schimbau încălţările, păstrîndu-şi ciubotele butucănoase ; erau cei înţelepţi :

— De-o fi să fugim, ţoalele le putem arunca, iar ciubotele-s ale noastre...

Heruvimii, zugrăviţi cu aur printre cruci, volute şi flori albastre şi roşii, priveau nemişcaţi oaspeţii nemaivăzuţi pînă atunci în palatele cumnatului ţarului.

— Hei, oameni buni ! Ne-ar prinde bine oleacă de băuturică !

— Zi, te-ai săturat să tot cauţi sare ? Ho, ho, ho, beţivanule !...

— Unde-or fi băuturile ?

— Ia uitaţi-vă : o pasăre !
— Mare minunăţie, grăieşte omeneşte !
— Nu face nici doi bani ! Dacă era şoim, mai zic !
Vlăjganii se înghesuie în jurul coliviei de argint, vîrîndu-şi degetele noduroase sub ciocul unui papagal verde.
— Ia te uită, cum ciuguleşte codobatura asta !
— M-a ciupit !
— V-aţi găsit jucărie, ţîncilor ? Zvîrliţi-o afară !
Şi gloata aruncă colivia cu pasărea pe fereastră, apoi se îngrămădeşte o clipă în faţa unei uşi grele de stejar, cu înflorituri de bronz pe tăblii, se opinteşte în ea cu umerii, dar uşa nu vrea să se clintească.
— Aduceţi securi !
Din cîteva lovituri tăbliile de stejar zboară cît colo.
— Ei, acu trageţi !
Smulgînd uşa din ţîţîni, mulţimea năvăleşte într-o încăpere în care luceşte stins şahmarandul de aur care-o îmbracă pînă la tavanul boltit. Ferestrele sînt acoperite cu draperii. Din tavanul boltit, cu izvoade albastre şi roşii, atîrnă în lanţuri de bronz felinare cu geamuri mărunte de sticlă colorată ; înlăuntrul lor ard lumînări. Sub baldachinul de atlaz galben stă culcată o femeie foarte tînără, cu părul despletit.
— E surioara ţarinei !
— Ce nevoie avem de ea ; sînt aici fete destule !
Pe taburete scunde, îmbrăcate în catifea roşie, la căpătîiul şi la picioarele tinerei din crivat şed două fete, amîndouă bălaie, cu sarafane albastre ca cerul. Mulţimea năvăleşte peste ele. În grabă, grosolan, oamenii smulg de pe ele sarafanele de mătase, înşfacă cu mîinile trudite cununiţele bătute în mărgăritare, le răvăşesc părul. Boiereasa bolnavă se ridică anevoie din perne şi strigă cu glas stins :
— Lăsaţi-le !
— Ho, ho ! De n-ai fi surioara ţarinei, te pipăiam noi...
— Puneţi-vă pe treabă, băieţi !
— Podelele-s moi...
— Ce mai stai ? Ridică-le cămeşile peste cap !
— Lacom mai eşti, omule ! Pe amîndouă le-ai înşfăcat !
Înlemnite de spaimă, cu fălcile încleştate şi ochii holbaţi, fetele se zbat în mîinile grosolane ale vlăjganilor, cad, dar sînt prinse din nou. Un voinic păşeşte greoi pragul iatacului,

smulge draperia de la fereastră şi soarele de vară năvăleşte în penumbra încăperii. Se aude un glas, acelaşi care răsunase mai înainte în toată piaţa :

— De bine ce m-aţi ales hatman, ascultaţi de vorba mea ! Treabă-i asta, să batjocoriţi nişte fete ? Treaba noastră e să lovim cu securea !

Acestui glas i se dă ascultare. Fetele despletite sînt aruncate pe crivatul bolnavei ca nişte snopi de paie. Mulţimea năvăleşte în alte încăperi, luînd din cuie numeroasele icoane, spărgîndu-le geamurile şi smulgîndu-le îmbrăcămintea de argint, bătută în mărgăritare şi pietre preţioase. Scîndurile pe care au fost zugrăvite icoanele sînt aruncate pe geam.

Hatmanul, rămas în iatac, păşeşte greoi înspre baldachin. Bolnava e învelită pînă la bărbie cu macatul de atlaz şi tremură ca varga.

— Ian ascultă ! N-am de gînd să te ameninţ, spune cu binele, unde sînt odoarele ?

Morozova înalţă spre el doi ochi albaştri ca cerul şi-i închide din nou, cutremurată :

— Ia-ţi ochii de pe mine, nu te mai uita !

— Ochii ?

Voinicul păşeşte mai aproape, unde aude suspinele fetelor vîrîte sub macat. Cu o mînă apucă bărbia Morozovei, ridicîndu-i capul, cu cealaltă îi netezeşte stîngaci părul, ud de sudorile boalei şi ale spaimei. Un gînd îi străfulgeră mintea : aş putea s-o omor.

— Nu-s boier... nu te pun la cazane, ci te întreb cu binişorul...

Tînăra îi răspunde abia auzit :

— Am aici cufăraşul... sub perine...

— Bine !

Voinicul ia de sub perină cufăraşul greu, se depărtează, se întoarce spre fereastră, şi-l izbeşte de vîrful cizmei, apoi, deşertînd în buzunare giuvaierurile găsite, pleacă fără a se mai uita înapoi. În uşă se opreşte totuşi o clipă, auzind din spate glasul bolnavei :

— Nu ne omoară ?

Hatmanul răspunde cu glas tare la întrebarea-i sfioasă :

— Curînd n-o să mai rămînă nimeni în palat !

— Nu ne dau foc ?

O linişteşte cu o voce pe care ea nu poate să nu o creadă :
— Dormi... Nu se atinge nimeni de tine !
Morozova îi mai aude glasul dincolo de uşa iatacului :
— Hei, sărăcime ! Veniţi afară, să bem.
Palatul se cutremură tot de hurducăitul unui obiect greu, rostogolit pe scară. Pe ferestre se aude de afară larma îndepărtată, totuşi puternică a glasurilor, bocănit de securi, apoi strigătul înspăimîntător al mulţimii.
— Băutură.
În pivniţele întinse de sub palat atîrnă de bolţile tavanului, prinse în lanţuri, poloboace, de cîte patruzeci de vedre fiecare, pline de mied de zmeură, de vişine şi de smochine. Sute de mîini înarmate se înalţă, lovind în funduri :
— Jos căciulile !... Să bem !...
— Eu din ciubotă am să beau.
— De vrei, bea şi din izmană !
Oamenii sparg, găuresc fundurile ; din butoaie ţîşnesc şipote aromate şi lipicioase. Toţi beau, gîfîie, scuipă, suduie de mama focului. Unul se aşază pe jos. Altul strigă mereu, ca din gură de şarpe :
— Dă-mi votcă !
— Scoală şi bea !
— N-am putere să mă scol.
Şuvoaie lipicioase ţîşnesc mereu din sute de butoaie.
Pe jos o baltă ameţitoare de băutură începe să se ridice încet, încet, tot mai sus.
— Am plecat după sare şi acu ne înecăm în băutură !
Băutura le ajunsese acum pînă la genunchi.
— Poc, poc !
— Asta ce-o mai fi ?
— Sparg butoaiele cu rachiu.
Răsună un glas gros, ameţit de băutură :
— Nu stricaţi doagele ! Fundurile spargeţi-le, fundurile !
— Da' de ce ?
— Spargeţi fundul ! Alminterea vă udaţi burta, nu nimereşte în gît !
— O fi dogar ăsta, fraţilor, de-i pare rău de butoaie ?
— Spargeţi-le ! E aici rachiu să ajungă la toată lumea...

În beci se iviră nişte inşi cu caftane lungi cenuşii, cu scufe negre, semănînd a potcapuri călugăreşti.

— Oameni buni ! Săriţi că au sosit iscoadele...

— Pe ei !

Începu goana după cei ce dădeau de bănuit, cărora le făceau seama pe loc. Un biet mahalagiu, purtînd, de sărăcie, caftan, de care făcuse rost cine ştie de unde, în capul gol, căci îşi pierduse căciula în băltoaca de pe jos, stătea în genunchi, cufundat în băutură pînă la piept, şi se tot închina, arătîndu-şi crucea de la gît şi mîinile trudite.

— Daţi în el că parc-ar fi iscoadă !

— Spurcăciunile celea ale ţarului au cu toţii cruci la gît !

Bîjbîiau prin beci, cădeau, loveau cu securile, dar orbecăiala sfîrşi curînd : un butoi de patruzeci de vedre luă foc arzînd cu flăcări verzui, apoi se aprinse al doilea, tot cu rachiu, al treilea, apoi al patrulea şi pălălaia verde se răspîndi prin toată pivniţa, aruncînd lumină verzuie şi pe feţele oamenilor.

— Care a dat foc, iscoadele ?

— Prindeţi-i pe cîinii ăştia !

— Scăpaţi-vă zilele, luaţi-o la picior !

Unii se tîrîră pînă în curte. Totuşi mulţi se înecară în băutură sau pieriră în flăcările din pivniţă. Mulţimea celor vii era dezlănţuită, fără stavilă. Găsiră un rădvan, ferecat în argint şi smulseră de pe el stemele aurite — lucrătură nemţească.

— Boierul Morozov îl are de la ţar !

— Boierilor le dăruieşte rădvane, iar nouă doar nişte stîlpi pe cîmp.

— Dibă şi cnut în pieţe.

— Fărîmaţi-l !

Făcură praf rădvanul. Oarecum neliniştiţi, în cele din urmă părăsiră Kremlinul.

— Ne-am cam împuţinat, fraţilor.

— Să chemăm în ajutor mahalalele !

Mai la vale, lîngă podul Moskvoreţki, se întîlniră cu o altă gloată :

— Sînt tot de-ai noştri !

Tot acolo sub deal se adunase un pîlc de oameni cu haine scurte de catifea şi pălării negre înalte, înarmaţi cu săbii. La

cizmele lor galbene aveau pinteni lungi, încovoiaţi. Vorbeau într-o limbă străină, arătînd cu mîna cînd spre mulţime, cînd spre crîşmele din care se auzeau trosnete de uşi sparte şi zăngănit de vase.

— *Die Leute sind barbarischer als der Türk*[1].

— *Sklaven, aber hinter der Maske der Sklaven steckt immer der Räuber.*[2]

— *Schaut, schaut !*[3]

— *Ha, die wollen und drohen !*[4]

Mulţimea adunată în Piaţa Roşie vui :

— Fraţilor, să-i stîlcim pe nemţi !

— Se plîng ţarului şi trăiesc pe spinarea noastră !

— Mulţi dintr-ai noştri au fost bătuţi cu cnutul din pricina lor !

— Pe mine m-au bătut pentru o nemţoaică !

— Şi pe mine !

— Hei daţi-i drumul, puneţi securile în mişcare !

Deodată răsună un glas tunător :

— Nu sînt eu hatmanul vostru ? Oameni buni, neamţul nu are nici o vină în necazurile voastre... Răfuiţi-vă cu boierii !

— Are dreptate !

— Daţi-l încoace pe judecător !

— Pe Pleşcei cel nelegiuit !

— Pe ăştia, fraţilor, i-a şi măturat Grişka, smintitul ; umbla cu nişte mături, le dădea oamenilor şi-i poftea să-i măture o dată şi bine pe cei doi.

— Să-i facem seama diacului Cistov !

— S-o facem cu cap, hidoşenie gheboasă !

[1] Oamenii ăştia sînt mai barbari decît turcii (germ.).

[2] Sînt robi, dar sub masca robului se ascunde întotdeauna un tîlhar (germ.).

[3] Priviţi ! Priviţi ! (germ.).

[4] Ha, vor să ne ameninţe ! (germ.).

RĂZMERIȚA SĂRII

1

Chemarea neliniştitoare a clopotelor pluteşte pe deasupra Moscovei, nori învăpăiaţi se învolbură deasupra vechiului oraş : turlele de tinichea ale multor biserici par poleite cu aur.

— Vin şi streliţii cu noi !

— I-au asuprit şi pe ei, acu se răzbună !

Dădură de călău, care nu se încumetă să ţină piept gloatei.

— Destul a jucat cnutul tău pe spinările noastre, acum să joace şi pe spinările boierilor !

Călăul se îndreptă spre Kremlin, urmat de mulţimea celor ce mai aveau mintea cît de cît trează. Streliţii, aşa beţi cum erau, se luară şi ei după ceilalţi.

— Pe Pleşceev îl vrem !

— Să-l judecăm !

În palatul de lemn al ţarului soarta favoritului său fusese de pe acum pecetluită.

În cerdacul larg al palatului, cu stîlpii auriţi, stătea în picioare ţarul cel tînăr, un voinic spătos, purtînd o mantie albastră cu umărari bătuţi în mărgăritare. Alături de ţar se afla voievodul Dolgoruki cu fire de argint în barba-i neagră şi cu ochii galbeni de uliu privind pe sub sprîncenele-i groase. Era îmbrăcat după moda veche, cu pelerină lungă şi largă numită „coţ", încheiată cu pafta de aur pe umărul drept. În spatele ţarului veghea un pîlc de boieri.

În faţa lui, făcînd mereu plecăciuni smerite, cu fruntea în ţărînă, cu chelie lucioasă, se tîra în genunchi un boier pîntecos,

cu fața buhăită și barba sură. Haina lui neagră, încheiată la un rînd, alunecase de pe umeri și se tîra după el.

— Măria ta ! Stăpîne ! Te-am slujit și pe Măria ta și pe părintele Măriei tale fără preget, cu toată credința ! Adu-ți aminte de slujba mea. de ce mă lași batjocorit de slugi ? Mai sînt, mai sînt și acum bun de treabă. Ți-oi sluji ca un cîine credincios și oriunde mă vei trimite, acolo m-oi duce, orișice slujbă mi-i da...

Întorcîndu-și fața de la el, țarul tăcea.

Dolgoruki rosti răspicat, răstit :

— Ești un tîlhar, judecătorule ! După faptă și răsplată.

— Mă închin și ție, cneazule Iuri !... Pune o vorbă bună pentru mine pe lîngă Măria sa, apără-mi sufletul, și eu la rîndul meu...

Ochii rotunzi ai cneazului îl priviră cu asprime.

— Ai umblat cu pîră împotriva mea în fața Măriei sale, iar acum să pun o „vorbă bună“ ? !

— Vai de capul meu, cneazule Iuri ! De ce era să te ponegresc ? Sînt minciuni, cneazule !

— Pe Pleșcei îl vrem !

Dolgoruki rosti cu glas tînăr, răsunător :

— Să vină călăul !

Copleșit, Pleșceev plîngea, ascunzîndu-și obrazul cu pulpana hainei.

Călăul sui treptele cerdacului. Îl înșfăcă în brațe și-l duse jos pe trepte. Deodată se întoarse și întrebă :

— Care e diacul de însoțire ?

— La moarte cu judele ! Se cunoaște vina lui.

Și Dolgoruki se trase spre fundul cerdacului.

— Boierilor, iubiților, scumpilor, rogu-vă, rogu-vă ! striga Pleșceev, în picioare, opintindu-se.

Streliții îl îmbrînciră, dîndu-i o mînă de ajutor călăului. Țarul și boierii priveau cum îl tîrau pe Pleșceev. Țarul lăcrima. Unul dintre boieri spuse :

— O să fie și mai rău, dacă lăsăm prostimea să-și facă singură dreptate !

În timp ce boierii, strînși lîngă parmaclîc, priveau și se văicăreau, în cerdac sui grăbit, cu pași ușori de pisică, un om îmbrăcat cu caftan cenușiu ; căzu în fața țarului în genunchi și-i zise ploconindu-se :

— Să nu fie cu bănat, Măria ta! Îngăduie-mi să spun o vorbă...

Ţarul făcu un pas îndărăt, dar îi răspunse :

— Vorbeşte !

— Nu streliţii răzvrătesc norodul, Măria ta, ci un voinic străin, de ce neam nu ştiu nici eu. Semnele lui astea-s : lat în umeri, faţa uşor ciupită de vărsat, iar glasul sună ca un clopot de aramă !

— Să fie prins tartorul !

Ţarul se retrase spre intrarea palatului. Omul cu caftan încercă să coboare pe nesimţite din cerdac dar, apucat de pulpanele hainei, lăsă să-i scape o dairea care căzu şi se rostogoli pe trepte în jos. Îl ţinea de pulpana hainei un boier bătrîn, îmbrăcat în albastru, cu un toiag subţirel în mînă. Coborînd împreună cu el treptele, spunea :

— Prindeţi-l pe tartorul cela, ca să faceţi voia Măriei sale... Daţi foc rachiului de prin crîşme, căci zurbagiii trag la măsea. Şi vedeţi care-i...

— Mulţi dintre ai noştri, boierule, au fost tăiaţi de răzvrătiţi în beciurile boierului Morozov...

— I-au tăiat fiindcă au fost neghiobi ! Prostul îşi merită soarta. Lepădaţi-vă caftanele, puneţi alte căciuli, îmbrăcaţi-vă ca mahalagiii, ca prostimea...

Iscoada ar fi vrut să plece, dar boierul îl ţinea pe loc. Ridicîndu-şi privirile de lup, bătrînul ascultă o clipă vorbele celorlalţi boieri, apoi rosti încet :

— Şi încă ceva : ascultă aici, slugoiule : dacă mai cutezi vreodată să te înfăţişezi măriei sale ţarului, vei fi bătut cu băţul şi ţi se va smulge din gură limba de tîlhar ! Ai noroc că astăzi călăul a spurcat înaintea ta cerdacul, chemat de cneazul Iuri. Hai, du-te de-l caută.

Fără a mai îndrăzni să se aplece ca să-şi ridice de jos daireaua, iscoada se făcu nevăzută într-o clipă.

— Măria sa ţarul vi l-a dat pe mîna voastră ! strigă călăul, tîrîndu-l pe Pleşceev.

Dincolo de porţile Kremlinului, multe mîini îi înhăţară pe amîndoi ; din mii de gîtlejuri izbucni în piaţă strigătul :

— De-acum, al nostru e !

Mulţimea se repezi spre călău, rubaşca acestuia pîrîi, cuşma îi căzu din cap, careva îl călcă pe picior. Călăul îi dădu brînci judecătorului :

— Cu tine o păţeşte omul !

Gloata îl înşfăcă pe judecător ; în aer sclipiră tăişurile securilor ; în capul lui Pleşceev se prăvăli o ploaie de lovituri.

— Are haine cernite !

— Al naibii !

— Catifelele le-a lăsat acasă, vezi Doamne !

Într-o clipă, hainele lui Pleşceev fură smulse de pe el şi-l tîrîră prin piaţă despuiat.

— Ai noştri i-au făcut seama diacului !

— L-au curăţat pe Nazarka Cistov !

— Arde Tverskaia !

— Arde podul Neglinnîi !

— Iscoadele au dat foc crîşmei celei mari.

— Haideţi într-acolo, fraţilor ! Cîtă bunătate de băutură se duce pe gîrlă !

2

Biserica Vasili Blajennîi se înălţa în amurg dăltuită şi luminată ca ziua. Turlele aurii ale catedralei Uspenski păreau verzui. Zidurile Kremlinului, amintind de vremurile de odinioară, ale sfîrşitului domniei lui Boris şi ale urgiei leşeşti, erau luminate de flăcări, se întunecau, apoi din nou răsăreau, cînd mohorîte, cînd luminoase.

O pălălaie înaltă se ridica deasupra crîşmei celei mari a ţarului, spintecînd norii grei şi suri.

O mulţime pestriţă, cu feţele verzui, se înghesuia la foc. Căciulile se aprindeau de dogoare pe capul oamenilor. Părea că cei ce scoteau din flăcări poloboacele fumegînde cu rachiu nu erau o gloată de rînd, ci boieri. Oameni în anterie şi benişuri de catifea spărgeau cu securile fundurile poloboacelor

— De la foc, fraţilor !

— Beţi sănătoşi, oameni buni !

— O să ardă toată Moscova !

— Oare n-o să mai avem unde bea ?

— Ardă şi toată, că le ţine de cald doar boierilor !

— Auziţi, fraţilor, cică ţarul ar fi îmbrăcat straie cernite !

— Las'că le mai punem noi sare !

Se îmbătau, ca şi în beciurile lui Morozov. Podelele uliţei, scăldate în rachiu, luaseră foc. Ardea chiar şi ţărîna. Pe pămîntul fumegător zăceau oameni beţi. Pe trupurile lor ardeau hainele, ale lor ca şi cele boiereşti. Beţivii se rostogoleau pe o parte, pe alta, săreau în picioare, dădeau să fugă şi cădeau iar, fumegînd : unii se zvîrcoleau şi mormăiau ceva nedesluşit. Un popă răspopit, muşteriu nelipsit al crîşmelor, jucînd peste tot în anteriul său zdrenţuit, păşea peste capetele şi picioarele celor culcaţi. Împreună cu un altul, tot atît de beat ca şi el, tîra leşul stîlcit al lui Pleşceev. Răspopitul călca, clătinîndu-se, peste cărbuni aprinşi şi cingătoarea lui zdrenţuită începu să ardă mocnit, iar pulpanele anteriului să fumege... Strigă deodată :

— Dă-i drumul ! Şi, legănînd leşul judecătorului, îl aruncă drept în foc.

— Să mai crape o dată ! Apoi începu să cînte cu glas gros :

Hei, de om rău ce-a fost,
Fă-i, satană, în iad un rost.
A-a-liluia !

— Ai luat foc, părinte !

— Fost părinte, acum îs gol-goluţ, ia aminte !

Ceva mai încolo, stătea în picioare un cazac lat în spete, cu caftan alb şi cuşmă de catifea. Mîna dreaptă o ţinea sub pulpana hainei, acolo unde avea sabia. Îşi zicea în gînd :

„Ce de oameni, ce de oameni din norod au pierit ! Dar dintre boieri ? Cam puţini..." Apoi, întorcîndu-se, rosti cu glas tare :

— Nu-i nimic, le vine lor rîndul !

Şi cazacul porni cu paşi mari pe uliţele pline de fum. Îl usturau ochii, în jur mirosea a carne arsă. Oamenii zăceau pe uliţe ca nişte buturugi pîrjolite. Băuse şi cazacul, totuşi călca drept. Sufletul lui era însetat de dreptate, mîna strîngea prăselele sabiei.

Nu mai avea mult de mers pînă la gardul cunoscut ; străbătea acum maidanul înnegrit de foc. Deodată băgă de seamă că după el, la oarecare depărtare, se ţineau trei inşi.

— Ăştia nu sînt beţivi. Sînt iscoade !

Unul din cei trei se apropie. Avea pe cap un comănac negru de pîslă, iar dinainte, şorţ cenuşiu de negustor :

— Ian ascultă, fecior de boier !

Cazacul îşi dădu cuşma pe ceafă şi se întoarse spre el.

— Nu prea e lumină, dar tot îţi văd privirea : nu te mai holba la mine, că-s om de rînd ! Ce pofteşti ?

— Ştii tu ce cuşmă ai cumpărat ? E de la Morozov, iar caftanul ăsta bogat e turcesc...

— Diavole...

Cazacul scoase de sub pulpană un pistol ; apăsă pe trăgaci, dar cremenea nu scăpără. Ceilalţi doi se apropiară în fugă. Cazacul se repezi spre cel dintîi şi-l izbi în cap cu ţeava pistolului. Negustorul căzu mototol, fără să icnească.

— Voi ce mai vreţi ? strigă ameninţător cazacul.

Cei doi o luară la sănătoasa.

Îi urmări mult timp, scrîşnind din dinţi, dar iscoadele fugeau repede. Îi petrecu din ochi pînă dincolo de podul Moskvoreţki, apoi se întoarse la mort, îl ridică de jos şi-l aruncă într-o groapă, rămasă în locul unui stîlp ars.

Prăvăli, aşa, ca să fie, peste groapă două bîrne pîrjolite de foc :

— Tot nu erau la locul lor, iar aşa mai capătă şi necuratul o cruce !

Apoi străbătu maidanul pîrjolit de foc, pe poteca bine cunoscută, şi se mistui în desişul de călini arşi.

3

Cazacul îşi culcase pe masă capul cîrlionţat, proptindu-l în palmele-i late.

Îmbrăcată cu beniş de mătase, cu kika de catifea cusută cu hurmuzuri, Iriniţa turna mied în două pocale mari.

— Ce te doare, hulubul meu drag ? Ia şi bea.

Cazacul înălţă capul. Privirea-i era tulbure, pe chipul său lătăreţ se citea oboseala.

— Să nu-mi zici hulub, muiere, că eu sînt *sarîn.*

— Asta-i o vorbă străină ! Dar ce o fi însemnînd, drăguţule ?

— *Sarîn* înseamnă pre limba păgînilor şoim, iar la noi, la cazaci, erete !

— Atunci mai bine să-ţi zic şoim. Nu-ţi mai face inimă rea — mai bine bea, iac-aşa.

— Ei, am băut cam mult ; miedul tău e foarte tare ! Nu-mi fac inimă rea... dar umerii şi braţele mele tînjesc după treabă. Multe ar mai fi de făcut la Moscova. Şi la Pskov au început să se mişte oamenii noştri... Pe mine însă mă trage inima la Don.

— Te-o fi aşteptînd acolo vreo drăguţă, ai ? De ce oare ai tu din născare atîta vino-încoace, şoimule ?

— Îţi zici poate în gînd... omul ista, cît mă mîngîie, stă tot cu mîna pe pistol, să tot omoare... Vezi, chiar azi am dezmierdat o jupîniţă...

În ochii femeii scînteie mînia :

— Să dezmierzi tu o şărpoaică ? Ia vezi, şoimule, că şărpoaica totdeauna muşcă !

Sorbind din mied, cazacul rosti gînditor :

— Iaca am eu aşa, un fel de simţire, cum au şi fiarele, de-mi dau seama... pe care să omor şi de care să mă îndur... De rîndul acesta, se cuvenea să mă îndur...

— Hai, bea !... Ţi-am umplut din nou pocalul... Va să zică, de-ăsta-mi erai !... Adastă puţin, să ciocnim. Întinse mîna spre el şi ciocni pocalul scînteindu-şi cusătura de mărgăritar a mînecilor, apoi îl cuprinse pe după gît şi-l sărută.

— Nu te agăţa de mine, muiere !

— Au nu mă mai iubeşti ?

— Nu mă trage inima la drăgostit... Altceva văd eu în gînd... văd departe...

— Eu una nu văd nimic, doar te iubesc, cum iubeşti fulgerul. Mult m-a spăimîntat Moscova, aşa cum am văzut-o eu astăzi, vai ce cumplită mai era ! Porţi oare asupra ta vreun farmec de se lipeşte aşa lumea de tine ? Oamenii erau gata să facă praf şi pulbere totul. Se lepădaseră şi de Dumnezeu şi de ţar. Cît despre mine, de-ar fi pe voia mea, mi-aş cetlui şoi-

mul de crivat cu lănţuc de aur, i-aş împleti în păr mărgăritare şi nu i-aş mai da drumul, nu l-aş lăsa pe mîna alteia, i-aş sorbi tot sîngele şi aş muri cu el pe loc de orice fel de moarte, cît de rea.

— Lasă prostiile. Vorbeşti anapoda...

— Nu-s prostii, şoimule ! Am ameţit, mă arde inima în piept... aş fi în stare să mă duc şi să mă dau pe mîna gîzilor : „luaţi-mă, lupilor, sfîşiaţi-mă ! Vreau să mor. Nu-mi mai arde de viaţă, iubesc !“

— Uită de toate, bea !

— Voi petreceţi şi beţi, iar boierii bat la uşă ! Din pragul uşii date de perete se auzi un glas răguşit. Ghebosul se tîrî pe picioarele lui schiloade în cămăruţă, zornăind din lanţuri.

Mîna cazacului înşfăcă sabia. Sări în picioare :

— Hei, moşule ! Unde-s vrăjmaşii ?

— Vorbesc în dodii, oaspe drag ! Am spus minciuni : n-au venit nici boierii, nici iscoadele ; dar în bazar e atîrnată o hîrtie, cu toate semnele tale înşirate în ea şi acea hîrtie o citesc fel şi chip de oameni...

— Zău, moşule, chiar aşa de iute au pus hîrtia ?

— Citit-am hîrtia chiar eu, precum şi alţi oameni, şi beţi, şi trezi. Perindatu-s-au cu toţii prin faţa ei. Pusu-s-a pe capul tău, oaspe drag, mare preţ : trei sute de ruble moscovite şi pe deasupra cojoc de rîs şi căciulă pentru ăl de te-o prinde...

— Datu-mi-au de urmă ?

— Bea, Dumnezeul meu !

— Nu sînt şi nici nu vreau să fiu Dumnezeu... Am cutreierat pe la mănăstiri, m-am tot uitat la lume... mi-am cercat credinţa... Nu ştiu nici eu de cred ori nu în Dumnezeu... Una ştiu : oamenii se roagă la Dumnezeu cu lacrimi şi lumînări, iar în jur nu vezi decît spînzurători, dibă şi cnut. Bogaţii se îngraşă, iar sărăcimea trudeşte din răsputeri ca să strîngă dăjdiile... sau fuge de stăpînire, se piteşte prin păduri... Oamenii le dau călăului şi cel de pe urmă bănuţ, ca să-l îmbuneze, să bată mai cu milă, iar cei care n-au cu ce cumpăra îndurarea călăului, sînt biciuiţi pînă la sînge... Cercat-am şi eu să-l aflu pe Dumnezeu, dar, pesemne, că nu-s prea tare la ceasloave. Iată, fratele meu mai mare, Ivan Razin, el a citit de sîrg tot felul de bucoavne şi le blestemă pe toate... Acu a venit vremea

nu să-l căutăm pe Dumnezeu, ci să cercăm în ce fel s-ar putea curma răutatea boierilor faţă de sărăcime.

— De acu, drăguţule, trebuie să te fereşti de orişicine, nu numai de iscoade, căci orişicare căuta-va să pună mîna pe tine... Ia fă bine de-ţi taie laţele, să le laşi sărmanei Irina... Dăruieşte-mi pletele tale, căci pleca-vei şi-ţi vei lua dragostea cu tine, iar eu oi ascunde sub pernă pletele, le-oi uda cu lacrimi şi oi vedea, măcar în vis, lunga cale pe care zboară dorul meu, şoimuleţul meu... Ascultă-mă ! Iată ce m-am gîndit...

— Hai, spune, femeie, că mă trage la somn !

— Te îmbrac cu straie de neguţător, îţi boiesc sprîncenele, îţi pun mustăţi şi barbă... mă îmbrac şi eu ca neguţătoreasă şi aşa străbatem amîndoi Moscova, pînă la cea dintîi staţie de poştie şi acolo închiriem cai. Eu fac cale-ntoarsă, iar tu îţi iei zborul spre meleagurile tale.

— Hai, la culcare, femeie ! Oi vedea eu pe crivat de e bine să mă îmbrac neguţător ori să-mi pun nădejdea în sabia mea. Hai la culcare !...

— Între perine vin alte gînduri ! Gîndurile pe crivat sînt osebite gînduri.

— Bea, moşule, cu noi !

Bătrînul ghebos, aşezat în colţ, pe laviţa de sub icoane, citea la lumina a două lumînări de ceară, lipite lîngă o carte mare, veche, cu file îngălbenite.

— Bea, moşule !

— Astăzi nu beau, oaspe drag... Astăzi mă înfrupt din alt fel de miere, din dulceaţa unor vorbe înţelepte...

— Îl cauţi pe Dumnezeu ? Lasă-l răilor ! Ha, ha, ha !

— Dă-l încolo pe moşneag. Hai, ia-mă în braţe, Steopa... du-mă pe crivat...

Lumînările sînt stinse. În odaie e aproape întuneric, afară de colţul în care bătrînul încă mai ceteşte. Buzele-i tremură, pe jumătate ascunse în barba spînatică, degetul înnegrit urmăreşte rîndurile scrise de mînă ale cărţii. La icoane, în faţa chipului întunecat al Mîntuitorului, cu cununa-i albă de argint, ard trei lumînări de ceară. Tînărul cazac doarme cu braţele vînjoase date larg în lături. Uneori şuieră şi îngaimă ceva în somn. Femeia stă aplecată peste chipul lui ; kika ei, cu stinse scînteieri de mărgăritare şi nestemate, zace jos, lîngă crivat.

Femeia îl priveşte neclintit. Uneori îşi trece mîna peste ochi. Deodată se lipeşte de obrazul celui adormit şi cazacul mişcă neliniştit capul, fără să deschidă ochii. Femeia îşi vîră în grabă capul despletit în perine. Cămaşa tremură pe spinarea ei, se aud suspine înăbuşite.

Întorcînd fila grea a cărţii, ghebosul şopteşte abia auzit :

— Nu te mai frămînta, Iriniţa, nu-i mai privi chipul : ochii uită cele văzute, dar inima nu...

Femeia răspunde în şoaptă :

— Tare mă mai zbucium, moşule ; nici miedul nu mai are putere asupra mea, nu mă ameţeşte.

Ghebosul întoarce din nou o filă şi o netezeşte cu mîna.

CĂPETENIA OASTEI ȘI RĂZBOINICII

1

Tătucul hatman șade în cerdac cu contășul descheiat. Mîna lui oacheșă se odihnește pe cingătoarea lată, roșie. De sub cingătoare lucește patul unui pistol turcesc de argint. Chipul hatmanului e brăzdat de crestături, mustățile-i stufoase sînt lăsate „pe oală“, ochii mai că nu i se văd de sub cușma de oaie ; cînd mișcă din cap, în urechea-i dreaptă sclipește un cercel de argint cu piatră de smaragd.

— Hei, hei, cazacilor ! Care din voi doi s-o dovedi mai zdravăn capătă o stacană de rachiu și una de mied.

— Aferim, tătucule !

La cîțiva pași de cerdacul larg al hatmanului, doi cazaci s-au prins de cingători, luîndu-se la trîntă. De sub picioarele celor doi voinici se înalță colbul ca o boare de fum în razele lunii. Săbiile cazacilor zac în nisip. Doar prăselele de aramă lucesc stins, cînd luptătorii le calcă în picioare. Fețele cazacilor sînt umflate de atîta sforțare. Le trosnesc încheieturile și în jurul lor, pînă departe, plutește un iz de nădușeală.

Un pîlc de cazaci s-au strîns roată în jurul lor ; în lumina lunii, chipurile lor bărboase, mustăcioase și tinere par albe ; țocăie din buze, chiuie și șuieră haiducește :

— Mînca-te-ar scroafa !

— Panko, ține-te bine !

— Luh, fii cu ochii în patru !

Pe cerul albastru închis, printre cutele întunecate ale nourașilor, poposește un nor sur ; luna se arată de după el, ca o pafta pe-o mantie domnească... Dincolo de acareturile albe

ale curţii hatmanului, se zăreşte un zăplaz înalt de nuiele, cenuşiu şi tulbure în lumina lunii.

Umbrele negre, aruncate de cele două trupuri vînjoase, se frămîntă, se zvîrcolesc pe pămînt, se strîmbă, iar cei doi luptători se ţin zdravăn pe picioare, strîns înşfăcaţi.

Prin ogradă se îndreaptă spre cerdacul hatmanului trei cazaci ; unul din ei este bătrîn, cărunt, ceilalţi doi sînt feciorii lui. Cazacii din jurul celor doi luptători le strigă :

— Sănătate, moş Timoşa-a !

— Sănătos, voinic, moşule ?

— Mă mai duc picioarele, băieţi ! Sănătos...

— Să trăieşti o sută de ani !

— Vă hîrjoniţi, ai ?

— Eh, Panko şi Luh zburdă şi ei olecuţă.

— Stenko ! Ia buşeşte-i tu bine pe amîndoi... porunceşte bătrînul întorcîndu-se spre unul din feciorii lui.

— Ehei, îl cunoaştem noi pe Stepan al tău, nu ne punem cu el !

— Aha, vă e frică, ai, flăcăi ?

Hatmanul dă bineţe noilor veniţi :

— Sănătate, neamule ! Ce, mi-ai adus şi finul ? Zi aşa, ai plecat în hagialîc fără învoire de la adunarea obştească. Asta nu se cade, cazacule !

— Ne-om împăca noi, naşule ! Ţi-oi aduce un plocon...

Hatmanul îşi sărută finul pe obraz şi-l bate pe spate :

— Va să zică aşa, cazacule, pleci să te închini la cele sfinte şi cînd colo nimereşti prin crîşme !...

— Ce să fac dacă îmi place băutura, naşule !

— Te ştiu eu... zdravăn ai mai chefuit de a ajuns pînă aici vestea despre zaiafetul tău de la Moscova...

— Moscova a pus preţ pe capul meu... dar nu s-a prins, doar mi-au netezit calea încoace.

— Găsesc ei calea, finule ! De la Moscova şi pînă la noi calea-i bătută din vechime...

În ogradă intră alţi şi alţi cazaci, cu chipuri întunecate, brăzdate de tăieturi vechi, bărboşi, cu jupane groase din păr de bou.

— Hei, tătucule, să şedem şi să cisluim de treburile noastre.

— Să şedem, hatmani-voinici !

Aduseră laviţe, buturugi şi scînduri şi se aşezară cu toţii. Tinerii rămaseră în picioare, mai deoparte. Cei doi care se

luptaseră pînă atunci își ridicară de jos cușmele și săbiile, depărtîndu-se.

Hatmanul grăi :

— Deschid adunarea ! Vreau să vă vorbesc, frați cazaci vîrstnici. Unele lucruri le mai știți și voi, dar acum, trebuie să dăm totul pe față !

Cazacii își aprindeau lulelele.

— Te ascultăm, Kornei Iakovlevici !

— Hai, vorbește !

— Spune totul pe șleau !

— Iaca spun, iar voi ascultați : v-am chemat aici, frați hatmani, esauli și cazaci vîrstnici, la sfatul cel mic, ca să cunoașteți gîndul Moscovei și să vegheați asupra străvechii noastre slobozenii căzăcești. Astăzi vorbim fără să așternem pe hîrtie ce și cum... Hatmanul se așeză pe treapta de sus a scării pridvorului. Se lăsară jos și bătrînul cu fiul său cel mare ; mezinul, încă flăcăiandru, rămase în picioare, rezemat de parmaclîcul cerdacului.

Cu o mișcare a capului, care făcu să-i scînteieze cercelul din ureche, hatmanul aruncă o privire lui Razin cel mic și-i spuse :

— Frol ! Ia du-te tu la băieți, căci de-i sta cu noi, se supără bătrînii. Cînd om isprăvi, vino să-l iei pe tătîne-tu.

Fiul cel mic al bătrînului coborî din cerdac.

— Ehei, spuse taică-său, află, cumetre hatman, că Timofei Razin, de cînd e el, să nu vadă în ochi Moscova ! Și pe copiii lui i-a dăscălit la fel să facă... Moscova umblă de mult să curme slobozenia căzăcească. A pus voievozi peste tot pămîntul rusesc. Numai la Donul cel slobod nu prea e loc pentru ei... Pe Donul cel slobod cazacii nu fug în pădure de teama birurilor boierești ci se duc în voie, să petreacă, să vîneze fiare, să pescuiască, să umble după robi peste mări. Odată ajunși acasă, pe Don, împart între ei cinstit, frățește, prada agonisită.

— Asta așa-i, e drept, moșule ! răsunară glasuri de jos.

Hatmanului i se păru că în spatele lui ușa tindei se deschisese olecuță. Aruncă o privire peste umăr, își potrivi mai bine cușma și spuse :

— Nu se cade să grăiești astfel de vorbe, moș Timofei. Știi bine că avem printre noi trimiși de-ai Moscovei : e și rușinos,

dar şi păgubitor pentru căzăcimea noastră slobodă. Moscova află orice cuvînt al nostru căci urechile ei aud departe...

— Hei, tătucule hatman, vorbeşti astfel fiindcă, după cum simte inima mea bătrînă, eşti prea plecat ţarului şi boierilor... Din păcate, mult prea plecat !...

Ochii hatmanului, pînă atunci ascunşi sub miţele cuşmei de oaie, scînteiară. Îşi scutură luleaua, ciocănind-o de marginea cerdacului, o umplu din nou, scăpără cu amnarul, o aprinse şi abia după aceea răspunse liniştit :

— De unde şi pînă unde ţi se năzare ţie, bătrîne cazac, cum că Kornei ar jindui după orînduielile moscovite ? Ia judecaţi drept, voi, cazaci vîrstnici : ce sînt eu, slugoi ori cazac ?...

— Cazac eşti, tătucule Kornilo !

— Cazac viteaz, călit în lupte !

— Şi mai voiam să spun, fraţi hatmani, dar Timofei m-a făcut să mă depărtez de la vorba mea, voiam să spun adunării cum că boierul, trimis al Moscovei, n-a venit aici de pomană, ci ca să ceară judecarea lui Stepan Razin. Iar cu ce s-a făcut vinovat finul, asta o s-o spună el însuşi adunării.

Cazacul cel tînăr se ridică în picioare :

— Oare locul meu, naşule, şi voi, cazaci din părţile de jos ale Donului, oare locul meu să nu fie aci, în adunarea căzăcească, ci în părţile de sus ale Donului ?

Pufăind din lulea, hatmanul rosti în şoaptă :

— De ce te-ai ridicat, tu, finule, şi ţi-ai ascuţit ghearele înainte de vreme ? Stai jos, că sîntem între noi şi judecăm fără să scriem.

— Să spună adunării ce s-a petrecut la Moscova !...

— Vorbeşte, Stenko.

— Cazaci hatmani, Moscova asupreşte lumea ! În toate părţile nu vezi decît dîbă şi cnut ; norodul duce lipsă de sare, căci boierii au luat-o toată cu japca...

— I-auzi !...

— Am văzut în bazar cum fierbea lumea : „Să ne duci la luptă împotriva boierilor, ca să facem rost de sare !“ Judecaţi şi voi cu mîna pe inimă, dacă un cazac poate să nu sară în ajutor cînd îl cheamă obidiţii ? Şi ne-am dus de i-am făcut seama boierului vinovat... însuşi ţarul ni l-a dat pe mînă...

— Atunci ce mai tura-vura ? Însuşi ţarul l-a dat pe mîna lor !

— Am mai făcut seama unui diac, un tîlhar mare şi un hrăpăreţ, apoi ştiţi şi domniile-voastre cum e cînd tai pîinea, mai cad şi firimituri pe alături ; am mai prădat nişte case ale unora din preajma ţarului... Boierii jecmănesc într-una, de ce să nu-i dijmuiască un pic şi sărăcimea ? Norodul şi-a făcut singur dreptate, iar a doua zi, ce să vezi : în tîrg s-a pus o hîrtie, în care scria : „Prindeţi căpetenia“ ! Am cetit-o şi am văzut că despre mine era vorba acolo. Atunci m-am întors la Don, iar aici am aflat că boierii mă urmăresc... Ehei, destui cazaci de-ai noştri i-a ucis în cazne Moscova !

— Da, băiete, destui !

— Nu-i dăm noi pe mîna lor pe ai noştri !

— Petreci în voie, Stenko ! De-aia eşti cazac...

— Să se scrie la Moscova : „L-am judecat noi cu judecata noastră“ !

— Iară tu, finule, fereşte-te de Moscova ! Tocmai de aceea n-am chemat dieci la adunarea noastră...

— Nu-s fricos din fire. Poftească să mă prindă !

— Şi să vă mai spun una, cazaci vîrstnici : în tîrgurile de pe Donul de sus s-au aşezat mulţi fugari din părţile moscovite, mai cu seamă plugari. Aceştia pun stăpînire pe pămînturi. O fi oare înţelept aşa ceva ?

— Este, Kornei ! Nu se cuvine, de fel, ca un cazac să plugărească !

— În urma plugarilor vin voievozii !

— După asta pe Don vor veni noi rînduieli, că deh, Moscova îi tare hrăpăreaţă !

— Bine ziceţi, fraţi hatmani, cazaci vîrstnici, nu se cade să-i adăpostim pe fugari — în felul ăsta, fără să ne războim cu Moscova, ne apărăm pe noi !

— Dar bine, Kornilo, tătucule, putem noi oare să nu-i primim pe năpăstuiţi ?

— Putem să le închidem calea nevoiaşilor ?

— Aşa-i că nu doriţi aşa ceva, fraţilor ?

— Nu dorim !

— Ei, dar asta nemulţumeşte Moscova, o face să se mînieze pe noi !

— Ascultă aici, Kornei ! Moscova ne trimite popi şi popii ăştia sînt nişte bătrîni nevolnici. Sărăntoci din ăştia avem şi noi destui...

— N-avem nevoie de Dumnezeul moscovit. La Moscova, fraţi cazaci, unde te uiţi — cruci şi biserici, icoane multe, sumedenie, dar dreptate nu găseşti !

Hatmanul curmă vorba lui Razin :

— Să nu te atingi de Dumnezeu, finule ! Dumnezeu e unul, pentru Moscova, ca şi pentru noi. Moscova ne este mai aproape, doar nu-i Litva, nici tătărimea...

— Ne duşmănesc leşii, fraţilor cazaci vîrstnici, ne duşmăneşte turcul, dară nici Moscova nu ne e mai puţin duşmănoasă.

— Să nu uitaţi, fraţi hatmani, că Moscova ne trimite simbrie şi grîne pentru că stăm în calea turcului şi a tătărimii... Finul meu Stenko e tînăr, nu ştie că de ani şi ani primim de la Moscova iarbă de puşcă şi plumb, iar acum trebuie să cerem ajutor şi în oameni : turcul a închis gurile Donului, le-a ferecat cu lanţuri de fier, mai sus de Azov, a durat cetate întărită cu turnuri, drept care cazacul nu mai are ieşire la mare !

— Fie, tătucule ! Să ne ajute Moscova cu iarbă de puşcă şi oameni.

— Cei din Moscova nu-s prea pricepuţi în ale războiului !

— Dacă nu are oameni mai acătării, n-are decît să-i trimeată pe nemţotei !

— Puţini nemţotei se duc la reiteri, de cazaci ei nu sînt buni de fel, iar la streliţi nici nu se gîndesc să intre !... Nemţoteii-s deprinşi să poruncească, pe cînd noi avem hatmanii noştri.

— Avem !

— Ascultaţi-l, căzăcime slobodă, şi pe bătrînul cazac Razea !

— Te ascultăm, moşule, vorbeşte.

— Vreau să cer adunării învoire, pentru mine şi pentru fiul meu Stepan, să purcedem amîndoi către mănăstirea Soloveţki, să ne închinăm la Zosima-Savvati, ca să-mi tămăduiască rănile.

— Bun gînd, moşule !

— Mă sleiesc de tot rănile. Şi apoi aş mai vrea să aprind o lumînare şi pentru feciorul meu cel mare, Ivan, care a fost

chemat la Moscova ca hatman, să se bată cu leşii. Mă usuc de dorul lui, nu l-am mai văzut de mulţi ani...

— Ţie îţi dăm învoire în scris, dar Stepan nu are nevoie de aşa ceva... El se plimbă şi fără învoire !

— Mulţumesc cinstitei adunări !

— Pisari aveţi ?

— Pecetea o pune tătucul Kornei !

— Vă mulţumesc din suflet !

— Ce mai avem de pus la cale ?

— Mai avem cîte ceva, hatmani viteji ! Aşadar, nu-l dăm pe finul Stepan pe mîna Moscovei ?

— Nu-l dăm !

— Stenko e flăcău isteţ ! Nu degeaba e singurul tînăr care ia parte la adunarea obştei...

— Aveţi dreptate, fraţilor ! Şi încă o întrebare : să le închidem ori ba năpăstuiţilor calea dinspre Moscova către malurile Donului ?...

— Să n-o închidem !

— Să găsească sărăcimea scăpare de boieri !

— Şi patriarhul e hain ! Şi de el...

— Totuşi să nu uitaţi, hatmani viteji, că pe Don nu prea avem grîne, iar pribegii aceştia şi neamurile lor vor să mănînce !

— Pe Volga plutesc corăbiile patriarhului încărcate cu grîne !

— Din negura vremurilor ne-am îndestulat cu grînele de pe Volga. Apoi mai avem şi peşte.

— Din Ucraina, din Zaporojie !

— Totuşi, bine zice hatmanul : trebuie să ne gîndim ce facem de grîne !...

— Om vedea noi, cînd s-or întoarce cei plecaţi în podgheazuri pe uscat şi pe mare ; adunăm atunci sfatul obştesc !

— Ba astăzi trebuie să hotărîm ce facem !

Se stîrni larmă, ciorovăieli. Hatmanul ştia că vorba pe care o aruncase despre grîne, fusese ca o scînteie şi că această scînteie va arde îndelung, mocnit. Pufăia din lulea şi se uita în tăcere la capetele şi la cuşmele cazacilor. Ocolind adunarea lărmuitoare, în ograda hatmanului intră şi se strecură spre cerdac o tînără fată gătită, înălţuţă, dar cu chip de copil, cu o tichiuţă roşie împodobită cu mărgăritare. De sub tichiuţă i se

vedeau cosiţele bălaie, împletite şi prinse cunună. Stepan Razin se ridică, sări jos din cerdac, prinse fata de mîinile ei mari şi o trase deoparte, întrebînd-o în grabă, cu glas scăzut :

— De ce-ai venit, Oliona ?

— Ia, venii la hatman...

Ţinîndu-i mai departe mîinile arse de soare, cazacul o privea drept în ochi, dar nu desluşea în ei nimic altceva decît răsfăţ.

— Văleu, Stenko ! Nu mă strînge aşa.

— Ai uitat ce poruncă ţi-am dat ?

— Să te aştept, nu ? Tu să umbli hai-hui prin lumea largă, să pipăi toate fetele ce-ţi ies în cale, iar eu să stau locului şi să nu mă duc nici la joc.

Fata bătu din picior şi îndată se auzi clinchetul zurgălăilor de pe cizmuliţa ei galbenă de safian.

— De la cine ai ciuboţelele astea, de la naşu ?

— Doar nu le-oi avea de la tine, Stenko !

— Ai răbdare, ţi-am adus şi eu daruri.

— Nu vreau să mai am răbdare !

— Nu faci bine, Oliona ! Te ţii de capul unui bătrîn. Dacă te-oi lua de nevastă, să ştii că te bat.

— M-oi bate tu mai tîrziu. Deocamdată nu-s a ta !

Strîngîndu-şi luleaua în pumni, hatmanul se ridică în picioare cît era de înalt şi strigă :

— Fato, hăi, şi tu, cazacule, tulburaţi sfatul...

— Iartă-mă, tătucule, veneam la matale.

— Am oaspeţi. Am să trimit după tine, Oliona. Astăzi o să avem aici învoială şi ospăţ. Trimit eu, n-ai grijă, îs bucuros să te văd.

— O să vin, Kornilo Iakovlevici !

Fata se făcu nevăzută cît ai clipi. Stepan urcă treptele cerdacului. Hatmanul spuse încet, ca să audă numai Razin :

— Auzi tu, finule, să nu-mi stai în cale... Sînt tare şi te strivesc, să ştii.

În glasul glumeţ al hatmanului mocnea mînia. Ridicîndu-se, Kornei strigă :

— Haideţi, hatmani viteji ! Poftiţi cu toţii în casă, voi esaulii şi cazacii vîrstnici, să gustaţi din ce dă Dumnezeu.

— Mulţămim, tătucule hatman !

Scara cerdacului scîrţîia amarnic : cazacii intrau în casă.

2

În casa hatmanului, pe policioarele de stejar, ardeau lumînări în sfeşnice de argint. Ardeau şi pe masa întinsă pentru o sută de musafiri, aşternută cu feţe albe cusute cu flori albastre. Pe masă fuseseră puse căni mari cu votcă, carafe cu vin franţuzesc, cu bere şi mied, blide cu gîşte fripte, fripturi de mistreţ şi peşte : plătică, albitură prăjită. Pe tipsiile mari de argint se ridicau mormane de turtă dulce, covrigi, turtiţe cu mac, toate presărate din belşug cu zahăr. Dedesubtul poliţelor pereţii albi erau acoperiţi de covoare. Peste covoarele persieneşti şi turceşti atîrnau iatagane cu prăsele de sidef, săbii, pistoale cu cremene, unele argintate, altele grele, ruginite, cu care odinioară hatmanul Kornei se avînta spre ţărmurile Anatoliei sau pornea la „vînătoare“, în nopţile furtunoase, dincolo de Azov, urmînd braţele rîului pînă la mare, în căutare de robi şi pradă. Prin colţuri atîrnau sîneţe grele de mai multe ocale, cu trăgace aurite, în chip de roată ; de roţile lor atîrnau fitiluri arse şi afumate. Tot acolo, într-un colţ, se afla şi baltagul hatmanului, cu ciocan şi coadă lungă, împodobită, precum şi buzduganul lui.

Oaspeţii se strînseseră în jurul mesei, dar nu se aşezau. Cu o mişcare a capului care făcu să-i scînteieze cercelul din ureche, gazda îi pofti :

— Rogu-vă, doar nu sîntem boieri, ci hatmani slobozi, doar am stat împreună întinşi cu burta lipită de pămînt, în jurul focurilor de tabără — rogu-vă aşezaţi-vă, fiecare unde poftiţi.

Şi hatmanul trecu în încăperea de alături, după un covor, dar se întoarse curînd, îmbrăcat cu un caftan de atlaz roşu cu bumbi de argint, cu cheutori, ciucuri şi petliţe din fir argintiu. Mustăţile-i cărunte atîrnau, ca şi înainte, în jos, dar acum erau pieptănate şi mătăsoase. Se apropie de masă în capul gol, ras după obiceiul zaporojenilor, doar cu moţul negru înspicat de fire argintii, împletit. Se aşeză pe laviţa din capul mesei, ridică mîna păroasă, în sclipirile inelului de aur cu pecete pe degetul cel mare, şi strigă cu glas voios, tineresc :

— Să bem, hatmani, pentru ţarul cel alb !

— Să bem, să bem, tătucule !

Pocalele clinchetiră. Cazacii se întinseră să ciocnească, răsturnînd laviţele. Ţinînd, după obiceiul său, pocalul cu mied în mîna stîngă, Kornei Iakovlev îl întindea tuturor celor ce veneau să ciocnească cu el. Mulţi îl sărutau pe obrazul brăzdat de crestături lăsate de sabie.

Oaspeţii dădeau de duşcă băuturile şi rupeau carnea cu mîinile. Însuşi stăpînul casei, suflecîndu-şi mînecile lungi ale caftanului moscovit, lua cu mîna hălcile de carne de mistreţ, înfuleca şi turna vecinilor săi tot ce-i cădea la îndemînă. În jurul mesei alergau doi băieţaşi cazaci care umpleau pocalele oaspeţilor şi, osteniţi de atîta alergătură, de multe ori vărsau vinul pe alături.

— Umpleţi pocalele, pui de cazaci ! Hatmanul Kornei e bogat !

— E bogat tătucul nostru !

— Mulţi tîlhari au pus ochii pe casa lui din Cerkassî !

— Hei, voi, acolo, la capătul celalt al mesei, turnaţi-vă singuri ! strigă gazda.

— Nici o grijă, tătucule, nu ne zgîrcim !

Răsunau plescăituri, mirosea a carne friptă, uneori a năduşeală şi a fum înecăcios de mahorcă ; mulţi dintre meseni pufăiau din lulele. Fumul şi aburul stîrnit de atîtea capete se ridicau spre tavanul înalt, fără răsuflători.

— Să mai bem o dată în sănătatea ţarului cel alb !

— Să bem, tătucule !

De cîte ori stăpînul casei ciocnea şi bea pentru ţarul cel alb, nici bătrînul cazac Timofei Razin şi nici fiu-său Stepan nu ridicau pocalul. După ce gazda rosti „să mai bem o dată“, cazacul cel bătrîn, tatăl lui Stenka, strigă ceva. Strigătul lui slab, acoperit de clinchetele pocalelor, de plescăituri şi de zgomotul lulelelor lovite de carîmbul ciubotelor, abia dacă se auzi, dar cei ale căror urechi l-au prins, se mai potoliră, spunînd şi vecinilor să ia aminte.

Bătrînul începu :

— Ascultaţi-mă, hatmani, căzăcime !

— Vorbeşte, moşule !

— Te ascultăm !

— Haide, zi !

— Vreau să vă grăiesc de durerile noastre, ale cazacilor !... Cele ce am să vă povestesc s-au petrecut, dragii mei, la Azov... De Pocroave, mai mult morți decît vii după atîta împresurare, am ascultat epistola cea către țarul cel alb — călca-l-ar copita calului ! I-am juruit credință pe cruce, ne-am luat rămas bun unii de la alții și ne-am gătit să dăm fața cu moartea. În dimineața aceea umedă ne-am tîrît, adunîndu-ne cele din urmă puteri, prin șanțuri, ne-am cățărat pe maluri, iar cînd am ajuns la tabăra turcească n-am găsit acolo țipenie de om... Am luat-o la goană și am dat de turci pe malul mării, lîngă corăbii. I-am răpus pe mulți trăgînd de la doi pași cu sînețele, am înșfăcat steagul cel mare al sultanului și nu mai țin minte cîte flamuri mai mici...

— Cazacul vorbește aiurea ! Astea-s lucruri uitate de mult.

— Lasă-mă să vorbesc, tătucule Kornei !

— Fie, bătrîne cazac, vorbește !

— Și iată, drăguților, de atunci a și rămas numele de „Marea Oaste a Donului". Frumoasă solie s-a dus atunci la Moscova din partea Donului, — douăzeci și patru de cazaci, în frunte cu un esaul. Curînd însă boierii au uitat de sîngele nostru vărsat, de capetele ce-au căzut și de cîte am îndurat în timpul împresurării Azovului... Ne-au poruncit să dăm așezarea înapoi, turcilor. Cît despre noi, ni s-a spus : „Să se întoarcă fiecare la casa lui, care unde poftește !" Aia e, fraților cazaci ! Țarul cel alb ! Nu bea pentru el Timofei Razea-a !

— Nu bea pentru țar bătrînul cazac, n-o să bem nici noi, se auzi un glas.

Bătrînii nu-l mai ascultau, vorbind acum una-alta între ei, dar moș Razea tot striga cu glasul lui stins :

— Nu dăm pe degeaba înapoi ceea ce am cucerit cu sabia în mînă !

— Nici noi nu dăm, cazacule !

— Hei, tătucule ! Unde ți-e oaspetele de la Moscova ?

— Drumul a fost lung și trimisul e bătrîn, acum se hodinește.

Ușa ce dădea spre cealaltă jumătate a odăii mari din casa hatmanului era acoperită de un uriaș covor lucrat de mînă, un dar al Moscovei ; pe el era închipuită „Judecata de apoi". Pe cîmpul negru, niște draci verzi trebăluiau în jurul unui cazan plin cu păcătoși. Cazanul era galben, flăcările fuse-

seră cusute cu mătase roşie, iar păcătoşii, cu mătase albastră. În dreapta stăteau drepţii, azurii ca cerul, în stînga, mai la o parte, un pîlc de păcătoşi ghemuiţi, cusuţi cu fir cenuşiu. Deodată chipurile se mişcară şi covorul fu dat deoparte. Din jumătatea cealaltă a încăperii păşi încet, măreţ, cu capul sus, un boier cărunt, palid, uscăţiv, slab, cu caftan de sevai cu izvoade, tivit la poale cu blană de samur. Călcînd fără zgomot cu cizmele sale moi de safian, boierul se apropie de masă şi spuse încet :

— Măritul ţar a toată Rusia, Alexei Mihailovici, trimite bineţele sale împărăteşti hatmanilor şi către întreaga mare oaste a Donului...

Toată făptura bătrînului boier părea dusă de pe lumea aceasta — doar ochii săi de lup priveau dintre zbîrciturile feţei, pătrunzători, tinereşte.

Gazda îi făcu loc pe laviţa acoperită cu un covor. Oaspetele se închină cu smerenie către colţul cu icoane şi se aşeză fără grabă.

Deodată răsună un glas :

— Ascultă, boierule ! Se vorbeşte cum că ţarul ar fi ajuns la cheremul boierului Morozov ?

— Fierbe vinul în tine, cazacule ! Sînt minciuni sfruntate, răspunse boierul, aruncînd o privire îndărăt spre covorul care ascundea intrarea în încăpere : de acolo ieşi un pui de tătar îmbrăcat cu un halat înflorat, purtînd pe un talger de aur, smălţuit, împodobit cu filigran, un chiup de argint caucazian cu gît subţire. Micul tătar puse chiupul în faţa boierului şi se făcu nevăzut. Fără a-şi ridica privirea, boierul spuse :

— Îngăduie-mi-se să cinstesc cu vin de Rin pe oricine e de partea dreptăţii...

— Cinsteşte-ne pe toţi, boierule !

— Cinstesc pe cine mi-e drag, hatmani viteji !

Oaspeţii lărmuiau chemînd banduristul [1]. Careva bătea cu pumnul greu în masă şi îndemna la o cîntare de joc :

Hei, cumătră, cumetriţă,
Fă-mi din peşte o ciorbiţă,
Fierbe-un borş de albitură...

[1] Cîntăreţ din bandură, un fel de cobză.

Unii pufăiau din lulele cu coatele vînjoase sprijinite pe masă. Stăpînul casei strigă cazacii care slujeau la masă și le porunci :

— Măi flăcăi, aduceți, drăguților, bragă, rachiu și mied !

— Ehei, tătucule ! Vrei să ne dai gata pe toți...

Trimisul Moscovei îi spuse încet, blajin lui Timofei Razea :

— Ai spus adevărul curat, bătrîne cazac, cu privire la Moscova : mult năduf s-a adunat în sufletele cazacilor bătrîni împotriva Moscovei... Au vărsat odinioară sînge din belșug în luptele cu turcii, dar fără folos : ce nevoie am avut să dăm înapoi Azovul, de vreme ce cazacii au cucerit așezarea aceea, încununîndu-se de slavă în vecii vecilor ?

— Că bine zici, boierule !

— Nu-i așa ? Iar pacea aceea, în urma căreia Azovul le-a fost înapoiat turcilor, tot a fost călcată și din nou a trebuit să ținem piept păgînilor. Acum însă ni s-a dat porunca să mai avem răbdare...

— Om avea noi răbdare, dar nu avem ieșire la mare !

— Țarul cel alb are nevoie de așezarea Azovului. Să închinăm acum împreună un pocal de vin pentru necazurile, rănile și greutățile din trecut, astăzi date uitării ; închin din tot sufletul și te poftesc să faci pace cu țarul !

— Cu țarul nu m-oi împăca pînă la moarte ! Închin însă în sănătatea domniei-tale, boierule, întrucît grăit-ai vorbe înțelepte.

— Să bei întru sănătatea și pentru desfătarea sufletului...

Boierul îi turnă din chiup un vin înmiresmat. Bătrînul cazac îl dădu de dușcă și strigă :

— În sănătatea domniei-tale, oaspe boier ! Ehei, cum se răspîndește vinul domniei-tale prin vinele omului ; și-i dulce taman cît trebuie... Hai, mai toarnă !

— Bucuros, cînd e vorba de un cazac destoinic.

O mînă gălbuie ca pergamentul vechi se întinse spre chiup, dar o pereche de ochi pătrunzători sfredeliră chipul boierului. Argintul chiupului luci în aer, împroșcîndu-i cu vin pe cazacii din apropiere, iar chiupul se lovi de perete și se rostogoli pe jos. Micul tătar îl ridică și fugi cu el din odaie. Ștergîndu-se de vin, cazacii glumeau :

— Toarnă-l pe gît, că-i vin !

— Cazacul cît trăiește se tot scaldă în vin și în sînge !

Stepan îl apucă de umăr pe bătrînul său tată :

— Fereşte-te de Moscova, tată, nu bea vin din mîna ei.

— Ţi-ai pierdut minţile, Stepan ? E o minunăţie de vin !...

Boierul întoarse încet asupra tînărului Razin privirea ochilor săi de lup şi rîse uşurel, arătîndu-şi dinţii rari şi galbeni :

— Ai umblat după pradă prin Moscova, flăcăule, şi de-aia ai întîrziat. Eu şi cu taică-tău un băut azi de împăcăciune...

— Ai băut, tată ?...

— Şi aş mai bea încă ! Dar acum, Stenko, vreau să dorm... să dorm. Tii, că tare bun a fost vinul... Văleu, ce somn mi-e !

Fiul său îl ajută să se ridice de la masă. Rezemat de umărul voinic al tînărului, abia mişcîndu-şi picioarele ţepene, bătrînul Razin ieşi din casa hatmanului. Afară, în cerdac, veni şi mezinul în ajutorul lui, iar Stepan se întoarse la masă. Oaspeţii vorbeau toţi odată, lărmuind cumplit. Stepan Razin trecu în jumătatea cealaltă a casei hatmanului. În clipa cînd statura lui voinică se făcea nevăzută dincolo de covor, boierul îşi ridică privirile şi-l întrebă încet pe hatman :

— L-ai aflat oare, Korneiuşko, pe cazacul care a stîrnit răzmeriţa la Moscova ?

Chipul hatmanului pălise de băutură. Numai sfîrcurile urechilor îi ardeau şi cercelul de argint se vedea deosebit de alb în urechea înroşită. După o scurtă tăcere, hatmanul răspunse, dînd roată cu privirile spre oaspeţi :

— Nu l-am aflat... o să-l căutăm, boierule !

— Îl caut şi eu. Gîndesc că duşmanul acesta al ţarului aici se află... Semnele nu înşală : faţa lui e puţintel ciupită de vărsat... statura, glasul... Vezi, drăguţul meu, încă din vechime tăria Moscovei stă tocmai în asta : dacă i s-a arătat careva în faţa ochilor, dacă şi-a dezvăluit chipul, nu-l mai uită. Şi omul acela, chiar de s-ar vîrî şi în gaură de şarpe, nu mai scapă... dă Moscova de urma lui...

Roşeaţa se răspîndi de la urechile hatmanului peste tot chipul lui. Faţa sa cruntă, plină de crestături vechi, era acum ameninţătoare, îndărătnică. Strîngînd în mîna păroasă pocalul greu, îl izbi de masă şi spuse :

— La noi, pe Don, boierule, nu-i destul să găseşti omul, trebuie să şi pui mîna pe el, iar de-l prinzi greşit, poţi să intri şi tu la apă, cu cap cu tot !

— Hei, Korneiuşko, ştiu eu şi asta... Dar dacă doreşti cinul de boier, iar şuba dăruită de ţar ţi se potriveşte, ajuţi tu Moscova să pună mîna pe omul care poate aduce mari necazuri nu numai boierimii, dar chiar şi Donului slobod...

— O să mai mă gîndesc, boierule : la drept vorbind mi-ar plăcea şi şuba şi cinul boieresc !

— Vezi şi tu, Korneiuşko, cum am putea să lucrăm mai bine şi mai cu spor...

Deodată hatmanul se ridică de la masă şi începu cu glas răsunător, uşurel ameţit de băutură :

— Hei, hatmani şi viteji esauli !

— Auzim, tătucule ! Te ascultăm !

— Dau poruncă, hatmani, să ţineţi de scurt golănimea ! Vă poruncesc să fiţi cu ochii în patru, întrucît golănimea noastră din aşezările de jos şi de sus cade la învoială cu streliţii, cu ţăranii şi şerbii fugiţi din Moscovia... Anul acesta ţarul i-a legat pe mujici şi pe şerbi mai strîns de stăpînii lor, astfel încît mulţi vor fugi la noi. Vă spun încă o dată să vă îngrijiţi de grîne !

— Nu turna porunci, Kornilo, peste capete ameţite !

— Toarnă vin, tătucule !

Îndulcindu-şi glasul, hatmanul făcu semn cu mîna şi strigă, zvîrlind cît colo pocalul care zăngăni metalic :

— Hai, hai, fuguţa fetelor !

Cunoscînd, pesemne, obiceiurile hatmanului, cei de afară abia aşteptaseră această chemare : picioare sprintene năvăliră din cerdac în tindă şi casa se umplu de tineri cazaci şi de fete în straie colorate. Se ivi şi un cîntăreţ cu domra şi un altul cu bandura, un zaporojan bătrîn, cărunt. Hatmanul se ridică de la masă împreună cu boierul. Deşi băuse mult, Kornei Iakovlev nu se clătina, doar păşea din cale-afară de greoi. Căpeteniile cazacilor, beţi de-a binelea, nici măcar nu se urniră din loc, nu aruncară o privire spre cei doi. Toţi beau şi mîncau ca şi cum s-ar fi aflat numai ei în odaie.

— Iu-hu, jucăuşelor !

Hatmanul scoase în mare grabă covorul dăruit de Moscova, îl zvîrli într-o parte şi deschise larg uşile spre cealaltă jumătate a casei. Noii veniţi se repeziră într-acolo. Banduristul, în straie de zaporojan, ieşite la soare, şalvari roşii şi ilic albastru, se lăsă jos turceşte şi începu un cîntec de joc. Cel cu domra,

în picioare, într-un caftan moscovit roşcat, îi ţinea isonul şi cînta, bătînd din picior :

O-of, domra, domrişoara mea,
Domna, Domnuşka, nevestica mea
Cozonaci, plăcinte a gătit,
Pe bărbatul cel bătrîn nu l-a poftit !
Doar lui Vasenka cel chipeş i le-a dat,
Cel hoinar şi de neveste alintat,
Esaul, tîlhar şi ucigaş,
Lotru, de nelegiuiri făptaş.

— Zi-i un joc moscovit ! Vreau albitură fiartă ! Ba nu, mînca-o-ar naiba, s-o mănînce !

Cîntăreţul îi dădea înainte :

Eu, Vasenka, te-aş lua
Cu biciul bătaie ţi-aş da.
Cu tălpile te-aş călca,
Dar să mor tare teamă mi-e mie !
Să-ţi rămînă nevastă-mea ţie !

Tineretul se învîrtea cu foc. Zuruind din zurgălăii prinşi de cizmuliţe, Oliona plutea ca o lebădă, în iia ei albă. Nu se îmbujorase la faţă ca celelalte fete, dimpotrivă, acum era parcă şi mai palidă şi tocmai de aceea pe faţa ei albă ochii pe jumătate închişi, în care plăcerea jocului aprindea scîntei de bucurie, păreau şi mai întunecaţi, iar sprîncenele-i îmbinate şi mai negre.

— Hai, Oliona, drăguţo ! Nici o fată nu joacă mai frumos ca tine... striga hatmanul. Bătea din picior şi podelele duduiau sub cizma lui grea.

Cosiţele aurii ale fetei se despletiseră şi se învîrteau prin văzduh, cu fundele roşii de la vîrfuri fîlfîind.

— Stai odată, drăcoaico !

Zurgălăii răsunară din nou, fata bătu din picior şi se opri în loc.

— Ţine !

Şi hatmanul aruncă drept pe gîtul fetei o salbă grea de galbeni.

De atîta tropot nu se mai auzeau nici cîntăreţii — abia dacă mai răzbătea slab zumzetul strunelor şi zornăitul potcoavelor de la cizme.

Rezemat cu spatele de peretele alb, un cazac cu chipul supt, posomorît, n-o pierdea din ochi pe Oliona. Hatmanul păşi spre el, şi puse pe umărul cazacului mîna lui grea :

— Ehei, finule ! N-au mai rămas dănţuitori, pe toţi i-a dat gata Olionka...

Razin îşi scutură zulufii, dar nu scoase o vorbă, lipindu-se parcă şi mai mult de perete cu spatele lat.

— Ţi-a pierit graiul, pui de şoim ! Ai zburat cam prea devreme din cuibul părintesc... Alţii, la anii tăi, abia dacă învaţă să străpungă şi să taie cu sabia, iar tu dintr-o lovitură spinteci un păgîn în două, te-am văzut eu, te-am văzut. Apoi, duhnind a băutură în faţa lui Razin, hatmanul adăugă încet, aproape în şoaptă : eşti un tîlhar ! Dar îmi eşti drag, Stenko...

— Nu mai cred, naşule !

— Nu-u ! ? Hatmanul căscă larg gura şi se trase un pas îndărăt.

Dezlipindu-se de perete, Razin scoase o şuierătură :

— La o parte, diavolilor !

Dănţuitorii se grămădiră pe lîngă ferestre. O sabie se înălţă deasupra capetelor, potcoavele de la tocurile cizmelor luciră. Trimisul Moscovei şedea pe crivatul hatmanului acoperit cu o învelitoare din piei de ghepard ; nu-şi mai desprindea ochii de lup de la cazacul care juca, dar nu izbutea să vadă decît zulufii lui negri, tocuri scînteietoare şi cercurile pe care le descria într-una în aer sabia. Şuierăturile haiduceşti îi dădeau fiori boierului. Dănţuitorul sărea încolo şi încoace, îşi flutura sabia, ochii lui scăpărau în lumina slabă, mişcătoare, a lumînărilor de pe poliţa de stejar. Trimisul Moscovei tresări, îşi vîrî capul între umeri şi închise ochii, apoi îi deschise din nou, suspinînd din greu : sus, deasupra capului său, sabia se înfipsese în perete ţiuind zgomotos. Cazacul se întorsese în locul unde stătuse mai înainte, lîngă perete, răsuflînd adînc şi privind, ca totdeauna, liniştit, dar încruntat. Zuruindu-şi zurgălăii ce-i împodobeau cizmuliţele, Oliona alergă spre dînsul, se lipi de el cu tot trupul şi-i spuse :

— Stenko, te iubesc !

— Aruncă darul tătucului !

Fata smulse salba de la gît şi-o zvîrli cît colo.

— Să mergem la tata, Oliona... să ne dea binecuvîntarea lui. Auzi, naşule, să-mi trimiţi sabia, că matale ai alta, mai bună!

Oliona şi cazacul plecară. Hatmanul dădu la o parte în tăcere cu piciorul salba lepădată de fată şi strigă cu glas tare către meseni:

— Hai, oaspeţi dragi, luaţi-vă picioarele la spinare! Dar să nu rîvniţi la avutul altuia, să nu-mi şterpeliţi ceva de pe masă...

— Ptiu, cărpănos te-ai făcut, tătucule!

Casa hatmanului se golea încetul în încetul. De-afară intra răcoarea nopţii. În sfîrşit, toată lumea plecă. Numai oaspetele moscovit şedea încă pe crivat şi-şi făcea semnul crucii şoptind ceva. Hatmanul se aşeză în tăcere pe marginea crivatului.

— L-ai văzut, Korneiuşko, pe voinicul cela? Cei de teapa lui nu prea mai au loc... Nu-i prea mai rabdă pămîntul acestei ţări...

— Ştiu, boierule!

— Ştii tu ce ştii, Korneiuşko, dar nu chiar tot. Îţi dai tu seama ce prăpăd vine? Eu îmi dau! Şerbii fug la Don şi Donul îi primeşte... Şi pe vremuri fugeau destui, dar răzmeriţele nu se stîrnesc oricînd. Zbucnesc numai atunci cînd din pîntecele unei mame se naşte un asemenea braţ şi o minte fără astîmpăr. Azi ştiu un lucru: dacă nu stîrpim din rădăcină sămînţa bătrînului cazac Razea... Cît despre el, va fi dus mîine pe năsălie...

— Oho! Va să zică vinul domniei-tale a fost cu cîntec, boier Pafnuti?

— Azi bătrînul va fi prohodit.

Hatmanul se sculă, se plimbă prin odaie şi, cu gîndul mai mult la jignirea lui, clătină din cap:

— A naibii Olionka!

— Cînd vei ajunge boier, Korneiuşko, îţi găsim noi mireasă mai de neam şi mai frumoasă...

Hatmanul se îndreptă spre uşa încăperii, unde cu puţin mai înainte petrecuse căzăcimea, şi strigă:

— Hei, cazaci!

Boierul tresări.

În odaie intrară doi cazaci de caraulă.

— Duceţi-l pe boier în casa cea depărtată unde trag peste noapte diecii... Acolo s-a rostuit totul !

Trimisul Moscovei se ridică în picioare şi, fără a înclina capul, îi întinse hatmanului o mînă uscată şi rece :

— Noapte bună, hatmane ! Şi vezi de te gîndeşte peste noapte la cele ce ţi-am spus... cum e mai bine să faci totul. Eu cunosc oamenii : îţi va fi greu să te ţii tare pe Donul vostru slobod. Lasă totul pe seama noastră. Moscova este a ţarului, are şi oameni şi pămînt destul — ştie ce să reteze şi cui anume.

— Umblă sănătos, boierule !

Oaspetele se retrase, iar hatmanul se plimbă prin odaie, pînă ce lumînările se topiră de tot.

3

Frol se tot căznea să-l sprijine pe bătrîn. Timofei Razin se lăsase cu toată greutatea pe braţul feciorului său, mai-mai să-l dea jos. Gîtul i se lungise, moţul, aspru ca peria, de pe căpăţîna rasă căzăceşte, părea argintiu în razele lunii.

— Vai, tată, eşti greu ca o piatră !

Bătrînul se îndreptă de şale, se opri în loc şi zise :

— Frolko, fereşte-te şi tu de Kornei... E amarnic de viclean şi mai ales... Bătrînul nu izbutea să-şi găsească cuvintele, uita totul, gîndurile i se încîlceau. În mintea lui înviară întîmplări de demult şi începu să îngîne un cîntec zaporojan :

Ce colibă oare
Se zăreşte-n deal ?
Leşii au venit,
Cîini au jupuit,
Jungherele le-au rupt toate,
Cu dinţii trăgeau, măi frate !...

— Ce mai om a fost tătucul Bogdan ! Dar şi el a scrîntit-o cu craiul leşesc... Ehei, Frolko, ar trebui să ducem un tun de năvală sub zidurile palatelor moscovite şi să tragem din sîneţe şi din flinte drept în ochii ţarului ! Mi-aş da pentru asta şi viaţa mea de cazac bătrîn ! Ducă-se !...

— Hai, tată, să mergem mai repede !

— Mai stai, Frolko, mai stai ! Lasă-mă să privesc luna, cerul... Am crescut în cîmp întins, în tuspatru zările, călare pe cal, am cutreierat pe mare. Hei, așezare căzăcească ! Sămînță zaporojană, stai ca pe un blid de argint... E lună, apă... ce mai mîndrețe !

Intrară în casă. Frol culcă, cu greu, bătrînul pe laviță apoi se duse la fereastră și deschise obloanele. Vîntul răcoros al stepei năvăli în aerul stătut al încăperii. Prin fereastra deschisă pătrunse o rază a lunii, licărind. Tînărul cazac se apropie de masă, găsi amnarul în copăița opaițului, scăpără cu el și aprinse o așchie de stejar, apoi încă una și le vîrî pe amîndouă în sfeșnicul de fier negru.

— Frolko, fiule !

— Ce e, tată ?

— Toarnă-mi, cazace, o cană de lapte covăsit cu apă... Da apă să fie puțină !...

Aruncîndu-și minteanul de aba pe laviță, băiețandrul cu păr negru trase de belciug chepengul, coborî în beci și aduse, într-un căuș de lemn, lapte covăsit cu apă.

— Să trăiești, fiule. Oh, mă ard măruntaiele și m-au trecut toate nădușelile... Pune mîna și pipăie-mă : sînt ca un sloi de gheață, primăvara, rece și zgrunțuros, iar în măruntaiele mele, parcă ar turna dracii gloanțe, ca să se lupte cu leșii... „Ce colibă oare se zărește-n deal ?“... Iaca, mi-a pierit și glasul. Și ce frumos am cîntat chiar azi ! Limba mi-e grea ca o piatră... Mai dă-mi puțin lapte covăsit, fiule !

— Nu mai avem, tată. Poate are Stenka, dar casa lui e încuiată. Stai puțin, să caut cheia de la lacăt sub tron.

— Aha, e încuiat ! Nu mai căuta... Rămîi cu mine. „Jungherele le-au rupt toate...“ Frumos cîntec, Frol. L-am cîntat leșilor la Zbaraj... ha-ha... chiar la Zbaraj, fir-ar să fie ! Leșii ni l-au ucis atunci pe Burleai. Și ce mai voinic era ! A dat foc Sinopului numa' el și cu alți doi. Vîra cîte o oca de mahorcă în lulea și nimicea sumedenie de păgîni, ori cu sîneața ori cu sabia... Noaptea îi vedeai fața luminată ca de foc ! Dogoarea jarului din lulea mai că-i aprindea mustățile și moțul... Trăgea de unul singur în mare luntrea, cu toată încărcătura ei de luptă... Iar de nimerea într-o crîșmă era în stare într-o clipită să dărîme tavanul... Sălta și un cal pe umăr,

opintindu-se sub burta lui... Tare mă mai arde pe dinăuntru ! Văleu, Frol, unde eşti ? Mă arde !

— Sînt aici, tată !

— Care zgreapţănă acolo ? Cîrîie parcă... auzi ?

— E şoimul, s-o fi încurcat în lănţuc !

— Ehei, şoimul !... Nu mai am eu parte să-l ţin pe mînă ; pe tine şi pe Stenka nu vă cunoaşte, iar cu mine cred că s-a isprăvit... Hai, ajută-mă să-mi scot straiele !

Frol se apucă să-l dezbrace.

— Scoate tot ! Scoate tot de pe mine şi dă-mi o cămaşă curată... Aşa, aşa-i bine. Mă duc pe medean să vestesc norodului : Se însoară bătrînul cazac Razea.

Cununatu-l-a sabia... sabia... sabia...

Bătrînul se ridică cu greu în picioare. Faţa-i, pete-pete, ardea, pleoapele umflate i se lăsaseră peste ochi ca nişte pungi.

Clătinîndu-se şi abia mai văzînd unde calcă, în cămaşa-i albă, lungă, desculţ, se apropie, pe picioarele-i galbene şi strîmbe de fereastră, unde cîrîia şoimul.

Pasărea îşi ciugulea lănţucul cu atîta mînie, de se auzea cum îi pîrîie ciocul.

— Stai, măi, şoimule ! N-ai mai avut răgaz de mult... stai puţin că-ţi dau drumul... Frol, ajută-mă, că nu mai văd...

— Mă ciupeşte, tată !

— Halal cazac ! Cazacului viteaz îi e sortit să piară în ţeapă, iar celui bicisnic să-şi dea duhul în fustele nevestei. Nu te teme că nu ţi-o smulge braţele din umeri...

— Nu mi-e frică de el, dar se tot răsuceşte !

Şoimul ţipa cu aprindere, trăgea de lănţuc, stîrnind un vîrtej de pene sure. Bătrînul îl luă în mînă şi-i spuse încet:

— Adastă olecuţă, măi şoimuleţule.

Şoimul îşi rotea mînios capul, dar nu mai muşca, aşteptînd răbdător. Frol se căznea să descurce lanţul de fier, ruginit.

— Dă-i drumul, fiule, să zboare... o fi simţit el ceva... nu degeaba...

— N-o să zboare noaptea.

— Zboară el, desfă-i lanţul.

Simţindu-se liber, şoimul o zbughi pe fereastră.

— A zburat ?

— Da, uite-l cum se înalţă !

Bătrînul izbucni în lacrimi. Pe faţa lui nu se clintea un muşchi :

— Nu mai văd luna... e întuneric... întuneric beznă... Să-i dai bineţe, şoimule, fiului meu Ivan, care se pregăteşte de hătmănie... Vai, cum mă arde ! Frol, dă-mi lapte, lapte covăsit ! Moscova... Mi-a spus el, Stenka... a-a-... ţine-mă... Frol, unde eşti ?

Tînărul nu izbuti să-l sprijine pe bătrînul cazac. Timofei Razea se lăsă moale pe vine, capul său cărunt, pe gîtul subţire înnegrit de soare, se plecă la pămînt. Încordîndu-şi toate puterile Frol se căznea să-l ridice. Dîndu-şi seama că nu va izbuti să-l ţină pe picioare îi culcă pe podea trupul rece ca piatra.

4

Flăcăiandrul rămase un timp neputincios, lîngă tatăl său care-şi dăduse duhul, apoi se aruncă pe crivat şi izbucni în plîns cu faţa îngropată în blăniţele de iepure care ţineau loc de perine, învinuindu-se de moartea tatălui său :

— Dacă nu-l lăsam să cadă jos, mai trăia încă.

Taică-său îl învăţase, ca şi pe Stenka, să mînuiască sabia, să călărească, să străpungă cu suliţa. Bătrînul ştia cînd trebuie să-l mustre şi cînd să-l îmbărbăteze.

— Tăicuţul meu, tăicuţule...

Ridică privirile spre lumina lunii ce pătrundea pe fereastră. Afară se auzeau glasuri. Lumina din fereastră se lăţea. Îl trecură fiori. Uitase de toate. Asculta, cu gura întredeschisă, un glas de fată.

Fără să-şi dea seama şi fără să dorească acest lucru, glasul fetei îl tulbura adînc pe băieţandru.

— Nu, Stenko... nu sînt gătită, aşa că nu vin acu la tatăl tău... Mai aşteaptă şi tu pînă mîine, nu te teme, mă gătesc şi vin să te cer de bărbat, cum fac toate fetele...

— Lasă astea, Olionka ! Eşti destul de gătită, nu mai ai nevoie de nimic : spune-i azi tatii, iar mîine ieşim pe medean,

să te închini adunării. Şi eu voi spune : „Te iau de nevastă" ! De popă nu e nevoie, ducă-se dracului...

— Ei fie, bine !

Mîini grăbite pipăiau uşa. Frol îşi înfundă obrazul în blănițele de iepure.

— Hei, Frolko ! De ce nu-i lumină în casă ? Ce naiba ?

— S-a stins, amnarul e în opaiţ. Ai şi o aşchie !

Se auzi o mînă grea scăpărînd amnarul.

— Frol, unde-i tata ?

— Uite-l, jos.

Nimerise o aşchie umedă. Izbind nerăbdător, Stepan stinse resturile de aşchii arse, care ardeau încă, mocnit. Căută sub crivat, dibui lădiţa, scoase din ea două lumînări de seu şi le aprinse.

— Frol ! De ce e culcat jos tata ?

— A înţepenit, Stenko !

— A-a-a- ! Ia dă o fugă pînă în bazar, Frol. Acolo, aproape, pe dreapta, e o casă în care stau nişte greci şi tot felul de indieni. Ai înţeles ?

— Am înţeles.

— Am auzit că a tras acolo un doftor neamţ, în trecere. Adu-l încoa... spune-i... ţine un taler şi spune-i că-i mai dau ! Dacă nu vrea să vină, spune-i c-am să-l silesc, cu pistolul.

— Aleg într-un suflet, Stenko ! Îi spun...

— Află, Oliona, dacă i-au dat să bea otravă, nu le iert eu asta boierilor din Moscova... Îi vezi mîna ? E ca piatra, aşa nu se moare de moarte bună... Apropie-te : bătrînul e mort, dar nu te teme de el că a fost un om de aur... De mic copil mă lua cu el pe mare, să le încarc sîneţele... mă învăţa să trec apele călare şi am deprins mai înainte ca oricare să străpung şi să spintec... Hatmanul îmi dădea zăbale şi şei. Iacă totuşi că este un diavol ! Ce tot vorbesc eu, ştii şi tu.

— Ştiu...

— Apropie-te, nu te teme. Îi vezi mîna ? Iaca o ridic. Dacă mai era în viaţă, ne dădea binecuvîntarea lui... nu-i aşa ? Oare eşti a mea, Oliona ? Oh, vai şi amar ! Tătucule, bătrîne Timoşa, tătucule !

Tînărul cazac se lăsase în genunchi, şi-şi răvăşea zulufii. Fata îl ţinea de umeri, căutînd să-i aline durerea.

— Ptiu, că mult zăboveşte neamţul ! Poate, să mă duc eu.

— Plîngi, Stenko ? O să te iubesc mult, mult...

— Nu mă săruta, nu mă cuprinde de gît, Oliona ! Oh, nu mai știu nici eu... ce să fac ? Ce ?

Ușa se deschise, Frol intră repede în casă, urmat de doi nemți. Purtau mantii negre, pălării negre înalte cu pene albe, în picioare botine și spangă la brîu. Unul din ei rămase în prag, aruncînd în jur priviri bănuitoare. Celălalt se apropie hotărît, pe picioarele-i subțiri, se apleca spre mort, atinse ochiul sticlos al bătrînului sub pleoapa umflată, îi pipăi mîna rece.

— Lumina aici ! Aici ! poruncea el.

Stepan plimba lumina luminării după cum cerea doftorul.

— *Tot !* Mort, cum se zice...

— A fost otrăvit sau nu ? Dar să spui drept, diavol negru!

— Eu spun trept, totteuna spus trept ! Bătrîn... inima... Vin băut ?

— A băut, a fost la ospăț !

Celălalt neamț în negru se apropie și el. Fără să-l atingă pe bătrîn, se apleca și-l cercetă îndelung, cu luare-aminte.

— Nu știi ! spuse doftorul. Vin băut, de inimă moarte... *Schwarz das Gesicht ?* [1] rosti el întrebător către celălalt, luîndu-l parcă drept martor.

Acesta tăcea.

— Pleci, neamțule ?

— Nu mai am ce făcut aici !

— Ia-ți talerul, ia-l o dată ce ai venit ! Totuși minți, diavol negru !

— Nu, nu mințit, cazac !

Nemții plecară.

Luna lumina atît de viu încît nisipul de pe ulițele înguste, alb ziua, părea alb și noaptea. Străinii treceau prin dreptul crîșmelor, acum închise. În preajma lor duhnea a rachiu, a usturoi și pește sărat. Umbre viorii, uneori verzui, tulburi se întindeau de la toate clădirile, de la acoperișurile mițoase de stuf și paie. Umbrele copacilor păreau cioplite meștesugit, cu linii limpezi. Nemții trecură prin dreptul unei troițe cu icoana Sfîntului Nicolae, bătută în cuie sub crucea de deasupra streșinii. Cioplită cu securea dintr-un trunchi de stejar gros, acoperișul troiței semăna cu un monument funerar :

[1] E negru la față ? (germ.).

părea să fi fost făurită de un meşter care se pricepea şi la monumentele funerare. Străinii îşi încetiniră pasul. Doftorul spuse :

— N-aveam ce face, trebuia să plecăm în grabă ! Sălbaticii ne ameninţau. Sînt tare obosit...

În jur era pustiu şi se înstăpînise liniştea nopţii, doar cîinii dacă mai hămăiau, cînd şi cînd, şi undeva departe, departe, în stufăriş, le răspundea vreun şacal flămînd.

Neamţul celălalt întrebă :

— De ce nu le-ai spus adevărul, doctore ? Se vedea limpede că bătrînul sălbatic a fost otrăvit.

— Am privit cu luare-aminte ţările astea şi altele. Cînd află de la medic că cineva de-al lor nu a murit de moarte bună moscoviţii îl omoară pe cel care le-a arătat pricina morţii şi nu pe cel vinovat, pentru că, de obicei, făptaşul e atunci departe, în timp ce inima barbarului se îndîrjeşte... Iar oamenii ăştia, la care am fost noi adineauri, sînt şi mai sălbatici decît moscoviţii, nestăpîniţi precum erau oştenii din legiunile romane : în război ei omoară deseori pe mai-marii lor şi pun în loc pe alţii... Cea mai dulce desfătare pentru ei este să omoare, pentru că ei nu au nevoie şi nu ţin seamă de dreptate, de adevăr ! Dragă prietene, ne aflăm în inima Sciţiei, nu în Europa... Căpătînd de la ei plata cuvenită pentru osteneala noastră, să mulţumim Celui de Sus că am scăpat cu viaţă, că mai putem aduce foloase ţării în care am văzut lumina zilei...

Vorbeau în dialectul din Sleswig-Holstein.

— Ce frumoasă era femeia care stătea lîngă barbarul cela ! Te-ai uitat la ea, doctore ?

— Da, era voinică la trup, şi cu chip de copil, dar acolo la ei era întuneric şi, ca la toţi sălbaticii, duhnea urît de tot a piei netăbăcite şi a peşte. Cazacul acela avea o privire neobişnuită, iar glasul lui pătrundea în inimă. Cunoscînd adevărul, cu greu m-am stăpînit să nu i-l spun. Dacă o făceam, eram nevoiţi să fugim de aici, căci cine ştie ce urmări ar fi avut cele spuse de noi... Eu am însă de gînd să-i aştept pe neguţătorii, care nădăjduiesc un cîştig bun de la tîlharii de aici... Aş vrea să plec cu acei neguţători în India, ţara brah-

manilor, a ierburilor tămăduitoare şi a minunilor fără pereche.

— Pămîntul e aici tare nisipos, doctore, mi s-au rupt ciorapii. Nu sînt obişnuit să port încălţăminte lucrată grosolan.

— Ai dreptate ! M-am gîndit şi eu la acest lucru.

Vorbind tacticos de una, de alta, nemţii intrară într-o clădire mare din bazar, unde trăgeau de obicei neguştorii străini.

5

Cei patru oaspeţi moscoviţi, boierul şi trei dieci erau găzduiţi într-o casă spaţioasă din fundul ogrăzii hatmanului.

Înăuntru, casa era orînduită acătării, cu chilimuri pe pereţi şi covoare pe jos, cu un cuptor mare cu vatră şi horn, aşa că, spre deosebire de casele multor cazaci, avea ieşire pentru fum. Totuşi şi în ea mirosea a fum, căci în vatra adîncă ardea tot timpul focul. În ferestre era prinsă în loc de geam băşică de bou rasă pînă se făcuse subţire de tot. Totuşi lumina se cernea anevoie în odaie. Dacă doreai puteai să deschizi cercevelele ca să intre aerul. Temîndu-se însă de urechi dornice să afle tainele stăpînirii, boierul Pafnuti Kivrin nu deschidea ferestrele, lăsînd în schimb să iasă zăpuşeala din casă prin uşa larg deschisă spre tindă. În ziua aceea se sculă dis-de-dimineaţă, deschise cufărul albastru de Novgorod, ferecat în argint, scoase din el o icoană veche de aramă aurită, alcătuită din două părţi, pe care erau închipuite mai multe sărbători creştineşti, o aşeză deschisă într-un colţ al mesei şi, lipind în faţa ei o lumînare de ceară, o aprinse de la o aşchie.

Mai înainte de a îngenunchea şi a se închina, bodogăni :

— Nu prea vezi la ei icoane, deşi se socot creştini... Adesea hotărăsc în biserică asupra războaielor.

În sfîrşit, începu să se roage şi să se închine, ducîndu-şi două degete împreunate la frunte şi la piept. Lumina tulbure a dimineţii luneca peste ţeasta lui pleşuvă, gălbuie. Nu lăsase perdeaua uşii dinspre cămăruţa în care se aflau diecii lui : îi plăcea să nu-şi scape din ochi slujitorii. În timpul rugăciunii, îl tot urmărea un gînd, de care nu putea să scape şi, oricît de

sîrguitor se ruga bătînd mătănii și lovind podeaua cu fruntea, nu se putea opri să nu-și spună : „Aici trebuie să veghez asupra oamenilor, căci altminteri fug la cazaci și ne dezvăluie tainele".

Diecii se ospătau în cămăruță, în dreptul ușii. Pe masa lată, acoperită cu o față albastră, era pus un blid mare cu plătică prăjită, în zeamă dreasă cu boia de ardei, iar alături se afla o strachină de lut roșu, smălțuită, plină pînă la margini cu țîri uscați.

— Lua-i-ar naiba de moțați ! Le-am cerut berbec, iar ei, arde-i-ar focul, ne-au prăjit pește, zise cu glas gros răsunător un tînăr diac cu anteriu de nanghin, cu plete lungi, bălaie.

— Hei, ține-ți gura ! Boierul își face rugăciunea. Și apoi n-ai doar pește prăjit. Ia te uită : ai și țîri...

— Aștia îs deprinși cu braga și vor să ne mulțumim și noi cu ea... Le-am cerut cvas, și nu au ! De braga lor mi s-a umflat burta cît toba cea mare a voievodului...

— Ia vezi, Efim ! Ai să răspunzi în fața boierului... Ia seama, flăcăule...

Înfulecară, luînd peștele cu mîinile, și după ce se săturară se închinară și-și șterseră degetele de pulpanele caftanelor. Doi dintre ei erau bărboși. Celui de-al treilea, lui Efim, abia îi mijea mustața.

Se rugară în fața icoanelor pe care le aduseseră cu ei, căci în casă nu se afla nici una. În odaia lor atîrna pe perete o zugrăveală făurită de un localnic : un cazac mătăhălos purtînd cușmă cu fundul roșu, jupan albastru și nădragi roșii, vîrîți în ciubote mult prea mari pentru piciorul lui, străpungea cu o suliță lungă pe un leah, lăsat pe spate, cu contăș verde și căciulă albastră împodobită cu pană roșie. Dedesubt scria cu slove mari : „Leahul naibii joacă avan, cum îi cîntă tătucul Bogdan".

Isprăvindu-și rugăciunea, boierul păși impunător și aspru, spre odaia diecilor, luîndu-și în drum toiagul. Diecii i se închinară adînc, atingînd cu degetele podeaua.

— Ai obosit, boierule ? Poftim de gustă din mîncarea noastră de rînd ! Strîng îndată rămășițele, schimb fața de masă și poruncesc să-ți aducă și alte bucate din cele mai alese...

Tînărul diac vorbea pripit, gata să se repeadă după mîncare.

Boierul îl opri :

— Nu se cuvine să stau cu voi la masă... sînt poftit la hatman. Ce te tot foiești așa ? !... Se țin ploșnițele după tine, ca păduchele în kibitkă după solul hanului.

Diecii mai vîrstnici stăteau în picioare, cu capetele plecate, pîndind cu teamă clipa cînd boierul își va coborî glasul aproape pînă la șoaptă : atunci să te ții ! Dar acesta urmă cu glas tare și domol :

— Te-am luat la mine, Efim, de mic copil, ca să deprinzi toată rînduiala cărturărească și alcătuirea cernelurilor, iar astăzi ți-am îngăduit multe, ți-am încredințat chiar întocmirea hîrtiilor ce i se trimit țarului. Nici nu-ți închipui de cîtă cinste ai parte, iar tu cari ploșnițele după tine...

— Să-mi fie cu iertare, boierule...

Auzind cuvintele diacului boierul izbi cu toiagul în podea și se încruntă, gata să urmeze cu dojenile, dar în clipa aceea la fereastră se auziră cîntînd numeroase glasuri și răsună un strigăt :

— Ura, fraților !

Pămîntul se cutremură de bubuitul tunurilor.

Boierul se îngălbeni :

— Ce-i asta ? Ia dă fuga și vezi, Efim.

Diecii cei bărboși se repeziră la fereastră. Cel tînăr rămase liniștit pe loc.

— S-au întors de pe mare cei plecați după pradă, boierule, și moțații ăștia de-aici trag cu tunurile în cinstea lor...

Boierul se învioră :

— Iacătă, pentru asta țin eu la tine, Efim, fiindcă știi tot ce pun ei la cale... Văleu, ce fum și zăpușeală e aici, m-a apucat durerea de cap. Aș ieși afară, la aer curat, dar mi-e teamă...

— De ce ți-e teamă, boierule ?

— Vezi că noi sîntem soli ai țarului, gloata tot cască ochii la noi, iar cei de aici sînt tîlhari, zurbagii ! Nu prea ascultă nici de hatmanii lor și mi-e să nu ne facă vreun pocinog !

— N-ar trebui să-ți fie frică, boierule ! În tîrgușorul ăsta poposesc adesea soli turci, persiani și alții. Și noi sîntem ca toți ceilalți, îs învățați ei cu solii, zău așa !

— Crezi ? Atunci să-mi pun pe mine un caftan și să ieșim. Nu-i vorbă, este el din felendreș, dar oricum, la croială seamănă cu cele de pe aici...

— Îngăduie să-ți ajut, boierule !

Diacul cel tînăr se strecură pe lîngă boier și intră în odaia acestuia, înaintea lui. Cei vîrstnici îl urmăriră cu priviri pline de pizmă. În timp ce boierul se îmbrăca, unul din ei zise :

— Ne-o tot ia înainte Efimko ! Îl duce pe boier de zgardă, ca pe un cățel...

Celălalt diac îi răspunse, tot atît de încet :

— Că bine zici, Semionușko, ne-a și luat-o înainte...

6

Însoțit de dieci, boierul Pafnuti păși încet dincolo de zaplazul de nuiele care împrejmuia ograda hatmanului...

De pe dîmb se zărea rîul, alburiu în lumina soarelui. Pe undele lui argintii oaspeții de la Moscova văzură temutele lotci căzăcești : lunguiețe, cu vîsle lungi, înnegrite de apă și de fumul ierbei de pușcă, îmbrăcate în mănunchiuri groase de stuf. În lotci se aflau bărbați gătiți în catifea și serasir, cu covoare pe umeri. Zaporojenii purtau cușme cu fund roșu, cei de pe Don, căciuli de oaie.

— O adunătură de diavoli...

Împungînd în nisip cu toiagul, boierul porni înainte. Diecii îl urmară.

O mulțime de cazaci săreau din lotci, pe podișcă. Un alt pîlc, tot de-ai lor, adunat pe mal, bătea în timpane, cînta din surle și fluiere. Tot acolo pe mal, bubuiau niște tunuri lungi, cu roți de stejar. Deasupra apei argintii se prelingeau nori de fum, răspîndind un miros de praf de pușcă. Sute de glasuri izbucniră :

— Vin fra-a-ții de pe mare !

Cazacii din lotci coborîră pe podișca de bîrne prinșii lor: bărbați în zdrențe, legați fedeleș, cu înfățișare străină, arși de soare, plini de sînge și zgîrieturi ; femei pe jumătate goale, cu șalvari înflorați. Femeile nu erau legate, cazacii le tîrau de cozi. Un zdrahon de zaporojan cu mustăți lungi care-i cădeau pe pieptul vînjos, cu ilic albastru rupt și cu o mantie de atlaz fumuriu, prinsă sub bărbie cu lănțuc de aur, cu mîinile-i

tuciurii, vînoase ţinea de cozi două turcoaice tinere şi, ori de cîte ori se apropia cu ele de vreun bărbat, le striga turcoaicelor :

— Ia, făceţi semnul crucii !

Şi femeile se închinau stîngace.

— Cumpăraţi robi, fraţilor ! Orice roabă, dacă o botezi, e bună de nevastă.

Feţele războinicilor sosiţi de pe mare ca şi mîinile lor erau pline de sînge închegat, de tăieturi proaspete. Mulţimea pestriţă se îndrepta de pe mal spre bisericuţa de pe medeanul tîrgului.

— Hai la Sfîntul Micolai ! Să se slujească o liturghie în cinstea sfîntului ocrotitor al mărilor, drept mulţumire că ne-am întors acasă cu bine...

— Care din voi ştie buchiile ? Ăla să fie şi popă !

— Ia închină-te !

— Fonfule, tu eşti, măi ?

— Taranuha ? ! Sănătos-voinic, cazacule ? Lasă-mă să te pipăi, ca să mă încredinţez că eşti viu...

Scăpaţi din ghearele morţii, din pîntecul rece al mării, voinicii rîdeau, strigau, cîntau, ameţiţi de bucurie. Fără să mai aştepte sfîrşitul slujbei la biserică, se revărsară pe uliţe, năvăliră în crîşme, unde se puseră pe băut şi înfulecat. Strigau care mai de care :

— Hei, precupeţelor, aduceţi încoace bragă, porcuşori de mare.

Precupeţele, cu coşniţele lor împletite din papură, se înghesuiau lîngă crîşme şi vindeau de zor peşte, pită, hălci de oaie fripte. Într-un loc, trimişii Moscovei zăriră o dugheană cu pereţi din bîrne de stejar pe trei părţi, deschisă în cea de a patra, acoperită cu stuf şi brazde de iarbă. În dugheană, şedea pe o buturugă, în bătaia soarelui, un zaporojan tuciuriu, zdrenţăros, cu nădragi roşii ferfeniţă, încălţări din coajă de tei şi ilic albastru ieşit la soare. Un bărbier ambulant rădea cu un jungher ţeasta mare a cazacului, turnînd pe ea apă tulbure dintr-un ulcior de lut, lat la gură, şi frecînd-o cu o bucată de săpun murdar. Îşi ascuţea din cînd în cînd jungherul, lung de o jumătate de cot, pe o tocilă, aşezată pe pămînt, udînd-o cu apă din acelaşi ulcior, după care îl freca de carîmbul cizmei.

În timp ce bărbierul îi rădea ţeasta, care pîrîia, de parcă ar fi curăţat de solzi un peşte mare, zaporojanul, închizînd ochii din pricina soarelui, striga :

— Aşa, bine ! Rade-mă cu luare-aminte, flăcăule, numai moţul să nu mi-l retezi. Zaporojenilor nu li se împîsleşte părul ; meteahna asta o au numai cei de pe Don — se prinde jegul de ei, căci îşi lasă laţe lungi ; zaporojenii poartă mustăţi, dar de bărbi n-au nevoie ! Asta-i podoabă moscovită... Zaporojenii nu vor să poarte barbă, numai cazacii de la Iaik sînt bărboşi, căci ei îs birnici ai Moscovei.

Uneori custura ciumpăvea ţeasta cazacului luînd cîte un crîmpei de piele şi atunci faţa osoasă a bărbierului, plină de zgîrieturi făcute de cîte ori se răsese, se încrunta : săpunea de zor locul tăiat, turnînd peste el apă şi spălînd de pe faţa cazacului sîngele care curgea şiroaie. Cazacul îl liniştea :

— Scuipă, măi flăcăule, şi pune oleacă de ţărînă ! Da' ce, ăsta-i sînge ? Noi avem cuşme cu fund roşu, nu se cunoaşte sîngele pe el !

Trecînd pe acolo, boierul porunci tînărului diac :

— Diacule, vezi şi auzi tot ce se petrece... Apoi se depărtă de dugheana bărbierului şi se opri într-alt loc.

„Jupoaie-l pe diavol", îşi zise în sinea lui tînărul diac, uitîndu-se cum lucrează bărbierul, apoi, ridicînd privirile şi văzînd că boierul şi ceilalţi doi dieci se depărtează, se grăbi să-i ajungă.

Patru cazaci, cu covoare persiane şi turceşti, în loc de jupan, pe umeri, îşi povesteau în gura mare isprăvile :

— Şi-am dat drumul, fraţilor, la bîrne, să plutească asupra păgînilor. Bîrnele loveau în lanţuri, vîntul spulbera valurile... iar noi aşteptam, pitiţi în stufăriş !

— Stai, Lavrei, nu spui bine !... Lasă-mă pe mine : era întuneric-beznă, vîntul îţi smulgea capul de pe umeri, iar turcii trăgeau de mama focului cu tunul în bîrnele noastre ! Bîrnele dădeau peste lanţuri, le smuceau, lanţurile zăngăneau ca în iad, iar turcii urlau : *„Alah ! Alah ! Buzlî-dgi !"* Aşa, păgînilor, va să zică, şi pe voi v-a răzbit frigul stînd pe mal ! Şi aşa pîndeam noi în stufăriş şi aşteptam. Iar după ce au rebegit de-a binelea şi n-au mai tras, am năvălit pe mare. Şi atunci dă-i şi căsăpeşte la păgîni !

Un pisar al hatmanului, mustăcios, cu jupan frumos, albastru şi sabie la brîu, se apropie de ei.

— Şi aţi trecut cu toţii, fraţilor, prin faţa Azovului ?

— Nu, măi cazacule ! Unii au trecut pe uscat dinspre Doneţ către Mius, apoi de la Mius spre mare şi ni s-au alăturat tocmai acolo.

Mulţimea, înghesuiala, sporeau mereu. Oamenii ascultau, puneau fel şi chip de întrebări. Ca să scape de ei, povestitorii se întoarseră în cele din urmă spre pisar :

— Ia spune, cărturarule, tu ce ştii...

— Ce să ştie el ? Doar stă mai mult pe lîngă Kornei, la adunări !

— Vă cetesc, fraţi cazaci, cum a stat hatmanul zaporojan Serko la sfat cu sultanul...

— Zi-i !

— Să auzim ! Suie pe butoi, sus...

Aduseră rostogol un butoi, puseră o scîndură de-a curmezişul fundului şi-l suiră deasupra pe pisar :

— Ceteşte !

Pisarul cu jupan albastru îşi potrivi mai bine cuşma şi sabia, scoase din sîn un teanc de hîrtii, le răsfoi, umezindu-şi degetul cu scuipat şi strigă, privind peste capete şi căciuli :

— Ia nu mai împungeţi aşa cu coarnele !

Despături cu grijă, încet, hîrtia pe care urma să o citească, şi începu cu glas tare : „Hatmanul de *Koş* [1] Serko către hanul Murad al Krîmului".

— Hei ! Ce ceteşti acolo ? Ceteşte epistola către sultanul turc !

— Cea către sultanul turc am rătăcit-o pe undeva, prin izba staniţei [2], fraţi cazaci. N-o mai găsesc !

O mulţime de braţe repezite în sus aruncară pe nisipul alb umbre mişcătoare, viorii şi albăstrui.

— La naiba cu ea !

— Dacă-i aşa, ceteşte-o pe cea către hanul din Krîm.

— Bine, cazaci, iaca, cetesc : „Fraţii noştri zaporojeni, pornind la război dimpreună cu căpeteniile lor, cu lotcile,

[1] Koş — la cazacii din Zaporojie, echivalentul staniţei, la cei de la Don, înseamnă : sat, aşezare.

[2] Casa în care se ţineau adunările.

peste Pontul Euxin, a-jun-seră cu multă vitejie pînă sub zidurile Țarigradului și le împresurară vreme îndelungată cu fumul sînețelor lor, în vremea marelui sultan. Și, pe toți localnicii din Țarigrad îi băgară în sperieți stîrnind în-văl-mășeală iar unele așezări din îm-pre-ju-ri-mile Țarigradului arzînd, atîta izbîndă avură, încît se întoarseră acasă cu multă pradă."

— Strașnic s-au descurcat cu turcii Neceai și Burleai, zaporojenii !

— De-aia nu-i uităm noi pînă-n ziua de azi !

— Băgați la cap, diecilor, grăi boierul, zdrahonii aceștia nu țin seama de oprelIștea pusă de țar, și doar li s-a poruncit să nu-i întărîte pe turci...

Mulțimea cazacilor nădușiți și beți se înghesuia să asculte, nădăjduind că pisarul le va citi scrisoarea către sultan. Soarele dogorea țestele și umerii. Sus, în slăvile cerului, abia dacă se zărea, ca o muscă pe o bagdadie înaltă și albastră, o pasăre răpitoare, plutind deasupra mulțimii.

— Un erete !

— Unde ? Nu-l văd. Aha, ia uite-l, ce sus e !

— Zboară sus de tot, spurcăciunea dracului !...

Pisarul coborî de pe butoi, în timp ce cazacii întorși de pe mare îi strigau :

— De ce ești în slujba Donului, cărturarule ?...

— Slujește Zaporojiei !

— Zaporojenii nu s-au vîndut nimănui ! Cei din părțile de jos s-au vîndut țarului de la Moscova.

— Dă Doamne să se ducă pe pustii Moscova împărătească, cu țarul și cu tot neamul lui !

— „Să nu se stîrnească gîlceavă cu turcii, să se aștepte poruncă de sus !", nu-i așa, boierule, că astfel a fost scris de către țarul și marele cneaz al nostru ? întrebă unul dintre dieci.

Lovind mînios în nisip cu toiagul și plimbîndu-și privirile peste mulțime, boierul spuse în șoaptă :

— Nu se cade să mai rămînem aici : tîlharii rostesc vorbe de ocară, iau în deșert numele țarului !

Și trimișii Moscovei se depărtară.

În mijlocul uliței înecate de glod, pe mantia de atlaz aruncată de-a dreptul în noroi, stătea tolănit un zaporojan, cu două turcoaice prinse-n război. Pe una, o așezase în spatele lui, lăsîndu-și pe genunchii ei capul mare, ras chilug, doar cu moțul căzăcesc. Cealaltă ședea alături, pe nisip. Scăpînd cozile turcoaicelor din mînă, cazacul moțăia, cu ochii mijiți în bătaia soarelui, avînd alături, la dreapta, un hanger circazian, încovoiat, cu prăsele de argint, și un pistol cu cremene, ruginit.

Mohorîte, turcoaicele ședeau cu ochii închiși, cu capetele oacheșe aplecate peste sînii cu pielea smeadă, dezgoliți.

Boierul se apropie de zaporojan. Diecii se opriră la cîțiva pași de el, dar boierul, cu un semn al capului, îl chemă pe cel mai tînăr dintre ei :

— Trezește-l !

Efim se apropie de zaporojanul ațipit, lăsat într-o rînă, și-l împinse ușurel cu vîrful cizmei galbene.

— La dracu ? ! strigă zaporojanul. Pumnul lui ars de soare se descleștă și degetele-i noduroase înșfăcară prăselele hangerului.

— Măi, cazacule, întrebă boierul răstit : vinzi muierile astea ? Am vroi și noi să le cunoaștem prețul.

— E partea mea de pradă. Cer douăzeci de talere de cap.

Cu ochii pe jumătate deschiși, zaporojanul își luă mîna de pe hanger, o vîrî în buzunarul șalvarilor roșii și scoase de acolo o lulea mare, o pungă cu tutun și un amnar.

— Tîlharule ! De ce ceri asemenea preț ?

Neluînd în seamă vorbele boierului, zaporojanul își umplu luleaua cu tutun, scăpără cu amnarul, o aprinse și se lăsă la loc vrînd să ațipească din nou...

— Îți dau pe amîndouă douăzeci de ruble moscovite. Un taler face cît o rublă !

— Nu-s moșneag fără dinți, am nevoie de *mengun*[1]. Altminteri, mă însuram cu amîndouă... n-am chef să murdăresc vasele de pomană !

[1] Mengun — bani (turc.).

Boierul tăcea, aşteptînd.

Aruncînd spre el priviri hoţeşti şi plesnindu-se cu palma peste cracii rupţi ai şalvarilor, cazacul adăugă :

— Avem noi cu ce porni la drum, iară tu, tarabagiule, eşti un boşorog.

Boierul îl fulgeră din priviri, şuierînd şi dînd din cap. Scăpate de sub tichia-i de catifea trandafirie, două şuviţe sure de păr i se zbătură pe tîmple :

— Numai smintiţii arată cu degetul între picioare, pe cînd înţelepţii te privesc drept în faţă !

— Mai du-te naibii, tarabagiule ! Nu-ţi vînd prada mea mai ieftin, tocmai fiindcă eşti un boşorog !... Vreau ca fetele astea să aibă parte de flăcăi, nu glumă... N-ai glagorie : ia te uită la ţîţele lor, la pîntece... o-of ! Chiar că eşti o mortăciune, ptiu !

— Doar nu le-oi mulge. Hai, ia pe ele douăzeci şi şase de taleri. Îţi fac rost de bani...

Cu mişcări domoale, pe jumătate adormit, zaporojanul îşi umplu din nou luleaua şi-o aprinse.

De ei se apropie un turc ori un buhar, înalt, impunător, cu cealma albă şi halat pestriţ, lung. Acesta rosti ceva, încet, în graiul turcesc, şi fetele ridicară capul. Chipul oacheş al celei ce ţinea capul cazacului pe genunchi se îmbujoră deodată. Cealaltă îi zîmbi turcului din ochi, furişînd o privire speriată spre cazacul aţipit, apoi îşi plecă uşurel capul.

Omul cu cealma se aplecă spre zaporojan şi-i dădu bineţe :

— *Seleam aleikum !*

— Hm ! făcu zaporojanul, deschizînd ochii. *Aleikum seleam, kunak* [1] *!* răspunse el.

— Cîte para — pe amîndouă ?

— Pentru tine, osmanlîule ? Treizeci de talere — pe amîndouă !

— Dai *iasîri* — primeşti *mengun.*

Cu o agerime neaşteptată pentru făptura lui atît de greoaie, zaporojanul se ridică în capul oaselor, le luă în braţe pe amîndouă turcoaicele ca pe nişte fetiţe, şi se ridică împreună cu ele în picioare :

[1] Kunak — prieten, la popoarele din Caucaz.

— Poftim *iasîri*, dă-mi *mengun !*

Omul cu cealma numără repede treizeci de bani de argint şi-i întinse zaporojanului. Roabele stăteau în spatele acestuia. Cazacul le apucă de mînă pe amîndouă şi le dădu în primire cumpărătorului, întîi pe cea din dreapta, apoi pe cealaltă, din stînga.

Cel care le cumpărase îşi înclină capul în faţa cazacului, cu mîna pe inimă, drept bineţe, apoi se întoarse şi porni spre oraş, împreună cu cele două turcoaice.

— Aşa zic şi eu ! Asta da, neguţător, nu un tarabagiu oarecare... mormăi zaporojanul. Se aplecă, îşi aruncă mantia pe umăr, apoi luă cu mîna-i mare armele şi căciula. Nu-i mai era de loc somn, porni grăbit spre cea mai apropiată crîşmă.

— Of, boierule, dacă era după mine, spuse tare diacul cel tînăr, cumpăram de la beţivan muierile astea pe două ulcioare de rachiu.

— Tacă-ţi gura, slugoiule, că ţi-o astup cu plumb topit ! şuieră printre dinţi boierul.

Prin faţa celor trei moscoviţi trecu în fugă un băieţandru aproape despuiat, oacheş şi cu părul negru. Săltînd în mînă un ulcior de lut vopsit cu chinovar, striga :

— Ia şi bea !

— Măi, buric sărat ! îl strigau cazacii care treceau pe acolo. Ia adă-ncoace ulciorul !

Văzîndu-i cu cît nesaţ dădeau pe gît băutura, diacul cel tînăr bombănea :

— Ptiu, lua-i-ar naiba de diavoli moţaţi ! Beau şi n-au nici pe dracu — eu cred că aş da ortul popii dac-aş bea poşirca asta. D-apoi că şi bătrînul e mai rău ca un lup.

Se temea să-l urmeze prea de aproape pe boierul cel mînios — aştepta să fie chemat...

8

Pe medean, în apropierea bisericuţei Sfîntului Nicolae, se afla icoana întunecată a Sfîntului Ivan Oşteanul, zugrăvit dinriş din bîrne de stejar, putrede, deasupra intrării. Sub acoperiş, deasupra uşii scunde cu două canaturi şi belciuge de fier se

afla icoana întunecată a sfîntului Ivan Oşteanul, zugrăvit dintr-o parte, cu zale gălbui, încins cu un brîu îngust de care era aninat un paloş scurt în teacă întunecată ; mai jos de zale avea nădragi roşii şi cizme galbene ce păreau nişte ciorapi. Sfîntul ţinea mîna stîngă îndoită către inimă, iar în dreapta avea o cruce îngustă şi părea că ascultă ceva. În colţuri, pe nouraşi, pluteau nişte heruvimi.

Cazacii intrau şi ieşeau din biserică, se întorceau şi se închinau cu faţa la uşă. Aprindeau lumînări sfinţilor care, după părerea lor, le erau de mai mare ajutor în luptă şi cărora le făgăduiseră în război să le aprindă o „lumînărică" în biserica cea veche. Biserica avea doi popi, trimişi de Moscova ; amîndoi aduseseră cîte o icoană, zugrăvită de meşterii împărăteşti de la Moscova. Cazacii ocoleau aceste icoane, bodogănind :

— Nu-s zugrăvite ca la noi... Cristoşii aduc a voievozi, prea sînt graşi şi rumeni.

Pe popi îi luau în zeflemea :

— Tare-s bătrîni. Se duc de mînă unul pe altul şi se întreabă : „Cum te cheamă, Ivan ?" Dar nici pînă în ziua de azi nu ştiu care din ei se cheamă Ivan şi care Piotr.

Popii nu mai vedeau bine ca să citească slovele, aşa că slujeau pe dinafară şi adesea, în loc de „aleluia" rosteau „amin"... Cazacii se cununau arareori la biserică, ţinînd mai mult datinile din bătrîni : vesteau numele mirelui şi al miresei de pe o podină, durată în acest scop pe medeanul cel mare, iar mirele aducea martori, pentru el şi pentru mireasă.

Boierul şi diecii îşi croiau drum prin mulţimea de pe medean, îndreptîndu-se spre biserică. Înainte de a ajunge pe medean trecură prin faţa tarabelor şi corturilor neguţătoreşti care ţineau loc de crîşme şi prăvălii. Moscoviţii se apropiară de tarabe şi se opriră privind mărfurile : prin faţa unuia din corturi se plimba în sus şi în jos un persian bărbos, cu halat larg, cărămiziu, din păr de cămilă, cu nădragi de aceeaşi culoare, scurţi, pînă la genunchi, cu picioarele goale vîrîte în iminei. Persianul ţipa ca un gîscan :

— *Zer, barft ! Zer, barft* [1] !

Întorcîndu-se striga cu acelaşi glas :

— Aur, şahmarand, aur, şahmarand !

[1] *Zer*-aur, *barf*-ţesătură, pînză (pers.).

— Măi, săratule !

— Doar vezi că nu e grec, ci banian.

— Cum aşa ? Ăia au nasul mînjit cu galben şi turban alb, iar ăsta-i cu turban albastru. Ei, totuna e. Ia spune, cu cît vinzi şahmarandul ?

În fundul cortului era un alt persian, pesemne stăpînul, cu halat din şahmarand, cu fir de aur şi izvoade roşii, cu turban albastru cusut cu fir de aur. Persianul mesteca dulciuri lipicioase, pe care le lua dintr-un sac. Barba lui neagră şi lucioasă era plină de firimituri.

Cînd cineva intra în vorbă cu persianul care poftea cumpărătorii, acesta zîmbea şi dădea din mîini strigînd şi mai tare :

— Frumos şahmarand ! Frumos, dai mengun, cazac !

Boierul se apropie de cort, cîntări în palmă ţesăturile deschise la culoare, atîrnate afară şi spuse :

— Frumos şahmarand ! Am să mai trec pe aici, să-mi cumpăr şi eu... La Mosocova nu se aduce marfă atît de bună...

Trecură, aproape fără să arunce o privire, pe lîngă o tarabă cu damasc albastru, se opriră o clipă în faţa altei tarabe cu catifele, persiane, litvane şi veneţiene.

— Hoţomanii ăştia vînd catifele cu mult mai frumoase decît cele care se aduc la Moscova. Ia uite ce culoare galbenă-ruginie, ce ape argintii...

Mai încolo, ceva mai la o parte, se afla o dugheană de care era lipită o magazioară. Prin bîrnele rare ale magaziei, se vedeau lucind nişte ochi lacomi. Între dugheană şi magazioară era o uşă de scînduri pe jumătate acoperită de un covor persian. În dreapta şi în stînga uşii erau atîrnate alte covoare cu izvoade nespus de gingaşe. Boierul făcu o mişcare atît de largă de uimire, încît era cît pe ce să scape din mînă toiagul cu măciulie aurită.

— Ce minunăţie ! Curat minunăţie ! Asemenea covoare n-am văzut în viaţa mea şi, slavă Domnului, am trăit destul pe lumea asta...

În dugheană se aflau doi neguţători înalţi cu nasuri coroiate : unul, cu o cuşmă neagră cu fund tot de blană, celălalt, cu căciulă neagră miţoasă de sub care priveau doi ochi pătrunzători cu pupile albăstrui. Amîndoi purtau cojoace de oaie, cu lîna în afară.

— Sînt kizîlbaşi [1], păgîni, rosti Efim.

Boierul îi reteză scurt vorba :

— Nu judeca pripit, şerbule ! *Kizîlbaşi* sînt cei ce vînd şahmarand, iar ăştia, pare-mi-se, îs lezghini [2] !...

Unul din cei doi neguţători cu nasuri coroiate, scoţînd din gură imameaua narghilelei, aşezate pe o măsuţă în dosul covorului, strigă :

— Kamănumak, arnălahcik ! Mă thga mart ! Ţahumank haliceanner Horosaniţ ev-Parskastanţ Faraganiţ !

După aceste vorbe necunoscute apucă din nou, cu agerimea unei păsări de pradă, imameaua narghilelii, cu gheara lui neagră şi începu să pufăie, făcînd ca apa din narghilea să şuiere şi să bolborosească.

— Naiba să-l înţeleagă ! Îşi suge maţul, parcă ar trage sîngele din vine... Zău aşa, uită-te la el, boierule, e leit necuratul de la Judecata de apoi ; chiar că şi latră drăceşte ! strigă Efim.

— Gura ! Dacă mai stăm puţin, o să înţelegem, stăruia îndărătnic boierul.

Celălalt neguţător cu nas coroiat strigă ruseşte :

— Stăpîn, doriţi cumpără fetiţă sau băiat ? Covor de Horosan şi Persia-Faragan [3] avem !

Cel dintîi strigă din nou, stîlcind vorbele ruseşti :

— Cel mai ieftin marfa nostru ! le rosti cu glas sonor, gutural, parcă tare bucuros că ştie aceste vorbe străine. Neguţătorul era uscăţiv, subţire, cu faţa gălbuie. Cojocul larg de oaie atîrna pe el, iar cînd se dădea în lături, la cingătoarea bătută cu ţinte de metal, de sub cojoc, scînteia teaca împodobită a unui hanger.

Boierul se apropie şi pipăi unul din covoare.

— Frumos covor, lucrătură de Faragan ! spuse cel care strigase marfa în ruseşte.

Începu tocmeala. Diecii aşteptau în tăcere, numai Efim se tot foia pe lîngă covoare, netezindu-le cu mîna, lipindu-şi obrazul de ele, mirosindu-le. Boierul cumpără unul din covoare,

[1] Persani.

[2] Popor din Caucaz.

[3] Fergana.

negustătorul negricios îl făcu sul cu îndemînare, luă banii și, bătînd covorul cu mîna sa cafenie, spuse :

— Stăpîn, cumpărat fetiță de la Terek, mlădioasă, ţţ ! ţocăi el laudativ. Ştie juca, dairea bate, cîntă, pasăre este, nu fată, ţţ. Zboară, nu joacă...

Boierul făcu în tăcere semn cu mîna unuia din diecii cei bărboși și-i încredință covorul :

— Du-l la gazdă, Semion !

Diacul luă covorul în primire.

Negriciosul urmă mieros :

— Una avem... ţîţe arse este... Ceşcuţa *kizîlbaşi* pe ţîţe poartă... cu lănţuc... Iubit se poate la el, daruri se poate facem, copii avut nu poate la el... ţîţe nu este, făt — nu este... Mare crește, rău se face, hienă nu fată. Una ca el harem la stăpîn păzit pune la dumneavoastră, nu lasă nimeni năuntru, cu nevestele rău, la el făt nu este, la altele bărbat străin nu lăsat intra... Ieftin dam fetiţa... la stăpîn dam...

Prefăcîndu-se că nu aude vorbele mieroase ale negriciosului, boierul se uita la covoare.

— Cel mai ieftin marfa nostru ! striga celălalt. Dîndu-și seama că acesta știe doar cîteva vorbe rusești, Efim îl întrebă :

— Hei, drace, ești grec sau indian ?

— Nu... clătină acesta, drept răspuns, din cap — un cap cu părul negru, lățos. La mine nu grec, armean. *Kamenumek, ariel ahcik !*

— Haideți mai departe, diecilor !

Diecii făcură plecăciuni și porniră în urma boierului. Efim se apropie de el și-i spuse pripit :

— Te-ai uitat, boierule, la cel ce grăia păsărește ?

— Ce-ai văzut la el ?

— Am văzut, boierule, sub cojocul lui, un junghier mare de un cot. Se vede cale de o poștie că e tîlhar, al naibii ! Ăsta îți vinde marfa, apoi te-ajunge din urmă, te înjunghie și... o vinde a doua oară !

— Ei asta-i ! Cum, necum, ăștia vînd ieftin... La Moscova nici nu visezi asemenea covoare și mai cu seamă la așa preț...

— Ăștia tot ce au, au ca și moțații de cazaci, din jaf... Văzut-ai cîți băiețași și fetițe aveau în magazioară ? Toate crăpăturile erau împănate de ochi, ca de vrăbii !

— Nimic de zis, îs tîlhari! se învoi boierul şi adăugă: Totuşi vînd marfa la preţ mic...

Le tăiară drumul nişte cîini. Mirosea a carne stricată. Muştele te izbeau în obraz din zbor: pe aproape se vindeau de ale gurii.

Mistreţi suri, nejupuiţi, atîrnau în bătaia soarelui, cu colţii rînjiţi ameninţător, legaţi cu frînghii de nişte grinzi de stejar, lîngă tarabe. Pe ochii lor mişunau muşte şi viermi. Tot acolo erau înşirate picioare de cai de stepă, uriaşe, cu copite butucănoase, mari. Casapul, un cazac bărbos de pe Don, striga, dînd din mîinile însîngerate deasupra şorţului de rogojină:

— Care doreşte un mînz de stepă? Ceafă, cap, tot piciorul dinapoi? Bun de fript cu piper şi usturoi! O bunătate!

— Auzi, *kunak*, ai mai mîncat *mahan*[1]?

— Mîncat, răspunse vioi casapul, şi nici pe tine, cazacule, nu te-aş opri: carnea de mînz de stepă e mai fragedă ca viţelul. Cumpără berbec ori mistreţ — am şi aşa ceva.

— Ia arată-mi berbecul! Dar vezi să nu-mi dai carne de cîine...

— N-avem noi vreme să alergăm după cîini şi apoi cîinele n-are coarne... Ia te uită, ce berbec!

— E gras, ce zici? Hm!

— Ia uite, sînt păgîni! Înfulecă orice ca şi tătarii. E cal? Fie şi cal! Cumpără tot felul de spurcăciuni, cu viermi cu tot. Ptiu! rosti boierul cu glas scăzut şi scuipă, cu sprîncenele încruntate.

Temîndu-se de mînia lui, diecii rămaseră mai în urmă. Lovind pietrele şi răscolind nisipul cu toiagul, bătrînul păşea grăbit ca să scape mai repede de priveliştile şi duhorile tîrgului.

— Nu-i bine că merge aşa de repede, dar dacă-i spunem, se mîniază.

Diacul cel tînăr îi răspunse bărbosului:

— N-are decît...

— Se mîniază! Iar cînd e mînios, să nu te apropii de el...

Boierul dădu să intre în cîteva crîşme din calea lui: uşile dughenelor de stejar erau larg deschise, dinăuntru şi din dosul lor se răspîndea o duhoare înecăcioasă de rachiu, peşte sărat

[1] Carne de cal.

şi bălegar. Uşile dosnice ale crîşmelor dădeau drept într-o împletitură joasă de nuiele. Lîngă împletitură — căciuli roşii şi negre, genunchi galbeni — oamenii îşi făceau nevoile. Stăruia un miros pătrunzător de in putred, pus la muiat.

Bătrînul strănută şi-şi şterse barba cu pulpana caftanului, acoperindu-şi partea de jos a feţei. Dădu înapoi cîţiva paşi, apropiindu-se de dieci.

Privindu-l în ochi, Efim spuse :

— Şi la noi, la Moscova, se face aprig neguţătorie prin locurile dosnice, dar moţaţii ăştia o fac şi mai dihai, aşa s-ar zice !

— Iaca unde ne-a adus, al naibii ! Am pornit-o spre biserică şi uite unde am ajuns. Halal călăuză ! Altcum eşti tu dibaci nevoie mare, dar aici nu te-a ajutat mintea.

— Au o biserică tare veche, boierule, mai e puţin şi se dărîmă. Ai noştri s-au apucat să le dureze una nouă, dar oamenii de aici ţin la ce-i al lor, aşa că au proptit-o cu stîlpi pe cea veche.

— Să fi rostit asemenea vorbe despre biserică la Moscova, te trezeai cu plumb topit în gîtlej, ca să nu huleşti sfînta credinţă... Îţi arăt eu ţie !

Diacul se aştepta să-l pălească cu toiagul dar boierul îl lăsă în jos. Scoţîndu-şi căciula, diacul se tîngui :

— Iartă-mă, boierule ! Mult mă mai chinuieşte pîntecul din pricină c-am băut braga asta a lor. Îmi plesneşte şi capul de durere, şi-mi vin pe limbă tot felul de neghiobii.

— Fie ! Te cred... Atîta numai că nu ţi s-a umflat pîntecul cu bragă : tîlharii ăştia fac toate bucatele cu piper şi cu alte miroase dar, mai cu seamă, nu poate omul să ştie ce cărnuri frig, dacă nu-s spurcăciuni. Ia pîndeşte-i oleacuţă, diacule, cu luare-aminte...

— Am priceput, boierule. Să o luăm pe-aici, pe drumeagul ista şi îndată ajungem la biserică.

Bătrînul mergea înaintea diacului, trăgînd temător cu coada ochiului spre crîşme ; acolo, peste mese, atîrnau capete moţate şi braţe vînjoase arămii. Cazacii beau pînă se îmbătau criţă, fumul de tutun se ridica în valuri, ca la foc, şi se auzeau glasuri strigînd :

— Lăsaţi-vă, fraţilor, tainul în punga crîşmarului !

— Bea, frate ! Pe Volga şi pe mare-s munţi de aur !

— Barcazurile şi lotcile moscovite au să ne aducă straie şi pîine !

— Cuib de tîlhari ! şuieră boierul.

9

Pe medean se adunaseră cazaci şi neveste, bărbaţii purtînd opinci de tei, nădragi largi şi cămăşi albe. Anevoie puteai răzbi spre biserică.

În apropierea ei fusese înălţată o podină pe care două cazace bătrîne o îmbrăcau cu pînză albastră, acoperind scara cu fote în culori vii.

Boierul porunci încet :

— Du-te de află, Efim, pentru cine se ridică spînzurătoare ?

Rîzînd de gluma stăpînului, diacul se amestecă, vesel, în mulţime. Întorcîndu-se, îl vesti :

— E pentru o cununie, boierule ! Cică tîlharii ăştia nu prea se împacă ei cu popii de la Moscova şi se cunună cu faţa către laviţă şi cu-o bîtă la spate...

— Îţi arde de şagă, ai ! ? Ei, şi cum se face cununia după orînduiala lor ?

— Stau în picioare în faţa gloatei şi fac plecăciuni, apoi mireasa capătă o chelfăneală !

— Hai vorbeşte ca lumea !

— Iacătă că vin ! Să ne apropiem, să vedem şi să ascultăm, că doar nu de pomană sîntem ochii şi urechile ţarului...

— Ţine-ţi gura, să nu spui cumva cine sîntem ! Hai să zicem c-am fi nişte mămulari... Nu degeaba ne-a spus aşa tîlharul cela...

— Vino mai aproape, boierule, uite mirii...

Pe podină urcă Frol Razin, fără cuşmă peste pletele negre, îmbrăcat în jupan nou, albastru ; în mînă ţinea o icoană acoperită cu un ştergar. Doi martori, unul ţinîndu-l de mînă pe mire, iar celălalt, pe mireasă, păşiră, după el, pe podină şi se plecară în faţa mulţimii. Frol se dădu înapoi, cu icoana în mînă, fără să facă plecăciuni. Martorii se depărtară de miri, oprindu-se în colţurile din faţă ale podinei.

Mirele apucă mireasa de mînă, şi amîndoi se plecară în faţa norodului.

Stepan Razin purta caftan alb de atlaz, strîns la mijloc şi încins cu un brîu de mătase albastră, de care era aninat un jungher scurt, încovoiat, în teacă de argint, cu prăsele de sidef. Pe cap avea cuşmă cu fund roşu. Pletele-i negre ieşeau de sub cuşmă.

Mireasa avea o rochie cafenie, iar pe cap o fundă albastră, ce-i cădea pe spate, împletită în cozile bălaie.

— Poartă caftan de furat, boierule, chepeneag de Moscova, cusut cu mărgăritare, şopti Efim.

— Ce-ţi baţi gura de pomană ! ? Oare nu cunosc şi eu croiala caftanelor ?

Un alt diac şopti :

— Să fim cu băgare de seamă că ne aude lumea...

— Alt neghiob, zise bătrînul. Ce, am spus ceva ? Aruncă totuşi în jur o privire iscoditoare şi adăugă, văzînd că nimeni nu trage cu urechea : Bine ar prinde acu un călău ! Podina tot s-a ridicat... Atunci n-am mai avea ce face aici !

Efim rîse zgomotos.

— Păzea, diacule, doar sîntem printre străini !

Pe podină, ducînd înainte piciorul drept în cizmă galbenă de safian şi ţinîndu-şi cuşma în mîna stîngă, mirele făcea mereu plecăciuni. Mireasa îi urma pilda, cu ochii la biserică. Amîndoi se plecau înspre toate laturile podinei. Încet, aproape fără să se audă, mirele rosti :

— Dînsa-i nevastă-mea, viteji hatmani, şi voi, cazaci destoinici şi tot norodul ! Pentru cine nu o cunoaşte, vă spun numele ei : o cheamă Oliona Mikitişna şi este fata văduvei cazacului Şişenko...

— Dar ştii tu, oare, cazacule, că astăzi a răposat taică-tău Timoşa ?

— Nu-i în puterea noastră să înviem un mort, cazacule ! Mortul de la groapă nu se mai întoarce. Am aflat de moartea tatii şi-l jelesc. Unui cazac războinic însă nu-i este dat să rămînă prea mult acasă. Cînd om găta cu nunta, om duce răposatul din casa lui unde se hodineşte, la ţintirim, ş-om nălţa bătrînului un mormînt pe cinste, precum se cuvine.

— Însoară-te, cazacule! Vînătorul n-are vreme să şadă acasă şi să plîngă.

— Era bătrîn moşul, o fi avut vreo sută de ani!...

Mirele se întoarse către mireasă:

— Oliona Mikitişna! Fii nevasta mea, iar eu te-oi iubi, te-oi apăra pre cît îmi va sta în puteri şi ţi-oi aduce daruri.

Apoi făcu în faţa ei o plecăciune adîncă.

— Iară tu, Stepan Timofeevici, să-mi fii soţul meu iubit că numai de tine m-am lipit cu sufletul şi mă voi dărui şi cu trupul...

Se plecă şi ea pînă la pămînt în faţa mirelui. Apoi se aşezară alături cu faţa spre mulţime.

Martorul mirelui îşi potrivi sabia cercheză aninată de cingătoare, îşi scoase înainte pieptul lat sub caftanul albastru, îşi netezi părul negru, des, ca de calmîc, sub cuşma zaporojană, apoi începu cu glas domol:

— Cinstiţi hatmani, esauli şi întreg norod! Sînt Vasili Lavreev, poreclit Vaska Us [1], cazac cunoscut de voi, care am plecat la vînători ca hatman. Îmi dau cuvîntul de cinste precum că-l voi îndruma pe calea cea dreaptă pe mirele Stepan Razin, cunoscut printre tovarăşii lui de arme, veghind asupra lui ca să nu-şi asuprească soaţa, pe Oliona Mikitişna şi înştiinţîndu-vă dacă nu s-o purta frumos cu ea.

Şi, fără a se mai pleca în faţa mulţimii, martorul se trase înapoi.

Din gloata adunată pe medean se auzi un strigăt.

— Cunoaştem noi martorii! Peste un an ori mai puţin, un altul va trebui s-o ia pe mireasă sub pulpana hainei...

— Om trăi şi om vedea! răspunse un alt glas.

Uscăţiv şi vînjos, de statură mijlocie, cu cercel de aur în urechea dreaptă, îndreptîndu-şi jungherul scurt din brîul de mătase, vorbi acum martorul miresei şi glasul lui neplăcut, ascuţit, răsună peste tot medeanul:

— Sînt Serghei Taranuha, poreclit din pricina albeţei de pe ochi Seriojka Chiorul. De mic copil am mers la vînătoare. Sabia mea au gustat-o kizîlbaşii, turcii, tătarii şi muntenii kaidaţi. O cunosc pe mireasa Oliona Mikitişna ca pe o fată mare cuminte şi vă spun fără a vă minţi, vouă, hatmani şi tuturor

[1] Us — mustaţă (rus.).

celorlalţi, precum şi soţului ei Stepan Timofeevici, că voi fi cu ochii în patru şi nu voi tăinui nici o faptă a ei ce ar fi de ruşine !

Trăgîndu-se scurt de pulpana caftanului roşu, strîns pe trup, martorul se trase înapoi.

— Dacă s-or despărţi, poftim de mai judecă a cui a fost dreptatea ori vina.

— Dacă nu s-or înţelege, treaba lor !

— Ia, acu sărutaţi-vă, însurăţeilor, apoi cinstiţi lumea cu rachiu !

Mirele şi mireasa făcură un pas înapoi. Pe podină urcă sprinten o cazacă bătrînă cu catrinţă şi cămaşă albă. Ţinea în mîinile ei zbîrcite o cununiţă cu raze trandafirii cusută cu fluturi galbeni şi hurmuzuri albe. Bătrîna făcu o plecăciune în faţa mirelui, sărută mireasa pe gură şi îndată, cu mişcări agere, repezi, luă funda de pe capul fiicei sale, îi răsuci cozile colac şi, dezvelindu-i gîtul şi urechile, îi aşeză pe creştet podoaba cea nouă.

Tot gătindu-şi fata, bătrîna spuse cu glas tare :

— Ţi-am dezvelit urechile ca să-ţi asculţi bărbatul ! Îţi ridic cosiţele ca să nu atîrne, să nu te împiedice la gospodărie. Să-ţi iubeşti bărbatul, Olionuşka.

Bătrîna se înclină pînă la pămînt în faţa mirelui :

— Iară tu, Stepanuşko, s-o iubeşti pe fata mea... s-o ţii de scurt şi să nu-ţi faci cu ea păcate, de-o fi s-o vorbească de rău careva...

— O s-o iubesc, Ana Andreevna !

Îmbrăcat cu caftan moscovit de catifea roşie, cu guler înalt, cusut cu mărgăritare şi fir de aur, pe podină păşi încet, falnic, însuşi hatmanul Oastei. Frol îi dădu icoana. Tinerii se plecară adînc în faţa lui Kornei Iakovlev şi sărutară icoana.

— O să vă fiu, Stepan şi Oliona, ca un tată, în locul lui Timofei Razea, grăi hatmanul. Şi acum vă poftesc acasă la naşul vostru, la nunul mare, ca să nuntim împreună !

Înapoindu-i lui Frol icoana, hatmanul se întoarse spre mulţime şi strigă :

— Cei vii aibe parte de bucurie şi ospeţe, iar cei morţi, de veşnică pomenire. Aseară petrecut-am, viteji hatmani, şi văzutu-ne-am de treburile noastre, astăzi, vă rog să împărtăşiţi bucuria finului meu, a finei şi a mea, nunul lor !

Mulțimea începu să lărmuiască, plină de voie bună.

— Ei, asta a fost, boierule ! zise Efim.

Vechiul clopot al bisericii Sfîntului Ivan Oșteanul sună rar. Boierul își luă tichia din cap, diecii se descoperiră și ei. Diacul cel tinerel se închină, zicîndu-și în sinea lui :

„Bătrînul o mai vrea oare să se ducă la biserică ? Mi-e o foame de lup..."

Boierul păși peste medeanul, acum pustiu, îndreptîndu-se spre biserică.

10

Noaptea parcă ar fi pogorît o perdea de cleștar peste arșița zilei și peste undele rîului, lucitoare de atîta lumină. Casele și copacii aruncau umbre lungi de cleștar verzui pe nisipul alburiu. Culorile felurite ale veșmintelor — ale caftanelor, ale ilicelor și catrințelor erau acum mai tulburi, mai stinse. Luna plină se înălțase de mult pe cerul verde ca o apă. În casa hatmanului se aprinseseră o sumedenie de lumînări ; prin ferestrele deschise ieșeau valuri de abur și fum. Cazaci și cazace, țărani cu opinci din coajă de tei și sumane, beți de-a binelea, ieșeau clătinîndu-se și lovindu-se de toate cele, în cerdacul casei hatmanului, iar de acolo în ogradă — care tîrîndu-se, care umblînd gheboșat. Nevestele și fetele, doar ușor cherchelite, se adunaseră sub ferestre și, strînse roată, cleveteau pe seama miresei.

— Zi-i tu.

— E taman bine acu !

Una din ele începu să cînte :

Fost-a fost o cununie
Cu cîntări și cu beție.
Tu-tu-tu, hîța, hîța...
Zice vinul : îi fac criță !
Poloboc de stejar, polobocel,
Cine oare i-a dat gaură cu sfredel ?
Cine cep i-a dat, grozav s-a mai trudit,
Stenka n-a trudit, nici bunu-i n-a păzit
Tu-tu-tu și iarăși tu-tu-tu !...

— Stenko, vezi că mireasa nu s-a lăsat ! Ia ad-o încoa pe maică-sa, să-i punem juvăţul de grumaz muierii parşive !

— Ia zi-i tu, cumătră !

— De ce cîntaţi ca la Moscova, muierile dracului ?

— Ei, iac-aşa-i place mirelui !

Firicel de trestie de pe Donul lin !
Hei, fetiţă sărutată de un moş bătrîn !
Tu-tu-tu şi iarăşi tu-tu-tu...
Poloboc de stejar, polobocel,
Cine oare i-a dat cep cu sfredel ?

Cerdacul hatmanului se cutremură din temelii : bătuse din picior mirele. Stătea acolo sus, cu pletele acoperindu-i faţa pe jumătate, cu caftanul de atlaz alb lucind în lumina lunii, pe umerii săi vînjoşi şi pe pieptul lat stropit cu mied roşu. În mîna dreaptă avea un pistol :

— Hei, nevestelor, care din voi o batjocoreşte pe tînăra mea nevastă ! ?

Mulţimea de femei o zbughi valvîrtej din ograda hatmanului, dar chiar şi de departe se auzea din urmă glasul lui cumplit :

— Chem la judecată pe oricine îndrugă minciuni !

Cazacul îşi dădu capul pe spate şi-şi scutură pletele. Era palid la faţă, părul lui negru şi creţ se ridicase vîlvoi deasupra frunţii înalte.

— Unde aţi zbughit-o, mincinoaselor ?

Prin bătătura hatmanului mai rătăceau doar beţivii. Nu-i răspunse nimeni. Lîngă casă ţopăia o bătrînă cu catrinţa ruptă. Părul ei cărunt, rar, ieşise de sub basma, acoperindu-i faţa. Bătrîna ţopăia şi cînta :

Nu te teme, nu te teme, măiculiţă,
Tu încalţă roşii cizmuliţe,
Sune-a lor potcoave-n bătătură,
Duşmanilor să le tacă gura...

Razin tăcu o clipă, apoi strigă :

— N-o să aveţi voi parte, nevestelor, să plimbaţi pe uliţe cămaşa de mireasă a Olionei... Care din voi o veni după cămaşă, o bag în sac şi-o arunc în apă, ca pe o potaie ! Astea-s lucruri ce plăceau bătrînilor, dar nouă nu ne mai sînt pe plac !

Mai cercetă o dată încruntat ograda, apoi intră în casă.

— Pesemne că au şi isprăvit cu toate cele. Altădată însurăţeii nu se atingeau de bucate şi de băutură, dar iştia beau şi se ospătează ! strigă careva.

Trecuse de miezul nopţii. Nuntaşii ieşiră în ogradă cu felinare în care pîlpîiau lumînări. Şase lăutari cîntau de zor din fluiere. Hatmanul Kornei, cu capul gol, beat de-a binelea, greoi, în caftan de catifea tivit pe poale cu ceaprazuri, cu cizme de safian verde înflorat, îi însoţi pînă acasă pe tinerii însurăţei. Ţinînd-o de mijloc pe mireasa îmbrăcată cu un benişel albastru ca cerul, cu cununiţă aurie pe creştet, Stepan păşea apăsat, tăcut, privind înainte. Tînăra, cu chipul ei de copil luminat de doi ochi mari, cu capul plecat pe umărul lui vînjos, îl întreba, din cînd în cînd, încetişor :

— Stenko, mă iubeşti ?

Razin tăcea.

— Stenko, mă auzi ?

— Te aud, şi tac Olionka : te iubesc !

Pe treptele casei finului, hatmanul îi sărută pe gură pe amîndoi şi rosti :

— Iubiţi-vă, copii ! Noaptea-i frumoasă... frumoasă... O-of ! Şi se depărtă...

Acasă, hatmanul bău pînă-n zori.

11

Diecii cei vîrstnici plecaseră într-o parte şi alta trimişi de boier cu felurite însărcinări. Pînă şi puiul de tătar, care îl slujea adesea pe bătrîn, fusese trimis la ospăţul din casa hatmanului, ca să ajute la masă.

Ferestrele odăii boierului erau bine oblonite. În casă nu rămase cu el decît tînărul diac Efim. Pe masă, în faţa diacului, se afla un pergament lung, alcătuit din mai multe foi lipite una de alta. Diacul ţinea în mînă o pană de gîscă, gata să scrie. Lăsînd deocamdată la o parte orice trufie, boierul şedea alături de diac pe laviţa acoperită cu o blană de urs negru.

Pe masa goală ardeau lumînări. Boierul cugeta. Diacul tăcea. Bătrînul cerceta gînditor ferestrele casei.

— E bine că ferestrele-s cu bășică : vădit, tîlharii de aici sînt mai pricepuți în privința asta decît cei de la Moscova. Moscoviții prind în ferestre mică, iar acum unii pun chiar geamuri ; fac ferestre mari de un cot cu cercevele subțiri, dar nu e bine.

— Ai dreptate, boierule ! Nu-i bine să faci ferestrele prea mari, spuse încet diacul.

— Gata, m-am gîndit, scrie !

„Către stăpînitorul nostru, țarul și marele cneaz Alexei Mihailovici, atotputernic oblăduitor a toată Rusia mare, mică și albă, cu plecăciune îți scrie sluga măriei tale Pafnutko Vasiliev sin Kivrin ! Sosit-am aici, măria-ta, în aceast an, în luna lui gustar, ziua a cincea, după porunca măriei tale, și m-am fost oploșit pe lîngă adunarea Oastei Donului, în gazdă la Korneika Iakovlev hatmanul..." scris-ai toate, precum se cuvine ?

— Pînă la cea din urmă buchie, boierule !

— „Și precum, măria ta, spus-am și făgăduit-am să-ți dau de știre despre toți și toate, iaca îți dau de știre fără de zăbavă. Tîrgul de pe Don, Cerkassî, măria-ta, este măricel și așezat pe un ostrov, împrejmuit cu palănci, care palănci îs peste tot năpădite de mușchi și pe alocurea au căzut la pămînt ; turnurile de veghe și valurile, unele-s vechi, iar altele s-au dărăpănat... În tîrgul acesta se află stanițe, iar casele cazacilor sînt înșirate pe un rînd și printre ele-s grădini și livezi.. Medeanul este întins, măria ta, iar pe medean se află biserica Sfîntului Ivan Oșteanul și-i dărăpănată rău, mai-mai să se năruie, iar acum, măria-ta, în numele măriei tale se durează o biserică de cărămidă, dar lucrul merge încet, iar icoanele din biserica lor sînt sărăcăcioase, nici una ferecată în aur, toate numai zugrăvite. Iar cazacii nu trag prea mult la biserică, măria ta, merg acolo precum ar merge la iarmaroc. În turnuri au tunuri puține și așa-mi dau eu cu presupusul că le-or fi băut cazacii de la Don, întrucît îs mari cheflii, dar lor puțin le pasă că nu prea au tunuri, fiindcă nu vine nimeni în tîrgul lor. Cui i s-ar năzări, măria ta, care ar pofti să-și vîre barba și obrazul în cuibarul ista de viespi ? Iară pe medean și pe laturi se află tarabe cu fel și chip de mărfuri,

se vinde serai şi *iasîri*, luaţi de la Terek şi de pe la calmîci, iar cu negoţul se îndeletnicesc acolo, măria ta, chizîlbaşii şi armenii. Crîşme — cu duiumul şi le ţin jidovii şi grecii. Şi precum mi-a fost poruncit, măria ta, pe unde să umblu şi cum să plinesc voia numelui cel luminat al măriei tale..." O fi bun cuvîntul, diace ?

— Care anume, boierule ?

— „Să plinesc".

— Eu zic că ar fi mai bine „să săvîrşesc", boierule.

— Aşa e mai bine, scrie aşa ! „...să săvîrşesc... şi după cum poruncitu-mi-s-a, mărite stăpîne, de către măria ta, precum şi de către *duma*[1] împărătească pentru cercetări, să-l găsesc pe acel aţîţător al răzmeriţei sării, am făcut cercetări, cît am stat aci, şi am aflat de unde se trage neamul lor cel tîlhăresc. Iar neamul acela, măria ta, se trage de la un moşneguţ de prin partea locului, tîlharul de Timoşka Razea, cunoscut şi cinstit între ei pentru multele sale fărădelegi, şi pe cel moşneguţ, hoţomanul de Timoşka, l-am înlăturat, măria ta, şi i-am ferecat pe vecie limba lui cea tîlhărească, despre care lucru îţi voi vorbi pe îndelete şi fără de ascundere cînd m-oi înfăţişa naintea ochilor măriei tale." Scris-ai tot ?

— Totul precum se cuvine, boierule !

— „Şi încă dau de ştire şi aşa gîndesc că s-ar cădea, să-l prind şi să-l ţin sub straşnică pază pe Hodnev Iakovlev care ne găzduieşte şi ne ospătează aci, dar n-am primit pentru aceasta împuternicire". Scris-ai ?

— Toate le-am scris, boierule !

— „Nu pot lua legătură cu voievodul că-i prea departe, iar vreo orînduire ostăşească, în afară de şerbii bejeniţi şi de prostimea ce se aflǎ în tîrgşor, nu este chip să afli aci ; ar mai fi, poate, buni de aşa ceva unii dintre ei, dar primejdios este să le dai crezare... Iar de-l judec cu asprime, măria ta, pe hatmanul Korneika, pe drept este ; căci Korneika, măria ta, primeşte neguţători veniţi de la Voronej, care neguţători te înşeală, măria ta, făptuind fărădelegi împotriva numelui tău : aduc la Cerkassî iarbă de puşcă şi plumb care încap pe mîinile aşa-zişilor războinici, cei de pornesc în pradă pe Volga

[1] Adunare, sfat.

și pe mare ; apoi și cazacii cei bătrîni, în cîrdășie cu însuși hatmanul, îi înzestrează pe tîlhari cu de toate și împart cu ei prada lor tîlhărească. Și apoi, măria ta, acel Korneika primit-a de la Moscova, de la sora țarinei și marei cneaghine, jupanița Morozova, un covor cu izvoade, lucrat pentru biserică și pe covorul cela este înfățișată Judecata de apoi, iar covorul, măria ta, este aninat la Korneika în loc spurcat, într-o cămară unde petrec fel și fel de oameni, joacă și chefuiesc... Iar în jurul nostru, măria ta, îs numai tîlhari de la Don și, cu toate că față de noi îți rostesc numele cu cinstire, totuși le scapă și destule vorbe necuviincioase, se mai și laudă că nu se supun nimănui". Ei, diacule ?

— Încă un pic și am gătat, boierule !

— „Pe capul răutăților l-am fost găsit, măria ta : este Stenka, fiul lui Razea, băștinaș de prin partea locului și-i cel mai rău și mai păcătos dintre cei mai răi, iar hatmanului Korneika îi e rudă și chiar astăzi s-a însurat, dacă ceea ce s-a săvîrșit se poate numi nuntă, căci așa s-a făcut : a vestit pe medean, de față cu gloata adunată, cum că trăiește în păcat cu ibovnica lui... La noi asemenea isprăvi se cheamă fărădelege dovedită chiar fără de cazne și la Moscova asemenea oameni îs despuiați prin piețe și bătuți cu cnutul..."

Boierul tăcu o vreme.

— Am scris tot ce ai spus, boierule, îl vesti diacul.

— Nu te grăbi, diacule, scrie totul precum se cuvine : nu pune unde nu trebuie buchii și semne — știu că ai nărav să pui multe — au rîs destui de tine... Dacă-mi faci pocinoage din astea, vezi că-mi joc toiagul pe spinarea ta, iar într-o bună zi, îi poruncesc și gîdelui să te pună la cazne...

— Făceam eu altădată greșeli, boierule, dar acu îs tobă de carte...

— Nu te lăuda !

„Iar ca să-l prind cu sila pe capul răutăților, pe Stenka, măria ta, nu-mi stă în putere, dar eu așa cred că oi putea să pun mîna pe el prin hatmanul Korneika. Eu, sluga smerită a măriei tale, l-oi încînta pe hatman cu făgăduieli : „Te-om înălța și te-om cinsti" și eu așa zic, măria ta, că s-o da de partea noastră Korneika și l-o trimete pe Stenka Razea la Moscova, în solie, iar la Moscova, mărite stăpîne, s-o săvîrși asupra lui judecata și dreptatea măriei tale. Să-mi fie cu iertare,

măria ta, că eu, sluga ta, cutez să-ţi dau sfaturi ; dar nu se cade, măria ta, să-l prindem precum au fost prinşi deunăzi la Pskov acei tîlhari ce au rostit vorbe de ocară împotriva măriei sale crăiasa Şveziei ; ar fi anevoie şi cu pierdere de oameni — mai bine s-o facem pe ascuns, aşa cum caut s-o fac eu. Nu mă judeca, măria ta, cum că m-aş lăuda. Am pomenit de hoţii de la Pskov, numai aşa, fiindcă a venit vorba. Şi te mai vestesc de aici, măria ta, cum că localnicii cazaci nu prea ară pămîntul, iar care din zurbagiii de aici se apucă mai cu osîrdie de plugărie, acela e alungat de prin partea locului... Şi întrucît se petrec la ei asemenea lucruri, auzit-am că de voievozi şi de moşieri se tem numai cei din Ucraina, unde-s mai mulţi plugari..." Ei, mai avem ceva de adăugat, şi gata, diacule. Înşirat-ai totul pe şart ?

— Tot, boierule !

— Nu te-am cercetat cînd ne-am apucat să scriem : ce nădragi ai pe tine ?

— Las' că ştiu şi eu treaba asta, boierule, doar pe mine mă trec toate năduşelile cînd scriu, aşa că mi-am aşternut pe genunchi nişte catifele vechi...

— Te-a tăiat capul, ai ? Ehei, cu nădragi de pînză vopsită mi-ai fi murdărit toată epistola. Ei, de spus mă pricep eu să le spun şi nu iese prost pînă la urmă, dar de iscălit mă iscălesc cam greu... Noi doi, diacule, o să scrim curînd ţarului mai dihai decît Afonka Naşcioka... Chiar astăzi trebuie să-l gătim de drum pe diacul Senka... Are barbă, ţine la drum şi-i mai puţintel la trup... O să plece la Moscova cerşind pe drum, căci la înfăţişare arată ca un sărăntoc ş-o ajunge pînă acolo cu băţul în mînă, ca un milog... I-om da un suman şi nişte încălţări şi l-om trece pe ascuns pe celălalt mal al rîului... De călăuză nu are nevoie, cunoaşte drumul. Efim, ia să mai scrii tu un mic răvaş către voievozi ca să nu-l oprească pe diacul nostru în straie de cerşetor.

— Asta-i calea cea mai bună, boierule, ca să ajungă epistola la ţar...

La fereastră răsunară glasuri de copii. Boierul întrebă :

— Care zbiară acolo, diacule ?

Efim se repezi la fereastră şi, deschizînd-o puţin, strecură o privire afară :

— Ia, nişte copii de cazaci, boierule ! Se întorc de pe cîmp cu mutrele numa julituri. Nu e întîiaşi dată, se joacă de-a războiul în fiece zi.

Glasurile se auzeau acum mai aproape, cîntînd voioase :

Dunăre, tu Dunăre,
Hei, slăvită Dunăre !
Să petreci, cazace-n voie,
De voievozi să n-ai nevoie.
Hei, Dunăre, Dunăre !...

Boierul întinse pe masă palma lui gălbuie, uscăţivă, apoi o strînse pumn :

— Aţi învăţat cîntecul de la tăicuţii voştri, ai ? Lăsaţi, măi, tîlharilor, om ara noi şi pămînturile şi spinările voastre şi-om aşeza peste voi nişte voievozi cumpliţi, nu alta ! Ia, ceteşte epistola din nou, diacule, iar eu oi iscăli-o şi-oi pune pecetea...

12

Razin şade în crîşmă, în dreptul uşilor date de perete. Pletele îi cad pe obraz... La aceeaşi masă lată, înnegrită de cîtă băutură s-a vărsat pe ea, stau doi tineri : Vaska Us şi Seriojka Chiorul, un cazac palid şi cu o crestătură pe obrazul stîng, uscăţiv, osos. Ochiul său stins, sub albeaţă, este uşor mijit, celălalt, însă, dreptul, priveşte pătrunzător, aprig ; în urechea lui luceşte un cercel de aur. Toţi trei beau mied tare dintr-un butoi smolit de lîngă tejgheaua crîşmarului, un grec cu păr negru care stă şi pîndeşte banii cazacilor, abia aşteptînd să i se strige : „adu băutura !"

Prin uşa deschisă se zăresc în depărtare palăncile care înconjoară tîrgul, iar jos, la faţa pămîntului, într-o negură de colb, dîra alburie a malului Donului şi undele rîului lucind ca brocartul argintiu. Un şirag de lotci de luptă stă, nemişcat, desprinzîndu-se, negru, pe luciul vălurit al apei.

— Neguțătorii din Voronej ne-or da iarbă de pușcă și plumb ! zise Vaska.

— Se află aci, în tîrg ?

— Neamurile lor de la Skorodumova au de toate !

— Iar ei, fraților, au podoabe boierești.

Razin ridică mîna cu pocalul de aramă și lovi în masă ; scîndura trosni sub lovitură, pereții se cutremurară de glasul lui :

— Măi, săratule, mai adu niște mied !

Grecul se repezi de după tejghea și, făcînd o plecăciune, așeză pe masă o carafă mare de metal :

— Dați *mengun,* cazacilor, *mengun...*

— Al naibii ! Dar fără bani nu merge ?

Razin aruncă pe masă un taler.

— Nimic de zis, podoabe avem — umplem lotcile cu plumb și am pornit-o !

— Brațe avem, capete avem pe umeri !

— Să bem, fraților ! Ia priviți ce argintiu e Donul — te apucă dorul de ducă !

— Frați sîntem, Stepan. Dă-mi mîna ! O labă vînjoasă cu degete lungi și noduroase se întinse spre el peste masă. Razin o apucă, strîngînd-o în pumni, peste care se așeză laba lătăreață cu degete scurte și aspre, a lui Vaska.

— D-apoi și eu-s frate cu voi, cazaci !

— Bea pînă la fund !

— Bem tot, Stepanușko !

— Ehei, Stepan, să te ferești de Kornei ! Nu degeaba taică-tu Timoșa nu-l prea avea la inimă...

— Știu eu, Seriojko, știu tot...

— Ce ar fi, Stepan, să te alegem hatman pe tine ?

— Nu zic ba ! Primesc...

Pe la ușile tuturor crîșmelor trecu un cazac telal, bătînd cu bățul în daireaua aninată de gît cu o chingă.

— Hai, hai, cazaci ! Vă cheamă tătucul la adunare...

— Geaba ne adunăm de atîtea zile-n șir ; ar trebui să hotărîm mai repede, să nu dea îndărăt hatmanul !

— Nu dă el îndărăt, Seriojka. O s-o pornim !...

Se ridicară tustrei, și porniră cu pas greoi...

13

Tînăra nevastă Oliona şi-a ascuns cosiţele aurii sub o năframă de mătasă chinezească albastră. Pe şoldurile-i late are catrinţă nouă. Umblă după bărbatu-său, se ţine scai de el, tot privindu-l în ochi :

— Of, Stenko, de zile şi zile mă doare inima ! Spune-mi : ce ai de gînd ?

Razin poartă caftan negru de catifea, descheiat şi, sub el, se vede jupanul de mătase subţire, lung pînă la genunchi. Pe cap are o cuşmă cu fund roşu. Ochii lui mohorîţi privesc ţintă undeva departe.

Cazacii bătrîni bodogănesc, cu ochii la cuşma lui Razin :

— E cazac din ţara de jos get-beget, dar poartă cuşmă din Zaporojie şi nu se cade !

Medeanul e plin de cazaci chercheliţi care vorbesc tare, a gîlceavă.

— Te-ai şi săturat de fripturile nevesti-tii, Stenko ? Ţi s-a făcut dor de saramura mării, ai ?

— Bună-i şi nevasta, dar cazacului nu-i şade bine să tot stea acasă... Ehei, Oliona-i nevastă bună !

Stepan o bătu uşurel pe spinarea moale, dar îndată se încruntă : în minte îi răsări o clipă, dar foarte desluşit, un alt chip. Tot astfel o bătuse pe spate la Moscova pe femeia cea dezgropată din pămînt.

— Hei, cuşmă ! O căciulă zaporojeană zbură sus, spre albastrul cerului, zvîrlită de o mînă vînjoasă.

— Mă auziţi, viteji cazaci ?

— Te auzim !

— Care vine cu mine pe Volga, să prindem peşte, cu nadă ?

— Şi cît îi de mare peştele, cazacule ?

— De o mie de puduri !

Cuşmele zburară în sus : a lui Seriojka, de oaie cu fund roşu, cea dintîi, a doua, zaporojeană, a lui Vaska Us.

— Hei, zboare şi cuşma mea !

— Ba, a mea !

— Dar a noastră ce cusur are ? Zboare !

— Vin şi eu !

— Bine, cazaci hatmani, cîte cuşme, atîţia doritori !

Către izba staniței trecu dinspre medean cazacul telal, bătînd în dairea :

— Hei, cazaci, vine hatmanul !

Din casa scundă, în care se țineau adunările, cu cerdac larg la fața pămîntului, cazacii scoteau tuiul : sulița tuiului, cu glob auriu și coadă de cal în vîrf, o ținea bătrînul esaul Kusei, urmat de alți esauli și de un pisar. Cazacii și esaulii erau îmbrăcați ca la război, cu cojoace în colori închise ; numai hatmanul Kornei purta caftan roșu ; pe fundul, tot roșu, al cușmei sale de oaie erau cusute cruciș ceaprazuri aurii. În mînă avea semnul puterii : topuzul. Coada acestuia era îmbrăcată în pînză neagră iar peste ea, împletită, beteală de argint. Se strînseră cu toții roată în fața bisericii, se descoperiră și-și făcură semnul crucii. Pășind în mijlocul lor, hatmanul își luă și el cușma din cap și se închină. În urechi îi luci cercelul, iar moțul negru cu fire argintii îi căzu pe umărul drept.

Aruncîndu-și cușmele la pămînt, esaulii plecară tuiul în fața hatmanului și se înclinară de cîteva ori adînc dinaintea lui, apoi ridicară cușmele de jos și le puseră în cap, ca și hatmanul. Scuturînd din cap, Kornei Iakovlev rosti cu glas tunător :

— Chemați-i, hatmani viteji, pe acei cazaci care de cîteva zile se gătesc de capul lor, fără a fi întrebat adunarea, să pornească în podgheaz...

Cercul se lărgi și cazacii care-și aruncaseră mai adineauri cușmele în văzduh se înfățișară dinaintea hatmanului.

Coborîndu-și topuzul spre pămînt, hatmanul întrebă cu glas tare, plimbîndu-și ochii peste mulțime și făcînd să-i sclipească cercelul în ureche :

— Știți voi, oare, tineri cazaci, că la izba staniței avem obezi și lanțuri, capră și un bici straşnic ?

— Știm, tătucule !

— Pe cine l-ați ales hatman pentru podgheaz ?

— Pe Stenka Razea, finul matale !

— Dar știați oare voi, cazaci, cele ce au fost hotărîte de adunare în taină ?

— Nu, tătucule !

— Aflați atunci. În adunarea de taină, Stepan Razin a fost ales, de către căpeteniile oastei, drept esaul ca să pornească

la Moscova în solie de iarnă. Este o cinste mare pentru finul meu şi va pleca din vreme ca să aducă simbria de la ţar pentru toţi cei de pe malurile Donului, precum şi poruncile cuvenite în legătură cu veştile pe care le-am primit în scris de la voievozii din Astrahan : „Încotro îşi va porni urdia hanul din Crîm ?“ — Aceste veşti le-am aflat noi prea bine şi prin oamenii noştri trimişi în cercetare. Va trebui să mai afle la Moscova dacă este potrivit să începem harţa cu turcul de pe acum ori să-l mai lăsăm ? Asta n-o ştim şi tocmai de aceea eu, hatmanul vostru, vă poruncesc vouă, celor tineri, să vă luaţi gîndul de la finul meu şi întrucît, la anii voştri, nu cunoaşteţi încă treburile cele de taină ale adunării, vă iert greşeala voastră fără a vă pedepsi cu temniţa şi nu vă opresc să porniţi în podgheaz, cazaci : obiceiul acesta se trage din bătrîni, n-a fost orînduit de mine, căci orice cazac e din firea lui războinic... Dar să ştiţi : nu sînt eu acela care v-am îngăduit să plecaţi ; porniţi de capul vostru. De aceea alegeţi-vă alt hatman şi porniţi, fie în munţi, fie pe mare, ori încotro vă trage inima...

— Bine, tătucule ! Îţi mulţumim.

— Îl alegem hatman pe Seriojka !

— Slobozi sînteţi să alegeţi pe oricine, în afară de finul meu ! Iar tu, Stepan, să dai ascultare adunării, căci nu degeaba s-a scos tuiul. Întoarce-te acasă şi găteşte-ţi din timp merinde, teleaga şi caii. Îndată ce o cădea zăpada, vei fi chemat de căpeteniile oastei.

Razin dădu, în tăcere, din cap, ieşi din mulţime şi-şi îmbrăţişă nevasta :

— Hai acasă, Oliona !

Oliona îşi smulse năframa din cap şi o flutură, voioasă, întorcîndu-şi spre hatman faţa luminată de bucurie. Acesta se îndreptă spre izba staniţei şi numai cînd ajunse în cerdac, după ce încredinţă topuzul esaulilor, îşi scoase cuşma şi o flutură, drept răspuns la mulţumirile tinerei neveste.

— Ehei, nevastă ! M-au vîndut Moscovei, iar tu le mulţumeşti vînzătorilor !

— Of, Stenko, cîte zile mai am de petrecut alături de tine ! Şi asta, mulţămită lui Kornei.

— Sufletul muierii se bucură şi de juvăţ !

Tînărul cazac scuipă şi începu să cînte, ca şi cum nici nu-i păsa :

Au pornit la drum cazacii
Şi săgeata lor călită
Dincolo de Iaik zbură...

Cu capul în piept, scrîşnind din dinţi, îşi boţi în pumn cuşma cu fund roşu :

— Nu pun ei mîna pe un Razea cu una cu două !

— Vai, Stenko, mă sperii, nu mai scrîşni aşa din dinţi... Scrîşneşti şi în somn...

MOSCOVA BOIERILOR

1

Jupînița cea bălaie își smulse din cap kika scumpă cusută cu mărgăritare și cu fir de aur, și-o aruncă pe laviță.

— Haide, fetelor, care din voi face pe bărbatul ?

— Mătăluță, jupînițo !

— Bărbatul bate, iar pe mătăluță cine s-ar încumeta să te lovească ? Mătăluță să fii bărbatul...

Cu o plecăciune adîncă slujnica de la poartă intră în odaie, mai făcu o plecăciune, și spuse :

— Jupîniță Ana Ilinișna, te caută un pocîltit, un mirean.

— Nu primesc decît monahi... să nu mai lași pe nimeni la mine.

— Cică, a fost și el monah, că-l cunoaște jupînița... S-a rugat de mine cu lacrimi.

— Cine o fi ? Să intre !

Slujnica dădu drumul unui slăbănog prăpădit, cu caftanul jerpelit și pîslarii ca vai de ei. Chiar din prag, omul se chinci pe vine și începu să se văicărească :

— M-au lăsat să putrezesc, maică cneaghină ! M-au făcut să-mi pierd și chipul de om. Ajută-mă.

— Cine te-a nedreptățit, Vasili ?

— Din porunca vlădicăi, m-au dat șerb la un boier, să-l slujesc pentru plata marafeturilor !

— Ce marafeturi ?

— Of, milostivă stăpînă ! N-am greșit nici cu gîndul, nici cu fapta și iacătă... Vezi că boierul Kvașnin a adus într-o zi în curtea schitului un cufăr pecetluit, iar în cufărul cela

cică ar fi fost bani — el zice că erau o mie de ruble, un calpac de catifea cu un surguci bătut cu mărgăritare și un ghiordan cu bumbișori de aur și cu nestemate. Și toate celea au fost furate din cufăr. Iar eu carte nu știu, sînt țăran prost, atîta numai că purtam rantia de monah... Nu puteam să mă țin scai de boier, să-mi arate ce se află acolo, în cufărul pecetluit, să văd dacă sînt toate la locul lor! N-am greșit nici cu gîndul, nici cu fapta, dar din porunca vlădicăi m-au despuiat de straiele mele cernite, m-au îmbrăcat în zdrențe și m-au dat pe mîna boierului, iar dumnealui, Ivan Petrovici Kvașnin, mîniindu-se foarte că la judecată n-a ieșit după cum ar fi vrut el și că nu putea să-i ceară mănăstirii despăgubire pentru banii și calabalîcul lui, mi-a spus: „Ei bine, diavol bătrîn, cît ai să trăiești, ai să-mi cari apă cu sacaua din Iauza și n-o să-ți dau de mîncare; de bine ce mi te-a dat în seama mea, fac cu tine ce-oi pofti!" Și așa, jupîniță, mă pune acu să car, în loc de mîrțoagă, nu apă, ci scîrnă — curăț haznalele și scaunele de la umblătoare și fac toate muncile murdare și grele. Dacă mă opresc, obosit, mă bate cu toiagul. Nu capăt nici mîncare, nici încălțări. Iacătă cît de vechi îmi sînt încălțările. Dar pînă și pe astea mi le-a dat de pomană jupîn Ieremov, din tagma negutătorească, cel ce ține tarabele de la poarta Varvarski... Iar boierul Kvașnin — n-ar mai fi pe lume! — ori de cîte ori se îmbată și petrece, ceea ce se întîmplă mai în fiecare zi, mă strigă, poruncește să-mi pun mască de măscărici, spurcată, încornorată, și-mi cere să-i cînt ghiersuri pline de măscări, să umblu în patru labe și să latru ca un cîine, iară cînd îmi piere graiul, mă lovește în coaste cu picioarele, și-n spinare cu ce-i cade în mînă... Iar boieroaica lui, Ustinia Vasilievna Ivanova, cînd se îmbată, se lăfăie pe laviță la baia de aburi din ogradă, alături de grădina cu hameiu, o dată, de două ori pe săptămînă și mai des, iar fetele o spală și mă cheamă și pe mine să o frec; și baia e încălzită și plină de abureală de trosnesc pereții iar eu care nu sufăr de loc căldura din baie, simt că mi se moaie picioarele de slăbiciune, mi se taie răsuflarea și mi se întunecă mințile. Iar dînsa țipă: „Spală-mă, ticălosule! Doar l-ai îmbăiat și pe igumen, iar eu-s mai ceva ca el!" Și trebuie s-o spăl și-i cît un munte, numa' cărnuri... Și chiar aci, la baie, în cadă își face nevoile și mădularelor rușinoase le zice

cu glas tare, cum li se zice la noi în norod. Iară apă musai să car acolo, pînă cad jos, şi cum cad, fie în baie, fie în încăperea de-alături, dumneaei dă poruncă să mi se toarne în cap o găleată din apa aia din cadă şi mă ocărăşte în fel şi chip, strigîndu-mi : „Poftim, nespălatule, aflã tu binecuvîntarea sfîntului duh !“ Nu mă lasă nici să-mi lepăd zdrenţele, o îmbăiez aşa, îmbrăcat... după aceea mă vîr şi eu fără să-mi mai simt nici picioarele nici capul, în vreun ungher întunecos, tremurînd ca varga, tot numai scîrnă şi duhoare grea. Nici de lumina zilei nu mă mai bucur, căci nu văd sfîrşitul acestui iad pe pămînt. Îndură-te măcar matale, milostivă cneaghină, de mine, un biet bătrîn.

— Nu sînt cneaghină, ci numai jupîniţă, Vasili ! Şi cum aş putea eu să-ţi iau apărarea ? Ştii doară şi tu că n-am nici o putere ca să mă împotrivesc ţarului ori vlădicăi.

— Of, milostivă măicuţă, cneaghină ! Roagă-te de boierul Boris Ivanovici să vorbească el cu boierul Kvaşnin : de ce mă canoneşte el, de ce îmi scoate sufletul ? De ce înjoseşte chipul meu de om ?

— Asta o fac negreşit, Vasili. Hai du-te, că-i spun eu lui Boris Ivanovici !

— Te rog cu lacrimi şi cu adîncă plecăciune, măicuţă ! Bătrînul plecă.

— Hai, fetelor, să începem...

— Iacă laviţa, jupîniţă ; culcă-te şi împreunează mînuşiţele pe piept.

Jupîniţa se întinse pe laviţa acoperită cu un covor, iar fetele puseră lîngă mîna ei dreaptă un harapnic. Strîngîndu-se roată în jurul laviţei, începură să cînte :

Casa mea e nouă,
Uşile-s deschise,
Bărbatul, bătrînul
În sicriu întins e...
Bărbatul, bătrînul
Din sicriu se scoală,
Din sicriu se scoală,
Nevasta şi-o bate.
Eu în faţa lui nici nu m-am căit,
Nici nu m-am smerit...

— Scoală-te, jupîniță ! Bate cineva la ușă.

În odaie intră dădaca cneaghinei Morozova, o bătrînă voinică cu ochii pătrunzători, vicleni. Purta kika împodobită cu hurmuzuri mari și scurteică de postav cafeniu, cusută pe poale cu fire de mătase deschise la culoare.

Bătînd cu toiagul în podea, bătrîna se răsti la fete :

— Dar-ar lingoarea-n voi ! Cînd v-o prinde boierul, vă trimite la pricaz și acolo vă bate cu socoteală, cu tot dichisul... Iar mătăluță, scumpă jupîniță, să-ți fie rușine că-ți bați joc de boierul nostru Boris Ivanîci. Dumnealui te răsfață, ascultă în toate de cuvîntul mătăluță, te pierde din ochi, ar fi în stare, Doamne iartă-mă, să te pună în colț icoană și să ți se închine. Pentru el, ești mai mult ca Vlădică... Și cine dacă nu el îți aduce în dar foi de cele franțuzești, păsări grăitoare cărate de peste mări și țări și tot felul de podoabe ? Iar mătăluță, Ilinișna, n-ai pic de prețuire față de dînsul. Poftim, de ce joc îi arde ! Dar știi mătăluță că boierul a și început să cărunțească, tocmai din pricină că-i mereu necăjit, neștiind cum să-ți mai intre în voie ? Știi mătăluță că nu suferă nici să se pomenească măcar vorba : bărbat bătrîn, iar dacă intră cumva în iatacul matale și te aude, se mînie și atunci ce te faci ? Eu să îndur furtuna fiindcă mătăluță îți arde de zbânțuială ?

Bătrîna bătu din nou cu toiagul în podea și se repezi iar la fete :

— Pieriți din ochii mei, cu chicotelile voastre, pațachinelor !

— Lasă, dădacă, nu le alunga că nu ne mai jucăm ; de bine ce-ai venit, hai, spune-ne o poveste și ne astîmpărăm...

— Ei fie... Ți-oi spune și o poveste, Ilinișna, măicuțo.

Ajutată de fete, dădaca se cățără pe priciul sobei de teracotă :

— Aduceți-mi un scăunel !

Fetele aduseră un scăunel, bătrîna își sprijini picioarele pe el, își lăsă capul în piept, își propti bărbia în mînerul toiagului și începu :

— „A fost o dată un țăran leneș. Toate celea îi cădeau din mînă, nu era în stare să facă nimic ca lumea... Trăia greu, singur-singurel căci nici o muiere nu voia să se încurce cu el... Și omul acesta avea o vorbă pe care-o spunea mereu : «O da Dumnezeu pomană pe fereastră !» Într-o noapte cînd

leneşul dormea, deodată aude prin somn un glas care-i spune : «Scoală-te, Foma ! Du-te pe cîmp şi apucă-te să sapi sub stejarul de pe movilă. Acolo ai să găseşti o comoară...» Leneşul se trezi, se scărpină, se întoarse pe cea parte şi iar începu să sforăie. Şi iară auzi acelaşi glas : «Scoală-te, Foma, du-te şi sapă !» Omul se ridică în capul oaselor, dar tare îi mai plăcea să doarmă... tare îl trăgea la somn. Afară nici nu mijeau încă zorile, cucoşii cîntaseră de-al doilea, aşa că era abia miezul nopţii.

«Unde să mă duc cu noaptea în cap ?» Şi iar se culcă şi iar adormi, dar glasul acela îl chemă pentru a treia oară şi parcă cineva i-ar fi dat un ghiont în pîntec. În cele din urmă, se sculă, îşi puse încălţările din coajă de tei, îşi legă nojiţele, dibui în tindă cazmaua şi, ieşi agale în cerdac. Lîngă cerdac dădu cu ochii de un neguţător zgîrcit care se frămîntase, sărmanul, toată noaptea, neputînd să adoarmă tot păzindu-şi hambarele de tîlhari. Îl întrebă pe leneş :

— Ce te sculaşi cu noaptea în cap, Foma ?

— Apoi, răspunse leneşul, visai de trei ori un vis tare amăgitor. Se făcea că aud un glas : «Scoală-te, du-te de sapă pe movila din cîmp, că ai să găseşti acolo o comoară». Iar eu nici de frică nu m-aş duce... Doară n-a fost decît un vis. Ei, să-mi fi spus asta careva, aievea, era altceva !

— Las că mă duc eu ! Am îngheţat de frig. Sap puţin şi mă încălzesc, spuse neguţătorul, cu ochii la geana cerului unde mijeau zorile, zicîndu-şi în gînd : «Se luminează curînd. Nu mai e primejdie să se ivească vreun răufăcător.»

Ţăranul îi dădu cazmaua şi se întoarse în casă să se culce din nou. Neguţătorul ajunse la movilă, se apropie de stejar şi începu să sape. Săpă cît săpă şi în cele din urmă scoase din pămînt un hoit de cîine.

Se făcu foc :

— Iacătă parşivul, n-are minte, dar ştie să-şi bată joc de feţe subţiri ! Las că-ţi arăt eu ţie ! Şi uite-aşa, porni el, măiculiţă, crăiasa mea de peste mări şi ţări, porni, tîrînd după el hoitul pînă în sat. Şi în gînd îşi zicea :

— Greu mai este, arde-l-ar focul !

Tîrî hoitul la fereastra lui Foma cel leneş, ţinîndu-l de coadă şi-i făcu vînt, zvîrlindu-l drept în geam ; fereastra era

mică, scundă, așa că-i scoase cerceveaua din țîțîni. Negustorul își zise în gînd :

«Poftim, satură-te, trîntorul dracului !»

Iar hoitul cîinelui căzînd pe dușumea, din el se revărsară tot bucăți-bucăți de aur curat. Trezit de zgomot, Foma sări în picioare :

«Nu m-o chema oare armașul ?»

Dar cînd se uită împrejur, ce să vadă : prin toată casa numai aur... Se scărpină, se frecă la ochi și-și zise :

«Va să zică, așa vine treaba ; cînd Dumnezeu îți dă de pomană, ți-o aruncă pe fereastră».“

— Of, dădacă ! Mincinoasă-i povestea ta, mincinoasă fiindcă Dumnezeu nu-i chiar așa de milostiv... Chiar azi a fost la mine moș Vasili. Patriarhul l-a vîndut boierului Kvașnin, iar acesta l-a adus pe bietul bătrîn într-un hal fără de hal — de abia se mai ține pe picioare. Și crezi tu că Vasili nu s-o fi rugat la Dumnezeu și la toți sfinții ? Dar Cel de sus nu se prea îndură de el !

— Vai, Ilinișna măicuțo, crăiasa mea, de ce spui astfel de vorbe față de fete ? Dar dacă ele, în prostia lor, întorc vorbele tale într-alt fel, le spun cuiva și sînt trase la răspundere, iar dînsele mărturisesc : „Vorbele astea le-am auzit de la jupînița noastră“. Vlădica și popii se țin scai de om, pe mulți i-au băgat în mormînt în numele credinței...

— Nu pățesc eu nimic, dădacă, dar tare mă plictisesc ! Zău, îmi vine să plîng...

— Vai, măicuța mea, crăiasa mea din povești, nu huli ! Ce strică el ? Nici un negustor oricît ar fi el de hapsîn nu-i poate lua unui om cele ce i-au fost sortite ; ba mai mult : i le aduce chiar acasă... Cît despre bătrînul cela, se vede că așa i-a fost scris — să îndure toate necazurile. Prostimea nu-i poate suferi pe monahi, care nu mai departe decît azi i s-au plîns țarului. Cică : „Oamenii aruncă în noi cu bețele cînd ocolim sfînta mănăstire cu crucea și prapurul“. Iar cine nu-i pe placul norodului, nu-i este pe plac nici lui Dumnezeu.

— Norodului nu-i sînt pe plac, dădacă, nici voievodul, nici boierii ; să zicem deci că nu-i sînt pe plac nici lui Dumnezeu ?

— Of, Ilinișna măicuță ! Mi-ai zăpăcit de tot capul meu bătrîn... Voievozii, boierii îl slujesc pe țar, monahii, pe Domnul Dumnezeu, dar cîte și mai cîte nu fac ? Țin post de ochii lumii,

iar pe ascuns se destrăbălează, sînt hrăpăreţi, lacomi, fac din oameni robi mănăstireşti, iar banii îi dau la cămătari, să sporească. Şi parcă mult e de cînd fraţii monahi stîrneau tărăboi prin tîrguri vînzînd rachiu ? Pesemne că Vasili şi-o fi primit răsplata după faptele lui...

— Bine, dădacă, dar bietul bătrîn nici măcar n-a fost monah. E un sărman ţăran de rînd, fără carte, s-o fi călugărit ca să scape de asuprirea voievodului. Cît despre basmul tău, apoi în el lăudat îi leneşul, aşa că tot el o fi scornit basmul.

— Asta n-o mai ştiu, Ilinişna ! Am povestit şi eu ce mi-a trecut prin cap...

— Nu prea are haz povestea ta... Mai bine spune ce-ai mai auzit prin Moscova ?

— Of, jupîniţa mea, mari isprăvi poţi vedea la Moscova ! Ei, să-ţi povestesc, numai să mă asculţi : mai întîi şi mai întîi, beţivanii de prin crîşme s-au ridicat cu ameninţări împotriva boierilor, pentru care lucru iscoadele boierului Kvaşnin i-au tîrît la Pricazul Lăuntric să le tragă cîte o chelfăneală... Apoi i-au tăiat capul unei muieri desfrînate, de-i zicea Ulka : şi-a strîns pruncul de gît. Aşa-i Moscova de cînd lumea. Ce poţi găsi în ea mai vesel ? La Kislovka-i curtea ţarinei, cu trei porţi şi cu străji la intrare. Iar pe crîşmari şi pe beţivii din crîşme i-au ridicat, ca şi pe văduva Daşka, postelniceasa ţarinei ; cred că ai cunoscut-o şi tu, Ilinişna ? Una cam zurlie, vorbăreaţă, veselă...

— Am cunoscut-o pe Daria. Ce-i cu ea ? Îmi pare rău...

— Cică ar fi făcut farmece cu brăcinarii ţarului şi i-ar fi luat urmele ţarinei...

— Oamenii-s chinuiţi pentru nişte pîre fără temei ; eu una, dădacă, nu cred în deochi !

— Nu crezi în deochi ? Vai de mine, crăiasa mea frumoasă, deochiu-i lucrul dracului ! Hai, să-ţi mai povestesc cîte ceva despre traiul cel frumos de la Moscova. În mahalaua ce se întinde de la poarta Arbatului pînă la poarta Nikitskie, iscoadele au răscolit toate ungherele : mişunau acolo tîlhari sumedenie, care tîlhari ascundeau lucrurile furate într-o curte părăsită în care locuiseră înainte vreme nemţii, dincolo de poarta Nikitskie. Iar pe tîlhari cine crezi că-i învăţa pe care anume să jefuiască ? Un străjer de la poarta Arbatului şi cu un pristav

de la Pricazul Judecăţilor ! Îi bat acum de-i snopesc, cu harapnicele, şi le plimbă pe spinări mături aprinse...

— Vai, dădacă ! Prea-i multă bătaie ! Ca să pedepsească un nemernic, omoară zece nevinovaţi...

— Hei, Ilinişna măicuţă, după tine ar trebui să-i miluiască pe hoţi ? Să le dea numai mied să bea şi să-i dezmierde pe creştet ?

— I-am spus eu lui Boris Ivanovici, că bătaia multă nu-i bună. Dar dînsul mi-a răspuns : „Noi am luat pildă din ţări străine, acolo oamenii-s puşi la cazne şi arşi de vii mai dihai ca la noi..." Iar eu cred că la noi toate merg atît de prost din pricina că nu ştim nimic nici despre soare, nici despre cer, nici despre credinţele altora, ori despre norodul nostru, căci nu ne lasă popii să cunoaştem toate acestea... Ia spune-mi, n-ai văzut ceva soli ?

— N-au mai venit alţii, Ilinişna măicuţă, Nemţii s-au aciuit de mult pe la noi, unii din ei au plecat acu la *kizîlbaşi*. Apoi, de cîteva zile au trimes cazacii de la Don nişte stanişnici de-ai lor la ţar, după simbrie, pîine şi alte tainuri... Dar ia stai puţin, Ilinişna măicuţă ! De mult am vrut să-ţi spun, dar am tot uitat : lumea zice cum că împreună cu acei stanişnici ar fi venit şi cazacul cela care, cînd cu răzmeriţa sării, a jefuit atîtea avuţii, din casa domniilor voastre, a Morozovilor, şi care era hatmanul lor... Bine ar fi să cercetăm de-a fir-a-păr acele vorbe, să dăm de oamenii care-şi mai aduc aminte cum arată, iar matale, măicuţă, să-i şopteşti la ureche boierului Boris Ivanîci o vorbuliţă, că boierul îi dă de urmă, prin Ivan Petrovici Kvaşnin, cel de la Pricazul Lăuntric. Ai fi vrednică de toată cinstea dacă azmuţitorul cela se află aici şi-or pune mîna pe el. Căci ai fi cea dintîi care i-ai dat de urmă. Chiar ţarul te-ar răsplăti pentru treaba asta.

— Crezi oare, dădacă, că nu-s destui oameni în Moscova care să umble cu pîra ? Crezi că numai eu lipsesc dintre ei ? Ai spus că-i chiar cel ce-a fost hatmanul răzvrătiţilor ?

— El e, crăiasa mea, chiar el !

— Duceţi-vă la voi, fetelor ! Astăzi nu ne mai jucăm.

Fetele plecară. Boiereasa încuie uşa în urma lor, se întoarse şi se aşeză pe un scăunel la picioarele dădacei, cu capul plecat în piept.

— Stai cu capul în jos şi ochii îţi sînt tulburi — nu te-o fi deochiat careva, Ilinişna mea, ia spune ?

— Ce prostii ! Eu nu cred în deochi, dădacă !

— Deochiul să fie oare o prostie ? Nu, porumbiţa mea. Ferească Cel de sus de deochi.

— Nu mă iubeşte nimeni, dădacă ! Mă înăbuş şi mor de urît în cămara mea... Aş vrea să fug de-aici... Să nu plec undeva în hagialîc cu calicii, ce zici ?

— Ce te-a apucat, jupîniţa mea ? Ce-i cu tine, Ilinişna măicuţă. Oare nu-ţi ajunge dragostea, nu-ţi ajung mîngîierile boierului Boris ?

— Arde inima în mine, dădacă, cum arde răşina în foc. Mă mistuie inimioara, iar dumnealui, bărbatul meu, e bătrîn...

— Nu cumva să-i spui una ca asta, copila mea, ferească sfîntul ! El te iubeşte, şi-ar da şi viaţa pentru matale, atît de mult te iubeşte ! Şi eu te iubesc... din frageda pruncie a mătăluţă... Pe ţarina Maria o iubesc mai puţin... Pe mătăluţă te-am crescut, te-am legănat ! De va fi nevoie şi astăzi îmi dau sufletul, mor pentru matale.

— Să fii sănătoasă, dădacă ! De ce să mori tu pentru mine ? Dar am să-ţi spun o vorbă, urmă ea ridicînd capul. Ai zis : „Să-l pîrăşti pe acel cazac care a luat parte la răzmeriţa sării". Iar eu aş dori să-l văd aci, în odaia mea, să-l întreb despre toate chiar pe el...

— Spune repede, jupîniţă, rugăciunea către Domnul nostru Isus : cum poţi dori să-l vezi pe şarpele, pe nemernicul cela ! Dar dacă te omoară ! Doar se ştie că e ucigaş, dacă chiar el a fost hatmanul răzmeriţii, sol şi tîlhar... foc năprasnic, boală molipsitoare, dare-ar lingoarea-n el !

— Ascultă-mă, dădacă ! Să nu fi fost acel cazac, mă ucideau : el i-a oprit... Dacă nu mă ucideau, puneau foc casei... Eu nu mă puteam mişca din crivat. Şi acu îmi amintesc vorbele lui : „Dormi — nu se ating de tine, nu pun foc !" Eram bolnavă, dar am văzut limpede — şi brocarturile şi nestematele şi chipurile le-am văzut mai deslușit decît te văd acu pe tine... Îmi amintesc ochii lui, ochi fioroşi...

— Cum era să nu te cruţe, Ilinişna ? Cîte blestemăţii a săvîrşit tîlharul ! Asta ar mai fi lipsit : după ce au dat iama în avuţiile boiereşti, să-ţi mai facă seama şi ţie, bolîndă cum erai...

— Omul pornit pe jaf, dădacă, nu mai gîndeşte, nici nu se teme. Cînd tîlharii-s mulţi, nu mai afli vinovaţi : vina o poartă toată gloata ori nu o poartă nimeni... judec-o dacă poţi...

Şi tînăra îşi lăsă din nou capul în piept. Bătrînei i se păru că plînge.

— Vai de mine, Ilinişna, ce-i cu tine ? Să-ţi aduc cumva pe Tatianka vrăjitoarea ? Te-o fi deochiat careva ? Bine se spune că uneori pînă şi aurul se întunecă şi mărgăritarul îşi pierde strălucirea.

— Vreau să-l văd ! Poate-mi povesteşte ceva care să mă învioreze, să mă liniştească. El nu-i ca noi ! E un om slobod, a umblat prin munţi şi pe mare, prin stepa cea nemărginită... a văzut munţi mai înalţi ca norii ! Marea este o întindere de apă necunoscută, stepa, o lume întreagă albastră şi verde în care trăiesc fel şi fel de vietăţi, mari şi mici.. Sînt acolo tigri tărcaţi... pe sub nori zboară pajure cu aripile de-un stînjen, cu clonţuri de fier.

Tînăra sări în sus şi începu să se preumble prin odaie.

— Adă-mi-l, dădacă ! Găseşte-mi-l... vreau să-l văd... Îţi dau tot ce-mi ceri. Atunci o să cred că mă iubeşti şi ţi-i milă de mine. Arată-mi măcar tu dragostea ta... Fetele, le văd eu, se fandosesc, se ploconesc în faţa mea, dar se tem de mine şi nu mă iubesc.

— Vai de mine, crăiasa mea ! Vorbeşti în dodii ; dar dacă află Boris Ivanovici că ai adus, cu ajutorul meu, în casă un tîlhar ? Iar de aflat, află el toate, crede-mă — o să i se povestească tot ce o să vorbeşti cu tîlharul. Dacă-i adevărat ce spune lumea, că el a fost în fruntea răzmeriţei sării, crezi că îl lasă boierii să scape de cazne ? Una ca asta nu s-a mai văzut, iar el, dacă l-or spînzura şi l-or căzni cu biciul şi cu focul, crezi că nu spune unde a fost şi cu cine a vorbit ? Şi atuncea ce ne facem ? Să zicem că matale ai pavăză de apărare, că-ţi sare în ajutor boierul, soţul, dar eu ? Doar e înfiorător să-ţi sfîrşeşti viaţa în ştreang şi fără de pocăinţă ! Sînt singură-singurică pe lumea asta, ca un fir de iarbă în bătaia vîntului şi, numai de spaimă ar ieşi sufletul din mine. Ehei, te bat călăii cu trei harapnice deodată, te umplu de sînge din cap pînă în picioare.

— Zici că eu am pavăză, dar şi tu ai pavăză în mine. Nu mă tem de nimeni şi de nimic... Nu mă tem decît să stau

mereu închisă în casă, să beau, ca să-mi treacă de urît, mieduri tari, să tot cos la gherghef fără noimă şi făcă nevoie, ori să umblu prin biserici ca să ascult popii şi milogii ; m-am săturat de toate ! Dacă mă iubeşti, dădacă, fă asta pentru mine : du-te, găseşte-l şi adă-l degrabă !

— Uf, ce belea mi-am găsit pe capul meu nărod : auzi, să i-l aduc şi gata ! Ai nebunit de tot, Ilinişna... Cine ştie unde or fi tras cazacii. Poate, în vreo mahala depărtată, căci ei sînt cazaci, altceva decît noi, slugile boiereşti... Crezi că stau cuminţi în casă ? Da' de unde, rătăcesc prin toată Moscova ! Noaptea nu-i rabdă pe răi în case, ci-i scoate afară... Nu le pasă de oprelişti ori de porţi zăbrelite, iar străjerilor li-i frică de ei... Nici nu pot să-l ducă pe vreunul de-ai lor, înarmat cu pistol şi cu sabie, la judecător. Şi apoi, străjerii ţin cu ei... Chiar acolo unde altul n-ar avea loc să treacă, răufăcătorul se strecoară, fie şi prin cîte o ogradă pustie, aşa zic oamenii... Poftim de găseşte un asemenea cazac... Nu, Ilinişna, crăiasa mea, nu te grăbi, mai adastă puţin cu întîlnirea...

Boiereasa bătu din picior :

— Vreau să-l văd, cît de curînd ! Vreau ! Şi ea izbi de pămînt cununiţa luată de pe laviţă ca să şi-o pună pe cap. Mă auzi, dădacă ?

— Aud, crăiasa mea din poveşti ! Aud, Ilinişna... Lasă c-o să trimit eu vreun om mai ager la minte în căutarea zimbrului. Doamne iartă-mă, ce belea mi-am găsit. Cîtă spaimă-i pe sufletul meu ! Vai şi amar de capul meu ! Mă duc, jupîniţă.

Şi bătrîna plecă, grăbită, ciocănind în podele cu toiagul.

2

Iuri Dolgoruki păşea apăsat, fără zgomot, cu ciubotele de safian, fără potcoave la tocuri, ieşind din încăperile din fund. În sofrageria cu pereţii albaştri, fără flori, între ferestre, lîngă galantarele cu argintărie stăteau în picioare doi tineri, ajutoarele bătrînului vătaf al slugilor îmbrăcaţi cu chepenege de brocart alb. Lîngă masă încremenise însuşi maimarele lor, un om în vîrstă, cu părul cărunt. Mai multe sfeşnice cu cîte trei

brațe ardeau pe masă, acoperită cu o față de mătase, cusută la capete cu izvoade mărunte din fir de argint și cu potcoave aurii. Voievodul își făcu semnul crucii și se așeză la masă, plimbîndu-și ochii de vultur peste pocalele de aur și peste bucatele din talgerele de argint. Părea că totul era în deplină rînduială. Făcu doar o mișcare cu mîna plină de inele spre făclioarele lumînărilor. Vătaful scoase cît ai clipi din buzunarul anteriului său cu bumbi și găitane un cleștișor și tăie în grabă feștilele.

— Spune-le slugilor de la ușă să nu dea drumul la nimeni în afară de boierul Kivrin !

— Le-am spus, cneazule !

— Să mi-l aducă încoace !

— Știu și asta, cneazule.

— Dar stanele astea de ce le-ai mai așezat aici ? arată voievodul cu mîna spre slugile de lîngă argintărie.

— După orînduială, boierule cneaz !

— Astăzi e fără orînduială.

— Plecați ! le porunci slujitorilor tăcuți vătaful, alungîndu-i cu un semn al mîinii.

— Du-te și tu, Egorka ; așteaptă să te chem !

Bătrînul se plecă adînc, atingînd cu degetele podeaua, și se depărtă.

Curînd se auzi un toiag bătînd în podele. Plecîndu-și capul în ușa scundă, musafirul își arătă chelia lucioasă.

„De-aia e scundă ușa, ca să se plece oaspeții în fața gazdei..." își zise în gînd Dolgoruki.

Foșnind din caftanul său larg de șahmarand, în odaie intră Pafnuti Kivrin. Se îndreptă din șale, rezemîndu-se cu mîna stîngă în toiag, se închină cu dreapta la icoanele din colț și rosti domol :

— Plecăciune ! Sănătos-voinic, cneazule voievod ?

— Mulțumesc de întrebare. Ia loc, boierule Pafnuti Vasilici, unde poftești : sînt bucuros de oaspeți.

— Cum să nu iau loc cînd îs asemenea bunătăți pe masă ? Iacă șed, cneazule Iuri...

Mîna gălbuie a lui Kivrin se întinse spre bucate.

— Dacă zici că-s bunătăți, hai să începem. Poftești niște vin franțuzesc, boierule ?

— Vai de mine, cneazule Iuri Olexievici, beau şi mănînc ce-mi pui dinainte.

— Pofteşte şi ia boierule, tot ce-ţi văd ochii şi-ţi e la îndemînă. La masa mea să nu te socoţi oaspe, ci mai degrabă stăpîn. N-are cine să ne slujească, căci am dat drumul slugilor : nu se cade să asculte vreo ureche străină cele ce avem să ne spunem...

— Of, multă minte ai şi domnia ta, cneazule Iuri, aşa-mi placi ! De oameni ca domnia ta, cneazule Iuri, are nevoia iubita noastră Rusie...

— Bea, boier Pafnuti ! Sînt cam departe ca să-ţi torn, osteneşte-te singur.

— Nu pot să beau prea mult, cneazule Iuri ; de, bătrîneţea ! Ehei, înainte parcă numai atîta beam ? Iar acu, cum am băut un pocal cu vin de Crida, s-a zis cu bătrînul.

— Caftanul ce-l porţi e un dar al ţarului, nu-i aşa, boierule ?

— E de şahmarand trainic şi nici blana de samur nu-i mîncată de molii, e de prin părţile ingoriene. Să-i dea Dumnezeu sănătate şi viaţă lungă măritului nostru ţar că nu-l uită pe robul său Pafnutka Kivrin. Dar caftanul domniei tale, cneazule, împodobit cu nestemate mari, pesemne că e o moştenire a neamului Dolgoruki ?

— Aşa este. Îl cunoşti, boierule. Ei, Pafnuti Vasilici, să bem în sănătatea măriei sale !

Cneazul se ridică în picioare, cu pocalul în mînă, iar bătrînul îi urmă pilda. Ochii lui de lup priveau liniştiţi chipul cneazului.

— În sănătatea stăpînului nostru ţarul şi marele cneaz Olexi Mihailovici, cneazule !

Şi ei dădură pocalele peste cap, golindu-le.

— Să bem în sănătatea ţarinei, boierule !

— În sănătatea ţarinei şi a marei cneaghine Maria Ilinişna ! Mă tem, cneazule Iuri, să nu uite capul meu bătrîn cele ce doresc să-ţi aduc la cunoştinţă, precum şi cele ce o să aud de la domnia ta.

— Nici o grijă ! Bea în sănătatea ţarinei, boierule.

— În sănătatea ei, cneazule Iuri !

— Ar mai trebui să închinăm pentru tot neamul împărătesc, dar mă tem că mă îmbăt. Să stăm jos, Pafnuti Vasilici.

— Să stăm, cneazule Iuri, că şi eu-s cam ameţit !

— Te-am poftit la cină, boierule, cu un gînd anume... Ivaşka Kvaşnin umblă cu vorbe împotriva ta, Vasilici... Îl îndeamnă şi pe Morozov să facă acelaşi lucru... Morozov — ce mai tura-vura ! — e omul ţarului şi ştii prea bine că are de la ţar puterea de a hotărî în fel şi chip de treburi...

— Am aflat de acest lucru, cneazule Iuri. Un lucru nu înţeleg : ce i-a venit lui Ivaşka Kvaşnin să mă sape ?

— Nu ştii ce i-a venit, boierule ? Eu ştiu...

— Te ascult, cneazule.

— Ivaşka spune cum că domnia ta, boierule, îi iei cei mai buni slujbaşi de la cercetare şi pe deasupra că te cam amesteci în toate treburile cercetării.

— Ei, spune şi domnia ta, cneazule Iuri, dacă asta nu e curată ponegrire ! În ce mă amestec eu ? Oamenii mei, după cum prea bine se ştie, nu fac parte din pricazul de cercetări... Eu le zic „pîrîtori"... Cuvîntul „pîrîtor" îl ştie oricine, iar fapta se aseamănă cu vorba, şi anume : oamenii mei sînt ca şi pîrîtorii la judecată, află de măruntele încălcări săvîrşite de hoţi, se întîmplă să mai aducă şi cîte o jalbă înaintea voievozilor, dar singuri nu hotărăsc niciodată... Oamenii lui Kvaşnin păzesc cu străşnicie „cuvîntul ţarului", iar veşmintele lor le dovedesc puterea. Poartă caftane în culori, ca ale streliţilor : unii parcă ar fi din pricazul lui Iakovlev, le au roşii, alţii albastre, ca aceia din pricazul lui Piotr Lopuhin. Au şi cuşme ca streliţii, atîta numai că nu poartă baltage... Pe cînd ai mei poartă comănace şi-s îmbrăcaţi cu sumane de şiac, cămaşă de pînză groasă şi alte straie ţărăneşti.

— Nu intru în asemenea amănunte, boierule. Atîta îţi spun : Morozov umblă să te ponegrească în faţa ţarului. Şi va începe, spunînd cum că „epistola lui Kivrin este plină de minciuni" ! Ai trimis domnia ta o epistolă de la drum, dar care anume, nu am întrebat.

— Îţi mulţumesc mult, cneazule Iuri ! Epistola ceea nu-i alta decît cea scrisă de mine la Don, cu privire la cazacii prădalnici. Bun prieten îmi eşti, cneazule Iuri ! Bun, adevărat...

— Şi domnia ta-mi eşti prieten, boier Pafnuti !

— Îţi mulţumesc încă o dată, cneazule Iuri Olexievici...

— Ne iubim amîndoi ţara, Vasilici !

— Mai e vorbă ! O iubim, cneazule Iuri, dorim viaţă lungă întregului neam al ţarului, iar slujba nu ne-o îndeplinim, amîndoi, Iuri Olexievici, de dragul cinurilor, făgăduinţelor şi al simbriei. Eu unul sînt om bătrîn şi singur, ce nevoie mai am de olmazuri şi de aur ? Dar ascultă-mă pe mine, om bătrîn, cneazule !

Kivrin îşi plimbă în jur privirea, se trase mai aproape de cneaz pe laviţă şi-şi coborî glasul.

— Aşa-i că nu de mult, cneazule, am avut noi aci răzmeriţa sării ? Ei, să ştii că nici acu nu s-a potolit încă răscoala de la Pskov. De acolo s-a întins la Novgorod şi au mai fost iscate multe răscoale de tîlharii bătuţi şi arşi cu focul în turnul caznelor, multe de tot, cneazule ! Şi sînt atît de multe fiindcă hrana voievozilor şi plocoanele judecătorilor îs scoase cu greu şi fără milă din sudoarea prostimii, iar ţarul ştie prea puţin despre toate astea... Crezi oare, cneazule Iuri, că în toată Rusia nu a fost judecător nedrept decît Pleşceev, pe care mulţimea l-a sfîşiat în Piaţa Roşie ? Nu, nu a fost el singurul ! Cei ce-s puşi de ţar să vegheze asupra voievozilor fac cu ei cîrdăşie şi le tăinuiesc faptele. Iată, şi la Arzamas, la potăsăriile boierului Morozov, trudesc oamenii, ca potăsari, şi stropitori. Şi unde dorm ei ? Mai bine stau vitele în staul... Li se dă să mănînce carne viermănoasă şi cu nisip... Straiele din spinarea lor se ard de potasă ; le-au adus de acasă — altele de unde să mai ia ? Tot ce cîştigă, pînă la cel din urmă bănuţ, se duce la crîşmă. „Beţivii să nu fie alungaţi de prin crîşme“ — aşa sună pravila ! De acolo duc potasă pe Volga, în lotci, iar Volga, se ştie, îi raiul tîlhărimii. Pe acolo cutreieră mai mult cazaci şi streliţi... Pe Volga toţi banii rămîn prin crîşme şi nu-i sat să nu-şi aibă crîşma lui !... Nu-i oare, cneazule, acolo destul foc pentru răzmeriţe ?

Dolgoruki zîmbi mohorît :

— Eşti om bătrîn, boierule, dar ochii îţi văd departe.

— Nu mai sînt tînăr, cneazule Iuri, dar vezi că nu de pomană am fost poreclit „Ochi de lup“. N-am băgat însă de seamă că şi mirosul meu tot de lup e : văd şi adulmec hăt-departe, în toată Rusia, cneazule.

— Rachiul, sîngele, teama, nici nu trebuie alte ajutoare împotriva răzvrătiţilor, boierule : rachiul, caznele, focul, biciul leagă mîinile, şi vinul picioarele...

— Eu totuși așa gîndesc cneazule : dacă se îmbată omul, ce fel de ajutor, ce fel de treabă mai poți aștepta de la el ?

— Eu însă gîndesc, Vasilici, și oi gîndi și oi spune mereu : rachiul dezleagă limba și dă în vileag totul !

— Ei hai, să lăsăm astea !... Domnia ta ești cunoscut ca înăbușitor de răscoale, de la mine nu ai ce învăța... Și mai știu că, o dată ce ți-ai pus ceva în gînd, nu o faci din trufie, ci din înțelepciune, iar dacă micile mele sfaturi și gîndurile domniei tale s-or potrivi, îl ferim amîndoi, cneazule, pe țar de cei fără de minte ce cată să iasă în frunte...

— Mi-ai făgăduit, boierule, să-mi spui ceva deosebit.

— Să vezi, cneazule Iuri, cuvintele domniei tale sînt ca un vis ce se împlinește. Kvașnin l-a ațîțat pe Morozov, iar Morozov a cercat a-i vorbi țarului, numai că n-a nimerit clipa prielnică, spre a-i spune : „Multe neghiobii a scris Kivrin despre Don". Crede-mă, cneazule, că-s om bătrîn.

— Te cred, boierule !

— Socoți că degeaba am zăbovit eu printre cazaci, că mi-am irosit acolo vremea în zaiafeturi ? Că n-am știut să mă păzesc să nu mă arunce în apă cu o piatră de gît ? La tîlharii ceia ușor o pățești...

— Te ascult, boierule.

— Stînd acolo, cneazule Iuri, am dibuit rădăcina lor tîlhărească și am dat s-o stîrpesc în numele țarului, numai că au crescut din ea trei lăstari : Ivan, Stepan și Frol, trei Razini... Pe Ivan nu-l cunosc, Frol, este încă tinerel, dar pe Stepan îl cunosc, cneazule... vai cît de bine-l cunosc ! Un adevărat asmuțitor la răscoală. Inși ca el trebuiesc prinși și nimiciți repede... Inși ca el, cneazule Iuri, răstoarnă tot pămîntul ! Nu te mai îndeletnicești cu asemenea treburi, nu primești știri de la Pricazul cercetărilor ? Te pomenești că nu știi cine a pus la cale răzmerița sării ?

— Am cam auzit eu cum arată asmuțitorul, dar isprava asta s-a petrecut în lipsa mea...

— Răzmerița a pus-o la cale Stepan Razin. Am fost trimis pe ascuns, din partea țarului, pe Don ca să dau de urmele ațîțătorului... Tocmai aici se vede de ce umblă să mă sape Ivașka Kvașnin ; a aflat prin Morozov cum că am izbutit să scot treaba la capăt.

— Zi mai departe, boierule, că am şi eu să-ţi aduc cîte ceva la cunoştinţă !

— Păi am cam spus tot, Iuri Olexievici... Poate doar atît n-am spus că am stat în gazdă la hatmanul Korneika Iakovlev Hodnev şi m-am înţeles cu el să-l trimită pe asmuţitor, pe Stenka, la Moscova. Ştii, cred, cneazule, că a sosit astăzi la Moscova o solie de iarnă a cazacilor şi că aţîţătorul cu pricina a venit ca esaul al soliei... Asta-i...

— Pot să-ţi spun, boierule, că în vremea războiului cu leşii, în tabăra mea, printre hatmanii de staniţă, era şi unul, Ivan Razin...

— Şi unde se află el acum, cneazule Iuri ?

— Ascultă mai departe, boierule ! Şi acel Razin îi aţîţa pe cazaci, spunîndu-le cam aşa : „Ne irosim aci vremea de pomană ; să-i facem seama voievodului căci spre Don duc căi destule". Am aflat însă de uneltirile acelui nemernic de hatman şi l-am pus sub pază, iar pe cazacii de rînd i-am lăsat să plece fără sminteală.

— Zici că hatmanul cela se află azi în mîinile domniei tale, cneazule Iuri ?

— Da, boierule... Nu m-am grăbit să-i fac seama, căci nimeni nu ştia nici de unde-i, nici ce-i cu el... Aveam de gînd să-l răpun degrabă, dar m-am răzgîndit : nu cumva o fi lăsat niscai rădăcini la Pskov sau pe Volga ? Acuma e limpede : mîine ţi-l dau pe acel Ivan Razin la Pricazul Tîlhăriilor, iar domnia ta să-l judeci, dar nu fără cazne, Pafnuti Vasilici.

— Ia te uită ce noroc ! Înţelepciunea domniei tale, cneazule Iuri, e har dumnezeiesc ! Să bem dară în sănătatea domniei tale, cneazule Iuri Olexievici, căci atunci cînd am de lucru nu mă tem, în ciuda vîrstei, că mi se urcă vinul la cap. Te-oi asculta precum se cuvine cu mintea trează, nu ca un beţiv de la crîşmă... Căci eşti învăluit în lumina cea neasemuită...

— Pofteşte, boierule, avem aci vin de Crida şi două pocale. În sănătatea domniei tale !

— Se poate, cneazule ? Ciocnesc întîi pocalul şi-ţi urez ani mulţi... Aşa ! În sănătatea domniei tale !

Bătrînul trase din pocal o duşcă de vin tare, se lăsă înapoi pe laviţă tuşind, luă repede o gustare de pe masă, mestecă încet, apoi, după ce-şi mai trase puţin răsuflarea, urmă :

— Iată ce m-am gîndit eu, cneazule Iuri, cu mintea mea cea proastă : ce-ar fi, pînă nu m-a ponegrit Morozov dinaintea țarului, să punem mîna pe cei doi ațîțători din neamul Razinilor și să-i judecăm ? Nici că s-ar putea clipă mai potrivită ca acum !

— Acesta-i și gîndul meu, boierule !

— Pe Ivașka mi-l trimiți domnia-ta, cneazule, iar pe Stenka îl prind oamenii mei și mi-l aduc la Pricaz... Așa... Ei, ar cam fi vremea să mă duc, Iuri Olexievici ; aș sta cu domnia ta o viață, dar mă așteaptă treburile cercetării.

— Du-te de te ostenește pentru binele Rusiei, boierule, dar primește un sfat nainte de plecare !

— Toate le primesc, cneazule, numai să-mi spui !

— Pe Ivașka Razin judecă-l fără nici o grijă... Pe măria sa țarul îl înștiințăm în scris, mai tîrziu, iau asta asupra mea. Pe celălalt însă prinde-l pe furiș, fără zarvă. Mai înainte de a isprăvi cu răzvrătitul, dă-i de știre boierului Morozov : „Așa și așa, asmuțitorul a fost găsit, îl judecăm și dăm seama după ce-i smulgem mărturisiri prin cazne..." Trebuie să lucrăm cu binișorul, întrucît capul răutăților e sol al Oastei și nu trebuie să se stîrnească frămîntări pe Don din pricina lui, căci altminteri, dacă s-ar întîmpla una ca asta, noi am purta toată vina și am fi ponegriți...

— Așa este, cneazule Iuri ! Bine zici !

Boierul plecă. După ce-l petrecu pînă la ușa casei, cneazul strigă :

— Egor ! Trimite oameni, să-i lumineze calea boierului și să-l păzească pe drum...

Un glas din fundul odăii răspunse :

— Nu avea nici o grijă, cneazule !

3

— Ei, pravoslavnici ! Hai la plăcințele, plăcințele calde cu carne, să vă încălziți gura și măruntaiele... e iarnă afară...

Tarabagiul țopăie în pîslarii lui mari, plini de zăpadă lovindu-se peste coapse cu mănușile de blană. Prin fața lui se

perindă o mulțime de oameni bărboși, cu cojoace de iepure și de oaie. Unii poartă caftane sau sumane de șiac.

— Plăcințele cu carne!

Din mulțime iese înainte un omuleț cu bărbuța ascuțită:

— Or fi cu carne de cîine?

— Ia mai du-te în mumă-ta, măi milogule!

— Care poftești gogoși? Ia gogoși, ia gogoși! strigă un glas gros de la o altă tarabă.

Mulțimea frămîntă zăpada cu pîslarii și ciubotele. Careva îl întreabă pe negustătorul de gogoși:

— Te-ai cam îmbătat, jupîne, ai?

— Ei, doar îs rus, nu turc, trag și eu la măsea ca tot omul!

— Luați, frați creștini, nisip de la muntele Tabor, de la Rusalim! Te apără de bici și de alte belele...

— Măi, tu de colo, cu cojocul negru! Mai bine ai vinde mușchi de la „Balciuga“, în amintirea celei dintîi crîșme din Moscova...

— Păgînule! Să nu-ți faci rîs de cele sfinte, că acuși chem streliții.

Troienele din hudițele înguste și întortocheate sînt tot mai înalte. Zăpada, măruntă ca o pulbere albă, pătrunde în carîmbii pîslarilor și trecătorii se așază pe cîte un colț de bordei, pe prispele înghețate, își scutură pîslarii, se încalță la loc... Unii-s aproape desculți, cu ciubotele rupte ori cu opinci din coajă de tei încălțate pe piciorul gol, dar nici că le pasă.

În fața caselor numeroși tarabagii vînd bucăți mari de turtă dulce, cu miere și stafide, pistil de coacăze negre, tare ca talpa, colaci, dați prin făină măcinată mare. Printre casele negre, cu acoperiș de șindrilă și ferestre înguste cu mică se zăresc umblători de lemn, maghernițe cu scaune murdare de scîrnă. De-o parte și de cealaltă a ulițelor plutește un abur de duhoare.

Clopotele sună prelung, nesfîrșit de prelung, ca înainte de sărbătoare, și dangătul lor răsună limpede deasupra caselor scunde, iar din Kremlin, de sus, din clopotnițele bisericilor înalte, se revarsă un alt fel de dangăt, solemn, sumbru.

Uneori, pe neașteptate, se aude deslușit huruitul unei pietre de moară, se înalță vaierul jalnic al milogilor de la biserica apropiată:

— Miluiţi-ne şi pre noi în numele Domnului şi al măritului ţar ! Faceţi-vă pomană, dragi creştini, pentru mîntuirea sufletului vostru şi odihna răposaţilor.

Mulţimea se tălăzuieşte încoace şi încolo, doar unul sau altul dacă se mai opresc lîngă tarabe, să bea mied cu apă fiartă, să mănînce plăcinte, să înfulece o gogoaşă.

— I-ote ce hardughie !

Trece un rădvan, pe tălpice înalte, îmbrăcat în postav roşu. Prin ferestruică se zăreşte o căciulă scundă de samur, cusută cu mărgăritare, şi o faţă buhăită, sulemenită. Rădvanul e tras de cinci cai. Pe cel din mijloc călăreşte pe deşelate un flăcău cu cojoc de oaie, fără căciulă, cu părul vîlvoi şi cu picioarele goale în opinci de tei.

— Faceţi-i loc boieresei să treacă !

— Mergi, paţachină, la casa străină !

În jurul rădvanului se înghesuie slujitorii :

— Cum o să treacă una ca asta !

— Mai uşor ar trece prin urechile acului !

Mulţimea se dă în lături, făcînd loc unui popă păros, cu barbă deasă, cu potcap şi cojoc de iepure, cu crucea pe piept. Roşu la faţă, dă amarnic din mîini şi din picioare, răzbind prin mulţime.

— Ai botezat pe careva, părinte ?

Popa se repede la cel ce pusese asemenea întrebare :

— Măi, păgînule, bate-ţi-aş mama cu harapnicul cu douăzeci de şfichiuri, de ce nu vii să te blagoslovesc, ai ?

Omul se dă îndărăt, încercînd să se piardă în mulţime dar popa se căzneşte să-l prindă de mînecă :

— Stai pe loc ! Păgîn afurisit...

Deodată între cel cu pricina şi popă răsare un vlăjgan spătos, cu straie albastre căzăceşti şi şubă blănită, de sub care, peste caftan, atîrnă de curea sabia ; în cap poartă cuşmă cu fund roşu, tivită cu o fîşie îngustă din blană de biber.

— La o parte, diavole ! Şi cazacul îl împinge pe popă în lături cu mîna vînjoasă.

— Ce te bagi, măi ? Care va să zică, mă faci diavol, pe mine, un preot ? Săriţi, oameni ai ţarului !

Cazacul îi repede un pumn în piept. Lănţucul crucii zornăie şi popa cade în genunchi, ţinîndu-şi cu o mînă potcapul şi gemînd :

— Aju-to-or !

Un meşteşugar mărunţel, dar dezgheţat, cu şorţul dinainte, îl apucă de mînă pe cazac :

— Stai, măi, cazacule, stai, voinice, tu nu ştii cum merge treaba pe aici. Uite-aşa !

Punînd mîna pe potcapul popii, gata să-i cadă din cap, meşteşugarul îl aruncă pe taraba cea mai apropiată, apoi dă brînci popii şi luîndu-l de păr, îl trînteşte cu faţa în zăpadă şi începe să-l lovească cu picioarele în coaste, icnind la fiece lovitură.

— Săriţi, streliţi ! Caraulă ! ţipa popa din zăpadă.

Doi streliţi se apropie fără grabă dinspre strajă întrebînd liniştiţi :

— E vreo bătaie ?

— Da...

— Pe cine bat ?

— Un popă...

— Şi-l bat de mult ?

— Nu, abia au început ! Popa a stîrnit gîlceava...

— Dar potcapul unde-i ?

— Aici, la mine ! strigă tarabagiul.

— Bine, fie.

— Fraţilor ! Aoleo, pentru numele lui Dumnezeu ! hîrîie cu glas sfîrşit popa.

— Hai, bătăuşule, ajunge, dă-i drumul.

Meşteşugarul îl înşfăcă de guler pe popa care fusese tăvălit în zăpadă, ia potcapul de pe tarabă şi i-l pune pe cap cu o plecăciune.

— Ţine-ţi ciupacul, părinţele ! N-a păţit nimic...

Popa geme, îşi suflă în barbă, o răsfiră cu degetele, scuturînd-o de zăpadă, apoi se depărtează şchiopătînd, dar aproape dezmeticit din beţie.

— Un popă poţi să-l tăvăleşti prin zăpadă, dar potcapul ba : asta se pedepseşte cu străşnicie ! rosteşte sfătos un glas din mulţime.

Se aude scîrţîit de cherestea îngheţată, stivuită în grabă. Vînzătorii de clătite, cu capul învăluit în aburi, aşază tarabele. Miroase a unt topit şi a pită prăjită.

— Care doreşti cu smîntînă ?

— Ale mele-s cu icre ! Trei bucăţi la cincizeci de copeici.
— Matale de care ai ?
— Din făină de orz !
— Eu am din făină de grîu !
— Dă-mi din făină de orz !
— Ia ţine-mi tu puţin, măi frate, securea ! Mă cam strînge cingătoarea.
— Ai fi mîncat chiseliţă ?
— Nu... o fi din plăcinte cu napi şi din cvas, lua-le-ar naiba !
— Oştene, ce-ar fi să-ţi faci nevoile mai încolo, că de, aici mănîncă creştinii !...
— Ei şi ce ?
— Ce-i pasă ? Asta curînd şi-o trage şi cuşma peste ochi !
— Umblătoarea-i colea, la doi paşi, da tot i-e lene !
— Zi : mînci pită şi te pui-n zăpadă !
— Ce mai lume !
— Tu, cazacule, eşti de la Don ? Ori de la Cerkassî ?
— Cînd isprăveşti, avem de vorbit !
— Nu e voie să umbli înarmat prin Moscova ; numai noi, streliţii, avem dezlegare...
— Sînt esaulul soliei de iarnă, trimisă de Oastea Donului la ţar.
— Nu se vorbeşte aşa. Se cuvenea să spui : la măritul nostru stăpîn, ţarul şi marele cneaz ! Poţi să porţi arme numai dacă ai zapiscă la mînă.
— Am zapiscă !
— Bine, atunci eşti slobod ! Grişka şi cu mine credeam c-o să avem de furcă cu tine, să te ducem la Pricazul Lăuntric...
Cazacul voinic, cu căciulă cu fund roşu, porni mai departe, croindu-şi drum prin mulţime.
Pe jumătatea unei hudiţe ce dădea în piaţă erau grămădite sicrie făcute din scînduri ori scobite în cîte-un trunchi, ca troacele.
Cruci albe, răspîndind un miros de răşină, erau înfipte în troiene, altele rezemate de pereţii caselor, sau de cerdacurile din lemn.
— Care-ţi iei casa cea de pe urmă ? Ai nevoie de aşa ceva, oricine ai fi, ori golan, ori cneaz, ori boier, oricare o să se gătească mîine-poimîine cu caftan de lemn.

Vînzătorul de sicrie se lăsă de pe un picior pe altul în cerdac, lovindu-şi pîslarii unul de altul. Alături de el se aflau doi călugări cu rantii largi. O ţărancă cu cojocel scurt, cu un colţ al broboadei adus streaşină peste păr şi frunte, plîngea, alegînd un coşciug.

—Să fie vopsit, femeie, ori de brad, alb ?

— Alb, unchiaşule.

— Pentru cine e ?

— Pentru bărbatul meu. Venea de la crîşmă spre casă, a căzut pe drum şi şi-a dat duhul... L-au adus cioclii în curtea Pricazului Lăuntric.

— Îi ştii măsura ? Alege bine ca să nu stea cinchit răposatul... Că altminteri se mînie şi vine noaptea la tine !

— Văleu, unchiule, nu mă mai speria !

— Ia, femeie, unul vopsit, ca să-l împaci pe răposatul...

Clătinîndu-se pe picioare de beat ce era, unul din călugări o sfătui pe femeie :

— Îi cetesc eu răposatului din psaltire, ca să nu mai vină, îl împăcăm noi, femeie ! Aşa o să-i vie mai uşor să se înfăţişeze naintea Domnului...

— Efrosin, n-auzi că bărbatu-său n-a murit de moarte bună ! ? Vlădica ne opreşte să cetim pentru cei ce-au murit de moarte năprasnică...

— Cuvioase Panfili, ce-mi pasă mie de vlădica de vreme ce inima mea tînjeşte după băutură ? Hai că viu, femeie ! Ţi-oi ceti din psaltire.

— Vai, nici nu ştiu cum să mă aşez...

— Fă-mi loc !

— Sufletul călătoreşte spre împărăţia cerurilor...

Oamenii se înghesuiau în faţa crucilor, forfoteau de colo colo prin zăpadă. Săltînd peste hîrtoape, un cal trăgea după el pe ulicioară, o sanie în care era aşezată o laviţă, ca un fel de ladă. Pe laviţă şedea un osîndit, cu picioarele înfundate în paie şi cu mîinile, vîrîte în obezi, rezemate pe genunchi ; între degetele-i vinete ţinea o lumînare de ceară. Alături de el, pe laviţă, era o căciulă neagră şi miţoasă, ca un cuib de ciori Trecătorii aruncau bănuţi în căciulă. Osînditul îşi ţinea capul

căzut pe piept şi pletele îi atîrnau pe frunte, acoperindu-i ochii şi partea de sus a feţei.

— Mare minune, fraţilor ! Iacătă, e vînt şi totuşi lumînarea arde, nu se stinge...

— O fi nevinovat, o fi om cinstit !

În urma saniei păşeau călăul şi doi streliţi. Călăul purta pe umăr o secure lată cu coadă scurtă şi era încins peste cojoc cu un gîrbaci.

Uneori striga mulţimii, fără să se oprească :

— Ceteşte diacul în piaţă !

— Veniţi în piaţă !

— Ceteşte diacul !

— E chiar cel prins în biserică !

Podina din piaţă era plină de sînge îngheţat. În jurul ei se vedeau, înfipte în vîrful parilor, capetele celor căzniţi cu moartea, cu chipuri schimonosite : fără nasuri, fără urechi, acoperite cu zăpadă. Sania cu osînditul se apropie încet de podină. Cazacul porni pieziş prin piaţă, călcînd prin omătul adînc. Pe drum întîlnea oameni care veneau să privească căznirea osînditului, mîncînd pîine, mestecînd colaci. Dintr-o fundătură îi ieşi în cale un popă. Ţinea în mînă, vîrîtă într-o mănuşă din piele de căprioară gălbuie, murdară, o cruce de argint. În urma popii veneau cîţiva streliţi cu baltage şi pari de brad ascuţiţi. În văzduhul rece al înserării, liniştit acum, nu mai răsuna dangăt de clopote. Se auzi desluşit glasul întretăiat al diacului cetind, cu tonul obişnuit, lucruri de multe ori cetite :

— „Iar tu, tîlharule... hîrtie ticluită, cu pecetie... împotriva stăpînului nostru ţarul şi marele cneaz Alexi... Adormirii Maicii Domnului... în timpul liturghiei la Kremlin... ai umblat dimpreună cu un cazac şi hatman de la Don să ademeneşti oamenii... Osîndit ai fost de măria sa ţarul... prin ucaz... să fii sfîrtecat şi dat morţii..."

Cazacul se opri în loc, ascultînd frînturi din cetania diacului. Undeva sus bătu un orologiu, dar nu-i numără loviturile ; un glas gros de beţiv se auzi din mulţimea ce se îndrepta buluc spre crîşmă :

— Maşinăria aia măsoară vremea ! Sună singură şi umblă singură...

Curtea crîşmei era împrejmuită cu gard înalt de uluci, legate între ele cu nişte cuşaci lungi. În capetele ulucilor erau bătute o mulţime de cuie. Crîşma se afla nu departe de poarta făcută din bîrne. La intrare se afla un par înalt înfipt în pămînt, avînd în vîrf o ulcică fără fund, iar şi mai sus un măturoi.

Deasupra uşii scunde cu două canaturi, era scris, pe fond alb :

„OPRIT ESTE A SE FIERBE BĂUTURI ÎN CASELE OAMENILOR ŞI A ADUCE ÎN CRÎŞMĂ MUIERI DESFRÎNATE".

Cazacul intră în tindă. Deşi afară abia începuse să amurgească, în tindă ardea o surcea de lemn, prinsă într-un belciug pe perete, în aşa fel încît jarul să cadă pe podeaua neagră, clisoasă. Între tindă şi încăperea de alături nu era uşă, trecîndu-se dintr-o parte în alta printr-o deschizătură în perete, cu pragul cioplit din topor. În încăperea largă, afumată, cu tavanul întunecat, lucios, era un şir de mese, iar lîngă ele, nişte laviţe lungi ; în stînga intrării se afla o tejghea pe care era o lumînare de seu aprinsă iar în dosul tejghelei, pe raftul cel mai de jos al unui dulap, era un sipeţel galben pe a cărui latură scria cu slove mari vopsite în albastru :

„TÎLHAR ŞI CÎINE ESTE CEL CE ADUCE PAGUBĂ VISTERIEI STĂPÎNIRII NEBÎND LA CRÎŞMĂ, CI FIERBÎND ACASĂ LA EL BĂUTURĂ FĂRĂ DE MĂSURĂ".

În urma cazacului veniră din piaţă şi nişte streliţi care se aşezară la masă alături de un diacon beat. Clătinîndu-şi claia neagră de păr, de necaz că nu mai are bani pentru băutură, diaconul prohodea cu glas gros :

Ţi-oi face sicriu bogat
Din scînduri, ca un palat.
Băbuţă bătrînă,
Un ştergar frumos să-mi ţeşi,
Pruncul să mi-l înveleşti.

— Ia mai taci, diacone !

— Tac dacă mă cinstiţi cu vin spumos, oameni ai stăpînirii !

— Te-om cinsti noi cu baltagul peste gură !

— Dacă-i aşa, se vede că mi-e dat să cînt ! Şi vîrîndu-şi degetele murdare, noduroase în păr, diaconul cîntă mai departe :

Ding, ding, ding, dighi-dang !
Clopotele nu mai tac
Sus, la casa Domnului,
A Mîntuitorului,
La Sfîntul Gheorghe vechi
Sună ceasul de priveghi.
Toaca să o zăngăneşti,
Moscova s-o pomeneşti,
Căci la Moscova e vin :
Trei copeici ulciorul plin !

— Spui minciuni, părinte diacon ! De ce ne-am mai plînge, de vreme ce la Moscova vinu-i atît de ieftin ?

Streliţii plătiră şi plecară. Ieşi după ei şi diaconul, cam în silă. Cazacul se aşeză la una din mesele cele lungi şi ceru mied. Băiatul care aducea băutura la mese îl cercetă cu luare-aminte. Cazacul îl întrebă :

— Ce te chiorăşti ? Crezi cumva că-ţi sînt neam ?

— Multe neamuri de-astea umblă pe-aici. Să te văd mai bine... Te pomeneşti că faci vreo blestemăţie şi nu strică să te cunosc...

— Ia te uită, cîinii de crîşmari şi-au făcut rost şi de căţei. Şterge garniţa !

Băiatul şterse gîtul garniţei de tinichea cu şorţul său din pînză groasă de cînepă şi vărsă pe jos rămăşiţele de băutură de pe fundul cănii, tot de tinichea. Banii primiţi pe băutură îi dădu crîşmarului. Acesta, un zdrahon fălcos, cîntări copeicuţele de aramă în palma sa aspră şi mare, apoi le azvîrli în sipet şi ridică o privire bănuitoare spre un om care se apropie de tejghea. Acesta spuse tărăgănat :

— Ia citeşte aici, Artiom !

— Ce vrei de la mine ? Ştiu că nu-mi aduci veşti bune...

Necunoscutul îmbrăcat cu o haină galben-verzuie, încreţită în spate, cu faţa mohorîtă, cu părul cărunt şi bărbuţă spî-

natică, puse pe tejghea o hîrtie. Crîşmarul trase spre ea o lumînare, netezi hîrtia şi începu să citească încet, plimbîndu-şi degetul gros peste rînduri şi mişcînd din buze. Necunoscutul puse pe tejghea două garniţe de tinichea şi spuse :

— Da încet mai ceteşti !... Am umblat eu mult, dar mi-am făcut dreptate : iacătă că o vadră de vin, însemnată cu pecetea ţarului, costă, după izvodul preţurilor, şaişpe altîni [1] şi patru bănuţi...

— Şi ce-i cu asta ?

— Ai să vezi ce-i ! Mi-ai socotit, la vînzare, aceeaşi măsură — o vadră — la douăşase altîni şi patru bănuţi... De azi încolo, după izvodul ista întocmit de dieci, cumpăr vinul de la tine, adicătelea de la prăvălia de băuturi a stăpînirii, după izvodul de preţuri şi-l plătesc cu şaispe altîni şi patru bănuţi... Iaca, iau o vadră, iar ce rămîne de la treizeci de altîni, adicătelea paişpe, pune-mi-i colea, pe tejghea.

Crîşmarul strigă băiatului :

— Maximko, ia toarnă-i jupînului o vadră de vin.

Băiatul luă garniţele. Crîşmarul scoase un pumn de bani din ladă, îi numără şi-i împinse spre muşteriu. Acesta îi lăsă să cadă, pe rînd, ban cu ban, în buzunarul hainei. Numărîndu-i încă o dată în gînd, urmă tot atît de stăruitor :

— Ia să-mi arăţi tu, Artiom, vadra ta ! Dacă-i adevărată, n-am nimic de zis...

Răsuflînd zgomotos, crîşmarul trînti pe tejghea o garniţă umedă ce mirosea a rachiu şi puse alături un arşin. Măsurînd vadra, muşteriul vorbea înainte :

— Vezi, Artiom, o măsor : de la marginea de sus pînă la fund, măsurînd pe dinăuntru, vadra trebuie să aibe opt verşoci [2].

— Dar ce, nu-i vadra stăpînirii ? Nu poartă pecetea ?

— Ce mă baţi la cap ? Fireşte că-i măsura stăpînirii.

Crîşmarul îşi lipi faţa lătăreaţă de urechea muşteriului :

— Tit Efimici, neguţătorule, să ştii că pe lumea cealaltă umblă necuratul cu lumînarea după sufletul tău... S-ar putea să mori curînd ! Cui laşi averea, ia spune ?

— Ţie nicidecum, broscoi pîntecos...

[1] Altîn — monedă veche (trei copeici).

[2] Un verşok = 4,45 cm.

Luîndu-şi garniţele, neguţătorul plecă, aşa cum venise, fără să dea ziua bună.

— Zgîrcitule, cîrcotaşule, lovi-te-ar boala !

Şi crîşmarul scuipă în urma lui.

În crîşmă pătrunse o pală de vînt şi lumînarea de pe tejghea se stinse.

— Ce naiba ?...

Crîşmarul luă o aşchie de lemn din perete şi aprinse din nou lumînarea. În crîşmă intră un urs bătrîn, lăţos, năpîrlit pe spate, cu blana şi labele pline de zăpadă. Ţinîndu-l de lanţul trecut prin buză, după urs intră un ţăran fără căciulă cu o dairea în mînă, îmbrăcat cu un cojoc de oaie, întors cu blana sură în afară, cu opinci de tei îngheţate în picioarele-i crăcănate.

— I-auzi, spurcaţii ! Chiar m-a apucat un junghi în piept, bombănea crîşmarul, punînd pe tejghea, în faţa muşteriului, o stacană cu vin. Ai dat banii ?

— I-am dat, Artiom Kuzmici ; aş vrea să înfulec ceva, ia acolo un colac.

Amestecînd sudalme murdare cu rugăciuni, în urma ţăranului cu ursul năvăli în crîşmă o matahală, cu o beldie de un stînjen în mînă. Icnind şi strecurîndu-se anevoie prin deschizătura uşii, matahala zbiera :

— Le cădeau mîinile dacă făceau o uşă ca lumea ! Îţi frîngi şira spinării prin borta asta.

— Unul ca tine, nu încape nici prin două uşi !

— Ha, ha, ha !

Matahala se îndreptă din şale, sudui straşnic apoi se umflă în foale şi împroşcă o rugăciune. Sub tavanul negru, înalt se ivi o mască de hîrtie cu ochii holbaţi.

Muşterii strigară :

— Hei, tătucule Artiom, ai bătut matale porunca împărătească deasupra uşii, dar se vede treaba că ţi-a fost lene să pui şi o cruce pe pragul ei şi acu poftim, ţi-a intrat necuratul în casă.

— Care necurat ? ! zbieră matahala. Mutra mea a fost botezată, şi nu o dată, în apa Iordanului, iar buricul mi l-a blagoslovit călăul în piaţa Ivanova !

Şi arătarea păşea de colo colo prin crîşmă, bătînd în podea cu băţul său lung. În juru-i flutura un soi de halat făcut din

cîteva caftane înnădite laolaltă. Gulerul negru de oaie îi atîrna pînă la jumătatea spinării. Cînta dintr-un fluier trecut printr-o gaură făcută în masca de hîrtie. Deodată, halatul i se umflă în față și, în locul unde ar fi trebuit să aibă buricul, începu să cînte un al doilea fluier, ținînd isonul celui dintîi. Jucînd prin odaie, matahala lepădă masca vopsită și făcu un pas spre tejghea :

— Artiomușko, Dumnezeu să te aibă în paza lui, adapă-mi sufletul cu o bărdacă de spumos !

— Banii, strigă crîșmarul umplînd o stacană cu rachiu și punînd-o pe tejghea. Frîngîndu-se în două, matahala întinse mîna în jos, dar poalele halatului se dădură în lături deodată și bărdaca dispăru în burta uriașului, ca să se întoarcă apoi repede pe tejghea, golită.

— Ho, ho, ho ! Ia mai toarnă, Artiom, că ți-oi plăti !

Bărdaca fu umplută din nou și arătarea se întinse iar să ia rachiul, îndoindu-se, icnind, și din nou îl bău buricul.

— Bată-te norocul ! Asta-i soarta mea, frați creștini : buricul meu îi întruchipează pe boieri, iar capul și obrazul norodul cel de jos ! Capul cere, capul gătește toate cele iar buricul suge ! Și uite-așa, frați creștini... toată viața flămînzesc... se tînguia arătarea.

— Adevăr grăiește !

— Mai toarnă, Artiom, poate o izbuti și norodul să bea...

Crîșmarul îl amenință pe uriaș cu pumnul :

— Hei, măscăriciule ! Dacă mai zici ceva despre boieri, nu-ți mai dau de băut și te zvîrl afară în brînci...

Unul din mușterii, ridicîndu-se de la locul său, pipăi uriașul și strigă :

— Auziți, măi fraților, s-au împreunat doi diavoli într-un trup !

Matahala începu să se învîrtească de colo colo prin încăpere, gemînd :

— Văleu, văleu ! Oare oi făta ? Ptiu, că mare trebuie să fie pruncul ce se cere să vină pe lume !

Apoi, lăsîndu-se pe vine, arătarea se desfăcu în două.

De sub halat ieșiră doi flăcăi voinici. Își împăturiră halatul uriaș, își sprijiniră toiagul într-un colț și se așezară amîndoi la masă, alături de ceilalți mușterii :

— Hei, frați creștini, cinstiți lăuza cu niscai rachiu, nu vedeți ce voinici a adus pe lume ! ? Taman buni de însurătoare !

— Beţi, lăuzilor ! Că ne-aţi făcut să rîdem...
— Acu-i rîndul ursului !
— Veseleşte-ne, Mihaila !

Îndemnîndu-şi dihania cu strigăte, ursarul bătea în daireaua lui, dar ursul doar mormăia, lăsîndu-se de pe un picior pe altul. Din gură îi curgeau bale groase, sîngerii.

— N-am ce-i face ! Ţăranul întinse daireaua spre cei care beau. Daţi-mi un bănuţ, fraţi creştini, pentru hrana dobitocului...

— De ce nu-l hrăneşti mai bine ?
— Nu poţi ara cu o vită flămîndă !
— Chiar aşa-i ! E flămînd sărmanul, dar nu are cum să-şi cîştige hrana : din porunca vlădicăi nu ne lasă în tîrg...

Unul dintre muşteriii de lîngă tejghea, bîndu-şi rachiul, cu ochii la măscărici, rupea cîte o bucăţică dintr-un colac şi-l mînca pe îndelete. Ursul se întoarse spre el. Cu o mişcare a labei îi smulse colacul şi-l înghiţi într-o clipă. Ţăranul se apropie de ursar, vînturîndu-şi căciula :

— Să-mi plăteşti colacul, ursarule, că e al tău dobitocul.
— Da' de ce ?
— Cum de ce ? Mi-a mîncat colacul !
— Ce să fac, drăguţule, are burtă mare şi-i goală.
— Să-mi plăteşti colacul, nu auzi !
— Lasă, drăguţule, fă-ţi cu el pomană, că vă veseleşte acu !
— Plăteşte colacul ori te duc la pristav !

Cazacul bătu în masă cu garniţa de tinichea :

— Crîşmarule, adu o legătură de colaci !
— Dă banii !

Cazacul îi aruncă un bănuţ de argint. Alegînd un colac din şirag, îl rupse şi-l întinse ţăranului :

— Ia-l şi piei din ochii mei !
— M-am dus !

Cazacul arunca ursului un colac după altul şi dobitocul le prindea cu gura, înghiţindu-le fără să mestece...

— Hai, Mihaila ! Arată cum se ploconeşte ţăranul în faţa voievodului !

Ursarul îşi lovi daireaua de cap. Ursul se întinse pe burtă şi începu să se tîrască, ascunzîndu-şi botul între labe, scîncind şi gemînd.

— Iar acu, Mihaila, arată-le ăstor oameni buni cum se storc de la ţărani, pentru boierul moşier, plocoanele judecătoreşti, birurile şi banii de clacă.

Ursul se aşeză pe labele dinapoi, îşi sprijini laba stîngă dinainte în podea, iar cu dreapta începu s-o lovească şi s-o zgîrie de zburau ţăndări, mîrîind, mormăind şi rînjind.

— Măi, voi, spurcaţilor! Vă dau afară şi vă trimit la isprăvnicie... Te pomeneşti că m-or trage şi pe mine la răspundere din pricina voastră. Nu e voie cu ursul la crîşmă! strigă crîşmarul.

Ursarul îşi potoli ursul. Muşterii începură să-i cinstească cu rachiu pe amîndoi: şi pe ursar şi pe urs.

Cazacul îşi isprăvise miedul şi trecu la rachiu. Capul îi vîjîia, din fundul sufletului său urcau porniri năvalnice. Mîna i se întinse singură după sabie din pricina ciudei pe care o simţea împotriva crîşmarului. Totuşi se stăpîni, se ridică, şi înainte de a pleca, dînd din umeri şi potrivindu-şi cuşma pe cap, strigă:

— Hei, voi, moscoviţilor! Oare capra, obezile şi cnutul v-au muiat sufletul?... Vă duceţi amarul în spinare la deal, rostind rugăciuni de care nu Dumnezeu, ci popii au nevoie. Dar lucrul cel mai amar din toate este că voi înşivă îi puneţi în fiare pe cei ce se ridică în apărarea voastră, iar pe boieri şi dieci îi îndrăgiţi ca pe nişte neamuri. Mult mă mai minunez de asta şi mă întreb: cînd ne-om învrednici noi oare să scuturăm jugul boieresc?

— Are dreptate! E un adevărat cazac! strigară glasurile beţivanilor.

Crîşmarul făcu un semn cu palma lui lată. Slujitorul lui se apropie repede. Jupînul îi spuse în şoaptă, trăgînd cu coada ochiului spre cazac:

— Hei, flăcăule, aleargă într-un suflet la Pricazul Lăuntric! Spune-le diecilor din slujba boierului Kvaşnin că un cazac venetic aţîţă lumea în crîşma stăpînirii... Spune-le totul de grabă...

— Ştiu eu cum vine treaba, că doar nu-i întîiaşi dată, Artiom Kuzmici!

Şi flăcăul se strecură în tindă cum era, în capul gol.

Țăcănind liniștit cu potcoavele cizmelor, cazacul porni în urma lui.

Băiatul mergea repede, fără să se uite înapoi, suflecîndu-și în mers poalele sumanului lung și ridicîndu-și șorțul. Cazacul nu-l scăpă nici o clipă din vedere. La o cotitură, într-o hudiță pustie și îngustă, prăvăliașul încălecă peste o bîrnă, zăbovind puțin ca să-și tragă picioarele din zăpada adîncă. În jur, nu era nici țipenie de om. Deodată scăpără o flacără. Prăvăliașul gemu, tresări zguduit de împușcătură, și căzu între bîrne. Cazacul își vîrî sub cojoc pistolul încă fumegînd. Încălecînd peste bîrne, împinse leșul celui ucis cu cizma sa grea, îngropîndu-l adînc în nămeți, apoi ieși din hudiță în piață rostind cu glas tare :

— Satana !

Ocoli pe marginea pieței Pricazul Lăuntric, ajungînd pe malul rîului Moscova.

5

Parmaclîcul lăsat într-o rînă al podului de peste rîu, așezat pe lotcile ferecate de gheață, era plin de omăt. Prin corturile și șandramalele din preajma podului bătea vîntul. Tîrgul se mutase pe malul celălalt al Moscovei. Întîi își așezaseră acolo dughenele măcelarii și vînzătorii de pește, apoi se mutaseră neguțătorii cu prăvălii mai mari din Piața Roșie. În oraș nu-și mai desfăceau marfa decît tarabagiii care vindeau blininele și plăcinte.

Alături de pod, în fața dughenelor se afla o clădire încăpătoare de bîrne, cu acoperiș de brazde, înfundat la mijloc : baia de aburi. Pe latura dinspre rîu, avea un jgheab pentru aducerea apei. Ferestrele erau astupate cu măturici înghețate.

Printre măturici se strecurau afară aburii care se înălțau pînă la streșini, de unde picura apa ; țurțuri lungi împodobeau de jur-împrejur streșinile băii.

Din ușa-i trainică, lăsată într-o rînă, ieșeau afară oameni în pielea goală. Dinăuntru se auzeau bocănind vasele de lemn.

răzbătea larmă de glasuri omeneşti, sfîrîit de apă aruncată peste piatra încinsă a cuptorului. Ieşind afară, oamenii despuiaţi îşi frecau trupurile cu zăpadă. Unii stau sub picăturile care cădeau de pe streşini, fără a le băga în seamă, aţintind priviri tîmpe spre trecătorii care le strigau în zeflemea :

— Măi, flăcăule, mai acoperă-ţi şi tu ruşinea !

— Ia uite, parc-ar fi un popă cu plete ! Neruşinatul, ar fi în stare să se slobozească cu faţa la drum.

Se însera. Treceau pîlcuri tot mai dese de oameni, întorcîndu-se de la vecernie.

Din baie ieşi o matahală de muiere despuiată, cu burta mare atîrnînd, ca şi sînii. Cîntărea la vreo şapte puduri şi pe guşa dublă avea mai mulţi negi. Între cracii goi ţinea o măturică de pe care picurau în zăpadă stropi de apă. Învăluită toată în aburi răsufla greu.

Trecătorii se tăvăleau de rîs :

— Şi-a spălat ruşinea !

— Da ţie ce-ţi pasă ?

— Hei, cumătră ! Cum vinzi osînza ?

— Ptiu, lua-te-ar la Pricazul Tîlhăriilor !

Spre muiere păşi un fecior boieresc, cu păr negru şi barba creaţă, în dulamă groasă zmeurie cu găitane galbene şi bumbi, cu paftale zorzonate. Apropiindu-se de ea, o ciupi de burta revărsată, apoi cu vîrful degetului îi împunse trupul puhav, de parcă ar fi ales carne de porc.

— Vii cu mine ?

— Cît îmi dai ?

— Doi bănuţi.

— Nu. Vin numai dacă-mi dai juma'de rublă !

— Bine, îţi dau !

— Banii în mînă, că mi-am lăsat cămăşuica la baie.

Flăcăul îi puse banii în mînă :

— Deocamdată dau pe jumătate, restul — după magherniţă.

— Stai că-s desculţă, aşteaptă puţin.

Muierea intră în clădirea băii şi peste o clipă ieşi de acolo, cu un cojoc sur de oaie pe umeri, şi pîslari scurţi în picioare.

— Frumosule, da'mîntui degrabă ? Să nu îngheţ.

— Mîntuim noi într-o clipă.

Amîndoi se făcură nevăzuţi pe după dughene.

Curînd însă se auzi de acolo un glas de femeie, strigînd :

— Valeu, păcatele mele !

— Ţineţi-o, fraţilor ! Ţineţi-o ! Ne ajunge la toţi.

— Ho-o !

— Neobrăzaţilor ! Diavolilo-or...

— Fleanca... trînteşte cojocul peste ea !

— Muşcă... tîrîtura.

— Astupă-i gura cu brîul !

— Răsturnaţi-o !

— O-of, valeu !

— Luaţi-o pe sus...

— Hei, fraţilor ! Asta nu mai e muiere, ci o sanie...

— De-alea mari ! Ha...

Cazacul ascultă o clipă, apoi păşi spre dughene. În dosul băii de aburi, printre dughene, alături de coama înaltă a unui troian de zăpadă, într-o ladă plină cu paie, acoperită cu cojocul, zăcea răstignită, cu pîslarii în sus, muierea de adineauri, cu faţa vînătă şi umflată, cu ochii ieşiţi din orbite şi o cîrpă roşie vîrîtă în gură. Alături de ladă erau doi flăcăi voinici : unul îşi strîngea brîul peste caftan, celălalt îşi trăgea jos nădragii. Ceva mai încolo, vădit pus de pază, cu faţa spre baie, stătea feciorul boieresc, cel cu păr negru. Gulerul înalt al dulamei sale groase îi acoperea gîtul. Fruntea boltită şi urechile îi erau însă descoperite. Flăcăul pufăia din lulea, lovindu-şi cînd şi cînd picioarele în cizmele verzi.

Cazacul îşi trase sabia din teacă.

— Hei, diavole, lasă femeia !

Făptura cu cîrpa roşie în gură, pînă atunci neclintită, făcu o mişcare. Feciorul boieresc se dădu repede înapoi, de-a-ndaratelea, pipăind cu tocurile cizmelor zăpada. În mîna lui sclipi un iatagan turcesc.

— Vrei să ne batem ? Fie !

În adumbrirea amurgului ţîşniră scîntei, se auzi zăngănit de oţel. După două, trei lovituri feciorul boieresc se lămuri asupra potrivnicului său ; cu paşi ageri, mărunţei, se trase înapoi, după o dugheană şi de acolo strigă :

— Nu păţeşte ea nimic, că-i tăbăcită bine ! Dacă vrei, întinde-te şi tu cu ea, te lăsăm...

— Hei, diavole ! Îi dai odată drumul femeii ?

— Hei, prieteni ! Dați-i drumul tîrfei... s-a înnoptat și te pomenești că mai trece vreo caraulă : nu face ca pentru muierea asta să ne alegem cu unealta plăcerii retezată de călău...

O ridicară din ladă, îi scoaseră brîul din gură și-i trîntiră cojocul pe umeri :

— Hai, cară-te, mîndruțo !

Muierea zbiera cît o ținea gura :

— Tîlharilor ! Neobrăzaților ! S-a tocmit unul singur și s-au năpustit grămadă ! Să-mi plătești o rublă pentru treaba asta, mutră de jidov ce ești !

— Mai și sudui ! strigă la ea feciorul boieresc. Ia vezi, să nu pleci cu mîna goală !

— Ba uite că nu plec : să-mi plătești pentru trei inși !

— Păzea, muierea dracului, că iar te întindem !

— Scuipa-v-aș între ochi, că tare mai mă tem !

— Ce diavol de muiere ! rosti cu glas tare cazacul.

Feciorul boieresc păși spre ea, strigîndu-i cazacului :

— Credeai că facem moarte de om, ai ? Ha-ha ! Zbenguială muierească a fost — atîta tot...

— Ia vezi, cîrlionțatule, dacă-mi ieși undeva în cale, te sugrum, să știi !

Și cazacul se depărtă.

— Ho, ho ! Dacă o fi să mă sugrumi, cel puțin să știi care mi-i numele : mă cheamă Jidovin Lazunka și-s fecior boieresc...

— Dacă te mai prind pe undeva, nu mai îmi scapi !

— Halal cazac ! În săbii știi să te bați, dreptu-i, dar vezi că încă n-ai plecat din Moscova. Să nu te umfle și pe tine, pe legea mea...

— Al naibii ! Să fi fost eu beat oare, de m-am legat de ei ?

Și, ridicînd din umeri, cazacul păși pe pod.

6

Bordeiul cel lunguieț părea o movilă, acoperită toată de omătul alb, dar părînd cenușiu în umbrele înserării. Pîrtia care ducea spre bordei era acum mai mult părelnică, numai gîrliciul se vedea încă negru.

Cazacul dădu să coboare, își zăngăni sabia, se lovi la cap, și tot căutînd cu piciorul treptele, auzi de jos ca un cîntec de leagăn :

Ghionoaia toc-toc-toc !
Ascuțită e la cioc,
La pene pestriță.
Bate-n scînduri pînă seară
Și nu treieră secară.

Ca și cu doi ani mai înainte, în întunericul tindei largi a bordeiului dădu peste cufere și lăzi.

Prin minte îi trecu :

— Umblu ca orbetele ! Prin oraș m-au călăuzit amintirile... Aici mă călăuzește un glas.

Ușa se deschise, împinsă de mîna lui vînjoasă. Dinlăuntru îl întîmpină o adiere de căldură, de lapte acru și straie vechi...

— Doamne, maica Domnului, hulubul nostru ! Bucuria noastră ! Ia te uită, moșule, ce grabnic s-a întors șoimul nostru, Stepanușko !

Irinița, îmbrăcată cu un sarafan galben, sări din loc, agățînd în drum leagănul. În leagăn se ridică în picioare un băiețaș cu părul negru :

— Ma-a-a-ma-a...

Bătrînul își înălță încet privirile de pe bucoavnă, suflă în lumînările de ceară lipite pe laviță și se sculă, încheindu-și la gît cămașa de cînepă :

— Ca să vezi, Irina : chiar deunăzi ne întrebam : de ce oare nu s-o mai fi arătat pe-aici de-atîta amar de vreme ? Sănătos-voinic, oaspe drag ?

— Sănătos, moșule ! Dar tu, Irinița ?

— Olmazul meu ferecat în argint ! E noapte-afară, dar pentru mine parcă-i zi de primăvară !

Femeia îi sări de gît, acoperindu-l cu sărutări și plîngînd.

— Nu te agăța de mine, femeie ! M-am însurat. Primește-mă așa cum sînt ori mînie-te — cum vrei !

— Vai, șoimule, hulubul meu drag, fiecare cu calea lui în viață. Nu mă mînii, ci dimpotrivă, mă bucur.

Musafirul își aruncă dulama blănită pe laviță, desprinse cingătoarea cu sabia și gîrbaciul cu care era încins peste caf-

tan ; pistolul îi căzu cu zgomot jos, şi-l împinse cu piciorul sub laviţă.

— Of, de mult nu m-am mai îmbătat, dar azi mă îmbăt de dragul şoimului meu călător, îmi alung dorul...

Femeia alerga de colo-colo, dereticînd prin odăiţă. În drum îşi trăgea straiele pe ea :

— Nu vrei să te speli puţin ?

— Lasă, femeie, pot sta şi nespălat. Mai am vreme...

— Bine, atunci mă duc după vin şi mied ; tu, moşule, să vezi de copil. E al tău, Stepanuşko, de ce nu te apropii de el ? E frumos de pică şi-mi creşte inima privindu-l...

— În lumea asta, zbuciumată foarte şi muncită de patimi, păleşte orice frumuseţe, orice bucurie... spuse nebunul, apropiindu-se de leagăn. Femeia se făcuse nevăzută. Dormi, prunc născut din dragoste omenească... Dormi, alintatule, cîtă vreme mai trăiesc cei ce te alintă ; căci veni-va vremea cînd or curge viermi în pămînt din nările celor ce te-au legănat...

— Ce tot spui, moşule ? Mai sîntem încă în viaţă şi-om petrece !

— Aşa-i, oaspe drag ! Vinarsul le ajută celor vii să-şi argăsească trupul.

Copilul adormi. Nebunul se depărtă de leagăn şi se lăsă pe laviţă. Cazacul nu se aşeză. Se plimba prin odaie, căutînd să tropăie cît mai puţin cu cizmele-i grele. Arătă cu degetul cartea deschisă pe laviţă şi întrebă batjocoritor :

— Ei, preaînţeleptule ? L-ai descoperit în ea pe Dumnezeu ? Dar de satana ce zici ?

Bătrînul îi răspunse liniştit, gînditor :

— Demult îmi petrec vremea cetind bucoavne. Cel ce-l caută pe Dumnezeu nu-l va găsi... Cel ce crede în el, nu-l mai caută, dar eu nu cred...

— Va să zică aşa...

— Ştii că aici, la Moscova, lumea mă crede nebun... Eu aş putea să stau de vorbă chiar şi cu vlădica dar nu am parte de cinstea ce mi s-ar cuveni... Apoi nici că se poate cîrti ceva cu privire la credinţă căci vlădica porunceşte să li se toarne pe gît plumb topit celor ce cunosc înţelepciunea cărţilor şi a durat destule temniţe... Aici trăiesc în mormînt... de nu m-ar îngriji Irina, mi-ar creşte blana, ca la dobitoace, pe sub zdrenţele mele... Dar ian ascultă.

— Ascult şi vreau să învăţ de la tine.

— Sînt om bătrîn, făptura mea pămîntească de mult se apropie de un veac, dar sufletul îmi înfloreşte de bucuria cunoaşterii lumii... Picioarele îmi sînt neputincioase şi totuşi îmi poartă trupul, întrucît sufletul este cel ce-i porunceşte trupului... Din străfundurile pămîntului ţîşneşte o flacără vie... Şi nu o dată am cetit că în ţări depărtate ale lumii focul acesta subpămîntean învăluie oraşe şi sate în nori de fum, revarsă peste ele smoală şi cenuşă. Aşa e şi cu sufletul meu... nu-i îngăduie trupului să se sfîrşească şi de mulţi ani ascunde într-însul un foc împotriva boierilor moscoviţi, călăii ce-au ucis femeia care a născut, la stîlpul ruşinii, un zănatic cu numele de Grigori !

— Nu prea pricep ce vrei să spui !

— Ascultă mai departe şi ai să pricepi.

— Ascult...

— La Moscova şi pe toată faţa pămîntului mulţi oameni au fost şi sînt arşi pe rug şi schingiuiţi pentru că au rostit vorbe de hulă împotriva lui Christos şi a maicii-precista ; sînt fecaţi în lanţuri, iar sîngele lor cel dătător de viaţă, se scurge, ca apa, pe pămînt. Şi ce-i dacă au hulit numele lui Dumnezeu ?

— Şi eu sudui, moşule, de toţi sfinţii !

— Pentru ce oare, mă întreb şi zic, să fie nimicite cele vii de dragul celor moarte ? Scriptura cea din cărţi, fie ele de hîrtie ori pergament, e moartă ! Se spune că a fost un Dumnezeu-om cu numele de Isus, că a avut o mumă, cu numele de Maria... Dar cum au bătut-o pe maică-mea cînd era borţoasă, cum au lănţuit-o pe capra de cazne, de a lepădat pe loc, o dată cu sîngele trupului ei biciuit şi cu cel din măruntaiele ei, un schilod, asta, dac-o spui astăzi cuiva, nu o înţelege, intră pe o ureche şi iese pe alta... Căci pe roaba Efrosinia, maică-mea, care a pătimit crunt din pricina răutăţii boierilor, au mîncat-o de vie viermii, cu oase cu tot... Cum să credem lucruri ce s-au petrecut cu mii de ani în urmă ? Se poate să fi fost răstignit, dar se prea poate ca şi cărţile bisericeşti să nu spună decît nişte poveşti înşelătoare ! Biblia, Noul testament... cîte n-am mai cetit ! Şi ce este oare Biblia ? Este înţelepciunea cea veche a iudeilor, scrisă pentru un norod a cărui credinţă este hulită de sfinţii noştri părinţi pravoslavnici, care îndreaptă credinţa pe acelaşi făgaş, dar grăiesc vorbe mincinoase : „Credinţa lor este blestemată, este un eres jidovesc ! Iar credinţa

noastră de la bizantini se trage". Bizantinii nu sînt însă altceva decît elini, iar elinii cei vechi se închinau la idoli, întocmai ca și cezarii de la Roma... Atunci pe care din ăști înșelători întru credință să-i credem ? Credința iudeilor este o credință de bogătași, întrucît iudeii cred în venirea unui împărat, a unui Mesia, care va pogorî din cer și atunci toți împărații lumii i se vor închina și toate neamurile vor trudi pentru iudei... Dar săracul, care a cunoscut lipsuri grele, nu cugetă să facă pre altul sluga sa. Aceasta-i credința celor îndestulați. Iar patriarhii și episcopii noștri, încuviințînd că Isus a fost împărat și Dumnezeu, spun : Veni-va sfîrșitul lumii și o dată cu el pogorî-va din cer Isus Christos, iar lumea schimba-se-va, căutînd să trăiască o viață milostivă și fără de răutate !... Dar cum ar putea lumea să fie fără răutate ? Omul este o ființă răscolită de patimi ce-i pîrjolesc trupul și de dorinți ale vieții, de nevoia de a simți lîngă el altă făptură omenească, de a simți miros de verdețuri și de mîncăruri, căci numai aceasta îi aduce bucurie pe pămînt ! Un om viu nu are nevoie de milostivirea celui drept... Iată, oamenii îl așteaptă pe Mesia, pe Christos, să pogoare din ceruri, dar ce este cerul ? Pămîntul nostru plutește în mare ca o minge, cum ar pluti într-un ocean albastru, într-o mare nemărginită, întocmai ca o luntre pe valuri... Și părinții noștri, patriarhii și popii, spun așa : „Iată-l pe țar, cu alte cuvinte pe Dumnezeul vostru pămîntesc, închinați-vă lui cu gîndul la împăratul cel ceresc și temeți-vă de el, căci îndreptățit este să domnească peste capetele și viețile voastre !" Iar țarul nostru, deși bețiv și nelegiuit, este totuși om înțelept și-și alege ajutoare din rîndul altor oameni înțelepți : stolnici, paharnici, boieri și cneji, și aceștia primesc să fie voievozi, ca să aibă din ce trăi, acolo unde au fost trimeși de țar... Iată unde ne duce scriptura cea veche și iată de ce, oaspe drag, țarii, boierii și negutătorii se leagă de oricine ar arăta vreo îndoială și ar cîrti împotriva credinței...

— Hei, moșule ! Am eu destulă vînjoșie — dacă norodul mă urmează, mă duc la Moscova și mă răfuiesc cu țarul și cu patriarhul.

Și cazacul făcu o mișcare largă cu mîna.

— Ia stai ! Să nu ne audă careva... vine...

În cămară intră Irinița :

— Of, moșule, stai aici, hulești numele lui Dumnezeu și povestești din bucoavne, dar nu te taie capul să schimbi fața pe

masă. Pune și lumînări, doar n-o să stăm la masă cu un asemenea oaspe la lumina candelelor !

Și femeia începu iar să alerge de colo-colo prin odaie, schimbînd fața de masă, punînd și aprinzînd lumînări.

— Lasă astea ! Pare că oaspetele nostru vine de la luptă și nu are nevoie de atîta tevatură. Cînd ne-om pune pe băut, vărsăm miedul pe fața ta de masă.

— Puteți s-o pătați, s-o și ardeți ! Vreau ca totul să fie orînduit cît mai frumos ! Of, of, șoimul meu ! Te-aș mușca tot de bucurie... Apropie-te măcar o dată de leagăn și uită-te la pruncușorul tău ! E isteț foc, dar uneori cam nărăvaș... Iar alteori tace și parcă ar cugeta ca un om mare...

— Mă cam tem, femeie, că aș putea să-mi îndrăgesc odrasla. Pornesc la un drum lung și simt că pe acest drum mă așteaptă multe urgii... De cum aș prinde drag de ceva, îndată mi l-ar smulge dușmanii, ca lupii, sfîșiind ceea ce iubesc, lăsîndu-mi sufletul mult timp sîngerat...

— Haide, așază-te o dată ! Leapădă-ți caftanul !

Cazacul se dezbrăcă, așezîndu-se la masă numai în rubașca albă, cu cusături. Bătrînul se apropie de masă :

— Și eu vreau ! Îmi place și carnea fiartă și feluritele prăjeli din aluat cu rachiu spumos. Ehei, multe îndruga-va limba mea la această masă...

— Nu te las eu, moșule, să îndrugi prea multe ! M-am săturat să tot frămînt doar în capul meu toate gîndurile ce-mi vin cînd mă alin în așternut.

— Irinița, noi doi, eu și cu moșul, bem în sănătatea ta, iar eu oi bea pe deasupra și în sănătatea lui căci, așa cum e, becisnic la trup, are minte cu carul...

— Să bem, hulubul meu ! Dar, vrei nu vrei, la fiecare pocal, după ce ciocnim, să-mi dai cîte o sărutare.

Băură, mîncară și se sărutară. Ca să nu se uite la ei, bătrînul stătea la masă, întors cam într-o parte.

— Arde-ți trupul, aprinde-ți focul în măruntaie !

Și bătrînul, culcîndu-și capul cărunt pe brațele uscățive, închise ochii și începu să cînte :

Preoteasa noastră o cam duce prost :
Nici la Moscova nu-și mai găsește rost.
Peste șapte curți o dată a domnit,
Faima de stăpînă rea și-a făurit !

— Moşule, ia vezi, să nu ne cînţi prostii !

— Nu cînt prostii, Iriniţa... Arde-ţi trupul cu foc şi să nu te încrezi, oaspe drag, în spusele oamenilor ţarului care umblă să amăgească lumea. „Nu foamea de pîine îl duce pe om la pieire, ci foamea cea mare a omului ce trăieşte fără a se ruga lui Dumnezeu“, aşa spun ei.

— Măi, ghebosule de o sută de ani, decît să ne spui fel şi chip de vorbe de ale tale, mai bine ne-ai cînta !

— O fac şi p-asta !

— Mai bine suduie, decît să tot vorbeşti de Dumnezeu. Stepanuşko, sărută-mă pe gură, sărută-mă toată, toată, hulubule...

Bătrînul îşi urmă cîntarea :

Văduva Fetinia de plăcinte a pus,
Dară vaca drept în casă a pătruns
Şi făina toată din copaie i-a suflat,
Ce-a rămas pe fund, cu limba-a adunat !

Deodată sări în picioare şi începu să joace :

N-a avut Fetinia făină de-ajuns.
În cămară pe Fetinia o au ajuns.
Şi pe pat de lemn o trîntiră, vai de ea,
O rostogoliră şi aşa, şi mai aşa.
Pe-o parte şi pe alta o tot răsuceau
Şi la pumni într-una îi cărau !

În sfîrşit, se întinse după stacana cu mied şi se aşeză la loc.

— Iar matale, oaspe drag, ai să fii hatman mare, simt eu, dar atunci să te temi de minciunile patriarhului tot atît cît şi de minciunile şi viclenia voievodului. Căci minciuna lui fi-va afurisenia ce o va rosti împotriva ta de faţă cu tot norodul !

— Nu mă tem de vorbe, moşule !

— Nu ştii oare ? Cuvîntul cel cumplit e mai de temut decît bătaia soră cu moartea... Nu ştii cît rău poate face cuvîntul. Eu unul ştiu. Gloata crede în popi... Dacă se ridică în apărarea ta, braţele ei scăpa-vor securea ridicată împotriva boierilor atunci cînd în bisericile din Moscova va tuna cuvîntul de care se teme şi răsunetul lui se va răspîndi peste întreaga Rusie, ca cercurile cele multe de pe faţa apei, în care a fost aruncată o piatră... Popii ţine-vor isonul zarvei de la

Moscova şi vai, oaspe drag, ce bine aude urechea norodului basmele cele străvechi !

— Taci odată, cioroi ghebos ! Lasă-l în plata Domnului, Stiopa... Mă trage la somn, dar nu vreau să dorm fără tine. Culcă-mă în pat şi întinde-te şi tu alături de mine...

— Nu te atîrna de gîtul meu, Irinița !

— Nu te supăra, hulubule... mă duc şi singură, dar să vii şi tu.

— N-am cum să te ocolesc, o să viu ! Azi sînt al tău...

— Vino, şoimule... hulubul meu drag... şi să nu-l crezi pe el, căci corbul acesta nu ştie decît să cobească ! Vino la mine, să-ți şoptesc numai vorbe de bucurie...

Şi femeia se culcă.

— Mă gîndesc la altele, moşule.

— La ce anume ?

— Mă gîndesc că atunci cînd o să fiu hatman, să mă duc, tot luptînd, la kizîlbaşi şi să mă închin cu supuşenie şahului, iar acolo să hotărăsc cum să-i vin în ajutor norodului meu...

— Să nu te dai pe mîna şahului. Mai bine să treci la sultanul turcilor.

— Mă trimiți acolo ca să mă tragă în țeapă ?

— Să ştii că şahul a fost şi este prieten cu Moscova. Dacă vin într-o zi la şah oamenii țarului şi se înțeleg cu el, iar şahul te dă pe mîna Moscovei ?

— Să bem, moşule !

— Să bem, oaspe drag ! Ce le pasă de tine, cînd se tem de-ai lor şi nu cruță pe nimeni ? Să vezi, protopopul de la biserica Sfinților Arhangheli a copiat cartea lui Kiril, iar în cartea ceea spune aşa : „Nu trebuie să ne întoarcem fața de la iritici, nici să păstrăm ură împotrivă-le, ci să ne rugăm într-una pentru mîntuirea lor". Pentru asemenea vorbe, vlădica l-a aruncat în temniță şi te pomeneşti c-au să-l ardă pe protopop într-o cuşcă de fier, ca pe unul ce s-a lepădat de Dumnezeu... Nu ! Dacă te urmăreşte Moscova, nu scapi de ea nici la kizîlbaşi... Sultanul e mai de nădejde... nu se împacă cu ei...

— Hei, moşule, se vede că pretutindeni corbii săr să ciugulească şoimul ! Se tem de el, dar se ridică împotrivă-i...

— Să bem, oaspe drag !

— Să bem, dar ar fi vremea să ne culcăm !

Razin se culcă. Bătrînul mai bău o vreme, amestecînd rachiul cu mied, apoi începu să cînte, cu capul în piept :

Pe călugăr îl zvîrli ea din cerdac,
Zace şi acum ca un gîndac,
Cu picioarele mai sus de comănac...
Negustorul s-a ales cu capul spart,
Logofătul a ieşit lovit la cap.
Nu mai face nazuri, mîndra mea,
La oraş la răfuială te-or chema.

Moşneagul se ridică greoi, încercă să joace, dar picioarele nu-l mai ascultau. Biruit, se tîrî pînă în cotlonul unde-şi avea culcuşul şi acolo mai bîigui o vreme una, alta, tot îngînînd la cîntări.

7

Sus, în Turnul Frolova, ce face parte din zidurile Kremlinului, se află un clopot de primejdie. De la Turnul Frolova şi pînă la Turnul Caznelor e o depărtare de trei stînjeni : turnul acesta e cu mult mai scund decît cel dintîi. Între turnuri se află un pod cu scripeţi, tras de odgoane din fier. Şase streliţi aduceau din Turnul Frolova în cel al caznelor trei răufăcători spre a-i supune la chinuri. Cel dintîi era un cazac înalt într-un caftan cenuşiu, neîncins. Bărbos, vînjos, spinarea i se gîrbovise scoţînd în afară lopăţelele umerilor laţi. Pletele-i negre erau înspicate din belşug de fire cărunte, braţele lungi erau vîrîte în obezi, legate cu chingi de gîtul lui ars de soare, atîrnîndu-i dinainte, pînă aproape de genunchi.

După ce streliţii îi îmbrînciră pe tustrei în Turnul Caznelor, podul de bîrne, făcut din două jumătăţi, se lăsă încet, în scîşnetele scripeţilor ; jumătăţile lui rămaseră atîrnate deasupra şanţului adînc, cu pereţi de cărămidă, plin de apă.

Pe zidurile Turnului Caznelor ardeau, sfîrîind, făclii. În vîrful turnului se încrucişau două grinzi de fier, iar mai sus se aflau ferestruici înguste, deschise ca să iasă prin ele fumul şi aburii. Pereţii tencuiţi ai turnului erau stropiţi pînă la o

înălţime de un stînjen, poate şi mai mult, cu sînge negru, închegat, zdrenţe de carne şi smocuri de păr. Lîngă perete, pe pardoseala de cărămidă se afla o bortă în care era înfipt un paloş. De mînerul lui erau prinse de curele nişte mănuşi de piele. Deasupra bîrnei, nu prea sus, de-a lungul peretelui, se întindea o stinghie pe după care erau înfipţi feluriţi cleşti şi menghine de cazne, pentru strivit degetele mîinilor şi picioarelor. Tot acolo era înfipt, cu coada în sus, şi un ciocan. De coada lui atîrna, ca un fel de şirag, o legătură de ţepi ascuţite de os, pentru vîrît sub unghiile celui chinuit, cînd era nevoie. Peretele din afară al turnului, în forma unei jumătăţi de cerc, era străpuns de două ferestre înguste cu foi de mică. Sub ferestre se afla o masă şi nişte laviţe. La masă şedea un dvorean bărbos, ajutorul boierului Kivrin, mai-marele peste Pricazul Tîlhăriilor. În capul aceleiaşi mese stătea însuşi boierul Kivrin în strai negru, la un rînd, descheiat, peste o cabaniţă de catifea verde. În cap purta o căciuliţă de catifea roşcată, cusută pe margine cu blană din spinare de vulpe. La uşă, pe cîte o laviţă, de o parte şi de alta, stăteau doi dieci : unul cu caftan roşu, celălalt, cu unul albastru. La brîu, sub caftane, se vedeau călimările prinse în cingători. Amîndoi aveau pe după ureche cîte o pană de gîscă bine ascuţită, iar în mînă cîte un sul de hîrtie. Unul dintre ei, Efim, arăta acum vădit mai vîrstnic : pletele sale bălaie îi crescuseră mai lungi, iar barba era deasă şi creaţă. Kivrin îşi întoarse privirea ochilor săi de lup spre diba, de pe a cărei bîrnă pusă de-a curmezişul, atîrnau, ca nişte hamuri, cîteva curele trainice.

— Diecilor, să-i spuneţi gîdelui Artiom să ungă curelele cu dohot, căci altfel se usucă... şi plesnesc.

Diecii se ridicară în picioare, plecîndu-se în faţa lui Kivrin.

Bîrna ce se punea sub picioarele călăului era acum proptită de perete, în fundul unei firide. Sub dibă, pe pardoseală, pe o tablă mare, de un stînjen, se făcea de obicei focul. Tabla era folosită de asemenea şi ca trapă, prin care cei omorîţi în cazne erau aruncaţi jos. Cînd se ridica, leşul luneca pe pantă, pe un fel de jgheab dintre pietre, căzînd în afara zidurilor Kremlinului, în apropiere de turnul Frolova. Groparii adunau în fiecare dimineaţă leşurile, căci schingiuirile se ţineau lanţ, zi de zi, în afară de Paşte, Crăciun şi Rusalii. La intrare,

în fundul turnului Frolova, pe o ușă scundă, era bătută în cuie o hîrtie, pătată peste tot de mîini sîngerate :

„DIN PORUNCA ȚARULUI ȘI A MARELUI CNEAZ ALEXI MIHAILOVICI A TOATĂ RUSIA RĂUFĂCĂTORII ȘI TÎLHARII SĂ FIE PUȘI LA CAZNE ÎN ORICARE ZI, FĂRĂ A SE ȚINE SEAMA DE SĂRBĂTORI, ÎNTRUCÎT NICI EI NU ALEG O ANUME ZI PENTRU FĂRĂDELEGILE ȘI TÎLHĂRIILE LOR".

În turn năvăli vuietul clopotelor din Kremlin. Kivrin își scoase din cap căciula, și-și făcu semnul crucii fără a se scula. Dvoreanul se ridică în picioare, își luă din cap cușma de vulpe, se întoarse cu fața la fereastră și se închină cucernic. Diecii se sculară și ei, se închinară și se așezară la loc.

Sub bolta ușii ce ducea în cămara de alături stăteau în picioare doi streliți.

— Streliți, porunci Kivrin, cînd o bate ceasul, coborîți podul spre turnul Frolova, să treacă încoace călăii...

— Prea bine, boierule !

— Deniile sînt pe sfîrșite, să ne apucăm de treabă. Cred totuși că ar fi mai bine, înainte de a începe cu fratele cel mare, să-l așteptăm și pe celălalt.

Dvoreanul, cu capul plecat, cerceta foaia de hîrtie din fața lui. Își ridică ochii de pe ea și dădu o încuviințare din cap.

— Văd că nu prea îl aduc pe celălalt, boierule ! zise diacul Efim.

— Ține-ți gura, slugoiule, nu vorbesc cu tine. Poate om fi nevoiți să așteptăm și mîine, Ivanîci.

— Cred că iscoadele lui Kvașnin nu prea-și dau osteneala, boierule, răspunse dvoreanul. Mai bine ai trimete oamenii domniei tale, Pafnuti Vasilici !

— Oamenii mei-s aici, Ivanîci, dar Kvașnin și așa-i supărat foc pe mine, cică, mă amestec în treburile cercetării...

— Atunci putem să așteptăm aci mult și bine, boierule, fără să putem îndeplini treaba cea grabnică...

— Ei bine, fie ! N-are decît să crape Kvașnin de necaz și să i se plîngă măriei sale, eu tot trimet oameni de ai mei. Ei, streliț, cheamă iscoadele !

Strelițul luă o făclie din belciugul de fier cel mai apropiat de ușă și trecu în cămara de alături :

— Oamenii lui Kivrin ! Vă cheamă boierul.

În cămara de cazne păşiră şi se apropiară de masă patru inşi cu cojoace argăsite. Unul din ei era lat în spete, cu umerii obrajilor înalţi şi ochii piezişi. Trei dintre ei aveau comănace de pîslă albe, al patrulea purta îndesată pînă la ochi o căciulă din blană stufoasă de cîine negru. Spătosul, cu înfăţişare de tătar, era încins după obiceiul călăilor, cu un harapnic subţire din curele, înfăşurate de două ori în jurul mijlocului şi avînd la unul din capete un juvăţ.

— Ştiţi voi, flăcăi, începu Kivrin, plimbîndu-şi ochii de lup de la un chip la altul, ştiţi voi pe cine trebuie să prindeţi ?

— Am aflat cum arată, boierule, precum şi cine este acel om : esaulul soliei de iarnă a cazacilor, unul Stenka Razea.

— Chiar aşa. Duceţi-vă de-l prindeţi... Atît să ştiţi : feriţi-vă mai presus de orice de zarvă şi de ochi mulţi. Nu vă apropiaţi de el buluc, ci risipiţi şi căutaţi să-l înhăţaţi cînd n-are sabia la el. Cînd are sabie, cad capetele unul după altul, ca bostanii din grădină : se ştie bine că tîlharul loveşte fără frică şi nici o lovitură a lui nu dă greş...

Boierul îşi opri privirea asupra tătarului :

— Aflat-am de tine, *batîr* [1] Iumaşka, că eşti iscusit la prins caii cu juvăţul, dar vezi să nu dai greş, cînd o fi să prinzi cazacul : să ştii de la mine că juvăţul nu-i de nici un folos cînd cel urmărit are sabia în mînă. Eu aşa zic : luaţi-vă după el cînd s-o duce la umblătoare că doar nu s-o lăsa pe vine cu sabia în mînă. Sau altcum : vorbiţi cu nişte golani, băgaţi-i dintîi în sperieţi ca să facă ce or face în mare taină şi stîrniţi o încăierare pe rîu... Din păcate i s-au cam pierdut urmele : am putut afla numai că, în noaptea aceea, a plecat spre Mahalaua Streliţilor, dar oamenii lui se află încă aci, lîngă Kremlin — nu se poate să fi plecat. Iacă ce să faceţi : cînd o porni pe gheaţa rîului Moskva, stîrniţi în calea lui o bătaie : poate, i-o veni şi lui pofta să se ia la trîntă. Dacă şi-o lăsa sabia jos, e al vostru. Să aveţi o sanie gata de drum. Îi aruncaţi un ţol în cap şi mi-l aduceţi în Turnul lui Frol. Aci îl luăm în primire fără multă zarvă...

— Îl prindem noi, boierule.

[1] Batîr — viteaz, voinic, călăreţ iscusit (la unele popoare orientale).

— Prindem, *bacika*[1] boier !
— Ei haide, închinaţi-vă şi porniţi la drum.
Iscoadele plecară. La poarta Mîntuitorului bătu orologiul. Scripeţii scîrţîiră şi podul fu tras la loc. Kivrin întrebă :
— Streliţule, vin călăii ?
— Vin, boierule.

8

Totul îi pare aievea lui Razin ; se face că stă culcat pe puntea corăbiei ce-l duce domol pe firul apei şi în faţa ochilor săi se umflă o pînză albastră ; se uită însă mai bine şi se minunează.

Mîna lui dreaptă, aruncată în lături, face semne, mişcînd din degete... Pare că şi trupul lui ar fi depărtat, dar aproape de ochii lui vede cizmele unui necunoscut cu caftan albastru... Acesta are în loc de faţă o foaie mare de hîrtie gălbuie, de sub care atîrnă o barbă bălaie ce tremură. Se pare că necunoscutul ceteşte ceva şi Razin se căzneşte să priceapă ce anume ceteşte.

„...În amăgirea lui diavolească... tîlharul... care şi-a călcat juruinţa a vrut... să batjocorească cele sfinte, uitînd de marea milostivire a Preacuratei... moscovite..."

Deasupra caftanului albastru, bărbii şi foii gălbui de hîrtie, se înalţă zidiri cu metereze, iar dincolo de zidiri se îmbulzesc nenumărate turle de aur, ca nişte kokoşnice[2], fără chip omenesc sub ele, înălţîndu-se spre slăvi, şi deasupra tuturor străluceşte în soare o cruce de aur...

— Mare minunăţie !

Voi să se scoale, dar o clipă îşi simţi trupul ţintuit pe laviţă şi se aprinse, cuprins de îndîrjire... Se încordă dînd afară aerul din pieptul lat şi strigă :

— Ce-i cu mine ? Ei, drăcia dracului ! Şi sări de pe laviţă.

[1] Bacika — tătucule, taică (prescurtat de la batka, batiuşka) (rus.).
[2] Kokoşnik — podoabă de cap femeiască la ruşi, un fel de cunună mai înaltă în faţă.

În fața lui, lîngă perete, se mișca leagănul copilului, îmbrăcat în mătase albastră. Partea de sus, pînă la jumătate, era împodobită cu canafuri de mătase galbenă, lucioasă, înfoiate de mișcarea leagănului în sus și în jos. Lîngă leagăn ședea Irinița doar în cămașa ce-i lunecase de pe umăr, dezvelindu-i sînul plin. Ceva mai încolo, pe aceeași laviță, era o carte deschisă și alături de ea cîteva lumînări de ceară, aprinse ; bătrînul își plimba degetul pe fila cărții, vorbind de unul singur.

— I-am spus că te trezește ! Of, Stepanușko, s-o fi îmbătat nebunul, parcă l-au apucat frigurile : aiurează... și-a ieșit din minți...

— Preacurată ? Moscovită ! Nu, toate astea-s minciuni, căci în cartea ce-a copiat-o protopopul de la Kiril zice : „Diavolul a tot trăncănit pînă acum, scornind povești despre așa-ziși dumnezei născuți din femeie !“ striga nebunul fără a lua în seamă vorbele Iriniței. Razin începu să se îmbrace în grabă.

— Unde te duci, șoimule ? Of, hulubul meu drag, dormi cît mai e întuneric afară. Pregătesc ceva de mîncare și mai bem ceva...

— Minte și protopopul ! În cartea lui Kiril zice : „Însuși satana se va întrupa în Anticrist“.

— Hai, isprăvește o dată, moșule... Of, of, șoimule, dragostea mea, lasă-mă să te mai privesc o dată în ochi, să-ți sărut gropițele din obraz, una cîte una. Mă doare inima, nu pot să dorm : parcă ai pleca pe vecie !

— Lasă că ne-om mai vedea noi. Nu te agăța de gîtul meu ! Trebuie să plec cît mai degrabă din Moscova că prea-mi răscolește sufletul... Și cazacul ieși, auzind în urmă glasul înecat în plîns al Iriniței :

— Corb bătrîn, mi-ai alungat bucuria !

9

Ocolind fundăturile și urmărind din ochi, peste acoperișurile caselor scunde, turnurile Kremlinului, Razin se îndrepta prin mahala înspre rîu. În întîmpinarea lui veneau prin zăpadă

cîţiva oameni, vînturînd din mîini ; în urma lui, la o oarecare depărtare, mergeau doi inşi cu dulame blănite şi cu bărbi mari, pline de promoroacă. Unul tot întreba, iar celălalt îi răspundea, lăudîndu-se.

— Ai umblat şi tu cu irozii ?

— Şi încă cum, pînă n-a ieşit opreliştea vlădicăi. Nici nu ştii la cîte bărbi am dat foc cu pedicuţă [1]. Ehei, de cîte ori m-am bălăcit printre sloiuri, de Bobotează.

— Şi n-ai îngheţat ? Nu te-ai îmbolnăvit de piept ?

Urmarea nu se mai putu înţelege, căci oamenii fie că rămăseseră în urmă, fie că o apucaseră pe altă uliţă. Din spate, căutînd să-l întreacă pe Razin şi bătucind zăpada cu picioarele, tot lunecînd şi încordîndu-şi picioarele ca să umble mai uşor, veneau trei inşi, unul strigînd din mers :

— Sînt meşteri mari curelarii din Novgorod, dar nu-l pot mulţumi pe călăul meu. Nici gînd !

— Da' de ce ?

— Uite-aşa ! „Ce fel de cnut o fi şi ăsta, zice, dacă nu-l simte mîna". Şi s-a apucat, măi fraţilor, să prindă în vîrf nişte plumbi...

— Al naibii !

— Şi acum îi dă gata dintr-o lovitură pe cei ce nu-i cumpără bunăvoinţa !

— Zău ? !

— Pe cinstea mea ! Diacul dă să numere loviturile, dar nici nu apucă bine să deschidă gura, că dînsul a şi lovit o dată şi cel bătut s-a şi muiat, scoţînd limba de un cot.

— Ce cîine !

— Muierile le dă gata dintr-o juma' de lovitură. Dar ele au prins de veste şi-i şoptesc : „Ne vedem mai tîrziu lîngă baia de aburi !" Şi atunci le bate cu binişorul ; sîngele curge, dar carnea rămîne întreagă...

Razin le auzi încă mult timp strigătele de mirare :

— Măi, măi !

— I-auzi !

— Al dracului !

[1] Pedicuţă sau brădişor, brînca ursului, pomişor (Leycopodium clavatum), plantă al cărei polen se folosea în glumă de colindători, pentru pulverizat şi aprins.

La o răscruce, se cufundaseră în zăpadă pînă la genunchi cerşetorii de la un azil : bătrîni, femei cu sumane peticite şi scurteici ponosite, de căpătat. Cîntau cu toţii :

— Fereşte-ne de năvala seminţiilor străine şi păgîne ! Nu lăsa, Doamne, să-i robească păgînii pe cnejii, boierii, voievozii şi neguţătorii cei înţelepţi şi puternici !

În faţa lor stătea în picioare un neguţător cu barba deasă, îmbrăcat cu un caftan albastru lung, încheiat la un rînd de bumbi, cu căciulă de blană şi pîslari înfloraţi. Neguţătorul lua cu mănuşile din piele de căprioară pîini dintr-un coş pe care-l ţinea un flăcăiandru şi le împărţea cerşetorilor. Aceştia făceau în faţa lui plecăciuni adînci, atingînd zăpada cu frunţile şi cîntau tot timpul acelaşi lucru :

— Dă, Doamne, preamilostive, ani mulţi şi fericiţi măritului nostru ţar şi dreptcredincios cneaz Alexi Mihailovici... voievozilor, boierilor şi tuturor slujitorilor stăpînirii !...

Coborînd treptele săpate în coasta înzăpezită a dealului, Razin se întreba în gînd :

„Oi apuca oare clipa cînd oamenii or începe să blesteme pe cei pentru care se roagă acum ?"

— Hei, cazacule, voinicule ! Ajută-ne pentru Dumnezeu, ne bat ! îi strigă lui Razin un om, un tîrgoveţ după înfăţişare, cu scurteică şi rubaşcă de stambă murdară, descheiată la guler. La gîtul lui vînjos se zărea o cruciuliţă de aramă, picioarele nu şi le înfăşurase în obiele, ci le vîrîse goale în nişte încălţări ca vai de lume, iar faţa, îi era plină de sînge.

— Cine te bate ?

— Nu mă bat numai pe mine, voinicule, ci pe noi toţi cei din mahala, ne obijduiesc slugile boiereşti, ne-au alungat din piaţă, de lîngă harabalele noastre !

Razin coborî pe gheaţa rîului şi privi în lungul lui : lîngă tarabele cu carne erau atîrnate vaci întregi, jupuite, cu picioarele retezate pînă la genunchi. Lîngă tarabele pescarilor stăteau, cu cozile în sus, rezemaţi în boturile boante somni mari, aidoma stîlpilor strunjiţi din cerdacurile boiereşti. În preajma tarabelor forfotea prin ceaţa rece o mulţime, mai pestriţă în locurile unde se vindeau mătăsuri şi stambă. Din vadul rîului se ridica o larmă neîntreruptă.

— Nu cumva minţi ? Cine vă bate ? întrebă Razin.

Un pîlc de oameni prost îmbrăcaţi începu deodată să se departeze de tarabele cu peşte, împins de alt pîlc de inşi cu

cojoace gălbui, cu cizme şi căciuli de pîslă cu clape, înarmaţi cu măciuci.

— Păliţi în sărăntoci, fraţilor! Clapele căciulilor fîlfîiau în ritmul mişcărilor bătăuşii.

Razin îşi lepădă dulama blănită şi-şi suflecă mînecile caftanului :

— Hei, sărăcime ! Staţi pe loc...

Mulţimea celor care se trăgeau înapoi se opri.

— Avem o căpetenie ! Staţi !

Oamenii înarmaţi cu măciuci zbucniră :

— Păi aşa n-o să fie bătaie ci omor !

— Cazacul are sabie !

— Îi vedeţi pistolul, fraţilor ?

— Aşa nu se cuvine să se bată cazacul cu noi !

— Dar dacă ia o măciucă, se poate ?

— Aruncaţi-vă măciucile că atunci arunc şi eu sabia !

— Dacă izbutiţi să ne daţi înapoi doar cu puterea pumnilor, ale voastre să fie harabalele !

— Pe ei, sărăcime !

Măciucile fură aruncate cît colo, pe gheaţă.

— Hei, cazace, am lepădat măciucile !

— Bine ! Razin făcu un pas spre cojocul său aruncat pe gheaţă, îşi desfăcu cingătoarea de care era prinsă sabia, zvîrlind-o împreună cu pistolul pe cojoc. Oamenii ascultau de ei ; îi aşeză în şir, păşi în fruntea lor şi strigă :

— Hai, începeţi !

Cele două pîlcuri se amestecară. Razin izbea cu pumnii în piept şi cel care nu izbutea să se ferească de lovitura lui zbura în lături şi cădea grămadă. În jurul lui erau numai oameni trîntiţi la pămînt.

— Ei, diavolilor ! Ale noastre-s harabalele şi precum ne-a fost vorba, ne rămîn şi cojoacele.

— Aţi călcat învoiala : de ce aţi primit un luptător peste număr ? ! strigau cei cu cojoace.

— Vă mănîncă în fund ? !

Razin străbătu din ochi mulţimea celor cu cojoace ; unii zăceau ici şi colo, alţii o rupseseră la fugă ; prinse totuşi nişte priviri schimbate între duşmanii de mai înainte. Dîndu-şi seama că uneltesc ceva, Razin se îndreptă spre cojocul şi armele sale, dar în clipa cînd se întoarse spre ele, doborînd

pe unul care-i aţinea calea, se auzi un şuierat în pumni şi în acelaşi timp deasupra capului său ţîşni un juvăţ care îi încolăci grumazul.

— Hei, dra...

La vreo zece paşi de el, sclipi un şirag de dinţi rînjiţi sub o căciulă tătărească. Două mîini în mănuşi de piele scurtau în grabă cureaua juvăţului. Scos din minţi de mînie, dar fără teamă, deşi simţea că se înăbuşă, Razin se repezi spre dinţii cei sclipitori, înşfăcă cu mîinile sale mari grumazul vînjos al duşmanului şi-l lovi cu pieptul, doborîndu-l la pămînt.

Sub pieptul lui Razin, faţa tătarului se învineţi, ochii lui piezişi ieşiră din orbite :

— *Şaita... şaitan*[1]...

Deşi răsufla anevoie din cauza juvăţului, Razin scutură din umeri ; se auzi un pîrîit de oase : răsucise gîtul duşmanului pînă-i ajunsese faţa la spate.

— Ia te uită, tîlharul : i-a făcut seama lui Iumaşka !

O pereche de cizme lunecară pe gheaţă. Razin nu mai avu timp să se ferească de lovitura de măciucă, atît de năprasnică încît îi cutremură tot trupul.

Rîul cu tarabele, cu mulţimea pestriţă şi zidul roşcat al Kremlinului, cu licăririle aurii ale turlelor bisericilor începu să se învîrtească şi să înverzească dinaintea ochilor săi ; doar undeva, departe, mai jucau nişte luminiţe — nişte cruci sclipind în soare ori nişte lumînări aprinse. În urechi îi năvăli un vuiet prelung...

10

Fulgi de zăpadă îngheţată pătrund prin ferestrele de sus în Turnul Caznelor. Luminile făcliilor pîlpîie şi pe zidul alburiu al încăperii joacă umbra unui om tras în dibă. Cămaşa i-a fost smulsă de pe umeri, caftanul cenuşiu, aruncat jos, în faţa mesei. Omul scrîşneşte din dinţi, uneori geme. Călăul tocmai i-a trecut o bîrnă printre picioarele legate cu o curea şi acum

[1] Şaitan = diavol (tăt.).

o apasă cu genunchiul, privind în sus: nu care cumva să se rupă de tot brațele omului pus la cazne, care s-au smuls adineauri, trosnind, din încheieturi. Vîntul aduce în turn dangătul clopotelor de afară.

Kivrin, care șade la masă, se închină și spune:

— Vecernia s-a isprăvit, s-o fi slujind vreun parastas la biserică? E cam nepriceput clopotarul de la biserica sfîntului Ivan, bate cam slab.

La ușă, pe laviţe, ca de obicei, stau doi dieci: unul cu caftan albastru, celălalt cu unul roşu. Diacul cu caftan roşu răspunde:

— Trag clopotele la Arhanghelski, boierule!

— De aia sună atît de slab! Ei, Ivane, să începem, cu ajutorul Domnului!

— Să începem, boierule, răspunse dvoreanul, ajutorul său.

— Dă-i drumul, călăule! Iar voi, diecilor, scrieţi!

Jap! Biciul plesni o dată, apoi încă și încă o dată. Pe spinarea cea galbenă, din umflăturile vinete se prelinseră în jos ciucuri de sînge. Jap!

— Ajunge! Cinci lovituri, numără diacul.

De la masă glasul stins, fără vlagă, al lui Kivrin întrebă:

— Ai uneltit, tîlharule, Ivan Razea, împotriva voievodului Iuri Olexeevici Dolgoruki? Iar dacă ai uneltit împotriva căpeteniei de oşti, care a fost trimis la război de către însuși stăpînul nostru, ţarul, atunci înseamnă că ai uneltit și împotriva măriei sale!

— Am uneltit împotriva tuturor asupritorilor slobozeniei căzăcești, împotriva voievozilor, a boierilor, a căpeteniilor și celor de pe la pricazuri! răspunse cu glas întretăiat, dar cu tărie, cazacul cu barbă și păr creț, schingiuit în dibă.

— Scrieţi, diecilor! Ai avut legături, tîlharule, cu streliţul Levka Koza din Pskov și cu alţi tîlhari care au ponegrit numele ţarului și marelui cneaz a toată Rusia și au grăit vorbe de ocară împotriva măriei sale crăiasa șvezilor?

— Rău îmi pare că n-am cunoscut aceste lucruri — n-am apucat să le fac, căci bucuros aș fi avut legături cu ei...

— Altceva ce mai ai de spus?

— Aș fi vrut să am legături cu oricine se ridică în apărarea celor flămînzi, împotriva asupritorilor care taie și spînzură

mai rău ca hainii de tătari. M-aş fi alăturat de cei ce se ridică la luptă împotriva boierilor şi a voievozilor împilători...

— Ia mai trage-i cîteva, călăule, să ne spună tot, tîlharul !

Jap ! Spinarea galbenă a celui bătut se învineţeşte tot mai mult, nădragii, îngreunaţi de atîta sînge, alunecă în jos.

— Ajunge ! Am numărat cu totul douăzeci de lovituri, zise diacul.

Şi iar se auzi glasul cel fără de vlagă de la masă :

— Pe cine mai poţi numi, tîlharule, dintre răzvrătiţi şi aţîţători ? Ai avut ori ba legături cu tîlharii care au venit de la Pskov şi au jefuit pe rîul Luga, lîngă Ivangorod, corabia solului trimis de Englitera ? Să ni-i mai spui şi pe cei ce se ţin de uneltiri diavoleşti împotriva măritului nostru ţar.

Cel schingiuit nu răspunse nimic.

Într-o firidă a turnului, unde înainte de începerea caznei se afla bîrna ce şi-o punea sub picioare călăul, sub un maldăr de rogojini, luceau nişte potcoave mari de la tocurile unei perechi de cizme. Cizmele se mişcară, se auzi bocănit de obezi şi dintre rogojini se arătă un cap negricios cu faţa sîngerată. Un glas puternic acoperi vuietul vîntului şi dangătul de clopote :

— Frate Ivan, dacă scap cu viaţă, o să-mi plătească ei de trei ori sîngele vărsat de tine !

— Stenko, pentru mine mai cumplit decît orice cazna e gîndul că te-au prins şi pe tine !

— Te-ai trezit ? Kivrin îşi rînji dinţii galbeni. Ochii lui de lup aruncară o privire spre mormanul de rogojini : rău îmi pare că n-a venit încă vremea să-i căznesc pe amîndoi lotrii deodată !

— Şi de ce nu s-ar putea, boierule ?

— Nu-i înţelept, Ivanîci : n-am trecut pe la Morozov şi s-ar cădea să-i aduc la cunoştinţă că am pus mîna pe capul răzmeriţei sării şi l-am adus aici.

— Da ce, oare nu la noi s-ar cuveni să fie el, ci la Kvaşnin ?

— Trebuie să-l încunoştinţăm pe Morozov, Ivanîci ! Hai, călăule, află adevărul de la cel pus la cazne.

Biciuirea începu din nou. Gîrbaciul cel dintîi fu aruncat. Ajutorul de călău întinse mai-marelui său unul nou. Călăul se

lăsă pe bîrna vîrîtă între picioarele celui schingiuit cu toată greutatea trupului său vînjos, trăgînd înapoi coatele puternice pline de sînge și arcuindu-și spatele lat în ilicul de piele galbenă. Se auzi pîrîit de oase...

— Îți pîrîie șira spinării și tot te îndărătnicești ? Ia spune, tîlharule, cine ți-au fost ajutoarele, cine-s ațîțătorii care s-au ridicat împotriva țarului ?

Omul spînzurat în dibă strigă, adunîndu-și ultimele puteri :

— Diavole, am spus tot !...

— Se vede treaba, călăule, că gîrbaciul tău lovește cu milă. Ia mai ațîță focul ; focul nu te înșală.

Ajutorul de călău aruncă lemne pe capacul de fier de sub dibă. Călăul trase bîrna care apăsa în jos. Un fum gros îl ascunse pe cel schingiuit privirilor diecilor și ale boierului. Focul se aprinse și flăcările începură să lingă picioarele cazacului. Mirosea a carne arsă. Acesta gemu, scrîșnind tot mai amarnic din dinți ; apoi dinții începură să-i clănțăne în gură ca și cum ar fi fost scuturat de friguri. Bătînd în masă cu mîna în mănușă de căprioară, Kivrin urmărea schingiuirea și glumea :

— De aia nădușește țăranul, că-i ține cald cojocul boieresc... Călăule, ia pune tu cleștele pe foc, iar cînd s-o încinge bine, taie-i scula cea de rușine. O să trebuiască să-i frîngem și coastele !

Picături de sînge sfîrîiră în foc...

Călăul spuse :

— Boierule, îi curge sîngele șiroaie prin fund !

— Ia mai slăbește puțin obezile, meștere ! Lasă-l să răsufle... Altminteri moare înainte de a fi spus tot ce știe. Prea te-ai lăsat greu pe bîrnă, i-ai zdrobit măruntaiele. Ei, de altminterea, n-a fost poftit aci la ospăț. Spuneți-mi, diecilor, cînd l-au închis aici i s-a adus un popă ?

Diacul în caftan albastru se ridică în picioare :

— Boierule, cînd îl duceau spre turnul Frolova, s-a apropiat de el un popă, dar numitul Ivan Razea s-a răstit la el și popa a plecat !

— Fie, merge și fără popă !

Schingiuitul fu scos din obezi ; negru la față, clătinîndu-se pe picioarele-i arse, deschizînd anevoie ochii, rosti, întorcîn-

du-şi capul plecat, ca un orb, spre alt colţ, nu într-acolo unde, sub rogojini, zăcea fratele lui mai mic :

— Stenko ! Frăţioare ! Am ajuns la marginea mormîntului, să nu mă uiţi...

— Nu te uit eu, Ivan !

Kivrin îşi zvîrli pe masă căciula roşcată şi strigă, rînjindu-şi dinţii rari :

— L-om cinsti noi şi pe Stenka, tot la fel ! Streliţi, duceţi-l alături şi prindeţi-l în belciuge !

Patru streliţi luară o făclie şi-l duseră pe Stepan Razin în cămara goală de alături, unde îi scoaseră obezile de la mîini. Pe sub sprîncenele-i sîngerate, Stepan ridică ochii asupra streliţilor :

— O să plătesc cu vîrf şi îndesat tuturor cîinilor din slujba boierilor !

Streliţii îl răstigniră cu spatele de perete, încleştîndu-i mîinile în două belciuge de fier ; pe gît îi puseră o ragilă de piele plină de cuie şi prinsă de un lanţ :

— Se zice că şi ciuful e viteaz, dar n-are parte să vîneze păsări slobode !

Sîngele îi curgea şi acum lui Stenka din capul spart cu măciuca, mînjindu-i faţa, năclăindu-i ochii.

— Să nu-i aruncăm vreo zdreanţă pe cap ? Doar om e şi el, spuse unul din streliţi care îşi înfăşurase cu o cîrpă colorată căciula de oaie.

Un altul îi spuse poruncitor :

— Pînă la cazne mai trăieşte el, iar mai încolo, treaba boierului !

— Mult mai îndură şi ăştia de la Cerkassî, adăugă al treilea.

Al patrulea streliţ, care ţinea făclia, tăcea. Pe pereţi curgea umezeala, spatele înţepenea de frig. Răstignit de perete, proptindu-se cu picioarele în pardoseala de piatră, Razin se zbătea, încercînd să se descătuşeze, şi poate ar fi izbutit să smulgă din zid piroanele ce ţineau belciugele, dar gîtul, încă dureros de încleştarea juvăţului, îi era prins în ragila trainică, deşi nu prea strînsă, ale cărei cuie îl înţepau la orice mişcare a capului. De unde se afla nu putea să vadă ce fac călăii cu fratele lui, din pricina stîlpilor de piatră groşi care despărţeau cele două cămări, fără uşi între ele.

Stepan auzea numai cum îi sfîrîie trupul la atingerea cleştelui încins, simţea miros de carne arsă, auzea trosnet de oase; ştia că acum călăul îi frînge coastele lui Ivan. Auzea gemete şi glasul cel lipsit de vlagă care întreba:

— Spui, tîlharule, care ţi-au fost ajutoarele?

— Atîta spun... că mor...

— Atuncea, gata! Călăule, încinge jungherul şi străpunge-i deşertul. Scrieţi acolo, diecilor:

„Tîlharul Ivaşko Razea a grăit împotriva voievozilor, a boierilor şi a umblat cu ameninţări de răzmiriţă nouă, la cazne îndărătnic a fost, nevrînd a arăta care le-au fost capii şi, pus fiind la caznele cele grele, nu le-a mai putut îndura".

— Isprăveşte, călăule! Arde-aici...

Se auzi un geamăt prelung. Razin cel ferecat la perete auzi bubuitul chepengului de fier şi ceva greu alunecînd sub podea.

— Streliţilor, coborîţi puntea! Să mîntuim treaba, închinîndu-ne Domnului. Am obosit şi apoi o fi trecut de miezul nopţii... Aceeaşi voce fără vlagă urmă: — Călăule, ia-i caftanul: hainele celui pedepsit cu moartea se cuvin, după datină, călăului...

— Nu fac zdrenţele astea, boierule, nici să le iau de pe jos!

— Zi, te-ai pricopsit? Ei bine, lasă că le ia ajutorul, ortacul tău, doar nu i-o fi scîrbă. Stingeţi lumina.

11

Cu gîndul la musafirul care părăsise dis-de-dimineaţă adăpostul în care înnoptase, Iriniţa îşi legăna pruncul cîntînd:

Despărţit ai fost, copile drag,
De-a ta mumă care mult te-a plîns.
Nani, nani, dormi, copilaşul meu!
Alungat-a fost şi tăicuţul tău
În desişul codrilor nepătrunşi.
Nani, nani, dormi copilaşul meu!
Tu, copilul meu, măricel să creşti,
Tinereţea ţi-e singuratică.

Nani, nani, dormi, copilaşul meu !
In ograda ta se înalţă trist
Casa-ţi nouă, dar prea pustie, vai !
Nani, nani, dormi, copilaşul meu !

Dincolo de uşă se auzi tîrşîit de încălţări îngheţate. Zăngăni un fier. Păşind anevoie, ghebosul coborî în odăiţă.

— Ce cîntare ai mai ales şi tu, Irina...

— Nu-ţi place, moşule ?... Mă seacă dorul.

Şi începu altă cîntare :

Of, motane, motănele,
Cu căpşor plin de inele !
A-nvăţat în drum să iasă,
La boier să intre-n casă.
Slugile tot stau la pîndă,
Vor motanul să mi-l prindă,
În bătaie să-l stîlcească,
Labele să-i răsucească !

— Asta-i mai veselă, nu-i aşa, milogule ?

Ghebosul îşi lepădă cojocul zdrenţuit, îl aruncă pe laviţă, şi-şi scoase lanţurile de fier îngheţate, tot bodogănind :

— Dacă o fi adevărat ce spune lumea, atunci vai şi amar de capul nostru... Mor fără să fi văzut sfîrşitul boierilor, al asupritorilor... e rău...

— Ce e rău, corb bătrîn ?

— Tare mă tem, Irina, că pe motanul nostru l-au înşfăcat boierii...

— Iară cobeşti ?

— Am auzit asemenea vorbe în tîrg şi pe sub zidurile Kremlinului.

Repezindu-se spre bătrîn, Iriniţa îl apucă de umeri şi-l întrebă în şoaptă :

— Ce-ai auzit, ce anume ? Vorbeşte !

— Ia te uită cum te-ai aprins ! Ai şi luat foc ! Vezi că aşa nu faci nici o ispravă şi, Doamne fereşte, iar nimereşti în groapă ca atunci cînd cu bărbatul tău, cu Maxim. Nu mă încleşta aşa de umeri...

— Te sugrum, neghiobule, nu mă mai chinui ! Maxim, nu i-aş mai pomeni numele în fapt de seară, era om rău, hain. Ce-ai auzit ?

— Uite ce : lumea vorbeşte că pe Stepan al nostru l-ar fi dus spre Turnul Frolova pe o sanie, cu capul spart... Streliţii au alungat norodul, iar pe el, cică, l-ar fi urcat în turn.

— N-or fi minciuni ? Poate n-a fost el, moşule ?

— Mă tem că el e. L-au înşfăcat pe gheaţa Moskvei, în timpul unei încăierări... Zice lumea : „E chiar cel ce a fost în fruntea răzmeriţei pentru sare, cazacul cela"...

— L-au dus la Pricazul Tîlhăriilor, la boierul Kivrin ?

— Păi unde să-l ducă ? La el, la diavolul cela !

Iriniţa începu să se îmbrace în grabă. Mîinile îi tremurau, simţea că ameţeşte, punea mîna pe lucruri, le lăsa şi iar le lua. Se îmbrăcă totuşi cu ce avea mai bun : îşi puse un sarafan de mătase albastră ca cerul, cu umeraşii laţi cusuţi cu hurmuzuri, o cămaşă de mătase albă cu mînecile scurte pînă la cot, pe cap, o reţea de păr cusută cu şiraguri de mărgăritare şi deasupra o năframă de mătase, iar peste sarafan, o scurteică căptuşită cu blană de vulpe. Scoase dintr-un cufăr o căciuliţă de jder cu ciucuri de mărgăritare.

— Mai bine mi s-ar fi uscat limba în gură... Unde te duci, amărîto, cu toate comorile tale ?

— La Pricaz.

— În gura lupului ! Te-or arde de-or să-ţi clănţăne dinţii din gură !

— Nu ţin la viaţă !

— La el ţii, dar la cel de aici nu ţii de loc ?

Iriniţa căzu pe laviţă şi strigă printre lacrimi :

— Of, moşule, nu mă mai perpeli şi tu cu vorbele tale ! Rău îmi pare, vai ce rău, că doarme ; nu-l pot trezi, dar simt că mi se tulbură minţile.

— Dacă scapi cu viaţă din mîinile lor, să ştii că eşti născută într-o zodie cu noroc. Dar dacă te omoară în bătaie, pe capră, ca pe răposata mea mamă ? Gîndeşte-te la asta, cap netot ce eşti, cu păr lung şi minte scurtă !

— Moşule, vezi tu de copil... Bani găseşti sub căpătîi... Hrăneşte-l, spală-l cît mai des, nu-l lăsa pe Vasiutka al meu să umble murdar...

— Am eu bani şi fără ai tăi. Of, of, muiere proastă ! Te duci la pierzanie şi pe noi ne vîri în foc...

2

Irinița sui în grabă treptele scării de piatră. Înlăuntru mirosea a izmă, era abureală, zăpușeală. La intrare, lîngă ușa scundă cu două canaturi, din fundul unei firide cu bolta rotundă, în întîmpinarea ei ieși un diac chipeș, cu barbă bălaie, îmbrăcat cu un caftan roșu. Ținea în mînă un sfeșnic de aramă cu o lumînare înfiptă în el :

— Ce cauți aci, femeie ?

— Aș avea o treabă cu boierul, drăguțule.

— Pentru ce vrei să-l vezi ?

Diacul deschise ușa. Irinița păși în urma lui în odaia din față a boierului. Pereții cămării erau albi, boltiți deasupra stîlpilor. Atît bolțile, cît și stîlpii aveau zugrăveli. De-a lungul pereților se întindeau lavițe lungi cu salteluțe roșii de bumbac, iar pe alocuri erau puse perine cu fețe colorate ; în două din colțurile odăii se aflau icoane. Irinița se plecă în fața diacului, făcînd să sclipească mărgăritarele din rețeaua care-i strîngea părul.

— Zice lumea, drăguțule, că la Pricaz ar fi fost adus un tînăr cazac, cu fața ciupită de vărsat, înalt, cu păr cîrlionțat.

— Ce-ți pasă ție de un tîlhar ?

— Vai, drăguțule ! Am auzit că s-ar fi ales cu capul spart, fără de nici o vină. Da de ce l-or fi luat ?

— Știi tu femeie cum este boierul, nu se teme de sînge... Întrebarea ta nu are rost. Mai bine pleacă de unde-ai venit, cîtă vreme nu s-au închis încă porțile orașului. Ți-o spun fiindcă mi-e milă de tine... tare ești nurlie.

Aruncîndu-se la picioarele diacului, Irinița zbucni în plîns. Diacul puse lumînarea pe dușumea și ridică femeia de jos. Ea îi sări de gît.

— Cere-mi ce vrei, drăguțule ! Numai să mi-l îmbunezi pe boier...

— Astîmpără-te ! zise diacul, desprinzîndu-i mîinile de pe grumazul lui. E vai și amar dacă ne vede careva, dar tare m-aș mai drăgosti cu tine... Ia spune-mi, unde locuiești ?

— Dincolo de Mahalaua Streliților, drăguțule, pe maidanul cela cu rămășițele unei case arse, este acolo, după gard, un bordei pierdut în zăpadă...

— O să viu... dar tu şterge-o, nu te arăta în faţa boierului că nu mai scapi de aici. Fereşte-te, şoptea diacul, mîngîindu-i umerii şi uitîndu-se în ochii ei : Unde te-ai născut tu, aşa de frumoasă ? Multe muieri am văzut în viaţa mea, dar nu ca tine.

— Spune adevărat, drăguţule : l-au prins ?

— Să ştii... că nu e voie să se vorbească... l-au prins... Stepan îi zice ? Razea ?

— El e, drăguţule ! Lasă-mă să intru la boier, am un foc la inimioară...

— Stai, aşteaptă-l aici, e la baia de aburi...

— Nu pot să mai aştept, drăguţule ! Lasă-mă, spune-mi unde e ?

Neavînd încotro, diacul ridică lumînarea de jos.

— Ai nebunit de tot ! Du-te baia, e aci, sub scară, în jos... O coteşti la stînga şi cînd ajungi la uşa cea dintîi, împinge-o ; acolo e tinda băii... Muiere toantă ce eşti !

Lepădînd în odaie scurteica blănită şi căciula, Irinița coborî în grabă treptele şi nimeri uşa cu pricina. Pe poliţele din tindă ardeau lumînări în sfeşnice de aramă. Pe o laviţă lată şi netedă se afla un cazachiu de catifea verde şi o tichie trandafirie cu cusături.

Un glas fără vlagă strigă din baie :

— Tişka, unde-s fetele ? Hei !

Crăpînd uşa, Iriniţa aruncă înăuntru o privire : pe un prichici se zărea ceva. O mogîldeaţă gălbuie, colţuroasă, osoasă, cu degete subţiri şi strîmbe la picioare. O ţeastă pleşuvă lucea în lumina unui felinar aninat de perete.

„E ca şi cum ai spăla un mort“, trecu prin mintea Iriniţei. Răspunse :

— Fac tot ce doreşte boierul !

— Care eşti aci ? Ei drăcia dracului ! N-am nevoie de fete. Hai, vino de mă spală tu, nevastă — doar îs om bătrîn... Hai, freacă-mă !

Iriniţa se dezbrăcă într-o clipă pînă la cămaşă şi, fără a-şi scoate reţeaua de păr, îngenunchie pe treaptă lîngă prichici, lipindu-şi sînii de coastele gălbui ale boierului.

— Freacă-mă... freacă-mi bine mădularele... Da' frumoasă mai eşti !... Miroşi mai dulce ca izma ! De unde-ai răsărit, femeie ? Mulţumesc...

În tindă se auziră pași.

Boierul strigă :

— N-am nevoie de nimeni, Tișka, mă descurc și singur !

— Bine, boierule ! Și pașii se depărtară.

— Dă-ți jos cămeșa, femeie !

Irinița își scoase cămașa umedă de sudoare, săpuni spălătorul aspru și cînd se aplecă asupra bătrînului, acesta își înfipse dinții în sînul ei drept.

— Of, boierule, tare mi-e teamă !

— De ce să-ți fie teamă ? Nu mor, n-avea grijă. Alăptezi ? Văd că ai lapte...

— E mare copilul, nu-i mai dau țîță decît puțin.

Două mîini reci înșfăcară trupul fierbinte al femeii.

— Diavole, satana, vîrcolac ce ești ! mormăia bătrînul și capul lui pleșuv, făcînd spume la gură, se zbătea, lovind scîndurile prichiciului. Irinița își strecură pe sub ele palmele și-i întoarse fața ; capul își încetă zbuciumul. Of ! Mor, te pomenești... dar nu ție... mie mi-e teamă... Chiar și mort, vreau să mă drăgostesc !... Dar mi-a trecut vremea... Acoperă-te, nu te pot vedea ! Mă tem... că-mi dau sufletul, atunci au să te osîndească...

După ce își ridică de pe dușumea cămașa, din încăperea plină de aburii aromați ai izmei, Irinița trecu în tindă unde se îmbrăcă și așteptă. Boierul coborî de pe prichici. Îl ajută să iasă în tindă, îi șterse cu grijă trupul cu un prosop, îi îmbrăcă cu mișcări îndemînatice, iuți. Bătrînul tușea și gîfîia. Cuprinzînd-o de mijloc cu mîna, porni, vorbind încet, înăbușindu-se :

— Mă lasă inima ! Cred că încă puțin și mă duc să-i prăjesc blinele necuratului.

Îl aduse în odaia lui, îl sprijini pînă la laviță și-l culcă, cu capul pe o perină, cu picioarele pe salteluță, acoperindu-le cu scurteica ei. Boierul moțăia, iar ea ședea la picioarele lui. Se trezi și ceru cvas. Diacul cu caftan roșu stătea în picioare, cu capul plecat și spatele rezemat de ușorul ușii. Îndeplinind porunca boierului, se duse undeva și se întoarse cu un pocal de argint plin cu cvas. Boierul bău cam jumătate din pocal, rîgîi și, întinzînd pocalul diacului, spuse :

— Dă-i şi dînşii că s-a ostenit pentru mine ! Ehei, Efimko, dacă eram mai tînăr, nu-mi scăpa : e o comoară de femeie.

Diacul plecă în tăcere.

Boierul îl întrebă :

— De ce eşti supărat, ţi-e somn ?

— Nu prea mă simt bine, boierule, nu ştiu de ce...

Iriniţa sorbi o înghiţitură de cvas, apoi îi dădu pocalul.

— Du-te de te culcă, iar eu oi chibzui aici cu nevasta asta cum stăm cu preţurile din tîrg.

Diacul ieşi.

— Ia spune-mi tu, mărgăritar de preţ, pentru ce-ai venit ? Doar nu ca să îmbăiezi un mort. Ai pe careva la noi ? Pentru el ai venit ?

Sărind în sus de pe laviţă, Iriniţa se aruncă în genunchi în faţa lui :

— Rogu-te smerit şi cu lacrimi, boierule, pentru cazacul care a fost adus astăzi la Pricaz... pentru Stepan...

— Aha ! Boierul se ridică în capul oaselor şi-şi coborî picioarele mai repede decît ar fi fost de aşteptat. Iriniţa îi văzu ochii de lup, licărind pe faţa-i moartă. De Razea vorbeşti ? De Stepan ?

— De el, boierule !

— Şi cine ţi-a spus că se află la noi, diacul ?

— Lumea vorbeşte, boierule, am venit la matale după cele auzite...

— Ai trăit tu cu Razea ?

— Prea puţin, boierule !

— Aşa să fie ? Dar ştii tu, femeie, că acel lotru de cazac şi cu tîlharul de frate-său s-au sumeţit împotriva lui Dumnezeu ?

— N-am ştiut, boierule !

— Şezi colea şi spune-mi tot adevărul. Ştii tu că Stepan Razea a fost în fruntea răzmeriţei sării ?

Cu capul în piept, Iriniţa tăcu o vreme, simţind că se îmbujorează la faţă.

— Văd eu c-ai ştiut !

— Ce a fost a trecut, boierule !

— Vino mai aproape ! Boierul se lungi din nou, întinse picioarele şi, privind-o drept în faţă, urmă : Femeie, satana a fost odată înger şi acel înger s-a sfădit cu Dumnezeu... Iar

Dumnezeu l-a prăvălit din ceruri în iad și l-a ferecat cu lanțuri în focul cel veșnic. Cel care se ridică împotriva măritului nostru țar, se ridică și împotriva lui Dumnezeu. Neamul tîlhăresc al lui Razea s-a ridicat împotriva țarului și tocmai de aceea au fost aruncați în foc, întocmai ca satana de către Dumnezeu... Iar tu crezi că-ți poți găsi mîntuirea lipindu-te cu trupul de satana ? Și-ai cutezat să vii la mine ca să te rogi pentru satana ? De-aia erai tu dulce și lipicioasă ca ceapa din tigaie ! Ei bine ! Acuși culcă-te, iar eu m-oi gîndi peste noapte cum stăm cu socoteala din tîrg... Hei, Efimko, diacule !

Auzind chemarea boierului, din încăperea de alături veni diacul cel bălan.

— Du-o în cămăruța de alături. Mîine i-om face noi vederea... A fost ea la baie, dar nu i-a priit...

— Aș vrea să mă reped pînă acasă, boierule ! Viu eu mîine, viu de dimineață.

— Vrei să cazi pe drum în mîna tîlharilor, să te tîrască undeva sub un pod și să te lase fără cap ? Noi ți-om lăsa capul pe umeri... Ți-e dor de copil ? Îl ai de la Razea ?

— Da, boierule !

— Ia-o de aici, diacule !

— Haide, vino, muiere ! rosti diacul cu asprime.

Îmbrăcat cu caftanul lui roșu, mergea în fața ei cu pași mari, ținînd lumînarea în mînă. Prin mintea Iriniței trecu : „Parcă ar fi călău !“

În odăița cu o singură fereastră se afla un crivat, iar în colț o icoană, cu o lumînărică aprinsă în față.

— Culcă-te aici !

Diacul puse lumînarea pe masă și porni spre ușă. Din prag se întoarse. Vîrfurile pletelor lui bălaie luceau pe umeri. Ochii nu i se vedeau. Spuse încet :

— A pus ochii pe tine, nu știu dacă mai scapi cu viață din mîinile lui... Ți-am spus eu...

— Sînt gata să îndur orice chin, drăguțule.

Diacul plecă. Irinița apucă lumînarea și se apropie de fereastră : îngustă în firida ei de piatră, avea în loc de geam foi de mică și zăbrele frumos lucrate, și era închisă pe dinafară cu un oblon. Fața femeii se oglindi lătăreață, hîdă, în mica boltită.

— Vai de capul meu! Păcatele mele! Vasenka, iartă-mă... Dar Stepanuşka al meu o mai fi pe lumea asta?... Vai şi amar de mine!

Stinse lumînarea şi începu să se roage, aţipind abia către ziuă, întinsă pe podele.

13

Prin vis i se păru că cineva îngînă o cîntare bătrînească, prea bine cunoscută:

De dormit n-a prea putut,
Vise multe a văzut...
Mîndrul parcă se plimba,
Prin odaie tot trecea...

Şi îndată auzi cum erau trase zgomotos zăvoarele de fier, cum cineva parcă scotea de la uşă nişte lacăte şi ţăcănea cu o cheie, iar pe trup i se păru că-i umblau viermi. Voi să-i zvîrle de pe ea cu mîinile, dar mîinile n-o ascultau, viermii nu cădeau, ci se tîrau pe trupul ei, mai sus, tot mai sus, pînă spre ochi. Se trezi culcată pe spate. În faţa ei, ţinînd un felinar cu mică în mînă, cu anteriu lung, negru, descheiat, stătea boierul, cu işlic înalt, roşcat, pe cap. Ochii lui de lup o priveau pătrunzător:

— Hai, nevastă, să mergem la vedere...

Sărind în picioare, Iriniţa făcu o plecăciune în faţa boierului, îşi scutură straiele şi porni în urma lui. Străbătură nişte coridoare de-a lungul zidurilor şi ajunseră la turnul Frolova. În turnul rotund şi umed aşteptau streliţii din strajă, cu cojoace lungi, cu baltage şi făclii.

— Ce-i cu podul?

— E coborît, boierule!

Kivrin întinse streliţilor felinarul cu lumînarea aprinsă.

Intrară în cămara de schingiuiri. La intrarea în turn, pe o laviţă şedea diacul cel îmbrăcat în roşu. Iriniţa se plecă în faţa lui. La ivirea boierului, diacul se sculă în picioare şi nu se lăsă la

loc decît după ce boierul se aşeză la masă. Doi dintre streliţii de pază intrară şi ei aşezîndu-se sub bolta de la intrare.

— Streliţi, spuse Kivrin, nu lăsaţi să intre în turn decît pe călău, pe Kiriuha !

— La poruncă, boierule !

— Diacule, ia o faclă şi du-o la tîlharul cela...

— Am înţeles, boierule.

Luînd o făclie din perete, diacul se depărtă cu Iriniţa.

Boierul porunci streliţilor :

— Ia, băieţi, împingeţi în lături curelele dibei şi aprindeţi focul sub ea.

Ieşind de după masă şi aruncîndu-şi işlicul pe ea, boierul se apropie de sculele pentru cazne, alese dintre ele un cleşte mare şi-l vîrî în foc.

Unul din streliţi aduse lemne, altul le sparse cu baltagul şi aprinse focul pe capacul de fier. Alături, în cămara goală a turnului, se auziră bocetele Iriniţei :

— Şoimule, dragule, în ce hal te-au adus, cum te-au mai sluţit, afurisiţii, te-au ferecat în lanţuri, ţi-au pus ragilă ca la o fiară !

Boierul se apropie de intrarea cămării de unde se auzea glasul ei şi se opri în prag cu mîinile în şolduri. Flăcările înalte aruncau luciri pe tocurile verzui ale cizmelor sale care ieşeau de sub anteriu.

Iriniţa ştergea cu o năframă de mătase faţa sîngerată a lui Razin.

Stepan o întrebă cu glas vlăguit :

— La ce bun ai mai venit ? Să-i faci o bucurie satanei ?

— Stepanuşko, şoimul meu, nu m-a răbdat inima ! Mă doare rău din pricina ta, rău de tot ! Mă duc la boierul Morozov să mă plîng lui împotriva schingiuitorilor tăi...

— La Morozov ? Cel care a fugit de mînia norodului cînd cu răzmeriţa sării ? Să nu te aştepţi la nimic bun din partea lui !

— Mă duc la Vlădică. La însuşi măritul nostru ţar... O să mă rog de ei, să plîng !

— Mai bine uită-mă... Pe Ivan... pe frăţîne-meu... l-au ucis în chinuri... Şi eu-s sortit să pier aci... Nu-l vezi pe satana, pe mortul ăsta ?

Şi cazacul îşi ridică ochii spre Kivrin. Boierul stătea în acelaşi loc. Sub anteriul lui negru se vedea caftanul verde. Licăririle roşcate ale focului luceau pe ţeasta lui netedă.

Plîngînd în hohote, Iriniţa se aruncă de gîtul lui Razin, neluînd în seamă că o înţeapă cuiele din ragila lui, că pe braţe şi pe piept îi curge sîngele şiroaie.

— Pleacă de aici ! Nu-mi mai zădărî inima... Am înţepenit de frig, nici nu te mai simt alături...

— Ei, nevastă, prohodul s-a încheiat, acum să rînduim, praznicul... Du-o dincolo, diacule...

Efim o luă de lîngă Razin şi o împinse în cămara de cazne.

— Aţîţaţi focul ! Ţine-i mîinile ! Să nu mai poată alăpta pui de năpîrci ce s-ar ridica împotriva ţarului...

Iriniţa nu-şi putea aduce aminte mai tîrziu ce făcuseră cu ea. Diacul puse făclia la locul ei, în perete, se dezbrăcă de caftan, se întoarse cu spatele spre ea, ţinîndu-i mîinile într-ale lui, şi se apropie astfel de foc. Femeia aproape că atîrna pe spinarea fierbinte şi lată a diacului.

— A-a-au ! strigă ea nebunită de durere şi văzu laptele ţîşnind, sfîrîind pe cleştele încins.

— A-o-leu ! Ma-a... Din nou ţîşni laptele şi celălalt sîn, smuls cu cleştele încins, căzu pe podea.

— Ai să te neci în sînge, satană ! tună un glas din cămara goală a turnului.

La intrarea în cămara caznelor, în faţa streliţilor, stătea, proptit cu spatele de peretele boltit, un flăcău spătos cu puf roşcat pe obrazu-i cam tont. Flăcăul rînjea arătîndu-şi dinţii mari, ochii cam bulbucaţi urmăreau veseli mîinile boierului. Purta un şorţ de piele, braţele puternice, vînoase, dezgolite pînă la umeri, le ţinea ascunse sub şorţ. Îşi mişca mîinile, de nerăbdare iar capul mare acoperit cu o scufie neagră joasă i se bălăbănea într-una.

— O sută de ani ai să trăieşti, boierule ! Tot mai eşti voinic, mîna nu-ţi tremură şi ochiul vede bine — i-ai luat ţîţele muierii, ca la o căţea...

Lepădînd mănuşile de piele ale călăului şi agăţîndu-le de coada unui topor înfipt într-o buturugă, Kivrin îi răspunse :

— Azi am luat pîinea de la gura călăului ! Ce zici, Kiriuha, lucrez bine au ba ?

— Grozav, boierule !

Irinița zăcea jos, în fața mesei, cufundată într-un leșin adînc ; în locul sînilor, avea acu două pete negre, sfîrtecate. din care sîngele curgea șiroaie.

— Nu-i bine să smulgi țîțele cu cleștele, dar să le arzi, merge ! Efimko, ia toarnă-i apă în cap...

Rămînînd fără caftan, numai în cămașa din stambă albă cu picățele verzi, diacul aduse o găleată cu apă și o vărsă peste Irinița. Femeia își veni în fire, se ridică în capul oaselor și gemu încet, ca și cînd ar fi chinuit-o o durere de măsele.

— Acu e rîndul tău, Kiriuha : răscolește focul și potrivește-ți diba.

Călăul păși spre foc, săltă capacul de fier, și împinse tăciunii sub podea.

În clipa cînd boierul se așeză la locul lui, diacul se repezi spre masă, se sprijini în ea cu mîini tremurătoare și, rotindu-și sălbatic ochii în cap, strigă cu glas tînguitor :

— Să știi, boierule, dacă te mai atingi de femeia asta, mă omor ! Mă juruiesc pe Maica Domnului... Și începu să se închine.

— Ți-ai ieșit din minți, flăcăule ? Nu cunoști legea ? Nu ți-ai dat seama și tu că este ibovnica tîlharului ? I-a fost tăinuitoare, iar pe tăinuitorii de hoți se cade să-i pui la cazne mai grele decît pe înșiși hoții. Dacă-i dăm drumul, sîntem si noi buni taman de dibă !

— Oricine ar fi ea, dă-i drumul ! De nu, fac întocmai precum am spus...

— Așa mă răsplătești tu pentru tot binele ce ți-am făcut ? Te-am învățat buchiile, te-am înfiiat, vreau să te scot diac în slujba țarului. N-am copii — după ce mor, îți rămîne toată averea mea...

— Să nu te atingi de femeie ! Altminterea, nu mai am nevoie nici de cinuri, nici de avuții...

Kivrin se întoarse spre călău :

— Ei, Kiriuha, nu ți-a fost dat să moștenești sarafanul muierii. Treci în turnul Frolova și așteaptă acolo. Te chem eu ! Mă găteam să fiu gropar, și cînd-colo, te pomenești c-o să fiu nun...

Călăul plecă.

— Dacă ți-e atîta milă de ea, Efimko, du-te de grabă în iatacul meu, vezi că acolo pe masă e o hîrtie pe care a scris-o

astă-noapte diacul Senka. Rupe acea hîrtie și arunc-o ! Aseară, după ce am ospătat-o, m-am gîndit să o dau pe mîna lui Ivașka Kvașnin pentru cercetare, dar n-o mai fac... Cumpără-i și tu niște felegene kizîlbășești cu lănțucuri, ca să și le puie pe piept în loc de sîni, și drăgostește-te cu ea, strînge-i părul și acoperă-i capul. Așa să fie... Streliți, după ce s-o îmbrăca muierea, s-o treceți peste rîul Moscova, că de acolo ajunge ea și singură acasă.

14

Boierul avea o barbă argintie, toată numai inele răsfirate. Vîrfurile răsucite ale pletelor cărunte, pe caftanul său albastru-deschis, luceau frumos, ochii semeți străbăteau fără grabă o filă după alta dintr-o carte nemțească cu poze ; pe foile mari, întoarse încet, se zăreau dobitoace și păsări zugrăvite în culori : pantere, elefanți, papagali și păuni.

În odaie intră, înclinîndu-se, un slujitor chipeș, cu păr bălai, îmbrăcat cu chepeneag de brocart alb, strîns pe trup. Se mai plecă o dată și puse pe masă în fața boierului o hîrtie, apoi se trase înapoi, pășind ușor de-a-ndaratelea. Boierul ridică privirile și se uită la el :

— E ziua ta, șerbule ?

— Nu, boierule.

— Atunci de ce te-ai împopoțonat ca un cocoș ?

Slujitorul își cercetă înfățișarea :

— Ne-a poruncit vătaful să ne gătim, boierule.

— Ia cheamă-l încoace pe vătaf și du-te !

Slujitorul se depărtă fără zgomot, în vîrful picioarelor. Boierul luă o epistolă și ceti :

„Prețul acelei oglinzi, boierule Boris Ivanovici, înrămată în argint, este de douăzeci de ruble, iar cutia ei, îmbrăcată în catifea sîngerie fără izvoade, face cinci ruble. Pe ramă, în partea de sus și de jos, sînt prinse două rubinuri, foarte roșii și otova la culoare, fieștecare la preț de cîte o sută și cincizeci de ruble. Aceste rubinuri au fost puse după dorința domniei tale și sînt prinse în gheare de argint. Oglinda însă nu-i

prea curată, te arată cam strîmb — ce să-i faci — în ziua de azi nu se prea mai aduce cleştar de la Veneţia, iar cel de la Novgorod nu-i de soi..."

Vătaful slugilor intră în odaie, îndoindu-şi spinarea bătrînă în unghi drept.

— Ia spune-mi, Sevastian, de ce i-ai pus pe feciori să se împopoţoneze cu brocart ? Porunceşte-le tuturor să-şi schimbe îmbrăcămintea cu una mai de rînd, de nanghin...

— Am înţeles, boierule.

— Tu e bine să te găteşti : eşti om bătrîn şi veşmintele mai acătări înfrumuseţează făptura, ei însă nu se cade să facă aşa ceva, căci îs chipeşi, au păr bălai, cîrlionţat, chip luminos, ochi scînteietori.

— Oi face totul, boierule, precum porunceşti !

— Şi încă ceva ! adăugă boierul, lovind uşurel hîrtia cu pumnul său moale. Mi-a trimis argintarul un răvaş ; a învăţat meşteşugul de la un neamţ, dar o cam scrînteşte. E aci ?

— Aci, boierule, aşteaptă în odaia slugilor.

— Du-te şi mi-l trimite.

Vătaful plecă, iar boierul rămase pe gînduri, uitîndu-se mai departe la poze.

„Frumos zugrăvesc nemţii orice fiară şi orice pasăre, dar la chipuri omeneşti se pricep mai bine talienii — printre ei-s meşteri tare iscusiţi..."

În cămară intră cu teamă argintarul, cu ciubote nalte, cu caftan din felendreş negru, cu barbă lungă, cu mişcări cumpănite, dar cu o sfială ascunsă în fundul ochilor ; părul lui, tuns rotunjit, uns din belşug, era legat pe frunte cu o cureluşă subţirică.

Cîtă vreme se închină la icoane, boierul tăcu. După ce-şi isprăvi rugăciunea, omul se lipi cu spatele de uşă şi făcu o plecăciune. Tot cercetînd pozele, boierul întrebă :

— Cine a scris răvaşul, şerbule ?

— Feciorul meu, boierule. A învăţat carte pe lîngă dascălul de la biserica Sf. Nicolae dintre Nisipuri.

— Ai făcut cu mîna ta cadra la oglinda aceea ?

— Da, boierule !

— Frumos lucru ai făurit ! Dar de ce ai pus asemenea oglindă ?

— Ştiu şi eu, boierule, că te arată cam strîmb, dar mi-am rupt picioarele umblînd după una mai acătării însă n-am găsit... S-o găsi, poate, pe la venetici ori la nemţi...

Boierul nălţă capul şi sub privirea lui aspră meşterul se zăpăci, şi se plecă din nou.

— Ia-ţi oglinda înapoi ! Ştii şi tu de ce : tocmai fiindcă te arată strîmb... Aş fi vrut s-o dăruiesc cuiva. Ce, ai crezut că aş putea să-mi bat joc de cel căruia îi fac asemenea dar ?... În ea se vede nu un chip de om, ci o mutră hîdă, de stîrpitură de pe alt tărîm, de măscărici care se scălîmbăie ca să rîdă lumea de el. Păstrează-ţi-o pentru tine, să te priveşti în ea de sărbători, cînd eşti băut. Hai, du-te !

Argintarul făcu încă o plecăciune, apoi se trase înapoi de-a-ndaratelea, deschizînd uşa cu spatele. Boierul adăugă :

— Pe flăcăul care a scris răvaşul să mi-l trimeţi încoace ; să înveţe buchiile mai departe căci o să fie ceva de capul lui, iar cînd o creşte, îl fac logofeţel...

— Vă foarte mulţămim, boierule.

— În oglinda ceea să te priveşti singur, iar dacă-i găsi un cleştar mai bun, înrămează-l şi adu-mi-l...

Intră vătaful slugilor :

— Boierule, a sosit cu rădvanul în curte mai-marele Pricazului tîlhăriilor.

— Pofteşte-l, adu-l încoace ! Cînd îţi intră lupul în curte, asmute cîinii la poartă.

Împingînd la o parte cartea cu poze, boierul trase cu urechea spre paşii ce se apropiau, apoi se întoarse, lăsîndu-se pe laviţa îmbrăcată cu catifea, rămînînd cu faţa spre uşă. Musafirul intră, bocănind în podea cu toiagul ; ţeasta lui pleşuvă lucea în lumină. Se închină îndelung la icoanele din colţ, apoi făcu o plecăciune :

— Ziua bună ! E sănătos-voinic Boris Ivanovici, boierul de sfat al ţarului ?

— Mulţămesc de întrebare ! Ia loc, boierule, la masa mea, cu cuvenita cinstire.

Kivrin se aşeză, cercetînd din ochi pereţii, bagdadia zugrăvită şi covoarele aşternute pe laviţele late, apoi începu cu înţeles :

— Multe avuţii are stăpînul casei, iar de cinstiri din partea măritului nostru ţar se bucură chiar din belşug !

— Ia să ne aduci ceva, vătafule, ca să-mi cinstesc oaspetele : poate vei fi ostenit, boierule, doar nu mai ești chiar așa de tînăr.

— Ei, trăiesc, umblu, căci se cuvine să muncim, boierule, nu să ne văicărim. Sîntem cu toții slugi ale măritului nostru stăpîn, iar dacă am început să cam ostenesc, de vină nu-s treburile, ci mai curînd anii...

— Așa-i, boierule, ai dreptate...

Vătaful aduse, pe un talger mare, aurit, o carafă cu vin, pocale și gustări.

— Să guști întîi, boierule, din vinul acesta franțuzesc. Apoi o să bem altul — am primit în dar de la negutătorii șvezi o balercuță de vin, drept mulțămire că le-am făcut rost de aliș-verișuri la Novgorod. Așa că, de ne-om înțelege și ni s-o deschide pofta, putem să-i facem aldămașul acestui dar.

— Vai de mine, boierule Boris Ivanovici, mă crezi oare atît de pornit pe băutură ? Beau colea și eu un pocal, două și atît. Amețesc dintr-o nimica toată și atunci simt ca un gol la inimă, iar limba începe să-mi îndruge vrute și nevrute... Ei, în sănătatea domniei tale, Boris Ivanovici !

— Și-n sănătatea domniei tale, Pafnuti Vasilici ! Să mai ai și de acu înainte, mulți ani parte de munca ce o faci, să vezi de treburile stăpînirii...

— Apoi, dacă-i pe așa, să închinăm și în sănătatea boierului de sfat și om de încredere al țarului : să ciocnim... Dar să vorbim mai întîi de treburi, căci pe urmă, dacă oi ameți, uit de toate cele.

— Ce anume te aduce, boierule ? Ești cam scump la vedere...

— Din pricina treburilor multe, boierule ! Căci altminteri chefliul cel bătrîn ar petrece bucuros o viață întreagă la masa domniei tale... Ceea ce m-a adus încoace, Boris Ivanovici, este un lucru de seamă... Nici nu știu cu ce să încep și cu ce să închei ! Cînd te arunci cu capul înainte de pe un pod, în apă, cauți să nimerești unde-i mai adînc — și taman bine dai de vreo buturugă... Să vezi, boierule : am adus la mine, la Pricazul Tîlhăriilor, un lotru, unul Stenka Razin, ăl de-a fost capul răutăților cînd cu răzmerița sării. Și iată, am venit ca să te vestesc, Boris Ivanovici — după rînduială, căci se cuvine să nu fac nimic fără încuviințarea domniei tale — să te vestesc

deci, că în curînd îl pun la cazne, după care oi da seama în scris, despre tot, ce şi cum a fost, măritului nostru stăpîn.

Ochii lui Kivrin, tot mai aprinşi, nu se dezlipeau de faţa gazdei. Îşi urmă vorba :

— De ce te-ai întunecat la faţă, boierule ? Ori poate găseşti vreo jignire în spusele mele ? Să ştii că n-am de gînd să te jignesc...

— Vorbeşte, boierule — atîta numai că-s de altă părere.

— Şi care e părerea domniei tale, boierule ?

— Vezi că omul cela ne-a fost trimis de la Don cu toată cinstea, nu ca un cazac de rînd, ci ca esaul. El şi cu soţii lui, trimeşi în solie, au primit toate cele de cuviinţă, i s-au înfăţişat ţarului, şi pînă la venirea domniei tale, boierule, n-am ştiut de ce mai zăbovesc aci solii cazacilor, de ce nu pleacă spre casă. Acuma ştiu că-l aşteaptă pe omul acesta al lor, îl caută prin toată Moscova.

— Sînt oameni de rînd, boierule ! Nu-i bine să-l slobozim pe tîlhar, nici să-i îngăduim să-şi facă iarăşi de cap la Moscova, să se ţină de răutăţi împotriva boierilor de neam !

— Ai dreptate, boierule ! Dar au şi ei dreptul lor, căci solia a fost trimeasă aci de către Marea Oaste a Donului.

— Apoi, dacă domnia ta nu ştii, ascultă ce-ţi spun : în vreme ce mă aflam acolo, la ei, m-am înţeles cu hatmanul Korneika Iakovlev...

— Kornila, boierule.

— I se spune şi aşa şi altfel... M-am înţeles deci să-l trimeată, împreună cu ceilalţi soli, şi pe acest cap al răutăţilor. Ştie şi hatmanul, că aveam de gînd să-l prindem şi chiar doreşte acest lucru ; de altfel şi pentru ceilalţi cazaci în toată firea Razea este o ruşine şi o mustrare vie, ca şi tot neamul lui. Şi mult mă miră în ceea ce te priveşte, Boris Ivanovici, că ţii parte acestui tîlhar care mai ales împotriva domniei tale a aţîţat norodul cînd cu răzmeriţa sării !...

— Ce-a fost a trecut, boierule. Păcat numai că l-au ucis atunci pe bătrînul vătaf al slugilor...

— Vai, Boris Ivanovici, ce-a fost n-a trecut de loc ! Tîlharul, lotru cela e şi azi acelaşi. Lupu-şi schimbă păru, dar năravu — ba !

— Să bem, Pafnuti Vasilici ! Poate te-i mai îmbuna.

— Nu, boierule, dintîi să punem ţara la cale — om bea pe urmă...

— Aşa vrei ? Bine ! Atunci ascultă !

Morozov se învăpăie la faţă ; rotindu-şi ochii semeţi de la un perete la altul, se trase mai aproape pe laviţă şi urmă cu glas îndărătnic :

— Oare nu iscoadele domniei tale l-au înhăţat pe aţîţătorul cela cu numele de Razea ?

— Ce-i drept, e drept, boierule ! Mi-a răpus tîlharul un om foarte bun, un tătar şi nu numai pe el. Tătarul era vînjos, puternic, îndesat, dar afurisitul de Razea l-a sugrumat în timp ce se încăieraseră pe rîul Moscova... Nu ştiu zău cum de a putut să facă aşa ceva !

— Bine i-a făcut !

— Tare mă minunez, boierule ! Dacă e aşa, apoi curînd tîlharii or sări să ne stîlcească slujitorii în bătaie, iar boierii or începe să bată din palme şi să strige : daţi-le la cap ! păliţi-i !

— Să nu se mai bage slujitorii în daraveri neîncuviinţate de lege. Despre acel hatman al răzmeriţei sării a fost încunoştiinţat Ivan Petrovici Kvaşnin şi, împreună cu el, boierule, am stat şi am judecat, ce şi cum să facem. Şi am judecat uite-aşa : „E oare înţelept să-l ridicăm în vreme ce se află aci venit cu solia ? De-l ridicăm, ne putem aştepta la o răscoală şi mai aprigă pe Don !“ Iar Kvaşnin mi-a spus : „Şerbii care au săvîrşit nelegiuiri la Moscova, şi au fugit la cazaci, nu mai sînt supuşi judecăţii, dacă se întorc la Moscova în chip de cazaci“. Tot astfel stau lucrurile şi cu lotrul cela ; dacă nu l-am înhăţat atunci, acum legea nu mai îngăduie să punem mîna pe el ! Iar domnia ta, boierule, mă iartă că ţi-o spun făţiş, în tot ce-ai făcut te-ai pripit şi ai încălcat legea.

— Dacă stăteam pe gînduri, se făcea nevăzut de mult, boierule ! Iar de vreo încălcare a legii nu poate fi vorba întrucît i-am scris toate de-a fir a păr măritului nostru stăpîn în epistola ce i-am trimes-o de pe Don...

— S-ar cuveni să vorbim şi despre acea epistolă a domniei tale, boierule.

— Of, Boris Ivanovici, e vădit că stai în calea mea...

— Nu te grăbi totuşi să aduci la îndeplinire cele ce ţi-ai pus în gînd, Pafnuti Vasilievici.

— Foarte rău, boierule! Îl urmezi pe măria sa ţarul, înveşmîntat în milostenia sa, ca într-o haină de samur, dar nu cauţi să fereşti Rusia de răscoale! Ochii de lup ai lui Kivrin scînteiau. Tremurînd de mînie, se ridică în picioare.

Morozov se trase şi mai aproape de el, pe laviţă şi zise, ridicînd semeţ capul:

— Nu te pot trage la răspundere, boierule, fiindcă eşti om bătrîn! Dacă nu erai bătrîn, vorbeam altfel cu domnia ta pentru cele ce ai grăit astăzi.

— Toate astea-s uneltiri ale lui Kvaşnin, prietenul domniei tale, care caută să iasă ca păduchele, în frunte, iar domnia ta, boierule, îi netezeşti calea. Dar să ştii, Boris Ivanovici, că vaca n-o să zboare nicicînd ca şoimul!

Kivrin se îngălbenise la faţă, mîinile îi tremurau, toiagul său bătea mărunt darabana pe podea.

— Hei! Vătafule! Du-l pe boier pînă la rădvanul lui şi arată-i drumul, să nu uite cumva încotro trebuie să plece...

Kivrin ieşi.

Morozov se apucă din nou să privească pozele din carte.

15

Candelele aprinse la icoane răspîndesc o boare de lumină gălbuie. În adumbrirea aceasta gălbuie, jupîniţa cu cosiţele bălaie, răsfirate pe umeri, păşeşte de colo-colo mînioasă prin odaie. Cununiţa şi-a lăsat-o pe laviţă.

— N-am parte de nimic din cîte-şi doreşte sufletul meu! Ce soartă nemiloasă...

În iatac intră dădaca, bocănind în podele cu toiagul.

— Dădacă, te-am trimis să cauţi urma acelui cazac, iar tu n-ai mai dat pe aici, de-atîta amar de vreme!

— Nu te mînia, măicuţă! Multe am aflat, dar toate nu fac — vorba ceea — nici două parale...

— De ce?

— Cazacul a fost dus la Pricazul Tîlhăriilor și va fi pus la cazne, cum mi-am dat eu mai demult cu presupusul. Nu mai departe decît astăzi a venit la boierul nostru însuși lupul cel bătrîn, chiar cel ce se îndeletnicește cu treburile tîlhărești, boierul Kivrin. Iar eu, măicuță, păcătoasa de mine, am ascultat la ușa care duce în cămăruța de alături — vai, dacă mă prindea Boris Ivanovici, o pățeam ! — dar mai presus decît moartea este dorința de a-ți face pe plac matale, crăiasa mea de pe alte tărîmuri. Iar matale bați din picior către mine, o biată bătrînă...

— Nu-i frumos să asculți pe la uși, dar fie ! Și ce-ai aflat ?

— Am aflat că-i adevărat ce vorbește lumea ; însuși lupul i-a spus boierului : „L-am înhățat pe lotrul cela de pe Don, pe Razea, dar mai înainte de a-l pune la cazne, am venit să vorbesc cu domnia ta, Boris Ivanovici".

— Și boierul ce-a spus ?

— I-a dat porunca să nu se grăbească cu caznele, să mai adaste oleacă.

— Și pe urmă ?

— Mai departe n-am mai cutezat să ascult, Ilinișna, mi-a fost teamă că intră boierul în cămăruță și dă peste mine ; m-am depărtat de acolo tiptil... Lupul cela, măicuță, are în slujba lui un diac de-i zice Efimka... L-a făcut din flori, cu o roabă... o iubea mult de tot Kivrin. După ce-a murit femeia, boierul l-a luat în casa lui pe Efimka și spune la toată lumea că ar fi fost un copil găsit. Dar noi știm ce-i cu el...

— Of, dădacă, mult îți mai place să asculți toate zavistiile și clevetirile !

— Vezi, crăiasa mea, că lumea vorbește și lumea nu-i clevetitoare, nu vorbește de-a surda...

— Grăbește-te, dădacă ! Aud pași : vine boierul.

Dădaca plecă în grabă, ferindu-se să mai bată în podea cu toiagul.

Jupînița rămase în picioare cu fața spre fereastra întunecată.

— Ilinișna, spuse boierul, aici, la tine, miroase ca într-o chilie de maici : a oloi. Și ce-i cu lumina asta, numai de la candele ? Hei, fetelor !

La chemarea lui intrară două fete bălaie cu sarafane albăstrii și cu funde de mătase pe cap.

— Aprindeţi lumînări, scoateţi din sipetul de sub laviţă ierburi mirositoare, aprindeţi-le şi afumaţi în odaie că nu-mi place mirosul ăsta de mănăstire.

Fetele aprinseră lumînări, afumară prin cămară cu iarbă miresmată şi plecară. Lumînările ardeau acum, singuratice, pe masă.

— De ce eşti mohorîtă, Ilinişna ? Ia priveşte aci şi te bucură. Ia te uită ce ţi-am adus de la nemţi ! Da de ce ţi-ai scos cununiţa ?

— Ce mi-ai adus, boierule ?

— Uită-te, nu fii îndărătnică, apropie-te de masă. Ţi-am adus nişte poze colorate, cu fel şi chip de vietăţi : tigri, lei zugrăviţi, dar argintarul a cam dat greş, aşa că trebuie să mai aştepţi cu darul celălalt.

— Geaba te osteneşti, boierule ! N-am nevoie de daruri ! Şi aşa e casa plină.

— Atunci cu ce să te bucur, Ilinişna ? Spune, ce-ţi doreşte inimioara ?

— Aş dori, boierule, să dau ochii cu acel om care m-a scăpat cînd cu răzmeriţa sării ; acesta ar fi darul cel mai de preţ ce mi-l poţi face, boierule. Căci de nu era el, nu mai aveai acum cui face daruri ! Răzvrătiţii voiau să dea foc casei, dar el nu i-a lăsat ; iar dacă dădeau foc casei, îmi făceau seama şi mie. Şi domnia ta, bărbatul meu, ştii prea bine că nu mă puteam mişca. Ceilalţi fugiseră toţi care încotro de teama mulţimii, iar domnia ta nu te puteai arăta.

— Spui adevărul curat, Ilinişna ! Atunci, după ce m-am mai dezmeticit, tare mi-a fost teamă pentru tine. Dar cine e acel om ? Dacă a făcut ce-a făcut pentru mine şi pentru tine, la o adică, de ce oare să nu-l putem vedea ?

— Nu putem, boierule ! Şi iată că de la o vreme nu-i zi de la Dumnezeu să nu mă doară inima : trăiesc, mă mişc, sînt înconjurată cu toată cinstea dar nu pot să-i mulţumesc omului căruia îi datorez şi cinstea şi viaţa...

— Dar spune o dată, Ilinişna, soţioara mea iubită, cine e acel om ? Un şerb, un om de rînd ? Sînt gata să aşez la loc de cinste, în casa mea, un astfel de oaspe.

Jupîniţa păşi spre bărbatul ei şi-l îmbrăţişă ; se mai luminase puţin la faţă, dar în ochi îi mai stăruia totuşi o umbră de neîncredere.

— Omul cela, boierule, a fost dus nu de mult la Pricazul Tîlhăriilor şi va fi pus la cazne ca un tîlhar de rînd. E cel care a fost hatman cînd cu răzmeriţa sării...

— Razea ?

— El, boierule !

— Dar de ce arzi aşa, Ilinişna ? Şi apoi : de ce nu mi-ai spus pînă acu nimic ? Cum de te-a putut scăpa tîlharul de la moarte, cînd tocmai el a stîrnit răscoala ?

— Nu mă crezi, boierule ? Atunci, să le dai crezare fetelor, căci şi pe ele le-a scăpat atunci de ocară. Mie mi-a spus : „Dormi, nimeni nu se va atinge de tine !"

— Vorbeşti anapoda ! I-auzi vorbă : „Dacă nu mă crezi pe mine, să le crezi pe slujnice !"

— Crezi poate, boierule, că spun poveşti ori am băut vreo fiertură de buruieni descîntate ?

— Ştiu că tu nu spui minciuni.

— Atunci ce te face să te îndoieşti ?

— Nu mă dumiresc ce-i la mijloc. Ivan Petrovici Kvaşnin a sărit în apărarea lui Stenka Razin. Iar Kivrin s-a dus la Don anume ca să pună mîna pe acest Razea şi i-a scris de acolo ţarului... Ţarul are multă încredere în Kivrin. Acesta l-ar înghiţi bucuros de viu pe Kvaşnin, dar nu poate, căci boierul e prea tare pentru dinţii lui... Pe Kivrin îl sprijină cneazul Iuri Dolgoruki... I-am spus chiar astăzi lui Kivrin : „Pe Razea l-au ridicat fără temei legiuit, deci s-ar cădea să i se ierte vina". Nu ştiu însă dacă ţarul va judeca tot astfel... Şi încă ceva... Cine şi cînd te-a înştiinţat că Razea a fost dus la Pricaz ?

Îmbujorîndu-se la faţă, jupîniţa se desprinse de gîtul soţului şi se depărtă puţin.

— Ai vrea să ştii, boierule, de unde am aflat acest lucru ? Dar ce, crezi că e ceva de taină ? În tîrg toată lumea vorbeşte de asta, iar eu, în drum spre biserică, doar trec prin tîrg... M-am aprins zici ? Da ! Crezi oare că m-aş frămînta atît, dacă aş şti că omul care m-a scăpat de la moarte este slobod ?

Boierul aruncă pe masă cartea cu poze şi se lăsă pe laviţă.

— Şezi şi tu, Ilinişna ! Dacă ne-am apucat să vorbim şi să judecăm, trebuie să ducem lucrurile pînă la capăt...

Jupîniţa se aşeză pe marginea laviţei.

— Vino mai aproape ! Doar nu-mi eşti străină... Hai să ne gîndim amîndoi cum să-l scoatem pe Razea din mîinile lui Kivrin... Deşi e lucru drept să-l scoatem de acolo, nu ajungem la asta decît pe căi ocolite. Eu unul însă nu sînt deprins să umblu strîmb, pe căi piezişe.

— Nu văd ce ar fi strîmb în treaba asta, boierule, de vreme ce însuşi Kvaşnin crede că este vorba de o pîră nedreaptă.

— Nu e o pîră, nevastă, ci o încălcare a legii... I-am spus lui Kivrin că Razea a fost trimis de Oastea Donului cu toată cinstea, ca esaul, dar Kivrin se îndeletniceşte de mult cu treburile tîlhăreşti, a fost prin părţile Donului şi s-a înţeles cu hatmanul. Şi ţarul ştie totul, prin mijlocirea lui Kivrin, iar hatmanul îl scoate pe Razea vinovat de acea faptă tîlhărească — tocmai aici începe strîmbătatea, Ilinişna. Strîmbătatea mea stă în faptul că trebuie să-l scot pe acel cazac din bucluc şi să-l las să plece mai înainte ca Duma împărătească să fi luat o hotărîre, iar ţarul să-şi fi dat încuviinţarea. Iar dacă-l las să plece, încep clevetirile şi ţarul nu mai este chiar atît de tinerel, a trecut vremea cînd îl învăţam eu ce şi cum să facă. E neîndoielnic că cneazul Iuri se va ridica împotrivă-mi şi Dolgoruki se bucură pe lîngă ţar de altă trecere decît Kvaşnin, pe care toţi cei cu greutate îl socot cam beţiv. Am aflat mai de mult că şi la Duma împărătească se duce ameţit de băutură...

— Atunci să nu-mi mai faci darul pe care ţi l-am cerut, boierule. Am înţeles tot ce mi-ai spus : deci nu mi-e dat să-mi găsesc liniştea.

Jupîniţa voi să se ridice.

— Stai jos, nevastă ! Cînd te-am luat, nu bănuiam ce fată are Miloslavski — vorbesc de mezină. Cea mare a ajuns ţarină, chemată să domnească, deşi este prea blîndă din fire. Ştii şi tu că nevestele boierilor se tem de vorba şi de ochiul soţului, iar cînd se nimereşte una mai îndărătnică, o domoleşte el cu biciul. Între noi doi n-a fost şi nu poate fi vorba de bătaie ; tocmai de aceea învoiala dintre noi nu poate să nu fie trainică. Cunoaştem amîndoi adevărul, atîta numai că între adevăr şi dreptate este o deosebire. Judecînd drept, cazacul n-a fost ridicat în chip legiuit, şi nu atunci cînd ar fi trebuit. Adevărul este însă altul : a săvîrşit o tîlhărie şi astfel de oameni sînt ridicaţi fără vorbă. Kivrin are dreptate : dacă

i se dă drumul, va pune iarăşi la cale vreo fărădelege şi atunci m-am făcut de ocară. Şi aceasta o vede nu numai Kivrin, dar şi ţarul! Să stăm deci şi să judecăm: ce este mai de preţ pentru mine?

— Dreptatea şi obrazul, boierule!

— Da... însă tu eşti mai de preţ pentru mine decît obrazul...

— Te-oi crede, dacă ajung să-l văd pe cazac în odaia mea.

— Dar acu nu mă crezi?

— Mă îndoiesc... Doar te-ai îndoit şi mata, boierule, cînd ţi-am spus că m-a scăpat de la moarte însuşi hatmanul răzmeriţei sării!

— Aşa a fost, dar a trecut. Ţi-am dat crezare. Mă tem de altceva: e tînăr, cutezător, în ochii lui arde o văpaie ciudată; am aflat toate astea cetind mărturiile cercetării. Cum rămîne cu obrazul meu dacă mi te răpeşte? Taci! Nu vorbi! Un om ca el e gata oricînd să facă lucruri de care altul s-ar speria şi în vis...

— Te temi de mînia ţarului, asta-i... Cît despre mine, am fost, sînt şi voi rămîne a matale!

— Oare? Eşti o făptură aprigă, fierbinte ca focul... O ştiu, nu de azi... Cînd te înflăcărezi, îţi pierzi şi capul. Tocmai aceasta îmi place la tine, Ilinişna, dar tocmai de aceea mă şi tem... Treaba despre care vorbim nu e prea grea: îi poruncesc diacului să scrie o hîrtie, o iscăleşte Ivan Petrov, apoi rămîn de făcut trei paşi pînă la ţar şi cel ce te-a scăpat, Razea, a scăpat şi el cu viaţă... Cînd ai să te vezi cu el, ai grijă să nu te faci de ruşine... Las totul în seama cugetului tău.

— Vai de mine, boierule, ţi-e teamă?!

— Mă tem de tine! rosti bătrînul, scuturîndu-şi pletele argintii şi ridicîndu-se. Duşmanii nu o dată m-au călcat în picioare, dar pînă la urmă tot ei au fost doborîţi în noroi... Deschide cartea cu poze, Ilinişna; în ele e multă frumuseţe şi meşteşug omenesc...

Şi boierul puse pe carte mîna lui moale, făcu un pas spre soţia sa, o sărută, apoi plecă în grabă.

„Poze şi iar poze, tigri, lei, vulturi... Of, de-ar face treaba aceea mai degrabă!"

Jupîniţa îşi strigă fetele şi începu să le alinte şi să le îmbrăţişeze în timp ce ele o pieptănau.

Kivrin stătea la masă în turnul caznelor, cu ochii săi de lup aţintiţi asupra dibei, deocamdată fără întrebuinţare.

— Ce ai rămas pe gînduri, boierule ? întrebă dvoreanul, uitîndu-se la mai-marele lui.

— Nu prea mă simt bine, Ivanîci. Apoi şi cu treburile noastre... Streliţi, duceţi-vă de-l scoateţi pe tîlhar din belciuge. Luaţi-i şi obezile de la picioare şi aduceţi-l încoace. Cu caznele mai aşteptăm...

— De ce, boierule ?

— Aşa, Ivanîci. M-am dus să mă cert cu Morozov ; îi ţine partea răzvrătitului, iar de vină e tot Kvaşnin...

Razin fu adus în turn. Dădea din mîini, dezmorţindu-şi umerii. Cămaşa de pe el, scoarţă de sînge, era îngheţată.

— Aha, aici e ceva mai cald !

— Ia să-ţi vîr eu mîinile, flăcăule, în curelele de schingiuit căci cei ca tine n-au voie să dea din mîini sub dibă, se legă de el un streliţ.

— Ce te priveşte ? Lasă-mă să-mi dezmorţesc mădularele.

— N-ai nevoie ! Eşti voinic, te încălzeşti şi legat fedeleş în rogojini.

Streliţul se încăpăţîna, căutînd să-i prindă mîinile.

— Ia mai du-te încolo !

Şi-l îmbrînci. Streliţul, zăngănindu-şi baltagul, zbură către podul ce ducea spre turnul Frolova. Sări în picioare, mînios, îşi apucă baltagul şi se repezi la Razin :

— Ia să-ţi cerc ţeasta !

— Cearcă numai ! O să fie un leş mai mult, ticălosule !

De la masă un glas fără vlagă porunci :

— Streliţule, netot ce eşti ! L-a sugrumat pe Iumaşka care era cît un munte — ţie îţi suceşte gîtul într-o clipă ca unui cucoş. Nu-l mai lega ! Lasă-l să se încălzească...

Un zîmbet jucă pe faţa sîngerată a lui Razin :

— La asta nu m-am aşteptat ! Se vede treaba că-s nevoit să mulţămesc şi satanei. Ehei, nu eşti fricos... Aş fi vrut să mă spăl !

— Aici nu spălăm decît în sînge, îi răspunse Kivrin.

— Dacă-i aşa, bine !

Cazacul se plimba prin fața dibei și potcoavele-i țăcăneau pe lespezi, scoteau un sunet deosebit cînd călca peste chepengul de fier. Streliții din strajă se foiau, furișînd priviri spre arătarea cea cumplită, cu fața neagră de sînge închegat și ochi sfredelitori. Diecii se traseră cît mai departe pe lavițe. Nici dvoreanul nu era mai liniștit. Kivrin ședea nemișcat, cu ochii țintă la dibă.

În prag, rezemată cu spatele de ușori, se vedea făptura mătăhăloasă a călăului cel roșcat, cu brațele despuiate pînă la umăr vîrîte sub șorțul de piele, cu scufia neagră pusă pe o ureche. Și el ședea liniștit ca și boierul, rînjindu-și dinții mari pe fața-i tîmpă. Kivrin își întoarse privirile spre călău.

— Kiriuha, pare-se că azi noi doi n-o să facem prea multă treabă.

— De ce, boierule ?

— Așa... Ia fă focul sub dibă, să se mai încălzească lotrul... să se dezmorțească.

Călăul aprinse focul. În turn veni un diac cu caftan negru și scufă de catifea ; se plecă în fața boierului și puse pe masă o foaie de hîrtie.

— Ce-i asta ?

— Din partea cneazului Morozov, boierule !

— Hai, Efimko, citește !

Diacul îmbrăcat în roșu se apropie de masă, luă cu mișcări măsurate hîrtia, o despături și citi cu glas tare :

— „Către mai-marele Pricazului Tîlhăriilor, boierul Kivrin, la cererea lui, trimetem următorul răspuns la întrebarea făcută cu privire la cercetare" :

„Din porunca măritului nostru oblăduitor, țar a toată Rusia, cea mare, cea mică și cea albă, atotstăpînitor Alexii Mihailovici, i se cere dumnealui, boierul Kivrin, să-l dea pe cazacul ce l-a luat prins, și anume pe esaulul soliei de iarnă a Donului, Stepan Razin, la Pricazul Lăuntric, la boierul Ivan Petrovici Kvașnin, fără zăbavă și grabnic să-l ducă din cămara de cazne la intrarea în turnul lui Frol, încredințîndu-l streliților lui Ivanov din Pricazul lui Poltev, care fac de strajă la Pricazul Lăuntric, pe lîngă boierul Ivan Petrovici Kvașnin".

— Va să zică așa ! Auzit-ai, Ivanîci ! Ostenitu-ne-am degeaba pentru țară, toată truda noastră s-a dus pe apa sîmbetei ! Epistola are pecetea țarului, diacule ?

— Are, boierule.

— Efim, pune bine hîrtia, că o să avem nevoie de ea. Streliţi ! Pesemne caftanele voastre roşii nu-s pe plac boierilor Morozov şi Kvaşnin. Au să vă înlocuiască oamenii lui Poltev, cei cu caftane albe. Deocamdată luaţi-l de-aici pe tîlharul acesta, aşa cum se află, fără fiare — şi nici nu-l legaţi ; chiar şi dacă o fi să fugă, să nu vă prea pese, căci pentru asta or fi traşi la răspundere alţii, nu voi. E coborît podul ?

— Este, boierule !

— Ei, cazacule ! Simt eu că ai un viitor măreţ ! Ia-ţi zborul.

Şi Razin fu scos afară din turn.

17

— Jupîniţa mea, Ilinişna, drăguţo, primeşte-ţi mosafirul : ţi-a venit cazacul.

— Unde e, dădacă ?

— Aci, la uşă...

— Adu-l încoa, adu-l !

Bocănind în podele cu toiagul, dădaca aruncă o privire dincolo de uşa întredeschisă.

— Hei, tu, cum îţi zice ? Eşti botezat au ba ? Intră la jupîniţa !

Ţăcănind cu potcoavele cizmelor, Razin intră, îmbrăcat cu un caftan albastru de împrumut, cu cămaşa plină de sînge, ca şi faţa.

— Dădacă, moaie repede în spălător un ştergar şi dă-i să-şi spele faţa...

— Vai de mine, jupîniţă, n-am crezut că o să-mi fie dat în viaţă să spăl sînge de tîlhar !

— Nu mai cîrti şi fă precum am spus !

Tot stupindu-şi în sîn şi bombănind mereu, dădaca udă un ştergar şi i-l întinse lui Razin care se frecă pe obraz.

— Mai freacă-te şi pe aici, balaure — gîtul şi mîinile, îţi sînt de speriat... şterge-te cum trebuie.

— Bine, vrăjitoareo !

— Înghiţi-te-ar pămîntul : auzi, să mă facă vrăjitoare pe mine, femeie bătrînă ! De-ar fi după mine, n-ai fi călcat în vecii vecilor pragul acesta...

— Du-te, dădacă, vreau să vorbesc cu el între patru ochi.

— Vai... mă tem să te las singură cu tîlharul, crăiasa mea din poveşti ! Să strig barem fetele ?

— Pleacă, n-am nevoie de nimeni !

Dădaca ieşi bombănind şi aruncînd peste umăr priviri crunte către Razin.

— Stai jos, cazacule, uite aici. Nu, nu acolo, vino mai aproape, lasă-mă să te privesc în faţă... Nu-mi place faţa ta, n-am văzut la nimeni ochi ca ai tăi...

— I-am făgăduit boierului să nu stau prea mult cu matale...

— Cine a avut grijă de tine, eu sau boierul ?

— Nu ştiu, dar am făgăduit şi-mi ţin făgăduiala !

— Să ştii că, dacă nu eram eu la mijloc, poate că boierul, cu toată dreptatea şi cinstea lui, te lăsa la Pricazul Tîlhăriilor. Eu sînt cea care n-am îngăduit acest lucru...

— Pentru asta îţi mulţămesc, jupîniţă !

— După faptă şi răsplată : tu m-ai scăpat de la moarte şi eu am făcut la fel. Spune : tu ai fost cel ce a stîrnit răzmeriţa sării ?

— Eu am căutat să îndrum oamenii... porniţi de mai nainte împotriva boierilor...

— Spune-mi : cum e în stepă ? E frumos ? E soare mult ? Eşti slobod să mergi unde vrei ? Dar pe mare ? Dar în munţi ?

— Lumea e mare şi plină de soare, jupîniţă, iar viforele şi furtunile ei nu-l chinuiesc, nici nu-l înspăimîntă pe om, ci mai curînd îl bucură... Întunericul şi răutatea din lume, de la cei haini se trag, jupîniţă ! Te doare inima văzînd cum unii se lăfăiesc şi-şi irosesc zilele în petreceri şi ospeţe, mănîncă bine, dorm în puf şi poartă pe umeri numai ţesături aurite şi scule scumpe. Cei mulţi se hrănesc cu un codru de pită uscată dar chiar şi pe acela îl smulg din mîinile lor şi-l calcă în picioare voievozii, diecii şi logofeţii, care varsă sîngele oamenilor şi-i ferecă în lanţuri. Şi pentru ce ? Ca să trăiască ei mai bine.

— Sărută-mă ! Adevăr grăieşti ! Dar mai cu seamă, vezi adevărul ! Şi eu simt acest adevăr, dar putere n-am ca să mă ridic în apărarea lui. Sărută-mă !

— Fie... Dulce mai e sărutul tău, jupîniţă. Tu n-ai mai văzut ochi ca ai mei, iar eu n-am cunoscut pînă acum asemenea sărutări...

— Ai putea să mă iubeşti, cazacule ?

— Nu ştiu, jupîniţă...

— Nu ştii ? Şi te încumeţi să mi-o spui ? Doar eu te iubesc!

— Nu ţi-e frică să mă iubeşti ? !

— Nu cunosc frica !

— M-ai urma, jupîniţă ?

— Te-aş urma oriunde, chiar şi la cazne.

— Ţi-ai pierdut minţile !

— O femeie, cînd iubeşte, îşi pierde minţile ! Sufletul arde într-însa, inima iubeşte şi ea nu mai ştie ce e frica, nu mai ştie de nimic în afară de bucurie, acea bucurie ce-o simte steaua ce pică din cer pe pămînt şi se stinge în drum... Nu mi-e frică nici că sufletul meu se va stinge şi privirile mi se vor întuneca ; primesc bucuroasă orice şi, cu cît ar fi mai mare ruşinea, cu atît mai luminoasă va fi şi bucuria mea... Mai sărută-mă o dată !

— Nu... nu pot.

— Va să zică, aşa eşti ? Pentru tine fac parte dintre cei ce se îmbuibă şi urăsc norodul, din cei ce se bucură de cruntele lui dureri, de sărăcia lui ! Aşa-i, aşa-i ?

— Cred cele ce-mi spui, jupîniţă ! Îmi dau seama că nu eşti la fel cu ceilalţi, dar trebuie să afli şi cine-s eu !

— Hai spune !

— Eu străbat mări, rîuri, aşezări ! Făptura pe care o iubesc, o alint, apoi o părăsesc, chiar dacă mi-e milă, căci nu pot să fac altfel... Eu sînt ca o fiară sălbatică şi boierii vor porni împotrivă-mi o vînătoare aprigă, mai rău decît împotriva unei fiare ; dar nu mă tem de ei ! Simt însă că mila de tine mi-ar putea robi sufletul şi de asta mă tem ! Te mai întreb : unde ai putea pleca tu cu mine, pe ce drumuri, grele, drumuri peste puterile tale ? Să fugim în munţi ? Dar muntenii din Kaidar, tătarii din Daghestan şi cneazul Kazbulat, care îs mai răi ca fiarele, ne-ar prinde fără doar şi poate.

În stepă ordînii [1] iau robi chiar şi turci de la Azov... şi n-aş vrea să mi te răpească din faţă-mi, să te vîndă păgînii ca roabă. Puţină bucurie ai mai cunoaşte în viaţă, şi nici cinste, nici preţuire ! N-aş putea îndura să te ştiu bătută şi chinuită. Doar nu ţi-a venit sorocul să-ţi schimbi palatele pe o căruţă tătărească cu coviltir ! N-aş fi în stare să te feresc de primejdie şi nu-ţi pot răsplăti binele cu răul...

Jupîniţa îşi lăsă ochii în jos.

— Nu te supăra de cele ce-ţi spun căci îţi doresc numai binele. Să ne despărţim cîtă vreme sufletele noastre nu s-au apropiat prea mult unul de altul ! Mai gîndeşte-te : dacă te-aş duce la Don, acolo e nevasta mea, dar nu în asta ar fi tot răul. Rău ar fi altceva : te-ai prăpădi de dorul meu, aşteptînd să mă întorc acasă din lungile noastre podgheazuri. Am venit pe lumea asta, ţi-o spun numai ţie — ca să le plătesc celor răi pentru răul făcut, chiar dacă eu caut dreptatea în ura ce o duc cu mine, ce-mi pîrjoleşte sufletul ! Tu zici că sufletul tău e încălzit de iubire — al meu însă arde de ură... Rămîi cu bine ! Îngăduie-mi să mă plec în faţa ta pentru tot binele ce mi-ai făcut, pentru dragostea ta şi pentru slobozenia ce mi-ai dăruit-o.

Şi cazacul se sculă în picioare aplecîndu-se adînc în faţa jupîniţei. Ea îşi ridică ochii şi întinse mîinile spre el :

— La ce bun mi-ai mai scăpat atunci viaţa ? Mai sărută-mă o dată !

— Of, jupîniţă, n-ar trebui... Ei fie, am să te sărut ca pe o soră !

— Nu vreau să-ţi fiu soră ! Mi-e silă de aşa ceva ! Vreau să fiu iubită... Of, cazacule, cazacule...

— Trebuie să plec. Rămîi cu bine ! Aşteaptă boierul...

— Spune-mi, vrei din nou să stîrneşti o răscoală ?

— Mă arde uite-aici... Tatîne-meu, frăţiorul, of... Ei, am plecat, jupîniţă.

— Ia darul acesta.

— N-am unde să-l pun !

— Porţi o cruce la gît ? Leagă-l de ea...

[1] Tătarii.

— Am avut una cînd eram copil, dar am pierdut-o...

— Ia-l ! Nu te mai uita la mine, pleacă-ţi ochii şi du-te ! Dădacă, călăuzeşte mosafirul !... Unde eşti ! Du-l grabnic de aici...

— Atîta aştept, crăiasa mea din poveşti ! Hai, vino, balaure !

După ce uşa se închise, jupîniţa se trînti pe laviţă cu faţa în jos, cutremurată de plîns ; mărgăritarele cununiţei ce-i căzuse în mînă în locul perinei trosneau între dinţii ei. Auzind paşi cunoscuţi, se ridică, îşi şterse lacrimile, făcu cîţiva paşi prin odaie şi îndreptă feştila candelei care ardea cu flacără prea mare. Boierul intră şi o întrebă din prag :

— Ei, ţi-a mai venit inima la loc, Ilinişna mea ?

Jupîniţa îi răspunse parcă mai senină :

— Soţul şi stăpînul meu ! Acum sufletul mi s-a liniştit, de azi înainte nu te mai supăr, iar darurile tale le voi primi cu bucurie.

— Mă crezi cînd îţi spun că pentru mine eşti mai de preţ decît chiar cinstea ?

— Te cred, boierule !

Se apropie de el şi-i cuprinse cu mîinile părul cărunt.

— Ei, ei... ei... degeaba m-am temut... Stai puţin, trebuie să ies, să văd ce pot face ca să plece în linişte : nu cumva să-l prindă iarăşi căci afară e întuneric... Să înnopteze la noi, iar nu se poate, nu s-ar cuveni...

Se întoarse în grabă, o mîngîie pe păr şi plecă.

18

În odaia slugilor, oamenii lui Morozov dregeau, unii hamuri, alţii încălţări ; cîţiva flăcăi jucau cărţi pe o masă, la lumina unei surcele aprinse într-un belciug de fier. Alături de ei un băieţaş tot schimba surcelele aprinzînd altele. Mai mulţi şerbi se tolăneau pe laviţe, pufăind din lulele. Odaia slugilor era încăpătoare. Ferestruica prin care ieşea fumul fusese deschisă.

Razin stătea în picioare lîngă prichiciul sobei, acoperind cu spatele lui lat gura cuptorului şi uşiţa care o închidea.

Cazacul avea pe umeri un cojocel argăsit. Vătaful slugilor, un om cărunt, îi întinse un gîrbaciu de călău.

— Poftim, flăcăule, încinge-te de două ori.

Careva şugui :

— Vînjos flăcău ! Ar ieşi din el un călău straşnic ! E bun de scos în piaţa Ivanova...

— Nu vă mai hliziţi atît ! Codirişca o vîră călăii uite-aici, flăcăule... în faţă, niţeluş mai spre dreapta... Dar căciula asta o fi bună ? Merge ! Nu-ţi găsesc o secure potrivită, toate-s numai de tăiat lemne...

— Dă-mi de care o fi... şi gata !

Boierul intră pe uşă.

Toţi, în afară de Razin, începură deodată să se foiască : cei care jucau cărţi le pitiră, fumătorii îşi ascunseră lulelele în pumni, unii le vîrîră care pe unde apucară.

— Ei, slujitori, care din voi fumează mahorcă n-are decît să fumeze. Nu mai pitiţi lulelele că daţi foc casei. Nu-s nici duhovnicul vostru, nici cinovnic de la vistierie.

Boierul îşi întoarse privirile spre Razin şi adăugă :

— Eşti gata de drum, cazacule ? Dă-i şi o secure, vătafule.

— N-am secure de călău, boierule, nu găsesc una potrivită...

— Ia-ţi un felinar şi dă fuga aici, aproape, la chelăria Pricazului Lăuntric, cred că nu s-or fi culcat încă. Dacă le ceri o secure în numele meu, au să-ţi dea. Vouă, şerbilor, nu vă fac nici o vină pentru mahorcă, nici pentru băutură ; dar vai de capul celui care ar flecări că flăcăul acesta a fost îmbrăcat în straie de călău ; pe limbutul cela am să-l trimit la Pricazul Lăuntric să-i tragă cîteva la spate !

— Am înţeles, boierule.

— Da pentru ce am flecări noi despre asta ?

— Vătafule, treci pe la diacul Ofonka, şi ridică de la el foile de drum : una, pentru străjerii de la rohatcă, ca să-l lase să treacă, cealaltă pentru poştia de pe drumul Kolomnei, ca să-i dea cai. Şi felinarul care-l ai cu tine să i-l dai cazacului la drum.

— Voi face totul precum porunceşti, boierule.

— Ei, cazacule, porneşte pe drumul Kolomnei. La cea dintîi poştie să arăţi foaia şi capeţi cai... Acolo îţi găseşti şuba, pistolul şi sabia... Şi altădată să ţii minte cum îşi primeşte Moscova mosafirii ! Vezi să nu te mai prindă cu vreo fărădelege !

— Îţi mulţămesc, boierule! Cînd o fi să mai viu pe la Moscova, te-oi pofti la mine în ospeţie şi te-oi cinsti, răspunse Razin, rînjindu-şi dinţii.

— S-o fi pricepînd Kivrin să bage oamenii în sperieţi, dar cu tine se vede că n-a izbutit! Îţi mai arde de şagă! Roagă-te la Dumnezeu, cazacule, pentru sănătatea soţiei mele care s-a milostivit de tine. Altminterea îţi putrezea căpăţîna prin mlaştinile Moscovei!

— Tot o să mă duc să mă închin la sfintele lăcaşuri, boierule! M-oi ruga fierbinte!

Boierul plecă.

19

Vătaful slugilor, cu caftan albastru, înflorat la poale cu cusături de mătase, stătea lîngă galantarele cu argintărie. Masa fusese de mult pusă şi, fiindcă era pe înserat, în sfeşnicele de argint ardeau numeroase lumînări. Tipsii de preţ, cu tot felul de bucate, şi carafe cu vin erau aşezate în rînduială, aşteptînd să vină cneazul din încăperile mai depărtate. În sfîrşit, acesta se ivi, îmbrăcat cu un caftan de catifea zmeurie. Voievodul se aşeză la masă şi spuse:

— Egor, umple două pocale cu vin franţuzesc.

Vătaful se repezi să îndeplinească porunca.

— Ai poruncit să nu fie lăsat nimeni să intre, în afară de boierul Kivrin?

— Am poruncit, cneazule!

Vătaful părea că mai are ceva de adăugat. Cneazul goli un pocal de vin şi slujitorul îl umplu din nou.

— Mai ai ceva de spus?

— Pare-mi-se, cneazule Iuri Olesievici, că boierul Kivrin nu vine la masă.

— Ce te face să crezi aşa ceva?

— În odaia slugilor aşteaptă un diac de-ai lui, cu o epistolă pentru domnia ta, cneazule.

— Ce mai aştepţi? Cheamă-l încoace!

— Am înţeles, cneazule!

Intră un tînăr cu păr bălai și caftan roșu de felendreș, făcu o plecăciune și-i întinse voievodului o scrisoare închisă, cu pecetie :

— Din partea boierului Kivrin ! Diacul făcu din nou o plecăciune, apoi se trase înapoi spre ușă, întrebînd : să aștept ori să ies, Iuri Alexeevici ?

— Așteaptă ! De ce n-ai venit îndată la mine, de ce ai zăbovit atît !

— Ai dat poruncă să nu te batem prea mult la cap.

Dolgoruki despături epistola, străbătînd rîndurile cu ochii :

„Prietenul și ocrotitorul meu, cneazule Iuri Olexeevici ! Sînt bolnav foarte și de aceea nu pot să viu la domnia ta. Îți dau de știre, cneazule Iuri Olexeevici, cum că, din porunca domniei tale, l-am judecat pe răzvrătitul Ivașka Razea și, tot din porunca domniei tale, m-am dus de l-am vestit pe Morozov despre fratele său, răzvrătitul Stenka. Dar Morozov, în multe privințe înțelegîndu-se cu Ivașka Kvașnin, a ținut foarte cu tîlharul cela, hatman al răzmeriței sării, zicînd : „A fost ridicat pe nedrept". După spusele acestea, îndată ce am plecat de la el, a și trimes fără zăbavă la mine, la Pricazul Tîlhăriilor, un diac cu zapis întărit cu pecetea măritului nostru țar „ca să fie dat acel răzvrătit Stenka Razea pe mîna boierului Kvașnin, la Pricazul Lăuntric". Și aflat-am, cneazule Iuri, că atuncea, scoțîndu-l pe tîlhar de la Pricazul Tîlhăriilor, Morozov l-ar fi ținut la dînsul acasă pînă la ceas tîrziu de noapte. Te vestesc, ocrotitorul meu, cum că boala mea vine de la bătăile de inimă, așa mi-a spus doftorul neamț. Iară bătăile acelea de inimă mi-au venit de la marea supărare pentru că hoțomanul acesta primejdios va ieși din Moscova rîzînd și lăudîndu-se, fără să fi fost pus la cazne pentru jefuirea oamenilor stăpînirii ! Una ca asta nu s-a mai pomenit la noi de cînd e lumea și pămîntul, cneazule Iuri ! Am aflat de la casa de cercetare cum că lotrul de Stenka a luat-o pe drumul Serpuhovului și s-ar cădea ca domnia ta, voievodule și cneazule Iuri, să poruncești, cît mai degrabă după primirea epistolei mele, să se pună străji la rohatcă și să fie opriți și cercetați toți cei ce trec călare ori pe jos și nu-s slujitori ai stăpînirii, și aceasta mai înainte de a se fi luminat de ziuă, căci tîlharul va pleca la drum noaptea... Și încă ceva : deși zapisca lui Morozov este întărită cu pecetia măritului nostru

ţar, prin ea se porunceşte ca Stenka Razea să fie dus la Pricazul Lăuntric, iar acum a fost îmbrăcat ca un fugar, lucru neştiut de măritul nostru stăpîn şi săvîrşit în chip samavolnic de către boierii Morozov şi Kvaşnin. Şi mai e ceva: noi, căutînd să apărăm ţara de tîlhari, l-am prins pe acel răzvrătit, cu încălcarea legii, întrucît de o sută de ori ar fi fost mai mare nelegiuirea să-l fi lăsat să fugă. Aşa că, după ce l-om prinde pe lotrul fugar, ar trebui să-l judecăm, precum l-am judecat şi pe frăţîne-său mai mare, fără zăbavă, ocolindu-i pe cei ce ne stau împotrivă, adică pe Morozov şi pe Kvaşnin. Mă închin pînă la pămînt în faţa cneazului Iuri Olexeevici şi aştept din partea ocrotitorului meu răspuns grabnic".

Dolgoruki ridică ochii :

— Du-te, diacule, şi spune-i boierului : o să fac tot ce-mi stă în putinţă. Hei, Egor !

Vătaful intră, lăsînd întîi la uşă să treacă diacul ce-i venea în întîmpinare.

— Porunceşte-i grăjdarului să pună şei pe doisprezece cai, fără a-l mai socoti pe al meu. Pe urmă repede pe cine ştii tu mai descurcăreţ la pricazul lui Iakovlev şi cere-i, în numele meu, să ne trimeată nişte streliţi, buni călăreţi, doisprezece la număr, pentru o raită de noapte. Adună şerbii care să lumineze calea !

— Am înţeles, cneazule Iuri Olexeevici !

— Stai puţin, trimete-mi şuba şi paloşul !

— Am înţeles, cneazule !

20

Prin Moscova adormită, pe pereţii caselor cenuşii cu ferestre înguste, saltă capete de cai negre, cînd ridicate, cînd lăsate în jos ; uneori trece şi umbra neagră a unui om cu cuşmă miţoasă şi baltag pe umăr. Lîngă turnurile zidului, lîngă opreliştile de la răscruci se înghesuie oameni în opinci de tei sau în ciubote, cu sumane ; pe troienele cenuşii săgetează, licăresc luminile gălbui ale felinarelor, se zugrăvesc nedeslușit caftanele roşii ale streliţilor călări ; uneori sclipeşte o clipă, apoi

se stinge o nestemată pe pieptul unei cabaniţe de cneaz, se aude clinchetul deosebit al unui paloş scump, de Horasan, în teaca lui de metal, lovindu-se de scara şeii şi răsună pînă departe glasul cneazului :

— Străjer ! Pe cine ai lăsat să treacă ?

— Aud, cneazule Iuri ! Viu, viu îndată...

Străjerul poartă opinci de tei încălţate pe picioarele desculţe, şi cojoc năpîrlit. E în capul gol, vîntul îi răvăşeşte laţele şi barba, iar părul lui are luciri argintii — fie din pricina omătului spulberat de vînt de pe coperişuri, fie din pricina firelor cărunte.

— Mă auzi ? Ochii pătrunzători ai cneazului privesc cu asprime de sub gugiumanul lui de samur.

— Aud, tătucule ! Ia să-mi aduc aminte cui i-am dat drumul ? Au trecut mulţi cu felinare, dar fără felinar şi foaie de drum n-am lăsat pe nimeni să treacă, cneazule Iuri...

— Ai lăsat să treacă vreun om în straie căzăceşti ?

— Nu, preacinstite cneaz ! Cazacii se cunosc de îndată. N-am văzut din ăştia... A trecut un neguţător, un cuscru de-al lui Vasili Şorin, neguţătorul, apoi boierul Kvaşnin care se ducea cu rădvanul la Pricazul Lăuntric, pe urmă un călău de la Pricazul Tîlhăriilor care avea şi felinar şi foaie de drum, pesemne vreun slujitor de-al boierului Kivrin.

— Nu căutăm călăi ! Căutăm un cazac, însă la Şorin în casă s-au pripăşit tot felul de trîntori, printre cari s-ar putea să fie şi tîlhari. A trecut de mult neguţătorul ?

— Să tot fie o jumătate de ceas, cneazule !

— Streliţi, alegeţi dintre voi trei inşi. Trebuie să-l ajungem din urmă pe neguţător şi să-l luăm la întrebări. Încotro a apucat-o, străjerule ?

— Apoi zicea neguţătorul : „O iau pe drumul Serpuhovului..."

— Streliţi ! Să-l ajungeţi neîntîrziat din urmă şi să-l ţineţi sub pază pînă sosesc eu. Hai, deschide poarta !

Străjerul îşi zornăi cheile, lemnul îngheţat al porţii zăbrelite pîrîi. Depărtîndu-se, cneazul îi mai spuse :

— Dacă vine vreun cazac, fii cu ochii în patru, să nu-i dai drumul cumva... Cum îl vezi, strigă caraula şi du-l la turnul lui Frol ca să-l dea pe mîna streliţilor de strajă !

— Am înţeles, cneazule! Şi capul lăţos al străjerului se plecă adînc în faţa lui.

Şi iar începură să joace pe zidurile caselor şi pe omătul cenuşiu licăririle felinarelor şi umbrele negre ale oamenilor, ale cailor şi armelor... Îndată ce bătu orologiul de la poarta Spasski, şi răpăi toaca paznicilor de pe lîngă casele oamenilor, se auzi un glas poruncitor :

— Hei, străjer ! Pe cine ai lăsat să treacă ?

Un glas răguşit răspunse supus :

— Au trecut un diac, cneazule Iuri, şi un popă ce se duceau la un creştin care trage să moară... Apoi a trecut un călău şi nu numai unul singur, mai mulţi... toţi cu felinare şi cu foi de drum... N-am văzut nici un răufăcător...

— Hai, deschide ! Dacă vezi un om cu straie de cazac, îl duci neîntîrziat la turnul Frolova. Haideţi, streliţi, la rohatca din calea Serpuhovului !...

21

Kivrin stă la masă în odaia lui, cu o besactea în faţă. Bătrînul gîfîie din greu şi-şi şterge ţeasta pleşuvă, nădușită, cu o năframă de mătase înflorată ; uneori rămîne nemişcat, cu ochii închişi, de parcă ar fi aţipit. E îmbrăcat peste chepeneagul verde cu o şubă roşcată dintr-o ţesătură de Buhara din bumbac şi mătase, căptuşită cu blană de lup. Bătrînul nu se simte prea bine. Doctorul neamţ nu i-a dat voie să se scoale, dar el s-a sculat totuşi din crivat, i-a poruncit lui Efim să-l îmbrace şi a ieşit din iatac singur, fără ajutor. A cerut să i se aducă besacteaua cu amintiri şi acum stă şi răscoleşte feluritele iconiţe şi cruciuliţe primite în dar, fundele şi cingătorile de mătase, cununiţele cu diamante. Chiar aşa le zicea el, totdeauna, „diamante", cum le numeau străinii.

— Iată o cingătoare de mătase, căptuşită cu catifea. Vezi că e cusută cu fir, dar i s-au cam înceţoşat diamantele... Ia-o şi te încinge la nunta ta... Ia-o şi ţine minte un lucru : ţi-o dau, fiindcă eşti băiat cinstit, Efimko !

— Vai boierule, poate oi avea domnia ta trebuință de ea, cingătoarea e de toată frumusețea !

— Ia-o, dacă-ți spun ! Doar n-oi lua toate astea cu mine în mormînt. Oamenii-s lacomi din fire : îl vezi pe unul că stă cu un picior în groapă, dar tot mai strînge, mai adună ce poate... I se împăienjenesc ochii, nu-l mai ascultă nici mîinile, nici picioarele... își simte gura amară... S-ar zice că nu mai are nevoie de nimic, dar tot mai adună, tot mai agonisește avuții. Eu te înțeleg... Un singur lucru îți spun : să nu o iei de nevastă, flăcăule, pe muierea ceea căreia i-am ars sînii... cum îi zice ?

— Aceea de-i zice Irinița, boierule ?

— Chiar aceea, tăinuitoarea de hoți. Ai fost pe la ea ?

— Am vrut să mă duc, boierule, dar n-am avut răgaz...

— Să vezi ce-am aflat : într-o curte nemțească pustie, dincolo de poarta Nikitskie au fost prinși, după pîra lotrului Fomka, niște tîlhari și împreună cu ei doi streliți fugari. Și streliții ceia au spus cum că tîlharul de Stenka Razea ar fi dezgropat-o pe acea muiere Irinița din pămînt : își ucisese soțul. Vezi tu acu ce-i de capul ei ?... Tocmai de aceea s-a și lipit de ea tîlharul cela : a smuls-o din ghiarele morții, care moarte i-a fost hărăzită de lege. Îndată ce mă fac bine, am de gînd să cercetez ce și cum, dacă nu ai nimic împotrivă ! Ia spune, cum ar fi cu cale să facem treaba asta ?

— N-am găsit deocamdată nimic, boierule !

— Ce-i cu tîlharul ? I-ai dat epistola mea cneazului Iuri ? Eu n-am mai știut de nimic, am zăcut la pat...

— Am făcut tot ce mi-ai poruncit, boierule ! Iar cneazul, de îndată, fără zăbavă, a plecat călare cu streliții de la pricazul lui Iakovlev și a cercetat toată noaptea, pînă în zori, pe toți trecătorii prin Moscova și pe la rohătci... A găsit mulți făcători de rele, dar pe acel Razea tot n-a pus mîna...

— A fugit ?! Boierul dădu să se ridice, dar căzu din nou pe lavița moale.

— A fugit, boierule...

— Va să zică așa ! Mult și-au mai făcut rîs de noi potrivnicii noștrii și acuși, te pomenești, c-or sta și ne-or ponegri dinaintea țarului, pe mine și pe cneazul Iuri... Asta-i ! I-am spus eu tîlharului : „Ia-ți zborul ! Simt că ai un viitor măreț“, iar în gînd îmi ziceam : „Treci doar dintr-o colivie într-alta“.

Cînd colo s-a adeverit ce-au spus iscoadele: Kvaşnin şi cu Morozov l-au făcut scăpat... Aşa că rîsul meu n-a fost tocmai de rîs, ăsta-i adevărul... Efim!

— Aud, boierule!

— Adu-mi degrabă gugiumanul. Şi porunceşte să pună caii la rădvan: mă duc la ţar să mă războiesc cu duşmanii.

Diacul plecă să-i îndeplinească porunca. Boierul bătea mînios cu pumnul osos în masă şi mormăia:

— Cu cine ţine? Cu Morozov, cu Kvaşnin ori cu mine? Să văd şi eu de care din noi are mai multă nevoie ţarul şi pe care e gata să-l dea dracului? A şters-o tîlharul... A fugit!

Diacul îi aduse gugiumanul de samur, căptuşit cu catifea, cusut cu mărgăritare şi nestemate.

Clătinîndu-se pe picioare, Kivrin se sculă, îşi strînse şuba pe el, diacul îi puse gugiumanul în cap, boierul îşi luă toiagul şi, sprijinindu-se în el, porni încetişor. Ochii săi de lup scăpărau de mînie pe faţa lui cenuşie.

Diacul se repezi naintea lui la uşă. Cînd boierul ajunse aproape, căzu în genunchi la picioarele lui. Boierul se opri şi-l întrebă aspru şi mohorît:

— Ce baţi mătănii în faţa mea, robule?

— Of, Pafnuti Vasilivici, boierule, dragul meu! Nu te simţi bine, te-ai schimbat de tot la faţă... Of, nu te mai duce! Boierii vor rosti vorbe grele, ce fel de vorbe ştie oricine. Şi domnia ta n-ai să poţi răbda asemenea vorbe — doar neamţul cel negru ne-a poruncit să nu te mîniem; ferească sfîntul, cazi iar la pat! Of, nu te mai duce, boierule!

— Astîmpără-te! Dintîi să ne vedem de datorie, apoi să ne gîndim şi la noi. Simt şi eu astăzi, fără să mai spună neamţul, că nu mi-a rămas mult de trăit. Du-mă pînă la rădvan, ţine-mă de braţ... Cînd te întorci în casă, intră în iatacul meu şi caută după icoana Sfîntului Pafnuti Borovski, aceea de a zugrăvit-o Senka Uşakov; ia de acolo o hîrtie... o diată scrisă împreună cu diecii de la Pricazul Judecătoriilor... Ai acolo, în scris, ce să stăpîneşti din banii mei şi din boarfele mele, ce să le dai popilor pentru pomenirea sufletului meu, groparilor şi milogilor... Dacă s-o îndura Dumnezeu de păcatele mele şi mă întorc de la măria sa, o pui la loc, iar dacă nu mă mai întorc, păstrează-o. Şterge-ţi lacrimile, că doar nu eşti muiere! N-ai de ce să plîngi cînd nu mai este nimic de făcut...

Poartă-te aşa cum te-ai purtat cît am fost în viaţă : beţiv nu eşti, nici să nu fii... Mahorcă nu duhăneşti, cinstit eşti şi aşa să rămîi, asta-i mai bine decît să verşi lacrimi... Carte ai învăţat destulă, dar să nu te sumeţeşti, învaţă mai departe scrierea cea prescurtată ; nu te strădui să tîlmăceşti cărţile duhovniceşti ; aceasta nu-i place patriarhului, întrucît tîlmăcirea cărţilor bisericeşti duce uneori la multe îndoieli întru credinţă, iar unii ajung chiar şi iritici. Ţine minte tot ce ţi-am spus şi nu mă uita. Hai să ne sărutăm. Uite... aşa...

— Ce mă fac eu fără domnia ta, boierule ?

— Ţine minte : să-i spui cît mai degrabă ţarului cui i-au dat drumul duşmanii, întrucît Rusia poate să pătimească rău de pe urma nepriceperii lor. Chiar de-ar fi să mor, tot am să aduc acestea, fără zăbavă, la cunoştinţa măriei sale !... Ajută-mă ! Ţine-mă... Văd treptele ca prin ceaţă.

22

În curtea palatului, curăţată de omăt şi presărată cu nisip, hăitaşii cu cîini, călări şi pe jos, aşteptau să iasă ţarul la vînătoare. În cerdacul încăpător, cu stîlpii zugrăviţi în colori, auriţi, se înghesuiau boierii, cu haine blănite ; îl aşteptau cu toţii pe ţar, trăgînd cînd şi cînd cu urechea la ce se vorbea. Cel mai guraliv era Dolgoruki :

— Ştiţi să vă grozăviţi, boieri dumneavoastră, dar unii din domniile voastre au mintea cam şubredă ! Afonka Naşcioka nu mi-o poate lua înainte pe lîngă ţar, sînt alţii mai apropiaţi de el şi mai puternici.

— Ei, cneazule Iuri ! Nici Ivan Hovanski nu-i de lepădat, dar nu prea te are la inimă...

— Cneazul Ivan Hovanski e un taur, dar i s-au cam tocit coarnele !

— Orice-ai zice, cneazule Iuri, dar Naşcioka e om deştept...

— Afonka ştie carte multă, dar ce folos !

— Potoliţi-vă, boieri dumneavoastră !

— Vine măria sa !

Ţarul ieşi în cerdac. Păşea încet, vorbind cînd cu Morozov, care era de-a dreapta lui, cînd cu Kvaşnin, pe care-l avea în stînga. Ţarul purta caftan de catifea cenuşie cu mîneci scurte, mănuşi din piele de căprioară, cusute cu fir de aur la încheieturi, pe cap un gugiuman din samur de lucrătură nemţească : gulerul şi clapele pentru urechi erau cusute cu mărgăritare iar pulpanele caftanului, ţesute cu fir de aur. Cingătoarea era de un galben ruginiu, de mătase, şi în ea avea vîrît un jungher încovoiat, în teacă de argint, împodobită, ca şi prăselele jungherului, cu nestemate roşii şi albastre ; în mînă ţinea un topuz negru, avînd drept măciulie un globuleţ de aur cu cruciuliţă. Îi spuse lui Morozov :

— Ia cheamă-mi încoace, Ivanîci, un şoimar.

— Nu prea văd nici unul, stăpîne.

— Hei, şoimarilor !

— Aici sîntem, măria ta !

Un flăcău dezgheţat cu caftan albastru, strîns pe trup, cu mîneci scurte şi mănuşi galbene, se repezi spre cerdac.

— De ce sînteţi atît de puţini ? Oare nu mai aveţi şoimi ? Afară-i cald, frumos, nu-i vînt, nu viscoleşte.

— Nu-i bine să-i scoatem azi, măria ta : dacă se rebegesc de frig, nu mai zboară. Am luat doi ereţi, dar nu-i vînat...

— Cum aşa, dar potîrnichile ?

— Pentru potîrnichi, ajung şi ereţii, măria ta : au pene înfoiate şi nu se tem de ger.

— Aţi rînduit totul pentru vînătoare ?

— Totul, măria ta !

Ţarul păşi spre trepte. Boierii se înghesuiau, tot făcînd plecăciuni, căutînd care mai de care să-i atragă privirile, dar ţarul nici nu se uita la ei. Întrebă doar atît :

— Cine e cel ce vine spre mine ?

— Boierul Kivrin, măria ta !

— A !... Îl aştept pe bătrîn !

Kivrin începu să urce scara cerdacului înalt, încet, gîfîind şi bătînd cu toiagul, de parcă ar fi vrut să-l înfigă în lemnul neted al treptelor. Cu cît urca, cu atît mai mult i se încetinea pasul ; ochii săi de lup lunecară spre chipul lui Morozov şi al lui Kvaşnin, bărbuţa spînatică începu să-i tremure, iar toiagul, să lovească şi mai aprig treptele. Tremurînd ca varga, strigă cu glas sugrumat :

— Măria ta ! Vînzare... i-au dat drumul tîlharului...

Nepricepînd nimic din vorbele pripite ale boierului, țarul răspunse :

— Nu te grăbi, te aștept, boierule !

— L-au făcut scăpat... dușmanii mei, Ivan Petrov... sin... Kvașnin !

Adunîndu-și cele din urmă puteri, Kivrin ajunse aproape de ultima treaptă, ridică piciorul, dar se poticni și căzu cu fața în jos ; căciula boierului lunecă la picioarele țarului.

Țarul făcu un pas și se aplecă, vrînd să-l ridice pe bătrîn, dar între timp se repeziră și boierii să-l scoale de jos. Kivrin se zvîrcolea, înnegrindu-se tot mai mult la față, în timp ce buzele lui șopteau :

— Mare prăpăd vine... peste Rusia... I-au dat drumul lui Razea, măria ta ! Te-au înșelat, măria ta... Kvașnin...

Închise ochii și-și plecă încet capul.

— Se răcește !... spuse un glas.

Îl culcară în cerdac și-și scoaseră căciulile.

— Ce ți-e și cu viața omului !

— Și-a dat obștescul sfîrșit în drum, nu pe perina lui...

Țarul se descoperi, scoase mănușa și se închină.

Boierii se tot închinau și ei.

— Ivanîci, amînă vînătoarea. Cînd îți taie drumul un mort, e semn rău.

Morozov le strigă hăitașilor :

— Măria sa nu se mai duce la vînătoare, luați cîinii de-aici !

— Boieri, dumneavoastră duceți-l pe răposat în sala de la intrare și culcați-l sub icoane.

Boierii ridicară leșul lui Kivrin. În sala încăpătoare, cu macate colorate pe lavițe, cu jilțuri pentru boieri, îmbrăcate cu postav roșu, se strînseră din nou cu toții în jurul mortului. Uitîndu-se la fața înnegrită a lui Kivrin, țarul îi spuse lui Kvașnin :

— Ivan Petrovici, parcă se plîngea de tine răposatul.

— Aiura, măria ta...

— De ce o mai fi ieșit din casă ? A fost tare bolnav bătrînul, adăugă Morozov.

— A fost o pildă de slugă credincioasă pînă în cea din urmă zi a vieții sale.

Dolgoruki iesi înainte :

— Măria ta ! Răposatul boier Pafnuti știa că Ivan Petrovici Kvașnin, aci de față, luîndu-l pe acel asmuțitor de la dînsul, de la Pricazul Tîlhăriilor, l-a lăsat să plece. Acel tîlhar i-a dat multă bătaie de cap boierului Kivrin care se socotea dator a feri Rusia de asemenea răufăcători. Tocmai de aceea a si venit la măria-ta bătrînul înainte de moarte ca să aducă la cunoștință aceste lucruri, de care mi-a vorbit și mie. Răposatul spune cu mîhnire cum că boala i s-a tras tocmai din pricina acestor griji grele. Am umblat și eu, măria ta, o noapte întreagă, împreună cu o strajă de streliți călări, pentru pricina aceasta, dar tîlharul, capul răutăților cînd cu răzmerița sării, a fugit măria ta, necercetat și nepus la cazne și toate acestea cu îngăduința boierului Ivan Petrovici...

— Așa e, boierule ?

— Așa, dar nu chiar întocmai, stăpîne ! Iar ca să știi totul de-a fir a păr, măria-ta, și să nu te mînii, îți spun măriei tale că iau asupra mea întreaga vină. I s-a dat drumul fără judecată lui Razea, esaul al cazacilor de la Don, veniți în solie de iarnă, întrucît a fost ridicat și dus la Pricazul Tîlhăriilor, de către boierul Kivrin, fără a se îndeplini cele legiuite.

Kvașnin și Morozov schimbară între ei priviri.

Morozov zise :

— Eu am fost cel ce i-am dat drumul esaulului Razea, măria ta, nu Ivan Petrovici !

— Tu, Ivanîci !

— Eu, stăpîne ! Și i-am dat drumul deoarece din pricina lui s-ar fi putut stîrni răscoală la Don. Nu s-a dovedit cum că Razea ar fi fost în fruntea răzmeriței sării... N-a fost nici judecat, nici măcar prins atunci, iar acu l-au ridicat fără judecată. Răposatul hotărîse el însuși să dea seama în fața măriei tale despre treaba asta, după mărturisirile smulse prin cazne și cercetare. Unde și cînd s-au mai văzut asemenea lucruri ? Că boierul s-a dus în urmărirea acestui răzvrătit prin părțile Donului și a scris de acolo, în pripă, multe baliverne, așa este, dar nu poți să-i socoți răzvrătiți pe toți cazacii. Și azi și mai înainte, în vremea domniei părintelui măriei tale, cazacii de la Don ți-au slujit cu credință, au trimis la Moscova oameni de nădejde, credincioși ; iar dacă tineretul lor se mai vînzolește din cînd în cînd, apoi cazacii bătrîni știu să-l țină din scurt... Tocmai de aceea i-am și dat drumul să plece lui Razea, de

aceea îi țin parte : nu s-a purces în treaba asta după cele legiuite și nici nu este dovedit că ar fi tîlhar.

— Domnia ta ce zici, cneazule Iuri Alexeevici ? întrebă țarul.

Dolgoruki începu cu glas tare, tăios :

— Zic, măria ta, că răposatul Pafnuti Vasilici se pricepea bine la cercetări. Și nu degeaba l-a ridicat pe Stenka Razea. În Rusia sînt frămîntări, măria ta. Mai ieri am avut răzmerița sării, iar după aceea a zbucnit răscoala de la Pskov. Cîți oameni de neam au avut de îndurat silnicii, samavolnicii și vărsări de sînge ? Rusia are nevoie de secure, măria ta... să curgă sîngele șiroaie, fără milă, să fie stîrpit oricine se sumețește împotriva oamenilor stăpînirii și vorbește strîmb. Orice ațîțător trebuie prins, pus la cazne și bătut cu biciul ! Ochii și urechile măriei tale trebuie să umble prin țară zi și noapte. N-ar fi trebuit să i se dea drumul acelui tîlhar de Stenka Razea pe care l-a lăsat să plece boierul Boris Ivanovici ! Și iată, în fața noastră zace răposatul, un om care pînă în cea din urmă zi a vieții sale s-a grijit de bunăstarea țarului și a întregului neam stăpînitor, omul care, simțind apropierea sfîrșitului, a înfruntat moartea numai și numai ca să spună că Rusia trebuie izbăvită de urgie.

— Adevăr grăiești, cneazule Iuri ! Și întrucît răposatul l-a numit pe boierul Kvașnin, văzînd în el pricina acestui necaz și a acestei vini, îl mut pe boierul Ivan Kvașnin de la Pricazul Lăuntric la cel al Orînduielilor, să-i diriguiască pe dieci, să țină socoteală cîți oameni, cîți cai și cîte avuții are fiecare, atunci cînd ar fi chemată oastea... Pe domnia ta, cneazule Iuri Alexeevici Dolgoruki, te pun de azi înainte voievod peste Pricazul Lăuntric, în locul lui Ivan Kvașnin.

Kvașnin făcu o plecăciune și spuse țarului :

— Îmi îngădui să plec, măria ta ! ?

— Du-te, boierule !

Kvașnin se trase înapoi fără a-și pune gugiumanul pe cap.

Țarul își întoarse privirile spre Morozov :

— Ar fi trebuit să-l mustru pe Ivanîci, dar pînă acum i-am iertat multe acestui boier. Deoarece s-a obișnuit să le facă pe toate după capul lui, vrînd nevrînd îi iert și această vină.

Morozov se plecă adînc în fața țarului.

— Și încă ceva : poruncește tu, Ivanîci, ca trupul răposatului să fie dus cu toată cinstea acasă la el.

— Voi face totul după porunca măriei tale, stăpîne !

Ţarul intră repede în palat ; Morozov plecă şi el, aruncînd o privire cercetătoare spre Dolgoruki.

Ca să-i facă în necaz, boierii se prefăceau că-s bucuroşi, firitisindu-l pe Dolgoruki pentru hotărîrea ţarului.

Acesta spuse mînios, coborînd din cerdac :

— Ia mai lăsaţi făţărniciile, boieri, o să vă ajungă şi pe voi necazul, mai rău ca pe mine. Să vă văd cum rîdeţi cînd veţi fi nevoiţi să vă frîngeţi spinările la Pricazul Orînduielilor, în faţa lui Kvaşnin ! Deocamdată, pare-mi-se, nu ştiţi că nu strică să fii prieten cu boierul Boris Ivanovici şi cu Kvaşnin !

Dolgoruki plecă.

Slujitorii de casă ai ţarului aduseră în sală un sicriu şi boierii începură să se împrăştie.

Partea a doua

PE VOLGA

1

„Din partea ţarului şi marelui cneaz Alexi Mihailovici, stăpînitor a toată Rusia, cea mare, cea mică şi cea albă, de la moşia noastră Astrahan, către boierul şi voievodul nostru cneazul Ivan Andreevici Hilkov, către Ivan Feodorovici Buturlin, către Iakov Ivanovici Bezobrazov şi către diecii noştri Ivan Fomin şi Grigori Bogdanov. Anul trecut, în 1664, în luna mai, ziua a doua, fost-au trimise domniilor voastre epistole ale noastre, din partea măriei sale ţarului cu privire la descoperirea cazacilor tîlhari şi la ţinerea lor în frîu, a celor dintre ei care ar vrea să plece de la Don spre Volga cu gînduri de jaf, şi anume, nicicum să nu fie lăsaţi acei tîlhari slobozi, fiecare de capul lui, pe mare ori pe drumurile către mare, nici să ajungă cu gînduri de jaf pe Volga..."

De la Pricazul Soliilor a fost trimisă la Don, în ziua de 25 martie 1667, o altă epistolă :

„Să fie trimeşi din partea Oastei Donului în cetăţile Panşinului şi Kacialinului cîte un hatman şi un esaul, aleşi cu multă grijă, cu straşnică poruncă să nu-i lase pe cazaci împreună cu Stenka Razin să ajungă cumva spre Ţariţîn, nici în altă parte".

În 1667 voievodul Andrei Unkovski vestea de la Ţariţîn :

„Stenka Razin şi cu soţii lui a plecat de la Cerkassî cu gînd să se apuce de tîlhării, iar Oastea nu l-a oprit de la asemenea ispravă".

În casă la Razin totul era curat și bine orînduit. Icoanele întunecate din ungher, așezate pe o poliță în trei colțuri, cu cununițele lor de argint erau împodobite cu ștergare înflorate, pe lutul de pe jos erau așternute scoarțe pestrițe.

Oliona, gătită cu o catrință nouă, nădrăgei roșii și ciubotele cu turetcile scurte, punea masa.

— Ce ar fi să mai mă ajuți puțin, Frolko, ori să-l strigi pe Grișutka. Pe unde mi-o fi umblînd ?

Cu părul negru și chip de fată, de acum brăzdat de mici zbîrcituri în jurul ochilor căprui, Frol îi răspunse zdrăngănind din strunele domrei, dar se opri repede și spuse :

— Grișutka al tău s-a dus cu alți copii la marginea tîrgului : se joacă de-a războiul.

Și strunele răsunară din nou.

— Ce tot zdrăngănești acolo ? Cînd o veni dînsul, ai să cînți tu pe săturate ; așteaptă numai !

— Dă-l încolo de vulpoi, coadă de lup bătrîn ce e ! Nu-mi place Kornei, Oliona, și nici Stenka nu-l are la inimă.

— Nu-i adevărat ! Stenko îl iubește pe taica-nașu, îl cinstește...

— Nu l-a putut suferi nici răposatul taică-meu, Timoșa... În noaptea cînd a murit, pe cînd îl duceam, amețit, prin Cerkassî, îmi spunea : „Ferește-te de Kornei, Kornei e tare viclean". E mult de atunci, dar mai țin bine minte și acum vorbele lui.

— Dacă nu era viclean, nu rămînea el de atîția ani hatman. Fără sfatul lui nu se ține nici o adunare. Oliona zbucni în rîs și-l zădărî pe Frol, apropiindu-se de el și dîndu-și în lături brațele plinuțe deasupra capului cazacului.

— Uite, m-am trecut și eu, dar mă întreb : să te strîng în brațe ? Tare semeni tu cu o fată, Frolko, poate de-aia nici nu te însori.

Frol își lăsă ochii în jos.

— Nu mă însor, nici gînd, zise el și adăugă abia auzit : Rîzi tu de mine, rîzi, dar eu te iubesc de mic copil...

— Mă iubești ? Of, dar nu ești tu cazac !

— Nu-mi place viața de cazac : tot timpul războaie, jafuri. Unde-s cazaci, e și moarte, iar ei se laudă că nu cunosc îndurare nici față de copii, nici față de bătrîni.

— Să te audă Stenko, te-ar da afară din casă.

Frol ciupi mînios strunele domrei. Oliona se apropie de masă, așeză mai bine bărdaca plină cu vin, potrivi fața de masă :

— Ce tot zdrăngănești strunele ?

— Țiuie și nu-mi place cînd le aud.

Dintr-un colț de lîngă ușă, dintr-o colivie mare de tinichea ruginită, duhnea a carne stricată. Doi ulii stăteau față în față, pe cîte o vergea, despărțiți de o plasă de sîrmă ; săreau de pe vergea, se foiau lîngă plasă, vîrîndu-și în ea ghearele încovoiate, încercînd să ajungă unul la altul, dar nu izbuteau și, sărind înapoi la locul lor, fluierau trist :

— Ti-i... Ti-i...

— Ce micuți au fost și cum au crescut ! Vor mereu să se încaiere... Tu, Frolko, ai fi bun să cînți din domra pe la ospețe... Stenko al meu e altfel. Uf, ce crunt e uneori !

— Seamănă cu neamul nostru. Tata era om aprig : lumea zicea că pe vremuri, împreună cu Ivașka Kondîr, l-ar fi împiedicat pe un negutător de al țarului să sfîrșească zidirea cetății Gurievului...

— Tu parcă nu ai face parte din neamul tău. Ha, ha !... Ar fi trebuit să te naști fată, dar au dat greș părinții tăi... Ha, ha, ha ! Oliona rîdea și pieptul ei plin tresălta, iar catrința i se ridica în față.

Soarele revărsa în casă razele lui dogorîtoare ; dar de o dată parcă se întunecă. În tindă pătrunse, pășind impunător, făptura înaltă a hatmanului.

Colțurile scoarțelor de lîngă ușă se mișcară.

Hatmanul Kornei își făcu semnul crucii cu toată mîna lui lată, scoțîndu-și de pe cap cușma tivită cu blană de oaie.

— Hei, jucăușo ! Cum o mai duci cu viața, fetițo ?

— Stai jos, nașule, și bea ceva, să-ți stîmperi setea — doar vii de la drum.

— De la drum ? Bătu-te-ar buhaiul ! Că doar n-a fost cale lungă.

Cercelul de argint îi scînteie scurt în ureche. Hatmanul se așeză la masă, astupînd lumina soarelui.

— Ce-i aici ? Petrecere, dacă ? Văd că muzicantul e pus pe treabă. Hai, Frol ! Zi-i una căzăcească, hai, zi-i.

Mîngîind strunele, Frol începu încetişor :

Fost-a fost pe malul Donului,
Pe cel mal rîpos, de şuvoi săpat,
Un oştean viteaz, voinicel cazac
Îngropa-n pămînt scule de mult preţ,
Îngropa comori scumpe armeneşti,
De prin Buhara scule muiereşti,
Strînse-n prădăciuni, prin omor şi jaf,
Pline de noroi, sînge închegat,
Puse-n besactea de fildeş lucrată
Besactea sculptată precum o cetate :
Cu turle, biserici, palate frumoase...
Acolo-i şi azi, subt o salcie pletoasă...

— Cînţi despre comoară ? Pare-mi-se, Frolko, că nu ai auzit prea bine cîntecul acesta. L-am auzit cîndva şi eu, de la un bandurist, un bătrîn orb, încă în anii tinereţii mele ; nu aşa trebuie să-l cînţi... Cîntecul ăsta se cînta ucraineşte...

Frol nu răspunse.

— Zi-i una de joc !

Scroafa-o cloşcă a fătat,
Iar purcelul s-a ouat !...

— Aşa ! Aşa ! Joacă, Oliona !

— Am îmbătrînit, naşule, m-am îngreunat.

Hatmanul bătu din picior :

— Ce vorbă-i asta ! Şi ursul e greu la trup, dar la fugă se ţine după cal. Joacă !

Oliona pluti cu paşi lini prin odaie. Părul ei greu se răsfiră, obrajii i se aprinseră, ochii i se înnegurară.

Cîntînd de joc, Frol nu se încumeta să-şi ridice ochii spre cumnată-sa. Sorbind băutura dintr-un căuş, hatmanul bătea din picior ; deodată sări de la masă şi strigă :

— Ia ieşi tu puţin afară, Frolko : îi spun finei o vorbă, apoi plec !

Necutezînd să-l înfrunte, cazacul îşi luă cuşma de pe laviţă şi ieşi.

Uşor ameţit, Kornei spuse în şoaptă :

— De cîţi ani te tot ispitesc şi nici pînă azi n-am uitat : nu vii lîngă mine, femeie ? În vremurile de azi, în cine să-ţi mai pui nădejdea ?

— În bărbatul meu, tătucule...

— N-o să se mai drăgostească mult cu tine bărbatul tău.

— De ce zici asta, naşule ?

— Nu ţi-a spus-o chiar el ? Atunci ţi-o spun eu : în aşezările din susul Donului s-au aciuit mulţi şerbi băjeniţi dinspre Moscova... Golănimea trage la Stenka, iar el i-a învăţat să umble cu durde şi săneţe şi i-a luat cu el pe mare, iar apoi i-a dus din nou pe Volga, dincolo de Don. Cazacii vîrstnici au vrut să-i oprească aci — dar ce rost avea ? Ne mănîncă pîinea, ne strîmtorează... Şi atunci i-am dat voie şoimului să-şi ia zborul împreună cu puii de coroiu. Moscova ne-a poruncit să nu-l lăsăm pe Stenka spre Volga ; dar ce-mi pasă mie de Moscova ? Nouă, cazacilor vîrstnici, ne merge şi mai bine pe Don fără toată sărăcimea asta.

Făcu un pas spre Oliona şi adăugă încet, veninos :

— Ehei ! Stenko s-a luat acum la colţ cu Moscova — nu mai dă el multă vreme pe acasă...

Oliona începu să plîngă, cu braţele căzute neputincios de-a lungul trupului.

— Stai jos, femeie ! spuse hatmanul, aşezîndu-se şi el.

Oliona se aşeză pe laviţă, iar Kornei se trase mai aproape de ea şi-i puse pe umăr mîna lui grea. Cercelul scînteietor din urechea stacojie a hatmanului îi lua ochii, Olionei, aşa că-şi întoarse faţa.

— Nu te întoarce cu spatele, ci ascultă ce-am să-ţi spun. Te-ai trecut olecuţă, te-ai îngrăşat. Băiatul a crescut măricel. Şi eu am mai îmbătrînit, dar sînt gata să-mi las muierea pe care o am de la alt bărbat. Baltagul şi buzduganul le încredinţez fiului meu vitreg, sau dacă nu l-or vrea cazacii, că-i prea tînăr, atunci îl dau lui Samarenin, iar noi doi plecăm spre părţile Azovului... Ei, ce zici ?

— Nu, naşule, îmi aştept bărbatul, să ne ia pe mine şi pe Grişka cu el...

— Unde să te care după el ? La război ? La jaf, la luptă ? Şi apoi Stenko al tău nu mai are mult, au să-l înhaţe ! Pe deasupra mai eşti şi borţoasă...

— Nu, naşule !

— Of, Oliona ! O să mergem amîndoi la sultanul Turciei. De mult mă cheamă la el. Ori mergem la craiul leşesc, unde-i şi hatmanul Vîgovski. O să-i cerem craiului tot felul de podoabe, aur, mărgăritare. Te-aş găti toată numai cu safire şi cu rubine, ca pe Maica Precista... Ehei !

— Nu vreau... naşule...

— Află de la mine : Moscova are gheare de uliu. Nu-i vezi pe ulii ăştia de aici cum rup fierul din colivie ? O să auzi curînd că au trimes porunci la Don, la Volga, la Astrahan : „Prindeţi tîlharul". Şi dacă-l înhaţă, îl omoară în chinuri, în Turnul caznelor ori altundeva... Dacă te-ar prinde cu el, te-ar pune şi pe tine la cazne, ţi-ar smulge cămaşa de pe tine şi ţi-ar arde tălpile goale, aşa s-ar întîmpla ! Şi hatmanul bătu în masă cu pumnul.

Oliona închise ochii.

— Ar asmuţi cîinii asupra lui Grişka al tău şi a celuilalt copil care trebuie să vină pe lume, cum au făcut-o cu copiii răzvrătiţilor de la Pskov. Moscova este a boierilor şi în zadar i-ai cere îndurare... Dar dacă pleci cu mine, aş avea eu grijă de tine şi de copiii tăi, căci îmi eşti dragă, de mult îmi eşti dragă !

— Vai, naşule, aş vrea să mor...

Hatmanul se ridică de la locul lui :

— Mai trec eu pe-aici, să te mai gîndeşti, căci îţi spun : abia acum încep pentru tine cumplite necazuri.

Frol se întoarse în casă şi se aşeză pe locul lui dinainte. Hatmanul Kornei, uşor ameţit de băutură, pufăind din lulea şi suflînd fumul peste mustaţa-i căruntă şi faţa stacojie, se uită la cazac cu coada ochiului şi spuse :

— Mai bine ţi-ai trage pe tine o catrinţă, Frolko, ţi-ai pune o kikă în cap şi le-ai cînta jupîniţelor prin palatele boiereşti... Lăutarule ! Nu eşti şi nici n-ai să fii vreodată cazac !

Hatmanul împinse uşa cu braţul său vînjos şi se întoarse spre Frolko :

— Ulii ăştia de-aici să mi-i aduci, cu colivie cu tot, Frolko : le-a venit vremea să fie muştruluiţi, o să le prinză bine cazacilor care pleacă în podgheazuri.

— Vai, naşule, se supără Stenko : îs păsările lui.

— Ţi-am spus eu, Oliona : n-o să-i mai ardă lui de păsări.

Ieşi, păşind greoi, astupînd cu făptura lui uriaşă lumina din ferestre. Oliona tăcea, cu capul lăsat în piept, gata, gata să zbucnească în plîns. Tăcea şi Frol ; se auzea doar bîzîitul muştelor ce roiau în jurul mesei, atrase de miedul dulce. Frol începu să ciupească strunele domrei.

— Aşa-i hatmanul ! spuse el. Cînd se îmbată, e ca o fiară... crunt. Iar cînd nu bea, e tare viclean...

Oliona nu-i răspunse nimic şi-şi lăsă capul pe braţele împreunate.

2

De pe turnul din colţ al cetăţii Cerkasskaia bubuitul tunului se rostogoli pînă hăt departe în stepă.

Călare pe un bidiviu negru, hatmanul Kornei ieşi în stepă să-şi mai domolească sîngele ce-i clocotea în vine. Colbul alb de pe uliţele tîrgului îi intra în ochi şi se aşeza, cenuşiu, pe contăşul roşu al hatmanului. Stuful foşnea şi trosnea prin viroage. De pe întinderile necuprinse ale stepei, din văzduhul ei tulbure şi dogorîtor, adia un iz de iarbă arsă. Tot pufăind din lulea, Kornei cercetă din ochi cîmpia :

— Aşa le trebuie păgînilor, mîncătorilor de carne crudă !

Se gîndea la tătarii cei prădalnici, pitiţi în stepă. Focurile ce zbucneau ici şi colo îi sileau să-şi schimbe drumurile războinice, mai departe de aşezările căzăceşti.

Bubuitul tunului trezise la viaţă Cerkasskul, toropit de căldură.

— Ieşiţi în stepă, cazaci !

— Ne cheamă tătucul !

— La vînătoare ! Să ne gătim.

Alegeau dintre ei pe cei mai buni ţintaşi. Fluturau prin văzduh harapnice, se buluceau caftane albastre : cazacii porneau în stepă. Contăşul roşu al hatmanului se zărea de departe : călare pe cal, Kornei se suise în vîrful unei movile, iar trăgătorii se adunau la poalele ei. În stufăriş, prin viroage

și lăstăriș zbucniră împușcăturile hăitașilor. Hatmanul strigă de pe movila lui :

— Trageți din sînețe și flinte fără plumbi, ca să speriați fiarele !

— Știm, tătucule !

— Alelei !

— U-hu-hu-u !

Dintr-o margine, din păpurișul bălții, țîșniră pe pajiște două mogîldețe mari cafenii.

— O-ho-ho !

— Mistreți !

Fiul vitreg al hatmanului, un flăcău subțiratic, oacheș, călare pe un cal pag, își luă cel dintîi sulița în cumpănă. Mistrețul din urmă o coti într-o parte, iar cel dinainte o apucă drept spre pagul lui Kalujnîi.

— Acu să te văd, flăcăule ! mormăi hatmanul, căutînd să urmărească cele ce se petreceau, ferindu-și ochii de soare cu mîneca contășului, răsuflînd greu, căci din stepă venea o adiere dogorîtoare, duhnind a ars. Kalujnîi își aținti sulița, căci fiara era acum aproape ; o repezi cu putere, dar nu nimeri. Fără să vadă vînătorul, dar simțind primejdia, mistrețul se întoarse în loc, sări pe neașteptate într-o parte și izbuti să atingă cu unul din colți burta calului lui Kalujnîi. Pagul se ridică pe picioarele de dinapoi, împroșcînd iarba cu sînge și măruntaie, sforăi și se prăvăli pe o parte. Trecîndu-și peste el picioarele și făcîndu-se parcă una cu pămîntul, cazacul trase din flintă fără să țintească. Glonțul jupui coastele păroase ale fiarei, mistrețul grohăi furios, căscîndu-și rîtul lung și arătîndu-și colții scînteietor de albi ; se repezi, dar fu îndată oprit de sulița unui alt cazac, sosit în goana calului... Străpuns în burtă, mistrețul își frînse, neașteptat de repede, grumazul îndărătnic și mușcă lemnul suliței care se rupse trosnind. Kalujnîi se repezi spre mistreț și trase cu pistolul în urechea fiarei, din capul căreia ieși fum... Grohăind încet, mistrețul căzu grămadă pe iarbă.

— Sloboziți cîinii, flăcăi, că vă scapă celălalt ! strigă hatmanul.

Peretele gălbui al stufărișului apropiat se văluri, trosnind pe alocuri. Fîșîitul stufișului se pierdea, se stingea ca un foc de lemne ; mistrețul se mistui în desișul bălții.

— L-aţi scăpat.

— Da, nu mai avem cum să-l scoatem de acolo, ne-a scăpat !...

Trăgătorii de lîngă movilă se depărtară pe cîmpie. Prin iarbă se zări săltînd un iepure mare cu blana de un cenuşiu gălbui. Cîţiva vînători îşi descărcară asupra lui puştile, dar iepurele, scăpînd nevătămat, se repezi pe dîmb, drept în picioarele calului hatmanului. Cu o mişcare vioaie, tinerească, Kornei se aplecă din şa şi plesni din harapnic. Cu spinarea frîntă, iepurele se zvîrcoli sub picioarele calului, scîncind ca un prunc.

— Sprinten a mai fost urecheatul !

Kornei se îndreptă în şa, cercetînd din ochi cîmpia şi înlocuind harapnicul cu baltagul.

Un cazac fugărea tocmai un lup şi era gata-gata să-i vină de hac fiarei ; dar calul se poticni, călcînd într-o groapă ascunsă de iarbă... Fiara gălbuie era cît pe ce să scape, cu urechile lipite de cap, dar din marginea movilei se auziră glasuri şi zgomote, iar de sus se repezi spre el un călăreţ în roşu. Lupul zbură ca o săgeată spre movilă, dar în întîmpinarea-i, de pe cal, ţîşni ceva roşu ca o flacără, sclipi un tăiş de oţel... Schelălăind subţire, fiara se tîrî în josul movilei pe burtă ; din cap îi curgea şiroaie sîngele amestecat cu creier. Vîntul dogorîtor al stepei mînă spre vînători, peste cîmp, un nor de tăuni, cu aripioare roşcate-cenuşii. Caii înţepaţi de tăuni zvîrleau, se ridicau în două picioare, scuturau din cap. Coborînd de pe movilă şi stăpînindu-şi cu greu calul, ce tremura sub el, hatmanul strigă :

— Acasă, cazaci ! Au venit tăunii, bătu-i-ar !...

— Am auzit, tătucule.

Kalujnîi se întoarse călare pe calul altcuiva. Slugile ridicară de pe cîmp hoitul calului său, încărcîndu-l într-o telegă.

Pe cîmpia verde se zăreau caftanele albastre, urmînd contăşul roşu călare pe murg.

La poarta hatmanului, vînătorii descălecară şi întorcîndu-şi caii cu boturile spre tîrg, strigară :

— Ho-hop !

Fornăind şi ridicînd cu copitele nori de nisip alb, caii porniră singuri, fără călăreţi, spre casele lor. Urcînd în

cerdacul casei, hatmanul îşi aprinse luleaua şi se întoarse spre cazaci :

— Poftiţi în casă, cazaci hatmani. Să ne ospătăm cu ce o da Dumnezeu...

3

Nevasta hatmanului aşeza singură cuţitele, pocalele şi bărdacele de vin pe mesele lungi, pe care aşternuse feţe de pînză înflorate. Înaltă, cu faţa slabă şi aspră, femeia se uita lung la fiecare lucru, de parcă vroia să şi-l întipărească în minte. Slugile aduseră rachiu şi bucate.

Petrecîndu-şi mai strîns în jurul trupului contăşul ei cu găietan de fir la mijloc, aruncă o privire posomorîtă spre soţul ei. Kornei păşi spre masă şi întinse mîna lată, cu degetele scurte, arătînd faţa de masă :

— N-o fi chiar atît de sărac hatmanul ca, în casa lui, mesele să fie acoperite cu cit !

— Doar n-ăi fi vrînd să pun faţă de mătase ? Mi-o stropiţi cu vin, chefliilor, mi-o ardeţi cînd vă scuturaţi lulelele...

— Zgîrcită nevastă mai am, şugui hatmanul, ferindu-şi ochii de privirea ei.

Femeia ridică din umeri şi, auzind afară glasurile zgomotoase şi paşii mosafirilor rosti în grabă :

— Al naibii hodorog ! Ei, te-ai drăgostit cu neveste tinerele ?...

Intrînd în casă, oaspeţii făceau plecăciuni în faţa gazdei. Hatmanul scutură îndărătnic din cap, apoi aruncîndu-şi peste umăr, din obişnuinţă, moţul de păr cărunt, strigă :

— Şedeţi cazaci vîrstnici şi voi toţi războinicii !

Femeia cea naltă, nevasta lui, trecu fără grabă prin odaie, fără să răspundă la bineţe, porunci în treacăt unui slujitor să aprindă lumînările înşirate pe policioarele de stejar şi plecă. Hatmanul o petrecu din priviri, fără să se aşeze, apoi se apropie de uşă şi strigă în tindă :

— Hei, flăcăi de strajă, chemaţi încoace tineretul, aduceţi-l şi pe bandurist şi fluieraşii, să ne cînte.

— Am înţeles, tătucule !

Kornei dădu la o parte perdeaua de bumbac înflorat. Pe prichiciul ferestrei se afla deschis un abecedar cu slove mari roşii : „Dumnezeu, dumnezeire". Hatmanul zvîrli abecedarul cît colo, bombănind :

— Cine-i nărod din născare, nu mai învaţă el cîtu-i lumea ! Şi împinse cartea cu piciorul.

Tinerii, plini de colb, răspîndind împrejur căldura trupurilor lor şi un iz de năduşeală şi de dohot, intrară în cămara de alături, pe sub covorul de la uşă, plecîndu-se în faţa hatmanului.

— Petreceţi şi vă veseliţi, cinstiţi oaspeţi. Eu mai stau olecuţă să privesc fetele...

Curînd se iviră şi fetele. Unele, cu contăşele galbene, lungi, altele cu catrinţe şi ii albe cu înflorituri mărunte, toate cu părul împletit în cozi, legate la vîrf cu panglici, unele sfîrşind cu ciucuri, altele cu funde. Unele aveau cîte o floare la ceafă, înfiptă pe sub coadă, şi hatmanul, întinzînd mîna le mîngîia pe cap, lua cîte o floare şi o mirosea.

— Ehei, frumos mai miroase a flori de nufăr !

După ce lăsă toate fetele să treacă şi vîrî în brîu florile adunate din părul lor, se aşeză şi el la masă. Oaspeţii mîncau şi beau, fără să mai aştepte gazda. Ridicînd pocalul cu vin, hatmanul strigă :

— Să bem, hatmani viteji, pentru vînătoarea de azi din stepă ; am vînat un mistreţ pe cinste ! E drept, am pierdut un cal, dar cazacul nu varsă lacrimi pentru un cal.

Fiul său vitreg se trase pe laviţă mai aproape şi zise ciocnind cu el :

— Nu-i nimic, tătucule, îmi găsesc eu alt cal. Matale să fii sănătos !

— Bine, flăcăule. Nu mai căuta că-ţi dau eu unul... Iar acu, hatmani viteji, să bem pentru stăpînul nostru, ţarul de la Moscova !

— Să bem, tătucule Kornei !

— Să închinăm pentru Moscovia, căci puternic este braţul ei, a ajuns pînă şi în Siberia cea sălbatică şi a îngenunchiat tătărimea. Ia să mi-l chemaţi la ospăţ şi pe pisar, fraţilor.

— E aici, alături, tătucule, atîta așteaptă, să-l chemi, că-i place să bea, afurisitul.

— Hei, pisarule !

În odaie intră pisarul, cu caftan albastru, lung. Se ploconi în fața cazacilor și se așeză la capătul mesei unde-i făcură loc pe laviță.

— Bea, cărturarule ! îi strigă hatmanul ridicînd pocalul. N-ai fost cu noi în podgheazuri, nici nu te pricepi la așa ceva, totuși, hai, înfulecă și bea căci poți să ne mai fii de folos.

Pisarul se ridică în picioare și se plecă în fața adunării :

— Gata oricînd să vă slujesc !

— Și să-ți verși cerneala în loc de sînge, nu ?

— Mai întîi și mai întîi, hatmani viteji, să ne apucăm de treabă, mai înainte de a ne fi îmbătat.

— Așa-i, tătucule, treaba nainte de toate.

— Că bine zici, Kusei ! Dar Biziuk unde e, că nu-l văd !

— S-a îmbătat, tătucule. Doarme...

— Ei, straşnic cazac a fost și Biziuk, dar a cam îmbătrînit și nu mai ține la băutură. Iată ce am vrut să vă spun, hatmani viteji : aflat-ați oare cu toții, cazaci de prin părțile de jos, ce isprăvi face unul de-ai noștri, Stenka Razin ?

— Se ține de tîlhării pe Volga !

— Ei, asta-i ! Din pricina năravului lui, putem să ne așteptăm cu toții la mari necazuri și primejdii pentru oastea noastră... Căci după ce s-o răscula împotriva Moscovei, finul meu o să se întoarne acasă.

Kalujnîi ridică pocalul și strigă :

— Cine-l înfruntă pe măritul nostru țar, tătucule, acel cazac să nu se mai întoarcă acasă !

— Dar finul meu, hatmani viteji, oriunde ar fi, știu bine că o să se întoarcă pe Don.

— Întoarcă-se, îl ferecăm în lanțuri, și-l trimitem la Moscova !

— Nu te grăbi, Rodion, îl întrerupse pe fiul său vitreg hatmanul. Să stăm și să judecăm cu toții. Nu uitați că oamenii stăpînirii-s haini și asupresc sărăcimea de pe Don. Iar sărăcimea trage la cel ce-i este pe plac ; și sărăcimea asta-i de trei ori mai numeroasă decît noi, cazacii așezați...

— Știi oare, tătucule, se amestecă în vorbă Samarenin, un cazac cu vază, că Mișka Voloțkoi și cu Serebreakov strîng oameni ca să plece cu ei la Stenka ?

— De n-aș fi știut acest lucru, cazacule, Mișka și cu lupul de Vanka Serebreakov ar fi ieșit cu noi la vînătoare, iar acum s-ar fi ospătat aci, în casa mea.

— Dacă se întoarce Stenko, tare mă tem că n-o să izbutim să-l dăm pe brazdă ; ba chiar, să fim bucuroși dacă nu s-o apuca să uneltească și împotriva noastră.

— Asta m-am gîndit și eu, Mihailo, n-o să-i putem veni de hac. Va trebui să ne păzim de el, răspunse hatmanul. Totuși, nu putem să mîniem Moscova. Moscova dă Donului, după învoială, grîne și tot ce ne trebuie pentru luptă... Moscova are destui slujitori. Dacă se mîniază și închide negustorilor calea spre Don, pierim de foame...

— Asta o știi mai bine decît noi !...

— Stenko a plecat spre Volga, iar Volga își aduce și ea partea la hrana pîntecelui Moscovei : pe apa ei se face negustorie cu kizîlbașii, cu așezările din părțile Terekului și cu Astrahanul. Nu degeaba trimit nemții solii la Moscova și dau bani ca să poată călători pe Volga. Șvezii și franțujii tot de aceea trag spre Moscova. Din pricina drumului ce duce spre kizîlbași. Dacă Stenko se întărește pe Volga, Moscova se va mînia pe noi și ne va pedepsi pentru vînzare...

— Cugetă cum e mai bine, tătucule Kornei, ne lăsăm cu totul în seama ta !

— Eu așa m-am gîndit : să ne micșorăm chiar de azi măcar în parte vina, scriindu-i voievodului de la Țarițîn.

— Așa să fie !

— Hai, pisarule, scrie.

— Scrie de-a dreptul la Țarițîn !

— Dar hîrtie are ?

— N-aveți grijă, cazaci hatmani, are tot ce-i trebuie.

Cîțiva inși se ridicară de la masă, luară lumînări de pe policioare, făcură loc și le puseră pe masă, strîngîndu-se buluc în jurul pisarului. Hatmanul Kornei începu, scînteindu-și inelul de aur din degetul cel mare al mîinii drepte :

— „În leatul 1674, luna lui florar, ziua a cincea, Marea Oaste a Donului și hatmanul ei, Kornilo Iakovlev, dau știre

voievodului de Țarițîn și boierului Andrei Unkovski: pînă acu trăit-am cu cei de la Azov în pace, iar Stenko Razin, un cazac de-al nostru, din Oaste, dimpreună cu soții lui a umblat să strice acea pace, punîndu-și în gînd să pornească la luptă spre mare, dar în urma unei epistole ce i-am fost trimis s-a înturnat de pe mare, fără a le fi făcut vreun rău celor de la Azov și a trecut dimpreună cu soții săi cu luntrile dincolo de Cerkassî, spre părțile de sus ale Donului. Noi, hatmanul și oastea, am trimes după ei, dar nu i-am mai găsit..."

— Așa, tătucule!

— Că strașnic îi mai zici!

— „Iară astăzi aflat-am cum că Stenko Razin a plecat spre Volga ca să se țină de tîlhărîi..."

— Așa, așa! A plecat...

— „Și încă mai înainte de a fi plecat împotriva Azovului, spusu-mi-a el mie, hatmanului, în mare taină, cum că: «pe tătîne-meu, adică al lui Stenka, l-au prăpădit boierii de față cu mine, pe cînd eu eram esaul al soliei de iarnă dimpreună cu hatmanul Naum Vasilo». Iară la Moscova, la Pricazul Tîlhăriilor, ar fi fost omorît în bătăi fratele său, Ivan. A ascuns însă de mine, hatmanul, nu mi-a spus nimic cum că are de gînd a pleca ca să se apuce de tîlhării pe Volga și pe mare!"

— Bine le mai aduci din condei!

— Așa-i, tătucule!

— Ai scris totul precum se cuvine, pisarule?

— Pînă la cea din urmă vorbuliță, tătucule!

— Ia spuneți, vă este pe plac tuturor epistola aceasta?

— Da, da!

— Atunci mîine îi punem pecetea și repezim un sol la Unkovski. Vreau să vă mai spun ceva, cazacilor.

— Vorbește, tătucule.

— Cazaci, hatmani! Eu, Kornei, localnic din Cerkassî, vă poruncesc să luați toți dulgherii și toți săpătorii de la binaua bisericii ce se înalță cu ajutorul Moscovei și să-i puneți să ne slujească nouă. Doar primesc tain de la noi... biserica mai poate aștepta: pe vremuri ne închinam pe la troițe și mergea... Așadar, ziceam să luați toți dulgherii și săpătorii și să le porunciți să întărească Cerkasskul. Ați văzut cu toții că palăncile din jurul tîrgului s-au năruit, iar turnurile și podi-

nele tunurilor s-au lăsat pe o rînă. Trebuie să înălţăm valul de pămînt, să întărim palăncile, să săpăm şanţuri noi. Toate acestea ca să ne apărăm de orice năvală, fie chiar şi din partea alor noştri ; nu strică însă să ne păzim şi de cei de la Azov, ca şi de urdiile tătărăşti. Apa din jurul tîrgului se zvîntă pe căldură, te poţi apropia uşor, fiindcă nu s-au făcut împrejmuiri de şarampoaie...

— Aşa e, tătucule !

— De mult trebuia să facem treaba asta !

— Aşa-i... ei, o să întărim repede tîrgul !

— Îl întărim, tătucule !

— Iar acum zic : beţi şi mîncaţi cît vă pofteşte inima. De nu v-o ajunge vinul, vă mai aduc. Şi încă ceva : să nu-mi şterpeliţi nici pocale, nici carafe căci nevastă-mea-i hapsînă şi altădată nu vă mai primeşte în casă...

— Am înţeles. Nu şterpelim nimic, tătucule !

— Petreceţi ; eu o să ies olecuţă la dănţuitori... ia auziţi-i, ai naibii, cum mai tropăie...

Hatmanul se ridică greoi de la masă şi începu să bată din tocuri şi din tălpi, îngînînd uşurel cîntarea ce se auzea din încăperea alăturată.

Iar tătarul, frăţioare, ce făcu :
Surioara mea pe-un taler o vîndu.
O carboanţă pe cosiţa-i bălăioară a luat,
Feţişoara-i albă pe deasupra a mai dat.

Şi hatmanul trecu alături.

4

Tot cerul se răsfrînge în oglinda limanului, bătută noaptea în ţintele de aur ale luminiţelor aprinse de pescari. Iar, cînd priveşti licăririle, vrînd-nevrînd îţi învie în minte alte tărîmuri, nevăzute. Acolo e limanul Volgăi şi al Ilovlei care şi-au întins la nesfîrşit împărăţia apelor... În împărăţia aceasta nici măcar luna nu-şi poate aşterne într-o noapte luminoasă, de

la un mal la altul, cărarea presărată cu scîntei mişcătoare de argint. Oamenii par acolo nişte pete, cenuşii ziua, negre noaptea, iar malul depărtat, tîrguşorul cu case de lemn, împrejmuit cu palănci putrede, cu turnuleţe lăsate într-o rînă, despărţit de toate prin cer şi ape, pare o jucărie veche, de mult aruncată. Tîrgul se cheamă Panşin. Chiar în locul unde apele se lăţesc tot mai mult, se înalţă un dîmb ce aproape nici nu se desluşeşte ziua. Noaptea însă dîmbul e înţesat de lumini. Cînd şi cînd zbucneşte dintr-acolo cîte o detunătură, vestind pescarii să nu se apropie de acel dîmb unde veghează o caraulă de cazaci, dînd ocol unui şir de luntri de luptă, legate pe margini cu colaci de papură împletită.

Oamenii nu se văd pe dîmb, doar glasurile lor răsună poruncitoare. Noapte de noapte, de pe dîmb se aude strigătul caraulei :

— Ne-e-cea-i !

Este cuvîntul de trecere peste Donul cel slobod, al vitejilor războinici şi vînători. Cuvîntul acesta se trage de la numele unui zaporojan, tătucul Neceai.

Hatmanul sărăcimii a zdrobit nu o dată, lovindu-le pe mări, corăbiile kizîlbaşilor, luînd drept pradă robi — persieni şi turci.

Viteazul Neceai şi cu ortacii lui a fost văzut nu o dată sub zidurile de marmură ale Constantinopolului. Vîlvătăile ce cuprindeau atunci aşezările turceşti, aprinse de cazaci, se zăreau departe pe mare, luminînd luntrile lor negre de pe apă şi chipurile căzăceşti cu căciuli zaporojene roşcate.

La Panşin începuseră să sosească adesea trimişi ai voievozilor de la Ţariţîn şi Astrahan. Uneori în zori cei din Panşin auzeau un glas răsunător :

— Hei, cetate a Panşinului, alungă iscoadele moscoviţilor şi nu opri cazacii care vin încoace din tîrgurile Donului. Păzeşte-te !

Şi ecoul răsuna deasupra apelor :

— ...zeşte-te...

Toţi cei din Panşin auzeau glasul cumplit.

Tăceau cu toţii. Dar cînd soseau trimişi de-ai voievodului, le spuneau :

— Vă dăm luntri. Plecaţi repede ! Vreţi poate să vă stea capul unde vă sînt picioarele ? Al nostru ne-a rămas pe umeri şi nu ne avîntăm dincolo de dîmb.

Și iscoadele voievozilor nu se duceau mai departe de Panșin.

Trimiteau țarului, pe cîte o hîrtiuță, lipită din fîșii, cu pecetie voievodală, epistole cam de felul acesta :

— „N-am putut afla ce au pus la cale tîlharii de cazaci, dar trăim zi și noapte în cea mai mare îngrijorare și veghe... Cei din Panșin nu vor să ducă cu lotcile oameni de-ai noștri, iar Stenko Razin și cu lotrii lui se află lîngă Panșin, pe dealurile Volgăi dar nu se îndeletnicește cu jafuri, ci șade acolo cuminte". De pe Don, din partea cîrmuirii Oastei, sosiseră călări, la Panșin, trei trimiși : un hatman și doi esauli, mustăcioși și moțați, cu caftane zmeurii.

În Panșin se stîrnise neliniște. Prin tîrg umbla un crainic, un cazac bătrîn și șchiop care bătea cu bățul în pervazurile ferestrelor. Adunîndu-se laolaltă, cei din Panșin răspunseră :

— Nu ne ducem fără muniții și fără cei de pe Don ; să ne trimeată Oastea Donului lotci cu cazaci, atunci pornim și noi alături de voi. Și faceți voi cele ce ne-ați spus nouă să facem : nu putem singuri să-l împiedicăm pe Stenka Razin să se ducă la Țarițîn, sau spre alte tîrguri ale țarului".

Trimișii Donului îi amenințau pe cei din Panșin :

— O să aducem la cunoștința țarului că sînteți înțeleși cu tîlharii de cazaci.

Apoi trimișii plecară spre Don și nu se mai auzi nimic despre ei... Uneori la Panșin veneau din părțile de sus ale Donului sute de oameni, alteori gloate și mai mari de sărăcime.

Strigau :

— Ei, voi cei din Panșin, dați-ne lotci ca să ne ducem la tătucul Stepan !

Cei din Panșin nu le răspundeau de îndată, ci mai întîi trimeteau pe ulițe un om de-al lor cu poruncă strașnică să iscodească și să cerceteze cu de-amănuntul dacă nu se află în tîrg niscai străini de partea locului. Aflînd că nici unul din oamenii voievozilor nu se aflau acolo, încărcau sărăcimea în lotci, o duceau pe dîmb și tot acolo, fără să coboare din lotci, vindeau rachiu, pită, felurite bucate și iarbă de pușcă.

Luntrașii răspundeau în cor străjii care striga de pe dîmb :

— Vine Nece-ai !

Departe, peste ostroavele şi dealurile Volgăi, se auzea scîrţîit de lopeţi în strapazane, cîntări tărăgănate de vîslaşi, acoperite de sudalmele căpeteniilor. Cînd cîntările amuţeau din pricina sudalmelor şi a loviturilor şfichiuitoare de harapnice, deasupra apelor pluteau îngînări fonfăite de călugări...

Dincolo de cîmpia întinsă, prin ceaţa răcoroasă, alburie, mijeau zorile.

Cazacul care stătea de strajă pe dîmb păşi de lîngă lotci spre cortul hatmanului.

Razin, cu caftan negru de catifea şi chepeneag galben-auriu, şedea în cort pe o buturugă, încălzindu-şi mîinile mari deasupra jeraticului.

— Vine un şirag de corăbii, tătucule !

— Am auzit de mult... Is gata ţapinele, falconetele şi oamenii ?

— Gata-s toate !

— Lasă paza altora, mai nevolnici, şi treci la vîsle !

Apa părea albăstrie de atîtea caftane de streliţi din pricazul lui Lopuhin [1]. Dincolo de această albăstreală, prelingînd luciri argintii, jucau în unde oglindirile baltagelor. În fruntea vaselor plutea grăbită, în scîrţîit de strapazane, corabia ţarului cu toate pînzele strînse. Nu era vînt. În urma corăbiei ţarului, oglindind în valuri pete negre, venea corabia patriarhului, pe puntea căreia glasuri fonfăite cîntau tot mai deslușit : „Binecredinciosului ţar şi mare cneaz a toată Rusia..." Deasupra capetelor călugărilor, pe un catarg, se legăna încet un prapur cu icoana Mîntuitorului, cea nezugrăvită de mîna omului : un chip negru pe un cîmp de aur.

Vîslaşii începură din nou să cînte :

Haide, vino la noi,
Să pornim la război !
Bucuroşi te-om primi
Pe voievozi i-om zdrobi-i !

[1] Căpetenie de streliţi : oamenii lui purtau caftane azurii. (n. aut.)

Glasurile luntraşilor răsunau mai tare ca ale călugărilor, apoi un glas gros le acoperi pe toate celelalte :

— Maică Precistă ! Parcă-s ciulinii stepei... au şi ajuns la Astrahan, ocnaşii afurisiţi !

În urma corăbiilor venea un şir de barcazuri cenuşii, cu punţi foarte puţin ridicate deasupra apei. În barcazul cel mai apropiat de corăbii careva se ruga cu glas tare, piţigăiat, întretăiat de suspine :

— Doa-amne ! Apără-ne şi ne miluieşte...

Un alt glas îi zorea pe vîslaşi :

— Trageţi mai de nădejde, băieţi ! Nu vă depărtaţi de corăbiile ţarului !

Un al treilea glas striga într-una acelaşi lucru :

— Vă dau rachiu ! Rachiu... numai să nu vă lăsaţi mai prejos de ocnaşi !

Deodată păru că însăşi Volga îşi despică matca şi de pe fundul ei răsună un glas, acoperind pentru o clipă cîntecele vîslaşilor, sudalmele, rugăminţile şi rugăciunile :

— Hei, sarîn [1], ia-ţi zborul !

Îndată se auzi o împuşcătură, apoi încă şi încă una, urmate de un şuierat ascuţit, prelung. Sclipiră sute de vîsle. Un glas gros de pe corabia din faţă urlă înnebunit :

— Dece-e ? Sîntem ai stăpînirii... Dece-e ?

— Neceai !

— Ne-eceai !

— Loviţi !

— Sarîn, aruncă-i în apă, scufundă vasele !

Răsunau lovituri de ţapine şi de securi. Mii de ecouri răspundeau acestei scurte încăierări. Raţele sălbatice zburau spre malul scund al rîului, plesnind cu aripile apa, iar deasupra locului încăierării se rotea o pasăre mare neagră, ţipînd sec parcă ar fi ciocănit în lemn : cîr ! cîr ! Trăgînd din sîneţe şi mînuind baltagele, respingînd năvala şi năpustindu-se nainte la rîndul lor, oamenii nu se mai rugau, nu se tînguiau, iar loviturile securilor răsunau tot mai jos, tot mai aproape de apă : Volga înghiţea un vas după altul.

— Streliţi !

[1] Sarîn — ceată, mulţime, adunătură. Numele ce şi-l dădeau tîlharii de pe Volga.

— Hei, săriţi, ajutor !

Pe corabia ţarului se auziră zăngănit de fiare, o împuşcătură şi un strigăt.

— Streliţi, o să răspundeţi !

— La o parte, diavol borţos !

Alergînd de la un vîslaş la altul, în caftanele lor albastre, streliţii sfărîmau obezile şi lanţurile vîslaşilor.

— Ce faceţi ? Hei, streliţi !

— Vaska, astupă-i gura !

O lovitură de secure — şi un leş în caftan de boier căzu în apă plescăind...

6

Răsărea soarele. De pe cîmpiile joase adia spre Volga un miros de iarbă şi de sare...

La prora corăbiei ţarului, praporul cu icoana Maicii Domnului de la Kazan fusese smuls şi înlocuit cu o pînză lată, aşa-zisă „pecetia Adunării Donului" înfăţişînd un cazac gol pînă la brîu, numai în nădragi, călare pe un poloboc, cu sabia în mîna dreaptă şi luleaua în stînga, iar în faţa lui, pe alt poloboc, un pocal cu vin.

La prora corăbiei fusese adus un butoi cu rachiu, acoperit cu caftane boiereşti, iar pe el şedea Razin, cu sabia scoasă din teacă. Cazacii aduceau pe rînd căpeteniile streliţilor.

— Pe ăsta îl spînzuraţi ! Celuilalt tăiaţi-i capul... Pe al treilea spînzuraţi-l de picioare !

Catargele se împovărară de podoaba pestriţă a benişurilor boiereşti şi a caftanelor căpeteniilor de streliţi. Razin dădu cu ochii de un om pe care-l tîrau spre el. În urechi îi răsună un ţipăt sfîşietor. Omul se prăvăli la picioarele hatmanului.

— Tătucule, sîntem şerbi, robi nevolnici !

— Nu ne omorî, tătucule !

— Cine sînteţi voi ?

— Datornici, vînduţi pe veci neguţătorului.

— Băieţi de prăvălie ai bogătaşului Şorin.

— Să vă slobozesc ca să mă pîrîţi înaintea ţarului ?

— Nici puşi la cazne, n-om deschide gura, tătucule !
— Mă juruiesc pe Maica Domnului, zău !
— Daţi-le drumul, cazaci, să-şi ia tălpăşiţa !
— Dumnezeu să te aibe în paza lui !
Făcîndu-şi cruci mari şi tremurînd ca varga, cei scăpaţi coborau de pe corabie.
— Aici îs nişte nevoiaşi, tătucule, salahori.
— Coborîţi-i în luntre !
— Vezi că unii ar vrea să vină cu noi.
— Care vrea să vină cu noi, primiţi-i.
Pe cealaltă corabie, a patriarhului, trasă bord la bord, alături de cea a ţarului, încă nu se potolise lupta şi zarva. Se auzeau sudalme, gemete şi strigăte :
— Ce mai caşti gura ? Trage cu sîneaţa !
Printre cuşme roşii, ici-colo se iţeau comănace negre, luceau securi. Deasupra tuturor capetelor se ridica unul cu plete lungi şi glas de trîmbiţă :
— Nu vă lăsaţi, fraţilor ! Să-i înfruntăm pe duşmani precum făcut-a monahul Oslabea !
Fîlfîi un caftan negru, străluci în soare un chepeneag de atlaz galben : Razin păşi pe corabia patriarhului şi oamenii lui îi făcură loc.
— Diavole !
Se avîntă o sabie şi mîna călugărului cel înalt cu securea în ea, oprită de lovitura săbiei, căzu neputincioasă.
— N-ai mai băut apă din Volga, satană ?
Se auzi plescăit de apă : călugărul fu aruncat în rîu.
— Se zvîrcoleşte... vajnic luptător a fost !
— Tătucule, mai e aici unul îndrăcit care-ţi aşteaptă judecata. Zice că : „hatmanul mă cunoaşte, să mă judece el“ şi n-am cutezat să-l judecăm fără tine.
— Ia aduceţi-l încoa !
Împinseră spre hatman un vlăjgan cu beniş roşu, cu faţa năpădită de o barbă neagră deasă şi creaţă, cu pletele lungi, încîlcite, căzîndu-i peste ochi.
Razin se încruntă, mîna lui încleştă prăselele sabiei.
— Aduceţi-i un popă, dacă mai e vreunul în viaţă !
— N-am nevoie de popă, hatmane ! Sînt şi eu dintre oamenii vlădicăi, dar la naiba...

— Dezlegați-l !

— Hei, acu că am mîinile și picioarele slobode, dați-mi și o căciulă că n-am poftă să mor cu urechile descoperite !

— Ți-am uitat numele, flăcăule !

— Îmi zice Lazunka Jidovin !

Vlăjganul își netezi cu stînga barba creață ; din dreapta, sîngele îi curgea șiroaie.

Razin îl privea încruntat, cu capul în piept, căznindu-se parcă să-și amintească ceva ; apoi oftă și împunse cu vîrful sabiei puntea, scăldată în sînge.

— Dați-i o cușmă ! Înălță fruntea și fața i se lumină de un zîmbet, cînd ceilalți îndesară în capul flăcăului un comănac de călugăr. Făcu un pas înainte și-și trase sabia din teacă...

— Ia spuneți-mi, cazaci : cum s-a bătut, voinicește ?

— E un adevărat diavol, tătucule ! Trage cu pistolul fără a ochi și nimerește fără greș...

Sări și alt cazac :

— A zvîrlit mulți de-ai noștri în Volga. Am vrut să-i facem seama înaintea tuturor, dar vezi că a cerut să fie adus naintea ta, tătucule !

— Nimeni nu poate fi osîndit pentru că s-a dovedit viteaz în luptă ! De aia-i luptă. Ridică sabia, dar flăcăul îl privea cutezător drept în ochi, scoțîndu-și pieptul înainte.

— Miroase a tămîie potcapul ăsta... nu-i cușmă de-a noastră, e de călugăr... Hai, lovește odată, hatmane.

Razin zbucni în rîs, lăsă sabia în jos și întrebă :

— Cum le-ai slujit tu boierilor ?

— La ce bun să mint ? Cu toată credința.

— Carte știi ?

— De mic copil am învățat la mănăstire căci am fost ocrotit de patriarh.

— Ești un diavol ! Ai să fugi sau rămîi în slujba mea ?

— Nu fug eu de omul de la care mănînc o pîine.

Razin își vîrî sabia în teacă.

— Rămîi în viață și slujește-mi.

— Mulțumesc și pentru atît.

— Hei, voi de colo, dați-i ceva să-și oblojească mîna — îi curge sîngele !

— Unu, doi ! Hei, băie-eți... întoarceți corăbiile !

Cîntînd, întoarseră corăbiile spre dîmb. Punțile păreau albastre de atîtea caftane ale streliților care trecuseră de partea cazacilor.

Cerul se lumina treptat, negura sură pogorîse prin viroage, pe argintul apelor clipoceau frămîntate valuri albăstrii, licăriri roșii jucau în urma vaselor pline de vîslași cu cușme zaporojene. Deasupra apei plutea un miros tot mai puternic de iarbă, adus de pe pajiștile întinse pe care rătăceau hergheliile de iepe ale sălbaticilor nogai. Păsări negre se lăsau croncănind aspru pe leșurile legănate de Volga, de-a pururi slobodă.

7

Pe malul tătărăsc al Volgăi se întind două grinduri de nisip presărate cu corăbii părăsite, uscate, cu tălpoaie negre smolite. Pe dîmbul care străjuiește apele Volgăi se înalță o crîșmă, apoi în stepa nemărginită, pe o lungime de o verstă, se zăresc, viorii în pîcla înăbușitoare, palăncile de bîrne ale unei așezări, cu turn de lemn la poartă. Așezarea are patru laturi, dar la colțurile împrejmuirii nu se află nici un turn, în afară de cel de la poartă... Dincolo de împrejmuire se află o mănăstire, în cuprinsul căreia se înalță zidirile bisericilor albe, văruite, cu ferestre înguste și turle de tablă.

Pe mal, ușa trainică a crîșmei, în două canaturi, este dată de perete ; dinăuntru răzbesc glasuri de bețivani și țipete de muieri amețite de băutură. La colțul crîșmei, pe o piatră, rezemat cu spatele de un par gros cu semnul obișnuit de cîrciumă — un măturoi în vîrf — șade un streliț îmbrăcat cu caftan zmeuriu, ieșit la soare pe umeri. Volga îi ia vederea cu strălucirea-i albă, orbitoare ; strelițul strînge din pleoape și trage brazde prin nisip cu tăișul securii. Ar vrea și el să facă ceea ce fac de fața cu el, la vreo cinci pași depărtare, pe povîrnișul malului, doi oșteni cu săbii scurte și mondire prăfuite.

Au prins în brațe o muiere beată, roșie în obraji, și acum, răvășind nisipul frămîntat greoi de opincile lor de tei scîlciate, îngînă, amețiți de băutură, asudați :

— Înveleşte-te, drăguţo, cu un mondir de-al nostru... Nebuno ! Ţi-o mai răsufla sub ea şi pruncul, nu vezi cum dogoräşte văzduhul !...

Copilul învelit în cîrpe, din braţele femeii, s-a învineţit tot de-atîta plîns zadarnic şi nu mai scoate nici un scîncet, doar mişcă din guriţă.

— Dă-i şi tu ţîţă ! Şi cît o suge... eu te-oi... aia, ştii doar şi tu... de dulceaţa aceea !

Femeia clatină din cap.

— Of, tu ăl cu gura strîmbă ! Mi-a fost spus măicuţa mea mai de mult : de te iubeşti cu cîinii de bărbaţi cu pruncul la ţîţă, turbează pruncul...

— Întocmai ! Dar Vasili şi cu mine nu sîntem de-alde ţărani, ci oşteni...

Femeia rîde, cu chicoteli de beţivancă :

— N-am eu treabă cu oştenii ! Care le face parte ?

— Ia ascultă-aici ! Un oştean îşi are partea la orice muiere... Vasili, ia apucă tu pruncul, s-o acopăr pe muierea asta cu mondirul meu !

— Dacă-i pe aşa, atunci ar fi mai bine la crîşmă, pe după poloboace.

— Te trag de picioare de-acolo afară, nu te lasă, ci-ţi spurcă tot trupul. Sub mondir e cald, ca în baia cu aburi. Ia ţine-l tu, Vasili !

Oşteanul ia pruncul din braţele femeii şi-l trece celuilalt care-l ţine cu picioarele în sus. Cel dintîi se-nveleşte, împreună cu femeia, în mondirul său larg şi amîndoi se prăvălesc pe nisip, răspîndind în jur miros de sudoare şi votcă, şi nori de colb...

— Al naibii om. A izbutit s-o tăvălească...

Streliţul zîmbeşte larg şi adaugă cu glas tare, brăzdînd nisipul cu arma lui :

— Ehei, oştenilor, la cină-i rost să căpătaţi o bătaie bună.

— Taci, mă, din gură, muma ta, tîlharule !

— Tu, gură spartă, ţine mai bine copilul, că se-neacă. Mă plîng la judecător. Vrei să răspunzi în faţa lui ?

Oşteanul aşază mai bine copilul în braţe, îl leagănă şi-i spune streliţului :

— De muiere îţi pasă mai mult ca de copil ?

— Să-mi pese mie ? Ha ! Doar sînt atîtea care se lasă tăvălite de voi.

— Uite, na și fumează ! Doar nu sîntem la Moscova, aici nu-ți taie nasul pentru fumat.

Oșteanul își scoate din buzunarul adînc al mondirului luleaua și punga de tutun.

— Ești om prevăzător ! Strelițul fumează, cu privirile îndreptate spre Volga.

De pe barcazuri joase și fără de catarge, hamalii cară în hambarele de pe mal saci cu făină și cu grîne. Spinările lor goale și asudate sînt arse de soare și pline de tăieturi, zgîrîieturi, crestături. Desculți, cu nădragi de pînză, pășesc pe podiștile lungi, îndoiți de șale, legănîndu-se în mers. Un vătaf costeliv și ars de soare, cu pălărie de pîslă, în picioare la cîrma unuia dintre barcazuri, cu harapnicul în mînă, strigă, din cînd în cînd, plesnindu-se cu harapnicul peste tureatca ciubotei :

— Descărcați binișor, nu rupeți sacii !

De-a lungul malului plutește un iz iute de pește sărat și de fum. Pe mal se înalță stive de butoaie. Chiar la marginea apei, lîngă butoaiele cu pește, un foc de lemne arde cu flăcări palide din pricina luminii strălucitoare a zilei. Trei inși desculți și ciufuliți, cu capul gol, perpelesc deasupra focului un berbec înfipt într-o prăjină.

— Fraților, n-are careva vreo vergea de fier bună de frigare ?

— Așa nu mai perpelim noi niciodată carnea — ia uite cum arde jordia...

— Las c-o mîntuim noi cu dinții ! E fraged berbecul...

— Zi, asta-i Samara ! E plină de voievozi și de boieri, mama lor — vedea-i-aș în cuptor încins ! mormăi un cazac cu rubașcă albastră, ca și nădragii, încălțat cu ciubote colbuite, roșcate de neunse ce erau. Vlăjganul își încălzea apa într-un căuș de lemn lîngă același foc : încingea pietre în jar, apoi le cufunda binișor în căușul lui.

— Ce faci acolo, cazacule ?

— Iacă, încălzesc niște apă ca să-mi fac un terci de făină.

— Păi, ca să dea în clocot, îți trebuie și mai multă vreme decît nouă ca să ne înfulecăm berbecul.

— Ei, oi vedea eu !

Tot încingîndu-şi pietrele, cazacul se uita cînd şi cînd spre stepă. Acolo, pe dîmb, profilată pe un fond în două culori, în partea de jos, galbenă, iar în cea de sus, de un albastru viu, se zărea silueta unui călăreţ: un căluţ păros, iar pe spinarea lui un tătar, cu picioarele chircite, fără scări, în spate cu un sahaidac din piele de cămilă, plin cu săgeţi, cu arc şi cuşmă ţuguiată, roşcată, tivită pe margine cu blană miţoasă. Cazacul îi striga din cînd în cînd tătarului aceleaşi vorbe:

— *Kizilbei murza* [1], ai grijă de calul meu!

Iar tătarul îi răspundea tot atît de monoton:

— *Kardaş urus* [2]! Aici cal, aici...

Calul cazacului stătea liniştit, dînd din coadă; la oblîncul şeii avea legate o boccea, puşca şi sabia.

La crîşmă răsunau tot mai tare cîntări şi sudalme. Cîţiva oşteni beţi jucau cărţi, aşezaţi roată pe podeaua murdară. Băiatul de prăvălie, cu şorţ de pînză groasă şi picioarele goale vîrîte în încălţări scîlciate, îi bătea la cap:

— Nu e voie, oşteni, să jucaţi nici zaruri, nici cărţi în crîşmele stăpînirii!

— Am tăiat!

— Zău? Uite-aici, birlicul!

— Ce-mi pasă mie de birlic! Tai cu fantele de roşu.

— Unde s-a mai pomenit ca fantele să fie mai presus de birlic?

— Hei, oşteni!

— Ia mai slăbeşte-ne! Nu-i oprită şi preacurvia? Şi cîndcolo, nu le vezi cîte sînt? Încearcă numa să te... aia cu toate, nici nu te ţin balamalele!

Băiatul se duse la crîşmar.

— Am vrut să-i alung, Ivan Petrovici, dar nu se astîmpără.

În picioare, în spatele tejghelei trainice, de lemn înnegrit, crîşmarul, fără să-l asculte, striga la nişte femei, tot trăgîndu-se de barba lată:

— Ho, afurisitelor! Care din voi s-a găsit firoscoasă să aducă pagubă vistieriei ţarului? Las că vă bag eu la răcoare!

Femeile cărau din rîu apă într-un căzănel găurit, clăteau butoaiele de vin, apoi, răsturnîndu-le pe o rînă, beau, de la

[1] Murza — prinţ tătar (n. aut.).

[2] Urus = rus (stîlcit).

vrană, lungite pe burtă. Una din ele, beată turtă, dezmățată, se îndreptă, clătinîndu-se, spre crîșmar și, întorcîndu-se spre tejghea, îi strigă, arătîndu-i fundul gol :

— Na, bărbosule, privește : aici îs banii tăi pe băutură !

— Dă-o afară pe ticăloasă, arde-i una pe spinare ! strigă crîșmarul.

Băiatul o înșfăcă, nelăsînd-o nici să-și dea poalele în jos, și o tîrî afară, la aer.

Doi dintre oștenii din ceata jucătorilor săriră în picioare și-i strigară crîșmarului :

— Lasă că-ți arătăm noi ție ! De ce dai femeile afară din crîșmă ?

— Dacă ții la barba ta, nu le alunga !

Și crîșmarul îi strigă omului său :

— Las-o în pace, Fedka, n-o atinge ! Vino încoace !

Băiatul se apropie, se aplecă peste tejghea, spre crîșmar, care se uita pe furiș către oșteni, și-i șopti la ureche :

— Uite-colo niște streliți ! Poate îi potolesc ei pe oșteni. Spune-le...

Băiatul se duse la streliți. Aceștia, îmbrăcați cu caftane roșcate, beau vin spumos la o masă din colț. Baltagele și le proptiseră unul lîngă altul în colț ; aprinși la față, cu cușmele pe ceafă, vorbeau încet, aruncînd în jur priviri sperioase :

— Oare toată viața să ne canonim cu slujba asta a noastră ?... Dacă încerci să fugi, pun mîna pe tine, te biciuiesc în piață și te aruncă în temniță...

— Iar după temniță și bătăi, o iei de la început cu slujba, și cînd îți slăbesc balamalele nu capeți nimic — nici tu pămînt, nici tu negutătorie, nici tu simbrie...

— La bătrînețe mori ca un cîine !

— Hei, fraților, de mult amar și obidă avem parte în viață.

— Ce-ar fi să ne încercăm și noi norocul, ca băieții lui Lopuhin ?

— Chiar așa : cică la Ilovlea tot pricazul lui Lopuhin a trecut la Razin.

— Ia vedeți, fraților, zvonuri umblă destule, trebuie însă cercetat ce și cum...

— Chiar așa, s-ar putea să fie zvonuri mincinoase. Da tu ce cauți aici, băiete ? Tragi cu urechea la ce vorbim ? !

— Eu ? Vai de mine ! Eu am venit, slujitori ai ţarului, să vă cer ajutor împotriva oştenilor : ar fi bine să-i oprim din joc !

— Nu sîntem noi mai marii lor ! Au o căpetenie a lor.

— Nu te lua de ei, flăcăule ! De-aia e aici crîşmă ca să...

— Şi dacă se iau la bătaie ?

— Pleacă ei şi singuri. Mai rău ar fi să-i alungi : ar vărsa toate băuturile, l-ar snopi în bătaie pe crîşmar...

Băiatul se depărtă. Vătaful de la barcazuri veni la crîşmar cu o pîră. Lung, slăbănog, se aplecă peste tejghea, strîngîndu-şi în pumn barba îngustă, bălană, ca să n-o ude :

— Auzi, Ivan sin Petrov, tu care eşti în slujba ţarului, ar trebui să-l repezi la voievod pe băiatul ăsta al tău. Şi vătaful arătă din cap spre slujitor.

— Pentru ce, Klim Mitrici ?

— Să vezi : în spatele crîşmei, pe dîmbul păgînilor, cam către dreapta, a poposit un cazac dimpreună cu un păgîn, cu doi cai, iar trei calici frig un berbec la foc... După cum arată, îs cu toţii nişte venetici, nişte tîlhari. Ar trebui să vestim pe cine se cuvine, ca să nu se întîmple să pună foc undeva, ori să jefuiască pe careva... Calicii au straie proaste, nădragii cîrpiţi, şi-s desculţi. Dar frig un berbec ! Doar nu l-or fi cumpărat ? Miroase a tîlhărie.

— Zici tu bine ce zici, dar priveşte ce furnicar am aci : dacă-mi pleacă băiatul, mă jefuiesc ăştia, iar eu trebuie să păzesc vistieria ţarului mai dihai decît capul meu ! Numai să le întorc spatele că m-au şi tras pe sfoară dar banii pe băutură mie mi-i vor cere, nu altuia, Klim Mitrici... Tu ai oameni destui, alege şi tu vreunul mai de nădejde şi trimite-l la voievod, iar eu ţi-oi mulţumi... Ce zici ?

— Vorbesc adevărul, Ivan sin Petrov, cazacii de pe corăbii au fost tot calici din ăştia, oamenii de pe Volga au stat mai toţi prin temniţe, pînă să ajungă aci!... Numai să şopteşti ceva, şi-ţi pierzi capul. Aşa că îţi găseşti buclucul cu voievodul...

Un oştean se apropie şi izbi cu pumnul în spinarea îndoită a vătafului.

— Îndreaptă-ţi spinarea, mă prăjină ! Îmi arde sufletul după olecuţă de spumos, iar tu îmi stai în cale...

Vătaful se trase înapoi.

— De ce dai în mine degeaba, tîlharule ! Lasă că te spun eu la mai-marii tăi...

— N-ai decît. Treci şi tu cîteodată pe podişcă ? Măsurat-ai vreodată cît e de adîncă Volga ?

— Mă ameninţi, ai ? Mă ameninţi că mă arunci în apă ? Lasă că-ţi arăt eu ţie, te bag eu la temniţă, îl iau martor pe crîşmar... Şi vătaful se repezi afară din crîşmă, zbierînd şi vînturîndu-şi pălăria de pîslă.

— Haideţi, băieţi, slujitori, aruncaţi-l pe trîntorul ăsta al vostru în Volga ! strigă oşteanul din uşa crîşmei. Drept răspuns, de pe Volga se auzi un glas tunător :

— Trageţi luntrile la mal, fraţilor !

Apucîndu-şi în grabă baltagele, streliţii din crîşmă se repeziră pe malul Volgăi.

— E Razin !

— O fi venind să dea foc, să jefuiască ?

— Vedeţi-vă de petrecere, oameni buni ! Sărăcimea nu cunoaşte decît crucea şi păduchii, de asta are parte în viaţă...

De pe Volga răsună un glas tunător cum nu se mai auzise vreodată de jur împrejur :

— Nu fugiţi, chefliilor ! Am venit la voi fără gînd rău !

Crîşmarul îşi făcu semnul crucii, zbuciumîndu-se la tejghea şi tot bîiguind :

— Doamne, Maica Domnului, vai de avutul stăpînirii, au să mă bată cu harapnicul [1]. De aici mi se trage moartea, vai şi amar de sufletul meu !

Băiatul de prăvălie se repezi după tejghea şi se lipi de barba crîşmarului :

— Să mă reped pînă la voievod ? În tîrg ?

— Aşteaptă puţin ; o să cazi în mîinile lor !

Oştenii îşi ascunseseră cărţile şi acum, rezemaţi de tejghea, băteau în ea cu pumnii :

— Adu-ne un butoiaş cu spumos, că de nu, îţi dăm foc la barbă !

— Ne-au venit oaspeţi, acuşi să vezi ce chef se încinge !

— Ducă-se dracului căpitanul !

În urma oştenilor se înghesuiau muierile, bete, despletite, în zdrenţe, întinzîndu-şi mîinile spre ei.

[1] Cîrciumile erau obligate să verse în visteria stăpînirii „banii de băutură strînşi pe de-a rîndul şi fără pagubă". Pentru orice lipsă, cîrciumarii erau bătuţi cu biciul (n. aut.).

— Nu ne ocoliţi nici pe noi cu băutura ! Vrem să bem, să bem !

Chepeneagul galben de atlaz strălucea ca aurul, caftanul negru atîrna doar pe un umăr. Razin intră în crîşmă. Oştenii şi femeile se depărtară de tejghea.

— Trageţi mesele la mijlocul crîşmei.

Mesele fură mutate într-o clipă. Băiatul de prăvălie le şterse cu şorţul şi trase laviţele spre ele.

— Muşterii să treacă pe laviţe, iar noi aici, şoimilor !

Razin se aşeză pe o masă. Pe altă masă, alături, puseră un butoiaş cu rachiu şi stacane de tinichea.

— Hai, streliţi ! Beţi.

Streliţii se apropiau unul cîte unul, luau din mîna lui Razin stacana cu rachiu, o goleau, făceau o plecăciune şi se depărtau, făcînd loc altora. După ce băură cu toţii, mai marele streliţilor păşi înainte şi se plecă :

— Am venit la tine, tătucule hatman ! Vorbesc pentru toţi oamenii mei : ne-am săturat să tot slugărim boierilor, ni-i dor să gustăm din viaţa slobodă... Sîntem gata să murim pentru tine. Primeşte-ne ! Ai tăi sîntem şi ţi-om sluji cu toată credinţa.

— Dacă vreţi să-mi slujiţi, atunci mai beţi, flăcăi. Dar oştenii ? Ori poate vor să se bată cu noi ? Hei, oşteni !

— Nu ne batem, hatmane ! Am pierdut noi şi aşa ceasul stingerii şi, dacă ne întoarcem acu la polcul nostru, au să ne joace bîtele pe spinare...

— Nu pricep prea bine : vreţi slobozenie ori vi s-a făcut dor de bătaie ?

— Vrem să trăim slobozi, hatmane ! Trecem la tine ! Streliţii s-au luat după tine, iar noi după ei...

— Bine, beţi şi voi !

Cazacii veniră de pe malul Volgăi cu trei flăcăi şi-i aduseră în faţa hatmanului.

— Încotro mergeaţi, fraţilor ?

— Încotro ne duceau ochii şi picioarele... Am pornit în căutare de lucru şi n-am găsit... Mi-e foame, am mîncat tot ce-am avut.

— Iar acu ?

— Acu că te-am întîlnit a dat norocul peste noi. Ia-ne cu tine : nu ştim să detunăm cu sîneţele, dar om fi buni de vîslaşi.

— Dacă vă tocmiţi vîslaşi, vă învăţăm şi la sîneţe. Hai, petreceţi şi voi !

Veni încă un cazac de pe malul Volgăi.

— De unde-mi vii, pui de erete ?

— Erete eşti tu. Eu sînt şoim, de pe malurile Donului. Vreau să mă duc la tătucu.

— Tătucul e în faţa ta ! De unde vii ?

— De la Ivan Serebreakov, hatmane. Împreună cu un mîrzac paşnic, am tot gonit pe mal în căutarea ta, ne-am spetit caii. Şi-apoi, pe alocuri, e prăpăd de tăuni.

— Ei şi ?

— Ivan Serebreakov ne-a trimis la tine, tătucule, cu porunca să-ţi spunem : „Am adus la Ţariţîn ca la o mie de săraci de prin părţile de sus ale Donului". Mişka Voloţkoi a strîns şi el de prin aşezările de sus tot atîţia, poate chiar mai mulţi doritori să lupte cu tine şi-i aduce încoace. Au pus mîna lîngă Ţariţîn pe nişte corăbii şi luntri... Te aşteaptă lîngă ostroavele de pe Volga...

— Bea şi tu, că doar n-ai gonit încoace degeaba ! La mine nu prea-i loc pentru cei ce nu beau !

Razin îi umplu el însuşi o stacană cu rachiu.

— Bea, apoi grăbeşte şi fă cale întoarsă, împreună cu mîrzacul tău. Ia-o înainte şi spune-i lui Serebreakov : „Care e călare, să pornească de-a lungul malului spre Ciornîi Iar. Dar tătarii nu pot trece cu caii ziua. Ar fi mai bine să meargă noaptea : sînt bălţi multe şi tăuni. Ar pierde mulţi cai".

— Am înţeles. Îi voi spune tot, precum ai zis, tătucule. Îţi mulţumesc pentru rachiu !

— Cum te cheamă ?

— Fedko Şpîn !

— Ai fost totdeauna esaul, alături de Vaska Us, nu ?

— Are şi el de gînd să vină la tine !

Cazacul plecă.

Făcîndu-şi loc printre oşteni, femeile se înghesuiau la rachiu.

Uitîndu-se la ele peste capetele celor adunaţi, hatmanul spuse :

— La război muierile şi cei ce nu beau îs ca nişte gunoaie netrebnice. Alungaţi-le, dar nici una să nu ajungă în tîrg mai nainte de răsăritul soarelui !

— Om face după poruncă, tătucule !

— Dar cu paza pe drum şi pe cîmpie cum stăm ?

— Am orînduit-o... îs opriţi toţi cei ce nu spun cuvîntul de trecere...

Unul din streliţi intră în vorbă :

— Să ştii, tătucule, că unul dintre ai noştri a fugit spre tîrg !

— Ce spui ? Cînd ?

— Apoi atunci cînd veneai cu vasele pe Volga. Şedea pe o piatră lîngă crîşmă, iar cînd ai tras la mal a luat-o la fugă.

— Ei, tu-i mama şi bunica lui ! Cînd o fi gata voievodul, dăm lupta... Deocamdată să bem, să petrecem şi să rînduim treburile pentru care am venit.

— Facem tot ce ne ceri.

— Ridicaţi de pe grinduri luntrile cele părăsite, le dregeţi peste noapte, le înzestraţi cu tot ce le lipseşte, apoi luaţi făină din hambare, peşte, şi porniţi cîntînd. Unde-i vătaful ?

— Vătaful de pe barcazuri se scaldă în apa Volgăi, tătucule. Cum ai plecat la crîşmă, hamalii i-au şi pus un ştreang de gît, i-au făcut seama şi l-au aruncat în apă... Era tare hain cu truditorii. Acu, oamenii ceia au aprins focuri pe mal şi cer cu toţii să treacă la tine.

— Bine ! Să petrecem, fraţilor...

Din cînd în cînd Razin îşi ridica ochii spre crîşmar. Într-un tîrziu băgă de seamă că băiatul de prăvălie se apropie de el, iar crîşmarul îi şopti ceva. Curînd după aceea Razin îşi roti ochii prin crîşmă şi nu-l mai văzu pe băiat. Se făcuse nevăzut în vălmăşeală atunci cînd femeile fuseseră date afară.

— Hei, crîşmarule ! Să vină băiatul, să ne umple stacanele.

— Nu ştiu unde-i, juruiesc pe Dumnezeu.

— Dumnezeul tău îl porţi în izmene ! Ai fi trimes vorbă, ai ?

Trăgîndu-se de barbă, crîşmarul îngăimă :

— N-am trimis vorbă nimănui. Oamenii-s slobozi, hatmane... nu ştiu unde-i... e simbriaş, vorba ceea, slugă !

— Ia vezi, diavole ! Dacă se adevereşte că s-a dus să dea de veste, te aşteaptă răfuiala.

Afară, lîngă crîşmă, se stîrni larmă, apoi se auzi glasul plîngăreţ al băiatului de prăvălie :

— Dar bine, fraţi cazaci, m-am dus după pită în tîrg !

Crîşmarul începu să tremure şi se aşeză pe lădiţa din spatele tejghelei.

În timp ce băiatul era îmbrîncit înăuntru, Razin strigă :

— Aprindeţi un foc în faţa crîşmei şi căutaţi-mi un fier !

— Tătucule ! spuse unul din hamalii de pe Volga. Am fript aci aproape un berbec. Îl înfipsesem într-o prăjină, şi am tot căutat un fier ; pînă la urmă, am găsit şi a rămas acolo, lîngă foc.

— Adu-l încoa !

Hamalul o luă la fugă spre dîmb şi se întoarse numaidecît cu o vergea de fier. Cazacii aduseră tăciuni la uşa crîşmei şi aţîţară focul, apoi puseră vergeaua să se încingă.

Streliţii îl ţineau strîns pe băiatul de prăvălie.

— Daţi-i jos nădragii ! porunci Razin.

— Să ştii, flăcăule, că de nu ne spui adevărat pentru ce ai fost în tîrg, o să-ţi perpelim niţeluş locul cela fără de care un bărbat nu-i mai este de nici un folos muierii.

— Văleu, văleu ! începu să se tînguie băiatul dînd din picioare.

— Streliţule, pune-ţi mănuşile astea. Ia vergeaua din foc.

Aruncîndu-i o privire crîşmarului, băiatul strigă ca din gură de şarpe :

— M-a trimis Ivan Petrov, hatmane, drăguţule, m-a trimis să dau de veste.

— Ce veste ?

— Să-i spun fără zăbavă voievodului cum că : „Au sosit tîlharii de cazaci în frunte cu însuşi Stenko Razin, îmi beau toate băuturile din crîşmă pe veresie, neplătind nicicum, şi se gătesc să jefuiască şi să dea foc caselor“.

— Aruncaţi fierul ! Flăcăul a spus tot ce avea de spus.

— Dar tu, crîşmarul dracului, de ce tremuri ? Au aştepţi judecata ?

Crîşmarul ieşi repede de după tejghea, căzu în genunchi în faţa mesei la care şedea Razin şi începu să se tînguie.

— Mi se întunecă de tot cugetul, hatmane slobod, mi-am pierdut minţile... Da, l-am trimis, păcatele mele ! Doar, mi s-a dat poruncă să am grijă de băutură, de avutul ţarului. Chiar de-o fi să mor, îţi spun adevărul : pentru avutul ăsta, sîntem bătuţi cu harapnicul. Am sărutat crucea, juruind ţarului să-i chivernisesc banii, să nu dau băutură pe datorie, sau pe veresie, nici chiar lui taică-meu, nici fratelui ori altei rude.

— Treci la locul tău ! Om vedea noi ce facem cu tine. Hai băieți, apucați-vă de treabă, trageți corăbiile !

— Am înțeles, tătucule !

Crîşma se goli. Nu mai rămase în ea decît crîşmarul, pitulat după tejghea, băiatul de prăvălie, care-şi tot trăgea într-un colţ nădragii de pînză, şi doi streliţi cu baltage, aşezaţi de pază la uşă. Nici crîşmarul, nici băiatul nu spuneau o vorbă. Streliţii şedeau posomorîţi. Numai pe unul din ei nu-l mai răbdă inima. Aprinzîndu-şi luleaua, spuse :

— Ar trebui, frate dragă, să gustăm şi noi din slobozenia asta. Dă-o încolo : slujbă şi tot slujbă ! Chiar şi cînd vrei să te duci la gard să-ţi faci nevoile, şi atunci abia dacă te învoieşte căpetenia.

Celălalt streliţ pufăia din lulea în tăcere.

De pe înălţimile de dincolo de Samara se întinseseră spre Volga umbrele viorii ale înserării. Soarele se ascunsese după un dîmb. Deasupra apelor plutea stăruitor o mireasmă de fîn proaspăt.

În preajma grindurilor din faţa crîşmei, lîngă corăbiile părăsite, se bălăceau în apă nişte oameni.

— Ma-amă !

— Ţine-ţi gura şi trage.

— Trece otgonul pe sub tălpoaie !

— Mai răsuceşte-l puţin, altminteri se rupe !

— Hei, ru-up !

Se auzi un trosnet răsunător de lemn care se rupe.

— N-o strica !

— Tot trebuie s-o dregem !

— Hai, hai, fraţilor, vedeţi-vă de treabă !

Una din corăbii fu adusă aproape de mal, lîngă un barcaz şi acum hamalii cărau îndărăt în corabie, trecînd peste barcaz, pe punţi de scînduri, saci cu făină luată din hambarul de pe mal, iar alţii rostogoleau butoiaşe cu peşte. Se auzeau pîrîituri şi îndemnuri :

— Fereşte, tu de colo !

— Mama ta... m-ai călcat pe picior, afurisitule !

— Ia-ţi şi tu picioarele din drum !

Valurile se rostogoleau spre mal. Zguduită de lovituri şi de bufniturile poverilor, corabia tremura. Volga cea albastră, argintată pe alocuri de razele lunii, îşi trimetea spre maluri,

şi spre cel depărtat, şi spre cel apropiat, undele sale alburii. Încălecîndu-se în grabă, valurile parcă ţineau isonul vorbelor îngrijorate ale muşteriilor de la crîşmă.

— Ra-azin!

— Ra-azin! A venit!

Zorile nici nu se revărsaseră încă de-a binelea de dincolo de rîpele Samarei, cînd corăbiile, trase de pe grinduri, călăfătuite, cu tălpoaiele cîrpite cu petice albe de lemn, smolit, fură împinse pe apă, gata de drum. La cîrma corăbiei din frunte se vedea o cuşmă roşcată şi un caftan negru. Răsună un glas:

— Stai acolo, cîine, şi păzeşte avutul ţarului.

Volga răspunse cumplitului glas al hatmanului prin vuietul a mii de glasuri. Se luminase de-a binelea. Pe un grind de nisip se zărea o ladă verde, plină cu bani de aramă, iar pe ea şedea un om despuiat, cu o zgardă de fier în jurul gîtului, prinsă de ladă cu o funie.

Omul, cu barba lată şi roşcată, tremura ca varga şi se închina într-una. Pe o parte a lăzii era scris:

„HOŢ ŞI CÎINE E CEL CE PĂGUBEŞTE VISTERIA ŢARULUI, CEL CE NU BEA LA CRÎŞMĂ, CI ÎŞI FACE SINGUR ACASĂ BĂUTURA FĂRĂ DE MĂSURĂ".

8

Năduşit, cu coatele rezemate de pîntecul revărsat în lături, voievodul stătea culcat şi cetea ţidula de cheltuieli a starostelui.

„În ziua a două a lunii lui cuptor s-a adus voievodului Mitri Petrovici Habarov un pud şi jumătate de carne de porc şi nisetru de zece altîni.

Ţidula căzu, împreună cu mîinile păroase şi grăsulii, pe rubaşca albastră de mătase a voievodului: aţipise.

În izba prikazului, fără hogeac de fum, era o zăpuşeală cumplită. Ferestrele cu mică erau bine închise: altfel năpădeau muştele. Soarele bătea în plin în ferestre şi căldura de afară sporea zăduful din izba afumată. Mirosea a păr asudat şi a încă ceva, acru. Voievodul stătea culcat pe două salteluţe de bumbac, puse una peste alta pe un prichici lat, lîngă care fusese trasă şi o laviţă, aproape de masa lungă. De partea cea-

laltă a uşii, în tindă, vorbeau în şoaptă diecii care nu cutezau nici să umble, nici să mişte laviţele.

Tulburat de cine ştie ce în somn, boierul, a cărui barbă roşcată atîrna pe marginea culcuşului, se scărpină şi tresări. Se mai scărpină o dată şi începu să se caute cu mîna pe sub cămaşă, fără să deschidă ochii. Molfăind din buzele-i groase, se trezi şi, încă toropit de somn, mormăi :

— Au făcut diecii o căldură în casă de au ieşit toate ploşniţele din crăpături.

Se plesni peste pîntec şi se ridică, gemînd, în capul oaselor. Izmenele de mătase galbenă cu cusături îi cădeau pe vine, învăluind coapsele păroase. Îşi vîrî mîna pe sub izmene.

— Groaznic mai pişcă ! Dibui o ploşniţă şi se hlizi : Te pun eu la cazne, diavole... na ! Şi o strivi.

Pe masă era o stacană din lemn de tei cu crestături lucrată la Kosmodemiansk, plină cu cvas. Voievodul sorbi din ea şi începu să-şi cerceteze culcuşul :

— E mică lighioana asta, dar pişcă de parcă te-ar muşca un cîine... Din ce s-o fi prăsind oare ? Te şi miri ! Din duhoare... Şi parcă se poate să nu aibă omul duhoarea lui ? Uite, am fost şi eu la ţar, să-i cer să mă primească pe tainul lui, şi să ştii că mirosea şi el : răspîndea şi el, tot duhoare de om. Apoi, dacă pînă şi ţarul duhneşte, cum să nu duhnim şi noi ? Aha, diavole ! Îţi arăt eu ţie, a-ha-ha, na !

Îşi rînji din nou dinţii şi strivi încă o ploşniţă. Înălţă capul. În tindă se stîrnise gălăgie. Strigă :

— Hei, care face larmă acolo ? Doar ştiţi cu toţii că voievodul se hodineşte !

Prin uşa crăpată se iţi un cap de diac, păros, ciufulit :

— Iartă-mă, tătucule voievod, a venit un streliţ dar n-am vrut să-l las înăuntru.

— Ce vrea ?

— A venit cu o veste tainică...

— Dacă-i aşa, să intre !

Intră un streliţ cu caftan zmeuriu, mai spălăcit pe umeri, fără baltag, şi făcînd o plecăciune adîncă rosti :

— Mă închin voievodului.

— Ce vînt te aduce ?

— Am venit cu veşti, boierule.

— Zi-mi precum se cuvine ! Spune tot, dar cu noimă, fără să tăinuieşti ceva şi fără să minţi.

— Voievodule şi tătucule boier ! Ieri dimineaţă au venit la crîşma de pe Volga cu luntrile...

— Cine ?

— ...cazacii tîlhari, Razin şi cu ortacii lui.

— Vai de mine, ce-ai spus ? Auzi, flăcăule, să nu mă minţi !

Voievodul sări în picioare şi izmenele îi căzură în vine. Cu picioarele răşchirate, păşea de colo colo prin încăpere, tîrîndu-şi izmenele pe jos, după ciubotele-i roşii.

— Afurisitele astea de fete ! De cîte ori le-am poruncit să mute bumbii, să lărgească betelia. Cînd mă închei, mă taie la burtă... Hai spune, streliţule...

— Atîta numai că nu ştiu chiar tot, boierule.

— Îmi ascunzi ceva ? Ia vezi că-ţi smulg toată barba aia sură !

Voievodul făcu un pas spre streliţ, dar se încurcă în izmene şi, aplecîndu-se anevoie, se învineţi la faţă tot trăgînd de mătasea înflorată, fără să-şi poată dibui bumbii.

— Afurisitele ! Ai spus că-i Razin ? Şi acuma unde-i ?

— Cred că o fi plecat pe rîu în jos...

— A plecat ? Dar ce or fi căutat la Samara ? Doar n-or fi venit de florile mărului, tîlharii ! De ce nu te-ai învrednicit să afli, barbă sură, încotro au apucat-o, ai ?

— Apoi, boierule, eu şedeam lîngă crîşmă, pe o piatră...

— Ţi-am mai spus să-mi zici precum se cuvine.

— Şedeam, voievodule şi boierule, lîngă crîşmă pe o piatră şi, cînd mă uit spre Volga, îi văz venind pe cazacii...

— Tîlharii !

— Veneau tîlharii... Eu am vrut s-o iau la picior ca să-ţi dau de veste, dar n-am mai apucat : lotrii urcau dîmbul în urma mea, iar pe cîmp au pus pîndari de-ai lor, de-ai cazacilor. M-am tîrît pe brînci pînă la şanţ, m-am pitulat în iarbă şi am tras cu urechea : ce or vorbi între ei ?

— Şi ce-ai auzit ? Ia stai puţin ! Afurisitele astea de izmene mi s-au încurcat în picioare, de nu mai pot umbla. Stai să le scot că doar nu eşti muiere. Colo pe laviţă este caftanul meu, adu-l încoace.

Streliţul îi întinse caftanul strîmt şi lung.

— Stăteam acolo culcat, tătucule voievod, şi auzeam : „Tragem corăbiile de pe grind, le dregem şi pornim spre

Ţariţîn". Şi mi-am dat seama că Razin are de gînd să pună mîna pe corăbiile celea părăsite pe mal.

— Pagubă în ciuperci! Dar alte răutăţi mai mari n-au făcut? N-au pus foc, n-au jefuit, asta n-ai aflat?

— Eu aşa cred că s-au dus pe Volga în jos, boierule...

— ...şi voievodule! De cîte ori să-ţi spun! Dacă au plecat fără să ne fi păgubit cu ceva, nu-i nevoie să trimet vreun răvaş — n-are rost.

— Abia atunci, voievodule şi boierule, mi-am scos cuşma, m-am ridicat din rîpă şi m-am uitat printre firele de iarbă. L-am zărit alergînd pe dîmb pe vătaful de la barcazele care cărau la Astrahan grînele ce mai trebuiau duse ţarului. Zbiera şi vîntura din mîini, dar în urma lui alergau doi inşi, hamali de la corăbii... I-au zvîrlit un juvăţ de gît şi l-au tîrît spre Volga, pesemne ca să-l înece.

— Dar streliţii ce păzeau? Doar au fost puşi pe lîngă vătaf ca să-l apere şi să ţină hamalii în ascultare!

— Am auzit, voievodule şi boierule, cum că streliţii s-au dat cu Razin...

— Au trecut la el? Toţi sînteţi nişte răzvrătiţi şi vînzători, nu-l slujiţi cu toată osîrdia cuvenită pe măritul nostru stăpîn. Dar nu erau acolo şi niscai oşteni?

— Oştenii, tătucule voievod, încă pe cînd stăteam eu acolo, pe pietroi, nu făceau decît să se îmbete şi să joace cărţi. Cred că şi ei au trecut la tîlhari...

— Jocul de cărţi e oprit, o să-l tragem pe crîşmar la răspundere!

— Ce să facă crîşmarul? Cînd stăteam acolo în rîpă, crîşmarul pare-mi-se ţi-a trimis pe băiatul lui de prăvălie, dar acesta a căzut în mîna pîndarilor care l-au dus înapoi la crîşmă... În vremea asta eu m-am tîrît pe brînci prin iarbă către tîrg, m-am hodinit puţin şi iată, m-am înfăţişat dinaintea luminăţiei tale.

— De înfăţişat, te-ai înfăţişat, dar nu prea ştii mare lucru... Dar dacă, aşa precum zici, tîlharii or pleca fără să facă nici un rău, tu, streliţule, să nu sperii lumea din tîrg, şi, dacă vezi pe careva că împrăştie zvonuri ori hîrtii cu privire la aceşti tîlhari, adu-mi-l încoace, la prikaz. De n-o vrea să vină, cheamă straja şi adu-l cu sila... Unde-i crîşmarul? Dar sluga lui?

— Eu cred, tătucule voievod, că l-om găsi noi pe crîşmar ! Dă rachiu şi scapă.

— Iar slujitorul lui unde ar putea să fie ?

— Ei, l-om găsi şi pe el...

— Ei hai, du-te ! Dacă ai să caşti bine ochii şi urechile — te fac omul meu de încredere...

Spre seară, zăduful zilei se mai ostoi, dar eră încă zăpuşeală. Asfinţitul aurise tinicheaua de pe turlele bisericilor mănăstirii...

Doi grăjdari de-ai voievodului îi aduseră calul la scară. Încheindu-şi caftanul la toţi bumbii, voievodul ajutat de unul din grăjdari încălecă şi porni spre casă, cercetînd cu un ochi de stăpîn uliţele pe care trecea.

9

Într-o odaie încăpătoare, plină de mirosul năbuşitor al unei buruieni cu floricele albe, răspîndită sub toate laviţele, pe un scăunel scund şi lat, îmbrăcat cu catifea, moţăia voievodeasa, o femeie voinică, îmbrăcată cu un sarafan de mătase verde, cu mîneci de aceeaşi culoare, încheiate cu mai mulţi bumbi de mărgăritare. Sarafanul umflat roată stătea depărtat de pîntecul ei. Tot cugetînd la ceva, voievodul dădea din cap şi păşea de colo colo prin odaie, cu mîinile la spate.

— Mitri Petrovici, boierule ! De ce te frămînţi atîta ? N-ai obosit, tot stînd la sfat cu diecii ? spuse voievodeasa, ridicînd capul.

Voievodul se apropie de nevastă-sa şi-i pipăi cu mîna lui păroasă, pîntecul mare :

— Maximovna, măicuţă, n-ăi fi cumva grea ?

— Ferească sfîntul ! Ce-ţi veni ? Sînt doar voinică şi-atîta tot !

— Vezi că voiniciei i-a luat locul osînza...

— Vai, bărbate, pe tine te-a năpădit osînza, nu pe mine. Şi nici borţoasă nu-s încă... borţoasă-i căpităneasa...

— Eu aşa credeam...

— Scoate-ţi din cap asemenea gînduri !

— Le-aş scoate, dar nu pot. Vezi că pe Volga iar au început să-şi facă de cap tîlharii de cazaci.

— Asta s-a mai văzut ; de ce să-ţi mai faci griji ?

— Vezi tu, Maximovna, dacă în fruntea lor ar fi o căpetenie aprigă, n-am mai avea noi parte, tu şi cu mine, să apucăm sorocul slujbei de voievod... ar trebui să ne luăm catrafusele... Slugi avem destule şi nici tu, nici eu nu le-am prea răsfăţat. Tîrgoveţii de aici, ca şi prostimea, vorbesc puţin... dar se uită chiorîş.

— I-ai învăţat cu nărav, bărbate, prea le cauţi în coarne ; tocmai de aceea şi visează fel şi chip de nelegiuiri. Dar ia să-i strîngi cu uşa... Îl chemi cam prea des la tine şi pe starostele localnic şi pe alţii, să ne mănînce pîinea.

— Nu-i chem de pomană ! Doar aduc plocoane şi apoi trebuie să-i descos dacă nu cumva unelteşte careva pe undeva.

Voievodul adulmecă cu nasul în vînt.

— Uite, nici nu mai ştiu de cînd simţeam mirosul ăsta şi tot nu mă dumiream ce anume miroase în casă ? Acu văd şi înţeleg. Ce-i asta, Maximovna ? Ai făcut din casă şură de fîn !

— Şură neşură, asta-i iarba ploşniţelor. Mi-ai adus, Mitri Petrovici, ploşniţe de la Pricaz, mi-au umplut casa de nu mai e de trăit...

— Ei, nu-i nimic, boiereaso ! Da, ia priveşte aici !

Voievodul îşi dădu în lături pulpanele caftanului.

— Vai de mine, ce ruşine ! Bărbat de neam, voievod, şi să umbli fără izmene ! Ce te-a apucat ?

— Tot vorbind de buruienile tale, mi-am adus aminte : de cîte ori am spus fetelor să-mi lase betelia de la izmene mai largă, să nu-mi coasă bumbii prea aproape, că doar nu-s truditor de rînd, ci boier ! Dar nu, poftim, trebuie să mă fac de rîs în faţa diecilor şi a slujitorilor de rînd ; şi nici ţie nu ţi se cade să vezi aşa ceva.

— Vai de mine, bărbate, zi de zi îi tot spun năroadei ceea de Nastaha : „Să-i coşi izmenele boierului cum trebuie !“ Dar ea nu mă ascultă şi cînd o cauţi, a şi şters-o la izba slugilor ; se vede treaba că-i e capul la drăguţi.

— Asta nu-i prea rău ! Slugile cumpărate rămîn robi şi copiii lor tot robi se cheamă că sînt şi se prăsesc spre folosul nostru...

— Chiar ieri am pus s-o bată cu nuiele. Și azi ar trebui să i se tragă cîteva pe spate.

— Să i se tragă ! Bătaia-i ruptă din rai — le prinde bine robilor.

Voievodeasa răsufla greu. Scăunelul de sub ea pîrîi :

— Nu te osteni, nu te mai scula. Vreau să-ți spun ceva.

— Te ascult, bărbate.

— A venit azi un streliț cu vestea că hatmanul Stenka Razin a poftit cu niște corăbii la Samara.

— Aoleu, bărbate, voievodule ! Ar fi bine să dai de știre oștenilor și streliților și să mai cercetezi sînețele și tunurile. Și unde-i acu căpcăunul cela ? Se aud despre el multe lucruri spăimoase...

— Vezi că strelițul nu știe prea multe, Maximovna. Am trimis iscoade să afle totul de-a fir a păr, să mi-l găsească pe un crîșmar la care a fost lotrul și să-l aducă la Pricaz : el știe tot, unde au fost și ce-au făcut tîlharii. Cît despre căpetenia streliților, slabă nădejde : e un bețivan... A fost prins de mai multe ori cu tot felul de potlogării și nici oștenii nu-l au la inimă : nu-i hrănește, nu-i îmbracă după rînduială, îi omoară în bătăi. Fug de la el și se ascund prin păduri... Toată nădejdea mea e în țărani, așa că, deși mă ocărăști, am de gînd să-l poftesc pe staroste la masă, chiar duminică...

— Vai de mine, tocmai duminică : e ziua Olionei, bărbate !

— Tocmai de aceea.

— Spune-i să aducă și un plocon. Să-i spui așa : „Voievodeasa e supărată că nu-i aduci decît opt altîni..." Măcar zece să aducă, să am și eu acolo pentru suliman, pentru dresuri.

— O să-i spun... Dar să știi, Maximovna, că pretutindeni se aduce același plocon : opt altîni și doi firfirici.

— Să-i spui totuși !

— Duminică e zi de sărbătoare. E mai bine să prăznuim ziua fetei într-o astfel de zi.

— Tătucule, cine o aduce daruri și ce anume ?

În odaie dădu buzna fiica voievodului, o fetișcană voinică, făgăduind să ajungă cît voievodeasa. Purta cununiță de metal în păr, sarafan de mătase trandafirie și bluză galbenă, tot de mătase, cu mîneci scurte, cusute cu mărgăritare.

— Of, lumina ochilor mei, luceafărul meu ! o alintă voievodeasa.

— Chiar dacă-i luceafăr ori soare — nu se cade să năvălească în odaia de oaspeţi din iatacul ei de fată... Dacă o vede careva străin ? Ar fi o ruşine mare !

Voievodul vorbea în şagă, privindu-şi drăgăstos odrasla. Se apropie de ea, o cuprinse în braţe, se opinti şi-o ridică anevoie, adăugînd :

— Sînt voievod, nu diac de tîrg, dar mă pricep la cîntar : cred că atîrnă vreo cinci puduri !...

— Har Domnului, mănîncă fetiţa, nu se încurcă !

— Ehei, ar trebui s-o dăm după vreun fecior de neam, un stolnic sau paharnic !...

— Tătucule, să-mi găseşti un bărbat — vreau bărbat, dar să fie tinerel, şui şi să nu aibă părul bălan... Mie îmi plac bărbaţii subţiratici, cu părul negru.

Voievodul rîse.

— Te dau după un băiat de prăvălie ! Aia-s toţi subţiratici. Feciorii de neam îs trupeşi...

— Vai de mine, bărbate, Mitri Petrovici, cum poţi să vorbeşti de lucruri atît de scîrbavnice, care te-ar face să scuipi şi în vis ! I-auzi vorbă, băiat de prăvălie !...

— Ia treci la tine în cămăruţă, fetico. Maică-ta şi cu mine o să stăm şi-o să chibzuim pe cine să poftim de ziua ta. Şi apoi nu-i bine să stai aci : vin fel şi chip de oameni străini. Du-te !

Fata plecă.

Voievodul păşi spre uşa odăii şi bătu în ea cu pumnul.

Un slujitor îşi vîrî pe uşă capul, fără să intre :

— Doreşte ceva boierul ?

— Boierul şi voievodul, slugoiule ! Ia strigă-l pe Grigori să vie încoace.

Slujitorul se făcu nevăzut. În locul lui în odaie intră cu pas domol, închinîndu-se la icoane, bătrînul vătaf peste slugi, cu barba lungă, căruntă, pleşuv, îmbrăcat cu un caftan albastru, strîns pe trup.

— Parcă ai fi protopop, Grigori !

Slujitorul se plecă adînc fără o vorbă. Voievodul tot păşea de colo colo prin odaie. Deodată se opri lîngă slujitor, uitîndu-se la el. Vătaful se plecă din nou, în acelaşi fel.

— Ce zi este azi ?

— Zi de post, boierule şi voievodule, vineri !

— Așa-i ! Ei, mîine să te duci la starostele Ermilka și să-l poftești pentru duminică la mine la masă... Cît despre plocon, știe el ce și cum, iar voievodesei Daria Maximovna să-i aducă ceva pe deasupra — e supărată pe el că-i aduce opt altîni și doi firfirici, căci ar trebui să-i aducă zece și atîția firfirici cîți știe și el, țap bărbos ce e ! Să-ți dea și ție patru firfirici sau cît l-o lăsa inima, pentru că l-ai poftit... Du-te. Dacă poți, vestește-l chiar de azi. Iar sărbătoritei să-i aducă un colac...

— Cred că doarme la ceasul acesta, boierule și voievodule ! Doarme și n-o să-mi deschidă...

— Trezește-l ! Țăranul trebuie să se scoale cînd îl cheamă boierul.

Slujitorul se plecă în fața voievodului și a voievodesei, apoi ieși.

Voievodeasa spuse :

— Dintre toate slugile, tot Grigori îmi place mai mult : tace și face ce-i spui...

— Nu mai e tînăr și, de cîte reteveie pe spinare ce-a primit, și-a băgat mințile în cap. Tace el, dar scoate de la staroste, cu ghearele, banii pentru că l-a poftit.

— Bătaia învață minte. Chiar astăzi oi pune s-o bată pe Nastaha cu nuiele. Tu să pleci, bărbate, căci nu se cuvine ca un voievod să privească un dos de slujnică.

— Ce-ți veni ! Crezi că noi nu batem destule roabe pentru toate pricinile acolo la Pricaz ?

— N-ai decît să te uiți, mi-e totuna !

— Dacă tot chemi fetele, trimete pe careva la izba Prikazului să-mi aducă izmenele : mai am de lucru la noapte și apoi nu-i frumos să stea boarfele mele aruncate în văzul tuturor... Poruncește să-mi aducă alte izmene, mai lărguțe.

Jilțul pîrîi din nou. Voievodeasa se ridică :

— Fetelo-or !

Legănîndu-se ca o rață, trecu greoaie prin odaie, potrivi feștilele candelelor de la icoane, murdărindu-și degetele cu oloi, le șterse de palmă, apoi frecă o mînă de alta. Fața ei lătăreață, cu bărbie dublă, părea galbenă în lumina răsfrîntă de icoanele aurite.

— Fetelo-or, ticăloaselor !

În odaie intrară tiptil două fete cu funde de mătase în păr și cu sarafane de pînză vopsită. Se lipiră de perete, una de o parte, iar a doua de partea cealaltă a ușii.

Voievodeasa își făcea rugăciunea.

Încrețindu-și fruntea joasă, se întoarse spre fete :

— Chemați-o pe Nastaha și tăiați în grădină vreo două-trei mănunchiuri de nuiele de salcie, ba nu, mai bine de mesteacăn, că-s mai mlădioase !

Fetele ieșiră, pășind fără zgomot.

Voievodul trase de sub laviță un scăunel scund și lat.

— N-ai văzut pînă acum, bărbate, pe ce le culc, cînd le bat, da știi ce și cum...

— Ar fi bine să faci rost de o capră de lemn, Maximovna. N-ar strica să ai și un harapnic.

— Bine, Petrovici, o să am eu grijă.

10

În odaia slugilor e zăpușeală și fumăraie. Ferestruica prin care iese fumul este deschisă, dar nu trage, în schimb prin ea intră muștele.

În casa slugilor, pînă în clipa cînd voievodul ori voievodeasa cheamă pe careva la răfuială, domnește veselia.

Nastia, o fată măruntică, bălaie, cu sîni plinuți, a venit și ea acolo din cămara fetelor. Rămîne la ușă, cu gîndul să plece curînd.

Băiatul de la crîșmă, un flăcău oacheș și mlădios, cu ochi de pișicher, a venit și astăzi ca totdeauna : vine adesea din partea crîșmarului cu cîte o pîră și atunci voievodul, stîrnit, trimete la crîșmă streliți. Nastia îl cunoaște : nu o dată i-a făcut cu ochiul, încercînd s-o apuce în treacăt de mînă și șoptindu-i :

— Iubește-mă, mîndruțo !

Noaptea, în cămara fetelor, Nastia se gîndește uneori :

„Să iubesc un om ca el ? Și așa îndurăm destule de la stăpîni, iar dînsul umblă cu pîra și mulți oameni au fost tîrîți de streliți la izba Pricazului din pricina lui... Dacă mă-ncurc cu vreunul de la Pricaz, mă fac de rușine în fața alor noștri. O slugă de la crîșmă e tot cam așa ceva..."

— Sînt om slobod ! îi şopteşte el cîteodată Nastiei. Acu sînt în slujba crîşmarului, dar dacă găsesc unul mai bun, mă duc la el... Nu te uita cum sînt îmbracat : bani am, boarfe se găsesc la bazar... de băut nu beau... şi pe deasupra ştiu carte !

Nu se fereşte de Nastia, socotind-o de-a lor, vorbeşte de faţă cu ea, destăinuind pe cine trebuie să pîrască la voievod. Slugile se tem de el, totuşi îi arată prietenie :

— Un şerb n-are de unde să se înfrupte, iar ăsta te mai cinsteşte cîteodată cu rachiu.

Astăzi pare cu totul altfel ca de obicei, privind semeţ şi nu ca un pişicher, aşa cum face totdeauna. A adus cu el un ulcior de rachiu şi acum le face cinste la toţi. După ce se chercheleşte, începe să le spună o poveste.

— Hei, flăcăule, ai să uiţi pentru ce ai venit la voievod !

— Acuşi am venit la voi, fraţilor, în ospeţie — la voievod nu mai mă duc. Am plecat de la crîşmă — n-are decît să-şi caute altul.

— Ce spui, frate, să te credem oare ?

— Înainte de poveşti, să ne spună întîi ce s-a petrecut pe Volga !

— Ce să vă mai spun, aflaţi voi şi singuri.

— Tocmai de-aia, că nu aflăm — s-a pus oprelişte !

— Dacă-i aşa, spune povestea.

— Hai, tăceţi o dată !

— „A fost odată ca niciodată un flăcău sărac cu duhul şi avea el părinţi bătrîni. Iar flăcăul cela era, ca şi mine, holtei şi-i venise vremea să se însoare". Îi aruncă o privire Nastiei care-şi lăsă ochii în pămînt. „Şi întrucît nărozii-s gospodari vrednici, avea şi el rostul lui gospodăresc : o casă nouă, cai în grajd, vaci... Aşa că una din fete şi-a pus în gînd să-l ia. Dar fata ceea nu mai era fată mare, ci avea un mîndruţ ! Nărodul a peţit-o şi fata s-a măritat cu el..."

— Mai bine ne-ai spune, flăcăule, ce se petrece pe Volga !

— Vă spun mai pe urmă, băieţi. Ascultaţi mai departe... „Şi aşa, fraţilor, fata s-a măritat cu nărodul şi chiar în noaptea nunţii a început să-şi bată joc de el : a gonit toate vitele în uliţă, iar apoi, cînd să se culce cu bărbatu-său, i-a zis :

„— Avut-ai tu în neamul tău vreun gură-cască ?

„— De ce, nevastă ?

„— Apoi iacă-tă, ograda ți-e goală : vacile și caii au plecat care încotro, iar în ziua de azi se cam fură vitele oamenilor !

„— Vai de mine, se fură ! Ia să alerg după ele ! Și nărodul dădu să se îmbrace, dar nevasta nu-l lăsa.

„— Du-te fuguța așa cum ești că n-or fi ajuns prea departe.

„Și nărodul se repezi pe ușă așa cum era, aproape despuiat. Iar în șură aștepta ibovnicul ei. Zăvorî porțile, se încuie cu el în casă, și petrecură amîndoi ca în zilele cele bune...

„Nărodul alergă în uliță și adună vitele, dar poarta o găsi zăvorîtă. Tremura ca varga, dinții îi clănțăneau amarnic, căci era iarnă afară !

„— Dă-mi drumul, Matriona, sînt Ivan al tău.

„Tînăra nevastă scoase capul pe fereastră :

„— Minți ! Ivan al meu e în casă — abia s-a isprăvit ospățul, am trimis nuntașii pe la casele lor, ne-am culcat și noi. Pleacă de aici, zănaticule."

— Cică hatmanul Razin l-ar fi cetluit pe crîșmarul tău, pe grind, cu o frînghie de cufărul cu banii strînși pe băutură. Așa e, flăcăule ?

— Asta n-o mai știu... „Și a alergat atunci, fraților, nărodul cela la popă. A bătut la fereastră :

„— Părinte ! La mine acasă e mare bucluc : tăicuțul și maică-mea îs surzi, bătrîni, iar nevasta nu mă lasă în casă. Sfinția ta ne-ai cununat !

„— Și ce vrei acum de la mine ?

„— Vorbește cu muierea, spune-i să-mi dea drumul în casă.

„— Nu-i treaba mea, fiule !

„— Cum nu-i treaba sfinției tale ? Sfinția ta ești preot, îi povățuiești pe toți...

„— Dacă-i așa, hai să mergem la ea s-o dojenesc !

„Popa știa de buclucul fetei, dar primise bani și trecuse cu vederea păcatul, cununînd-o... Își puse deci șuba și căciula de jder că era ger mare afară. Plecară într-acolo. Bătu popa cît bătu la poartă și într-un tîrziu tînăra începu să ocărască :

„— Ce vreți de la mine, zănaticilor ?

„În timp ce nărodul alerga după popă, ea adusese vitele înapoi, apoi zăvorîse poarta și mai bine".

— Lumea vorbeşte, măi, flăcăule, că şi pe tine te-au ars cazacii cu fierul roşu. Aşa să fie ?

— Dacă m-ar fi ars, nu veneam la voi. Nu vedeţi : iacă, stau cu voi, beau...

„— Bărbatul meu Ivan este acasă — depănă el mai departe firul povestei, — chiar mătăluţă ne-ai cununat, pletosule, iar acu îmi vii cu un golan şi vrei să mi-l bagi în casă. Las — că mă duc eu la voievod să mă plîng.

„Popa se sperie, se uită mai bine şi abia atunci văzu că nărodul nu avea pe el decît cămaşa. Îşi zise : „Chiar că nu-i a bine". Dădu să plece, dar nărodul se ţinea scai de el, îl apuca de poalele şubei. Popa o rupse la fugă. Ivan după el. Popa se încinse, şi-şi lepădă şuba şi căciula, ca să poată fugi mai sprinten. Ivan ridică şuba de jos, o îmbrăcă şi alergă mai departe după popă. Iar acesta ajunse acasă în sfîrşit, intră repede şi încuie uşile aşa că nărodul rămase afară.

„Îi venea să plîngă. Deşi acum, în şuba popii, nu-i mai era frig, totuşi voia să se întoarcă la nevastă. De mînie, începu să urle ca un lup şi deodată îi veni un gînd : „Ia să mă duc eu la vrăjitoare !"

„Baba locuia pe aproape. Se zicea c-ar fi vrăjitoare, dar de multe ori îi scăpa de necazuri pe cei obidiţi fără să le ceară plocoane, împăcăciuni sau alte celea. Şi cum spusei, nărodul intră la ea şi începu să se plîngă. Baba îi zise :

„— Acu culcă-te, vedem noi mîine ce şi cum !

„Ivan se culcă şi adormi".

— Hei, băiete, oare, într-adevăr, n-ai văzut nimic ? Cică acei cazaci, veniţi pe Volga, ar fi tras la apă toate corăbiile cele vechi de pe grind, le-ar fi dres şi ar fi încărcat în ele toată făina de prin hambare.

— Duceţi-vă de vedeţi şi voi, fraţilor ! Eu nu ştiu nimic.

— Ia încearcă numai de te du acu la Volga, — te umflă voievodul de trebuie apoi să-ţi scoţi numai aşchii de lemn din spinare !

— Asta nu ne spune nimic, fiindcă a fost trimes pe furiş la voievod.

— Acu e vremea celor ce au picioare bune, ochi şi urechi agere ! De-alde ăştia nu se tem de voievod...

— Ia te uită ce vorbe ! Se vede treaba că n-a venit la voievod.

Slugile se sfătuiră în şoaptă, apoi un flăcău voinic se trase mai aproape de băiatul de la crîşmă :

— Nu te teme ! Nu se află printre noi vreunul care să umble cu zavistii la voievod... Nu vrem decît să trăim şi noi ceva mai omeneşte, să nu mai fim bătuţi atît. Pentru asta sîntem gata să plecăm la cazaci, căci face să-ţi pui capul în primejdie pentru aşa ceva...

— Asta-i bine ! O să vedeţi voi mai tîrziu că acu am venit la voi. Aşa că n-am de gînd să vă pîrăsc pe lîngă voievod...

— Dacă-i aşa, isprăveşte-ţi povestea...

„Dimineaţa, baba îi spuse lui Ivan :

„— Ţine năframa asta ! Te duci acasă, dar nu-i spui o vorbă nevestei, nici nu i te arăţi — faci totul pe furiş. Vîră-te sub crivat. Iar cînd nevasta şi cu ibovnicul ei se culcă iar, faci un nod la năframă. Apoi ai să vezi tu ce să faci cu amîndoi. Popii trage-i o chelfăneală zdravănă, a ştiut el prea bine pe cine a cununat şi de ce a primit bani de la o destrăbălată.

„Zis şi făcut, fraţilor : cînd se înnoptă, Ivan se vîrî sub crivat, iar nevastă-sa cu ibovnicul se culcară deasupra lui. Nărodul făcu cel dintîi nod la năframă... Deodată îi auzi pe cei doi foindu-se deasupra. Femeia ocăra, îl împingea pe drăguţul ei, dar el nu se putea desprinde de ea... Se lumină de ziuă, iar ibovnicul femeii a rămas tot astfel, cum a stat cu ea noaptea şi cum nu se putea arăta lumii... Femeia plîngea, se sucea şi pe-o parte şi pe alta, dar bărbatul tot alipit de ea rămînea. Veni vremea să vadă de vite, să adape şi să mulgă vacile. Caii nechezau în draci, mai-mai să spargă totul în grajd, iar femeia tot se mai canonea cu ibovnicul ei ; nu-i mai rămînea decît să se rostogolească aşa, cum erau împreunaţi, în sat ori la apă. În iatac intră bătrînul, tata-socrul, bătrîna, mama soacră, şi începură amîndoi să se închine şi să scuipe, văzînd-o pe nora lor încleştată de un bărbat străin. Bătrîna le trase cîteva cu vătraiul, dar degeaba !

„Trimiseră după popă :

„— Să aducă şi crucea că nu-i lucru curat în casa asta !

„Vecinii îl aduseră pe popă.

„Popa ceti rugăciuni, dar acestea nu fură de nici un folos, diaconul cădelniţă, dar tot de pomană. Cîntară cu toţii rugăciuni iar diaconul ţinea isonul, însă tot degeaba ! Ivan

sub crivat tot înnoda năframa. În sfîrşit, cînd mai făcu încă un nod, popa fu aruncat peste cei doi ibovnici, scăpă crucea din mîini şi rămase încleştat şi el de ei. Cînd Ivan mai făcu un nod la năframă, se lipi şi diaconul de cei trei, apoi şi dascălul. Atunci ieşi nărodul de sub crivat şi înşfăcă o bîtă.

„Îl păli o dată pe dascăl. Dezlegă un nod şi-i dădu drumul. Îl păli şi pe diacon! Mai dezlegă un nod, apoi îl slobozi şi pe el. Popii îi trase vreo zece bîte pe spinare dîndu-i drumul şi lui. Pe ibovnic îl bătu zdravăn pînă-l răpuse acolo, peste muiere..."

În casă intrară în fugă două fete:

— Nastaha! De cînd te căutăm, te cheamă voievodeasa...

— Iac-aşa trăim, spuse careva, dacă voievodeasa a trimis fetele după una şi a poruncit să mai vină şi alţii, ştiut lucru că nu scapă ea nebătută.

— Nu-ţi fie teamă, Nastia! Te scap eu de bătaie, strigă băiatul de prăvălie.

Fata tresări, ridică o clipă ochii spre el, apoi îi lăsă în pămînt şi plecă spre odaia voievodului.

11

— Ia, scoate-ţi sarafanul! Apropiindu-se de Nastia, voievodeasa îi smulse funda din păr şi o aruncă cît colo. O să ţii tu minte de acum încolo cum să-i coşi boierului bumbii.

Fata începu să se dezbrace şi zbucni în plîns.

— Ori că plîngi, ori că nu plîngi, căţea ce eşti, hai, culcă-te ici cu dosul în sus!

Nastia rămase în cămaşă şi se aşeză pe o laviţă.

— Ia nu mai face nazuri, ticăloaso, hai, culcă-te aici! îi porunci voievodul.

Fata se culcă cu faţa în jos pe laviţă, încrucişă braţele goale sub cap şi se întinse.

— Ia te uită s-a culcat parcă ar vrea să doarmă!

Voievodul dădu porunca să i se ridice fetei cămaşa. Voievodeasa îşi descheie bumbii mînecuţelor de mătase şi încleştă cu mîinile-i grase un mănunchi de nuiele.

— Stai puţin, voievodeaso, să aprind lumina!

Voievodul scăpără amnarul de cremene, aprinse o iască, apropie de ea o aşchie, suflă şi aprinse de la ea o lumînare, apoi încă, şi încă una.

— Ajunge, bărbate ! Nu mai face risipă de lumină.

— Lumina-i plătită de şerbi — dacă nu ne ajung lumînările, îi tragem cîteva scatoalce starostelui şi ne aduce altele.

Voievodeasa cea voinică parcă se învioră deodată. Strîngînd mănunchiul de nuiele în mînă, făcu un pas, îşi răşchiră picioarele, se propti bine pe ele şi lovi cu sete.

— Socotiţi loviturile, fetelor !

— Le socotim, cucoană.

— Aşa-ţi trebuie, ticăloaso ! Aşa ! Cîte lovituri să-i trag, bărbate ?

— Pentru ruşinea ce-am păţit, nici douăzeci n-ar fi prea multe.

Voievodul aprindea mai departe lumînările.

— Cîte ?

— Fetelo-or !

— Ţinem noi socoteala : treişpe, paişpe...

— Se zvîrcoleşte prea puţin... pesemne că nu ştii să-i tragi zdravăn, Daria !

— Ba, nici că se poate trage mai bine. Uită-te şi tu.

— Ia lasă-mă pe mine, că mă pricep la treaba asta.

Luînd din mîna unei fete alt mănunchi de nuiele, voievodul îl răsuci în mînă, icni şi lovi, trăgînd mîna spre el.

— Văleu ! Au ! urlă fata bătută.

— Aşa e, Petrovici, tu dai mai bine !

— Asta nu-i nimic... Iac-aşa ! Aşa !

Voievodul lovea şi smucea mîna la fiecare lovitură :

— Aşa doare mai amarnic.

După douăzeci de lovituri, fata nu mai ţipa. Voievodul porunci să fie scoasă în curte şi să se toarne apă pe ea. Trăgîndu-şi mînecile caftanului care se suflecaseră, suflă în lumînări, se apropie de voievodeasă şi o strînse în braţe.

— De ce mă ciupeşti, bărbate ?

— Tare mai eşti trupeşă !...

— Ei, aşa m-a făcut Dumnezeu.

— Te-a făcut el cum te-a făcut, dar n-ar strica să mai şi îmbucăm ceva, că am flămînzit de tot. Porunceşte să ne aducă cina.

— Chiar ! Şi mie mi-e foame.

— Aşa mîntui eu treburile la izba Pricazului pînă la miezul nopţii, fără călău şi fără dieci...

Slugile priveau pe fereastra odăii şi prin uşa întredeschisă a tindei : în curte, fetele o stropeau cu apă pe slujnica bătută.

— Şi aşa, fraţilor ! zise flăcăul de la crîşmă. Pînă azi doar mi-a trecut prin gînd, dar acu m-am hotărît : fug la cazaci.

— Pe tine nu te-au perpelit aşa şi tot vrei să fugi, dar pe noi ne perpelesc astfel de cîte trei şi mai multe ori pe zi.

— Să fii bătut cu nuiele nu-i cine ştie ce... Pe noi ne bat cu bîtele !

— Iarna, pe ger, după bătaie, ţi se face spinarea ca un cojoc miţos de oaie.

— Multe mai înduraţi voi !

— Aşteptăm şi noi să vină ceasul — şi o veni.

— Mă gîndesc s-o şterg chiar acu la cazaci... Voi, fraţilor, să nu vă duceţi să mă daţi de gol la voievod... Hatmanul mi-a dat nişte hîrtii ca să le împart în tîrg şi printre ţărani... Iaca, luaţi şi voi. Ei, am plecat...

— Şi cam ce spune hatmanul norodului ?

— V-am spus eu că vă cetesc foile lui — numai că unde s-o fac, în ce colţ ?

— Uite colea, după cuptor.

Se vîrîră în cotlon. Aţîţară focul şi aprinseră o aşchie de lemn. Unul lumina, iar ceilalţi strigau :

— Luminează bine şi fereşte-ţi ceafa !

Băiatul de prăvălie, subţirel, cu părul negru, se lăsă într-un genunchi, scoase din sîn o foaie de hîrtie galbenă, apoi, plecîndu-şi spre ea capul cu nasul ascuţit, cu mustăcioara scurtă şi ţuguindu-şi buzele roşii, începu să cetească încet, anevoie :

— „Voi, toţi ţăranii şi tîrgoveţii din Samara, aşteptaţi-mă pe mine, Stepan Timofeevici. Dacă scap cu viaţă, vă scap şi pe voi de jugul voievozilor şi boierilor... Pe tîrgoveţi şi pe neguţători îi voi lăsa slobozi să se îndeletnicească, fără biruri, cu negoţul şi cu meşteşugurile lor, ţăranilor le voi da ocini, ca fiecare să-şi stăpînească ce are în stăpînirea lui. Iar pe logofeţei şi judecători, pe boieri şi voievozi îi voi trece prin foc şi sabie, îi voi nimici fără cruţare. Hatman Razin Stepan".

— Aşa-i, flăcăule, scrie bine ; numai că nu se spune nici o vorbă despre noi, şerbii ?

— Măi, că tonţi mai sînteţi ! Cînd le-o veni de hac boierilor cine să vă mai asuprească ?

— Aşa-i, dar ar fi trebuit să scrie totul pe şart, în foaia asta...

— Fereşte-te de streliţi, Hvedor.

— A fost unul cu caftan ponosit, — tot venea la voievod. Mai iscodeşte şi acu...

— Ştiu eu de cine să mă feresc ! După ce oi împărţi foile oamenilor de încredere, o şterg chiar astă seară...

— Să arunci cîteva şi prin bazar. N-ai grijă că le adună oamenii de jos.

— Iar voi, flăcăilor, care nu mai puteţi răbda, fugiţi la Razin.

— Vedem noi...

— Pe mine un lucru mai mă ţine aici. Aş vrea s-o mai văd pe Nastia, să-i mai spun o vorbuliţă...

— Nu care cumva s-o faci. Au nu ştii ? Cît nu-i iar bună de muncă, o ţin încuiată în şopron, sub pază. Bagă de seamă, dacă te-or prinde cu foile astea, o păţeşti !

— Lasă că te întorci tu cazac şi atunci o scapi şi pe ea !

12

În izba Pricazului, la lumina unei ţăndări, aprinse într-un belciug, pe prichiciul sobei şi a lumînării de pe masă, voievodul şedea la locul său obişnuit, pe salteluţele umplute cu bumbac, îmbrăcat cu beniş de catifea zmeurie peste rubaşca albăstrie. La un capăt al mesei moţăia un diac, plecîndu-şi capul cu pletele lungi legate peste frunte cu o cureluşă. Diacul cetea hîrtia dinaintea lui, luminată de o surcea aprinsă.

— Diacule, pe cine avem în cercetare ?

— O femeie, boierule voievod, una Dunka Mihailova.

— Străjeri, aduceţi-mi-o pe nevasta de neguţător, numită Dunka.

Într-o cămară din dos se auzi uşa scîrţîind. Un străjer împinse în odaie, spre voievod, o femeie plăcută la vedere, de vreo treizeci de ani, cu părul răvăşit. Basmaua de stambă roşie îi lunecase pe umeri, cămaşa de cit albă, cu picăţele,

înfoiată pe piept, tresălta din cînd în cînd. Femeia plîngea încet, stăpînindu-şi suspinele.

— De ce boceşti ?

— Cum să nu bocesc, tătucule boier...

— .... şi voievod !

— ...boier şi voievod, am fost ridicată de acasă fără nici o vină... A venit la mine cumătrul, a trecut să mă vadă...

— Da, a venit şi l-ai culcat. Şi n-a intrat pe poartă, ca oamenii : în loc de curte, ţi-a nimerit sub sarafan...

— Dar n-am făcut nici un rău ! Au minţit iscoadele.

— Iscoadele alea-s oamenii ţarului !

— Da... boierule voievod ! De ce să mă batjocorească pe mine, o femeie nevinovată, să-mi strige măscări, să nu mă lase nici măcar să mă spăl pe obraz ?... Nici măcar apă să-mi stîmpăr setea nu-mi dau... Iar ploşniţe-s puzderie, nu-i chip nici să dormi, nici să-ţi pui capul pe perină.

— Diacule, ia ieşi olecuţă cu străjerul. S-o învăţ pe nevasta asta ce şi cum...

Cei doi ieşiră.

— Ascultă aici, Evodcheea ! Deocamdată nu-ţi fac nici un rău, iar dacă de acu încolo ai să mă asculţi, te mai şi îmbogăţeşti. Du-te şi preacurveşte mai departe, nu te teme : ai dezlegare de la mine, voievodul şi stăpînul tău. Atîta numai îţi poruncesc : dacă vin prin tîrg oameni cu bani, pentru vreo treabă neguţătorească, să-i momeşti — să-i îmbeţi cu mieduri tari şi de altceva să nu te sinchiseşti, mă ai pe mine drept pavăză ! Află de la fiecare cîţi bani are. Dacă poţi să pui mîna pe ei, ia-i. Dacă nu poţi, îmi spui mie cum arată la chip şi la straie omul cela cu bani. Iar dacă le iei banii, să nu te ascunzi de mine, ci să vii încoace, şi să-mi dai banii, iar eu ţi-oi face parte din ei colea, pentru un sarafan, o cămaşă. Ce ai amuţit ? Ţi s-a uscat limba-n gură ?

— Tătucule boier !...

— ...şi voievod...

— Boier şi voievod, oi face eu treaba asta, dar să nu mă tragă iscoadele la răspundere că mi-e ruşine, am fost văduvă cinstită...

— Care te-o obijdui, mi-l spui mie. Adică nu, n-au să cuteze ! Oi mai trece şi eu pe la tine în cîte o noapte, să mai petrec, ce zici ?

— Să treci, tătucule boier ! Treci, că te primesc...

— Şi-oi avea tot ce poftesc ! Bine. Hei, diacule ! Intră şi şezi. Străjerule, du femeia la ea acasă...

Femeia făcu o plecăciune în faţa lui şi plecă.

Diacul intră în odaie, aprinse o surcea de la lumînarea voievodului şi începu să citească din nou cu luare aminte foaia lui de hîrtie.

— Pe cine mai ai acolo, diacule ?

— Pe Eplaha Silantieva, boierule voievod.

— Hei, străjer, dă-i drumul din şopron întemniţatei Silantieva, scoate-i obezile şi ad-o încoa.

Drept răspuns la porunca voievodului, se auzi din nou uşa scîrţîind şi un alt străjer al Prikazului aduse înlăuntru o femeie mai vîrstnică, cu părul negru, înspicat de fire cărunte, îmbrăcată cu scurteică verde cu faţa de bumbac. Femeia se uita urît ; îndată ce fu lăsată să se apropie de masă, începu să strige la voievod cu glas ascuţit :

— Ce ţi s-a năzărit, burduhosule ? N-am fost în viaţa mea prin temniţe, nu s-au înfruptat ploşniţele din carnea mea, ai mei n-au fost tîrîţi niciodată prin judecăţi !

— Ce te umfli în foale ca o broască rîioasă, Silantiha ? Se vede treaba că neam de neamul tău n-a cunoscut voievozi drepţi ! La mine nu-i localnic să nu fi trecut prin temniţă.

— Crăpar-ai, cu judecata ta cea dreaptă, cu tot !

— Şi zici că n-ai nici o vină ? Totuşi, tu, numita Silantieva, te-ai făcut vinovată de vorbe de ocară. Le-ai spus în tîrg, rostind ameninţări împotriva boierilor de neam, şi strigînd vorbe de ocară împotriva mea, voievodul vostru, dar mai cu seamă ai făcut pe placul tîlharilor de cazaci care astăzi au ajuns lîngă Samara... Ai aflat — de la cine — n-am putut lămuri încă, cum că nu toţi tîlharii ceia au să pornească cu corăbiile pe Volga, unii dintre ei urmînd să meargă pe mal călare, şi le-ai făgăduit să le găseşti de unde să ia cai de la Samara. Şi mai zici că n-ai nici o vină, ticăloaso ? !

— Ce spui, burduhosule ! Mai porţi cruce pe piept ori ai lepădat-o ? ! Vrei să mă bagi în bucluc, să-mi pui în cîrcă o vină ca asta ce se pedepseşte cu moartea !

— Despre cruci n-avem ce vorbi amîndoi, călugăr nu-s, în cele bisericeşti mă pricep prea puţin... dar dacă... Diacule, ia ieşi tu, împreună cu străjerul, în tindă, s-o cercetez pe muierea asta între patru ochi.

Diacul ieşi împreună cu străjerul.

— Ascultă-aici, muiere îndărătnică şi certăreaţă, voievodul se sprijini în coate pe masă şi se aplecă spre ea : dacă nu-mi spui unde-şi ţine bărbatu-tău avuţiile, te mănîncă ploşniţele în temniţă...

— Ptiu, păcătosule, ptiu, diavole burduhos ! Doar ţi-o suna şi ţie odată şi odată ceasul morţii — şi n-ai nici cruce, nici pic de ruşine... Ei, cum crezi că ţi-oi spune unde-şi ţine ascunse bărbatul meu cîştigurile, ca să pui mîna pe ele, iar bărbatul meu, cînd s-o întoarce de la tîrg să mă omoare ? Nu ! Mai bine m-oi canoni pînă soseşte el... Dacă mor, al tău să fie păcatul, dar pentru mine, supărarea şi mînia bărbatului sînt mai rele decît caznele ce le-aş îndura de la tine.

— Diacule, străjerule, ia veniţi încoa !

Cei doi intrară din tindă.

Diacul se aşeză la masă, iar străjerul rămase, în picioare, lîngă prichiciul cuptorului. Voievodul îi spuse diacului :

— Du-te acasă. Ajunge, ai trudit destul, nu mai am nevoie de tine pe ziua de azi.

Diacul făcu o plecăciune în faţa lui şi ieşi, fără a-şi pune comănacul. Străjerul aştepta cu capul plecat.

— Ia-o de aici pe muiere, pe Silantiha asta, flăcăule. Leag-o fedeleş şi dă-i brînci în temniţă. După ce mîntui cu ea, cheamă-l la mine pe crîşmar.

Femeia ocăra şi ţipa, muşcîndu-l pe străjer de mîini, dar acesta, un vlăjgan, îi veni de hac repede şi o scoase afară. După ce ţipetele şi tînguielile ei amuţiră, se auzi scîrţîit de duşumele şi paşi obosiţi.

Intră crîşmarul. Scuturîndu-şi din mers caftanul lung, albastru, se plecă în faţa voievodului.

— Cum ai dormit, Ivan sin Petrov ?

— Bine ! Atîta numai, boierule voievod, că odaia e plină de ploşniţe.

— Stai jos, Ivan sin Petrov ! De bine ce ne cheamă pe amîndoi la fel, după tată, să stăm şi să judecăm ca doi fraţi, căci fraţii între ei nu-şi poartă gînd rău.

Crîşmarul se aşeză pe laviţă.

— Gînditu-te-ai au ba cum să facem ca să avem şi noi acolo un cîştig, deh, ca fraţii ?

— M-am gîndit şi m-am tot răsgîndit, Mitri Petrovici !

— ... voievodule Mitri Petrovici !

— ...voievodule Mitri Petrovici. Vorba e că mă tem : cum să mă ating de bani ? Mi se cam face părul măciucă...

— Oare tu nu mă cunoşti pe mine, voievodul tău, Ivan sin Petrov ?

— Te cunosc, tătucule voievod.

— Ştii că pot orice : să bag la apă pe cel ce n-are nici o vină ori să scot basma curată pe cel vinovat. Să zicem că dau de ştire cum că slujitorul tău Fedko ar fi fugit la tîlharii de cazaci din îndemnul tău.

— Juruiesc pe sfînta cruce, tătucule voievod, pun martori cum că tîlharii m-au cetluit, despuiat şi cu zgarda la gît, de avutul stăpînirii, acolo pe grind.

— Dar a plecat au ba la cazaci slujitorul tău ? Şi de vină eşti tu !

— Juruiesc pe sfînta cruce că n-am nici o vină !

— Poţi să juruieşti şi pe o coadă de cîine, dar de unde ai să scoţi martori ca să dovedeşti cum că n-a fost la mijloc o înţelegere între tine şi slujitorul tău ? Eu, voievodul, spun şi aduc mărturie împotriva ta cum că te-ai făcut vinovat de asemenea uneltire !

— Tătucule boier, de ce să mă năpăstuieşti astfel ?

— Iacătă de ce : fiindcă tu nu vrei să înţelegi, Ivan sin Petrov, că nici ţarul, nici boierul nu te-or trage la răspundere, dacă împarţi cu mine pe ascuns — ascultă bine ce-ţi spun ! — dacă împărţim pe din două între noi banii stăpînirii luaţi pe băutură... Sau poate crezi că ţarul o cerceta pe tîlhar, că l-o întreba : „Cîţi bani ai luat tu de la crîşmarul cela din Samara în anul cutare ?“ Ascultă-mă pe mine, Ivan sin Petrov ! Vor avea trebi mai însemnate decît banii de la crîşmă, iar noi avem nevoie de banii ăştia numai şi numai ca să ne ţinem cît mai departe de Volga şi cît mai aproape de Moscova...

— Boierule, dar i-am juruit credinţă măriei sale ţarului pe sfînta cruce. Îmi mînjesc sufletul !... Atîta m-am rugat de Razin că pînă la urmă m-a cetluit de cufăr, dar de bani nu s-a atins.

Boierul se ridică greoi de la masă apăsîndu-şi pîntecul şi-i spuse străjerului care tocmai intrase în odaie :

— Streliţii să vegheze asupra celor întemniţaţi, iar tu încuie uşa şi pleacă ! Să mergem, Ivan Petrov !

— Boierule, slujitorul meu de la crîşmă m-a pîrît tîlharilor, zicînd că am încercat să-ţi dau de ştire...

— Slujitorul tău a fugit, aşa că nu mai avem cu el nici o treabă ; dar pe tine, Ivan Petrov, te-om cerceta noi, te-om descoase ca să aflăm de ce a fugit la cazaci...

— Juruiesc pe sfînta cruce ! Pun martori...

— Îţi iau eu şi cămaşa de pe tine, şi fără sfînta cruce, iar dacă ai o cruce de aur, ţi-o iau şi pe aia ! Faci aliş-verişuri la crîşmă şi una-două eşti cu sfînta cruce în gură ; ştiu eu cît preţ să pun pe asemenea juruinţe, Ivan. Iacă, să vezi ce mi-am pus în gînd. Îţi spun îndată.

— Ascult, tătucule voievod...

— Vezi că şi ploşniţele au venit pe lumea asta cu un rost anume şi de bine ce au venit, e păcat să lăsăm bietele vietăţi să flămînzească. Aşa că m-am gîndit să te opresc aci, să te despoi şi să te leg fedeleş, ca să le hrăneşti o săptămînă-două ori poate o lună ca să răscumperi acel păcat !...

— Vai de mine, ce vorbă-i asta, tătucule voievod şi boier ! Pentru ce să mă năpăstuieşti ?

— Fiindcă nu eşti om de înţeles... Dacă împărţim pe din două banii de pe băutură, atunci putem să vorbim altfel. Acu du-te şi gîndeşte-te, dar să nu zăboveşti mult ! Altminteri să ştii că te trag negreşit la răspundere pentru isprava lui Fedko.

Sterliţii aprinseră felinarele, ajutară burduhosului de boier să încalece pe cal, apoi o parte din ei îl însoţiră, luminîndu-i drumul.

13

Duminică, după liturghie, boierii şi nevestele lor veniră călări şi în rădvane la sărbătoarea fiicei voievodului. Curtea era plină de slugi boiereşti. Casa voievodului se cutremura de cîntările psalmilor. O mulţime de tîrgoveţi, neguţători şi plugari se uitau peste gard, prin geamurile ferestrelor.

Priveau cu toţii cum voievodeasa cea voinică, gătită numai în mătase, aur şi mărgăritare, ieşi la oaspeţi, păşi spre colţul

icoanelor, care nu se mai văzură de spătoasă ce era, şi se opri în dreptul lor.

Cei de pe gard spuneau :

— Îi primeşte cu plecăciuni !

— Măi, că tare voinică mai e !

— Ce adînc se pleacă boiereasa !

— Dacă se pleacă prea adînc, îi plesneşte burdihanul.

— Vin streliţii !

— Plecaţi de-aici ! Ce v-aţi suit pe gard ? !

— Iacă... boierii se pleacă pînă la pămînt în faţa voievodului !

— Burduhosul nostru, vulpoiul bărbos, se pleacă pînă în pămînt în faţa oaspeţilor.

— Vătaful slugilor îl ajută să se ridice...

Îl văzură cum se apropie de nevastă-sa. O sărută şi pofti oaspeţii să facă la fel.

— Ptiu ! Parcă ar fi Maica Domnului !

— Nu huli împotriva celor sfinte, muiere !

— Fieştecare din oaspeţi o sărută, apoi face o plecăciune pînă la pămînt.

— Ia priviţi ! A venit starostele, barba de ţap.

— Cum de i-au dat drumul ?

— El nu se cade s-o sărute pe voievodeasă !

— O fi el staroste, dar e om de rînd, ca şi noi...

— Voievodul îşi pofteşte oaspeţii la băutură, la nevastă-sa.

— Ia uite, întîi gustă ea din pocal.

— Măi, netotule ! Aşa e datina : dintîi bea gazda, iar ceilalţi după ea, apoi se pleacă pînă la pămînt în faţa ei...

— S-a dus la boierese acum, în iatacul ei, la boierese...

— Ce-ar fi să le dăm foc, oameni buni ?

— Taci măi, că aud streliţii !...

— Las' că le venim noi de hac, ăstora cu caftane colorate !

— Aţi auzit de hatmanul Razin ?

— Am cetit în tîrg... mi-a dat o hîrtie slujitorul de la crîşmă... „Aşteptaţi că vin“ !

— Ţine-ţi gura, că aud streliţii !

— Mai încet... Feriţi-vă de iscoade...

— Ne aruncă în izba pricazului, să ne mănînce ploşniţele !

— Fedko, slujitorul de la crîşmă, a fugit la Razin.

— Iacă, iar au început să cînte psalmi, dimpreună cu popii.

— Judecînd după glasuri, s-au şi cherchelit !

— Ce le pasă ! Îi duc slugile pe brațe acasă...

— Mai încet că aud streliții !

— Hei, lume ! Voievodul a poruncit să nu mai stea nimeni aici.

— Nu lovi ! Plecăm noi și fără să ne loviți.

14

Noaptea, la lumina unei surcele, scărpinîndu-se cu o unghie prin barba bălaie, starostele scrisese stîngaci pe un petic de hîrtie, cu cerneală spălăcită :

— „În luna lui Cuptor... ziua numelui fiicei voievodului, Oliona Mitrevna, i-am dus plocon voievodului și boierului un colac de ospăț, copt de Mitka Țaghin... Tot pentru dumnealui am cumpărat rațe, de doi altîni și patru firfirici. Pește proaspăt... mihalți și lipani de cinci altîni... Tot în aceeași zi am fost poftit de voievod la masă, i-am dus într-o hîrtiuță șaispe altîni și patru parale. Lui Grigori al dînsului, prin care m-a poftit, cinci firfirici"...

— Stai puțin, Ermil Fadeici ! Pe boiereasa, pe voievodeasa, adicătelea, unde s-o trec ? După Grigori ! Nu mai crapă o dată burtosul ! Să tot scriu pînă la răsăritul soarelui și tot n-ajung să înșir toate cîte i-am dus de afurisita ceia de zi a numelui... Să le mai trec și la catastif, precum și pe foaie pentru dumnealui. „N-ai trecut cumva prea multe ?" Da' de unde. Ptiu, diavol mincăcios ! „Dar țăranii ce fac ?" Ți-ai și găsit să-ți spun ! „N-ai văzut cumva cine citește foile celea tîlhărești și cui le mai dă la cetit ?" Am și văzut, am și auzit, dar ție nu-ți spun ! Cînd om scăpa odată de tine ?

Starostele puse hîrtia pe masă și o netezi cu palma :

— Uf, am junghiuri în pîntec — prea m-am obosit, tot scriind !

Pe masă se tîra încet un gîndac negru de cuhnie, cărînd după el o larvă. Simțind degetul starostelui care îl urmărea, lăsă larva și, ușurat de greutate, încercă să scape cu fuga.

— Ai fost tot atît de burtos ca și voievodul nostru, dar acu uite ce ușurel fugi ! Ehei, de am putea să-l strivim și pe voievod, ca și pe tine, spurcăciune.

Starostele se mai scărpină o vreme în barbă, aprinse, căscînd altă surcea, îngenunche în colț și-și înălță ochii spre icoana întunecată, cu capul lăsat spre umărul drept. Se închina și bătea mătănii. La brîu avea un pieptene de lemn, alb. Chipul lui lung ca o zi de post, subțiratec, cu bărbuța de țap, se profila negru pe peretele gălbui. Prin ferestruicile înguste, care se deschideau într-o parte, în firida dintre bîrne, pătrundea o adiere ușoară, rece.

MOSCOVA ȚARULUI

1

Arșița zilei împîclește ferestrele zăbrelite ale sălii palatului. În dreapta, se zăresc turlele albe, bulbucate, cu ferestruici înguste, ale soborului Uspenski. Sclipiri orbitoare joacă pe aurul acoperișurilor acestui lăcaș durat peste veacuri de italianul Fiorovante [1]. În stînga, se vede soborul Arhanghelski, înălțat de un arhitect milanez, iar între cele două biserici se înalță Palatul Granovitaia, cu cele șase ferestre ale lui și cerdacul din față. În cerdac se văd uneori trecînd dregători semeți, bărboși sau gătiți în catifele, ținînd gugiumanele înalte în mîinile împodobite cu inele. Și-au scos gugiumanele numai și numai fiindcă i-a răzbit zăduful.

Soborul Arhanghelski răspîndește în jur strălucirea turlelor, a solzilor auriți de pe acoperișuri. Din clopotnițe răsună vuietul clopotelor și țipetele ascuțite ale stăncuțelor care umbresc din cînd în cînd strălucirea turlelor cu stolurile lor gălăgioase, fremătătoare. Deodată dangătul clopotelor se curmă, amuțește și atunci jos răsună larma glasurilor omenești : piața Ivanovskaia vuiește, judecînd făcătorii de rele aduși la Moscova „din întreaga Rusie spre bucuria măriei sale". Tocmai de aceea este atît de răbdător țarul cu larma mulțimii și atît de îngăduitor față de călăii care bat oamenii, lîngă Pricazuri și chiar pe capra singuratică de sub geamurile palatului Granovitaia, lovindu-i „osebit — pe unii fără îndurare, pe alții cu socoteală".

[1] Fiorovante Aristotel (1415—1486), arhitect și inginer.

Drumurile dintre biserici şi palate au fost podite trainic, ca pentru vecie, cu bîrne de lemn, iar cînd acestea se învechesc, sînt podite din nou, ca nu cumva ţarul, trecînd peste ele, să-şi murdărească cu bălegar ori cu pulbere cizmuliţele de safian. Sus, printre turlele şi cupolele meşteşugit lucrate, domnesc vuietele văzduhului şi ţipetele păsărilor ; jos, pe pămînt, răsună ţipetele, rugăminţile, gemetele osîndiţilor şi sudalmele murdare ale slugărimii trîndave, căreia nici chiar ţarul nu-i poate veni de hac.

Slugile rătăcesc prin Kremlin din zori şi pînă-n noapte : slujitorii boierilor de seamă trec călare pe cai împodobiţi cu argint, mărgăritare şi arămuri aurite, avînd poruncă straşnică „să aştepte cîtă vreme boierul se află sus, la ţar". Boierii s-au dus la ţar să-i înfăţişeze închinăciunile lor. Slujitorii sînt flămînzi, dar nu pot pleca şi atunci, de plictiseală şi trîndăvie, se leagă de toţi trecătorii şi se bat între ei.

Mai departe, către poarta Spasskie, ies în piaţă scările înalte de piatră, cu multe trepte, ale feluritelor Pricazuri, începînd cu cel al Moşiilor şi cel al Tîlhăriilor. În faţa lor se află caprele, lustruite de numeroasele pîntece de răufăcători, mînjite de sînge şi scîrnă omenească. Între scări, lîngă zidurile Prikazurilor, se înalţă pe podine spînzurătorile. Pe capre, ceas de ceas, se perindă osîndiţi sfîrtecaţi de bice, scăldaţi pînă la ochi în sîngele lor. Lîngă ei se schimbă mereu diecii şi călăii.

În Moscova ţarului, toată lumea într-atît s-a obişnuit cu nemiloasa bătaie, încît a ajuns să spună : „Nu crede Moscova lacrimile omeneşti !" — şi mai că nu se uită nimeni la călăi, iar pe dieci care citesc osîndele, nu-i ascultă nimeni.

Zi de zi, în afară de sărbători, lîngă scara Pricazului Judecătoriilor se înghesuie o mulţime de oameni bărboşi, cu caftane, giubele şi scurteici cu creţuri, veniţi la judecată. Aşteaptă cu toţii sosirea diecilor şi a judecătorului, iar aceştia zăbovesc, cu toate că au primit din partea ţarului porunca :

„Toţi judecătorii şi diecii să vină la Pricazuri cît mai devreme şi să plece cît mai tîrziu".

Slugilor boiereşti li s-a dat de asemenea poruncă : „Să aştepte împreună cu caii lor în spatele clopotniţei Ivanovskaia". Dar zurbagiii se plimbă călare prin toată piaţa, se iau la bătaie chiar şi în pridvoarele bisericilor, prin curţi şi pe drumurile podite pe care trece ţarul.

Ascultînd trăncăneala slujitorimii, o ureche iscoditoare ar auzi, de pildă :

„Cnejii Trubeţkoi îs o şleahtă de vînzători, căci s-au dat de partea Lehiei, au juruit pe crucea papistăşească, în locul celei pravoslavnice. Cneazul Goliţîn prea se ţine măreţ, cerînd să i se dea cinstirea cuvenită, după meritele părinţilor şi moşilor săi, pentru care pricină a şi fost trimis de-a dreptul de la nunta ţarului în surghiun la Belo-ozero".

— Lasă că te spun eu cneazului !

— Dar eu ? Crezi că nu mai am limbă ? Te spun şi eu !

— Streliţi !

— Slujitorime ! Căraţi-vă dincolo de clopotniţa Ivanovskaia, acolo trebuie să staţi.

— Căraţi-vă voi, muierilor !

— Diavoli borţoşi !

— Cîini ce sînteţi !

— De ce ne ocărîţi ? Chemăm straja !

— Chemaţi-o, ticăloşilor !

— Trage-le una cu măciuca la cap !

— Nu mai e de trăit cu cîinii ăştia, ptiu !

— He-ei, oameni ! Vin crainicii.

— N-au decît să vină, să zbiere cît i-o ţine gura !

Pe ferestrele Pricazului Tîlhăriilor, deschise din pricina căldurii, răzbeşte un ţipăt sfîşietor de femeie :

— Fie-vă milă ! Ce am eu cu Nikon ? N-am uneltit împotriva măritului ţar...

— Ia, trage-o mai sus, călăule.

— Văleu ! Îndura-are...

Doi crainici cu caftanele galbene-roşcate, descheiate la piept, îşi opresc caii albi în piaţă, în dreptul cortului logofeţeilor, unde se întocmesc toate „zapisurile" din întreaga Rusie. Cortul se reazemă cu spatele de clopotniţa lui Ivan cel mare ; acoperişul lui de pînză este plin de colb. Înlăuntrul cortului se zăresc o masă şi nişte laviţe, iar lîngă masă, cîţiva logofeţi, precum şi un diac care ceteşte în picioare prevederile pravilelor cu pricina.

Crainicii ţin în mîna stîngă o suliţă lungă, avînd în vîrf o flamură din brocart auriu, iar la oblîncul şeii au prinsă o tobiţă. Oprindu-şi calul, unul din ei, cel mai vîrstnic, un bărbat bărbos, loveşte cu codirişca biciuştii în tobiţă şi strigă :

— Norod moscovit! Aflat-ai cum că, să tot fie de atunci un an, soborul prea sfinţilor ierarhi l-a judecat pe fostul patriarh Nikon. Acesta, fără a se teme de porunca măritului nostru ţar, a lepădat samavolnic în biserica Uspenski, veşmintele sale preoţeşti şi, îmbrăcînd rantia şi cămilafca monahală, s-a sihăstrit în metocul mănăstirii Voskresenskoe.

Celălalt crainic loveşte în tobiţa lui şi urmează :

— Iar azi Nikon nu mai este patriarh, precum ca să ştiţi, ci monah în mănăstirea Sfîntului Ferapont şi se cheamă acum Anika!

Urmînd la rînd, cel dintîi crainic strigă :

— Acest monah Anika, dimpreună cu alţi călugări, duşi în ispită de cinul ce l-a avut el înainte, a pătruns în biserica Uspenski oprind sfînta slujbă. Pentru asemenea fărădelege oamenii de rînd sînt osîndiţi la bătaia cu cnutul, dar din voinţa şi milostivirea măritului nostru ţar şi stăpînitor a toată Rusia Alexei Mihailovici, Anika a fost surghiunit la mănăstirea Voskresenski.

Înlocuindu-l, al doilea crainic urmă :

— Monahul Anika, care şi-a atras prin multe fapte rele pedeapsa Domnului Dumnezeului nostru şi a măritului nostru ţar, care a ponegrit soborul preasfinţilor ierarhi numindu-l jidovesc, iar pe înalţii arhierei numindu-i golani şi milogi, neputîndu-se împăca cu soarta lui de schimnic, a fugit din schimnicia lui şi acum amăgeşte norodul cu minciuni cum că are încă cinul său de patriarh şi ameninţă în stînga şi-n dreapta, luînd în deşert, cu făţărnicie, înfricoşata judecată a lui Dumnezeu..."

Cel dintîi crainic, întorcîndu-şi calul şi încheind vestirea, adăugă, vînturînd flamura :

— Oameni ai Moscovei! Nu-l urmaţi pe fostul patriarh Nikon, nu daţi crezare prorocirilor mincinoase şi eresurilor celor pre care el i-a amăgit. Întoarceţi-vă faţa de la el, nu vă plecaţi dinaintea mîndriei sale diavoleşti şi ţineţi minte neclintit că fostul patriarh, astăzi monahul Anika, a fost afurisit de către părinţii bisericii, că i s-a ridicat cinul preoţesc şi că l-a mîniat pe măritul nostru ţar!

Crainicii se depărtară. Mulţimea murmura :

— Ehei, l-au alungat boierii pe preasfîntul patriarh.

— Asta o ştie toată lumea! Dar uite ce zvonuri umblă... Crainicii ne împuie capul cu minciunile lor...

— Se tem de Nikon !
— Vlădica Nikon e în stare să plece de la mănăstire şi să se ridice în apărarea norodului, împotriva asupritorilor.
— Ia vezi că te aude careva !
— Cine, streliţii ?
— De streliţi nu-mi pasă. Iscoadele-s primejdioase !
— Ia auziţi, oameni buni ! strigă un voinic năduşit, cu caftanul descheiat şi căciulă de oaie. Să tot fie un an de cînd cazacii de la Don hălăduiesc pe Volga.
— Aşa să fie ?
— Pe sfînta cruce ! Şi au hatman pe unul Stenka Razin...
— Ia te uită !
Voinicul asudat, mîndru că-l ascultă atîta lume, strigă cît îl ţinea gura :
— Se aude... că ar fi scufundat pe Volga o corabie a ţarului şi alta a Vlădicăi... că s-au dat şi streliţii de...
— Stai, măi, flăcăule ! Ori nu ştii unde trăncăneşti ?
— Dar de ce ?
— Cum de ce ? Măi, ageamiule, vorbeşti la fereastra Pricazului Tîlhăriilor !
— Păi, n-am spus decît adevărul. Aşa am auzit, pe sfînta cruce !
— Streliţi ! Ia umflaţi-l pe ăsta cu căciulă de oaie, răspîndeşte minciuni şi zăpăceşte lumea.
Streliţii îl înşfăcară pe cel cu pricina, apucîndu-l de pulpanele caftanului descheiat.
Cel care dăduse poruncă să-l ridice se înfăşură mai bine în anteriul său lung de şiac, ascunzîndu-şi daireaua ce-i alunecase din mînecă şi înfundîndu-şi pînă la sprîncene comănacul de pîslă.
— O fi iscoadă ?
— Ce altceva să fie ? Iscoadă ! I-am spus eu neghiobului ăluia.
Oamenii fug de lîngă cel ridicat stîrnind nori de colb. Streliţii îi strigară iscoadei :
— Hei, om al stăpînirii ! Încotro îl ducem ?
— Este un aţîţător ! Duceţi-l la Pricazul Tîlhăriilor că vin şi eu.
— I-auzi vorbă ! Nu-s aţîţător nici de frică ! Daţi-mi drumul, slujitori ai ţarului, pentru numele lui Dumnezeu...
— Lasă că te descos ei acolo, află cine eşti !

— Hai, flăcăule, mişcă-ţi picioarele, că nu te ducem prea departe.

— Vai de capul meu ! Am auzit şi eu ce se vorbea şi m-a luat gura pe dinainte.

— Ai să cînţi tu ce şi cum, acolo la Pricazul Tîlhăriilor. N-auzi cum cîntă muierea ceea ?

— Daţi-mi drumul, slujitori ai ţarului !

— Nu te mai opinti, diavole !

În preajma bisericilor, în mijlocul drumului, descălecase o mulţime de slugi boiereşti care se încăierau, ţipau, fluierau asurzitor. Unii, împinşi de pe podelele de lemn, cădeau în colb, apoi săreau în picioare, se apucau de coama cailor, de scările şeilor şi se depărtau în goană. Bătaia se înteţea, mulţimea sporea. Deodată însă încăierarea se curmă, ţipetele şi şuierăturile amuţiră : — parcă n-ar mai fi fost ţipenie de om. Dinspre soborul Arhanghelski se apropia încet pe podelele de lemn un boier cărunt cu beniş de mătase albastră, cusut cu mărgăritare. Fără căciulă, îşi ştergea ţeasta pleşuvă cu o năframă subţire, colorată :

— Lume, jos căciulile ! strigă el. Care n-o scoate, va fi biciuit chiar aci, pe capră. Vine de la biserică măritul ţar a toată Rusia şi cu înaltpreasfinţia sa patriarhul.

Toţi cei din jur se descoperiră. În fruntea alaiului păşeau preoţii cu crucile în mînă, urmaţi de boieri în benişuri de mătase şi catifea, cu caftane de brocart. În mulţimea multicoloră, sclipitoare de atîtea mărgăritare şi nestemate, strălucea căciula lui Monomah [1], se legăna crucea ce încununa măciulia schiptrului împărătesc. De-a lungul podinei pe care trecea ţarul, oamenii cădeau în genunchi, bătînd mătănii, dar mai departe, pe toată întinderea ei, piaţa Ivanovskaia lărmuia şi vuia, fără să-i ia în seamă nici pe ţar, nici pe patriarh. Nu puteai să-ţi dai seama cine era bătut în piaţă, nici pentru ce. Glasurile diecilor strigau pedepsele lămurit, după rînduială, dar vorbele osîndelor se pierdeau în larma gîlcevilor, a şuierăturilor scoase de slujitorii călări, a poruncilor date de străjile streliţilor, în zumzetul glasurilor din cortul de la Ivanovskaia, în tînguirile şi jelaniile din preajma Pricazului Judecătoriilor, în ocările pristavilor şi logofeţilor tîrgului, care încercau să stă-

[1] Coroana tradiţională a ţarilor (denumită astfel după Vladimir Monomah).

vilească suduielile, dar nu izbuteau să astupe miile de gîtlejuri. Larma oamenilor se contopea cu cea a stăncuţelor şi a ciorilor care poposeau pe turlele bisericilor şi pe turnurile coperite cu olane smălţuite în verde, pe zidul roşcat al Kremlinului, încins cu un brîu alb, cu petele colorate ale cărămizilor pe alocuri sparte, ale meterezurilor şi firidelor.

2

Ţarul stă în picioare lîngă geamul înflorat larg deschis. Din piaţă ajung desluşit pînă la el glasurile oamenilor. Este îmbrăcat cu un caftan turcesc de atlaz albastru, încheiat pe partea stîngă cu bumbi de adamante, cu mînecile scurte presărate de nestemate şi mărgăritare. Alături, pe o masă rotundă, scundă, luceşte căciula lui Monomah. Lîngă ea e rezemat schiptrul a cărui măciulie e încununată cu o cruce de aur. Uneori prin sală trece, plecîndu-şi de fiecare dată, smerit, capul, stolnicul, bărbos, cu un caftan scump, strîns la mijloc, cu guler. În sala de alături, ceva mai mică, ţarul a poruncit să se aşeze mese, pentru ospăţ şi sfat cu boierii. S-au strîns atîtea treburi, încît ţarul a îngăduit boierilor mai de seamă şi mai apropiaţi să dezlege una sau alta singuri, fără a-i mai cere încuviinţarea. Alături de ţar se află un jilţ, cu spătar înalt, împodobit cu aurituri şi colori, cu un scăunel pentru picioare, îmbrăcat în catifea albastră.

Ţarul priveşte pe fereastră spre clădirea Pricazului, de unde a fost scos un diac pletos şi dus spre capra singuratică. La acea capră din faţa Palatului Granovitaia sînt duşi cei care au hulit, prin vorbă ori prin faptă, numele ţarului.

Călăul se opreşte în dreptul caprei şi-şi potriveşte harapnicul. Mînecile rubaştei sale roşii sînt suflecate, gulerul descheiat.

Ajutorul lui, nemaiavînd vreme să descheie caftanul lung al diacului, îl smulge de pe el. Scufia albastră de catifea a diacului a căzut în nisip şi, fără să-şi dea seama, tropăind pe loc, o calcă în picioare. Mîinile îi tremură, dîrdîie tot — deşi afară e cald, pe el îl ia cu frig şi e vînăt la faţă. La un capăt al caprei lungi stă alt diac, ţinînd în mînă hîrtia pe

care scrie osînda. Osînditul ridică ochii spre fereastra palatului şi, dîndu-şi braţele în lături cade la pămînt :

— Măria-ta, îndură-te, iartă-mă !... se tînguie el.

— Ce vină are ? întrebă ţarul.

Diacul cu hîrtia osîndei în mînă, deşi cufundat în treaba lui, a auzit totuşi glasul ţarului ; face o plecăciune adîncă şi, fără a ridica fruntea, răspunde cît mai tare, ca să acopere celelalte zgomote :

— Măria ta, diacul Lazarko, fiind beat, ori din altă pricină, nu se ştie de ce anume, a făcut o greşeală într-un zapis, la numele măriei tale, greşind numele tatălui măriei tale...

— La cîte lovituri a fost osîndit ?

— În foaia de faţă, măria ta, se porunceşte ca răufăcătorul Lazarko să fie bătut cu harapnicul fără îndurare.

— Să fie bătut „cu socoteală" : treizeci de lovituri ! Schimbaţi „fără îndurare" şi lăsaţi-l mai departe în slujba lui : să scrie, dar să ia aminte la ce scrie !

Făcînd sul foaia cu osînda, diacul se pleacă adînc dinaintea ţarului. Osînditul se ridică de jos. Ţarul se depărtează de fereastră şi se lasă în jilţ, spunînd :

— Căci judecata de la Dumnezeu este şi ţarul iubeşte dreptatea !

Stolnicul trecu din nou şi ţarul îi porunci :

— Boier Nikita, spune să nu vină astăzi scutierii.

— Am înţeles, măria ta !

Stolnicul se depărtă şi ţarul voi să închidă ochii : prin odaie trecu însă grăbită, dar vădit sfioasă, legănîndu-şi şoldurile rotofeie, boiereasa de neam Goliţîna, dădaca odraslelor ţarului.

— Dădacă ! Nu se cade să treci prin sală ; aci vin boieri pentru trebi de seamă.

Boiereasa se opri smerită dinaintea ţarului şi se plecă adînc, străduindu-se totuşi să nu mişte din loc kika grea de pe cap, cu paftale de aur şi pietre scumpe.

— Iart-o pe sluga măriei tale, dar uite că ţareviciul a fugit în cămara de alături şi m-am luat după el, însă nu-l pot prinde din urmă : e sprintenel, să ni-l ţină Dumnezeu...

— Grăbeşte-te... deocamdată poţi să treci ! Iar pe ţarevici să nu-l mai laşi să alerge : pe scări sînt aşternute covoare şi sub ele s-ar putea să fie vreun cui ori altceva ; fereşte copilul de rele.

— Îl feresc, măria ta!
Boiereasa dădu să treacă, dar țarul o strigă din urmă:
— Poruncește, dădacă, să nu se deschidă ferestrele din cămara domnițelor, ca să nu audă fetele vorbele murdare din piață.
— Am eu grijă, măria ta!
Boiereasa plecă și țarul voi din nou să închidă ochii, zicîndu-și în gînd:
— Țarul nu are parte de tihnă, niciodată!
Boierul de strajă intră în odaie, se înclină pînă la pămînt dinaintea țarului și se opri la ușă.
— Ce veste, boierule?
— Măria ta, a venit boierul Pușkin, de la Pricazul Tîlhăriilor, dimpreună cu un diac al său. Să-i primesc ori ba?
— Pe boier să-l primești, dar diacul nu are ce căta azi la mine. De ce ai poftit la mine însoțit de diac, boierule? îl întrebă țarul pe noul venit.
— Măria ta, am primit din nou vești de pe Volga, despre tîlhăriile lui Stenka Razin și ale cîrdașilor săi... Eu la buchii mă pricep prea puțin și tocmai de aceea l-am adus cu mine pe diac cu epistola...
— Ei, dacă-i pentru lucruri de seamă — să-l chemi... Hei, aduceți-l pe diac!
Intrînd în odaie, diacul, cu barba și părul bălai, fără căciulă, se frînse în două, făcînd o plecăciune adîncă dinaintea țarului, apoi se opri fără zgomot la spatele boierului, despături o foaie de hîrtie și tuși încetișor în pumn. Țarul ridică ochii spre el:
— Cetește, diacule!
— „Din Sinbirsk, în leatul una sută șaptezeci și cinci, luna lui Cuptor, ziua 29, scris-am țarului și măritului cneaz Alexei, stăpînitor a toată Rusia..."
Țarul împinse mînios scăunelul scund de sub picioare, sări din jilț și bătu din picior:
— Ce cetești acolo, pui de cățea?! Dar cu numele tatălui și cuvîntul „Măritul domn" ce-ai făcut?
Diacul se îngălbeni la față și se plecă, dîndu-se ușor înapoi. Hîrtia tremura în mîna lui. Spuse totuși privind cutezător în ochii țarului:
— Mărite stăpîne, nu este în puterea mea să adaug ori să ascund vreo vorbă: cetesc cele ce-au fost scrise...

— Dă epistola încoace, cîine !

Diacul făcu o plecăciune și înmînă hîrtia boierului iar acesta, înclinîndu-se și mai adînc, o întinse țarului. Țarul o despături, cît era ea de lungă, cercetînd cu luare-aminte rîndurile și lipiturile foilor. Pe fața lui plină, cu barba lată, se aprinse o roșeață și mai adîncă, de mînie. Ocolindu-l pe boier, întinse scrisoarea diacului și-i porunci să cetească iar după o clipă îi spuse boierului :

— După ce mîntuim cu cetania, boier Ivan Petrovici, să faci o însemnare și să-i scrii fără zăbavă voievodului să mi-l găsească pe acel diac care a întocmit epistola și să mi-l trimită cu starostele la Moscova, iar noi l-om cinsti aici, sub ferestrele noastre, pe capră, cu cîteva reteveie pe spinare... Cetește, diacule !

— „...stolnicul, cneazul Dașkov trimis-a destăinuirile făcute la cercetare despre tîlharii de cazaci. Spus-a Fedka Selenok, truditor pe o luntre din Sinbirsk, cum că aceștia ar fi cazaci de la Don, hatmanul Stenka Razin și cu esaulul Ivașko Cernoiareț, iar cu ei sînt ca la o mie de oameni, și li se tot alătură, la îndemnul lor, truditori de pe Volga. Au oprit un șir de vase din Astrahan mai sus de Țarițîn, la împreunarea Volgei și a Ilovlei. Iar cînd au trecut acei tîlhari pe Volga prin dreptul Țarițînului, au dat să tragă asupra lor cu tunurile cei din Țarițîn, dar nici un tun n-a tras, ci toată iarba de pușcă zbucnea pe la borta pentru aprindere..."

Țarul sări iară din jilțul său, bătînd din picior :

— Tunarii umblă cu vicleșuguri ! Uneltesc pe ascuns de căpeteniile și polkovnicii lor, iar voievodul e un netot ! Cetește mai departe, diacule.

— „...Și s-au oprit tîlharii la o depărtare de patru verste de tîrg și au trimis la Țarițîn un esaul cerînd să fie dat pe mîna lor Lev Pleșceiev și un neguțător kizîlbaș..."

— De ce n-or fi cerut să le fie dat pe mînă însuși voievodul ? Ptiu ! Doi boieri de neam, răposați, Boris Ivanovici și boierul Kvașnin, ce moștenire ne-au lăsat ?! Eu pe atunci eram tinerel și i-am încredințat lui Kvașnin Pricazul Orînduirilor, iar pe cneazul Iuri l-am coborît în cin ca să-i fac pe plac lui Morozov... Iar acum iată roadele acelor urzeli ale boierilor : i-au dat drumul lui Razin de la Moscova pe furiș, făcîndu-l scăpat de la boierul Kivrin. Și cît s-a mai frămîntat

bătrînul, tot stăruind să nu fie lăsat slobod; a şi murit, ostenind pentru binele stăpînirii! Ţarul îşi făcu semnul crucii.

— N-a fost înţelept, măria ta, ce-au făcut atunci boierii cei mari, dar nimenea nu cuteza să se ridice împotriva lui Morozov.

— Aşa se întîmplă totdeauna cînd li se dă nas prea mult boierilor. Ceteşte mai departe, diacule!

Diacul se închină de departe spre icoane, întorcîndu-se cu faţa către ele.

— Nu-i vremea să te osteneşti, diacule!

— Măria ta! Pafnuti Vasilievici mi-a fost dascăl şi binefăcător, aşa că totdeauna mă închin cînd se pomeneşte numele lui.

— Frumos din partea ta! Ceteşte mai departe.

—„...Şi luat-au de la voievod nicovala, sculele de fierărie şi foalele, iar dînsul, temîndu-se de acei tîlhari, toate le-a dat; căci acelui hatman şi esaul, cică nici sîneaţa, nici sabia nu-i vin de hac şi ar fi păcat de oaste... Şi au jefuit chervanul de corăbii: iar, printre vasele lui Vasili Şorin au sfărîmat cu securile şi au cufundat mai multe, la vale, pe rîul Kamîşenka, iar dubasurile şi alte corăbii ale neguţătorilor le-au prădat, pe unii omorîndu-i, iar ocnaşilor ce erau trimeşi la Astrahan le-au scos fiarele şi le-au dat drumul; iar aceştia au făcut printre oştenii de pe corăbii prăpăd şi mai mare decît înşişi cazacii... Pe Stepan Fedosief din Sinbirsk l-au tăiat bucăţi şi l-au aruncat în apă, ca şi pe doi crîşmari de la Sinbirsk ce fuseseră trimişi de la Saratov drept însoţitori, cu grînele ce mai trebuiau date stăpînirii; pe aceştia i-au bătut şi i-au schingiuit, apoi Stenka Razin a luat steagul de pe corabia patriarhului, iar pe călugărul pus mai mare peste acea corabie l-a bătut, i-a tăiat mîna şi l-a aruncat în rîu... Au mai spînzurat trei oameni de ai Vlădicăi ca şi pe vătăjeii lui Vasili Şorin, iar steagurile şi tobele le-au luat cu japca. Şi i s-au alăturat tîlharului de Stenka şaizeci de inşi dintre truditori de pe barcazurile lui Şorin, o sută de inşi de pe corabia patriarhului, precum şi o seamă de streliţi şi de ocnaşi de pe corabia ţarului, ca şi Lazunko Jidovin, feciorul boieresc din slujba patriarhului. Apoi tîlharii au pornit, lopătînd, pe Volga, iar unii, făcîndu-şi rost de cai, au luat-o de-a călare pe mal după ajutoare, spre tîrguşorul Iaiţk...“

— Să chibzuim chiar astăzi la masă asupra acestor isprăvi. Mă bate gîndul, boierule, să-l înlocuiesc pe cneazul Hilkov: nu-i bun de voievod.

— Măria ta știe că a fost trimis acolo cneazul Ivan Prozorovski împreună cu fratele lui.

— Știu.

— Cu voia măriei tale să-l schimbăm și pe Andrei Unkovski.

— În locul lui să-l punem pe Turgheniev. Oare o fi mai bine ? Boierule Ivan Petrovici, toate veștile în legătură cu tîlharii de cazaci să le trimiți la Kazan, la boierul cneaz Iuri Dolgoruki.

— Așa și facem mai de mult, măria ta !

Țarul zîmbi strîmb și ochii îi scînteiară batjocoritori :

— Unkovski ne scrie de la Țarițîn, ne scrie în taină, deși, la urma urmelor, ce ar avea de ascuns ? Zice că nu cutează să trimeată oșteni împotriva tîlharilor de cazaci, din pricină că nu are oameni de ajuns, de la Astrahan și de la Ciornîi și nici pînă în ziua de 17 florar n-au fost trimiși la Țarițîn oșteni pentru prinderea acelor cazaci. Voievozii își fac unul altuia greutăți și se sfădesc între ei, iar treburile stăpînirii suferă. Pîrjolul jafurilor se întinde tot mai mult, iar dînșii, abia cînd vor ajunge la aman, cînd i-o perpeli pe fiecare din ei în bîrlogul lui, abia atunci or începe să strige : „Măria ta, rugămu-ne ție, trimete oameni, bani și cai !" Poruncește-le, boierule, să fie cu ochii în patru pe Ciornîi Iar și la cherhanale, să afle toate de-a fir a păr cu privire la tîlharii de cazaci și să lucreze în fel și chip prin iscoade și cercetași ; îmboldește-i pe cei de la cercetare, boierule ! Ia pentru asta bani de la Pricazul Curții Celei Mari.

— Ne-ai dat mînă slobodă, măria ta, iar noi alegem mai de mult pentru treaba asta oamenii cei mai dezghețați... și căutăm să prindem ațîțătorii de orice fel, ca să curmăm zvonurile și asmuțirile primejdioase.

— Să se poruncească încă o dată cu toată strășnicia ! Țarul ridică mîna aruncînd pe pereți licăririle mînecilor lui. Să fie stăvilite jafurile cazacilor tîlhari pe Volga, cît și pe alte rîuri ; să nu le fie îngăduit să iasă pe mare ! Așa să se scrie și la Astrahan. Iar acum, boierule, să vedem mai întîi ce se petrece în piața Ivanovskaia... Să nu scrii doar la Astrahan, Ivan Petrovici, trimete poruncă și la Kazan, cneazului Iuri Dolgoruki,

scrie-i cu privire la tîlhari şi cneazului Grigori Kurakin şi la Sinbirsk, ca şi la Samara...

— La Samara e voievod, măria ta, Dmitri Habarov... Nu mai departe decît ieri mi-a adus la cunoştinţă Iugan Buş, starostele de acolo cum că : „Voievodul îi asupreşte din greu pe oamenii de toate cinurile, îi bagă prin temniţe şi se destrăbălează cu nevestele celor întemniţaţi..." Se vede treaba, stăpîne, că aşa-i tot neamul Habarovilor. Poate că mintea cea ageră a măriei tale îşi mai aminteşte de cel de al patrulea an de domnie al măriei tale, cînd s-a ridicat din neamul acesta un cuceritor care a pornit împotriva băştinaşilor de pe pămînturile noi, siberiene, îi zicea Ermoşka Habarov şi pornise cu război împotriva căpeteniilor de triburi care nu plăteau bir.

— Nu prea îmi amintesc. Spune, totuşi, boierule.

— Apoi, măria ta, nu mai am mult de spus : Acel Ermoşka Habarov a luat atunci ca ostatice nevestele şi fetele căpeteniilor de triburi şi le-a batjocorit pe toate iar cu aceasta şi-a mîntuit cuceririle.

— Se pîrăsc unii pe alţii ! Voievodul se plînge şi el, tot pe ascuns, de acel Iugan Buş, zicînd că ar fi mare beţiv, că ia la oaste tocmai oamenii cei mai împovăraţi de copii, deşi a primit poruncă să nu ia decît pe cei neînsuraţi. Cică : „Nu-i ia pe cei neînsuraţi, ci-i ţine pe toţi ţăranii zi de zi sub arme, din care pricină pămîntul, ogoarele rămîn pîrloagă..."

— Porunceşte rogu-te, măria ta, să trimit pe careva la Samara ca să cerceteze cum stau lucrurile cu starostele şi cu voievodul, după mărturiile localnicilor : ale popilor, neguţătorilor, crîşmarilor şi ale tuturor oamenilor de vază, şi de rînd.

— Asta ţi-oi porunci-o eu, boierule, la vremea sa ; dar mai întîi să scrii tuturor voievozilor, şi la Terki de asemenea, să trăiască între ei în pace, să curme vrajba şi să fie cu luare aminte. Trimete-le voievozilor şi iscoade, ca să le fie în ajutor, iar dacă se ivesc pe undeva tîlharii de cazaci, să pornească împotriva lor, luînd mai întîi legătură cu noi.

— Se va face totul precum porunceşti, stăpîne !

Diacul făcu o plecăciune în faţa ţarului, apoi ieşi. Ţarul îl petrecu cu privirile şi spuse :

— E priceput diacul şi ştie să se poarte după cuviinţă ! Unde l-ai găsit ?

— Mi-a rămas moştenire, măria ta, de la răposatul boier Kivrin... Ştie multă carte, nu bea şi e cinstit, nu primeşte plocoane.

— Bine ! Să mi-l dai din cînd în cînd şi pentru treburile mele de aci.

Ţarul se cam încinsese de căldură.

Boierul făcu o plecăciune, şi lăsîndu-se cu genunchii în pămînt, îi descheie bumbii caftanului :

— De ce să te chinuie zăduful, măria ta ?

Se ridică în picioare iar ţarul îi întinse mîna ca să i-o sărute.

— Mai am ceva de spus despre Ivanovskaia : cine a trimes acolo crainici călări ? Crainicii pedestraşi sînt mai ieftini ; costă patru ruble pe an. Cei călări îs cu mult mai scumpi : le trebuie cal, pauce, toiag şi veşminte boiereşti...

— Astea toate, măria ta, îs ale lor, au simbria tot de patru ruble şi cinci copeici...

— Şi încă ceva, boierule ! Nikon trage mereu să vină încoace... Fie, asta nu-i cu primejdie pentru numele nostru.

— Mărite stăpîne ! Nikon, după ce a băut de sfintele Paşti din vinul măriei tale, închinînd în sănătatea măriei tale şi primind de la măria ta daruri, a început să se semeţească. Stareţul şi călugării de la mănăstirea Ferapontov şi-au pus în gînd să-i dea cinstire ca unui patriarh. Dar dînsul, fără a cere voia nimănui, s-a întors la Moscova...

— O fi vrut să mă vadă... N-a fost lăsat ?

— Prostimea n-are minte, stăpîne ! Dar mai cu seamă are necaz pe boierii cei mari. Nikon care a fost ridicat dintre ţărani, prin bunăvoinţa măriei tale, ştie că are trecere pe lîngă gloată. De aceea pe unde trece, îi ocărăşte pe boieri, cîntînd în struna prostimii... S-au şi găsit unii zurbagii care strigă fel şi chip de măscări făcînd prorociri mincinoase şi hulind Sfînta Biserică... Încît să nu te superi, măria ta, dar noi, cneazul Trubeţkoi şi cu mine, ne-am îngăduit, ca să nu te mîhnim, nici să-ţi tulburăm inima, să-l ducem pe acel călugăr Anika, sub pază, însă fără obezi, la mănăstirea Ferapontov, poruncindu-i cu toată străşnicia stareţului să nu-i mai dea drumul să plece, iar pe prorocii cei făţarnici îi punem la cazne. De aceea am trimis crainici să vestească norodul, vreme de cîte o zi, prin bazaruri şi tîrguri.

— Ca să spun drept... îmi pare rău de Nikon, boierule ! Nu de mine a fost ridicat în cin căci el își croise dinainte drum în preoție dar domnia ta și cu cneazul Nikita știți mai bine de ce anume am eu nevoie, așa că nu mai zic nimic.

— Ne-am mai gîndit, măria ta, să alungăm slugile din piața Ivanova ; se țin acolo de blestemății mai rău ca tîlharii, ziua-n amiaza mare...

— Asta nu-i bine, boierule ! Pe mine mă supără mai mult ca pe oricine, îmi strigă la fereastră tot felul de scîrnăvii. Dar dacă alungăm slugile din piață, boierii de neam vor fi nevoiți să umble pe jos, iar dînșii se fălesc cu caii lor, sînt doar urmași ai cnejilor ce-au domnit cîndva peste cnezate ! Se cade oare ca un boier de neam să vină pe jos către pridvorul țarului ?... Nu, boierule !

— Fie voia ta, stăpîne !

Stolnicul intră pe ușă rostind cu glas tare, solemn :

— Măria ta ! Înaltpreasfințitul patriarh vine să binecuvînteze masa.

Țarul se ridică și-i porunci stolnicului :

— Vezi, boier Nikita, să fie destul vin la masă !

Stolnicul făcu o plecăciune adîncă.

SPRE ASTRAHAN

Razin își adunase oamenii la sfat pe un ostrov împădurit, numit Katerininski, aflat în mijlocul Volgăi.

La sfat venise și cazacul Ivan Serebreakov, un bătrîn cărunt și mustăcios, cu doi esauli de-ai lui, un cazac chipeș de la Don, Mișka Voloțki, și esaulul lui Razin, Ivan Cernoiareț, un flăcău cu păr bălai, cîrlionțat. Lîngă o piatră mare și netedă se așezase să scrie feciorul boieresc Lazunka, un vlăjgan bărbos, cu cîrlionți negri. În amurgul zilei de vară, dincolo de Ostrov, se legănau pe apă corăbiile și luntrile de luptă, avînd la vîsle streliți și lopătarii de pe vasele cucerite.

Adunarea aștepta să cuvînteze hatmanul.

Razin începu :

— Șoimilor ! Teamă mi-este că vom fi nevoiți să facem cale întoarsă, după vase și grîne, așa cum am purces spre Samara.

— De ce, tătucule ?

— Avem prea puține vase și prea mulți oameni.

— Care ar fi de prisos, tătucule, îi lăsăm pe mal.

— Nu m-am uitat : om avea de ajuns sînețe și iarbă de pușcă ?... Nu uitați : cei cu securi nu-s oșteni.

— Cît despre sînețe, răspunse Cernoiareț, să nu-ți faci griji, tătucule ! Am luat de la voievodul din Țarițîn tot felul de spăngi și totodată am poruncit să se ridice din magazii flintele și plumbii.

— Bun ! Și acum hatmani-șoimani să știți că cercetașii trimeși înainte m-au vestit cum că voievodul Beklemișev a

pornit de la Astrahan cu trei corăbii pline de streliţi, avînd porunca de la Moscova să ne stăvilească drumul spre mare. Cei de la Iaik n-au pornit deocamdată în ajutorul nostru, aşa că trebuie să facem rost de grîne din strînsura voievodului şi să ieşim la mare pe la Iaik. Aşadar ar rămîne să hotărîm : unde îl prindem pe voievod ?

— Lîngă ostrovul Piruşki, ceva mai încolo !

Voloţki care îşi făcea de lucru cu sabia, tot scoţînd-o din teacă şi vîrînd-o la loc, spuse şi el :

— Să-l zdrobim la Piruşki, tătucule !

Bătrînul Serebreakov tăcea, tot netezindu-şi mustaţa căruntă. În sfîrşit spuse apăsat, clătinînd hotărît din cap :

— La Piruşki, Volga e întinsă ca-n palmă ; ostrovul nu ne poate sluji de acoperire faţă de focul voievodului !

— Ce vorbă-i asta, unchiaşule Ivan ?

— Gîndeşte-te bine, hatmane ! Eu atîta ştiu : Piruşki nu-i un loc potrivit pentru luptă...

— Şoimanilor ! La Piruşki malurile-s nepotrivite pentru o năvală dintr-o parte : prea-s prăvălatice şi rîpoase. Gîndesc c-ar fi mai bine să dăm lupta mai încolo de Piruşki, pe Mitiuşka, la vărsarea ei. Corăbiile cele mari să se aşeze în şir pe Volga la gura Mitiuşkăi, — le lăsăm să pătrundă pe firul ei una cîte una, şi să tragă dintr-o parte. Malurile dintre Mitiuska şi Volga-s pădurite şi n-ar fi cine ştie ce mare greutate să tragem luntrile pe uscat, spre Volga. Voievodul are să se năpustească asupra corăbiilor noastre, iar ai noştri îl vor lovi din spate, trăgînd cu falconetele la vărsarea Mitiuşkăi în Volga, şi vor sări asupra corăbiilor sale... Noi îl vom lovi din faţă, căci avem tunari straşnici, iar voievodul n-are cine ştie ce streliţi de nădejde, asta am aflat-o eu...

— Aşa e bine, hatmane, totu-i limpede, încuviinţă Serebreakov.

Ceilalţi tăceau.

De după un colnic alb de cretă răsări pe cerul albastru o lună palidă — totul în jur arăta acum ca o închipuire în lumina ei dalbă : oamenii cu căciulile lor roşcate şi caftanele de un zmeuriu tulbure, chipurile lor, mustăţile şi săbiile de la şold, alături de nagaicele cu linii nelămurite. Nu se mai vedea desluşit decît un singur om, cu cuşma roşcată de zaporojan şi caftanul negru descheiat, peste pieptarul galben-arămiu. Fără să mai aştepte răspunsul adunării, omul acesta se îndreptă

cu paşi mari spre malul Volgăi unde dădu la o parte cetina mirositoare a brădişului şi, punîndu-şi mîinile în şolduri, rămase în picioare pe malul rîpos. În faţa lui se întindea rîul alb ca varul, răsfrîngînd o lumină ştearsă acolo unde apele curgeau lin la vale.

În spatele lui răsună ca un singur glas :

— Să dăm lupta pe Mitiuşka, tătucule.

— Vorbeşte, tătucule !

Nu numai oamenii, dar şi pădurea adormită, malurile depărtate, corăbiile şi luntrile auziră glasul omului cu caftan negru :

— Porniţi pe Volga fără zgomot, fără lumină şi fără cîntări !

Cazacii stropeau strapazanele cu apă, ca să nu scîrţîie ; în urma lungului şir de corăbii şi luntri rămînea o dîră adîncă, argintie.

Pescarii cu care se întîlneau, vîsleau repede spre mal. săreau din lotci şi se tîrau pe brînci, ascunzîndu-se în tufe. În văzduhul învăpăiat de lucirile zorilor, pescăruşii se legănau, scînceau, picau spre apă, brăzdînd-o cu aripile şi din nou scînceau. săgetînd deasupra lotcilor... Dintre pescarii întîlniţi în drum doar unul singur, un bătrîn de vreo sută de ani, sur în lotca-i sură, tulbura încetişor apa cu vîsla lui, trăgînd după el funia priponului. Pufăia mereu, fără a scoate din gură luleaua-i mare, meşterită de mîna lui, şi un adevărat nor de fum îi învăluia capul...

2

Beklemişev, grosolanul şi îndărătnicul prieten al voievodului Boriatinski, socotea drept slovă de Evanghelie vorbele acestuia : „pe oşteni şi pe streliţi trebuie să-i bagi în sperieţi, să-i iei la palme, să le tragi pe spinare cu ce-ţi vine la îndemînă". Căpătînd de la voievozii cei mari împuternicire din partea ţarului, pornise în întîmpinarea cazacilor de la Don fără a lua nici o măsură de pază. Suduia mereu, iar sudalmele şi zbucnirile sale mînioase trezeau malurile încă adormite. Înaintarea cora-

biilor voievodale era urmărită din tufişurile de pe mal de iscoadele tătarilor războinici. Sub o tufă se mişcară deodată două căciuli ţuguiate, zbîrnîiră două coarde de arcuri şi peste Volga sclipiră în zbor două săgeţi.

— Latră şacalul ţarului !

— *Saitan, urus iaman.* [1]

Vîslele plescăiau, izbind faţa apei şi vuietul glasurilor se răspîndea pînă departe.

Scund şi îndesat, cu obrajii năpădiţi pînă la ochi de barbă, cu caftan albastru de strelit din Pricazul lui Lopuhin, voievodul stătea la prora corăbiei, cercetînd cu luare-aminte, la orice cotitură, grindurile şi malurile nisipoase ale Volgăi.

— Ia vezi, să nu rămîi înţepenit pe vreun grind ! Aplecîndu-se auzea tălpoaia vasului scrîşnind pe nisip şi începea să suduie în gura mare.

— Ticăloşilor ! Sînteţi buni de dat hrană la corbi.

Drept răspuns, în spatele lui detună o săneaţă, apoi încă una. Fumul împuşcăturii pluti în văzduhul alburiu, înmiresmat. Voievodul se întoarse şi lunecă pe picioarele-i scurte pe puntea vasului, plesnind la nimereală cu gîrbaciul pe cine întîlnea, peste capete şi umeri.

— Dar-ar boala în ficaţii voştri, ticăloşilor ! Cu cine vă războiţi ? !

— Cu tătarii de pe mal !

— Au tras cu săgeţi în noi !

— Parcă-s tăuni !

— Vă arăt eu vouă !

Voievodul se întoarse la prora. Cînd şi cînd tot mai izbucnea cîte o împuşcătură, însoţită de detunătură şi fum. Bocănind cu ciubotele lui grele potcovite, uşor ameţit, cu un petic de pînză colorat, semnul căpeteniilor, pe căciulă, un sotnic de streliţi se apropie de voievod :

— Voievodule şi boierule ! Ce poruncă dai ? Streliţii îşi fac de cap : trag în pescăruşi.

Voievodul era mînios. Aruncă peste umăr o privire spre vlăjganul de lîngă el : cînd vedea oameni înalţi se mînia. Sotnicul nu-şi lipea mîinile de trup, ci le ţinea la spate, aplecîndu-se spre el ca să audă mai bine.

[1] Diavole, rus viclean (tătar.).

— Bețivule ! Dar-ar boala în tot neamul tău !

Și luîndu-și avînt, voievodul îl plesni cu putere peste ureche.

— Nu știi oare, cîine bețiv, că așa trebuie să dai și în ei ? Și-l mai pocni o dată peste ureche cu pumnul roșu. Voievodul îl pălise cu toată puterea, dar sotnicul nici nu se clinti ; capul lui mare, înfipt zdravăn pe gîtul scurt, părea în stare să înfrunte și o lovitură de baros. Sotnicul se aplecă, își ridică de jos căciula, o scutură de pulpana hainei, o puse în cap și plecă, rostind răspicat :

— Ia vezi, boierule ! Nu-s deprins să dau în oameni, dar ținere de minte am destulă, să mai împrumut și la alții.

— Petra, ia bușește-l tu măi pe voievodul ăsta al dracului !

— Care a cutezat să vorbească așa ! Spuneți, care ? Răzvrătiților ! Să știți că nu mă tem de voi ! Vă atîrn unul după altul, lepădături de cățele, pe spînzurătoarea de colo.

Cu mîna în care ținea gîrbaciul, voievodul arătă spre malul Volgăi unde, pe un dîmb pleșuv, nisipos, se ridica, neagră, o spînzurătoare.

— Cu mîinile cui ne spînzuri ? Glasul era al unuia singur, dar îi răspunseră mai multe rîsete.

Voievodul strigă încă o dată :

— Să ști-iți ! Oricine și-o mai descărca fără rost sîneața, îl spînzur de picioare pe catarg !

Lopătarii vîsleau în tăcere. În picioare, la prora corăbiei, privind apele Volgăi, voievodul își spuse în sine :

„L-am suduit pe Vanka Prozorovski, iar el, drept răzbunare, mi-a dat niște tîlhari în loc de streliți ! Nu-i nimic, își răcoresc ei năduful în luptă !..."

3

În locul unde gîrla Mitiușka se strecoară hoțește printre tufe și brădet, Razin așezase în frunte corabia sa de hatman, cu însemnele Oastei Donului, iar celelalte vase se înșiruiseră în spatele ei. Răsună o poruncă :

— Lotcile la apă !

Lotcile porniră, una după alta. Cazacii vîsleau uşor, fără zgomot. Tăceau. Mai multe lotci se strecurară astfel din apele Volgăi pe braţul Mitiuşka, pentru ca apoi, prin capătul celălalt al braţului, să iasă din nou pe Volga, drept în faţa voievodului.

Tăcură toţi îndelung. Deodată răsună puternic şi scurt porunca lui Ivan Cernoiareţ :

— Opriţi lotcile ! Aşezaţi falconetele ! Luaţi flintele şi coborîţi pe mal !

Urmă altă poruncă :

— Tîrîţi lotcile către Volga !

Plescăitul vîslelor şi sudălmile voievodului se auzeau acum din ce în ce mai deslușit.

Răsună şi porunca lui :

— Tunari, dar-ar boala în voi ! Tunurile să fie gata de tragere, curăţaţi lăcaşul aprinderii ! Nu cumva să umblaţi cu vicleşuguri împotriva măritului nostru ţar !

Tot tîrînd lotcile, cazacii auzeau glasul tunător al lui Razin:

— Streliţi ai voievodului ! Vă aduc slobozenia... De ce să mai slugăriţi, de ce să mai zăceţi în robie şi sărăcie ? Au nu v-aţi săturat încă de bătaie ? A venit ceasul să vă răzbunaţi pe vrăjmaşii voştri, pe căpeteniile voastre !

Coborînd lotcile în albia Volgăi, cazacii ce stăteau la pîndă pe braţul Mitiuşka, răcniră într-un glas :

— Ne-e-ceai !

Apoi zbucni deslușit, răsunător, glasul esaulului Cernoiareţ răsfirîndu-se pe mal :

— Şoimilor, luaţi-vă zborul !

— Păliţi-i la mir !

Falconetele detunară, vîslele sclipiră în văzduh, împroşcînd stropi de argint, căngile şi cîrligele de fier izbiră şi se înfipseră în pereţii corăbiilor voievodale...

— Streliţi ! Potlogarilor ! Temeţi-vă de Dumnezeu şi de mînia ţarului ! urlă glasul spăimîntat al voievodului.

Drept răspuns, din mulţimea de caftane trandafirii se auziră vorbe batjocoritoare :

— Ai uitat să mai sudui, lepădătură ?

— Azi o să te mîngîie chiar gîrbaciul tău, burduhosule !

— Tîlharilor !

— Taci că acu te legăm fedeleş !

— Hei, sotnice ! Iaca, l-am înşfăcat ca pe un prunc, hai vino de-i trage una peste bot voievodului.

Aşteptînd să pogoare întunericul, lotcile lui Razin se opriseră pe Volga, avînd în urmă-le trei corăbii cu streliţii voievodului ; streliţii umblau de colo-colo pe punţi, îşi dezmorţeau braţele şi umerii, se îmbrăţişau, se luau la trîntă. De pe corabia din frunte a voievodului fusese rostogolit pe mal un butoi cu rachiu iar pe corabia hatmanului fuseseră aduse cinci butoiaşe cu vin franţuzesc. Pe mal începuseră să pîlpîie focuri : cazacii şi streliţii îşi făceau de mîncare. Mulţimea arăta pestriţă în lumina arzătoare a soarelui : caftanele albastre ale streliţilor lui Lopuhin se amestecaseră cu cele trandafirii ale celor din prikazul lui Simion Kuzmin. Printre ele se osebeau contăşele albastre, jupanele şi nădragii roşii ai cazacilor, căciulile zaporojene ale căror funduri cîndva roşii, erau acum spălăcite. Voievodul Beklemişev fusese legat de un copac singuratic, uscat, pe malul rîpos ; zăcea acolo frînt în două, avînd pe el doar izmenele de mătase albastră, fără rubaşcă. Jefuit, snopit în bătăi, privea totuşi liniştit mulţimea voioasă a streliţilor care-l părăsiseră. Cazacii strigau :

— Hei, streliţilor ! După ce o bea şi s-o ospăta tătucul nostru, îl judecăm noi pe burduhosul şi pieptosul vostru de voievod.

— O să-l perpelim pe foc !

— O să-l atîrnăm în spînzurătoarea aceea, pe care voievozii îi spînzurau pe fraţii noştri, cazacii slobozi !

Voievodul avea pieptul păros, gras şi sîni ca de muiere. Cazacii şi streliţii îl apucau, în treacăt, de ţîţe şi glumeau :

— Ce zici, îl mulgem pe burtos ?

— O să iasă dracul din el, nu lapte !

— Păcat că nu-i putem face seama în lipsa hatmanului !

— Măiculiţă, ce i-aş fi făcut ticălosului ăstuia spurcat la gură !

Voievodul făcea pe semeţul. Deasupra capului său se vînturau pumnii, luceau săbiile şi baltagele, dar el privea nepăsător. Mai înalt cu un cap decît toţi ceilalţi, se apropie de el un sotnic cu caftanul trandafiriu descheiat la piept.

— Petruşa Mokeev !

— Hei, sotnice, păleşte-l pe voievod ! Şi el te-a pălit pe tine !

— Nu, băieţi ! Dacă-l pălesc cum m-a pălit el pe mine, n-o să mai aveţi pe cine judeca : va trebui doar să-l îngropaţi.

— Îl îngropăm noi, n-avea tu grijă !

— Ia, lăsaţi-mă să vorbesc cu el.

Sotnicul păşi spre voievod şi-i spuse :

— Netot mai eşti, voievodule ! Dacă nu mă loveai, mureai pe puntea corăbiei, fără să te dai prins...

— Eşti un tîlhar, Petruha, nu fecior boieresc !

— Tîlhar să fiu, dar nu mă las bătut de nătărăi !

— Mai aşteaptă puţin şi ai să vezi ce bătaie o să mănînci...

— Hei, dar tu ce zici, nu ţi-e frică de moarte, ai ?

— Nu mi-e frică de nimic. Piei din ochii mei, tîlharule !

5

De pe corabia hatmanului răsună peste Volga glasul esaulului Cernoiareţ :

— Fraţilor ! Hatmanul vă face cinste cu rachiul voievodului...

— Aşa viaţă mai zic şi eu ! Mulţumim !... Ia răstoarnă polobocul ! Sparge-i fundul, dar să nu-i strici doagele !

— Ce vorbă-i asta, doar sînt dogar ! Aduceţi stacane ori faceţi-vă căuşuri din coajă de tei. Uite-aşa !...

Soarele scăpătase în chindie, înserarea trimitea spre Volga suflarea nisipurilor calde din viroagele nisipoase, iar dinspre Volga veneau adieri răcoroase, sărate. Boarea de nisip dădea să acopere focurile ce încă mocneau încet. Streliţii şi cazacii umblau pe mal, cîntînd, îmbrăţişaţi.

Sotnicul cel înalt se cherchelise de-a binelea. În jurul lui, se strînseseră mai mulţi streliţi.

— Petra ! Eşti un băiat de treabă, ţii cu noi.

— Păi ce m-aş face fără voi ?

— Sotnice, ia să arăţi ce poţi.

— O fi chiar atît de voinic ?

— De speriat !

— Nu-s eu cine ştie ce voinic, fraţilor, dar pot să mă ţin călare pe butoi mai mult ca oricare.

— Ia, încalecă !

— Aşa, de florile mărului ? Hai să zicem : dac-om cuceri Iaikul, Astrahanul, sau oricare alt tîrg, îmi daţi un poloboc de rachiu.

— Încalecă !

— Stai întîi să ne înţelegem : şi dacă te-am da jos ?

— Atunci aveţi de la mine două poloboace ! Auzit-aţi ? Două !...

— Încalecă odată, Mokeev !

— Bun ar fi aici Cikmaz, cel de la Astrahan — şi el e voinic !

— Cikmaz e strelit — a ieşit din rîndul călăilor. E meşter mare la retezat capete.

— Cikmaz nu-i cine ştie ce voinic.

— Încalecă odată, sotnice ! Iaikul va fi al nostru, iar dac-ăi putea să stai pe butoi, al tău o să fie rachiul...

În răcoarea serii, aurită de licăririle asfinţitului, sotnicul îşi scoase caftanul plin de colb, îşi trase de pe umerii săi laţi rubaşca roşie, scoţîndu-şi la iveală trupul vînjos, ars de soare, şi încălecă pe butoiul pus în picioare.

— Ia te uită, parcă-i un taur ! E greu al naibii : a înfundat butoiul în pămînt !

— Care poate să se opintească mai zdravăn, măi ?

Un streliţ voinic, cu braţele lungi, îşi lepădă caftanul, îşi suflecă mînecile rubăştii albastre şi înşfăcă o scurtătură de mesteacăn, de un stînjen.

— Hai loveşte !

Sotnicul se umflă în foale şi streliţul îl păli din răsputeri în pîntec.

— Halal fecior boieresc !

— Se vede că a mîncat şi pîine, nu numai colaci.

După cea dintîi lovitură sotnicul se zburli :

— Să nu dai mai jos de buric că de nu, mă ridic şi-ţi trag una să mă ţii minte !

O lovitură zdravănă bufni, răsfrîngîndu-se deasupra apelor.

— Mai trage o dată !

— Cîte lovituri să dau, fraţilor ?

— Cinci !

— Prea puţin. E vînjos. Dă-i zece !

Sotnicul se umflă în foale şi ţinu piept, călare pe butoi, la cele zece lovituri. Îmbrăcîndu-se şi ascultînd răbufnirile loviturilor ce se stingeau deasupra apei, spuse :

— Aţi pierdut rachiul !

— Am pierdut ! Halal să-ţi fie, Mokeev !

— Hatmanul !...

Dintr-o lotcă coborîră pe mal Razin şi Cernoiareţ. Streliţii îşi scoaseră cuşmele, cazacii îşi plecară capetele.

— Ce, v-aţi bătut ?...

— Sotnicul a încălecat pe butoi.

— Ne-am hîrjonit, tătucule.

— Am pierdut : nu l-am putut doborî, că îi dat dracului.

Razin se apropie de sotnic, îi pipăi braţele, pieptul şi-l întrebă :

— Cred că ridici o greutate mare, Petra ? Ai braţe de fier.

— Apoi, hatmane, am tras aproape singur, cu prea puţin ajutor, vasul de pe grind, în apă.

— Bun ! Să-ţi păstrezi puterea — avem nevoie de oameni ca tine... Avuţia noastră tocmai în putere stă. Hei, streliţi ! Cum să-l judecăm pe voievodul vostru ?

— Să-i răsucim capul, ca unui cocoş, sub aripă !

— Înfigem jungherul în el, e mai la îndemînă...

Razin îşi descheie caftanul negru şi-şi puse mîinile în şolduri.

— Aţîţaţi un foc mai apropiat : nu văd mutra voievodului.

Aţîţară focul cel mai apropiat, suflînd din zeci de guri.

— Arde !

Fumul sur se tîra pe pămînt la poalele dîmbului.

Razin băuse, era cu chef, dar nu chiar beat. Cînd se mişca, de sub cuşma-i cu fund roşcat luceau pletele înspicate cu fire cărunte.

— Să-i topim osînza la foc ! ţipă glasul vesel al unuia dintre cei ce aţîţau focul.

Razin se întoarse spre cel ce strigase şi întrebă, încruntînd sprîncenele :

— Care strigă acolo lîngă foc ?

— Un cazac !

— Ia vino încoa !

În faţa hatmanului răsări un cazac înalt, zvelt şi negricios, cu scurtă albastră şi cizmele colbuite, sure de nisip.

— Dezlegaţi-l pe voievod !

Razin întoarse spre cazac o privire cruntă :

— Vrei să-l perpelim pe foc ?

— Vreau, hatmane ! Ştii, cînd eram la Samara, voievodul de prin partea locului, un burtos ca şi ăsta, mi-a bătut logodnica zi de zi...

— Voievodul acesta nu e de la Samara.

— Ştiu, hatmane ! Dar oricum, tot voievod este...

— Măi, cazacule, tu eşti băiatul acela care slugărea la crîşmă ?

— Chiar eu, tătucule hatman ! Ţi-am împărţit chemarea prin tîrg şi am îndemnat oamenii să se facă cazaci...

Faţa hatmanului se mai îmbună.

— Bine ! Nu se cade să încheiem cu rău o ispravă bună. Pe logodnica ta tot nu poţi s-o iei cu tine, n-avem ce face cu muierile la război. Una-ţi spun : dacă ajung la Samara, pun eu mîna pe voievodul cela şi-ţi dau înapoi mireasa. Dar acum ascultă-mă : dacă facem cum vrei tu şi topim în foc osînza voievodului — îşi dă duhul ! Eu însă aş dori să fac cunoscut ţarului şi boierilor că, cu vrerea sau fără vrerea lor, tot răzbim spre mare... Ce zici, cazacule din Samara, ai vrea să te trimit sol la voievodul din Astrahan ? Ascultă-mi vorba, cu voievodul din Samara m-oi purta după vrerea ta ! Dar să nu fie cu bănat dacă voievodul de Astrahan te-o pune la cazne, iar apoi te-o spînzura de palăncile din jurul tîrgului.

Cazacul se dădu înapoi şi bîigui :

— Tătucule hatman, n-aş prea vrea...

— Atunci pe cine să trimit eu ca sol ? Pe vreunul din streliţii ce ni s-au alăturat aici, ori vreun cazac ? Mi-ar părea rău de oamenii mei. Taci ? Hai, pleacă de aici şi nu mai striga d-a surda, pune-ţi strajă gurii.

Cazacul se făcu nevăzut într-o clipă.

— Hei, streliţi ai lui Beklemişev ! Cum se purta cu voi voievodul ?

— Ne bătea, tătucule, ne lovea unde nimerea.

— A ucis pe careva ?

— Ucis ? Am vorbi cu păcat, de ucis n-a ucis pe nimeni, dar de bătut, ne bătea.

— Ne suduia !

— Ei, n-o să-l ucid nici eu ! Văd după mutra lui că nu se teme de moarte, dar după ce va fi bătut crunt cu gîrbaciul pe spinarea lui boierească, ruşinea va fi pentru el şi mai rea

decît moartea şi va şti de-acum încolo ce înseamnă bătaie şi cît e de uşor s-o înduri! Ia, streliţi! Luaţi gîrbace de la cazaci şi-i trageţi voievodului o mamă de bătaie. Loviţi unde nimeriţi dar să nu-i scoateţi ochii, să-l lăsaţi în viaţă; apoi puneţi pe el un caftan din cele mai ponosite, daţi-i şi ceva pesmeţi să nu crape de foame pe drum — şi ducă-se, să povestească la Astrahan, ce au să păţească toţi, dacă nu ne lasă să ieşim la mare!

— Aşa să fie!

— Tătucule, ai hotărît cum e mai bine!

— Hei, cazaci, daţi-ne gîrbace!

Razin şi Cernoiareţ se suiră în lotcă şi porniră spre corabia lor.

6

Pe nisipul gălbui în lumina lunii, voievodul zăcea, negru din cap pînă-n picioare de sînge închegat: scrîşnea din dinţi, dar nu gemea. Pe mal rătăceau, ca şi mai înainte, streliţi şi cazaci beţi, îmbrăţişaţi, dar nimeni nu-l mai lua în seamă; alături era aruncat un caftan vechi de streliţ. Voievodul îşi pipăi şalele, mormăind:

— Ce diavol! M-a croit cu nagaica mai-mai să-mi frîngă şira spinării! Ăsta nu mai e sotnic, ci tîlhar, nu-i fecior boieresc, ci dracul împieliţat!

La marginea apei, cu picioarele întoarse spre lotcă, cu o căciulă roşcată în cap, se mişcă umbra lungă şi subţire a unui cazac. Voievodul îşi adună gîndurile:

„Oare tot vor să mă omoare? Afurisitul aşteaptă să plece ceilalţi."

Deasupra Volgăi, scînteietoare în lumina lunii, învolburată, cu unde mărunte în jurul stîncilor, se auzi un glas bine cunoscut cazacilor:

— Ne-e-ceai! Corăbiile-s gata! Pornim!

Oamenii, în caftane albastre şi roşii ori cu dulame albastre, se opintiră, împingînd lotcile spre Volga. Malul se linişti; rămăsese numai cazacul cel cu cuşma roşcată, culcat ca şi mai înainte lîngă lotcă.

Voievodul se ridică în picioare, clătinîndu-se şi gemînd de durere ; îşi trase cu chiu, cu vai caftanul pe umerii goi şi porni încet, fără a se uita înapoi, ţinînd caftanul cu mîna stîngă şi legănîndu-şi dreapta ca să se ajute în mers. Simţea spaima morţii, mişca de zor, cît putea mai repede, picioarele desculţe, strivite, pline de urmele loviturilor. Auzi în urma lui paşi. Nici nu apucă bine să cugete, cînd deodată îşi simţi braţul drept străfulgerat ca de foc : În spatele lui stătea un cazac cu dulama albastră, în mîna lui lucea un baltag.

— Ticălosule ! Mulţumeşte-i lui Dumnezeu că te-a lăsat hatmanul să pleci. Eu unul te-aş fi trimis pe lumea ailaltă, să-ţi vezi acolo neamurile.

Sîngele curgea şiroi din braţul voievodului. Spuse, clătinîndu-se pe picioare :

— Nu vezi, cazacule, că-s despuiat...

— Eşti, dar ai scăpat cu viaţă, iar viaţa-i ce are omul mai scump pe lume, cîine !

Cazacul se întoarse spre lotca lui şi se făcu nevăzut pe Volga. Dinspre corăbii se auzea zăngănit de fiare : se ridicau ancorele.

Voievodul se aşeză pe un bolovan în umbra deasă, aruncată de dîmb. Poate, din pricină că fusese batjocorit şi bătut pînă la sînge, că, cetluit de copac, se căise în sinea lui de păcatele săvîrşite, aşteptîndu-şi ceasul morţii şi de aceea nu mai suduise, străduindu-se să nu i se oglindească spaima pe faţă, acolo, lîngă copac, îşi adusese aminte cînd şi unde îi năpăstuise pe alţii, iar în vreme ce era bătut, prin mintea lui trecuse gîndul că o fi pe lumea asta şi altă dreptate, dreptatea obidiţilor. Acum, scăpat din mîinile cazacilor, nu mai simţea nici o mînie, ci doar se bucura din ce în ce mai mult că trăia. Faptul că-l durea braţul, că-i curgea sîngele — doar, chiar şi aceasta era plata pentru minunea cea mare : „trăia" !

„Atîta numai, oi putea oare ajunge pînă la Astrahan, m-or mai ţine picioarele ? Îmi curge sîngele, mă doare tot trupul... numai de n-ar obrînti. N-am la îndemînă nişte piele de oaie, netăbăcită, dar nu-i nimic... trăiesc, mulţumesc lui Dumnezeu!"

Cu dinţii şi cu mîna cea nevătămată rupse o fîşie din pulpana caftanului, presără pe rană nisip şi se obloji cu cîrpa. Temîndu-se încă pentru viaţa lui aruncă o privire spre Volga. Corăbiile plecaseră. Prin văzduhul luminat de razele lunii, undeva departe, foarte departe, se mai auzeau glasuri, o cîn-

tare parcă. În largul apei argintii pluteau două leşuri, mai încolo altele şi altele...

Boierul se închină cu mîna stîngă :

— Apără-mă şi mă ocroteşte !

Morţii, înecaţi, îl înfiorau. Îşi întoarse faţa şi-şi îndreptă privirile spre dîmb :

— Într-acolo mi-i drumul !

Abia acum băgă de seamă că stătuse în umbra spînzurătorii. Ridicată pe o movilă nisipoasă, se înălţa acolo, părăsită, fără funie, căci tătarii furau funiile ca să-şi împiedice caii. Vederea spînzurătorii îi aminti că juruise credinţă ţarului, că sărutase crucea. Îşi zise în gînd :

„Nu, nu poate fi o dreptate a prostimii! Noi, boierii, sîntem slugile măritului nostru ţar... Iar glotaşii, fie ei şerbi vînduţi ori birnici, sînt slugile noastre pe viaţă !..." Vîrîndu-şi mîna în buzunarul caftanului, dădu de ceva tare şi-şi aduse aminte că-i dăduseră pesmeţi pentru drum. Îşi vîrî unul în gură, dar nu putu să-l mestece : îl dureau şi gîtul şi fălcile. Scuipă pesmetul, se ridică încet de jos, izbuti să se ţină pe picioare, deşi se cam clătina, şi se gîndi : „Vai de capul tău, voievod biciuit ! Ei, parcă era pe aici pe aproape o colibă pescărească, dacă n-or fi dărîmat-o tătarii. De-oi avea noroc să mai fie acolo, mă duce pescarul la tîrg cu lotca lui."

CETATEA IAIK

1

„Din partea măriei sale ţarului şi marelui cneaz Mihail Feodorovici, singur stăpînitor a toată Rusia, către Mihail Guriev şi către toţi truditorii de pe malurile rîului Iaik.

„Să se dureze pe rîul Iaik o cetate de piatră cu întinderea de patru sute de stînjeni, socotind fără de turnuri. Să fie în patru laturi, iar fieştecare zid să aibă cîte una sută stînjeni ; între turnuri să măsoare cîte cincizeci de stînjeni. Două din turnuri să fie cu porţi, iar împrejmuirea de piatră să aibă, în lăţime şi în adîncime, metereze asemănătoare celor de la cetatea de piatră a Astrahanului. Zidul împrejmuitor să fie lat de un stînjen şi jumătate, iar în înălţime, socotind cu metereze, de patru stînjeni, iar zimţii meterezelor să fie de un stînjen, ca de pe turnuri să se poată răpune spre toate laturile oştile vrăjmaşe care ar da năvală. În jurul cetăţii să se sape un şanţ nou şi din toate părţile, de la rîul Iaik, pînă iară la Iaik să se înalţe palănci de pari trainice, iar acolo unde se afla gardul de ostreţe al tîrgului vechi, să se ridice palănci de pari de felul celor de la Astrahan. Iar în turnul de la intrarea cetăţii Iaik să se zidească un paraclis cu turla în patru ape, cu hramul Mîntuitorului, iar paraclisele de sus să aibă hramul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel. Şi turnurile din colţuri să fie rotunde..."

2

Razin şi cu esaulii săi se adăpostiseră într-o tabără de bordeie săpate peste noapte, înspre mare, ceva mai încolo de Iaik, de unde puteau să vadă corăbiile şi luntrile. Razin şedea tolănit pe covor, cu cizmele potcovite, întinse spre focul stins. În dreapta, în faţa ochilor hatmanului, stuful foşnea în bătaia vîntului ce sufla dinspre mare, legănîndu-se în voia valurilor, întocmai ca un lan dat în pîrgă şi încă nesecerat. În stînga, pe deal, se vedeau prin ferestruica bordeiului vîrfurile albăstrui ale turnurilor cetăţii. Covorul de sub Razin acoperea o ridicătură de pămînt, umerii hatmanului se sprijineau pe o ieşitură. De o parte avea un butoiaş de rachiu, de partea cealaltă, pe un cufăr ferecat în aramă, ardea într-un sfeşnic nalt de argint o lumînare de ceară, luată de la biserică, împodobită cu beteală. De partea cealaltă a butoiaşului, feciorul de casă Lazunka turna din cînd în cînd rachiu într-o stacană de tinichea.

Fără să se uite la el, Razin întindea spre Lazunka mîna lui mare, lua în tăcere stacana cu rachiu şi mai trăgea o duşcă. Peste mătasea aurie a jupanului său jucau licăririle portocalii aruncate de jeratic. Pe pieptul lui se vedeau petele întunecate, urmele stropilor de băutură picurate de pe mustăţi şi din barba-i creaţă care începea să cărunţească. Lazunka se ridica mereu de la locul său, scormonea jeraticul şi arunca peste el, cu o lopăţică, nisip umed, pentru ca hatmanul să nu-şi ardă cizmele... Razin bea, fără să mănînce nimic, cu ochii pe jumătate închişi, aţintindu-şi doar cînd şi cînd privirile agere, fără a clipi, spre geana depărtată a mării. Dacă nu ar fi întins mîna după rachiu s-ar fi părut că doarme.

Dinspre rîpa din spatele bordeiului se auzi un şuierat prelung, ascuţit. Acolo se adăpostiseră oamenii de pază. Feciorul de casă ieşi afară din bordei. Ridicînd ochii, Razin vedea în faţa lui o parte din făptura acestuia : pulpana albastră a dulamei, nădragii roşii şi cizmele. Lazunka se întoarse şi spuse încet :

— Tătucule, cred că ai noştri au prins o iscoadă.

— Aud paşi... vin-încoa...

Lazunka se aşeză şi trase cu urechea, dar nu auzi paşii. Îi auzi numai cînd se apropiară. Un glas rosti :

— Duceţi-l la hatman !

Razin pipăi mînerul pistolului din buzunarul şalvarilor săi roşii.

— Tătucule ! Am prins o iscoadă de la Iaik.

— Aduceţi-o încoa ! Cine-i ?

În faţa bordeiului scîrţîia nisipul. Careva dădea din mîini. În bordei intră, aplecat, un vlăjgan bărbos. Iscoada, cu jupan de esaul de cazaci strîns la mijloc, avea la brîu un harapnic şi teaca săbiei. Faţa îi era uscăţivă, arsă de soare, ochii pătrunzători. Fără a se mişca, Razin îl străpunse cu privirea. Vlăjganul avea mîinile legate la spate.

— Hei, intraţi şi dezlegaţi-l !

Cazacul intră în bordei şi dezlegă mîinile prinsului.

— Du-te şi stai de pază, şoimane ! N-am nevoie de tine.

Cazacul se făcu nevăzut.

Hatmanul ridică din nou ochii spre prins şi-i spuse :

— Stai jos, Feodor !

— Of, tătucule hatman ! Credeam că nu mă mai cunoşti — doar m-ai văzut o singură dată. Ehei, da ai ţinere de minte !

— Ce vînt te aduce ?

— Ce vînt să mă aducă, tătucule ? Cheile cetăţii nu ţi le-am adus, dar nici nu-i nevoie : te aşteptăm de atîta vreme !

— Cum pătrundem în tîrg ?

— Întîi dă-mi voie să stau jos.

— Chiar ar trebui să stai !

Musafirul se aşeză pe covor cu picioarele încrucişate turceşte.

— Uite cum m-am gîndit să te las înlăuntru, Stepan Timofeevici... Mai stai puţin, să treacă noaptea asta şi ziua de mîine. Poimîine e Sfîntul Petru şi Pavel şi se face o slujbă, ca de sărbătoare, în turnul de la poarta Sfinţilor Apostoli. Cînd or bate clopotele de vecernie, vino cu oamenii spre poarta cetăţii, cu caftanele cele mai ponosite pe voi şi cu securi la brîu — pasămite c-aţi fi dulgheri — să fie la vreo treizeci-patruzeci de oameni — iar celorlalţi poronceşte-le să se ascundă şi să nu iasă decît atunci cînd or auzi şuierînd, cînd s-o deschide poarta. Eu, unul, o să rînduiesc de pază numai cazaci din cei ce te aşteaptă la Iaik ; cînd intraţi voi, ei pleacă. Cheile de la cetate sînt în păstrarea starostelui Vanka Iaţîn — pe el

trebuie să-l răpuneți de cum pătrundeți în tîrg : el e mai mare peste streliți și tot el are în seamă copoii și iscoadele pe care le trimite cu înștiințări pe la boieri... Îi place să mănînce, să bea, să se înțolească pe seama altora... O să-l duc cu vorba, îl îmbăt și-l fac să lase în cetate dulgherii ca să întărească pălăncile.

— Îmi plac, Feodor, cei ce țin cu mine !

— Dar mie ? Crezi că de pomană ți-am scris eu, Stepan Timofeevici ? Fedka Suknin nu zvîrle vorbe în vînt !

— Bine ! Hei, Lazunka, azi avem un oaspe de seamă. Deschide beciul și vezi dacă mai e vin de cel franțuzesc. Adu-l încoa !

— Mai e, hatmane !

— Dă-l încoace, frate ! Ha, ha, ha ! Va să zică tu erai iscoada, Feodor ? Ha, ha, ha ! Vino să te îmbrățișez ! Uite, stăteam întins aici și mă gîndeam la mare. Acum hai și-om bea împreună.

— Astăzi nu se cade, Stepan Timofeevici, să stau și să benchetuiesc... Om bea noi în tihnă după ce intri în tîrg... M-au învoit doar pentru puțină vreme, pînă la căderea întunericului ; noaptea nu mai mă lasă să intru. Trebuie să ajung cît mai repede în tîrg căci am destule treburi cu starostele Iațîn : e șiret al naibii, și dacă n-ar fi atît de bețiv, și de hămesit, m-ar fi trimis de mult la Moscova, la cazne...

— Nu te mai țin ! Golește o stacană pentru despărțire și dacă-i așa grăbește-te...

Ciocniră stacanele de tinichea urîndu-și sănătate, apoi se îmbrățișară. Esaulul adăugă :

— Stepan ! Oamenii tăi să nu-i ațîțe pe streliții de la Iaik, să nu se audă nici împușcături, nici strigăte ori șuierături prin apropierea cetății.

— Oamenii mei și cu mine sîntem deprinși, Feodor, să ne apropiem pe furiș.

— Ei, Doamne ajută ! Rămîi cu bine.

Uscățiv, cu fața gălbuie, trasă, beat turtă, starostele încerca pe rînd caftanele agățate de peretele din bîrne date la rîndea. Esaulul Feodor Suknin ședea la masa mare, în colțul de sub icoane. Gazda, o cazacă gătită cu straie de sărbătoare, și cele două fiice ale ei, aduceau bucatele și le puneau pe masă.

— Nu te supără, Feodor Vasiliev, că oaspetele tău, starostele, îţi îmbracă veşmintele ?

— Ce vorbă-i asta, Ivan Kuzmici ! ? Ia-ţi oricare din caftanele mele, ţi-l dau de tot, ia ce-ţi place... Eşti stăpîn peste toate treburile cetăţii, iar noi îţi datorăm cu toţii supunere... Doar ştiu de cîtă cinste te bucuri din partea ţarului...

Clătinîndu-se pe picioarele sale subţiri, starostele îşi scoase de pe umerii uscăţivi şi aruncă pe laviţă caftanul, ponosit, şi îmbrăcă unul zmeuriu, apoi se aşeză la masă, netezindu-şi cu o mînă bărbuţa spînatică iar cu cealaltă înşfăcînd plăcinte cu peşte.

— Uite, înfulec zdravăn, dar cu cît mănînc cu atît mai avan mi-e foame.

— Cum vine asta ?

— De atîta hăpăială am ajuns să arăt ca dracu !

— Ce vorbă-i asta ? Îmbucă sănătos !

— M-au dat gata limbricii... Un doftor neamţ, în trecere de la Terki, mi-a dat o hîrtie cum că am în pîntec limbrici.

Starostele vîrî mîna în buzunarul nădragilor, căută îndelung şi în cele din urmă scoase o hîrtiuţă gălbuie, murdară, boţită şi o întinse gazdei, mijindu-şi ochii cu un aer viclean de beţiv !

— Ia ceteşte, esaule Fedko Suknin, tîlhar ce eşti !

— De ce-mi spui aşa ceva ? Iar de cetit, nu pot, că nu prea ştiu buchiile !

— Of, mare pezevenghi eşti ! Nu s-ar cădea să ţi-o spun, dar nu mi-e frică : iscoadele ţarului au aflat cum că tu, şi nu altcineva, i-ai scris tîlharului de Stenka Razin o epistolă, poftindu-l să vină la Iaik ! Zici să nu poţi ceti ? Ia, fă bine de ceteşte şi caută să-mi fii prieten, să-mi mai pice de la tine cîte un dar.

— Nici n-ai de ce să mă vinzi, Ivan Kuzmici... Dreptu-i, se mai întîmplă şi nu arareori ca oamenii să fie prigoniţi fără de nici o vină din parte-le ! Hai, bea !

— Beau şi mănînc ! Ca slujbaş ar fi trebuit să te dau în gît, dar vezi că ne avem bine... Sînt slujbaş... dacă mi se scrie... mi se porunceşte... ei, dar eu ţin la tine ! Ia ceteşte acolo, ştiu, parcă ziceai că nu te pricepi. Hai, nu te mai ascunde, ceteşte : neamţul a scris acolo o doftorie : „sublimat“, nu ?

Esaulul începu să citească încet, iar starostele înfuleca îna-

inte, cu lăcomie și bea zdravăn, întrerupîndu-l doar cînd și cînd cu cîte o vorbă :

— Prescripția de la doctor din Mecklenburg, Johannes Stern, către von Stadt Iaik, Ivan Iațîn : *Burgmeister* Iațîn are în pîntec limbric și cei care au avut asemenea boală s-au tămăduit cu fel și fel de leacuri și l-au scos pe jos prin purgație. Limbrici din aceștia uneori au cîte trei și patru sau cinci arșini lungime și asemenea boală nu au mulți oameni, care boală începe din pricina că sucurile cele din măruntaie sînt rele, iar limbricul crește chiar pe mațe și se întîmplă să fie lung aproape pe cît mațele și gros de un deget și se hrănește cu tot ce bea și mănîncă omul.

— Neamțul mi-a scris hîrtia asta printr-un tălmaci, dar din ce-a spus el, n-am înțeles nimic... Iar dacă acesta-i adevărul, Feodor, înseamnă oare că nu mă mai fac bine niciodată și mor din pricina acestui vierme din măruntaie ? Trag nădejde că poate m-a mințit neamțul !

Esaulul Suknin citi mai departe :

— „Iar din pricină că se află pe mațe, închide vinele omului din care ficatul își trage puterea și sîngele, pricină pentru care cei ce suferă de asemenea boală îs slabi și fără vlagă oricît de mult ar mînca și ar bea".

În turnul de la poartă bătu clopotul pentru vecernie. Suknin strigă :

— Hei, muieri, aprindeți candela de la icoane că începe slujba la biserică.

Se sculă în picioare și începu să se închine. Se ridică și starostele, cherchelit, își făcu semnul crucii și dînd din mîini, spuse :

— Eu așa cred, Fedko Suknin, că noi bem și ne îndopăm ca păgînii, în loc să postim în ajun de sărbătoare — de acolo ni se trag și toate bolile, căci l-am uitat pe Dumnezeu.

— Dumnezeu nu ne oprește de la mîncare ori băutură, Ivan Kuzmici ! Faci păcate dacă sudui de cele sfinte la masă ori dacă porți gînd rău prietenului tău.

În casă intră un streliț. Făcînd o plecăciune în fața gazdei și a starostelui, spuse :

— Au venit niște meșteșugari, Ivan Kuzmici, niște dulgheri ; ar vrea să intre și ei în cetate, ca să aprindă cîte o lumînare la icoane și să se roage sfinților mucenici. Oare să

le dau drumul înăuntru ? Dacă-i lăsăm să intre, avem nevoie de chei.

— Alungaţi-i ! Cutreieră destui tîlhari în preajma tîrgului. Ce, dulgheri or fi ?

— De ce să nu-i primim, Ivan Kuzmici, dacă-s dulgheri ? Pălăncile cetăţii au putrezit şi n-ar strica să le mai întărim oleacă — e primejdie dacă ar veni asupră-ne niscai vrăjmaşi. Mai avem şi alte lucruri de făcut în tîrg — ici un pod, colo una-alta, la biserică de asemeni... îşi dădu cu părerea Suknin.

— Cîţi sînt, streliţule ?

— Să tot fie vreo treizeci de inşi, Ivan Kuzmici !

— Să mergem să vedem... Nu prea am încredere în cazacii tăi, Fedko. Streliţii-s mai de nădejde, îşi văd de slujbă cu sîrguinţă. Iar cazacii tăi îs nişte tîlhari !

— Crezi că toţi cazacii-s tîlhari ? Ia-ţi hîrtia doftorului !

— Să mergem. Stai ! Cheile de la poartă îs în caftanul cel vechi.

— Ia-le, Ivan Kuzmici !

Starostele luă cheile din caftanul cel vechi şi dîndu-şi în lături pulpanele caftanului zmeuriu le puse în buzunarul lui, apoi porni spre turnul în care se afla poarta. Suknin păşea după el şi, ori de cîte ori Iaţîn se clătina, îl sprijinea, săritor, de braţ.

Turnul vuia de dangătul clopotelor ce se revărsa spre tuspatru zările. Iaţîn dădea din cap, împungînd ca berbecul :

— Te-ai îmbătat, măi staroste, măi ! Oare te-ai îmbătat într-adevăr ? Aşa ceva nu se cade... Ochii văd, limba îndrugă, dar mîinile şi picioarele nu le mai simt.

3

— Dracu poate pătrunde la Iaikul ăsta ! Zidurile, şanţurile, pălăncile-s nalte, poarta-i ferecată şi zăvorîtă. Ia priveşte, pălăncile-s din bîrne de stejar groase de nu le poţi cuprinde cu braţele.

— Ei, să vedem ce-o face hatmanul ! Doar, el îi vrăjit, căci nici sabia, nici glonţul nu-l ating.

— Pare-mi-se că-i slujbă în paraclisul din turnul porţii.

— Uitat-ai oare ? Mîine-i praznicul sfinţilor Petru şi Pavel !

— Popii cîntă şi trag de zor clopotele. Dangătul are unde se răspîndi aici : de jur împrejur cîtu-i hăul...

— Ne-or lăsa să intrăm în cetate ? Ai noştri au prins ieri o iscoadă.

— L-au prins, i-au luat sabia şi pistolul, dar mai pe urmă i le-au dat înapoi şi l-au lăsat să se întoarcă la Iaik.

— Aşa o fi trebuit.

— Venind încoace l-am bătut zdravăn pe polcovnicul leah Rujinski.

— A şters-o, al naibii, într-o luntre împreună cu streliţii de rînd, iar cei mari, tot din Astrahan, au trecut la noi.

— Cîţi streliţi au fost ?

— Ca la vreo trei sute şi mai bine.

— Din Astrahan ?

— Da, din cei ce slujesc vreme de un an.

— Ia te uită, parcă vine hatmanul ?

— El e !

— La umblet seamănă, dar după straie, parcă n-ar fi el !

— El e ! Uite-l şi pe Cernoiareţ, tot cu caftan ponosit.

— Ia priviţi ! Toţi esaulii-s cu caftane ca vai de lume, fără arme, doar cu toporişti...

— Ia mai ţine-ţi gura ! Taci... Hatmanul a poruncit să nu vorbim.

Razin se apropie de cei culcaţi în tufiş :

— Să n-aud o vorbă, şoimanilor ! Nu ridicaţi glasul, ascundeţi-vă cît mai bine, iar cînd om şuiera, să nu dormiţi, ci să vă năpustiţi cu sîneţele spre poarta cetăţii.

— Am înţeles, tătucule !

Razin porni mai departe la deal împreună cu esaulii. La intrarea în tîrg se află un pod de bîrne, iar dincolo de el o palancă de stejar cu poartă trainică, cu zăvoare şi lacăt pe dinăuntru.

Apropiindu-se de palancă îşi scoaseră cuşmele din cap :

— Hei, oameni buni ! Cinstiţi dregători ai Iaikului ! Streliţi, cazaci, cetăţeni !

Din turnul de la poartă, pe fereastra de la odaia străjii, se ivi capul străjerului :

— Ce vreţi mai, sărăntocilor ?

— Să ne închinăm şi noi, drăguţule, să aprindem cîte o luminare Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel ! Doar sîntem creştini, iar mîine-i zi de praznic.

Intră şi Cernoiareţ în vorbă :

— Ne-am zăpăcit de tot în luntrea noastră ! Zile-n şir ne-au tot legănat valurile mării, de nu mai ştiam pe ce lume trăim. Ne tocmiserăm la Terki...

Neavînd altă treabă, străjerul rîse de Cernoiareţ :

— Ehei, flăcăule, tu ai şi mutră de tîlhar, iar muierilor noastre le plac tîlharii. Dacă te-ai mai găti un pic, faci prăpăd, nu alta, scoţi din minţi toate fetele. Şi ce ochi ai — de tîlhar sadea ! Porniserăţi la Terki în tîlhărie ori să cerşiţi pe la uşi, ai ?

— De ce să cerşim, drăguţule ! Sîntem meşteşugari, dulgheri...

— După chip şi înfăţişare arătaţi mai degrabă a tîlhari, decît a meşteşugari, dar ce mai tura-vura, îl vestesc îndată pe starostele streliţilor, el e mai mare aici. Dacă vă dă voie să intraţi... cîţi sînteţi cu toţii ?

— Să tot fim vreo treizeci !

Fereastra se închise. Trecu o vreme. Venind dinspre mare, înserarea învăluia viroagele, dar tîrgul era încă luminat, pînă la jumătatea turnurilor, de licăririle asfinţitului...

Poarta cetăţii scîrţîi, se auzi zăngănit de fiare : de pălănci se apropie însuşi starostele. Cuşma de streliţ, împodobită cu blană de biber, şi-o dăduse pe ceafă. Cazacii îl priveau. Se clătina pe picioare şi avea ochii somnoroşi ai unui om ameţit de băutură.

— Ce cătaţi aici, sărăntocilor ? întrebă el, aţintindu-şi ochii tulburi şi bănuitori spre mulţimea celor de după palancă — dincolo de pari se vedeau nişte capete fără căciuli.

— Căutăm de lucru, tătucule... Am isprăvit cu dulgheria ce o aveam de făcut la Ciornîi Iar, am întărit acolo turnurile de pază împotriva tîlharilor, iar după aceea ne-am gîndit să ne ducem la Terki. Ne-au cam scuturat valurile pe mare...

— Vedeţi că aci, la Iaik, cam ducem lipsă de pită ; dacă nu s-o aduce repede, crăpaţi de foame. Cîţi sînteţi ?

— Să tot fim vro treizeci, poate mai puţini — au mai pierit unii pe mare, dar n-am ţinut socoteală !

Rîgîind și pufnind pe nări, starostele își zornăi îndelung cheile, încercînd să nimerească în borta lacătului. Totuși nu le încredință nimănui, vrînd să descuie singur. Băutura îl toropise, adormindu-i firea bănuitoare. Fără a ridica privirile, fără a-i cerceta pe noii veniți împinse în lături canaturile de fier ale porții și se depărtă. Străjerul stătea în fața porții, pe treptele izbei străjilor, cu un aer de îndărătnicie pe față. Apropiindu-se de el, starostele îi întinse cheile și-i spuse :

— Dă-le drumul să intre și numără-i. Să nu fie mai mulți de treizeci. Cheile să le aduci la Suknin acasă...

Îndată ce trecu pragul porții, esaulul Feodor Suknin se întoarse spre straja de cazaci de la poartă, făcînd semn cu mîna, cum că poate să plece. Apoi îl apucă pe staroste de braț și, sprijinindu-l, îl duse acasă la el.

Pășind pe poartă, Razin spuse :

— Care e în urmă să zăbovească olecuță în afara cetății și să șuiere.

— Am înțeles !

— Cikmaz șuieră bine !

În bazar, în adumbrirea serii, forfotea ca într-o pîclă o mulțime de tîrgoveți, tocmindu-se lîngă tarabele de lemn. Treceau cazaci cu căciuli de oaie și jupane albastre, streliți cu sînețe ori baltage pe umeri, cu caftane verzi.

În paraclisul de la poartă, clopotele sunau sărbătorește. Oamenii lui Razin pătrunseră în tîrg. Lăsîndu-i să treacă înainte, Razin zăbovi o vreme sub bolțile turnului. Nici un tîrgoveț nu luă seama la cei ce intraseră în Iaik. Numai străjerul, căruia starostele îi încredințase cheile și oarecum puterea de căpetenie, rămăsese neclintit în același loc, cu fața îndărătnică, teșită, ca de granit cenușiu în umbrele înserării :

— Hei, sărăntocilor, strigă el, ați spus că sînteți treizeci la număr dar v-ați adunat vreo patruzeci și cinci !

— Nu știi să socotești !

— Ba știu : număr după bucoavna de la biserică, pînă la o mie !

— Socotești prost, mocofane !

— Hei, care dintre voi șuieră acolo tîlhărește ?

— Apoi gura și buzele pentru asta le avem !

— De ce să nu șuiere omul ?

Oamenii se îmbulzeau tot mai mult în fața străjerului. Treceau caftane zdrențăroase, apoi în umbra serii se iviră altele — o mulțime, albastre, roșii...

— Nu-mi dau seama — mama lor de draci ! Hei, care șuieră acolo ? Afurisiților !

— E Ivașko Kondîr — sună din trîmbiță !

— A venit de pe cea lume să zădărască din nou Iaikul !

— Bate și clopotul, păcatele mele, de nu se mai aude nimic ! Ptiu, ferească sfîntul !

— Ia nu mai boscorodi, străjerule !

— N-o fi vreun vicleșug la mijloc ? Străjerul se repezi, scos din minți, sus pe trepte : — Săi, caraulă ! Hei, cazaci ! Unde naiba s-or fi dus ? Mare bucluc pe capul meu !

— Am venit buluc și a ieșit bucluc !

— Nu era bucluc de nu veneam buluc.

— Tot mai sînteți, mai sînteți, afurisiților ? Nu se mai isprăvește o dată cu voi ?

— Las' că se isprăvește îndată, dar să nu închizi poarta !

Străjerul coborî în fugă treptele, căutînd să răzbească pe poartă afară, îmbrîncindu-i pe cei care-i veneau împotrivă. În tîrg pătrundeau acum călăreți...

— Vînzare, Sfinte Dumnezeule ! Vînzare.

Flăcăruia zbucnită dintr-o lulea, îi jucă pe dinaintea ochilor licăriri albastre, azurii, roșii ale unor veșminte nemaivăzute. În tîrg intra puhoi însuși hăul beznei, dimpreună cu o mulțime vînzolită ; dinspre mare se tîrau nori viorii, în care scăpărau lumini gălbui, tulburi.

— Să închid palanca ! Of, afurisiților !

Înspre palancă, pe pod, venea alt puhoi de oameni, în fața cărora pășea un vlăjgan oacheș, vînjos, călcînd cu pași mari, țăcănindu-și potcoavele cizmelor și pufăind din lulea. Străjerul apucă să închidă în fața lui poarta palăncii și lunecă sprinten în jos, sub zăvorul închis, dar vlăjganul negricios, tot pufăind din lulea, doar izbi odată cu piciorul în poarta de lemn, și aceasta se deschise, bufnind, iar străjerul, pălit în moalele capului, căzu, fără un strigăt, în preajma porții. Scuturîndu-și luleaua de patul sănețel, sotnicul Piotr Mokeev păși peste mort fără să-l privească. Un cazac nalt și mlădios care venea în urma lui îl văzuse pe străjer încuind poarta. Se aplecă, ridică leșul și-l duse dincolo de palancă, aruncîndu-l peste

marginea podului, în şanţ. Din mîna străjerului căzu, zornăind, pe pod o legătură de chei.

— Aha ! Odinioară, la Samara, cînd crîşmarului îi cădeau cheile, le ridicam eu de jos ! astea-s cheile cetăţii, nu ale crîşmei, dar hai, să le ridic şi pe ele !

Vîrînd cheile grele în buzunarele sale încăpătoare, cazacul îi ajunse din urmă pe cei ce se îndreptau spre tîrg... Puhoiul întunecat de oameni înainta mereu, cu armele în mîini şi pe umeri. Dinspre mare se rostogoli prelung strigătul :

— Ne-ce-ai-i !

Departe, pe mal, răsună mai stins :

— Ne-ce-ai-i ! Vi-i-nee...

În zarea viorie scăpărară nişte luminiţe, se iviră umbrele negre, mătăhăloase ale corăbiilor. Deasupra tîrgului, unde pînă mai adineauri răsuna chemarea sărbătorească a clopotelor, acum vuia dangătul de primejdie. Dincolo de porţi şi în bazar se auzi un glas :

— Hei, înhăţaţi pe clopotar !

Pe treptele turnului de la poartă ţăcăniră potcoave de cizme : dangătul de primejdie mai vui o dată, scurt, apoi amuţi.

În tîrg intrau încă oameni, strigînd :

— Nu mai avem nevoie de bordeie : am ajuns în cetate !

— Intraţi, fra-aţilor !

— Ia priviţi, s-au dezmeticit diavolii, au aprins focurile din baltă !

Prin bazar treceau în fugă luminile unor făclii.

— Or fi de-ai noştri ?

— Ai noştri cu caftane mai închise la culoare ; sînt streliţi din Iaik.

Caftanele cele deschise la culoare făceau ca luminile să fîlfîie, se răspîndeau, se aşezau în şiruri ; din mijlocul lor se auzeau glasuri speriate :

Iaţîn pe unde o fi umblînd ?

— Chefuieşte acasă la Suknin !

— A dat cetatea pe băutură ! Vînzare !

— Au năvălit tîlharii în cetate !

— La luptă cazaci şi tîrgoveţi, supuşii măriei sale !

— Oameni ai stăpînirii ! Strîngeţi-vă în turnurile din colţuri !

Un şir de lumini ca nişte flăcări înlănţuite se întinse spre turnurile din colţuri.

— Băteţi cu tunurile spre tîrg, trageţi la picioare şi la cap !

— Mai staţi puţin ! Unde-i starostele ?

— V-am mai spus că chefuieşte !

— Aduceţi-l aşa cum e. Hei, aduceţi-l încoace pe Iaţîn, tîrîţi-l, duceţi-l în turn !

Un glas puternic acoperi vorbele streliţilor din Iaik fiind auzit de toţi cei din cetate şi de pe corăbiile de lîngă malul mării :

— Alelei, şoimanilor ! Aşezaţi la poartă o strajă dintre oamenii noştri şi nu lăsaţi pe nimeni nici să intre, nici să iasă din tîrg fără cuvînt de trecere !

— Am înţeles, tătucule !

4

Esaulul Suknin, cu rubaşca albastră cusută cu mătase, şedea la masă. Starostele, beat turtă, cu caftanul primit în dar, zăcea pe laviţă, cu faţa îngropată în căciulă.

— Nevastă, strînge oasele ce-au rămas de la peşte ; schimbă faţa de masă !

Faţa de masă fu schimbată.

— Umple clondirul cu vin, muiere, porunci din nou Suknin. Pune pe masă o bărdacă cu mied, dar să nu fie din acela din care l-am cinstit pe musafirul acesta...

— Tot nu v-aţi săturat de atîta băutură ?

— N-ai auzit ? Au venit peţitori în cetate !

— Multe mai îndrugaţi voi ! Pentru beţivi de-alde voi, nu e zi fără o nuntă ori un praznic.

— Fie precum zici : azi chiar că e zi de praznic... A venit în cetate Stepan Razin.

Starostele făcu ochii mari şi se ridică în capul oaselor pe laviţă.

— Fedko ! Ştiam de mult că eşti un vînzător... Aşteaptă puţin, cîine ! Chiar mîine te trimet sub pază la Astrahan...

— Vai de mine, Ivan Kuzmici ! Te-ai lovit cumva ? parcă ai căzut de pe cuptor ! răspunse Suknin în batjocură.

— Am dormit şi n-am căzut de nicăieri... Am auzit tot ce-ai spus. Ştiu ! Îl aştepţi pe Stenka Razin, ţi-a venit şi ţie apa la moară !

— Ia dă-mi straiele mele, staroste !

— Caftanul e al meu, Fedko — nu ţi-l mai dau înapoi : oricum, din porunca ţarului o să vi se ia tot avutul.

În tindă ţăcăni zăvorul uşii, apoi se auziră nişte paşi. În izbă năvăliră patru streliţi. Unul ţinea o făclie aprinsă.

— Staroste ! De ce ai lăsat să intre tîlharii în cetate ?

— Care tîlhari ? Unde ?

— Aleargă într-un suflet, Iaţîn, în bazar ! Spune ce facem ?

— Ai noştri au fost împresuraţi în turnurile din colţuri !

Starostele bîjbîia prin odaie, căutîndu-şi pe laviţă căciula care zăcea jos pe duşumea, ca şi caftanul.

— Ei, ce mai stai ! Nu e vreme de pierdut !

Iaţîn ridică spre ei capul zăpăcit de băutură.

— Flăcăi, înşfăcaţi-l pe tîlharul de colo.

— Pe cine ?

— Pe Fedka Suknin, cîinele ! Tîlharul !

— Ho, zăbăucule !

— Ptiu drace !

— Să mergem ! Ai noştri au de gînd să tragă cu tunul asupra tîrgului !

— Care va să zică aşa, ţineţi cu hoţii ? Aşa ascultaţi voi de mine şi de ţar !...

Streliţii dădură să plece. Starostele strigă, bătînd din picior :

— Plecaţi de aici, vînzătorilor !

Streliţii ieşiră pe uşă. Iaţîn se întoarse spre stăpînul casei, ameninţîndu-l cu pumnul :

— Fedko, o să fii înşfăcat, chiar astăzi.

Suknin se ridică de la masă, îşi făcu o cruce largă cu două degete împreunate, închinîndu-se spre icoanele întunecate, cu candelele aprinse dinainte, apoi păşi spre staroste şi-l apucă de gulerul caftanului, dăruit de el :

— Ia deshamă-te, Ivan, scoate de pe tine straiele mele ! De murit poţi să mori şi în ţoalele tale vechi...

Starostele tăcea, parcă nici nu l-ar fi auzit. Privea tîmp și sughița, căznindu-se să-și amintească ceva, să-și amintească neapărat. Se lăsă dezbrăcat de caftanul cel zmeuriu fără a crîcni. Suknin îi ridică de jos straiele și căciula, îl îmbrăcă cu ele și-l încinse cu cingătoarea sa, de care atîrna teaca sabiei, dar fără sabie.

— Du-te, Kuzmici! Dacă pleci pe lumea ailaltă, să-i dai acolo bineţe și bunicului meu.

Îl scoase afară din casă și se întoarse numaidecît.

Nevastă-sa, o femeie cu fața rotundă și făptura vînjoasă, ca de piatră, stătea cu spatele la cuptor, cu brațele goale încrucișate la piept. Ochii îi rîdeau în cap. Suknin se apropie de ea.

— Bine l-ai mai descîntat, măi femeie! Vino să te sărut, mîndruța mea vînjoasă! O cuprinse cu brațele-i puternice și începu să sărute, plescăind tare din buze.

— L-am descîntat așa cum mi-ai spus.

— L-ai năucit de tot pe staroste, numai din patru stacane — nici acum nu s-a dezmeticit — nu vede pe unde calcă!

Nevasta esaulului rîse, și îmbrîncindu-și ușurel bărbatul, se alintă:

— Ce te-nghesui în mine, lipiciosule! Noaptea, nu mă săruți așa, o mîntui de grabă — și la culcare!

5

Streliți cu caftane verzui treceau în fugă la lumina făcliilor, îmbulzindu-se lîngă turnuri. Oamenii lui Razin schimbau focuri cu ei.

Cu o făclie în mînă și cu securea în cealaltă, cu caftanul trandafiriu descheiat la piept, sotnicul Piotr Mokeev striga:

— Lăsați-i să intre în turnuri, nu-i opriți! Aduceți scînduri, fărîmați dughenele din bazar!

În bazar, la lumina tremurătoare a făcliilor, începură să bocănească securile. Scîndurile cădeau în pîrîitul și scrîșnetul cuielor, mărfurile se împrăștiau la picioarele streliților și ale cazacilor, dar nici unul dintre cei care fărîmau dughenele nu

adunau de pe jos bunurile călcate în picioare ; doar nişte mogîldeţe lăţoase, asemenea unor dulăi, urlau şi ţipau, tîrîndu-se la picioarele nimicitorilor, strigînd cu glasuri femeieşti :

— Avu-utul meu, sireacul !

— Ia te uită ! Toate lucruşoarele noastre !

— Vai de capul nostru ! Auleo, afurisiţilor ! Şi înşfăcau de sub picioarele streliţilor, îmbrăcaţi cu caftanele lor colorate. hălci de carne, pînzeturi, stofe, straie cărîndu-le de lîngă dughene în dosul izbelor înnegrite de vreme.

Un morman de scînduri şi de stinghii fumega la temelia turnurilor, vrăjmaşe, întunecate.

Glasul lui Mokeev vuia ca o trîmbiţă :

— Ţine făclia ! O dădu unui streliţ, apucă sub braţ o bîrnă şi o repezi cu capătul în uşa încuiată a turnului. Uşa trainică de stejar se arcui înăuntru. Şi încă o dată !

Lovitura a doua smulse uşa din loc, dimpreună cu uşciorii. Mokeev strigă tăios, scurt :

— Aruncaţi scîndurile în turn şi daţi-le foc, fraţilor !

Streliţii grămădiră scînduri în partea de jos a turnurilor şi le dădură foc. Vălătuci de fum zbucniră prin ferestruicile catului de jos, de unde se trăgea la înălţimea pămîntului.

Zidul de cărămidă al turnului se ivi deodată privirilor, înroşit de flăcări. Sus, bubuiră tunurile. Meterezele, înalte de un stînjen, se luminară în străfulgerare.

— Fîrtaţilor ! Lipiţi-vă de ziduri !

— Nu-i nimic, tătucule ! Ei trag în văzduh, dar noi i-om scoate din crăpături ca pe nişte gîjgănii... strigă Mokeev.

Tot el fărîmă şi uşa celui de al doilea turn. Şi acolo, în întuneric, printre luminiţele jucăuşe ale făcliilor se auzi trosnet de lemne, fumul zbucni afară prin ferestruici. şi o pălălaie mare îşi căscă gura roşie.

Razin îl bătu pe spate :

— Halal să-ţi fie, Petra.

Sotnicul se uită în sus, ţinînd o făclie în mînă.

— Înteţiţi focul, fraţi cazaci şi streliţi !

Vîlvătaia se înteţea tot mai mult în uşile fărîmate ale turnurilor. Sus, deasupra tîrgului, zbucniră glasuri :

— Cazaci ! Stingeţi focul. Ne dăm prinşi.

Şi din turnul celălalt se auzi :

— Ne dăm prinşi ! Fra-aţilor !

— Aha ! strigă Mokeev. S-or fi încins sub limbă ! Ia, împrăştiaţi focul cu căngile şi securile şi lăsaţi-i să iasă, lua-i-ar naiba !

Din turnuri, se năpustiră în jos streliţi cu caftane albe. Se scuturau, strănutau, trăgeau cu nesaţ în piept aerul curat.

— Hei, şoimanilor, ia să-mi aprindeţi un foc lîngă turnul din dreapta !

Streliţii cu caftane albastre şi trandafirii, cu făcliile în dinţi, se repeziră spre locul de unde răsunase glasul lui Razin, cărînd, grămădind scînduri şi bîrne. Focul începu să trosnească şi turnul întunecat se roşi, prinzînd viaţă.

— Săpaţi o groapă lîngă foc !

Săpară, cu securi şi cazmale găsite te miri unde şi, curînd, în preajma focului se căscă o groapă neagră.

— Săpaţi mai adînc şi faceţi-o mai largă, tună acelaşi glas. Potriviţi un butuc !

Deasupra groapei, într-o parte, căzu zgomotos o bîrnă lungă, apoi un butuc gros fu împins de-a curmezişul bîrnei, cu un capăt în groapă.

— Hei, Cikmaz ! Astrahanule !

— Aicea-s, tătucule !

De butuc se apropie un streliţ cu braţele lungi şi caftan zmeuriu, din Pricazul lui Golovlenkov.

— Te pricepi la retezat capete ?

— Apoi, Moscova te învaţă de toate, am mai retezat !

— Leapădă-ţi caftanul şi pune mîna pe secure.

— Am înţeles...

— Hei, streliţi din Iaik, care din voi trece de partea noastră şi cui i s-a făcut dor de lumea cealaltă ? Ia spuneţi !

De făptura cea întunecată cu mîinile în şolduri, care arunca priviri pătrunzătoare în jur, se apropie un streliţ cărunt, cu barbă. Işi trînti de pămînt cuşma, îşi plecă în jos capul şi înfipse în ţărînă baltagul, la picioarele hatmanului :

— Iată-mă, vulture slobod ! Rogu-te : lasă-i pe cei ce nu-şi doresc slobozenia ta să plece la Astrahan.

— Te-am văzut ! Ai tras din turn ?

— Am tras, hatmane ! Sînt tunar...

— Nu treci de partea noastră ?

— Sînt om bătrîn, flăcăule ! L-am slujit cu credinţă pe ţar toată viaţa şi nu cunosc dreptatea voastră... Nu cred în ea.

Mai sînt şi alţii care n-or vrea să treacă la voi. Lăsaţi-i să plece la Astrahan...

— Pesemne că asta ţi-a fost soarta ! Începem cu tine. Înşfăcaţi-l !

Fîlfîiră pulpane şi mîneci de caftane, ici-colo luciră dinţi rînjiţi. Bătrînul strelit fu apucat şi întins pe butuc. Cikmaz ridică securea. Deasupra groapei se zbătură două picioare, dar, în afară de hatman, nimeni nu auzi bufnitura trupului ce căzu în groapă.

— E rîndul starostelui !

Ca o umbră albă la marginea groapei întunecate, starostele Iaţîn, încă ameţit de băutură, îşi vîntura mirat braţele-i uscăţive :

— Cine mă judecă pe mine ? Dorm ori ba ?...

— Nu dormi, dar vei dormi, îi răspunse Cikmaz. Uşor, sprinten, ridică securea care luci prin aer ; capul zbură pe marginea groapei, iar trupul, îmbrăcat în caftan deschis, lunecă în jos, de pe butuc.

Aruncînd armele, şirul de streliţi cu caftane albe se îndrepta spre groapă, cu privirile în pămînt...

Cizmele şi genunchii lui Cikmaz erau leoarcă de sînge. Trăgea aer în pieptul lui şi tăia capetele unul după altul, privind ţintă la ceafa celui împins pe butuc.

— Aţîţaţi focul ! strigă glasul cel cumplit.

Focul, domolit o vreme, risipit sub cerul siniliu, se ridică din nou şi din nou prinse viaţă zidul roşcat al turnului, pe care se mişcau acum umbre de oameni... Cutezător ar fi fost cel ce ar fi vrut să se apropie de omul cel întunecat, cu coatele depărtate, cu căciulă zaporojană şi zăbun arămiu sub caftan : faţa lui slabă, încadrată de barba crescută, înspicată de fire argintii, era cruntă. Totuşi, unul dintre cazaci, cu jupan albastru, cu privirea dîrză, neclintită şi cu o tăietură adîncă pe frunte, se apropie de el, îşi trînti cuşma de pămînt la picioarele lui, rostind tare, cu îndrăzneală :

— Tătucule ! Ţi-am slujit cu sîrg, dar rogu-te, întreb : nu te înduri oare de oameni : nu vezi că ai umplut groapa de sîngele lor ?

Ochii lui Razin scăpărară :

— Cine eşti tu ?

— Sînt Fedko Şpîn ! Adu-ţi aminte : eu sînt cel ce te-am ospătat la crîşma din Samara ; am venit împreună cu un mîrzac la tine, să-ţi dau de ştire...

— Îmi aduc aminte. Ce te amesteci ?

— Îndură-te de streliţi, ţi-am mai spus !

— O ştiu eu însumi de cine şi cînd să am îndurare. Iar tu, ca să nu te mai amesteci altădată... Hei, trîntiţi-l pe butuc !

Caftanul albastru pîrîi, sfîşiat de mîini supuse şi vînjoase, o sabie sclipi smulsă din teacă. De Razin se apropiară repede pletele bălaie ale lui Cernoiareţ, mustăţile albe şi capul descoperit ale esaulului Serebreakov.

— Tătucule, nu-l ucide pe cazac !

— Rogu-te, Stepan Timofeevici !

— Stai, Cikmaz, să vedem ce zic esaulii !

— Tătucule ! Eşti tu ori ba frate de cruce cu Vaska Us ?

— Sînt... Ivan ! Ne-am legat prin juruinţă fraţi de cruce...

— Ei, Vaska ţine mult la Fedko, iar Vaska Us e un cazac vajnic...

— Ştiu !

— S-ar putea ca Vaska Us, în durerea lui pentru Fedka, să-ţi poarte pică.

— Nu mă tem de nimeni ! Iar tu, şoimane alb, ce spui ?

— Iaca ce spun, tătucule : în viaţa mea am văzut mulţi viteji care nu se tem nici de foc, nici de apă, nici de ştreang şi se aruncă în luptă fără a se gîndi la ei, la pielea lor. Apoi Fedko Şpîn este cel dintîi între asemenea oameni, Stepan Timofeevici !

Razin îşi lăsă capul în jos. Cazacii, streliţii şi esaulii, cunoscînd obiceiul hatmanului, aşteptau să vadă dacă îşi dă cuşma pe ceafă : aceasta ar fi însemnat sfîrşitul lui Fedka.

— Mi-a ajuns cuşma pe ceafă de tot şi n-am cum s-o mai împing ! Daţi-i înapoi straiele şi sabia şi lăsaţi-l să plece.

Înălţă fruntea. Cel iertat, străduindu-se să nu-şi întoarcă privirile spre hatman, ridică de jos cuşma şi se mistui în beznă, păşind domol, legănîndu-se în mers.

Avea în tîrg neamuri printre streliţi...

Dinspre mare alergau acum spre tîrg, pe cer, nouraşi zdrenţuiţi, prevestind zorile.

Cikmaz îşi lăsă securea în jos, aruncă o privire în jur, dezmorţindu-şi umerii, şi-şi zise în gînd : „Uf, dar multe capete

mai sînt !“ În aceeaşi clipă însă, streliţii cu caftane verzui, dar şi cu chipurile tot atît de verzui, începură să-şi fluture căciulile şi să strige :

— Ne dăm de partea hatmanului !

— Trecem de partea voastră !

Cercetînd din ochi tăişul securii, Cikmaz îşi zise :

— S-au dat de partea noastră ? Cu atît mai bine ! A început să nu mai taie securea, i s-a tocit tăişul, iar eu credeam că om avea de scurtat de cap şi pe cel de-al o sută şaptezeci şi unulea şi încă, şi încă pe alţii...

6

Razin, urmat de esaulii lui, plin de sînge pe obraz şi pe mîini, pofti în ospeţie la Feodor Suknin.

Esaulul îl îmbrăţişă cu dragoste :

— Ei, tătucule Stepan, astăzi facem un chef pre cinste şi nu într-un bordei, ci într-o casă de om.

— Bine, Feodor, am săvîrşit treaba iar acu, aşa cum îmi scriai, om porni de aci pe mare ca să facem rost de niscaiva straie.

— Femeie ! strigă Suknin. Ia pune tu pe masă ce avem mai acătării în casă. Şedeţi, oaspeţi mult doriţi !

— Aş vrea să mă spăl, spuse Serebreakov ; toţi ceilalţi, în afară de Razin, îl urmară în tindă unde era spălătorul. Fiicele gazdei aduseră pentru oaspeţi ştergare cusute cu arnici. În tinda încăpătoare unde soarele arunca licăriri gălbui pe pereţi, mirosea a miere, a drojdie de bere şi a peşte uscat.

— Că bine şi îmbelşugat mai trăieşte Feodor ! mormăi Serebreakov, fornăind pe nări, după ce se spălase.

Răcoriţi, spălaţi, esaulii se întoarseră la masă. Stăpîna casei, gătită, voioasă, se foia în preajma mesei, rînduind bucatele. După ce oaspeţii se aşezară, le aşternu pe genunchi ştergarele :

— Nu cumva să vă murdăriţi caftanele !, şi ea se plecă într-un chip deosebit în faţa lui Razin, înclinîndu-şi adînc capul şi gîtul frumos.

Razin se ridică, o îmbrăţişă şi o sărută.

— Ei, că grozave caftane avem noi, nevastă... Apoi întorcîndu-şi privirea spre Suknin, adăugă : Ai o femeie de aur, Feodor...

— A fost făurită bine, Stepan Timofeevici, dar nu ştiu din ce anume, că n-are preţ.

Pe masă străluceau carafe de argint, pocale, stacane, căuşuri aurite. Se iviră talgere mari cu răcituri de peşte, carne şi vînat.

— De mult n-am mai văzut pe masă asemenea bunătăţi — cam de pe cînd eram flăcăiandru la Moscova, la Casa streliţilor. Of, viaţă, viaţă, ce repede trece ! Pe chipul hatmanului se aşternu un nor de mîhnire.

— Ei, lasă asta, Stepan Timofeevici, să nu ne mai gîndim la ce a fost ci la ce o să fie de acu înainte. Deocamdată să bem !

— Să bem, Feodor Vasilievici. Ne vedem cam arareori. Iar cînd ne vedem, nu-i tocmai la ospeţe. Să bem, stăpîne al casei ! În sănătatea voastră, esauli !

Goliră cu toţii căuşele cu rachiu.

Uşa de la intrare netedă, geluită, arunca în casă licăriri de lumină : în odaie intră cazacul Rudakov, un bătrîn înalt, cu braţele zdravene încă vînjoase, uscăţiv, cu privirile agere ca de uliu.

— Hei, şoimanilor, faceţi-i loc moşului !

Esaulii se strînseră puţin pe laviţă.

— Ehei, ce noroc ! Ce bucurie să pot ciocni cu matale moşule ! Îţi mai aduci aminte de taică-meu, de bătrînul Timoşa ?...

— Nu l-am uitat, hatmane, n-am uitat nici chefurile noastre, cu sabia alături, cu stacana de rachiu şi cu luleaua în mînă — ehei, şi cîte chefuri ! Era şi viteaz şi voinic la trup — ce-şi mai arăta colţii Moscovei ! Ei, în sănătatea vulturului născut dintr-un şoim !

— Să fie cu noroc, moş Grigori. Am şi eu ce am împotriva Moscovei, dar nici Moscova nu mă are la inimă. Am pornit la drum ca să-i fac parastas lui taică-meu... Mi l-au otrăvit boierii, la un ospăţ, iar pe frate-meu Ivan... l-au ucis în chinuri pe dibă, chiar în văzul meu, şi, în loc de om, au aruncat din Turnul caznelor carne stîlcită ! Hatmanul izbi cu pumnul în masă, cu scăpărări de mînie în ochi. S-ar putea să pună mîna şi pe mine, dar n-o să-mi vînd pielea ieftin,

iar amintirea mea va arăta norodului calea pe care va trebui să se îndrepte ca să frîngă cerbicia voievozilor. Cine o duce bine acum pe pămîntul Rusiei, cine hălăduieşte ? Boierii cei mari care, zi de zi, ling mîna ţarului, ca nişte cîini de casă... Să-ţi spună el, sotnicul şi feciorul boieresc, dacă grăiesc minciuni !

Mokeev răspunse cu glasul lui puternic, tunător :

— Feciorii boiereşti îs ţinuţi să slujească toată viaţa ca streliţi, ţarul îi miluieşte cu straie şi alte tainuri ca pe nişte milogi, iar de s-a iscat undeva un război, trebuie să te repezi călare şi cu arme, căpătînd drept mulţumire de la voievozi numai sudalme murdare, uneori şi chiar şi palme... De încerci să te plîngi ţarului, nu poţi trece peste capul boierilor mari care te pîrăsc tot ei iar, de ai apucat să ţi se dea vreun cin, ţi se ia înapoi şi ţi se trag cu nemiluita reteveie pe spinare, văz Doamne : „Fiindcă n-ai ştiut să preţuieşti mila ţarului".

Sotnicul lovi doar uşurel cu pumnul în masă şi toate vasele, cele goale, ca şi cele cu rachiu, săriră în sus.

— Dă-i naibii şi pe boieri şi mila ţarului ! Sînt gata, Petruha Mokeev, să-mi pierd şi capul în lupta împotriva boierimii.

— Să bem deci, Petra !

— Să bem, tătucule !

În casă se făcuse zăduf. Dădură de perete uşa spre tindă. În odaie intră un cazac nalt şi mlădios, cu o scurtă albastră arătoasă, de sărbătoare, cu mustăţile negre ; se închină la lumina firavă a candelelor, se plecă în faţa hatmanului şi fluturîndu-şi cuşma, rosti :

— Toată cinstea celor de faţă în frunte cu tătucul hatman !

Olecuţă afumat de băutură, Razin se rezemă cu spatele de perete şi întrebă, încruntîndu-se :

— Iar îmi vii, flăcăule din Samara ? Trecuşi din întîmplare ori cu vreo treabă ?

— Mai întîi, tătucule, care altul decît tine se cuvine să primească în păstrare cheile cetăţii ? Tînărul se apropie şi puse cheile pe masă. Le-au găsit străjerii — doar nu era să le zvîrlim în şanţ.

— Asta aşa-i ! Ei, ascultă vorba mea — iacătă : pentru isteţimea ta îţi făgăduiesc că de m-oi întoarce viu la Samara, o găsesc negreşit pe mireasa ta şi ţi-o trimet ! Pînă una alta

cată-ţi prin tîrg o muiere care duce dorul vreunui cazac chipeş... Ha, ha !

— Apoi, tătucule, luptătorii trag la crîşmă, dar n-am ieşit din vorba ta şi, deocamdată, nu i-am lăsat să dea iama în băutură... Oamenii aşteaptă !

— Bine şi asta ! Lasă-i, măi flăcăule, la crîşmă... Banii agonisiţi pe băutură să mi-i socoteşti şi, dacă-i acolo vreun crîşmar, pune-l sub pază ca să-mi deie el socoteală... De bani om avea nevoie pentru hrana oastei.

— Am înţeles, tătucule !

— Turnaţi-i vin cazacului !

I se umplu o stacană. Cazacul trase o duşcă, dar nu pînă la fund şi, luînd o gustare, urmă :

— Mai am o vorbă, tătucule !

— Ei haide, hai, spune, ce mai este ?

— Popii se roagă să le îngăduim să intre în turnul de la poartă ca să slujească în paraclisul Sfinţilor Petru şi Pavel, că azi e zi de praznic. Îi lăsăm au ba ?

— Ha, ha, ha ! Flăcăul ăsta din Samara a pus stăpînire pe tîrgul meu, şi nu-i rău ! În afară de el, nimeni nu se gîndeşte la treburile gospodăreşti. Hatmanul dădu larg din mînă pe deasupra mesei. Dă-le drumul popilor în turn. Dacă oamenii vin acolo ca să facă mătănii şi să se închine lui Dumnezeu, lasă-i să se ducă ! Nu-mi pasă ! Să se închine fiecare cum vrea ! Nu mă împotrivesc. Numai să mă slujească şi pe mine. Să bată mătănii cui vor — eu unul nu mai cred în nimic. Dar norodul meu se roagă lui Dumnezeu şi uneori mă închin şi eu. Dă-le drumul popilor în turn, flăcăule.

— Asta vreau să spun şi eu, tătucule Stepan. Nu ai de ce să fii împotrivă, intră în vorbă Suknin, umplînd stacanele cu rachiu.

— Du-te şoimane, şi fă totul precum ne-am înţeles.

Cazacul plecă.

— Am băut, am mîncat, acu ar trebui să şi jucăm olecuţă, să ne mai veselim sufletul, îşi dădu cu părerea hatmanul.

— Se poate şi asta !

Feodor Suknin se ridică de la masă, se apropie de un dulap bătrînesc, cotrobăi în el şi scoase la iveală o domră colbuită. Îşi plimbă mîna tuciurie peste strune, ştergîndu-le de colb,

apoi se întoarse de-a-ndărătelea, spre laviță, și ciupind strunele începu o cîntare.

De-aș avea un murg eu, o fată tinerică
Aș fi cazacă sadea,
Aș umbla călare peste cîmpii,
Pe sub poala codrului des.

Cernoiareț începu să joace. Soarele arunca dîre de colb auriu prin ferestruicile înguste, aprinzînd luciri în părul mătăsos și cîrlionțat al cazacului atunci cînd acesta juca pe vine, lunecînd ușor, aproape fără zgomot. Izba se zguduia toată sub greutatea trupului său, dar nu se auzea nici o bătaie de picior, numai geamurile zumzăiau de șuierăturile lui haiducești ; nu i se mai vedeau nici picioarele prin norii de colb auriu, stîrnit de cizmele lui.

Deodată, oprindu-se pe neașteptate din cîntat, Suknin strigă :

— Tătucule, am auzit că joci pe cinste !

— Ehei, Feodor, n-am mai jucat de mult, dar de dragul tău, iacătă, o să-mi amintesc de tinerețe.

Razin își lepădă caftanul. Pintenii argintați de la tocurile lui zornăiră. Părul i se zburli, luleaua aurită arunca luciri de brocart. Trase din teacă sabia strălucitoare și o repezi în perete, dar nu se înfipse în el, ci izbindu-l cu latul, căzu pe laviță.

— Phii, ce aș dormi ! Mi-e sufletul obosit, iar ochiul de șoim și-a pierdut agerimea.

Dînd la o parte cu brațele vînjoase mulțimea de esauli, îndoindu-se din șale, cu mîinile la spate, sotnicul Piotr Mokeev, amețit de băutură, se uita cu jind la cei ce jucau, mișcîndu-și anevoie picioarele îngreunate. Făcîndu-i loc hatmanului să treacă, Cernoiareț puse mîna pe spinarea lui Mokeev :

— Hai, Petra, joacă și tu !

— Nu, Ivan, am mai jucat eu o dată la Moscova în casa unei boieroaice, dar eram cam beat și a cam ieșit cu tărăboi...

— Cum așa ?

— Ia spune-ne, ce s-a întîmplat ?

— Nu face să mai vorbim de asta !

— Hai spune, Petra !

— Ei... am dat grămadă... Ia mai bine s-o las dracului !

— Hai spune !

— Am dat grămadă dulapurile cu o mulţime de vase : unele s-au spart, s-au risipit pe sub picioare... aveau acolo şi mese de stejar, dar pare-mi-se cam putrede, iar în mine parcă se cuibărise necuratul. Îmi venea, iaca aşa, tot jucînd, să izbesc cu pumnul în cîte o masă, şi cum izbeam, cum se lăsa pe o rînă, afurisita, ori se fărîma, iar eu jucam înainte şi tot izbeam cu pumnul... Cînd eram mai înfierbîntat am dat de o uşă şi am împins-o cu piciorul. După uşă stătea un vătaf al slugilor. L-am pocnit în pîntec şi s-a prăvălit jos, în tindă, frîngîndu-şi o mînă şi un picior şi vătămîndu-se la un ochi. Pentru toate astea, pîrîndu-mă acea boieroaică ţarului, prin Goliţina, boieroaica mare, era cît p-aci să mă trimită la Holmogorî, dar mi-au făcut vînt la Astrahan, fără a-mi lua cinul. Ai mei nu m-au urmat... Nevastă-mea a cerut despărţenia de mine, în lipsă, cu sprijinul patriarhului, apoi şi-a luat alt bărbat. Aşa că nu mai joacă Petruha Mokeev cît o trăi el, că prea o face de oaie...

— Asta ţi-a fost soarta, Petra ! îi spuse Razin. Jocul ţi-a fost cu noroc... Dacă mai erai şi azi la Moscova, nu veneai la noi...

— Pesemne că aşa mi-a fost soarta. La început, cîteva săptămîni am fost tare amărît, tătucule. Peştele împuţit putrezea pe maluri, în jur era duhoare, năduf, dar cu vremea m-am obişnuit... Ajunsesem să cred că pînă şi duhoarea îşi avea rostul ei, că apa aceea nesuferită din jur era acolo ca să te apuce dorul de ducă...

Esaulii se îmbătaseră : într-un tîrziu plecară cu toţii, mormăind şi cîntînd, spre casele unde erau adăpostiţi. Bătrînul Rudakov dormea de mult pe laviţă, cu picioarele spre uşă ; jupanul albastru de cazac îi atîrna pe podea, nădragii descheiaţi îi lunecaseră peste cizme, dezgolindu-i mădularele pline de păr cărunt şi aspru ca peria. Un braţ, pîrlit de soare, cu nenumărate noduri de vine albătrii, cu pielea aspră de bătrîn, îi atîrna pe laviţă, în jos. Îşi acoperise faţa cu cuşma, aşa că nu i se mai vedea decît o mustaţă căruntă, stufoasă şi zbîrlită, ce mişca din pricina răsuflării pripite. Razin şedea în colţul de sub icoane, la locul de cinste : Nu avea pe faţă nici o zbîrcitură, doar ciupiturile de vărsat parcă erau şi mai adînci pe obraji şi pe frunte. Ochii lui priveau somnoroşi, mohorîţi,

pumnii săi mari se odihneau pe masă, lîngă carafa de argint, plină cu mied. Spuse, gîndind cu glas tare :

— Al naibii, cazacul cela, Fedko ! „Mi-e milă de streliţi". I-auzi vorbă ! Cînd îţi arde casa, nu te mai uiţi cît e pînă jos, zvîrli toate lucrurile ! Mai tîrziu vezi ce a scăpat întreg, nespart...

— Hei, gospodino, rînduieşte degrabă aşternutul în iatac pentru hatman...

— Ce strigi, drăguţule, doar n-oi fi surdă ! Aşternutul e gata, îl aşteaptă pe oaspe.

— Strig din pricina vinului băut şi de bucurie că pe duşmanii noştri i-am făcut una cu pămîntul ! Ia mai cîntă !

Stînd pe laviţă şi bătînd din picior, Suknin începu să cînte cu glas de om beat, totuşi plăcut încă :

Răsădit-am lobodă pe mal,
Mari răsaduri, mîndre ca de flori.
Fără apă, mi s-au ofilit
Mîndrele răsaduri, ca de flori.
Şi-am trimis atunci la apă un cazac.
Şi-acum n-am nici apă, nici cazac.

Razin se ridică de la masă, îndreptîndu-se spre iatac, cu paşi greoi, dar fără să se clatine. Se ridică şi Suknin, aruncîndu-şi domra, ale cărei strune zumzăiră mînioase.

Hatmanul îl îmbrăţişă pe stăpînul casei :

— Arată-mi drumul, Feodor, pic de somn.

7

În piaţa cetăţii Iaik, în sunetele tobei, un crainic pedestru vestea locuitorilor tîrgului : „A sosit în cetate un bărbat de seamă, un dregător al ţarului, starostele de la Astrahan, Sakmîşev, şi vă cheamă pe toţi în turnul de la poartă, în hramul Mîntuitorului !" În piaţă se rînduiseră streliţii din polcul lui Golovlenkov, venit de la Astrahan, cu caftane zmeurii. Privindu-i, trecătorii glumeau :

„N-au fost buni pentru Iaik verzuii, acu ni i-au adus pe zmeurii ăştia cu baltagele lor !“

— Ia uite, pe lîngă baltage mai au şi săneţe şi flinte !

În paraclisul din turnul porţii bătea clopotul.

Gloata localnicilor, în straie colorate, cu caftane albastre şi roşii, se tălăzuia spre paraclis. Dinspre mare adia o boare umedă, caldă... Merii erau în floare, plopii, abia înverziţi, păreau arintii...

În paraclis, după ce credincioşii sărutară crucea, un protopop cărunt cu odăjdiile ieşite de soare şi potcap siniliu, în loc de predică, strigă :

— Oameni buni ! Nu plecaţi pe la casele voastre, veţi avea de răspuns în faţa dregătorului trimis de ţar.

— Am înţeles, părinte !

În faţa uşilor împărăteşti păşi un bărbat cu păr bălai şi barba lungă, cu caftan zmeuriu, cu sabia la brîu ; se închină larg, cu degetele împreunate după tipicul niconienilor, apoi sărută icoana Sfîntului Nicolae, a Mîntuitorului şi a Maicii Domnului.

Un murmur trecu prin mulţime :

— Se închină cu trei degete !

— E din cei de credinţă nouă !

Starostele auzi aceste cuvinte, dar nu răspunse nimic. Se urcă în amvonul lăturalnic al paraclisului şi, fluturîndu-şi cuşma pe care o ţinea strîns în mîna dreaptă, legănîndu-se înainte şi înapoi, de parcă ar fi dat bineţe, începu cu glas tare, poruncitor :

— Iată ce întrebare doresc a vă pune, locuitori ai Iaikului ! Cînd au fost aicea tîlharii ceia, cu Stenka Razin în frunte, cel ce-a plecat luna trecută spre mare, ce a făcut Stenka cu epistola măriei sale ţarului care i-a fost adusă de la Astrahan, în vederea unei înţelegeri, din partea voievodului de Astrahan, cneazul Ivan Semionovici, şi i-a fost citită şi înmînată ? Aceasta este cea dintîi întrebare pe care v-o pun. Să-mi răspundeţi cum se cuvine căci aici, în casa Domnului, vă cere un răspuns nefăţarnic însuşi Domnul Dumnezeul nostru, sfinţii părinţi ai bisericii şi măritul nostru stăpîn şi ţar.

— Întreabă-ne mai pe scurt, staroste !

— Vă întreb cum mă pricep şi eu — răspunse starostele, legănîndu-se înainte şi înapoi.

— Ce te tot clatini ca un copac bătut de vînt ?

— Aşa e obiceiul meu, dar nu e vorba de asta ! Voi să vorbiţi mai pe urmă ! Deocamdată să vorbească în numele vostru părintele vostru duhovnicesc, adăugă starostele.

Protopopul cel cărunt cu potcap siniliu ieşi din uşa lăturalnică a altarului, se opri în dreptul uşilor împărăteşti, fără a se întoarce spre staroste, îşi făcu încet semnul crucii şi răspunse cu glas subţire şi cam behăitor :

— Mărturisesc în faţa Domnului Dumnezeului nostru cum că nu ştiu ce s-a făcut cu epistola împărătească ! Apoi se întoarse încet în altar.

— Ai aflat mult, staroste ?

— Oi afla eu ! Hei, care din voi ştie ceva ? Ia să-mi spuneţi !

Chipurile bărboase păreau cenuşii, mîinile mari făceau de zor semnul crucii, fluturînd prin faţa ochilor mîneci albastre, aurii ori negre ca smoala, pletele luceau pe capetele oamenilor. Dîre de lumină străbăteau prin ferestruicile înguste ale turnului, străpungînd vălătucii de aburi. Trupurile năduşite răspîndeau deasupra capetelor un miros de tămîie ce se învolbura ca un nouraş vioriu, în timp ce jos, la picioare, mirosea a dohot de uns cizmele.

— Cei care nu v-aţi răzvrătit împotriva măritului nostru ţar, vorbiţi o dată !

Prin mulţime îşi făcu loc spre amvon un om cu caftan albastru fluturînd o cuşmă de streliţ :

— Epistola aceea a primit-o hatmanul Stenka Razin...

— Trebuie să spui tîlharul de Stenka Razin !

— ... A primit-o Stenka Razin, care nu le-a făcut solilor nici un rău şi a chemat chiar cazacii la sfat şi le-a vorbit solilor ţarului în chipul următor :

— Trimişilor măritului nostru ţar şi mare cneaz a toată Rusia, îl îndreptă starostele.

— Epistola o aveam în faţa noastră, dar vorba este cine a trimes-o ? Mă întreb ! Iar întrebîndu-mă, nu cred să fie cu adevărat trimeasă de către ţar şi ştiu eu ce ştiu în privinţa asta : chiar de ar fi să mă ierte ţarul, nu mă au boierii la inimă. Iar boierilor nu le dau pe lumea asta nici o crezare. Dar ce a făcut cu acea epistolă, aceasta n-am văzut-o !

Din mulțime păși înainte un negutător ieșit din rîndul streliților de la Iaik și strigă :

— Ascultă staroste ! Eu știu.

— Știi ? Ia spune !

— Întrucît hatmanului...

— Tîlharului ! V-am spus : tîlharului !

— ...lui Razin nu i-a plăcut acea epistolă, neviindu-i să creadă cum că măritul nostru țar îl iartă de păcatele lui...

— Ia stai puțin, omule ! Pe cîte știu, în epistola aceea nu se arăta cum că măritul nostru țar l-ar ierta pe tîlhar de păcatele lui... Nu scria acest lucru în epistolă...

— Iată cum a fost : hatmanul a rupt bucăți acea epistolă, a călcat-o în picioare și-a spus : „Oi scrie zapisca de supunere atunci cînd oi primi altă epistolă, pe cea adevărată".

Legănîndu-se în amvon și cercetînd cu ochii mulțimea, starostele strigă :

— Hei, slujitori ai țarului ! Ia să scrieți ce-a spus acest negutător ori tîrgoveț din Iaik, să-i însemnați și numele și să aflați despre el tot : cine este și ce hram poartă.

Mulțimea se tălăzui ca bătută de vifor.

— Ăsta n-a venit să ne rînduiască treburile în tîrg, ci să facă aici pe stăpînul !

— Pupă icoanele cu rîtul, dar asmute iscoadele !

— Hei, staroste, pravila ta nu-i prea acătării.

— Vouă nu vă place, dar mie îmi place ! Vă descos eu, aflu tot, așa că mai înțelept e să-mi spuneți totul cu binele, că de nu, care n-o fi om de înțeles, îl pun sub pază.

— Ferește-te, nu-ți merge să tai și să spînzuri în tîrgul nostru !

— Știu că voi, cei de aici, ați trăit la gurile rîului și la marginea mării de cînd lumea și pămîntul, că neam de neamul vostru sînteți tîlhari ; dar ochiul măritului nostru țar este neadormit și dreapta lui, puternică. I-ați făcut seama lui Ivan Iațîn, e adevărat ?

— Nu te grăbi să împroști ocări ! Întîi întreabă...

— Și încă ceva ! Unde a dus tîlharul de Stenka Razin prinșii luați de la tătari — la Emansug, lîngă Astrahan ?

— Fetele și nevestele le-a vîndut calmîcilor, iar bărbații i-a luat cu el pe mare.

— Unde a dus tîlharul tunurile cele mari din cetate, lăsînd zidurile goale ?

— Care erau mai mici, le-a luat cu el, cele mari le-a aruncat în mare, spunînd : „Iar cetatea Iaik s-ar cuveni s-o facem una cu pămîntul, că mult le mai stă în cale oamenilor slobozi".

— Va să zică aşa !

Un glas mînios strigă tam-nesam :

— Află, mărite copoi, că noi ne pricepem să sucim oamenilor gîtul ca la cucoşi !

— Hei, care din voi rosteşte ameninţări în lăcaşul Domnului ?

— Chiar tu ai făcut din rai crîşmă ! Sau poate, te crezi că faci cercetare la Prikaz ?

— Hei, slujitori ! scrieţi vorbele acestor oameni şi cercetaţi cine-s şi ce-i de capul lor.

— Cît despre Iaik, are dreptate hatmanul : nu rămîne el în picioare, îl facem una cu pămîntul !

— Slujitori !

— Mai bine ţi-ai chema streliţii !

Prin ferestrele turnului se auziră bubuituri de tunuri şi săneţe, şi pe geamurile deschise năvăli un miros înecăcios de pulbere. Pe platforma de la piciorul turnului din colţ bubui tunul de pază, din clopotniţă începu să bată clopotul de primejdie. Cu pîntecul legănîndu-i-se, cu pistolul în mîna dreaptă şi căciula în stînga, starostele coborî în fugă din amvon şi se mistui în altar.

— Ce ziceţi, să-l scoatem de-acolo pe afurisit ?

— Să mai aşteptăm olecuţă !

— Cine o trage cu tunul ?

— Trag dinspre mare. Suknin şi cu Rudakov au pus mîna pe corăbiile de schimb şi au şters-o...

— Au plecat ?

— Le-au dat de veste streliţii : în stufăriş era ascunsă o strajă...

După cuvintele „le-au dat de veste streliţii", starostele se ivi din altar, cu mîna pe sabia de la şold.

Oamenii începură să iasă din paraclis.

Dincolo de porţile cetăţii, pe marginea unei rîpe, starostele Sakmîşev, în picioare, legănîndu-se ca de obicei înainte şi înapoi, vînturîndu-şi sabia trasă din teacă, striga :

— Duceţi-i pe cîinii ăştia în turn ! Voi veghea eu însumi să fie puşi în lanţuri şi să fie păziţi în temniţă cu toată străşnicia, ca nu care cumva...

Dinspre mal erau duşi la deal ca la vreo douăzeci de cazaci şi streliţi cu caftane albastre, toţi cu mîinile legate la spate. În faţă păşea esaulul Suknin, şi el cu mîinile legate ; caftanul lui de esaul strîns pe mijloc era rupt, pulpana dreaptă i se tîra în urmă pe pămînt, din părul său negru picura sînge pe gît. În urma lui, şchiopătînd, cu capul cărunt în piept, venea bătrînul Rudakov ; ochii lui ageri priveau pe sub sprîncenele sure fără să clipească şi toată înfăţişarea bătrînului, deşi îşi ţinea capul plecat, era dîrză şi mînioasă.

Vîrîndu-şi din mers sabia în teacă şi împroşcînd nisipul, starostele păşi spre cei legaţi şi, izbindu-l pe Suknin cu pumnul în faţă, se răsti la el :

— Aha ! Na, tîlharule, care l-ai înfruntat pe ţar ! Apoi mai ridică o dată, stîngaci, mîna şi-l plesni pe Rudakov peste ceafa căruntă.

Din nasul lui Suknin începu să picure sînge. Acesta tăcea, însă păşind înainte ca şi pînă atunci. Rudakov răspunse la lovitură cu suduieli.

— Lasă că găsesc eu un călău pe placul meu în Iaik şi vă jugănesc pe cinste, tîlharilor !

— Nu-l găseşti tu prea repede, cîine al ţarului, iar între timp şoimii au să-şi ia zborul, bombăni cu aprindere Rudakov, privindu-l pieziş.

— Le frîng eu picioarele şi nu mai zboară.

Primind de la staroste porunca „să găsească o casă mai răzleţită a vreunui localnic care trăieşte singur“, streliţii căutară multă vreme prin tîrg şi, pînă la urmă, izbutiră să-l mulţumească pe Sakmîşev : casa, în care trase, se afla în preajma porţii ce se deschidea spre stepă. Avea cuptor cu horn şi priciuri de dormit, sub tavan. Acolo sălăşluise mai înainte, după spusele oamenilor, un cazac tîlhar, care fugise la Razin. Un lucru îi mai era pe plac starostelui şi anume : gazda era o

babă surdă. Porunci streliţilor să agaţe nişte făclii în colţurile dinspre intrare ale odăii şi să le aprindă. Pe masă mai aprinse patru lumînări de seu, în sfeşnice de aramă aduse cu el. În colţul de la uşă rezemase o săneaţă lungă, încărcată, iar pe masa mare, de lemn, neacoperită, puse două pistoale, hîrtie, cerneală şi trei pene de gîscă. Pe laviţa de sub fereastră era întins caftanul lui, pantru împrejurarea că ar fi vrut să puie capul jos olecuţă.

Nu-i era somn, deşi nu dormise de cînd plecase de la Astrahan, temîndu-se de vreo capcană a tîlharilor, iar în tîrg, după cele văzute, ajunsese să-i fie teamă şi de un foşnet. Tîrgul cufundat în somn îi părea domolit doar vremelnic. Aştepta într-una să audă clopotul de primejdie, vedea din nou chipurile duşmănoase ale tîrgoveţilor care abia îşi tăinuiau gîndurile tîlhăreşti... Ar fi trebuit să se apuce să scrie, dar n-avu chef ; nu putea nici să doarmă. Nemairăbdîndu-l inima să stea în casă, ieşi pe uliţă.

În faţa casei stăteau de pază cinci streliţi. Baltagele lor luceau sub razele lunii.

În caftanul lui scurt, cenuşiu, cu sabia la şold şi în capul gol, trecînd prin dreptul casei spre poartă, starostele le spuse :

— Vă fac cinste cu rachiu ! Să nu adormiţi, băieţi.

— Nici o grijă, Afanasi Kuzmici !

— Nu dormim noi de-a-n picioarelea !

Dincolo de poartă se întindea stepa, nemărginită, gălbuie în lumina lunii. Un vîntuleţ cald aducea adieri dinspre depărtatele sărături. Starostele zăbovi o vreme la poartă, trăgînd cu urechea. Se auzi un şuierat subţire, parcă nu de om, apoi un răget depărtat, asemenea ţipătului unei cămile. Deasupra capului său căzu de pe zid, ca un bulgăre mare de pămînt, o bufniţă clămpăni din plisc, depărtîndu-se în zbor. Întinzînd larg aripile miţoase plutea lin în văzduhul opalin. Undeva, departe, scheună un iepure, pesemne înhăţat de o răpitoare de noapte. Starostele se întoarse în cetate. Lîngă poarta deschisă în zid stăteau de pază doi streliţi : unul într-un caftan de un roşu tulbure în lumina lunii, celălalt, în umbră, cu caftanul ce părea negru în întuneric, cenuşiu la faţă.

— O să vă dau rachiu, să nu dormiţi, băieţi !

— Noi nu dormim în strajă !

— Nu dormim, cinstite staroste ! Şi după ce căpetenia se mai depărtă olecuţă adăugă : Azi ne închinăm ţie, dar mîine, să nu vorbim într-un ceas rău, s-ar putea să te înhăţăm de beregată !

La auzul acestor vorbe , celălalt strelit rîse :

— Pîn-aci i-a fost afurisitului — îi facem noi seama !

„Ar trebui să mă duc pînă la turn, dar abia mă mai ţin picioarele... Nu-i nimic : acolo e pază de nădejde ! Hm, ce-or fi făcînd tîlharii ăia ?... I-am ferecat zdravăn în lanţuri ! Poarta dinspre stepă o s-o astup — pe acolo pot năvăli calmîcii şi alţi cotropitori : Ehei, streliţii ăştia, dracul să-i ia ! Vorbesc mieros, dar se vede după chipul lor ce vrăjmăşie zace într-înşii"... Îşi zicea în gînd starostele.

O şuviţă de apă curgea de la poalele dîmbului prin tufăriş şi mai departe, pînă sub ziduri, scînteind în josul rîpei.

— Cred că apa asta, care prisoseşte, vine de la fîntîna din turn [1].

Pe malul rîpei, sub dîmb, se zăreau maghernițele negre ale băii de abur, unele, bordeie de rînd, săpate în pămînt, altele, izbe durate din bîrne. Undele grăbite ale apei scînteiau în razele lunii printre maghernițele negre.

Sakmîşev coti din drumul ce ducea spre poartă, luînd-o spre tîrg.

Casele întunecate se contopeau cu siluetele copacilor pletoşi, de un verzui tulbure, acolo unde erau luminaţi de lună şi negri, în umbră. O adiere călduţă aducea o mireasmă de iarbă. Vîntul răvăşea barba stufoasă a unui streliţ ca şi părul starostelui, moleşindu-l, alinîndu-i grijile de peste zi. Starostele gîndi buimac de somn :

„Ce izvoade negre... parcă le-ar fi împodobit careva cu stropi de mică şi cu cîlţi negri — da, negru cu argint... Deodată tresări şi trase cu urechea. Nu-i nimic. Mi s-a părut că cineva a atins clopotele în clopotniţă. Nu-i nimic... Ptiu, că întuneric mai e, ducă-se pe pustii ! Doar îţi tulbură sufletul, dar somnul nu-l aduce... De ce oare sînt totdeauna atît de neliniştit pe întuneric ? Ia să mă apuc să scriu." Şi abia tîrîn-

[1] În timp de împresurare, se foloseau fîntîni săpate anume sub turnurile cetăţii (n.a.).

du-şi picioarele, starostele porni spre cele cinci tăişuri lucioase ale baltagelor.

— Fiţi cu ochii în patru, flăcăi !

— Nu te teme, cinstite staroste, veghem cu luare aminte !

Starostele se întoarse în casa în care se adăpostise.

Înlăuntru făcliile fumegau şi funinginea acoperea cu un strat gros şi negru păienjenişul din tavanul casei. Lumînările se topiseră, se înmuiaseră. Le potrivi feştilele. Pe cuptorul încăpător bătrîna sforăia, scoţînd şuierături. În casă mirosea a ceva stătut şi acru.

— Hei, cotoroanţa dracului ! Nu mai horcăi aşa. Mi-e cam teamă, dar ar trebui să deschid fereastra.

Sforăiturile de pe cuptor urmară şi mai dihai, cu înflorituri.

„E bătrînă rău şi surdă ! Chiar să dai cu băţul în fereastră şi nu te aude..." Trase laviţa mai aproape şi se aşeză la masă, dînd din mîini, de parcă ar fi vrut să însface un baltag, nu o pană. Îşi netezi barba în jos, peste pîntecul burduhănos şi trase mai aproape hîrtia, legănîndu-se, ca de obicei înainte şi înapoi. „Să scriu dintîi în ciornă, fără titluşuri", îşi zise apoi starostele.

Se aplecă înainte şi muie pana în cerneală.

„Către voievodul cneaz Ivan Semionovici, veste din partea lui Afonka Sakmîşev. Întrucît domnia ta, cneazule şi voievodule, poruncitu-mi-ai să-ţi scriu de la cetăţuia Iaik, aducîndu-ţi la cunoştinţă ce se petrece acolo, te încunoştiinţez fără de zăbavă, chiar din cea dintîi zi a şederii mele aici. Înştiinţarea o trimit cu olăcarul tătar Uruncei şi-ţi povestesc toate cu de-amănuntul, despre cetatea Iaik. Mai întîi : cercetat-am localnicii din cetate, la biserica Icoanei Mîntuitorului cea nezugrăvită de mîna omului, despre tîlharul de Stenka Razin şi despre epistola domniei-tale către el. Aflat-am cum că dînsul, tîlharul, a rupt acea epistolă în bucăţi şi a călcat-o în picioare. Şi altă ceva : nevestele şi fetele tătarilor de la Emansuk, luate roabe, le-a vîndut calmîcilor, iar pe bărbaţi i-a dus cu el pe mare şi a pornit cu douăzeci şi patru de corăbii mari spre Ghilean, din marea Kulzium, iar dacă zvonurile auzite sînt adevărate, are de gînd să se închine şahului Abbas. Iar domnia ta, cneazule, s-ar cuveni să dai de ştire la Moscova boierului

Puşkin despre acele zvonuri, ca să i-o luaţi înainte tîlharului, trimeţîndu-i şahului un sol împărătesc. Pentru aflarea zvonurilor de pe mare şi din drumul spre marea Kulzium să-mi trimeţi, cneazule Ivan Semionovici, domnia ta şi soţii domniei tale, oameni cît mai dibaci, chiar şi pe starostele Boltin Vasili; localnicii de aici nu-s oameni de încredere, toţi-s nişte zurbagii şi tîlhari, fiindcă-i marea aproape. La biserică au răcnit la mine, m-au ameninţat şi în vreme ce stăruiam pe lîngă ei să nu umble cu vicleşuguri şi să spună tot ce ştiu despre epistola domniei tale, despre prada luată de la tătari şi altele, doisprezece cazaci, în cîrdăşie cu nişte tîlhari de streliţi din Pricazul lui Lopuhin, dintre cei care încă pe rîul Ilovlea au trecut la tîlharul de Stenka, m-au jefuit, au luat cu sila corăbiile părăsite de hoţul de Stenka pe Iaik, şi au ieşit spre mare; cu ajutorul lui Dumnezeu însă am pus mîna pe capii răutăţilor şi pe un tîlhar de cazac de ai lui Konderev, unul Rudakov, i-am ferecat în lanţuri, i-am aruncat în turnul din colţ şi-i ţin acolo sub pază, pînă la primirea poruncilor cuvenite din partea domniei tale, cneazule şi voievodule, şi am de gînd să-i pun la cazne, ca să dea în vileag şi alţi lotri de aici din Iaik, unde-s tîlhari cu nemiluita. Iar la biserică mi-au strigat că tîlharul de Stenka Razin a ameninţat că va face Iaikul una cu pămîntul şi că ei se bucură de asta, că ar face ei înşişi acest lucru. Iar dacă stăpînirea n-ar avea putere cîtă se cere ca să apere cetatea, n-au decît să o şi facă una cu pămîntul, căci eu aşa zic: bine ar fi să mutăm Iaikul în susul rîului, mai departe de mare, unde-s săpate şanţuri şi-s durate palănci şi zidiri, căci aci tîlharilor le este mai la îndemînă să fugă... O asemenea treabă n-ar cere prea multă bătaie de cap, întrucît în susul apei se află destulă piatră pentru durarea cetăţii şi apoi doar şi Ciornîi Iar a fost mutat din porunca ţarului într-alt loc, căci altminterea cu vremea s-ar fi prăvălit în Volga..."

Fără să fi isprăvit scrisoarea, starostele îşi lăsă capul pe masă, copleşit de oboseala ce-l doborîse după atîtea zile şi nopţi de nesomn. Îşi mai zise în gînd:

„Nu-i bine să scriu aşa obosit! Trebuie să mă culc, să-mi dezmorţesc mădularele."

Se ridică, pe jumătate adormit, potrivi feştilele făcliilor, suflă în lumînări, şi fără să-şi scoată cizmele, doar desprinzîndu-şi sabia de la brîu, se trînti cu faţa în jos pe caftan şi adormi îndată, ca după o beţie.

8

Streliţii, puşi să-i păzească pe Suknin şi pe Rudakov, se înghesuiau în umbra adîncă aruncată de zidul cetăţii şi de turnul care se întindea cu silueta-i ţuguiată pe o parte din piaţă. Prin faţa streliţilor care păşeau de colo colo cu sîneţele pe umăr, trecu o femeie naltă şi mlădioasă, gătită ca de sărbătoare. În urma ei, cu ochii în jos, mergea săltăreţ cu picioarele-i vînjoase pe nisip, o fată, tot atît de înaltă, cu părul despletit, în sarafan de mătase înflorată ; cămaşa albă stătea întinsă pe pieptul ei durduliu.

— Oho !

— Ei, nevastă, cît e ceasul ?

— Cît vrei să fie, oşteanule ?

— O mai fi mult pînă la miezul nopţii ? Cam pe atunci ne schimbăm.

— Ce să zic, să tot fie încă o jumătate de ceas pînă la miezul nopţii, răspunse femeia, nălţîndu-şi ochii spre lună.

— Ei, drăcia dracului !

— Nurlie muiere, ai ?

— Mă sfredeleşte cu privirea ! Pică de frumoasă.

— Hei, nevastă ! Pentru cine e laptele ?

— Nu e lapte, ostaşilor, ci-i mied, d-ăl tare.

— E tare, zici ?

— Nu prea mult — ...cît să veselească inima ! Femeia se opri şi lăsă jos ulciorul de pe umăr.

— Nu te-a tăiat capul să aduci şi nişte stacane ?

— N-am aşa ceva. Poate fata să fi luat. Mergem la frate-meu că-i ziua lui şi-i ducem miedul plocon.

Streliţul se apropie de ea şi se uită în ulcior.

— Ia te uită, pesemne că-i un mied straşnic ! Lasă-mă să trag şi eu o duşcă !

— Dacă nu ţi-i silă, bea. E curat...

— Apoi ştiu că eşti botezată, de ce să-mi fie silă.

— Ei, eu sînt de credinţă veche. Femeia luă din mîna fetei un pocal de argint, înfăşurat într-o basma.

— Frumos pocal, bun să bea din el şi un voievod !

— Îl duc plocon lui frate-meu. Bea !

— U-uf ! Bun, tare-i bun.

Se apropie alt strelit.

— Ei, lui i-ai dat, îmi torni şi mie ?

— Dar ce, ai vreun cusur ? Bea sănătos.

— Îmi dai şi mie ? Halal muiere !

— Puteţi să beţi toţi, fac eu alt mied lui frate-meu, la el acasă... Ziua lui e poimîine. Rămînem la el peste noapte.

— Lasă-l pe frate-tău ! Nu mai tot pomeni de el...

— Sîntem băieţi de treabă, rămîi cu noi.

— Hei, afurisiţilor ! Daţi-mi şi mie !

— Sînteţi toţi slujbaşi ai ţarului, vă osteniţi păzindu-i pe tîlhari, dar-ar lingoarea-n voi. Beţi că nu-mi pare rău !...

Cei zece streliţi trăgeau cu lăcomie, duşcă după duşcă, pe rînd, din pocalul plin cu băutura groasă.

— Mare minune ! Cetatea asta-i plină de oameni ai naibii dar iacătă — tot s-a găsit un suflet de creştin.

— Ho, mai stai, tu bei al treilea pocal iar noi abia dacă am ajuns la al doilea. Dacă nu te opreşte omul, goleşti tot ulciorul de unul singur !

— Bea şi nu turna pe alături !

— Hei ! Împunge-te-ar dracul cu coarnele !

În lumina firavă a lunii, ochii începură să lucească mai viu, limbile şi mîinile se mişcau mai în voie.

— Ce-ar fi să ne drăgostim cu una din ele ?

— Nu toate deodată ! Beţi întîi — pentru dragoste mai avem noi vreme — de mult duc lipsă de bărbat...

— Auziţi, băieţi ? Nu zice nu : face să te drăgosteşti cu nevasta asta. Eşti văduvă ?

— De patru ani.

— Ia să-mi pun eu sîneaţa mai încolo, la perete !

— Zvîrle-o-ncolo !

— Nisipul e uscat, nu rugineşte !

— N-are nici pe dracu, chiar dacă rugineşte !

— Ducă-se pe pustii sîneaţa naibii ! De zeci de ani îmi face bătături pe umeri...

— Ne-a dat gata !
— Ne-a !
Strelițul își aruncă sîneața și, îmbrățișind-o pe femeie, începu să cînte :

Bade, nu mă tăvăli,
Sarafanul nu-l boți !
Că-i de stambă stacojie,
În casă țesut, bădie.
Iu-u-u !

Alt streliț, clătinîndu-se pe picioare, strigă :
— Toată viața aș tot bea mied din ăsta !
— A naibii muiere ! Ai făcut o licoare fermecată : capul mi-i limpede de parcă nici n-aș fi băut, ochii văd bine, dar mîinile și picioarele-s ca de lemn !
— Eu te-am strigat cel dintîi. De-ar fi să ne culcăm împreună, eu sînt cel dintîi la treaba asta !...
— Bine, bine, întîi beți totul pînă la fund !
— N-ai tu grijă ! Crezi că lăsăm ceva ?
Unul, încercînd să-și ridice sîneața de jos, îngăimă :
— Băieți ! Dacă ne calcă cumva Sakmîșev ? N-o să aibă pic de milă de noi !
— Lasă sîneața acolo : am azvîrlit-o și pe a mea ! Ducă-se naibii.
— Ho, ho ! Cînd veneam încoace prin stepă, ne tot făgăduia rachiu, dar pînă acu n-am băut un strop de la el.
— Bea numai el ! I-aș trage una cu botul cizmei, lui și la tot neamul lui...
— Ce-ar fi să lăsăm totul baltă și s-o ștergem pe mare ?
— Îl luăm și pe el !
— Într-un sac ? Ha, ha, ha !
— Zău așa, chiar că într-un sac !
— Ha, ha. Merită afurisitul...
— Ho-ho...
— Așteptați aci ! Muierea e pentru voi. Mie îmi plac mai mult fetele... Ia s-o pipăi un pic, să văd : e moale ?
— Și mie !
— La naiba cu toți cumetrii !
— Stai puțin ! Auziți, măi, fraților ! Ne-am înțeles ? Ori ne ducem toți la fată, ori nici unul !

— Ne ducem toţi ! D-aia şi sîntem oşteni !...

— Ce *har*-i [1] !

— Ba sîntem *hari*[2] *!*

— Har-i !

— Stai puţin ! Cînd am făcut de pază la Astrahan, pe lîngă şetrele din piaţă, am învăţat şi eu cîte ceva pre limba kizîlbaşilor : „Eşti un *bacea* [3] *!*"

— Eşti tîmpit ! Un bacea nu aleargă după fete.

Auzindu-i ce urzesc, fata în sarafan de mătase, lucios în lumina lunii, se trase înapoi, mai către piaţă. Streliţii, vrăjiţi de frumuseţea ei, beţi cum erau, se înfierbîntaseră şi mai mult, văzînd-o că-şi descheia cămaşa la gît. Se luară după ea, mişcîndu-şi anevoie picioarele, şi sfătuindu-se între ei :

— Nu fugiţi după ea, băieţi... O speriaţi !...

— Mai întîi şi mai întîi, să-i ieşim în faţă, apoi o înghesuim într-un colţ, ostăşeşte !

— Că bine zici ! Aşa o prindem.

— Auzi, să nu fugi ! Vedeţi că-i sprintenă, iar pe noi nu prea ne ascultă picioarele...

— Pe mine abia mă mai duc !

— Şi pe mi-ine mă cam lasă !

— Ne întoarcem ?

— Chiar că mă întorc la locul de pază.

Trei dintre ei se întoarseră şi se aşezară pe pragul de la intrarea turnului, unde, după năvala lui Razin, în loc de uşă nu mai era decît un grătar de lemn, pe alocuri fărîmat. Ceilalţi şapte se ţineau încăpăţînaţi după fată.

— Ce-ar fi să ne întoarcem la turn ? Acu vine starostele...

— I-aş trage una cu o încălţare nouă în cap !

Mlădioasă, strălucitoare, cu poalele sarafanului suflecate, cu genunchii oacheşi, fermecîndu-i cu pieptul durduliu, fata păşea naintea lor, aproape, şi streliţilor li se părea că le face cu ochiul, că-i zădărăşte. Aţîţîndu-i astfel, trecea dintr-o ulicioară într-alta, prin spărturile din garduri, în desişurile de hamei verzi, stufoase, mirositoare şi lipicioase urcate pe araci albi ori înnegriţi.

[1] Măgari (pers.) (n. aut.).
[2] Mutre (rus).
[3] Băiat ce ţine loc de femeie (n. aut.).

Streliții o urmau anevoie, strigînd măscări, parcă legați de o vrajă, arzînd de dorința să pună mîna pe ea, s-o înghesuie undeva, într-o fundătură. Unora le părea rău că nu cunosc locurile în acea așezare străină. Bălăbănindu-se fără rost pe picioare, ca o gloată gălăgioasă, gîfîiau, se poticneau, suduiau de mamă, părînd că o căruță încărcată de bolovani îi urmează hurducăind amarnic.

— Ne-am rătăcit !

— Ia spune-mi, dar turnurile pe unde-or fi ?

— Turnurile-s aicea cu nemiluita, — cutreieri noaptea întreagă și tot nu dai de cele de care ai nevoie !

Doi dintre ei se opriră în loc, ca să-și facă trebuințele. Scotocind în nădragi, se ciocniră unul de altul, întunecați la față, amenințători, apoi se suduiră între ei, se îmbrățișară și se lăsară jos pe pămînt. Îndată ce se întinseră, îi copleși somnul. Alți doi rămăseseră în urmă, întrebîndu-se : nu cumva îi ducea de nas însuși necuratul ? Se întrebau mereu unde-or fi turnurile, dar nu vedeau nici unul înălțîndu-se în zare. Ceilalți trei, așteptîndu-i pe cei rămași în urmă o pierduseră din vedere pe fata care-i fermecase, uitaseră de ea și acum ocărau așezarea aceea ridicată parcă pe nisip, de nici nu puteai umbla. Cu cizmele îngreunate de nisip, se împrăștiară care încotro, îngăimînd ceva despre turnuri, despre pază și sănețe, rătăcind la nesfîrșit fără noimă pe ulicioarele cufundate în somn și zăduf, scăldate în vraja verzuie a lunii.

După ce se făcură nevăzuți cu toții fata aruncă o privire în jur, făcu un ocol, se apropie de turnul în care era temnița, ascultă o clipă răsuflarea celor trei streliți care dormeau, le atinse ușurel părul, apoi scoase de sub șorț o mică dairea, învelită în basma, și o izbi ușor cu dosul mîinii, cu degetele împodobite de inele. Auzind daireaua, de după turn se ivi un flăcău zvelt, îmbrăcat cu un caftan verde, spălăcit, pășind mlădios ca o fiară sălbatică. Fruntea și urechile îi erau ascunse de părul negru, neted, tuns rotunjit. Femeia îi spuse fără pic de gingășie în glas :

— Hasan, să faci cum ne-am înțeles : fărîmi grătarul, te strecori în turn și tai cu fierăstrăul fiarele lui Feodor și ale bătrînului.

— Eu mergem ! *Hub...*[1] *Inşalla*[2].

Cu o mişcare unduitoare, tînărul sări pe grătarul de lemn care trosni şi se rupse, apoi făptura lui subţire se strecură ca un fulger verzui în adîncul turnului şi paşii i se pierdură în depărtare.

9

Toţi cazacii şi streliţii puşi în lanţuri de Sakmîşev ieşiră din turn. În urma lor, ca o nălucă verzuie, se strecură şi tînărul mlădios cu păr negru. Se făcu nevăzută şi femeia cu ulciorul. În piaţă fugarii se împărţiră în cete de cîte cinci şi de cîte zece, depărtîndu-se, amestecîndu-se cu umbrele în razele lunii. Unii, primind porunci, aşteptau, se furişau, înarmaţi cu săbii şi securi, spre casele în care dormeau streliţii aduşi de staroste, iar acolo unde erau aşezate străji se încleşta o luptă tăcută, fără împuşcături, aproape fără zgomot. Cei din Iaik le făceau seama celor din Astrahan, iar cînd unul sau altul se dădea prins, îl cercetau, îi luau armele şi-l duceau deocamdată în piaţă, punîndu-l sub pază. În colţurile din stînga şi din dreapta ale zidului, în turnuri, trebăluiau cu lopeţi cîte cinci inşi, alţii scoteau afară nişte butoaie.

Pe streliţi îi duseră adormiţi mai departe de uşa temniţei. Îi trăgeau de nas, de urechi însă ei dormeau buştean, nu se trezeau de loc.

— Feodor are o nevastă, vrăjitoare nu alta !

— Cum aşa ?

— Face nişte băuturi din care, dacă sorbi, îţi pierzi şi minţile !

— E meşteră mare la băuturi !

— Măi, fraţilor, aveţi careva un fitil ?

— Uite, ţine-aici ! Răsuceşte-l şi mai pune nişte iască ; fără iască, iarba de puşcă nu ia foc !

[1] Bine.
[2] Dacă aceasta e voia lui Dumnezeu.

— Ştiu, măi frate ! Toţi diavolii ăştia, fie că vin de la Moscova sau de la Astrahan, încep răfuiala, caută iscoade şi călăi ca să-i ia la cercetare pe cei de la Iaik...

— S-a urîţit de tot viaţa la Iaik, nu mai e de trăit din pricina dulăilor ţarului...

— Hei ! De ne-ar ajuta Cel de sus să rostogolim niscai butoiaşe din astea pînă sub zidurile palatelor ţarului !

— Asta cum o vrea Stepan Tomofeevici ! Poate om pune noi odată iarbă de puşcă sub zidurile ţarului !

Un vlăjgan, cu caftan albastru scurt şi cu sabie, se apropie de turn.

— Cum merge, fraţilor ?

— Am îngropat încărcăturile, Feodor Vasilici !

— Bun. Puneţi fitiluri cît de lungi, apoi duceţi-vă toţi cinci în piaţă. Îi trezim noi pe oaspeţi, iar pe cei care nu ţin cu noi, îi tăiem în vălmăşeală...

— Or fi de nădejde cazacii şi streliţii noştri ?

— Cazacii şi tîrgoveţii-s de nădejde : ne-om bate astăzi cu cei din Astrahan mai abitir ca pe mare !

— Aţi pus pîndari ?

— Toate le-am făcut !

— Mai săpăm olecuţă şi apoi om potrivi fitilurile.

Suknin plecă spre celălalt turn.

10

Sakmîşev îl visa pe taică-său. Se făcea că acesta îi spune :

— Afonka ! Trezeşte-te. Vezi că-i deşteptarea, bate toba !

Cufundat în somn, căpetenia streliţilor se întoarse şi căzu jos de pe laviţă, lovindu-se cu capul de podea. Aceasta, izbită de ceafa şi de tocurile cizmelor sale bufni surd. Căpetenia streliţilor se ridică în capul oaselor.

— Ce să fie asta, Doamne iartă-mă ! Se făcea că răposatul taică-meu îmi spune : „Bate toba !“

Dezmeticindu-se cît de cît, se ridică şi întinse mîna spre laviţă. Aproape de el, în colţ, sfîrîia ceva. Frecîndu-şi ochii somnoroşi, văzu că una din făclii se îndoise, aplecîndu-se spre

icoanele vechi, cît pe ce să le dea foc — chiar începuse să fumege poleiala. Ia te uită! Luîndu-şi căciula ce-i slujea drept perină acoperi cu ea făclia, stingînd focul. La fereastră se auzi un răcnet. Starostele dădu la o parte oblonul de lemn al ferestruicii, lipindu-şi urechea şi bărbia de pervaz. I se păru că aude pe cineva strigînd, apoi un vaiet surd răspunse strigătului. Ieşi repede în capul gol din casă. Cele cinci baltage ale streliţilor de pază erau înfipte cu cozile în pămînt şi tăişurile lor luceau asemenea unor seceri ale lunii, care ar fi căzut pe pămînt şi s-ar fi înfipt în drum fără să-l atingă.

— Aha, streliţii umblă cu vicleşuguri.

O vreme, rămase încremenit lîngă securi, clătinîndu-se pe picioare înainte şi înapoi şi simţind pe după urechi o înţepătură ca de sulă, şi pe spatele lat curgîndu-i sudoarea rece. Trase cu urechea, şi întinse gîtul înainte, legănîndu-se pe picioare. Răsună un şuier pătrunzător, haiducesc, cum mai auzise el de multe ori la cazacii de pe Volga. Îi răspunse alt şuier, din altă parte.

— Fără nici o îndoială, s-au întors tîlharii de pe mare. Nu i-am simţit căci am dormit dus. Acum trebuie să-mi iau tălpăşiţa. Să fug în stepă. Poate acolo dau de oameni de ai mei.

Se întoarse repede în casă. Îi clănţăneau dinţii. Îşi puse caftanul, îşi luă sabia, smulse de pe cuşma-i ţuguiată, tivită cu biber, peticul de brocart, semnul lui de căpetenie, şi-l vîrî în buzunar, apoi luă pe umăr săneaţa cea grea din colţ. Ieşi, îndreptîndu-se spre poarta care ducea în stepă. La poartă, de o parte şi de cealaltă, stăteau de pază ca şi mai înainte doi streliţi. Trecu prin faţa lor, mormăind ca de obicei deşi vorbele îi ieşeau cam înfundat pe sub mustăţile stufoase :

— Să nu dormiţi, băieţi ! O să vă dau rachiu...

Streliţii întinseră baltagele de-a curmezişul porţii :

— Avem poruncă să nu lăsăm pe nimeni nici să iasă, nici să intre în tîrg după miezul nopţii.

— Porunca am dat-o eu, eu căpetenia voastră !

— Cine-e ?

— Eu, Sakmîşev Afanasi...

— Nu vedem cuşma lui !

— Nu-i semeni la chip, nu te cunoaştem !

— Ce-i cu voi ? ! Lăsaţi-mă să trec.

— Înapoi !

— Dacă încerci să treci, te căsăpim !

Sakmîşev se întoarse de la poartă, gîndindu-se :

„Îşi fac de cap ori îmi ascultă porunca ? Nu înţeleg ! Să-mi fi sunat ceasul ? Ar fi bine să ajung la turn, dar e primejdios să umblu singur, fără pază. Văd după mutrele streliţilor că-şi fac de cap. Dacă aş putea să mă ascund undeva..."

Aruncînd priviri pline de teamă împrejur, o coti din drum, coborî aproape pe brînci pînă la firul de apă, ascunse într-un tufiş săneaţa grea, apoi se lăsă pe vine şi se strecură în patru labe în tinda băii de abur, clădită din bîrne înnegrite. Se aşeză acolo pe o laviţă, tremurînd ca varga, strîngîndu-şi în jurul trupului pulpanele caftanului.

„Ar fi trebuit să-mi schimb caftanul, prea e arătos — mi l-a dăruit voievodul..."

O bubuitură cumplită înlătură din capul lui orice gînd. Părea că tot dealul pe care se ridica tîrgul se cutremurase din temelii. Din tavanul băii de abur se cernu nisip şi moloz. O nouă bubuitură îl făcu să sară în sus de pe laviţă.

— Rău am făcut că n-am plecat de-aici mai repede ! Am dormit prea mult... Bănuiam eu că streliţii-s nişte tîlhari... acum e bucluc mare, aruncă în aer zidurile, dărîmă Iaikul.

Strecurîndu-se încetişor ca să nu scîrţîie uşa, intră tiptil în odaia băii, şi bîjbîi cu mîna pe una din poliţe, cu toate că luna, oglindită în firul de apă, îşi trimitea razele pe fereastră şi pe sub poliţă, aruncînd şi pe duşumeaua neagră o licărire argintie. Se sui pe poliţă, tot pe dibuite şi întinse capul spre fereastră. Faţa nu i se vedea, doar barba lată părea albă în razele lunii. Oprindu-şi răsuflarea, cu gura căscată, auzi şi pricepu strigătele :

— Puneţi mîna, băieţi, pe toţi piatideseatnicii şi pe ajutoarele lor.

— Păliţi-i !

Aşteptînd să-şi audă strigate numele şi cinul, Sakmîşev şopti :

—S-a isprăvit cu mine : streliţii s-au dat de partea tîlharilor !

Auzi încă un glas cunoscut, ultimul pe care-l mai desluşi :

— Să căutăm în baie ?

— Ăştia-s streliţii de la poartă... Şi el se ghemui repede în fundul poliţei, cu capul vîrît între umeri.

La uşa băii scrîşni sub picioare prundişul şi cărbunii risipiţi lîngă prag. Uşa, uscată, scîrţîi, împinsă de o mînă grăbită.

— Hei, fraţilor ! Aici e.

— Al naibii ! Scoate-l afară !

11

Îi duseră în piaţă. Tîrgul era de nerecunoscut. Deasupra capului se învolbura pînă hăt departe o pulbere argintie şi toată piaţa era plină de grămezi de cărămidă, pietre şi tencuială. Zidul din faţă nu se mai vedea, nici turnurile de la colţuri — doar cel din mijloc, turnul de la poartă, în care se afla paraclisul, se mai înălţa singuratic, dar porţile lui fuseseră smulse şi şanţurile din jur umplute cu cărămidă spartă. Peste toate fumega aceeaşi pulbere argintie.

În piaţă se îmbulzea o mulţime de cazaci cu căciuli de oaie şi jupane albastre, de streliţi cu caftane albăstrui şi zmeurii. Uitîndu-se la streliţii săi, Sakmîşev nu-i mai recunoscu : pe feţele oamenilor aduşi de el de la Astrahan se citeau ura şi răzvrătirea. Auzi glasuri care întrebau pe cineva :

— Vasilici, ce facem cu turnul de la poartă ? Îl zvîrlim în văzduh ?

— Nu, fraţilor ! răspunse un om înalt cu caftan scurt, albastru. Sakmîşev îl recunoscu pe Suknin, aţîţătorul, căruia îi dăduse un pumn, cînd fuseseră prinşi cazacii de pe mare.

— N-ar fi bine să-l dărîmăm şi pe ăsta ?

— Vezi că în turnul de la poartă se află paraclisul : părinţii şi moşii noştri s-au închinat aici. Lăsaţi-l în picioare, doar nu ne stă în cale !...

„Streliţii s-au dat de partea lor... am dormit prea mult..." îşi zise Sakmîşev.

Vlăjganul cu priviri pătrunzătoare păşi spre Sakmîşev. „Mă ucide. A pus mîna pe sabie !"

— Ce zici, esaule ? Îl căsăpim ?

— Vîrîţi-l într-un sac ! Să măsoare Iaikul... Trimişii ţarului au loc destul în apa Iaikului...

— Ho-ho ! În sac cu el ! Aduceţi un sac, băieţi.

Înalt cum era, Sakmîşev nu încăpu cu totul în sac, capul şi barba îi rămaseră afară.

— Strîngeţi baierele !

Sakmîşev tăcea, înlemnit de spaimă. Îl aplecară, pe jumătate, sprijinindu-l pe o grămadă de cărămizi, adunară de pe jos pietre şi le vîrîră în sac. Esaulul Suknin se întoarse spre Sakmîşev şi păru că-şi aduce aminte de ceva.

— Era să uit ! zise, apropiindu-se şi cu cizma-i potcovită îl izbi pe Sakmîşev în faţă.

— Au ! Au-au-au... urlă acesta. Lacrimile îi curgeau şiroaie din ochi, iar din nasul, stîlcit de cizma duşmanului, se prelingea pe barbă sînge îngroşat.

— Să-i fie slujba mea de pomină !

Apoi sacul, plin de pietre, urcat într-o telegă, fu dus pe malul rîului, chiar de oameni de-ai lui, streliţi în caftane zmeurii.

Era dimineaţă şi dinspre mare se tălăzuiau vălătuci de neguri reci. La vărsarea Iaikului, lotci cu fundul teşit erau încărcate cu grîne, făină şi iarbă de puşcă. Ici, colo, securile muşcau din lemn, presărînd pămîntul cu aşchii umede : se făceau catarge şi umbrare pentru luntri. Pe unele vase, se şi înălţaseră pe catargele noi pînze albe şi albastre. Pe malul prăvălatic, pe un morman de cărămizi, plîngea o femeie naltă, în straie de sărbătoare, tînguindu-se băbeşte, ca la mort. Feodor Suknin o strînse aprig în braţe şi se depărtă încet, spunînd :

— După plecarea lui Stepan Timofeici am mai rămas doar eu aici şi ştii prea bine, Ivanovna, cîte mi s-au tras din asta !

— Vai, dulcele meu soţ ! Ce mă fac eu fără tine ?

— Dacă s-o îndura de noi Cel de Sus, ne-om întîlni din nou !

Şi coborî spre apă.

Cărunt, în capul gol, în caftan albastru, bătrînul Rudakov striga :

— Grăbeşte-te, esaule ! Trebuie să le spui oamenilor ce şi cum să facă.

— Viu, hatmane ! Şi întorcîndu-se, Suknin strigă : Scumpa mea Ivanovna ! Nu te mai necăji ! Nu vărsa lacrimi că ne mai vedem noi !

Un flăcău cu părul negru şi caftan verde, spălăcit, coborî spre apă într-un suflet şi sări din fugă în lotca lui Rudakov.

— *Inşalla !* Mergem cu voi...

— Bine, Hasan ! Vino. Pentru slujba ce ne-ai făcut-o, te-om duce precum ne-a fost vorba, la Kizîlbaş.

Suknin îşi întoarse încă o dată privirea spre mal, şi nu-l răbdă inima : alergă înapoi la nevasta lui şi o strînse în braţe, iar femeia i se atîrnă de gît, plîngînd în hohote.

Rudakov strigă :

— Nu mai zăbovi, Feodor ! Ştii doar şi tu : pîndarii călări au văzut în stepă îndreptîndu-se spre Iaik oşteni, cu voievodul în frunte. Ar trebui să o luăm înainte trepăduşilor ţarului, să pornim la drum cît mai repede şi să-i ducem pe apă la tătucul Stepan pe streliţii, cazacii şi ceilalţi oameni ai lui Sakmîşev care ni s-au alăturat !

— Ştiu, hatmane, viu îndată ! Rămîi cu bine, nevestica mea tare ca fierul, vezi bine că în vremurile de azi cazacul nu poate să stea la casa lui !.. Nu-ţi mai amărî inima, du-te acasă ! Viu, acuşi, hatmane.

Streliţii de pe mal legară fedeleş cu o frînghie sacul, cu Sakmîşev, care se tînguia, şi strigară :

— Aruncaţi-l drept în apă !

— A-a-a, se auzi dinspre sac, ca un scîncet de copil.

— Hop, ho-op !

Sacul zbură prin văzduh drept în vîltoare, cufundîndu-se în apele Iaikului, făcînd bulbuci, împroşcînd în jur arcuri albe de apă şi lăsînd în urmă cercurile vălurelelor.

— Acu înoată la vale, cîrdaş al voievodului !

— Nu mai ai tu parte să ne cercetezi pe noi !

Peste un ceas, oastea slobodă de pe Iaik, în caftane roşii şi albastre, în lotci cenuşii, cu pînze colorate, porni la drum, chiuind şi cîntînd, duduind şi scrîşnind din strapazane, vîslind către marea Hvalînului, iar în aceeaşi zi, pe înserat, sosi de la Astrahan altă căpetenie de streliţi, Vasili Boltin, să dreagă stricăciunile din Iaik şi să facă rînduială.

PE MAREA HVALÎNULUI

1

Brăzdînd cu dîre alburii albastrul nețărmurit ce se contopea cu azurul cerului, corăbiile trăgeau după ele luntrile, plutind pe marea Hvalînului. Gemeau și scrîșneau strapazanele. Pînzele erau strînse pe catargele joase, smolite. Ici-colo, flutura cîte un steag. Șiragul vaselor lui Razin se întinsese pînă departe, corăbiile din coadă se pierdeau în zarea tulbure. Uneori, din cap spre coadă sau din urmă răsuna strigătul :

— Ne-cea-ai !

— Ne-cea-ai !...

În zarea viorie se zăreau punctele negre ale ostroavelor.

— Merg bine corăbiile ?

— Merg spre soare răsare, esaule !

— Se văd ostroave ? Aici n-ar trebui să fie nici un ostrov !

În pîntecul adînc al corăbiei celei mai mari, pe puntea de jos, pe un covor așternut, stătea tolănit hatmanul cu fratele lui de cruce, Seriojka-Chiorul. Lumînările ardeau în cală legănîndu-se, cădeau și se stingeau, apoi erau aprinse din nou, și ardeau mai departe, pălălăind și topindu-se. Ferestruile înguste ale calei erau acoperite cu bășică de bou ; asupra lor se năpusteau valurile, se zdrobeau stropii plescăind. Cei doi frați de cruce sorbeau din pocale adînci, mied tare, fiert de două ori, care sărea în stropi pe caftanele lor. Lazunka, feciorul boieresc, cu barbă neagră, caftan verde, scurt, cu găetane de-a curmezișul pieptului, cotrobăia prin sipete, așezînd mai bine una lîngă alta carafele de aramă, pline cu vin. Într-un colț

hurducăiau butoaie smolite, cu mieduri, aduse de Seriojka în dar hatmanului, de pe meleagurile lui : „Tare, fiert de două ori“ și „Mîndru întreit“, înfășurate în rogojini și legate cu funii pentru ca valurile mării să nu le rostogolească prin cală.

— Voievozii au tras nădejde, frate Stepan, că m-or putea opri de a ieși pe mare, dar eu și cu băieții mei ne-am ciocnit la Karabuzan cu unul din ei, streliții s-au împrăștiat, nevrînd să lupte, iar căpetenia lor abia a scăpat cu viață... Cît despre mine, am venit la tine cu oamenii mei și cu darurile... Tot vorbind, Seriojka întindea gîtul, trăgînd cu urechea la clipocitul valurilor ; în urechea dreaptă îi scînteia un cercel mare de aur, cu o piatră de preț.

— Ce tot lungești gîtul Serghei, ca un cal cînd se schimbă vremea ?

— Ascult și acu îmi dau seama, Stepan, că ceea ce au văzut ai noștri pe mare nu erau ostroave, ci galere de la Ghilian.

— Pîndarii au ochi să vadă. Bea !

— Beau, de ce n-aș bea ! Dar marea o cunosc prea bine și auzul meu e mai ager ca al nimănui altcuiva cînd e vorba s-o ascult... Aud glasuri ca prin vis.

— Bea, îți zic ! Noroc că marea-i liniștită, altminteri nu mai duceai pocalul plin pînă la gură... Ian ascultă-mă : tu mi-ai fost martor la cununie, ești dator așadar să-mi spui toate cîte le-ai aflat despre nevastă-mea : ce mai face Oliona a mea ?

— Îmi cunosc datoria... Nașul, hatmanul Kornei, îi tot dă tîrcoale, îi tot aduce daruri...

— Al naibii ! Și ea ce zice ?

— Ei nici că-i pasă ! Se ține bine, primește darurile, dar nu-i face nici un hatîr... Ai niște copilași, mamă Doamne. Cel mare, Grișka, e îndemînatic și viteaz... să-l iei și pe mare — iar mezinul e voinicuț — o să fie un cazac și jumătate... Frol, fratele tău, parcă-i o babă... Nu-i nimic de capul lui... Cîntă din domră, umblă pe la nunți... Pe cinstea mea, Stepane, acu se aude bine : sînt galere !

— Să bem ! Aud și eu de departe... doar nu-s o căzătură bătrînă, aud și eu.

— Ce zici, mergem sus ?

— Bea şi să mergem !

Sus, peste marginile corăbiilor, se legănau capetele negre ale vîslaşilor pe albastrul întunecat al mării, scîrţîiau strapazanele, iar valurile le ţineau isonul. Pe întinderea albastră se învolburau, alburii, trîmbele talazurilor şi zulufii spumei. Uneori, legănîndu-se ca pe un polog întunecat, parcă răsărea un cap luminos, cu o cunună argintie, cu zimţi de adamante. În depărtare se zăreau acum desluşit nişte puncte negre. Culcaţi pe burtă, ca nişte sălbăticiuni, la prora înaltă a corăbiei, Razin şi Seriojka priveau în zare, adulmecînd miresmele mării şi ale vîntului ; uneori parcă adia a om.

— Auzi ?

— Aud, Serghei !

— Miroase a casă de om.

— Şi mie mi se pare ! Razin se ridică în picioare şi deasupra şiragului de vase răsună strigătul : Ne-cea-ai !

— Ne-cea-ai !

— Şoimilor ! Unde vă sînt esaulii ?

— Pe corabia din faţă, tătucule ! Aici e unul, Petra Mokeev, dar doarme dus şi cam ne temem să-l trezim căci ăsta, cînd îl scoală cineva din somn, păleşte — ştii şi tu ce aprig dă. Poate să încerc !

— Lasă-l în pace pe Petra. Strigă-i pe ceilalţi !

Cazacul, întunecat, scăldat în azur şi vînt, porni de-a lungul bordului, izbindu-se de capetele vîslaşilor.

Razin atinse umărul lui Seriojka şi-i zise :

— Frate Serghei, Petra e tot atît de vînjos cît era pe vremuri zaporojanul Burleai ; ridică în cîrcă un cal !

— Da, măi frate. Dar de unde o fi venit ?

— A fugit de la voievod, de pe Volga. Porneşte la luptă, întocmai cum ar merge acasă. Are mintea tînără, vioaie, se bucură de orice. I-am dat azi o pafta cu izvoade, de aramă aurită, şi a început să-mi facă temenele, mai-mai să ajungă cu fruntea la pămînt... E ca un copil mare, dar ascunde în el o putere grozavă.

— Asta-i bine ! Îmi place puterea...

Răsună un şuier haiducesc, prelung. Hatmanul chema astfel esaulii şi şuieratul lui asurzitor acoperi scîrţîitul strapazanelor. Drept răspuns, se auziră strigăte :

— Venim !

Pe corabia hatmanului urcă Ivan Serebreakov, cu capul său cărunt ce se profila pe cer ca o pată alburie, urmat de un esaul ceva mai scund. Răsună glasul lui Ivan Cernoiareţ :

— Unde-i hatmanul ?

Se ivi şi Voloţki, ţăcănindu-şi ca de obicei sabia în teacă. După el sosi Rudakov pe picioarele-i subţiri, crăcănate, nalt şi slab. Cea din urmă sui pe punte o făptură zveltă cu caftan scurt, ce părea negru în lumina scăzută a amurgului : Feodor Suknin. Esaulii se strînseră roată în jurul lui Razin. Întorcîndu-se spre coada şiragului de vase acesta strigă atît de aprig încît se auzi ca un tunet pînă la urmă :

— Hei-hei ! Să se înainteze încet, călăuzindu-se din ochi !

— Porunceşte, Stepan Timofeevici !

— Vă întreb doar atît fraţilor, ce se zăreşte acolo, în faţă ?

— S-ar părea că-s nişte corăbii.

— Da' de unde ! Sînt nişte ostroave.

— Sînt galere, esaulilor, pe legea mea !

— Corăbii de la Ghilean ! Aşa să fie oare ?

— Da, fraţilor, nu-s ostroave, ci corăbii ! Porunciţi cazacilor să coboare în luntri... După cum ne-au vestit iscoadele noastre, ne ies în întîmpinare corăbii de ale chizîlbaşilor... În luntri să nu luaţi tunuri — doar flinte ghintuite. La nevoie trageţi în ei... Cercetaţi cu grijă funiile şi ghearele căngilor de fier ! Pentru aruncare de foc nu luaţi cu voi securi ci topor işti, şi căngi ! Cîrmiţi spre soare răsare, însă dînd ocol ! Pînă s-or depărta vîslaşii, corăbiile să-şi încetinească mersul, ca luntrile să le-o ia înainte. Luntrile să aştepte pînă încep să tragă tunurile şi numai atunci să dea năvală asupra galerelor, spintecîndu-le pîntecele mai jos de valul de sus. Şi încă ceva : la fiecare zece luntri să fie cîte un esaul. Într-una o să se afle streliţii, eu şi cu Ivan Serebreakov !

— Bine !

— Aşadar, tătucule, pornim !

Se auzi din nou o şuierătură apoi un glas strigă :

— Cazaci ! Luntrile să fie gata de coborîre !

Ascultînd de şuierătura şi de porunca ce răsunase, peste albastrul nemărginit din jur se răspîndi un furnicar de făpturi scînteietoare. Glasul hatmanului amuţi.

2

La cotul ţărmului de la Ghilean, ce se îndrepta de la răsărit spre miazănoapte, în intrîndul cu apă adîncă, împresurat de dîmburi acoperite de chiparoşi mărunţi, se adunase un mare şirag de vase ale hanului din Ghilean. După porunca hanului, corăbiile aşteptau să se lumineze de ziuă. Pe puntea celor mai mari dintre ele, împodobită cu covoare, hanul adunase sfatul de război. Pe punte fusese ridicat pentru han un chioşc scund şi luminos, din şipci de palmier, cu ferestre în chip de semilună şi geamuri prinse în cercevelele meşteşugit lucrate. Chioşcul era împodobit pe dinlăuntru cu covoare aşternute pe jos şi aninate de pereţi. În fundul chioşcului se afla un divan mare, lat, pe care erau aşternute de asemenea covoare aurii de Fergana. Spre divan suiau trei trepte poleite. La perete, în buhurdare nalte, din lemn negru, cu lucrături, ardeau felinare cu oloi. Alte două felinare luminau pe treapta de sus, aproape de han. În jocul luminilor pîlpîitoare, faţa acestuia părea oacheşă şi totodată palidă, cu pete roşcate pe obraji şi pe frunte. Barba lui lungă, neagră, bătea în albastru. Hanul şedea cu picioarele încrucişate în faţa unei narghilele colorate, pufăind din ciubucul de fildeş cu imamea lungă, încrustată cu aur. De-a dreapta hanului şedea un tînăr, înveşmîntat ca şi el cu o mantie albastră, cu păr negru, cîrlionţat, oacheş, cu ochii căprui, uşor bulbucaţi.

Sub mantie avea un beniş strîns pe trup, de mătase trandafirie, încins cu un chimir, înflorat cu ţinte, cu un hanger înfipt în el. Şi tînărul pufăia din narghilea. Pe divan, lîngă narghilea, se afla o *misiurka*[1] de argint, la fel cu cea pe care o purta hanul, cu singura deosebire că avea în vîrf un bumb de aur. În faţa hanului stăteau în picioare căpetenii cercheze şi ghilenene cu burci lungi de pîslă, miţoase, negre, cu zale dedesubtul lor şi cu iatagane la şold, cu coifuri fără vizieră. În fruntea lor era un vizir cărunt, fără coif, cu faţa galbenă zbîrcită şi mustăţi albe roşcate din pricina tutunului. Pe ţeasta cafenie a vizirului, plină de tăieturi, şerpuia un moţ de păr cărunt, vădindu-i obîrşia caucaziană. Vizirul purta o mantie vişinie, sub care se

[1] Coif egiptean fără vizieră.

vedea un ilic albastru, vîrît în șalvari azurii, mai largi în partea de sus și mai strîmți pe picior. Despărțirea dintre culorile azurie și albastră o făcea un brîu lat, galben, în care era vîrît un pistol. Atît căpetenia de oști, cît și toți *tiufeanceii* [1] purtau în picioare iminei cu vîrfurile de alamă întoarse în sus. Știind că hanului nu-i plăcea ca supușii săi să-și plece capetele dinaintea lui, toți cei de față, începînd cu vizirul, țineau fruntea sus. Hanul tăcea. Tăceau și ceilalți. Scoțînd imameaua din gură, hanul scuipă în jarul din buhurdarul cel mai apropiat, apoi rosti în graiul persienesc, așa cum se vorbește la Isfahan :

— Sebîn, fiul meu, întrucît nu porți zalele vei pleca chiar astăzi înapoi la Ghilean. Ți-am îndeplinit dorința și te-am luat cu mine la luptă, dar te văd cît ești de îndărătnic și-ți spun un singur lucru : fără zale, nu vei porni la luptă !

Tînărul dădu drumul ciubucului narghilelei, se ridică în picioare, făcu o temenea în fața hanului și, lipindu-și degetele mîinii drepte de ochiul drept, grăi :

— *Ceașm !* [2] Dacă așa voiește hanul, mă duc să-mi pun zaua. Și sări peste treptele divanului, ieșind din chioșc cu pas sprinten.

Hanul dădu roată cu ochii spre cei de față, și rosti :

— *Așref-i Iran !* [3] Cneazul cerchez Kaspulat Mutalovici, dreptcredinciosul fiu al prorocului, mi-a trimis oșteni aleși, dîndu-mi de știre că spre Ghilean se îndreaptă tîlhari de pe mare, iar drumul lor duce spre noi, de la ostrovul Cecina, unde au poposit o vreme corăbiile lor. În timp ce stăteau acolo, lîngă ostrov, i-au cerut cneazului cerchez vin, femei și arme. Ca să-și ferească malurile de război, cneazul a trimis vin, după care au pornit către noi. Vom lupta împotriva lor nu de dragul slavei, căci ce slavă îți poate aduce izbînda asupra unei haite de tîlhari ! Vom lupta și vom stîrpi pe vecie ciuma care bîntuie pe marea Kiulzium, inșalla ! Ali Hasan, aș vrea să știu ce gîndești despre oastea și corăbiile mele !

Căpetenia de oști își duse mîna la frunte :

— Ceașm ! Oamenii de la munte, oștenii chemați de tine, sînt viteji pe uscat, deprinși să se bată în munți și văi, dar pe

[1] Feciori boierești.
[2] Am auzit (pers.).
[3] Nobila Persie (pers.).

mare oamenii aceştia, mărite han, vor fi aidoma unei mîţe aruncate în apă...

— Îţi voi răspunde doar atît, stăpîn al Ghileanului : însuşi măritul şah Abbas *du*[1] mi-a îngăduit să nu iau cu mine decît pe cei mai viteji şi am luat cu mine oşteni destoinici.

— Mărite han ! El e mînios pe bătrîn, dar porunceşte-mi şi voi tăcea, voi porni la luptă cu capul gol şi-ţi voi călăuzi corăbiile : Nu m-am temut niciodată, nici nu mă tem de război.

— *Bisior hub !*[2] Nu fiindcă aşa vreau eu, dar fiindcă aceasta este voinţa ta, stăpîn al Ghileanului, ar trebui să dăm jos oastea de pe corăbii, lăsînd pe ele doar cîţiva oameni mai de jos şi părăsindu-le ghiaurilor ca să le prade. În loc de oşteni, să le încărcăm cu cele oprite de coran dreptcredincioşilor : să le încărcăm cu vin ! Pe mal, să aşezăm la pîndă cîţiva din cei mai buni trăgători ai mei. De cînd mă ştiu, prădalnicii aceştia ce vin dinspre miazănoapte au fost dintotdeauna dornici de băutură... După ce vor pune mîna pe prada cea care înnegurează mintea omului şi întunecă vederea oşteanului atunci cînd trebuie să tragă cu flinta, să trimitem pe mal, drept momeală, naintea galerelor, nişte femei netrebnice care să-i atragă pe zurbagii acolo unde vom voi noi, şi să-i nimicim, inşalla !

— Ali Hasan, îmi dai sfaturi ca un ghiaur, nu ca un fiu al proorocului. Să dăm oare pe mîna păgînilor femei ale Ghileanului ?

— Mărite han ! Numai din cele netrebnice.

— Îmi vine să rîd că sînt nevoit să-ţi spun ţie, un om cu părul cărunt, că pe pămîntul nostru persienesc nu avem femei netrebnice. În ţara dreptcredincioşilor nici o femeie nu va cădea în braţele unui ghiaur netăiat împrejur, nici una nu va călca legea, descoperindu-şi chipul în faţa unui păgîn !

— Mărite han, pe cîte am înţeles, primejdia-i mare. În fruntea acestor jefuitori se îndreaptă spre Ghilean o căpetenie bătrînă, al cărui nume îi însufleţeşte atît de mult, precît îl însufleţeşte numele proorocului pe un dreptcredincios. Această căpetenie e : „Neceai“, mărite han. Din anii tinereţii, îmi aduc aminte cum a prădat el malurile Istambulului, cum a dat pradă

[1] Abbas al doilea.

[2] Foarte bine (pers.).

flăcărilor Sinopul. Lăsa în urmă spaima şi pustiul, ca ciuma, în toate aşezările Iranului. Jefuitorii-s de nebiruit cîtă vreme se află în fruntea lor.

— *Bismillahi rahmani rahim*[1] *!* Îi vom birui şi marea Kiulzium le va înghiţi hoiturile.

Una din căpeteniile muntene păşi nainte. Dîndu-şi în lături cu un gest larg burca de pîslă şi bătîndu-se cu pumnul în piept, atît de tare încît îi zăngăni zaua, ridică în sus o mînă oacheşă şi grăi, tot în limba persienească :

— Nobile han, noi, cumîcenii cei slobozi, îi cunoaştem pe cazacii de pe malurile depărtate ale Tanaidului, meleagurile lor ! De multe ori i-am zdrobit în munţi, în valea Kurei şi a Terekului, de unde se îndreaptă ei spre Kiulzium. Multe capete de cazaci putrezesc în munţi ! Vizirul tău Ali Hasan — ierte-l prorocul ! — e bătrîn şi neputincios. Şi el e de fel din munţi dar a uitat de neamul său şi nu mai crede în vrednicia care-a dus vestea muntenilor.

Hanul aruncă o privire spre tînărul oştean nalt şi zvelt al cărui chip îngust şi palid era luminat de doi ochi cutezători. Hanul se ridică :

— *Bismillahi rahmani rahim !* Ascultaţi poruncile mele. Şi fiţi gata de luptă... Curînd răsar zorile ! Aceşti vrăjmaşi sînt vrednici de dispreţuit. Cînd în jurul meu sînt atîţi oşteni cutezători ar fi o ruşine să le vorbesc acestor viteji de haita de tîlhari. Scoateţi corăbiile pe mare. Iar ţie, Ali Hasan, îţi spun : nu tu vei fi căpetenia corăbiei în luptă ci eu însumi.

Duseră cu toţii mîna dreaptă la ochiul drept, răspunzînd într-un glas :

— *Ceaşm,* mărite han !

Albastrul văzduhului se schimbase acum într-un vioriu tulbure. Zornăindu-şi lanţurile ancorelor de fier, corăbiile se îmbulzeau la ieşirea spre mare, îndreptîndu-se spre întinderile albastre care căpătau nuanţe verzui în apropierea ţărmului. Pe corăbii se auzea strigătul de luare aminte :

— *Habardor !*[2]

[1] În numele lui Allah, cel milostiv şi îndurător (pers.).

[2] Păzea !

3

Razin stătea în picioare la prora unei luntri cu vîslaşi, îmbrăcat cu caftanul său negru, cu mîna stîngă sprijinită în şold, depărtînd pulpana caftanului cu baltagul ascuţit, cu coadă lungă, pe care-l ţinea în dreapta. Vîslaşii aproape că nu mai lopătau ; cei mai mulţi puseseră mîna pe săneţe şi pe securi, aşteptînd clipa cînd urmau să deschidă focul şi să dea năvală. O corabie străină, naltă, se apropia încet cu pînzele ridicate ; bordul ei negru lucea, bătînd în albastru.

Deodată răsună glasul cel cumplit :

— Tunari, puneţi foc la fitiluri !...

Răspunzînd poruncii lui Razin, de pe corăbiile rînduite pe mare în chip de pană, bubuiră tunurile, stîrnind un vuiet ce se răsfrînse peste ape :

— *Sarîn na chiciku* [1], daţi năvală asupra corăbiilor !

— Allah !

— Vom birui, *inşalla !*

— Despicaţi-le fundurile !...

Pe întinderile albastre se iviră fără zgomot nişte lotci negre, ca nişte rechini cu spinările roşcate, alcătuite din cuşme zaporojene. Lotcile se opriră cu boturile în pîntecele umflate ale corăbiilor vrăjmaşe şi securile începură să lucreze ; în lumina gălbuie a zorilor, cazacii, cu scurtele lor albastre, începură să pătrundă înlăuntrul corăbiilor prin spărturile făcute în carene. În jur vuiau bocănituri, bubuituri, zornăit de lanţuri la cîrmele corăbiilor şi strigătele :

— Daţi-le la cap călăfătuitorilor vrăjmaşi !

— Puneţi foc la iarba de puşcă !...

— Alelei, şoimani ! Ţineţi lotcile strîns lipite de corăbii !

De-a lungul întregului şir de vase, plutea încet luntrea de luptă în care se afla hatmanul. Oamenii lui Razin agăţară cu căngile corăbiile persieneşti. La cîrma luntrii hatmanului, printre săneţele întinse, se zărea făptura lui Serebreakov, aplecată din mijloc, cu cuşma roşcată pe cap. Esaulul urmărea cu luare aminte lupta de pe corăbii, căutînd căpeteniile ; cînd

[1] Faimosul strigăt al războinicilor de pe Volga, prin care „Sarîn" — sărăcimea — era chemată să dea năvală.

zărea cîte una, își lipea obrazul de săneața ce-i venea la îndemînă ; scăpărau două flăcări : una îi lumina fața, cealaltă zbucnea la capătul țevii și arareori un cerchez semeț ori vreun persian nu erau scoși din luptă, căci plumbii esaulului își nimereau ținta fără greș.

— Bine, Ivan !...

Serebreakov arunca în luntre săneața descărcată și punea mîna pe alta. Un streliț stătea pe fundul luntrii, și încărca sănețele.

— Le vin eu de hac, tătucule, mutrelor boite, îi stîrpesc ca pe niște gîndaci...

— Halal să-ți fie !...

Între corăbiile asupra cărora dădeau năvală cazacii se strecura o luntre, răsărind cînd pe o parte, cînd pe alta. În botul luntrii, cu o făclie aprinsă într-o mînă și o cange scurtă într-alta, cu cercelul din ureche scînteindu-i scurt la cotituri, se zărea ba aici, ba acolo, făptura lui Seriojka, iar glasul său tăios răzbea printre împușcături și răcnete ca scrîșnetul unui cuțit, pe fier :

— Zvîrliți foc în pîntecele galerelor... Foc ! !

— Am auzit !...

— Pune foc, esaule !

— Hai, arde-v-ar focul, scrum să vă faceți !

4

Careva strigă la urechea fostului sotnic Mokeev care dormea dus.

— Scoală, Mokeevna !

Bubuitura unui tun cutremură văzduhul.

Mokeev se ridică în capul oaselor.

— Măi, ce mai trăgeai la aghioase ! Se isprăvea lupta și tu tot dormeai !

— Nu te mai repezi în ajutor, capră, că de acu al nostru e lupul ! îl liniști un glas.

La cîrmă se vedeau două capete : al unui cazac voinic cu caftan albastru și al lui Grigori Rudakov, cu părul cărunt, fără căciulă ; vîntul zburda în pletele sure ale bătrînului.

— Cîrmeşte, cazacule, strigă el ajutorului său, clătinînd din cap bătrîneşte, dar cu semeţie.

Rudakov îşi căuta pe dibuite armele, simţind că îi vuieşte, îi detună, îi bubuie capul. Săneaţa şi securea erau alături de el. Îşi pipăi paftaua de la piept, dăruită de Razin, şi se mai linişti. Puse mîna pe secure şi se ridică în picioare.

Zorile îşi întinseseră brocartul peste valurile albastre. Rudakov păşi pe lîngă vîslaşi care-şi dezmorţeau umerii şi braţele. Capetele lor abureau, rubaştele negre, ude, li se lipiseră de trup. Cîngile de abordaj, ruginite, muşcaseră adînc în lemnul corăbiilor mari. Şiragul vaselor abordate părea un balaur : unele erau aplecate pe o rînă, catargele înclinate se proţăpeau de o parte şi de alta. Jupanele albastre năvăliră prin spărturile din bordurile corăbiilor. Pe cele care erau încă tefere, catargele se înălţau falnice cu podoaba multicoloră a flamurilor de mătase, cu izvoadele slovelor necunoscute. Lui Mokeev i se părea că nu oamenii, ci însuşi văzduhul vioriu, aurit de revărsarea zorilor, răcnea într-un glas :

— Neceai !...

— Daţi-le la cap !...

Licăreau văpăi şi luminiţe, vuiau pîrîiturile şi detunăturile atît de binecunoscute ale săneţelor, iar jos, chiar la luciul apei, bocăneau loviturile securilor, trosnea lemnul fărîmat.

— Le scufundă ? Aha, le sparg fundurile !

Cam buimac, dar legănîndu-se liniştit, ca de obicei, de pe un picior pe altul, din pricina valurilor, esaulul înainta ca o fiară mătăhăloasă ce se apropie de vînatul doborît. Se căţără pe cîrma naltă a unei corăbii străine şi dădu cu ochii de cazacii încăieraţi cu kizilbaşii.

— Ehei, Donule liniştit !

— *Bismillahi rahmani rahim !...*

— Să-ţi sar în ajutor ?

De jos, de la luciul apei, zbucni glasul lui Seriojka :

— Arzi, lua-te-ar dracu !...

În fundul corăbiei se auzi o bubuitură cumplită : frînturi de lemn... ancore şi verigi de lanţuri zburară în văzduh. Încetinind lupta, persienii săriră pe altă corabie. Cîţiva căzură în apă.

— Omorîţi-i pe călăfătuitori !

— Mai puneţi foc la iarba de puşcă! răsună glasul lui Seriojka.

— *Ia alla!* [1]

— *Ia!* [2]

— Ei, parascovenia mă-si, am scăpat lupta, dormind!

Agăţîndu-se cu securea de o cîrmă naltă cu podoabe polelite, Mokeev se căţără pe altă corabie. Pe punte, verde ca un gîndac mare, cu capul roşcat, încins peste caftanul scurt cu un brîu roşu, în care erau vîrîte pistoalele, Lazunka sărea de la un catarg la altul, trăgînd fără să ţintească: plumbul repezit de arma lui nimerea fără greş în capul persienilor, pe sub coifurile lor misiuriene.

Mai către proră, un persian nalt, cu barba boită, striga ceva oamenilor săi, vînturîndu-şi iataganul şi arătînd spre Lazunka, vădit mînios că persienii se fereau de împuşcături:

— *Pedar suhtă!* [3]

— Nu vezi că arde?... Ei, îţi arăt eu ţie! Şi Mokeev se repezi spre persian.

— Pedar... apucă să mai strige acesta şi în aceeaşi clipă căzu ţeapăn, la trei paşi de Mokeev. Plumbul lui Lazunka îi zburase coiful, zdrobindu-i ţeasta.

— Straşnic trage, al naibii!

Păşind peste leşul persianului, Mokeev sări pe altă corabie.

— Am dormit prea mult!

De sub punte, în stînga lui, răsări pe neaşteptate un muntean cu căciulă miţoasă. Ochii lui scînteiau. Detună un foc de pistol. Mokeev simţi o lovitură în piept; nimerind în ceva tare, plumbul ricoşă, şuierînd subţirel.

— *Pedar suhtă!* Oţelul iataganului luci în mîna gălbuie a cerchezului.

Mokeev îl doborî scurt, dintr-un salt, lovind aprig cu tăişul securii. Porni mai departe, fără a privi la picioare, zăngănindu-şi potcoavele şi lunecînd prin sînge.

Munteanul zăcea pe punte, zvîcnind din picioare; mai tresăreau încă vîrfurile arămii ale încălţeilor, dar capul, din care ţîşniseră sînge şi creier, era spintecat în două.

[1] O, Doamne! (pers.).

[2] E de rău! (pers.).

[3] Tatăl tău a ars în focul iadului (înjurătură murdară).

— Unde s-or mai bate ? ! Mokeev făcu încă un pas şi se opri, aplecîndu-se din şale după obiceiul lui, cu mîinile la spate. De-a curmezişul punţii, cu braţele date în lături, ca după chef, zăcea Cernoiareţ : părul său bălai era năclăit de sînge, o dîră roşie şiroia pieziş pe chipul lui voios.

— A pierit asemenea mîndreţe de flăcău !... Of, diavolilor !...

— Nimiciţi totul, şoimanilor !

Glasul răsună deasupra întinderilor verzui, răspîndind scîntei umede şi drept răspuns la strigătul hatmanului se înteţiră şi mai mult trosnetele, zăngănitul săbiilor şi mirosul mării amestecat cu cel al sîngelui.

— *Ihtiat cun,* sultanu-i Ghilean ! [1]

— Mai sîntem încă în viaţă, *inşalla !*

— Ia, mărite han !

Mokeev prindea aceste vorbe străine, repezite, păşind pe puntea corăbiei plină de leşurile cazacilor, peste trupurile moi ale ucişilor. Trecu prin faţa chioşcului din lemn de palmier... La prora se băteau cazacii şi streliţii.

Acolo, aproape de pintenul poleit al corăbiei, înconjurat de luptători pletoşi, cu coifuri, ţinînd piept năvălitorilor şi lovind la rîndul său, se bătea cu oamenii lui Razin un bărbat cu barba neagră, în veşmînt albastru. Sub veşmîntul albastru zuruia o za strălucitoare. Cazacii se dădeau înapoi în faţa săbiei sale încovoiate, de sub care ţîşnea sîngele. Mîneca albastră, plină de sînge a luptătorului, era udă pînă la cot.

— *Alla, aşref-i Iran !* [2]

— Ia lăsaţi-mă pe mine, băieţi ! strigă Mokeev ridicînd securea : Na, plăcintă din cuptor !...

Sabia oşteanului cu barba neagră, fărîmată, zumzăi subţirel, şi crîmpeiele ei sclipitoare căzură în mare.

— Ne vii cam rar în ospeţie ! Na, satură-te !...

Încă o lovitură, tăioasă, nimicitoare ca un fulger. Verigile zalelor ţîşniră ca o flacără de sub veşmîntul albastru. Coiful argintiu căzu pe spate ; bărbosul se înmuie dintr-o dată, sîngele udă veşmîntul albastru văzînd cu ochii, înnegrindu-l, iar trupul se despică în două, de la umărul stîng şi pînă la brîu.

[1] Teme-te, stăpîn al Ghileanului (pers.).

[2] Pentru Dumnezeu, nobila Persie ! (pers.).

— *Ia alla!...*

— Luminatul han !...

Mokeev sudui straşnic şi porni îndărăt. În faţa lui, cerchezii îşi lepădau mantiile şi se aruncau în mare, iar cazacii îi căsăpeau cu săbiile. Mokeev se îndreptă spre pupa corăbiei unde nu mai era nimeni, în afară de oamenii lui Razin, vii şi morţi. Apa acoperea încet-încet punţile corăbiilor.

— Lua-te-ar dracul de beţiv ! Ai pierdut vremea trăgînd la aghioase şi n-ai ştiut să-l aperi pe Cernoiareţ.

Mokeev zvîrli securea. În jur, unii încă alergau de colo-colo, zbierînd. Undeva se auzi o vorbă străină :

— *Inşalla !*

Ai lui strigau :

— Cine o mai fi şi ăsta ? E tot numai culori, ca un cucoş !

— O fi fratele hanului, ori-fi-su ! Mai ştii ?

— Dar hanul ?

— Pe han l-a spintecat Petra Mokeev pînă la călcîie !

— Nici n-a văzut lupta ! Cum să-l ucidă pe han ? Minciuni !

— Noi am scăpat teferi, dar Voloţki şi Cernoiareţ au pierit...

— Nu poţi tăia pîinea, frate, fără să rămînă firimituri !

— Hei, Petruha ! Tot trăgînd la aghioase ai pierdut doi esauli...

Prin văzduh răsună ca un tunet :

— Şoimanilor ! Încărcaţi în lotci prada şi prinşii.

— Auzi-i-im...

— Ascultaţi porunca ! Căraţi avuţiile hanului din chioşcul de pe corabie...

— Frumoasă corăbioară ! Bu-nă, n-am ce zice !

Larma luptei se ogoise. Acum se auzea clipocitul valurilor.

Prin pîclă, dinspre ţărmul ce se ghicea gălbui în depărtare, veneau adieri piperate, miresme ale unor verdeţuri necunoscute. Apa scînteia, rostogolindu-şi undele verzui.

— Ehei, frate ! Aici ţi-ar fi drag să şi mori, nu-i ca la Moscova... o mîndreţe...

ÎN PERSIA

1

Un omuleţ roşcovan, cu plete lungi şi bărbuţă ascuţită, roşie ca focul, cu un caftan în dungi, albe şi cenuşii, neîncins, cu o cruce de aramă ascunsă sub rubaşca de cit cutreiera bazarurile, pieţele şi cafenelele Isfahanului, din zori şi pînă în noapte. Întîlnindu-se cu persienii cunoscuţi, le striga voios, cu un zîmbet ştrengăresc pe faţa-i pistruiată, fluturîndu-şi scufia albastră de catifea :

— *Salam aleikum* [1]. Şi fără să mai asculte răspunsul la binețele lui se amesteca în mulţimea din jur, sporovăind pretutindeni curgător în graiul persienesc ; uneori vorbea arăbeşte, şi după ce înşira pe nărăsuflate vreo rugăciune musulmană, scuipa pe furiş şi-şi zicea în sinea lui :

— Ptiu, ieşi-ţi-ar un buboi pe limbă, Gavriuşka !

De n-ar fi fost nelipsitul lui caftan rusesc şi scufia moscovită, pe care persienii le cunoşteau de multă vreme ca şi ciubotele roşcate de safian în locul *malecilor* [2] cu botul retezat, cum se purta în Isfahan, judecînd după graiul pe care-l vorbea fără greş drumeţul acesta sprinten ca titirezul, oricine l-ar fi putut lua drept persian, deşi semăna prea puţin cu ei la făptura sa şuie, ca de cocoşel. În faţa puţinelor paraclise pravoslavnice, roşcovanul bătea cucernic mătănii, aprindea lumînări şi, cerînd de la vreun monah oloi de candelă, îşi

[1] Bună ziua ! (In mai multe limbi orientale).
[2] Încălţăminte persană.

ungea cu el palmele şi părul. După înfăţişare, părea om blajin, cam tîmp. Numai ochii negri, de şobolan, aşezaţi aproape unul de altul, priveau sfredelitor, oglindind în străfundul lor viclenia. Rîdea mereu, rotindu-şi privirile de colo-colo. Neguţătorii persieni, aşezaţi lîngă tarabele lor, şuguiau cu el şi-i dădeau cu dragă inimă narghileaua lor ca să pufăie şi el din ea olecuţă, căci le cunoştea zicalele şi rugăciunile...

Ajungînd în hărmălaia şi zarva bazarului, unde nu se mai auzea nimic, afară de strigătele cărăuşilor care mînau harabalele cu boi ori cămilele încărcate cu samare, zbierînd fără încetare cît îi ţinea gura : *„Habardor !“*, roşcatul suia scările de piatră, întortocheate, unde mirosea a usturoi, a lămîie şi năduşeală, intra în dughenele de piatră cu pereţii zugrăviţi în culori vii, unde se făceau cerneluri, sipete şi se vindeau cărţi, cotrobăia printre bucoavnele arăbeşti şi persieneşti, fiind ademenit mai cu seamă de cele „franţuzeşti, cu poze“, şi se tocmea, rostind într-una : *„Bisior hub !“*

Trecînd prin zăduful pieţei încinse, pe ulicioarele colbuite, roşcatul urca la deal ori cobora la vale, unde, pretutindeni, la catul de sus al caselor de piatră cu acoperişuri teşite se aflau latrine, anume prevăzute pentru trecători, de unde scîrna curgea de-a curmezişul uliţei, amestecîndu-se cu praful : abia în zori, grădinarii veneau să adune acest pămînt îngrăşat. Roşcatul glumea, păşind peste muşte bîzîitoare şi băltoace împuţite :

— Se vede treaba că i-a iubit Allah pe păgîni, de-şi deşeartă ei pîntecele tocmai din vîrful clopotniţei ! Apoi, furişînd în jur o privire, adăuga, fără greş : De-aia au şi ei spurcata lor de credinţă...

Cînd trecea vreo persiană cu feregea şi şalvari, se lua după dînsa, întrebîndu-se în gînd :

— „Poate-oi izbuti să intru cu ea în vorbă !“

Luîndu-şi scufia din cap şi domolindu-şi scînteierea ochilor de şobolan de pe chipul său sfrijit, îi spunea răspicat :

— *Kurbanet şavam* [1]

Furişînd spre el o privire pe sub feregea, persiana îi răspundea :

[1] Sînt victima ta (pers.).

— În lături, ghiaure!

Şi roşcatul o lăsa în pace, mormăind :

— Hei, păgîne, Gavriuşka sin Koleşnikov, n-ai tu parte să frămînţi trup de femeie!

După ce se întuneca, obosit de atîta alergătură încoace şi încolo, roşcatul intra în cocioaba de piatră unde se adăpostea. În faţa ferestruicii fără geamuri şi fără cercevele, doar cu o perdeluţă albastră de nanghin, trasă într-o parte, pusese în loc de masă, o ladă mare şi netedă şi, lîngă ea, un scăunel de abanos. Se aşeza pe dibuite pe scăunel, îşi căuta tutunul, şi începea să pufăie dintr-o lulea cu cap de mistreţ, tot sugîndu-i încetişor imameaua. Faţa lui, atît de nepăsătoare peste zi, se schimba deodată, de parcă acum, tot pufăind din lulea, roşcovanul căuta să-şi amintească tot ce văzuse în ziua aceea. După ce isprăvea de fumat, scuipa gros pe pardoseala de piatră, apoi căuta în ladă, luînd din ea cîteva foi de hîrtie lipite unele de altele, scotea călimara de aramă, pana de gîscă şi le punea pe masă. Scăpărînd pe întuneric cu amnarul, aprindea două lumînări, uneori chiar un opaiţ cu oloi şi se apuca să scrie despre toate cele văzute şi auzite în cetatea de scaun a şahului Abbas.

În ziua aceea, aflase ca totdeauna, de la Pricazul Trebu-rilor Tainice cum că un crîşmar şi ajutoarele acestuia se îndreptau de la Curtea neguţătorească către Astrahan, spre a primi de la împărăţie banii care nu i se plătiseră pe deplin pentru nişte marfă. Punîndu-şi deoparte luleaua, roşcovanul îşi aţinti ochii pătrunzători pe hîrtie, iar mîna lui uscăţivă începu să alerge pe foi, cu mişcări ce vădeau o îndelungă deprindere. Scria la Moscova cu privire la o treabă ce nu suferea zăbavă :

„Mă perpelesc aici tot aşteptînd, binefăcătorul meu, luminate dregător al stăpînirii, Ivan Petrovici, dar deocamdată n-au sosit trimişii tîlharilor la măria sa şahul Abbas şi pare-se că nu vor sosi curînd, căci şahul Abbas nu se află la Isfahan şi, pare-mi-se că aceasta o ştiu şi tîlharii. Am auzit de la localnici — căci pricep bine graiul persienesc, cum că Stenka Razin şi cu cîrdaşii lui ar cutreiera după pradă pe malurile Ghileanului, ivindu-se ba într-un loc, ba într-altul... pe unde li se pare lor că ar găsi ceva de jefuit. Eu mă străduiesc din răsputeri să dau cu ochii de ei, iar de vor veni, mă voi alătura

lor, îmbiindu-i să le slujesc ca tîlmaci. Altminteri nu pot răzbi pînă la şah. Cu ei laolaltă însă, nădăjduiesc să ajung la şah şi să-i spun veştile trimise de măritul nostru stăpîn, precum mi-ai poruncit domnia ta, prea milostive boier, căci pentru a-l sluji pe măria sa, sînt gata să-mi pun şi capul pe butuc. Ca să nu irosesc însă vremea de pomană, aşijderea după porunca domniei tale, boier Ivan Petrovici, mă îndeletnicesc pînă una alta cu trebi mărunte. Am trecut şi astăzi, eu, sluga domniei tale, pe la cei de la Pricazul de taină, care adună mărfuri de la Kizîlbaş pentru vistieria ţarului, şi m-am uitat prin sineturile lor, dar stolnicul Feodor Miloslavski m-a suduit ca pe un om de rînd ce sînt, deşi-s totodată sluga domniei tale, boierule, precum şi a ţarului, iar cînd i-am arătat, boierule, hîrtia domniei tale cea tainică, te-a suduit şi pe domnia ta, prea milostive, bătînd din picior şi strigînd cum că dînsul: „Este cumnat al ţarului şi nu se teme de nimeni, iar iscoadelor o să le rupă spinarea!" Eu însă nu prea m-am speriat de aceasta şi i-am întrebat pe crîşmarii care au fost trimişi dimpreună cu cneazul Feodor, anume pe Vaska Stepanov şi pe unul ce ţinea crîşmă aici, la Isfahan, unul de pe Terek, şi ei, temîndu-se de numele măritului ţar şi de hîrtia cea tainică a domniei-tale, au mărturisit cum că, atunci cînd erau în trecere prin aşezarea Tevriz, la Kromsarai li s-au furat din prăvălie nişte mărfuri ruseşti şi anume:

„Întîi: burţi de samur de trei ori patruzeci de bucăţi a cîte şapte ruble fiecare, cu totul 21 de ruble.

„Al doilea: de şase ori cîte patruzeci de bucăţi a cîte şase ruble, cu totul 36 de ruble.

„Al treilea: de unsprezece ori cîte patruzeci de bucăţi a cîte cinci ruble, cu totul 55 de ruble.

„Al patrulea: de şase ori cîte patruzeci de bucăţi, a cîte patru ruble, cu totul 24 de ruble.

„Iar hoţul cel ce a furat marfa a fost prins la Kromsarai şi dus, dimpreună cu marfa furată, la *daraga* [1] din bazar, iar după aducerea acelui tîlhar, crîşmarii Vaska Stepanov şi cu Mitka Iakovlev, înfăţişîndu-se înaintea hanului şi a altor dregători din Tevriz, s-au închinat, rugîndu-l să se caute acele burţi de samur şi, în urma rugăminţii lor, s-au făcut cercetări

[1] Daraga — şeful poliţiei din piaţă.

şi s-a găsit marfa la acel hoţ şi li s-a dat crîşmarilor numai jumătate din de opt ori patruzeci, la preţ de cîte trei ruble şi jumătate.

„Iar paguba pricinuită prin lipsa de grijă a acelor slujitori, măritului nostru stăpîn şi ţar Alexei Mihailovici, oblăduitor a toată Rusia, Mare, Mică şi Albă, se ridică la una sută douăzeci şi două de ruble.

„Şi mai au acei slujitori şi alte metehne, prea milostive boier Ivan Petrovici, dar deocamdată nu am aflat încă toate de-a fir a păr, însă mă voi strădui să aflu tot prin orice mijloace. Şi mi-au spus crîşmarii cum că „atunci cînd s-au furat burţile de samur la Kromsarai, erau ameţiţi foarte de vinul de Tevriz, care vin le-a fost dat de către stolnicul Feodor Miloslavski, drept răsplată pentru plocon". Nu am aflat încă ce plocon i-au adus, însă voi afla.

„Prea milostive boier, orice veste aş afla cu privire la tîlhari, ţi-o trimit fără zăbavă, numai să găsesc pe cineva care pleacă la Moscova. De asemeni ştiu că domnia ta doreşti mult să afli de Kizîlbaşi, de obiceiurile lor şi de credinţa lor păgînească, despre dobitoacele de pe aici, cît şi despre veşmintele şi cealmalele lor ; despre toate acestea îţi voi scrie altădată, osebit. Simbria ce mi-aţi statornicit-o domnia ta şi cu măritul nostru ţar, mi-a fost plătită de către Pricazul de taină sub iscălitură : cinci ruble, zece altîni şi trei parale.

„Să nu te mîniezi, prea milostive boier, că n-am aflat încă totul ! Aceasta îmi cere multă osteneală şi bătaie de cap. Logofeţel şi slugă a domniei tale, prea milostive boier Ivan Petrovici.

Gavriuşka Matveev sin Kuretnikov, zis în treburile cele de taină, Kolesnikov".

2

Razin bea în tăcere. În afară de Lazunka, nu cuteza nimeni să se apropie de el, nici măcar Seriojka : chiar acesta, aruncînd de departe cîte o privire hatmanului, îl ocolea. Pe corăbii se şoptea :

— Cumplit mai e mîhnit tătucul de pieirea lui Voloţki şi a lui Cernoiareţ.

Necruţător faţă de ceilalţi, Razin se purta totdeauna blajin cu Lazunka, ascultînd de vorba lui, uneori chiar la beţie.

— Mai lasă băutura, tătucule !

— Ehei ! Am venit la afurisitul de kizîlbaş, după aur, dar sufletul meu simte că aici îmi voi pierde podoabele. Vezi tu, Lazunka : mi-au căzut în mare două nestemate, două adamante !

— Of, tătucule, mai ai destui viteji !

Scrîşnind din dinţi, Razin coborî în cala corăbiei sale de hatman ; bea, dormea şi iar se apuca de băut, fără să mai deschidă nici ferestruicile înguste spre mare, fără să aprindă luminările. Uneori, beat peste măsură, cu ochii sălbatici aţintiţi undeva în gol, scotea pistolul din buzunarul şalvarilor roşii şi trăgea în pereţii calei. Ricoşînd, glonţul bătea darabana în butoaie şi bărdace.

— Sus e marea, soarele, vîntul. Du-te de te mai răcoreşte puţin, tătucule !

— La dracu, Lazunka, pe întuneric parcă ţi se mai luminează sufletul... Ivan, Ivan ! Mihailov...

La cîrma corăbiei pufăiau din lulele doi bătrîni cărunţi : Ivan Serebreakov şi Grigori Rudakov.

— Mult mai bea hatmanul !

— Aşa-s cei din neamul lui, răspunse Rudakov, şi, cu gîndul la vremurile de odinioară, adaugă : Timoşa Razea obişnuia să bea mult, mult, o, cu mult mai mult decît alţii ! Uneori, mîhnit de moarte, îşi lăsa capul în piept, iar dacă-l întrebai : „Ce-i cu tine cazacule ?“ Răspundea : „Hei, flăcăule, am o inimă largă, tocmai de aceea şi simte atît de amarnic durerea oamenilor...“

Corăbiile pluteau încet în văzul ţărmului, întorcîndu-se către ostrovul Cecina. La prora, în locul hatmanului, stătea Seriojka, cercetînd cu privirea ţărmurile, satele şi tîrgurile, şi le întipărea parcă în minte. Pe ţărm treceau călare, pe cămilele lor de povară, neguţătorii cu marfă. Cazacii spuneau :

— Ce-ar fi să dăm iama, să ne repezim în ei şi să jefuim mărfurile văpsiţilor ?

— Nu prea sînt de-ăi văpsiţi, mai mult îs lezghini.

Seriojka auzea spusele lor, tăcea însă, cu privirea ageră aţintită în zări.

În aşezările care se perindau prin faţa lor, larma din tîrguri se auzea atît de tare, încît uneori acoperea clipocitul apei mării, răgetul cămilelor şi ţipetele sfredelitoare ale măgarilor. Pe înserat cînd larma se mai ogoia, din vîrful minaretelor răsunau vorbele monotone, tărăgănate ale vreunui muezin şi i se zărea silueta, cu cealma şi cu barba ridicată spre cer :

— *Nă deir molla azanvaahti !...* [1]

Dimineaţa, corăbiile trecură încet prin faţa unei aşezări mari. Totul se zărea limpede, desluşit ; era un oraş alb, zidit din piatră albă. Un turn se cufunda pe jumătate în apa mării ; în spatele lui, începînd chiar din marginea apei, se vedeau, în picioare ori căzute într-o rînă, lespezi mari cu slove săpate în piatră dar nimeni nu putea desluşi ce anume scria pe ele : acolo fusese un vechi cimitir creştin. Despărţite cu cîte un zid de piatră, se zăreau lespezile de pe mormintele musulmanilor, şi nişte stîlpi de piatră strîmbi, năpădiţi de muşchi, cu turbane de piatră în vîrf. Dincolo de cimitir, se afla o moschee cenuşie, iar mai departe, oraşul era străbătut de-a curmezişul de un zid, după care urcau la deal, pe povîrniş, case albe cu acoperişuri teşite. În fundul uliţelor înguste era încă un zid alb, ce se ridica tot de-a curmezişul. Dincolo de el, casele oraşului se căţărau pe coastă spre munte. Pe munţi se profilau două turnuri albe. Pe piscuri se zărea gheaţă. Învălmăşindu-se printre culmile întunecate, norii se învolburau cîrlionţaţi, alungaţi de vînt.

Aplecat înainte, cu căciula zaporojană dată pe ceafă, ochii de vultur ai lui Seriojka cercetau pînă hăt departe uliţele aşezării albe. În urma lui, pe punte, se auzi zăngănit de potcoave şi paşii lenevoşi ai unui om care-şi tîrîia picioarele. Un glas tună :

— Ia priveşte, hatmane !

Seriojka se întoarse. Esaulul Piotr Mokeev îşi arăta pieptul :

— Priveşte : tătucul mi-a dat o jucărie de aur...

[1] Vă chem.

— Ştiu, Petra ! Dacă rîvneşti la cinul de hatman, ia-l, ţi-l las fără o vorbă. Ia-ţi-l în primire sănătos ! Ce zici ? Asta vrei tu ?

Seriojka se cufundă din nou în cercetarea aşezării.

— Geaba vorbeşti aşa, hatmane.

— Cum adică ?

— Uită-te mai bine ! Diavolul cela pletos m-a nimerit cu pistolul drept în podoaba asta, primită de la hatman, de i-a stricat toate izvoadele... Dar l-am pălit şi eu o dată cu securea...

— L-ai pălit o dată zici ? Doar atît ?

— L-am răpus, lua-l-ar naiba. Darul hatmanului mi l-a stricat însă afurisitul, de nu-l mai pot drege cîtu-i lumea.

— Ho, buiacule ! Dacă nu nimerea paftaua, te lovea în piept ca pe Voloţki.

— Poate că nu mă lovea... Vezi că eu dormeam atunci şi am alergat tîrziu la luptă.. Doar pe el l-am tăiat, cel cu barba neagră, pătat pe mutră, apoi de necaz am zvîrlit securea, că nu mai aveam cu cine să mă bat...

— L-ai ucis chiar pe hanul Ghileanului, de aia se şi cuvine să fii mai slăvit ca toţi : era ostaş viteaz şi a răpus mulţi de-ai noştri !

— Nu umblu după slavă ! Dar ce zici, n-o fi supărat pe mine hatmanul că m-am îmbătat atunci şi am dormit dus ?

— Ne-am bătut toţi şi fiecare a avut parte să lupte cît de cît... Tu, cum am zis, mai mult ca oricare. Ei, auzi ? Eşti cam zărghit ! Hai, pleacă de aici — nu faci decît să mă zăpăceşti la cap.

— Uite că nu plec ! Ascultă, hatmane ! Eu nu-s mulţumit de cît am luptat şi mă bate gîndul : ce ar fi să cucerim tîrguşorul ăsta şi să-l facem una cu pămîntul ? Aş face orice, ca să-i fiu pe plac lui Timofeevici ! Ce zici ? Hai, Sergheiuşko ! Avem băieţi buni. Cu prilejul ăsta mai punem mîna şi pe niscai băutură, căci cumîcii sînt pe aproape... Am făcut cale-întoarsă de la Ghilean, iar muntenii ăştia nu se poate să nu aibă băutură. Dacă-s mahomedani, ei înşişi nu beau, dar vinul îl ţin pentru neguţători...

— Mă munceşte şi pe mine acelaşi gînd, Petra, dar mi-e cam teamă : să nu se supere cumva tătucul... Zicea cum că ar

vrea să i se închine şahului, iar aşezarea asta tot a şahului este şi localnicii-s persieni.

— Ei, asta-i bună : să ne închinăm satanei ! Şahul e în mare prieteşug cu Moscova, la Isfahan tot timpul se îmbulzesc boieri şi iscoade... Nu ne e dat să trăim în pace cu şahul ! Ţine minte vorba mea.

— Şi totuşi, cum să pornim noi la luptă fără tătucul ! Şi zău că tare aş avea poftă, dar nu m-aş duce la el. Doarme şi bea într-una.

— De ce să se supere ? Lasă, Sergheiuşko ! Dacă-i găsim vreo jucărioară în tîrg, uită mai uşor de moartea esaulilor, iar ce jucărie poate fi mai bună decît vreo muiere din cele ce-om prinde ? Nu scap eu prada asta, îmi pun capul că n-o scap ! Ia gîndeşte-te : o aşezare străină-i ca un tîlhar : dacă focului n-ai ce să-i iei, la un tîlhar, chiar dacă nu găseşti nimic de furat, tot s-o afla vreo căciulă, fie şi de bogdaproste. Ce zici, pornim ?

În urechea lui Seriojka scînteia cercelul. Dădu cu căciula de puntea vasului şi strigă rînjind :

— Hai să pornim !

— Hei, băieţi !

De la o corabie la alta tobele începură să răpăie...

3

Seara, focurile din aşezare începură să se stingă. O pulbere argintie plutea peste casele năruite. Din toată aşezarea albă nu mai rămăseseră decît zidurile care o străbăteau de-a curmezişul, lespezile de pe morminte şi trei turnuri : cel cufundat în apă, celelalte două, de la poalele munţilor şi moscheea. Cazacii cărau spre corăbii, pe punţi de scînduri aruncate către mal, boccele cu mătăsuri, covoare făcute sul, vase de argint şi de aramă. Rostogoleau balerci cu vin şi butoaie cu apă de băut. Culorile albastre, cenuşii şi zmeurii, ale caftanelor, mai stinse acum la căderea nopţii, erau înviorate cînd şi cînd de lucirea dinţilor descoperiţi de rînjete voioase, de strălucirea aurului şi a nestematelor.

La cîrmă, ca şi mai înainte, pufăiau din lulele doi voinici cărunţi care nu luaseră parte la jaf: Serebreakov şi Rudakov:

— Apa să ne fi dus oare spre ostrovul Cecina? întrebă Serebreakov. Cînd o porunci hatmanul cel nou — atunci pornim...

— Straşnic am mai jefuit aşezarea!...

— Bine că ne-am făcut rost de băutură — încolo, ducă-se dracului!

Seriojka stătea în adumbrirea viorie la prora corăbiei şi glasul lui spinteca răsunător zările:

— Hei, muierile prinse să nu le legaţi. Doar bărbaţii!

— Sînt printre ei şi unii ce-şi fac semnul crucii, hatmane!

— Pe cei ce-s creştini să nu-i năpăstuiţi, fraţilor!

— Care se supune, nu-i facem nimic!

Dinspre mal strigă un glas gros:

— Măi flăcăi, aruncaţi-mi o bîrnă!...

— Era Piotr Mokeev. Stătea în picioare, ţinînd în mîna lui vînjoasă, făcut sul, un covor de Faragan, strălucitor în lumina lunii.

— Nu cumva ai pus mîna pe vreo pasăre măiastră în colivie de aramă?

— Ai orbul găinilor?! Cam mare-i pasărea mea măiastră! Nu vezi că în covorul ăsta am o muiere!?

— Măi băieţi, îs cam putrede punţile voastre, aruncaţi o bîrnă...

— Atîrnă greu alifantul! Puneţi-i încă o punte.

— Hei, pune mîna, ajută-mă!

Aruncară spre mal nişte bîrne groase. Corabia tremură: Mokeev încălecase bordul!

Fără a trece covorul în mîna cealaltă, dîndu-i la o parte doar un colţ, voinicul se apropie de Seriojka:

— Ia priveşte, hatmane!

Seriojka aruncă o privire şi scoase un şuier de uimire:

— E straşnică, Petra!

În covor era înfăşurată o femeie aproape goală. Două cozi şerpuiau de sus în jos peste trupul ei gingaş, dăltuit parcă. Pe braţul său drept, mătăsos, de la încheietura mîinii şi pînă la cot, strălucea o brăţară. Într-o nară a nasului subţire tre-

mura un inel de aur cu o piatră albă. Clătinînd din cap, femeia îngîna printre lacrimi :

— Zeineb, Zeineb, ia, Zeineb !

— L-o fi strigînd pe bărbatu-său ?

— Lasă, Petra, ne spune tîlmaciul pe cine strigă... Lua-te-ar naiba, unde-ai pus mîna pe minunăţia asta ?

— Ho ! Să vezi, hatmane ; cum am prins de veste că o tulise pe o cămilă, m-am şi năpustit cu gînd să-i aduc o mîngîiere lui Timofeici. O ţineam din răsputeri — nişte bărboşi i-au smuls chiar vălul de pe cap. Mă gîndeam că-s mulţi la număr. Mai veneau în goană şi alţii, cu săbii ascuţite şi cu zale. M-am năpustit asupra lor, care cum nu s-a dat în lături, a picat trăsnit ! Mi-am rupt securea în şalele lor — am întors-o şi am început să-i pălesc cu muchea, apoi am lepădat-o şi am lovit mai departe cu ce găseam la îndemînă. Pînă la urmă, am luat ce-am vrut... M-au cam zgîriat un pic, dar n-are nimic !

— Bine, foarte bine !

Seriojka se sui şi mai sus pe prora corăbiei şi dădu glas :

— Moş Grigori ! Întoarce corăbiile îndărăt spre Ghilean !

— Am înţeles, hatmane !

— Hei, cazaci ! Întoarceţi corăbiile !

Aşezarea învăluită în pîclă, în pulbere şi în fumul focurilor, împrăştiate de vîntul ce adia dinspre văile munţilor, părea un uriaş rug stins. Deasupra dărîmăturilor se înălţau, singuratice, turnurile cele albe ce păreau verzui în lumina lunii, şi moscheea cenuşie. Din vîrful unuia din turnurile cele depărtate, careva strigă :

— *Serkeş !*

— *Azer, azer* [1] *!* i se răspunse de jos.

Printre dărîmături zbucnea cînd şi cînd cîte o flacără. Un glas se tînguia undeva :

— *Serba-a-z şahseven !* [2]

Sus în munţi, deasupra turnurilor, gheaţa strălucea tot mai tare, de parcă o mînă nevăzută turna încet argint viu

[1] Foc.
[2] Ostaşule, ce-l iubeşti pe şah ! (pers.).

peste uriaşele creste. Printre dărîmăturile de jos se mai auzi o dată desluşit un geamăt acoperind vuietul stins al mării :

— *Vai, astvade !*[1]

4

Se întuneca. Logofeţelul cel roşcovan, aruncînd ca de obicei priviri furişe în toate părţile, se îndreptă spre porţile de la palatul şahului trecînd pe lîngă nişte tunuri mari, trîntite pe pămînt. Roşcovanul rînji, mîngîind ţevile tunurilor.

— Mare lucru nu faci cu ele, că-s pline de pămînt. De ce oare or sta aici trîntite, fără pături, pradă ruginii ?

Dincolo de poartă, unul mai înalt ca altul, se vedeau nedesluşit în umbrele înserării, palatele soliilor şi ale neguţătorilor, aşa-zisele „palate de sfat“ zugrăvite cu aur. În dosul lor, dincolo de lungul gang al porţilor mari, boltite, se întindeau grădinile dinspre care se auzea clipocit de havuzuri ; adierile răcoroase aduceau cu ele miresme de flori. La poarta de la intrare cu arcadă aurită şi cu citate din coran, scrise cu albastru pe fond auriu, stăteau de pază două căpetenii de oaste, de sarbazi, din straja palatului, cu zale de argint şi cu iatagane. De o parte şi de alta a porţii, era rînduită straja de cinste. Alături, pe nişte socluri de marmoră, în buhurdare rotunde, meşteşugit împletite din alamă, ardeau opaiţe pline cu oloi, cu feştile de bumbac. În lumina opaiţelor, zalele argintii ale străjerilor păreau aurii pe umerii lor. Cu capetele lor bărboase şi oacheşe, date pe spate, neclintite, lucind ca bronzul pe umerii obrajilor ieşiţi în afară, străjerii păreau nişte statui monumentale.

Roşcatul strecură o privire furişă spre făpturile înalte ale persienilor, zicîndu-şi în gînd : „Parcă ar fi idoli de aramă scoşi din pămînt ! Or fi bei de-ai şahului !“, apoi îşi văzu de drum grăbit, ca să scape de privirile aspre, neclintite, ale străjerilor.

Se apropie de o geamie albastră, cu pilaştrii împestriţaţi de aurul unor versete din Coran. Partea de sus a geamiei,

[1] O, Doamne ! (armen.)

urcînd în trepte, se pierdea în văzduhul siniliu. La uşa geamiei, în partea dreaptă, era aşternut pe jos un covor de *Şusteri* [1] roşu închis, cu izvoade nemeşteşugite. În cele patru colţuri ale covorului ardeau, pe blide de lut, nişte opaiţe cu oloi şi aerul neclintit mirosea a ars şi a colb. În capătul cel mai depărtat al covorului, cu spatele la geamie, şedea un mulah foarte bătrîn, sur, cu cealma albă, mare. În spatele lui, către colţurile covorului, de o parte şi de alta, erau doi grămătici, cu mantii de culoarea nisipului, puse pe umeri peste halatele albastre : unul cu o *ammama* [2] albă de cărturar, celălalt cu cealma de un verde viu. De covor se apropiau cuviincioşi bărbaţi cu mantii vişinii şi cu halate închise la culoare, fiecare ţinînd de mînă cîte o femeie cu feregea, ce părea albă în adumbririle înserării. Perechile îngenuncheau una după alta pe nisip, căutînd să nu atingă covorul. Cînd se lăsau în genunchi, soţul şi soţia se ţineau de mîini dar cînd se ridicau îşi dădeau drumul. Bărbatul rostea :

— *Bismillahi rahmani...*

— *Rahim !* adăuga mulahul, fără a deschide ochii.

— Părinte, cea care a îngenuncheat aici, alături de mine, nu-mi mai este femeie.

— Nu aveţi urmaşi ?

— Nu am copii de la ea, părinte.

— *Bismillahi rahmani...* rostea şi femeia.

— *...rahim !* adăuga mula, fără a deschide ochii.

— Omul care se află aici nu mai este dorit de mine, vreau să-mi caut alt soţ...

— N-ai copii de la el ?

— Nu, părinte ! Nu iubeşte femei, iubeşte băieţi...

Deschizînd ochii nemişcaţi, mulahul rostea cu asprime :

— După legea lăsată de profet, pentru a dovedi păcatele bărbatului e nevoie de cinci martori drept-credincioşi. Fără de acest lucru, cuvintele tale sînt minciuni. Teme-te ! Tăcea cîteva clipe, apoi închidea din nou ochii şi rostea liniştit : *Bismillahi rahmani rahim !* Cînd bărbatul şi femeia plecau de acasă, cînd nu se mai întîlneau noaptea şi nu mai împărtăşeau bucuriile aşternutului lor, atunci se duceau la geamie,

[1] Covoare ieftine, numite astfel după localitatea în care sînt lucrate.

[2] Ammama — cealma albă mai lată ca cele obişnuite, purtată de învăţaţi.

plăteau amîndoi *„iek abasi"* [1] pentru împodobirea mormintelor strămoșilor măreţului și atotputernicului șah Abbas și de atunci încolo nu mai aveau nimic unul cu celălalt, erau despărțiți.

Soţii care voiau să se despartă se ridicau din genunchi. Bărbatul plătea grămăticului cu cealma de cărturar, femeia, celui așezat la stînga mulahului, care purta cealma verde.

— La noi, la Moscova, pentru o treabă ca asta, ţi-ai toci trei rînduri de pingele și tot n-ai scoate-o la capăt! își zise în gînd roșcatul. Dornic să urmărească mai departe tipicul despărțeniei la persieni, roșcovanul se trase mai la o parte, dar tocmai atunci de după colțul geamiei se ivi din întunericul viorіu în lumina gălbuie a opaițelor, un om cu straie persienești. Roșcovanul văzu ridicîndu-se spre el niște ochi cunoscuţi. Omul, cîrn și bărbos, pășea grăbit înspre piaţa unde se afla palatul șahului.

— Stai, *pădăr săg* [2] *!*, strigă roșcovanul, amestecînd vorbele persienești cu cele rusești. Ajungîndu-l din urmă, îl prinse de poala mantiei. Tu ești, Akim Mitrici ?

— E semn rău cînd îţi iese în cale un roșcovan în fapt de seară ! De unde-mi vii, șobolan moscovit ?

— Doar n-oi fi căzut din cer... am venit cu o corabie.

— Nu se știe încă cine dintre noi doi e pui de căţea ! Îmi vine să cred, Gavriușka, că tu ești acela !

— Ia te uită ce te-ai supărat ! Mi-a scăpat vorba asta cu gîndul la kizîlbași !

— Ţi-a mai scăpat cîte o vorbă și altă dată, cu privire la mine, bunăoară cum că diacul Akim Mitrev de la Pricazul Soliilor ar fi fost zvîrlit taman în Volga !

— Mă ponegrești, Akim Mitrici, mă juruiesc pe Sfînta Treime !

— Nu te mai jurui pe cele sfinte ! Nu-i nici o supărare, căci Volga-i a tuturor...

— Hai la o cafenea. Mare cinste-i pentru un logofeţel să stea de vorbă cu un diac de la Moscova.

[1] iek abasi — un abasi (1 tuman = 50 abasi).
[2] pădăr săg — pui de căţea (pers.).

— Fost-a el de la Moscova, dar din mila boierului Puşkin şi a logofeţelului Gavriuşka, acum e diac al stolnicului Daskov de la Simbirsk.

— Ştiu tot! Au nu eşti tu cel ce n-a trecut numele de botez şi cel după tată al ţarului, într-un ucaz cu privire la tîlhari?

— Ia mai duceţi-vă naibii cu toţii, cu numele tatălui cu tot!

— Chiar toţi, Akim Mitrici?

— Da, toţi, se oţărî cîrnul.

— Chiar şi măritul nostru ţar?

— Chiar şi măritul ţar, stăpînitorul a toată Rusia cea albă şi cea mică, ca şi patriarhul şi grangurii de boieri şi toţi diavolii aceştia burduhănoşi.

— Vai de mine, Akim Mitrici, te-ai spurcat de tot de cînd stai aici la Isfahan!

— Atunci de ce umbli să legi prieteşug cu spurcaţii, şobolanule?

Furişîndu-şi repede privirile prin întuneric, roşcovanul rîse:

— Da tare necăjit mai eşti! Să ştii că şi mie, văzînd cum merge treaba aici, îmi vine să ocărăsc Moscova de mama focului.

— Şi pe ţar?

— Şi pe măritul nostru stăpîn!

— Dar pe patriarh?

— Şi pe patriarh pentru că pune zăbale credinţei şi pentru tot felul de strîmbătăţi bisericeşti!

— Dacă-i aşa, să mergem la o cafenea, că tare-mi mai este dor să aud vorba noastră, rusească!

— Asta trebuia să o spui mai demult, Akimuşka! Ce să ne mai mustrăm unul pe altul?

— Că bine zici!

Cafeneaua era încăpătoare, cu acoperişul împodobit, sprijinit de stîlpi, împrejmuită cu un gărduleţ de şipci vopsite. La intrare, pe un covoraş, şedea cu picioarele încrucişate stăpînul cafenelei, cu o tipsie de aramă la picioare şi cu narghileaua între genunchi. Păşind pragul cafenelei, roşcovanul şi prietenul său rostiră într-un glas:

— *Salam aleikum!*

— *Va aleikum asseliam!*

— De ce oare se plătește astăzi *du șai*[1] ?

Stăpînul cafenelei scoase din gură ciubucul narghilelei și plescăi din limbă.

— Doi băieți frumos avem, băieți noi... Frumos bacea!

În mijlocul cafenelei era un havuz din piatră albă și stropii împrăștiați de el răcoreau aerul înăbușitor. În jurul lui, pe covoare roșii de bumbac, ședeau și alți persieni pufăind din narghilele. Aproape de grilajele din afară, licăreau niște opaițe în suluri de fier împletit. În jurul havuzului dănțuiau băiețași de treisprezece-paisprezece ani cu straiele împodobite cu fluturași, cu chipuri drăgălașe de fetițe, cu cealmale de mătase albastră cusute cu fir, înzorzonați cu zurgălăi, cu dairele și cu brațele goale pînă la umăr, împodobite cu brățări. În loc de șalvari, de la brîu în jos goliciunea le era acoperită de pene albastre și galbene și de beteală strălucitoare. Lunecau ușor pe covoare, tropăind măruntel cu picioarele oacheșe. În vîltoarea dansului penele se învolburau, prin fața ochilor scăpărau funduletele negricioase. Cîte unul din persieni, scuipînd din gură ciubucul narghilelei, rînjea la ei, bătînd din palme :

— *Seg!*[2]

Din întunericul uliței, prin zăbrelele cafenelii priveau din toate părțile chipuri bărboase, se zăreau cealmale verzi, azurii, mai rar cîte una albă, luxoasă, de ammam învățat. Cele albe erau puține printre cele verzi și albăstrii. Cînd dansatorii fluturau în jurul lor penele colorate, de la brîu, din uliță izbucneau strigăte :

— *Azer! Azer!*[3]

— Vai!

Iar cînd băieții, apucîndu-se de mîini, se legănau lin, unduios, în scînteieri de beteală, de trupuri oacheșe și brățări, în mulțime — ici, colo, dincolo — se stîrnea un murmur :

— *Ab!*[4]

Picioarele lor oacheșe și zvelte, ca ale fetițelor, se mișcau fără ostoire, jocul lor părînd tot mai mult al unor fete. Fumul

[1] Șai, monedă egală cu un sfert de abasi ; du — două.

[2] Cîine — aici însă admirativ, drăgăstos (pers.).

[3] Azer — foc (pers.).

[4] Ab — apă (pers.).

narghilelelor era tot mai des, plutind în văzduh, cu luciri plumburii, fiind alungat de răcoarea havuzului dincolo de împrejmuire, undeva spre depărtările întunecate.

— Bun ar fi un pocal de vin, Akim Mitrici !

— Nu zic ba, mi-ar plăcea şi mie, dar împopoţonat cum sînt, te pomeneşti că nu ne dă.

— Ne dau ei, diavolii căniţi.

— Ai noştri, de la Moscova, îs şi mai răi, Gavriuşka !

— Răi or fi, dar îs ai noştri !...

Cerură o carafă de vin. Stăpînul, de la intrarea cafenelei, se uită lung la cei doi muşterii moscoviţi, apoi făcu un semn cu mîna. Băiatul puse pe masă carafa şi spuse :

— Jupînul întreabă dacă sînteţi amîndoi ghiauri ori vre-unul din voi e drept-credincios ?

— Spune-i, drăguţule, că sîntem moscoviţi ! Iacătă, dînsul vrea să meargă în hagialîc la Mecca să se facă drept-credincios, zise roşcovanul, arătîndu-şi prietenul, apoi adăugă ruseşte : Ce te-a apucat, Akim Mitrici, de te-ai înveşmîntat persieneşte ?

— Ei, am şi eu socotelile mele...

— Cînd ne-om întoarce la Moscova o să purtăm caftane de cit, aşa-i ?

— N-ai decît să porţi ! Eu mă simt bine în şalvari şi cu cealma.

— Oare nu ţi-e dor de-acasă chiar de loc ?

— Ian ascultă măi ochi de şobolan ! Nu ştii oare ? Dacă mă întorc la Moscova, nimeresc de-a dreptul în piaţa Ivanova, pe capra de lîngă palatul Granovitaia, iar ţarul, de la fereastra lui, o să-mi privească şezutul ! Mare-i cinstea să-l vezi pe ţar, dar cu ochii, nu cu dosul... Aici omul e slobod, nu te opreşte nimeni să treci la ce credinţă vrei, să ceteşti orice bucoavnă care-ţi cade în mînă. Dar la Moscova ?

— Mda... nu prea ceteşti tu ceasloave, te pomeneşti că te-ar mai scoate şi iritic, şi de... te-ar cam arde pe rug.

— Încaltea, aici nu ţi se cere decît să fii *şahseven* [1], să-ţi faci rugăciunile de dimineaţă şi de seară, să ştii pe de rost două-trei şiruri din Coran, iar încolo nu eşti nevoit să te ploconeşti în faţa nici unui diavol...

[1] Şahseven — credincios al şahului.

— Dar dacă n-ai ieşit în întîmpinarea şahului, îţi spintecă maţele pe medean şi te aruncă la cîini, aşa-i ?

— Ţi-am mai spus că trebuie să fii *şahseven!* Iar dacă eşti aşa ceva, de ce să nu ieşi în întîmpinarea lui de două-trei ori pe an ? Abia mai vezi şi tu lumea.

— Altminterea, cum o mai duci tu, Akimuşko ?

Fostul diac se moleşise de băutură, dar tot n-avea încă încredere în logofeţel :

— Nu cumva eşti trimes să iscodeşti aci, Gavriuşka ? Boierul Puşkin e viclean ca satana, nu căta că arată ca un urs : ştie să-şi aleagă slujitori ageri la iscodeală, iar în vremurile de azi iscoadele se înmulţesc ca ciupercile.

— Nu-s iscoadă — am primit o sarcină tainică — ţin socoteala mărfurilor ţarului...

— Nu pot suferi iscoadele ! O iscoadă-i ca şi o muiere curvară — iscodeala-i tot curvăsărie.

Fostul diac nu băgă de seamă strîmbătura roşcovanului.

— Ei, eu o duc binişor. Aici n-am nevoie de ştiinţa mea de diac. Fac negoţ cu robi. Nu vii pînă la mine ?

— Cum nu, drăguţule, viu bucuros ! încuviinţă numaidecît roşcatul.

Fulgere mici brăzdau văzduhul negru, parcă ar fi fost aninate înaintea ochilor nişte năvoade de argint : pretutindeni zburau licurici mari. Trecură prin faţa cafenelelor şi prăvăliilor. În piaţa palatului şahului ardeau opaiţe şi făclii, în lumina cărora trebăluiau nişte bărboşi ; unii împrăştiau pe caldarîm nisip şi pietriş, alţii îl stropeau cu apă şi-l bătătoreau.

— Să nu stîrnească colbul caii ?

— Da... să nu mai fie colb în văzduh. Cînd iese şahul în piaţă, ca să ia parte la serbări, băieţii de prin cafenele sînt chemaţi să joace înaintea lui, să zvîrle în văzduh focuri bengale din silitră... Muzicile mugesc ca vacile, trîmbiţele sună...

— N-am mai văzut pînă acum aşa ceva, Akimuşko !

— O să trăieşti şi-o să vezi...

Pe uliţele înguste, dînd uneori peste bălegar moale, prin întunericul parcă şi mai negru ca de obicei din pricina mulţimii licuricilor zburători, ajunseră la poarta unei case cu un singur cat, cu coperiş teşit. În casă ardeau cîteva opaiţe. Ferestrele erau deschise. Cînd intrau în casă, licuricii se stin-

geau, şi după ce ieşeau din nou în uliţă, luminau mai stins multă vreme, pierzîndu-şi strălucirea dinainte. În tinda strîmtă de piatră, într-un colţ, ardea o făclie, pe perete scria în graiul persienesc : „Cel ce păşeşte în casa noastră găseşte aici bucurie". Casa nu era încuiată. În încăperea în care pătrundeai de-a dreptul din tindă, erau aşternute pe jos covoare „şusteri" roşii, iar pe pereţii albi atîrnau nişte biciuşti ; tot acolo, aninate de cîrlige, erau hangere şi junghere mai mari, mai mici, mai multe într-un toc, strălucind în lumina opaiţelor aşezate de-a lungul pereţilor în blide de lut. Tot pe pereţi erau fel de fel de cleşti, mari şi mici, precum şi mănunchiuri de ace de os. Prin colţuri, alături de opaiţele negre, cioplite, aşezate pe taburele, erau şi nişte damigene pline cu licori albastre şi trandafirii.

— Nu cumva eşti vraci, Akimuşko ?

— Sînt... Însă nu caut decît un singur loc femeiesc.

— Ce fel de loc ?

— Prea mă descoşi ! De nu-mi era dor de cele de acasă, din Rusia, nu-ţi arătam niciodată casa mea, Gavriuşka.

— Iar te-ai oţărît ? Aşa-i felul meu, vreau să le ştiu pe toate.

Trecură în odaia de alături. Aici, pe nişte covoare „şusteri" tot atît de viu colorate, pe perine cu feţe pestriţe, murdare, aruncate în neorînduială, printre narghilelele fumegătoare şi opaiţele aprinse lîngă perete, şedeau nişte fetişcane de vreo zece-unsprezece ani.

Unele culcate, în cămăşuţe albe, scurte, îşi legănau picioruşele goale, pufăind din narghilele, altele se jucau cu cîrpe, răsucindu-le în chip de păpuşi, altele, sărind pe perine şi pe covor, scoteau ţipete ascuţite prinzînd licuricii care intrau pe geam, zburînd. Două fetişcane oacheşe zădărau un papagal verde dintr-o colivie de aramă, aşezată într-un colţ pe un taburet de lemn, nelăsîndu-l de loc să aţipească, atingîndu-l cu o pană peste ochi. Pasărea, căutînd să prindă pana cu ciocul, striga mînios apăsînd pe r :

— *Pe-eder suhtă !*

Fetiţele rîdeau gutural de înjurăturile păsării. La intrarea stăpînului, însoţit de un străin, aruncară în grabă pernele, toate pe un rînd, şi-şi îngropară în ele, ca la poruncă, obrajii, scoţînd la vedere ca la vreo cincisprezece funduleţe slăbuţe.

— Iată, oaspe scump, aici-s toate avuţiile mele.

— Să fii sănătos, Akimușko, dar puteai să le înveți, pe lîngă toate astea, să spună într-un glas cîte o *sura* musulmană ! rîse roșcovanul.

Diacul cel cîrn nu luă pildă de la el. Dădu roată cu ochii spre toate fetele culcate pe perine și spuse uneia din ele :

— Adu apă !

Fetișcana se rostogoli de pe perine, o zbughi ca o sfîrlează afară și aduse în fugă o stacană cu apă.

— Spală-te ! porunci stăpînul casei.

Și adăugă, tot în limba persană, dînd din mînă :

— Cîntați !

Îl trase pe roșcat de mîneca straiului și-i spuse în graiul moscovit :

— Așează-te jos, Gavriuha !

Plecîndu-se spre podea, roșcatul bombăni :

— Of, of, of ! Ai ajuns și tu ca păgînii, Akim Mitrici : nici tu masă, nici tu laviță, nici tu icoane, nu știi încotro să-ți întorci ochii !

Stăpînul casei împinse spre el o narghilea cu puțin jeratic într-o felegeană :

— Pufăie, frățioare, să-ți mai dregi gîtlejul !

De undeva răsăriră doi persieni bătrîni, care, pesemne, așteptaseră să se înapoieze acasă vînzătorul de roabe. Purtau mantii vișinii, fără mîneci și halate înguste, de culoarea nisipului, încinse cu brîie verzi cu ciucuri, de sub care se vedeau șalvari albi vrîstați, coborînd pînă jos, peste niște papuci cu vîrful bont.

— *Salam aleikum !*

— *Va aleikum asseleam !*

Apucînd de mînă două codane oacheșe, începură tocmeala Trăgînd din narghilea, fără a-și întoarce capul spre bătrîni fostul diac rosti :

— *Djinsă !* [1]

— *Să tuman !* [2]

— *Ceahar tuman* ! [3]

— *Bisior hub — să* ! [4]

[1] E marfă bună.
[2] Trei tumani.
[3] Patru tumani.
[4] Foarte bine — trei.

— *Să tuman...*

Fetițele strecurau sperioase priviri spre bătrînii cei bărboși. De după brîul verde, lat, al unuia din ei ieșeau prăselele galbene, strălucitoare ale pumnalului, celălalt avea, vîrît în brîu aidoma cu al celui dintîi, mînerul unui pistol. După încheierea tîrgului, unul din bătrîni se aprbpie din nou de fetița, căreia îi dăduse drumul la mînă în timpul tocmelii, îi ridică în cap poalele cămășuicii scurte, îi cercetă din ochi trupșorul și-i spuse ceva încet celui cîrn. Stăpînul roabelor dădu din cap, luă fetița de mînă și trecu, împreună cu ea, în încăperea de alături, unde se aflau aninate de pereți, niște pumnale. Cînd ieșiră de acolo, fetița plîngea.

— Ia aici niște helva, mănîncă ! îi spuse bătrînul, apoi întrebă : E bună acum ?

— Bună de pat ! răspunse gazda.

Mestecînd dulciul cel lipicios, fetița nici nu putea să țipe ; numai suspina și se ghemuia, mișcîndu-și picioarele. Bătrînii plătiră banii și plecară, luînd cu ei cele două fetițe, dintre care una avea cămașa însîngerată.

Punîndu-și bine arginții, gazda îi petrecu pe cumpărători pînă în tindă. Cînd se întoarse, roșcatul îl întîmpină cu vorbele :

— Acu știu, Akimușko, ce fel de vraci ești tu !

— Pufăie, șobolanul naibii !

— Sînt sătul de pufăit. Dar știi ceva : împrumută-mi o fetișcană, ți-o dau înapoi repede ! După cum văd, ăsta ți-e negoțul...

— Ți-am mai spus eu, ce mai vrei ? Am încercat să vînd bacea, că sînt la preț, dar vezi că băieții sînt mai greu de prins, cînd cu iureșul, dar cu fetele merge mai ușor... Da ce-ți trebuie fată ?

— Aici e o țară tare afurisită, muieri stricate nu găsești, mai de loc, iar diavolul poftelor trupești îmi tot dă ghes.

— La ce bun le-ar trebui persienilor muieri stricate ? Doar ai văzut și tu cu ochii tăi, lîngă geamia șahului, cum învoiește keișa despărțenia soților, ca celor ce au trăit cu femeia lor cel puțin o jumătate de an... Tare-mi plac mie rînduielile de-aici : totul se face și ușor și repede ! Nimeni nu-și încuie casa, căci hoți nu prea sînt, iar dacă se nimerește să fie prins

unul, s-a isprăvit cu el ! Pe medeanul cel vechi, unde se vînd lemnele, călăul îl răstoarnă cu capul peste genunchii săi, își vîră degetele în nările lui și — haț ! — îi retează gîtul... Vrei să vinzi pradă ? N-ai decît. Iar la Moscova sînt fel și fel de ucazuri ale țarului. Stai puțin : fata costă bani ! N-ai văzut cît au plătit persienii pentru cele două ? Dacă ar fi să socotim în bani moscoviți — face cît o sută cincizeci de ruble !

— Fetele costă parale ! Eu am cumpărat cu preț mare marfa asta de la Baku, de la tîlharii lui Stenka Razin...

— L-ai văzut și pe Stenka ?

— Pe el nu, dar erau niște cazaci de-ai lui și un esaul. Am căutat eu să-l văd măcar cu coada ochiului, dar n-am izbutit... Esaulul era un vlăjgan de la Moscova, unul Cikmaz — cică ar fi fost streliț... Strașnic flăcău !

— Cam unde crezi tu să se afle acum tîlharii ?

— Pentru ce vrei să știi ?

— Cînd ne-om întoarce pe mare, n-aș vrea să dăm peste ei, că-i de rău !

— Lumea zice că ar fi pornit-o înapoi, spre Terek...

— Așa-a, au pornit-o înapoi și au cucerit Derbentul... Ei, fata nu ți-o cer de tot, doar pentru o noapte...

— Oricum mi-ai cere-o, nu ți-o dau pe veresie !

— Al naibii om ești ! Dar știi tu ce ucazuri a dat țarul cu privire la robi ?

— Mi-am însemnat tot, încă de pe vremea cînd lucram la Pricazul soliilor, ho, ho ! Ucazul acela, îl vezi unde l-am atîrnat, ca să fie pentru ținere de minte ?... Îl cetesc chizîlbașilor, le tălmăcesc persienilor opreliștile moscovite, căci grozav sînt ocărîți țarul și cu boierii... Nu știai oare ? Cetește !

Roșcatul se ridică în picioare și cercetă pereții din ochi. Apropiindu-se de unul din ei, cu un opaiț aprins, ceti cu glas tare slovele mari scrise pe o foaie galbenă, lipită din bucăți, cum se obișnuia la Moscova :

„A se porunci cu toată strășnicia ca în curtea casei în care stă solul șahului să nu intre nici un fel de oameni de prin țări străine, să nu aducă nici un fel de mărfuri oprite ori păsări, nici șoimi, nici ereți, nici ulii albi, să nu aducă robi iasîr tătărăști nici botezați, nici nebotezați, neveste, fete ori băieți ; nici slujbașii ruși ori alți locuitori să nu se ducă la oamenii șahului ori ai soliilor, să nu bea vin nici tutun, să nu cumpere

nici să bea pe degeaba, iar oamenii soliilor să nu ţină zi şi noapte focuri aprinse în curte“.

— Ştii ceva, Akim Mitrici ?

— Ce anume, Gavriuşka ?

— Asta e o poruncă tainică, dată unei căpetenii a streliţilor, iar tu ceteşti porunca asta tainică oamenilor şahului şi prin aceasta stîrneşti zîzanie între măria sa şahul şi măritul nostru ţar ! Acum să-mi dai fata fără multă vorbă, altminteri te pîrăsc boierilor celor mari şi măritului nostru ţar !

— Tacă-ţi gura spurcată, fiu de căţea !

— Am zis să-mi dai fata, fără multă vorbă, că de nu, te ponegresc pe lîngă boierii cei mari, îi aduc la cunoştinţă însăşi măriei sale ţarul !

— Aşadar, eşti o iscoadă !

— Ei şi ce dacă sînt ?

— Piei, satană ! Unde mi-au fost minţile de-am adus lupul în staulul oilor şi pe deasupra l-am şi omenit ?... Ei, dacă mi-am greşit socoteala, hai să ne tocmim. Atîta numai că ţi-ai cam dat cinstea de ruşine, căci chiar dacă faci un legămînt, tot nu-l ţii.

— Dacă-mi dai o fată, mi-l ţin ! Juruiesc pe Sfînta Treime !

— Alege-ţi una şi cară-te !

Roşcatul îşi alese o codană cu părul bălai care vorbea ruseşte.

— Pe asta o iau ! Iar cînd ţi-o aduc, fă rost de vin, să-mi dai să beau ; să fie şi tutun.

— Uite, vezi, am zis eu că n-ai obraz : s-ar cuveni să-mi plăteşti marfa !

— Iar tu ar trebui să mă plăteşti pentru tăcerea mea şi vînzarea ta faţă de măritul nostru ţar !

Roşcatul porni cu fetiţa spre ieşire, dar se opri în tindă.

— Ce mai vrei ?

— Apoi să vezi. S-o fi atins puţin cu jungheraşul după credinţa ta !

— Lasă că nu eşti încă bătrîn, te descurci tu şi fără ajutorul meu.

Roşcatul ieşi din casă tiptil, cu fereală. Fostul diac îşi zise :

— La ce dracu m-am încurcat cu el ? Parcă poate să mă ajungă aici mînia ţarului ori a boierilor ? — la naiba !

Rînji, boţindu-şi mustăţile sub năsucul cîrn, apoi se repezi la fereastra deschisă şi strigă :

— Ascultă, Gavriuşka !

— Ei ? răsună din întuneric glasul acestuia.

— Să ştii că după legile şahului, dacă fata moare ori păţeşte ceva, mă ţin de capul tău, şi atunci îşi vîră călăul degetele în nara ta !

— Al naibii mai eşti ! E miezul nopţii, iar tu mă tot ţii de vorbă.

Roşcatul se întoarse şi împinse peste prag fetiţa care se scutură, bucuroasă, ca o păsărică aşezată pe pervaz.

Plecînd, roşcatul bombănea :

— Nu prea-i pe placul meu... doar nu-i femeie, ci copil !

Aplecat peste fereastră, cîrnul asculta paşii lui Kolesnikov. Din umbra nopţii se iviră, trecînd prin faţa casei două umbre întunecate, cu mantăi scurte ; o licărire de lulea aprinsă lumină un chip ascuţit, o pană albă pe o pălărie neagră.

„Poate vor să intre la mine nemţii ? Or fi vorbind despre tîrg ?" Fostul diac lucrase la Pricazul Soliilor şi ştia nemţeşte.

Unul dintre nemţi spuse, încetinindu-şi mersul ca să-şi aprindă luleaua :

— Ist wohl der Armenier reicher als der Perser ? [1]

Celălalt îi răspunse :

— Der Perser im Handel kommt gegen den nicht auf ! [2]

„Toată lumea ştie că armeanul e mai şmecher decît persianul şi nu-i chiar atît de leneş... Persienilor le place să doarmă mult alături de neveste !"

Cîrnul se depărtă de fereastră. Avutul său dormea pe perine. Se culcă şi el printre fetiţe. Mai trase un fum, se mai gîndi, ce se gîndi, apoi într-un tîrziu, stinse opaiţele şi închise ferestrele, zicîndu-şi în gînd : „Mai umblă încă frigurile !" Trase în jos cămăşuţele suflecate ale copiliţelor, le înveli cu covorul, aşezîndu-le mai bine pe perine şi făcu peste ele semnul crucii.

„Boierii tăi nu-mi pot face nimic, şobolanule. Ştiu eu să-mi păzesc pielea. O să-mi schimb numele şi-mi fac rost de neveste cîte vreau. Şahul nu-i vinde pe drept-credincioşi, aşa că poţi să te dai cu capul de pereţi !"

[1] Este oare armeanul mai bogat decît persanul ? (germ.).

[2] În comerţ, persanul nu-i rezistă. (germ.).

5

Roşcatul intră în cuşca sa de piatră şi se aşeză la fereastră. Fără să aprindă lumina, scoase pe dibuite hîrtie, o pană, cerneală şi începu să pufăie. Cuşca lui de piatră se înălţa deasupra coperişurilor teşite. Casa pe care se ridica era aşezată pe un podiş înalt de unde se zărea oraşul, întins la picioarele înălţimii. În vreme ce venea spre casă, luna răsărise într-o parte a cerului, dar era încă ascunsă de crestele munţilor ; acum însă se înălţase şi lumina de-a lungul lor. Razele ei învăluiseră întreaga cetate de scaun a şahului într-o năframă luminoasă. Roşcatul privea acum de sus povîrnişul oraşului, întins ca teaca împodobită a unui uriaş paloş, bătută în adamantele havuzurilor strălucitoare din curţi şi de la cafenele, presărată cu luminiţele răzleţe ale opaiţelor şi făcliilor.

Îi plăcea să privească oraşul. Acesta nu-l lăsa să pătrundă înlăuntrul lui şi tocmai pentru asta îi trezea în suflet imaginile femeilor orientale. Ştia prea bine că nu sînt pentru el.

„Pentru cîrnul de Akimka e tot atît de uşor să se lepede de credinţă, cum ar lepăda o pereche de nădragi. Mie însă nu-mi prieşte ceea ce-i străin..."

În preajma crestei în care se adăpostea, se ridicau nişte porţi înalte cu un orologiu poleit. Ştia că orologiul acela era întors din vreme-n vreme de un meşter din Rusia, că acelaşi meşter aprindea seara şi stingea în zorii zilei lumina din spatele geamului în cămăruţa unde se afla orologiul. Dincolo de porţi se zăreau şirurile multicolore ale tarabelor şi dughenelor neguţătorilor armeni, buhari şi persieni. Şi mai departe, în dreapta şi în stînga, se zăreau coperişurile rotunde ale cafenelelor, cu podoabe aurii şerpuitoare. Acolo unde se terminau cafenelele, ceva mai în faţă, se înălţa un portal arcuit. Nu se zăreau canaturi de poartă, dar de-a curmezişul portalului era întins un lanţ de fier cu luciri sure : lanţul nu îngăduia intrarea călăreţilor în piaţa palatului şahului. Dincolo de piaţă, netedă şi pustie la acel ceas tîrziu al nopţii, o poartă aurită ducea în grădinile şi curţile şahului. La poartă, de o parte şi de alta, luceau zalele beilor de strajă. Săbiile lor, trase din teacă, sclipeau ca turnate din sticlă. De o parte şi de alta a străjerilor se

zăreau pe postamente punctele mari, roşcate, ale făcliilor... Lumina lunii se revărsa tot mai vie. Boarea tulbure argintie care învăluia Isfahanul se destrăma. Scăldîndu-se în havuzurile îmbrăcate în granit şi marmură, razele lunii jucau pe uşi meşteşugit dăltuite, pe arcade zugrăvite, pătînd cu albastru contururile, umezite de pulberea apei, ale platanilor şi chiparoşilor. Pe ulicioarele înguste se întindeau umbre retezate, frînte.

„Ajunge, Gavrilka! să nu-ţi pierzi şi tu minţile în ţara asta păgînească, ca diacul Akimko..."

Roşcatul se foi, îşi scutură luleaua, scoase amnarul, scăpără şi aprinse lumînările. Dar nici aşa, cu lumina aprinsă, nu-l părăseau gîndurile îndărătnice. Iată, lîngă călimară, luminată de făclioara lumînării, o cărţulie arăbească scrisă pe pergament, cetită şi răscetită de el. În ea, un învăţat tîlmaci scrisese în graiul arăbesc învăţături către femeile orientale, tălmăcite dintr-o altă limbă. „Cum să ajungi pururea de neînlocuit pentru domnul şi stăpînul tău şi să-ţi struneşti făptura în aşa fel, încît să aprinzi poftele în sîngele unui bărbat cu mai multe neveste". Cărţulia avea şi poze în culori zugrăvite meşteşugit, ispititoare. Roşcatul îşi aprinse din nou luleaua şi, tot pufăind, gîndi la cele scrise în cărţulie, privind aşezarea din vale. I se năzărea o căsuţă albă cu havuzuri ce răsfrîngeau luciri de adamante şi în căsuţă femei în veşminte subţiri, adunate în jurul unui persian cărunt cu halat de brocart... Fericitul stăpîn a mai multe neveste le cetea învăţăminte „despre desfătările nesfîrşite ale dragostei", plimbîndu-şi degetul peste pozele cele ademenitoare. Ca în vis, întinse mîna spre cărţulia arăbească, ca să mai privească o dată filele ei pline de vrăji, dar una din lumînările aprinse, lipită de masă, căzu atingîndu-i degetele cu flacăra. Îşi trase mîna, mustrîndu-se :

— Aşa-ţi trebuie!... Te ispiteşte diavolul, Gavriuha!

Liniştindu-se puţin, se apucă să scrie :

„Nevestele persienilor, prea milostive boier Ivan Petrovici, umblă în veşminte de cit subţire, iar în picioare au ciorapi de mătase ori de catifea. Fetele şi nevestele poartă şalvari şi cozi lungi pînă la brîu sau chiar pînă la călcîie. Le împletesc cîte două, cîte trei şi patru. Uneori îşi mai împletesc în cozi şi păr străin. Îşi străpung nările cu inele de aur bătute în pietre scumpe şi mărgăritare. Pe dedesubt poartă nădragi

strîmţi. Pieptul, gîtul şi trupul şi-l împodobesc cu şiraguri de mărgăritare."

— Of, nu mă cruţă de loc necuratul, îmi tulbură minţile! Numai la muieri mi-e gîndul. Dar de ce n-am şi eu îndrăzneală? Doar mi-a dat cîrnul fata! Da-i păcat! E copil... Iar păgînilor mult le pasă! Hai să mai scriu şi despre dobitoace.

„Şi are măria sa şahul, prea milostive boier al ţarului Ivan Petrovici, are şahul un tîrg de-i zice Farabat, şi acolo, în acel tîrg, auzit-am cum că-s ţinute în cuşti de fier dobitoacele şahului: elefanţi şi tigri. Iar tigrul este un dobitoc, boierule Ivan Petrovici, mai lung chiar decît leul, iar părul de pe el arată ca argintul întunecat şi e vîrstat şi cu pete negre. Părul lui e scurt, botul ca de motan şi sare întocmai ca o mîţă. Atîta numai că şi săritura lui e tot după mărime: cică poate să sară, prea milostive boier, ca la fo cinci stînjeni. Ca înfăţişare, dobitocul acesta e mare la trup, are picioare scurte, glasul puternic, spăimîntător, iar ghearele, ca de leu."

— Ehei, Gavriuşka, dacă erai la Moscova, pentru o epistolă ca asta te blagosloveau cu harapnicul!...

Se ridică, îşi umplu încă o dată luleaua şi se plimbă îndelung prin odaie, pufăind, apoi împinse la o parte cărţulia arăbească şi o acoperi cu scufia. Trase peste fereastră perdeaua albastră de nanghin, ca să nu năvălească în casă adierile nopţii jilave, aducînd miresmele florilor.

— Asta-i tot! îşi spuse el, şi punînd de o parte foile scrise, alese una curată, se aşeză şi începu cu slove deosebit de mari şi de citeţe:

„Prea milostive boier Ivan Petrovici, îţi trimet această epistolă şi încep prin a spune cum că măria sa şahul s-a întors la Isfahan şi în întîmpinarea lui au ieşit toţi persienii, armenii, grecii, multaneii [1] şi jidovii. Fost-am şi eu întrucît nu poţi să nu te duci, căci te ucid, fără să te mai întrebe de ce credinţă eşti! Iar cetatea Isfahanului este aşezată între munţi, întocmai ca într-o albie de rîu, şi este toată de piatră."

— Uf, n-am început cum trebuie! Ei, nu-i nimic, scriu tot şi văd eu pe urmă dacă-i bine. Deocamdată trebuie să scriu fără zăbavă despre tîlhari...

[1] Multanei — hinduşi (ind.).

„Boierule Ivan Petrovici! Tîlharul de Stenka Razin și cu cîrdașii lui au dărîmat pînă în temelii așezarea măriei sale șahului, Derbeni, iar în acea așezare, precum am auzit de la fugarii veniți de la Derbeni la Isfahan, tîlharii au ucis pe beiul cel mare al șahului Abdulah, dimpreună cu fratele și cu fiul lui, iar pe fata beiului, cu numele de Zeineb, au luat-o roabă. Nu știu dacă șahul a aflat ori ba de acest lucru!... Și încă mai înainte de această tîlhărească ispravă, Stenka Razin cu lotrii lui și cu Sergunka Chiorul, întîlnindu-se pe marea Hvalînului, cu corăbiile hanului de la Ghilean le-au fărîmat și l-au luat rob pe fiul hanului, iar pe han l-au ucis. Au spart toate corăbiile cu securile — doar trei barcaze au scăpat neatinse și încă cu oameni puțini. Și-ți mai spun, milostive boier, că se află aici un diac de pe la Simbirsk, dintre oamenii cneazului stolnic Dașkov, iar acel diac a slujit mai înainte la Pricazul Soliilor la Moscova și din porunca stăpînului nostru, măria sa țarul, a fost trimis la Simbirsk, fără a fi fost bătut cu cnutul, pentru o epistolă prost întocmită... Și tot diacul acela, Akimko Mitrev, a scris o epistolă despre tîlharii lui Stenka Razin din partea stolnicului Dașkov în leatul 175 către măritul nostru stăpîn și în acea epistolă a uitat să scrie numele țarului, cel de botez și cel după tată, fapt pentru care s-a și dat porunca să fie cercetat pentru acea fărădelege și trimis la Moscova. Iar dînsul, ca să scape de bătaie, a fugit în țara șahului și acum face negoț la Isfahan cu roabe — niște fetișcane nevîrstnice. Și-i ocărăște, de ți-e mai mare rușinea să-l asculți, pe măritul nostru țar, precum și pe înaltpreasfințitul patriarh! Și-ți mai spun, boierule Ivan Petrovici, că fugarul cela, tîlharul de diac Akimko, seamănă vrajbă și dihonie între măria sa țarul și marele cneaz a toată Rusia și măria sa șahul. Hoțul acela de Akimko și-a scris o poruncă a țarului către o căpetenie a streliților, i-am uitat numele — unul de l-au pus să stea de strajă pe lîngă curtea solului trimis de șah la Moscova, și acea poruncă, scrisă pe furiș, am văzut-o cu ochii mei: e bătută în cuie pe peretele casei sale de la Isfahan. Tîlharul de Akimko tîlmăcește porunca aceea tainică persienilor, iar păgînii scuipă și cîrtesc împotriva măritului țar a toată Rusia... Pe lîngă alte treburi, arată-mi, milostive boier, cum aș putea mai bine să-l ademenesc ori să-l prind pe tîlharul de Akimka, pentru marile lui fărădelegi aflate de mine!“

6

Pe undele verzui ce răsuflau domol, se legăna corabia de la Ghilean, cucerită de cazaci, înveşmîntată toată numai în covoare. Boarea umedă aducea pe punte adieri sărate. Dinspre mal, cînd adia cîte-o pală de vînt cald, cînd răzbeau pînă la puntea corăbiei miresme pătrunzătoare de leandru. Catargul din mijloc fusese tăiat cu ferăstrăul, peretele din faţă de la chioşcul hanului, care avusese şi o uşă, fusese dat jos, deschizînd o largă privelişte spre punte.

Stricăciunile din colţuri erau acoperite cu covoare. Pe laviţele cele mai apropiate ale vîslaşilor se aşezaseră cîntăreţii cu tobe, domre şi fluiere.

Razin, gătit cu caftan de brocart, îşi înfăşurase cuşma de zaporojan cu un turban albastru ţesut cu fir. Prinţesa persiană fusese gătită de celelalte roabe cu un halat strîns pe trup, descoperit la piept, din mătase albastră cu izvoade aurii ; şalvarii ei roşii erau tot de mătase, iar în picioare purta iminei înfloraţi cu nojiţe din safian şi ciorapi de mătase albaştri. Pe pieptul ei descoperit se răsfăţa un colier meşteşugit lucrat din şiraguri de mărgăritare mari şi din rubine, ce scînteiau pe trupul ei gingaş ca nişte picături de sînge. În clipa cînd fusese adusă în luntre, Razin smulsese şi aruncase feregeaua ei străvezie din filaliu azuriu, descoperindu-i cozile negre, strînse pe cap cu nişte cununiţe şi tichiuţa albastră cusută cu fir, de care erau aninate cîteva agate. Se apropiaseră cu luntrea în care fuseseră aşternute covoare, de corabia hanului. Lopătarii îi ridicaseră şi-i purtaseră pe covoare, lăsîndu-i jos în chioşcul hanului, pe punte. În locul treptelor fărîmate, fuseseră întinse covoare, pînă la peretele din faţă, care se deschidea spre punte.

În locul unde se aşezase prinţesa, de-a stînga hatmanului, fumega o narghilea meşteşugit lucrată, dar tînăra nu se atingea de ea. Razin nu fuma.

La picioarele hatmanului, pe covoare, se aşezaseră Lazunka, Serebreakov şi Grigori Rudakov, amîndoi cărunţi, în capul gol. Hatmanul îl îmbie pe Seriojka să se aşeze de-a dreapta sa. Slugile, cazacii, puseseră dinaintea hatmanului o carafă mare de argint plină cu vin. Lazunka lua din ea vin cu un cău-

şel şi-l turna într-un pocal de aur. Razin bea, scuturîndu-şi mereu de stropi barba creaţă. O cinstea şi pe domniţă, care nu cuteza să se împotrivească : bea însă puţin şi în ochii ei negri sub genele lăsate, licărea o spaimă ascunsă. Din porunca hatmanului, Lazunka turna vin dintr-un butoi şi dădea pocalele esaulilor.

Cel din urmă sosi Piotr Mokeev, care de bucurie se îmbătase dis-de-dimineaţă. Purta o platoşă aurită, primită în dar de la Razin. Se aşeză alături de Rudakov. Platoşa lui arunca în jur licăriri aurii.

— Numai să nu mă strîngi în braţe, cazacule, îi spuse Rudakov.

— Şi dacă te strîng, moşule ?

— Atunci în loc de petrecere mă aşteaptă pieirea ! Şi aşa eşti greu, — darmite cu platoşa — e prăpăd !

— Ho, ho, ho ! rîse esaulul.

— Tare mi-e drag de Petra ! zise Razin. Ai băut tu destul, dar să mai bei încă, întru veselirea domniţei mele, prinsă de tine. În sănătatea ta !

— Apoi, tătucule, de ce n-aş bea ? Mokeev se ridică greoi, zornăindu-şi cătărămile platoşei. Cu pocalul în mînă vărsînd băutura peste capul cărunt al lui Rudakov, strigă : În sănătatea lui Stepan Timofeici ! Pentru bucuria şi desfătarea lui ! Care nu bea, îl zvîrlim în mare...

Închinarea lui fu însoţită de ropotul mărunt al darabanelor, de sunetele trîmbiţelor.

— Opriţi-vă, muzicanţi ! strigă hatmanul. Lazunka, ia cîntă tu ce a scornit capul tău boieresc despre persiana mea. Plecîndu-şi capul în faţa prinţesei, îi întinse pocalul lui ca să soarbă din el, apoi bău şi el.

— N-o să fie prea acătării, tătucule ! Am un glas behăit, ca al ţapului ce paşte iarba.

— Hai, cîntă, ţapule !

Fără să se scoale de pe loc, Lazunka începu încetişor :

Nu mai plînge tu, fată tinerea !
Roabă te-am luat, însă te iubesc,
Vreau să-ţi fac pe plac, vreau să te găsesc
Numa-n serasir, aurit buhur !

Iar pe cap să-ți pun o rețea de fir,
Nestemate-n șir...
Să-mpletești în păr doar mărgăritar,
Peste cozi să-ți pui un zovon de preț.

Lăudară cu toții cîntul.

— Bea, Lazunka, zise Razin și mai cîntă-ne, că-mi place !

Lazunka se ridică în picioare, se plecă în fața hatmanului, goli pocalul, își scutură barba neagră, creață și pletele, apoi începu din nou cu glas scăzut, bătînd măsura cu piciorul :

Gospodină sînt și în casa mea
Toate sînt cu rost, ți-i și drag de ea !
Și-am avut un conci numai catifea
Cu mărgăritar înșirat pe ea.
Subt o laviță din ietac, în colț,
Năzdrăvana mea cloșcă pui a scos.
Puișori micuți ea mi-a fost clocit,
Mărgărintul tot mi l-a ciugulit.
Nu mai am cu ce să mă mai gătesc
Ca să ies în tîrg și să mă fălesc,
Nici tu la ospăț, să mă veselesc.

Hatmanul ar fi vrut să mai cînte Lazunka, dar Mokeev, fără să asculte de nimeni, strigă cît îl ținu gura :

— Beau în sănătatea tătucului nostru și a prințesei din Șemahan !

Razin zbucni în rîs :

— Tare le mai încurcă Petra ! A luat-o roabă la Derbeni și se tot gîndește la Șemaha. Șemaha e sus în munți, esaule.

— Cînd sîntem cu tine, tătucule, nu ne pasă nici de munți. La nevoie, ajungem și pînă la cer !

— Hai să mai bem, Petra !

La cuhnie trebăluia un tînăr cazac, Fedko, flăcăul de la crîșma din Samara. Sub veghea lui îi slujeau pe oaspeți, cazaci, așezați împreună cu cîntăreții pe lavițele vîslașilor și pe punte, la cîrmă, aducîndu-le blide cu fripturi de berbec, gazelă și hălci de mistreț. Gazelele și mistreții fuseseră vînați pe moșiile șahului dintre Ghilean și Farabat. Pe un grind care înainta ca un pinten departe în mare. Razin poruncise să se sape o așezare de bordeie. Acolo rămăseseră la ancoră corăbiile, în afară de cele patru care o însoțeau pe a hatmanului ;

tot acolo ţineau şi robii luaţi de la persieni, ca şi avuţiile prădate de la armeni şi buhari. O bună parte din cazaci rămăsese să păzească aşezarea. Ca hatman peste tabără fusese lăsat esaulul Feodor Suknin din Iaik.

— Aduceţi-mi-l încoa, şoimanilor, pe bătrînul povestitor ! porunci Razin. Să ne cînte despre vremile de demult.

— Hei, moşule !

— Unde o fi Vologjenin ?

— E jos, în cală, doarme !

— Ia mai lăsaţi prostiile, băieţi ! Parcă poate dormi careva în larma asta ?

Dinspre cîrmă se ivi pe punte un bătrîn cărunt, cu caftan lung de cazac şi căciulă de oaie sură, purtînd la subţioară o domră. Se plecă adînc în faţa hatmanului şi, luîndu-şi căciula din cap, începu grăbit :

— Mă închin tătucului nostru hatman, cinstiţilor oaspeţi şi întregii lumi creştine !

Se aşeză pe punte cu faţa spre hatman, îşi pogorî spre strunele domrei ochii care nu mai vedeau prea bine şi începu cu vioiciune :

Ieşit-a ţarul Ivan în cerdac,
Tot trăgînd în grabă de nădragii aurii,
Îşi plimbă privirea peste cei din jur
Şi strigă cu glas spăimîntător :
„Hei, flăcăi voinici, vajnici luptători,
Care vrea a-şi măsura puterea cu cumnatul meu,
Să se bată-n pumni cu cel Kostriuk ?“
Dar nu s-au găsit nici oşteni voinici,
Nici alţi doritori de a se lupta.
Singur a ieşit Potaniuşko cel şchiop,
Un plugar sărman, ţăran cam neghiob,
Vine el şontîc, şontîc, şontîc !
Şchiopătînd mereu, palma streaşină la ochi :
„Să trăieşti, măria ta Ivan Vasilievici !“

— Hei, daţi-i vin bătrînului cîntăreţ !

Îi aduseră un pocal uriaş. Bătrînul se ridică în picioare, bău, îşi şterse barba şi făcu o plecăciune. Apoi se aşeză din nou, îşi struni domra şi cîntă mai departe :

„Porunceşte-mi, Doamne, să mă bat,
Să-mi măsor puterile în luptă cu Kostriuk.
Iar de-o fi să fie să-l înving pe el,
Porunceşte să-l dezbrace de veşmînt...“

— Hei, Fedko, paharnicul meu !

— Aici-s, hatmane !

— Ce laşi lumea fără băutură ? Cînd hatmanii beau, nici cazacii nu trebuie să rămînă de căruţă !

Desfundară într-o clipită poloboacele cu vin şi rachiu, de mult aduse de-a rostogolul. Cazacii şi slujitorii de pe Volga se apropiau, îşi umpleau stacanele şi beau.

Printre cazaci păşea streliţul Cikmaz, nalt, uscăţiv, cu statură de voinic, călăul streliţilor de la Iaik. După el se ţinea scai cazacul Fedka Şpîn, scund, spătos, ars de soare, cu un semn pe frunte.

Beau amîndoi, se îmbrăţişau şi tot vorbeau de una, de alta.

— Aşa, şoimilor ! Îmi place cînd se chefuieşte în lege.

Razin o îmbrăţişa pe persiană binişor, ca pe o jucărie de preţ. Strîngînd-o în braţe, se aprindea din ce în ce mai mult, o trăgea spre el cu braţul său vînjos, îi săruta ochii speriaţi. O săruta pe gură, şi chipul său ars de soare se îmbujoră tot ; o sărută din nou, mişcîndu-i tichiuţa albastră pe creştet şi încurcîndu-şi firele mustăţilor în inelul de aur care împodobea nasul gingaş al persianei. Apucîndu-l cu degetele, îl strînse, frîngîndu-l. Bucăţile căzură clinchetind pe marginea pocalului şi se cufundară în vin.

— Stăpînitor... *ia alla !* rosti încetişor tînăra fată.

— Femeile de la noi nu poartă astfel de podoabe. Ce păzeşti acolo, moşule ? Hai, cîntă-ne de-alea bătrîneşti !

Umplură cu rachiu stacana bătrînului. Acesta se clătină pe picioare, tot făcînd plecăciuni, apoi se lăsă greoi pe laviţă. Ciupind strunele domrei, cu degetele tot mai ţepene, cîntă mai departe :

La-nceput, a fost mai tare-n luptă tot Kostriuk,
Mai apoi însă Potaniuşko a-nvins !
S-a înfipt în pieptul lui Kostriuk,
Sfîşiind, rupînd caftanu-i de brocart
Şi smulgînd chiar şi cămaşa de pe el...

— Hei, şoimanilor ! Aşa e bine, Petra, aşa, să bem !... M-aţi trezit din somnul cel de moarte.

În răcoarea serii mirosea tot mai ameţitor a aleandru şi mixandre, a adieri calde, umede. Dinspre ţărm, somnoros, monoton, răsună de patru ori în şir strigătul unui muezin :

— Allahu a-c-bar ! [1]

În depărtare se zăreau nedesluşit nişte cealmale albastre, se mişcau încet nişte mantii de culoarea nisipului, de parcă s-ar fi urnit din loc înseşi straturile de nisip de la poalele dealurilor : musulmanii se îndreptau spre moschee.

Auzind glasul muezinului care chema la rugăciune, persiana se ghemui, plecîndu-şi fruntea, de parcă s-ar fi temut ca nu cumva depărtaţii ei compatrioţi să-i vadă faţa descoperită.

Moşneagul zdrăngănea din domră, cîntînd cu glas spart :

Nu a fost voinic cel de s-a sculat,
Ci o fată, o haiducă tînără,
Din cel neam cerkez războinică
Şi cum umblă ea, cocoşîndu-se,
Se văd ţîţele, cum se bălăbănesc.
Vine, vine, of ! Vine tot mereu.
A intrat în curtea ţarului,
Cu mănuşa chipul îşi acoperă.
Vine, vine, of ! Vine tot mereu !

Cu părul zbîrlit, voinic, vînjos, Cikmaz ieşi în mijlocul punţii şi, împreunîndu-şi la spate mîinile lungi, strigă :

— Hei, care poţi să mă baţi şi să smulgi straiul de pe mine ?

Ştiind cu cine au de-a face, cazacii tăceau ; numai prietenul lui, Fedka Şpîn, întinse braţele :

— Te despoi pînă la piele, drac împieliţat !

— Ho ! rînji Cikmaz. Ţi s-a suit băutura la cap ? Hai, vino !

Se încăierară. Cikmaz îl puse jos binişor într-o clipită.

— Îţi ajunge ?

— Ajunge, Cikmaz !

Cîţiva dintre cazaci mai încercară să se ia la trîntă cu Cikmaz, dar acesta îi doborî pe toţi, ca în joacă.

[1] Alah e mare.

— Halal luptător ! strigă Razin. Să încerc oare şi eu ? Hai că viu, Cikmaz !

— Nu, tătucule, cu tine nu mă lupt.

— De ce ?

— Nu se cade ! Nu mă bat decît cu cazacii şi esaulii. Să se bată în locul tău Serghei.

Seriojka dădu din mînă şi, luîndu-şi cu căuşul vin din carafă, zise :

— În luptă pot înfrunta pe oricine, dar la trîntă sînt ca un prunc de ţîţă !

— Dar Mokeev ? Ştiu că e voinic, dar îl dobor şi pe el !

— Adevărat a grăit Sergheiuşko : la luptă nu-ţi trebuie cine ştie ce vicleşug, dar la trîntă, la bătaie nu se pricepe oricine !

Auzind vorbele lui Mokeev, cazacii zbucniră :

— Hai, Petra ! Să nu se mai laude atît Cikmaz !

— Doar aşa, că se laudă prea mult !

— Ieşi la luptă, fostă căpetenie ! îl chemă Cikmaz.

— Ce-am fost, am uitat, nu mai sînt acela ! Ce-ar fi să încerc ?

Greoi, mătăhălos, cu platoşa ce arunca în umbra serii luciri, clătinîndu-se pe picioare, Mokeev se apropie de Cikmaz. Acesta îşi dădu larg în lături braţele vînjoase, dar cînd se încăierară şi Mokeev îl strînse la piept, oasele lui Cikmaz trosniră.

— Aha, matahala naibii ! Cu Petra nu-ţi merge, nu-i ca noi, ăştilalţi ! strigară cazacii, bulucindu-se în jurul lor.

Mokeev îl împinse stîngaci pe Cikmaz spre dreapta, apoi spre stînga şi, dezlipindu-l de punte, îl culcă pe spate pierzîndu-şi cumpăna şi căzînd peste el.

Cikmaz se ridică de jos icnind :

— Parcă mi-a căzut un munte pe piept !

— Halal să-ţi fie, Petra ! Ho, ho, de-acu să nu te mai lauzi, Cikmaz !

— Eşti tu voinic, dar nu ca el, strigau cazacii.

— Ai fost tare, dar acu parcă eşti un viţel luat de un taur în coarne !

— Ia mai încearcă, hatmane !

— Să nu mai îmi spui astfel ! Am băut prea mult, îmi gîlgîie băutura în pîntec.

— Nu-i nimic ! Numai că să-ţi scoţi platoşa — altminteri nici nu te poate clinti omul, îţi sporeşte greutatea.

Cazacii îi împresurară şi scoaseră platoşa lui Mokeev.

— N-are ce-ţi face el, pe dracu ! Aşa, abia te mişti mai în voie, Petra !

— Chiar că mă mişc mai în voie, flăcăi.

Cikmaz fu trîntit la pămînt din nou. Ridicîndu-se, spuse cu o mînie de beţiv :

— N-am crezut că-mi vine împieliţatul de hac. Ce matahală ! E ca un munte !

Nu mai era cine să lupte. Luîndu-şi platoşa, Mokeev se trase lîngă hatman. Deodată scînteie un cercel la o ureche. Seriojka sări în picioare, iar domniţa persiană tresări, săgetată de şuierul lui năpraznic, şi-şi astupă urechile cu palmele.

— Nu uitaţi, băieţi, cum ne-a fost vorba !

Drept răspuns la strigătul şi şuieratul lui Seriojka, cazacii începură să joace. Corabia se cutremura de ropotul picioarelor, vinul se revărsa din vase, trîmbiţele vuiau, trezind ecouri pe ape. Părea că însăşi marea şi ţărmurile jucau răspunzînd sunetelor săltăreţe ale alămurilor. Jucau cu toţii, în afară de Razin şi de esauli ; chiar şi moş Vologjenin, împins înainte de mulţime, se legăna fără noimă pe loc, vînturîndu-şi domra în stînga şi în dreapta. Cuşmele zburau în mare. Seriojka scoase din nou un şuier ascuţit, acoperind sunetele muzicii şi tropotele. De-a lungul bordurilor corăbiei, pe laviţe, se înălţară luminile făcliilor, aprinse de slujitori. În lumina lor umbrele dănţuitorilor se frîngeau, cădeau în marea învăluită de întuneric, răsuflînd albastră. Jucară multă vreme, căci hatmanul nu-i oprea. Cînd se mai potoliră, Razin strigă, ridicîndu-şi pocalul :

— Hei, şoimanilor ! Să bem cu toţii pentru voinicia lui Petra Mokeev !

— Să bem, tătucule !

— Pentru Petra !

— Cikmaz, astrahanule ! strigă Razin.

— Aicea-s, tătucule !

— Vino de bea cu noi !

Cikmaz se apropie. Ciocnind şi îmbrăţişîndu-se cu Mokeev, Razin îi spuse lui Cikmaz :

— Te ştiu ! Eşti îndemînatic şi vînjos, flăcăule, nimic de zis, numai că Petra are o putere mai presus de cea omenească...

De unde o are, asta n-o pricep nici eu... Atîta numai că-i mai presus de cea omenească !

Cikmaz goli un căuş de vin şi, ştergîndu-şi barba sură, răvăşită, spuse :

— Am în mine, tătucule, o tărie cum n-are nimeni altul !

— Ia mai bea, flăcăule, şi spune-mi ce tărie o fi aceasta ?

Cikmaz mai goli un căuş, îşi şterse din nou barba cu mîneca largă a caftanului şi spuse :

— Alta-i tăria loviturii mele, decît la cel ce te însoţeşte !

— Nu pricep !

— Atunci ascultă ! Dacă se aşază careva călare pe un poloboc şi-l pălesc, oricît ar fi omul de voinic, pică jos, nicicum nu rămîne călare ! Chiar dacă are caftanul pe el...

— Şi aici te lauzi, spuse Mokeev. Eu pot rămîne călare pe poloboc şi despuiat ; atîta doar că burta-mi cere grozav de multă băutură.

— Dacă te ţii bine, fac cinste cu cinci poloboace de vin !

— Da de unde le iei ?

— Fac eu rost ! Îmi pun capul sub iatagan — fac rost de la păgîni.

— Măi, măi ! Streliţule, luptătorule !

Mokeev păşi pe punte. În jurul lui se strînseră slujitorii cu făclii aprinse. Se dezbrăcă la piele. În bezna nopţii, străluminat de făclii, părea deosebit de greu, ca turnat din bronz, dar cam pîntecos. Cikmaz, grav, ca un călău înainte de cazne, strigă :

— Cazaci, ia să-mi găsiţi un par cu care să-l pălesc. De-oi cîştiga vinul de la Petra, om bea cu toţii împreună.

Îi aduseră o scurtătură lungă de un stînjen, un crîmpei de bompres neted.

— De cîte ori să dau, căpetenie ?

— Al naibii !... Ţi-am spus să nu-mi mai zici astfel — nu mai sînt căpetenie. Hai, dă de cinci ori ! Aş răbda eu şi mai mult, dar vezi că-mi atîrnă greu măruntaiele şi mă cam doare burta.

Fostul călău se scutură, îşi potrivi caftanul, dar nu-şi suflecă mînecile. Cu o mişcare cunoscută numai de el, ridică încet deasupra capului lui Mokeev scurtătura şi o repezi şuierînd. Mokeev icni :

— Grozav loveşte ! Nu ca alţii — păleşte amarnic diavolul ! Totuşi Mokeev ţinu piept, fără să se clatine la cinci lovituri, ucigătoare pentru oricare altul.

— Sotnicul Piotr Mokeev a cîştigat ! strigă Cikmaz cu voioşie. Băieţi ! O să beţi vin de la mine... Şi aruncînd scurtătura zbucni într-un rîs răsunător de beţiv.

Mokeev se ridică de pe poloboc, gemu, se aplecă, dibuind cu mîinile, se îmbrăcă încet şi spuse cu glasul unuia trezit din beţie, blînd şi sfătos ca de obicei :

— Oi fi orbit, băieţi, din lovitura lui Cikmaz ?

Cazacii, beţi, bucuroşi de izbînda lui Mokeev, glumeau, ajutîndu-l să se îmbrace :

— Lasă, Petra ! îşi capătă ochii văzul iar — hai, clipeşte.

— Bine ar fi să fie aşa — dar şi măruntaiele parcă mi le arde un foc — n-am mai păţit pînă acum una ca asta !

— L-ai biruit pe Cikmaz ! Halal să-ţi fie, Petra ! Hai să bem ! rosti cu glas tare hatmanul, beat de-a binelea.

— Nu, tătucule, în jocul ăsta mi-am pierdut vederea.

— Cu-um ?

— Nu mai văd nici la depărtare de un arşin, ba chiar mai aproape...

— Să fie un vicleşug de-al lui Cikmaz ?

Razin sări în picioare ; glasul său spăimîntător vui pînă pe malul adormit :

— Hei, să vie Cikmaz la mine !

— Aud, tătucule ! răspunse Cikmaz, apropiindu-se.

— Pentru ce mi-ai schilodit voinicul ? Nu l-ai putut birui în luptă dreaptă ! Ţi-a fost necaz ? Spune drept, satană, spune !

— Nu-i întîia oară că ne jucăm astfel, tătucule ! Aşa ne-am înţeles, nu l-am lovit tîlhăreşte, pe furiş, ci în văzul tuturor...

— Ei, diavole, ai s-o păţeşti !

Aruncă o privire mînioasă lui Cikmaz şi mîna-i zvîcni spre sabie. Cikmaz îşi plecă fruntea, privind pe sub sprîncene, temîndu-se să-şi ia ochii de la hatman :

— Să spună Petra însuşi, tătucule. Să mă judeci, dacă aşa porunceşte el !

— Hei, Petra !

Cazacii îl aduseră pe sotnic în faţa lui Razin, sprijinindu-l de braţe.

— Te-a lovit Cikmaz cu gînd rău ? Dacă a fost cu gînd rău, s-a mîntuit cu el !

— Nu, tătucule ! Să nu te atingi de flăcău. N-a făcut-o cu gînd rău. Știi doar că m-am așezat de bună voie pe poloboc, de bună voie am pus rămășagul, iar el m-a pălit cu parul la fel cum o face oricare...

Razin scrîșni :

— Deocamdată ai scăpat cu viață, Cikmaz. Du-te, dar teme-te ! Hei, n-avem pe-aici vreun doftor ?

Se apropie cazacul din Samara, cel cu mustață neagră, care vedea de buna rînduială a ospățului :

— Avem unul în cală, Stepan Timofeievici, un jidov învățat care tot urlă acolo. L-am luat rob la Derbeni — e legat cobză, dar vorbește graiul nostru și zice că-i doftor...

— Ce nerod năpăstuiește oameni învățați ? Țarul întărește puterea Moscovei cu învățați nemți și franțuji. Iar la mine să stea ca într-o hazna ? Nu se cade !

— Nu-i pot suferi pe jidovi ! Eu am poruncit să-l lege, pe cîine, răspunse Seriojka.

— Dezlegați-l și aduceți-l încoace : n-am asuprit pe nimeni pentru că e de alt neam, ori de altă credință !

Cu un caftan negru, lung, cu perciunii încîlciți, murdar, plin de sînge, cu capul gol și părul răvășit, ovreiul se apropie și se plecă adînc în fața lui Razin.

— Cu ce-ți pot fi de folos stăpîne ?

Razin porunci :

— Dați-i să bea ! Și să mănînce.

Îi aduseră un blid cu carne, o bucată de pîine albă și o stacană cu vin. Ovreiul nu se atinse de carne, dar bău vinul și mestecă încet pîinea.

— Spune acum ce puteri ai ?

— Stăpîne, rogu-te să nu mă mai lege... Un ovrei sărac, un ovrei cinstit nu fuge nicăieri ! Pot să păstrez și să țin socoteala avuțiilor stăpînului — un ovrei se pricepe mai bine ca oricine la aur și pietre scumpe...

— Am eu destui păzitori și socotitori — de doftor am nevoie.

Ovreiul dădu din cap :

— Vai, stăpîne hatman, și doctor sînt...

— Atunci uită-te bine la el ! Razin arătă spre Mokeev care stătea cu capul în piept. Și-a pierdut oare vederea, fiindcă i-au fost zdrobite măruntaiele ? Vorbește !

— Trebuie să-l văd dezbrăcat, stăpîne.

Cazacii îl ajutară pe Mokeev să se dezbrace. Pîntecul lui era vînăt, de la piept și pînă la buric. Ovreiul îl pipăi, își lipi urechea de pieptul lui în dreptul inimii și spuse :

— Îmbracă-te !

— Ei, ce zici, doftore ?... Și-a pierdut vederea pentru mai multă vreme ori pentru totdeauna ?

— Stăpîne, Adonai, Dumnezeul părinților mei, mi-a dăruit înțelepciunea — cred în el, mă închin lui și ascult de cuvîntul lui ! M-a dus la Misraim [1] — acolo am învățat, din cărțile înțelepților, tainele tămăduirii. Elinii au învățat, stăpîne, că viața omului sălășluiește lîngă buricul lui, numindu-l solar, prin asemănarea dintre cuvintele „soare“ și „viață“...

— Vorbești cam încîlcit, dar te ascult — vorbește cum știi.

— Asemenea și înțelepții cei bătrîni din Misraim învățau că viața și moartea omului sălășluiesc în preajma buricului. Locul acela îl numeau însă cu un alt cuvînt : „constelație“. În locul acela se întretaie niște vine. Și dacă spinteci vinele acelea cu paloșul, piere și viața.

— Taci, gură spartă ! Știu și fără tine că omul moare dacă-i spinteci pîntecele.

— Nu te mînia, luminăția ta. Mare primejdie să rănești acele vine ori să le lovești prea tare. Prin locul acela trec vinele de care ține auzul, precum și altele, de care ține văzul. Cazacul are vîna văzului ruptă...

— Te prinzi să mi-l lecuiești pe acest esaul al meu ?

— Mă prind să-l îngrijesc, luminăția ta ! Atîta numai că nu știu de cît folos vor fi leacurile mele ; dar mă prind, hatmane, așa să mă ajute Dumnezeul părinților mei !

— Coboară cu el în cală. Cere tot ce-ți trebuie. Dacă-i ești de folos esaulului, te răsplătesc și te duc unde vrei, te las slobod... Eu îmi țin făgăduința !...

— Mă supun stăpînului meu și-i mulțumesc !

— Auziți ? Să-l ascultați pe ovrei ! Dați-i tot ce cere ! Unde ești, Feodor ?

— Aici-s, tătucule !

— Tu știi tot rostul, ții socoteala și rînduiala ; să-l duci pe Mokeev dimpreună cu ovreiul într-un loc curat — ai unul

[1] Misraim — Egipt.

în cală. Dă-i ovreiului să se spele şi fă-i rost de niscai straie albe !

Ovreiul se înclină în faţa hatmanului :

— Încă o dată mulţumesc plecat luminăţiei tale !

7

Hatmanul cu prinţesa persiană, esaulii şi cazacii trecură de pe corabia hanului pe cea a hatmanului. Pe corabia hanului rămăseseră de pază cinci cazaci, printre care şi Cikmaz. În cală se afla Piotr Mokeev cu doctorul ovrei şi două slugi care-l ajutau. În întunericul albastru, catifelat şi dulce al nopţii, nu aprinseră nici o lumină pe punte. La cîrmă stătea Cikmaz, înalt, departe de ceilalţi, căutînd mereu singurătatea ; ceilalţi rămăseseră la proră. Rezemînd flintele de bord, cazacii se aşezaseră pe laviţele vîslaşilor, pufăind din lulele, povestind cu glas scăzut despre viaţa de pe Don şi Volga. Numai Cikmaz, singuratic, îşi îndeplinea ca de obicei, cu toată vrednicia, datoria de străjer, înălţîndu-se deasupra punţii ca o stană de piatră neagră. Suspinele mării legănau încetişor corabia. În adumbrirea albastră de peste ape, lîngă cîrmă, se furişă o mogîldeaţă neagră. Cikmaz strigă cu glas aspru :

— Hei, spune vorba de trecere ! Altfel, trag !

— Ne-e-ceai ! răspunse cel de jos.

Un cîrlig prins la capătul unei funii muşcă lemnul bordului lîngă locul unde şedea Cikmaz. Pe funie se căţără, cu agerimea unei deprinderi vechi, o făptură vînjoasă cu luleaua aprinsă în dinţi.

— Ia te uită, tu eşti ? Mă tot întrebam : unde s-o fi dus Fedko al meu ?

— Nu mă tem de plumbi, puteai să şi tragi. Scund şi îndesat, necunoscutul stătea în picioare la cîţiva paşi depărtare, pufăind din lulea, cu capul pe umerii laţi, negri, întors spre prora corăbiei.

— Vino mai aproape... nu te aud... zise Cikmaz.

Necunoscutul se apropie de el şi-i şopti :

— Hai, povesteşte-mi mai departe despre tine... Eu ţi-am spus totul la ospăţ.

— Ţi-oi spune şi eu tot! Tu ştii, Feodore, că am fost în slujba boierilor la Moscova, ca streliţ. Primeam tain stămburi şi postavuri dar în schimb dădeam şi eu plocoane.

— Asta nu ştiam...

— Aşa! M-au făcut călău, iar la Moscova slujba de călău e tare bănoasă: nu era zi de la Dumnezeu să nu bag la buzunar cîteva ruble ca să bat mai cu milă...

— I-auzi!

— Da... Într-o zi m-am cam înfierbîntat şi am omorît dintr-o lovitură cu cnutul un dvorean pe care-l băteam pe capră. Pentru fapta asta m-au surghiunit la Astrahan, din nou ca streliţ... Acolo era unul cu care nu mă aveam bine, ajutorul unei căpetenii, neam cu Sakmîşev, unul pe care l-au înecat astăzi în Iaik. Ăsta umbla cu pîri şi lua parte la cercetări. L-am pălit binişor cu baltagul şi i-am aruncat hoitul în apă. Cîinii i-au ros căpăţîna iar eu m-am ales cu făgăduiala voievodului să mă atîrne în ştreang. Atunci am trecut la hatman... Dar văd că nici aci nu am parte de cinstirea ce mi se cuvine. Ştii doar şi tu: ne-am luptat laolaltă împotriva paşei de la Ghilean, am luat Derbenul, dar n-am auzit o vorbă bună... Iar eu din fire aşa-s: dacă nu mi se vede slujba credincioasă, nu las din mînă baltagul. Petruha Mokeev îi ia ochii hatmanului; e voinic, nimic de zis, i-am văzut puterea la Astrahan; dar parcă noi sîntem de lepădat?

— Ştim să ne batem!

— Şi încă cum! Ca nimeni altul... Am fost beat, iar cînd mă îmbăt, sînt aprig nu alta şi nu mă laud, Feodore, dar nimeni n-a scăpat cu viaţă din mîna mea... Am omorît oameni dintr-o singură lovitură de cnut, chiar cînd n-am dat cu toată setea... Mokeev e vînjos, dar nici el nu poate ţine piept la cinci lovituri. Hatmanului îi e drag ca unei fete mari: n-ai văzut că era să mă omoare? Şi-mi dau seama: dacă s-o prăpădi Petruha, se mîniază şi mai amarnic. Trebuie să fug de aici! Dar dacă plec fără tine, mor acolo în munţi, ca ţînţarii în apa mării — ştiu că tu eşti prieten cu kumîcii [1] din munţi.

— Am făcut cu ei schimb de robi, am împărţit prăzile.

— Nici pe tine nu te ţine hatmanul cine ştie cît în cinste pentru vrednicia ta.

[1] Una din populaţiile Daghestanului.

— Vorbeşti de cinste ? Ai uitat oare că la Iaik era să mă omoare şi pe mine ?

— Chiar aşa... Am băut împreună, am făcut o juruinţă. Acum mă gîndesc să fug. Ei, vii cu mine ?

— D-apoi cum nu ? Adineauri am văzut pe mal doi armăsari pe cinste. Au şi căpestre. Kumîcii din munţi ne dau şei. Am pus de o parte ceva plumbi şi iarbă de puşcă, două pistoale şi o sabie...

— Şi eu am un pistol şi o sabie. O ştergem, prietene ? Mă trec fiorii la gîndul că ar putea să pice hatmanul ! Căci dacă Mokeev nu se înzdrăveneşte, e bucluc !

— Şi unde să fugim ?

— La Astrahan. Acolo e acum alt voievod, Prozorovski, iar ajutorul acela de căpetenie pe care l-am omorît n-a fost găsit.

— Eu aş fugi pe Don, la Vasea Lavreici...

— Cine-i ăla ?

— Nu ţi-am vorbit eu de unul, Vaska Us ?

— Aha, ţine-te de el, Feodore ! Dacă ajungi la Astrahan, să mă cauţi : la o adică îţi dau adăpost, iar dacă lucrurile merg bine o facem lată amîndoi.

Luîndu-şi sîneaţa de pe umăr, Cikmaz o sprijini de bordul corăbiei.

— Rămîi cu bine, nevestica mea de fier — la Astrahan o să capăt alta !

O mogîldeaţă scundă se lăsă hîrşiind peste bord ; jos se auzi o bufnitură. Apoi altă umbră, mai înaltă, lunecă de asemenea în lotcă. Cînd umbra neagră a acesteia săgetă spre largul apelor albastre, pîndarul de la proră strigă :

— Hei, care eşti acolo ?

— Nu striga... sîntem de pe corabie...

— De ce aţi părăsit straja ?

— Ne ducem după vi-inul cîştigat de Mokeev !

Umblînd de-a lungul punţii, cazacii vorbeau :

— Să vezi ce le face Serghiei Taranuha, dacă vine şi vede cum stăm cu paza !

— Unul din ei era Cikmaz, dar celălalt ?

— Nu l-ai cunoscut, după statură ?

— Nu, că e întuneric...

— Era Fedko Şpîn, măi cazacule !

— Sînt băieţi buni, fraţilor, în curînd om avea ce bea !...

Sunete de trîmbițe și bătăi de tobă chemau cazacii pe corabia hanului. Tolănit pe divanul hanului, Razin se cinstea cu Seriojka și cu Lazunka. Dinaintea lui se înfățișară Serebreakov, Rudakov și un esaul nou, Mișka Cernousenko, un cazac chipeș, rumen la față, cu sprîncenele stufoase, bălaie. Ochii copilăroși ai esaulului priveau voioși. Semăna oarecum cu Cernoiareț : același chip de fată, aceleași plete.

— Ia cinstește-i pe oaspeții esauli, Lazunka, porunci Razin.

Lazunka umplu două pocale cu vin și le întinse esaulilor care se așezaseră jos pe covoare. Se apropie cazacul Fedko din Samara, vistiernicul hatmanului, însărcinat cu ținerea rînduielilor.

— Tătucule, Petra Mokeev a început să se scoale în picioare.

— Mă bucur ! Îi merge mai bine ?

— Asta nu pot să știu ; doftorul e cu el.

Mokeev pășea încet spre hatman, străbătînd puntea cu un băț gros în mînă.

— Noroc, Petra ! Vino încoa, beteagule !

— Viu, Stepan Timofeievici, dar iaca nu prea mă țin picioarele.

— Nu te-ai înzdrăvenit încă ?

— Cu ochii o duc mai bine, dar măruntaiele tot mai mă ard ca focul.

Se apropie și se lăsă greoi jos.

— De ce nu scoți platoșa ? Te mai apasă și greutatea ei !

— Mă arde pe dinăuntru, iar fierul mă mai răcorește și mi-e mai bine...

— Lazunka, dă-i vin lui Petra !

— De la tine oi încerca să beau, tătucule — atîta numai că nu primește pîntecele.

Se închină și sorbi o gură din pocalul întins, dar vărsă vinul pe covor.

— Uite, vezi ! Mi-o fi scris să mor de foame.

— Ce zice doftorul ?

— Vai, cît s-a căznit cu mine ! Toată noaptea mi-a pus broaște vii pe burtă, ca să-mi țină rece, mă și mir de unde au

putut prinde atîtea, un ciubăr plin de broaşte! Mi-a frecat pîntecul cu nişte alifii de mi-a luat vînătaia şi din pricina asta acu parcă văd mai bine, dar dînsul zice: „Ai o vătămătură în maţe şi nu e bine..."

Razin strigă cazacilor care stăteau de strajă la cîrma corăbiei:

— Hei, şoimilor! Puneţi-l sub pază pe Cikmaz, astrăhăneanul.

Unul dintre străjerii cazaci păşi înainte şi făcu o plecăciune:

— Tătucule, azi-noapte Cikmaz a fugit împreună cu cazacul Fedka Şpîn — au părăsit straja şi au şters-o pe întuneric. Au strigat cînd se depărtau: „Ne ducem la păgîni să facem rost de vin!" N-a fost chip să-i oprim. Dimineaţa am găsit lotca lor, şi am luat-o de la mal: era trasă pe uscat pînă la jumătate.

— Şi aici am dat greş! Mai întîi, am îngăduit jocul acela care nu mi-a plăcut încă de cînd am fost la Astrahan, iar al doilea, n-am poruncit să puneţi mîna deîndată pe călău... M-am înşelat, la gîndul că se va teme să fugă pe meleagurile de-aici, străine şi primejdioase. Dar am uitat de Şpîn care e trecut prin ciur şi prin dîrmon, afurisitul! Ştie bine munţii şi-l cunosc, pesemne, şi oamenii de pe acolo. Hai, Stenko, ai cam încurcat-o! Tîlharii au fugit fără să-şi capete răsplata. Du-te, şoimane!

Cazacul se depărtă.

— Nu te mai necăji, Stepan Timofeievici! De ce ţi-e scris nu scapi. De cîte ori am răbdat eu loviturile, stînd călare pe poloboc şi n-am păţit nimic... acu am stat ca o plăcintă, cu gura căscată... Din jocul acesta ieşi teafăr, dacă te înfoiezi, îţi umfli pîntecul, atunci te poate izbi cît pofteşte... Dar eu eram cam băut şi m-am lăsat prea moale, iar loviturile au fost ca oricare altele.

— Hei, Petra! Că te-ai lăsat tu cam moale, nu-mi micşorează ciuda. Tîlharii au fugit şi acu degeaba mi-aş muşca pumnii... Iată de ce v-am chemat azi, viteji esauli: unii dintre voi cîrtesc zicînd că nu-mi ţin făgăduinţa, nu trimit soli şahului. Dar parcă e musai s-o fac? Să hotărască adunarea: noi am vrea să ne aşezăm pe rîul Kura, de la Şemaha încolo... După ce treci munţii, începe stepa şi prin stepa aceea mergi călare, la pas, două zile... Kura e acolo lată cît rîul Moscova, iar pe malurile ei-s sate, tîrguri şi bazare... Oameni care ştiu

seama locului mi-au spus că peste rîu se trece cu un bac lung, ca un fel de pod plutitor tras pe lanț... La trecere, neguțătorii plătesc de fiecare samar. Numai că de ne-om supune șahului, n-o să mai putem porni după pradă... Și am mai aflat ceva : șahul e foarte mîniat pe noi pentru jefuirea Derbenului. Hanul de la Ghilean a dat el însuși năvală peste noi, fără a mai aștepta porunca șahului, dar Derbenul l-am luat cu japca. Nu-s supărat pe Petra Mokeev, nici pe fratele meu de cruce Serghei, ei au făcut ce-au făcut cu Derbenul — numai că după treaba asta nu mai are rost să trimitem soli la șah. Eu așa gîndesc, să mai cucerim o așezare sau alta pe mal, apoi să ne întărim undeva și să iernăm la kizîlbași, iar după aceea să pornim pe rîul Kuma și pe urmă spre Don.

— Da, n-are rost să mai trimitem soli la șah, tătucule.

— Și eu tot așa mi-am zis, Petra.

— De bună seamă, șahul este înțeles cu Moscova... În vreme ce eram la Astrahan, am aflat că se țeseau mereu trimiși de la Moscova la șah și de la șah la Moscova : neguțători de ai șahului, cu mărfuri, crîșmari de ai noștri, oameni veniți după marfă. Să zicem că șahul ne-ar primi supușenia, dar atunci ar trebui să-și ia rămas bun de la Moscova ! Știe el prea bine ce-i de capul cazacilor, iar iscoadele țarului îi dau tîrcoale tot timpul șahului și-i șoptesc la ureche fel și chip de blestemății despre cazaci ! Nu, nu ni-i dat să împărțim pita cu șahul.

— Vezi bine lucrurile, Petra, ca și mine. Eu așa gîndesc, să nu trimit soli. Și apoi cum aș putea să las norodul Rusiei pradă boierilor ? Sîngele tatălui și al fratelui meu încă n-a fost spălat în sînge — mă arde ca focul, trebuie să satur lupii cu carne de boier ! Mi-a fost scris să ajung la Moscova, ca să căsăpesc în stînga și-n dreapta ori să cad eu însumi sub securea căsapului !

Seriojka se ridică în picioare :

— Tătucule, nu mai e de trăit în Rusia ! Pe Don ne asupresc cazacii bătrîni, vor să ne aducă din slobozenia noastră în supușenie față de țar... Pe zi ce trece, Donul cade tot mai mult pe mîna Moscovei... Cînd vrem și noi să pornim după pradă la turci, dăm de foișoare de pază și lanțuri trase curmeziș prin apă, ne paște de multe ori moartea, iar prin fața Azovului nici nu mai poți trece ! Pe Volga e strîmtoare, la Iaik și la Astrahan mișună nacealnicii și voievozii... Aici ți-i mai la îndemînă să trăiești : Kizîlbașa e țară bogată și plăcută, putem să ne găsim

pe-aici neveste ori să ne aducem de la Don muierile și pe toți ai noștri ; dacă nu ne îngăduie să ieșim spre mare, apoi nu numai Fedko Șpîn cunoaște munții, cunosc și eu oamenii de acolo iar calea spre Moscova ne este deschisă !

La rîndul lui se sculă și Serebreakov :

— Și eu-s de partea lui Serghei, frățîne-tău de cruce, Stepan Timofeievici !

— Șoimilor, dar dacă șahul nu cade la împăcăciune cu noi ?

— Cade el, tătucule ! Dacă i-am dărîmat așezările, asta-i dovedește puterea noastră și-l spăimîntă. Își zice : „Dacă nu-i primesc pe cazaci, au să-mi facă țara una cu pămîntul !“ Ne primește el ! Eu am cutreierat o viață întreagă cu Ivan Kondîri și am răpus mulți persieni, dar șahul îl tot chema mereu pe Ivan la el, adăugă bătrînul Grigori Rudakov.

— Hei, șoimanilor, ar fi trebuit să vă opresc, dar Serioga, Ivan și Grigori sînt împotrivă — numai Petra și cu mine sîntem pentru dreapta răfuială. Ia spuneți-mi pe cine să trimit la șah ?

— Să tragem la sorți ! strigă Seriojka.

— Stați puțin ! Cîți oameni să trimitem ? Și altceva : dintre cazacii de rînd sau dintre esauli ?

— Cazacii nu se pricep la vorbă — să trimitem esauli !

— Dacă-i așa, trageți sorții pentru doi ! Mai mulți nu las. Mai dau unul ca tîlmaci, dintre persienii aceia care au trecut la mine de bună voie, fără să fi fost luați prinși... Înțeleg graiul nostru și-i pot tălmăci spusele voastre șahului. Asta-i tot ! Pe tine, Petra, nu te trimit că ești bolînd — nu te las să tragi sorții...

— Lasă-mă și pe mine, tătucule ! De luptă n-o să fiu eu bun încă multă vreme, poate chiar niciodată. Dar e lucru mai cumplit să mori stînd locului, decît luptînd pentru dreptatea ta !

— Ei, vedeți, prieteni ?! Petra își dă seama că la șah vă așteaptă moartea... Trebuie să trimitem oameni mai nevoînici ; căci dacă pieriți voi, vitejii mei sfetnici, nu-mi mai rămîne decît să mor și eu. Pe deasupra, am mai avut și un vis urît ; e drept că nu-s muiere și nu cred în vise, dar acesta parcă nici n-ar fi fost vis, ci o întîmplare aievea.

— Ia spune, tătucule, ce fel de vis a fost !

— Spune, Stepan Timofeievici !

— Să vedeți... Se făcea că stam cu ochii deschiși și priveam cum se aprind lumînările în sfeșnic, dar lumînările, întîi cea

de-a dreapta, apoi cea de-a stînga aceleia din mijloc, au început să se stingă una cîte una... N-a mai rămas decît lumînarea cea groasă din mijloc, care lumina sîngeriu...

— Il avem aici pe Vologjenin, tătucule, spuse Lazunka. Te ascultă şi se pricepe bine să tălmăcească visele. Hai, moşule !

Dintr-un colţ al chioşcului ieşi la iveală un bătrîn cu căciulă de oaie şi cu o domră sub braţ.

— Auzit-ai, moşule, ce a visat hatmanul ? Ia să ne tălmăceşti visul ! îi porunci Seriojka. Razin dădu poruncă să i se aducă vin bătrînului.

— Bea şi să nu ne spui minciuni ! Nu te teme de adevăr, oricît ar fi el de crunt.

— Nu mă tem, hatmane ! Ştiu că eşti om drept. Oi spune ce-oi putea să tălmăcesc şi eu. Îi dădu lui Lazunka stacana goală, îşi şterse barba udă şi zise : Lumînarea cea sîngerie-i hatmanul, iar cele de o parte şi de cealaltă oştenii săi cei mai apropiaţi : cînd cade una, se aprinde cealaltă...

— Dacă-i aşa, şoimanilor, cum să trimit esauli la şah ?... Ce înseamnă, moşule, făclia cea roşie ca sîngele ?

— Asta o ştie şi un prunc, hatmane ! Ţi-a fost dat să luminezi Rusia ca lumina sîngelui... Lumina aceasta străluci-va mulţi ani... N-ai mai zăbovit în vis să vezi cum se stinge ?

— Nu, moşule !

— Ei... dacă lumina ta se va stinge în tine, se va aprinde în altcineva...

— Bine, moşule ! Mai bea, căci îmi dau seama că mi-ai tălmăcit visul precum se cuvine : un oştean are viaţa scurtă, numai drumul lui către dreptate nu are sfîrşit... Şi dreptatea noastră străluci-va deasupra acelui drum, cu lumina ei de sînge, peste ani şi ani poate chiar peste veacuri !

Mai turnară vin în stacana întinsă de Serebreakov, care se plecă în faţa lui Razin şi zise :

— Lasă-mă să mă duc la şah şi fără tragere la sorţi, tătucule ! I-oi vorbi de dreptate, aşa fel încît să se lepede de Moscova şi să ne dea încuviinţarea să ne aşezăm pe malurile Kurei.

— Of, Ivane, dar dacă te pune şahul la cazne ? Mai curînd mi-aş da mîna să mi-o reteze — de bună seamă nu cea care ţine sabia... Nici n-aş clipi cînd ar tăia-o, dacă asta te-ar scăpa pe tine.

Serebreakov se plecă din nou și stărui :

— Lasă-mă, rogu-te !

— Nu te las fără tragere la sorți, Ivane !

— Serghiei, trage sorții !

— Lazunka, scrie ! Să meargă Ivan, Grigori. Să-l trec și pe Petra, tătucule ?

— Trece-mă, Serghiei ! Se cuvine să apăr dreptatea în fața șahului.

— Să meargă Petra, Mihail, Serghiei, Lazunka.

Trăgînd o dușcă de vin, Razin zise :

— Mai ușor mi-ar veni, fraților, să fiu tras în dibă, decît să văd cum vă zvîrliți singuri în foc.

— Nu-i nimic, tătucule ! răspunse Seriojka. Pînă la urmă șahul o să ne dea un tărîm unde să ne așezăm și atunci ne-om așterne pe chefuri și-om porni împotriva voievozilor, că nu ne-or mai putea prigoni o dată ce am trecut dincolo de munți.

Scrise numele esaulilor, înveli cîteva băncuțe în cîrpulițe și le aruncă împreună cu numele scrise, în cușma bătrînului povestitor.

— Amestecă-le, moșule ! Trage, Rudakov ! Cei doi bătrîni să-și încerce norocul.

— Asta-i goală ! Goală ! Încă una goală ! Pleacă Serebreakov ! Goală ! Și asta, la fel ! Ia să văd. Tot goală. Pleacă și Petra Mokeev.

— Ia te uită, chiar el s-a cerut și iacătă — a ieșit la sorți, spuse bătrînul povestitor, scoțînd hîrtiuța.

— Ce zici, tătucule ? Iacătă că mai sînt în stare să-ți apăr dreptatea ! Oi vorbi de ea precum se cuvine. Atîta numai că n-am nici o încredere în șah : dacă țarul de la Moscova e un Irod, șahul persian este însuși satana ! Se înțeleg de minune. Mă duc, Stepan Timofeievici.

— Of, Petra ! Înnegurat de supărare, Razin își lăsă capul în piept, apoi adăugă foarte încet, cu totul altfel ca de obicei : Nu mă pun de-a curmezișul hotărîrii voastre, șoimanilor... Înălță fruntea : Ascultați-mă ! Kizîlbașii nu-și fac prea mult sînge rău pentru muieri, ca și noi de altminterea. Nu pomeniți nimic de prințesa lor — să-mi rămînă amintire de la Petra Mokeev. Îl avem însă rob pe Șebîn, fiul hanului. Dacă o opri șahul pe careva din voi drept zălog, să-i vorbiți despre

Şebîn şi să-mi trimiteţi ştire: i-l dau în schimb şi mai adaug ceva pe deasupra.

— Bine, tătucule. Dar să ne dai un tîlmaci.

— Alegeţi-vă voi înşivă unul, pe placul vostru, care să cunoască graiul nostru.

9

Ajungînd la bazarul vechi unde se ţinea tîrgul, logofeţelul se opri. Oamenii se înghesuiau, încercînd să răzbească în piaţa palatului. Roşcatul auzi din mulţime strigăte:

— Vine şahul!

— Stăpînul Persiei iese din palat!

Trecînd prin dreptul vînzătorilor de roade — caise uscate, stafide, smochine şi curmale lipicioase, trandafirii, roşcatul îşi zicea:

Nu se cade să te înfăţişezi dinaintea şahului dacă nu ai pentru ce... Şahul umblă ca un om de rînd, nu ca ţarul nostru. Al nostru nu iese decît cu rădvanul. Şahul are însă toane, ca un călău: o dată fericeşte pe careva tam-nesam, ori îl zvîrle la cîini..."

Un om în pielea goală era dus spre mijlocul pieţii.

„O fi săvîrşit vreo nelegiuire. Îl omoară."

Roşcatului îi plăcea să se uite cum erau căzniţi cu moartea osîndiţii, de aceea se îndreptă grabnic într-acolo. În mijlocul pieţei se aflau nişte stîlpi de piatră înalţi cît două staturi de om, cu belciuge de fier prin care erau trecute nişte curele.

Călăul, un vlăjgan bărbos, gol pînă la brîu, cu şalvari roşii pe care se vedeau pete negre de sînge închegat, cu nasul mare, turtit, deasupra mustăţii aspre, în mijlocul feţei lătăreţe, rînjind, înfipse hangerul încovoiat în burta osînditului.

— Ia! Ia!

— Săg! Acum ţi s-a dezlegat limba... mormăi călăul, trăgînd maţele din pîntecele spintecat al omului şi vîrîndu-le în boturile cîinilor întinse spre el.

Trupul osînditului, slăbănog, galben, subţiat ca o coajă de tei, zăcea încovoiat la picioarele călăului. Acesta îşi vîrî

hangerul în brîul lat, albastru, își dădu pe ceafă cealmaua, cu pumnul, ca să n-o păteze, și descoperindu-și într-un rînjet și mai larg dinții mari, aruncă trupul nenorocitului, ca pe un vițel tăiat, pe țepii de fier ascuțiți și lungi care ieșeau afară dintr-o bîrnă groasă.

Trupul se mai zbătu o vreme pe cumplitul darac : inima, căzută prin diafragma spintecată încă se strîngea și se umfla, ochii, clipind ca la lumina soarelui, se dădură peste cap, holbați, limba atîrnînd din gură se mișca.

Fără a se mai uita la osîndit, întorcîndu-se cu spatele la el, călăul strigă în gura mare :

— Persieni ! Măritul nostru șah l-a întrebat pe acest cîine căznit cu moartea de mine : „Cine ești tu ?" Iar el i-a răspuns milostivului nostru părinte Abbas : „Un om, ca și tine, șahule !" Atunci neînvinsul șah a grăit : „Dacă nu știi să vorbești cu mine, ești un cîine !" Și a poruncit să fie luat din fața lui... Preamăritul va da pe mîna mea pe oricine va răspunde cu vrăjmășie soarelui Persiei.

— Slavă șahului Abbas ! strigă roșcatul.

Mulțimea tăcea.

— Să nu se rostească împotriva măriei sale cuvinte cutezătoare ! Slavă neînfrîntului șah !

Mulțimea se împrăștie în tăcere...

„Aha, diavoli boiți ! Nu vă place ca șahul să-și hrănească cîinii cu carne de om ! Ei, de aceea caut eu să nu ies în calea lui, își zicea Roșcatul îndreptîndu-se spre piață : „Ia să văd ce mai îndrugă acolo afurisitul de Abdala [1] al lor ?"

Se apropie de un derviș. Acesta stătea pe nisip într-un colț al pieței, cu spatele spre unul din stîlpii de piatră, cu o carte străveche, deschisă în fața lui. Tot trupul dervișului, de la ochi pînă la călcîie, era uns cu păcură neagră și în jurul lui se răspîndea pînă departe o duhoare de nădușeală stătută. Dervișul era bărbos, cu o cealma ruptă și spălăcită în cap, cu cleștare mari albastre, în inelele de aramă din urechi. Mulțimea stătea în fața lui cu capul plecat. Un persian galben la față, bolnav, pășise naintea celorlalți. Pieptul i se ridica hîrîind sub mantia de culoarea nisipului cenușiu, pe gîtul slab i se zbătea o vînă groasă, de sub cealmaua albastră nădușeala îi

[1] In sec. XVII, rușii îi numeau astfel pe derviși.

curgea şiroaie pe faţă şi pe barbă. Cu spaima în ochi, îl întrebă răguşit pe derviş :

— Părinte ! Spune-mi cît mai am de trăit ? *Bismillahi rahmani rahim...* spune !

— *Az in chitab-ă şerif mifahmon, că zandegonii tu si u săsol tul mikeaşăd !* [1]

Roşcatul pufni pe nări şi se depărtă :

„Ia uite afurisitul, cum mai minte : de vreme ce vlaga omului s-a topit, cum să mai trăiască treizeci de ani ? Mie putea să-mi prorocească una ca asta, nu lui..."

În mijlocul unei alte mulţimi ce se strînsese roată în jurul lui, dar ceva mai departe, stătea în picioare un om, acoperit de şerpi suri cu picăţele, care atîrnau pe trupul îmblînzitorului ca nişte capete de frînghie.

N-avea cealma pe cap, părul şi barba şi le vopsise în roşu aprins, trupul său ars de soare, uscăţiv, muşchiulos, era despuiat pînă la brîu. Şalvarii albaştri şi-i încinsese cu un brîu de aceeaşi culoare.

Pe nisip, în mijlocul cercului de oameni, se tîra un şarpe mare cu capul pestriţ. Îmblînzitorul izbi cu pumnul într-o dairea aninată la brîu şi toţi şerpii care pînă atunci atîrnaseră nemişcaţi pe el, ridicară capetele şi şuierară. Şarpele care se tîra pe nisip ridică de asemenea capul, se opri o clipă, apoi porni hotărît într-o parte. Mulţimea se dădu liniştită în lături, făcîndu-i loc să treacă. Roşcatul se trase înapoi :

„Dar dacă te muşcă jivina ? De cîte ori i-am văzut şi tot nu m-am obişnuit !"

Îmblînzitorul lovi daireaua de două ori, şarpele se ridică pe coadă ca la un stînjen în sus şi ţîşni prin văzduh, căzînd drept pe umerii lui. Din mulţime ieşi înainte un om şi întrebă :

— Care este soarta mea ?

— *Mar mahazid sui meşric, boiad raft Mekke băroi hadj. In Kistmat-ă tust !* [2]

Temîndu-se să se apropie de îmblînzitor, roşcatul îi strigă în ruseşte :

[1] Pe cîte am înţeles din cartea sfîntă, viaţa ta va mai dăinui 33 de ani (pers.).

[2] Şarpele se tîrăşte spre răsărit, se cuvine deci să porneşti în pelerinaj la Mecca, aceasta e soarta ta (pers.).

— Hei, diavole ! Ia calcă-ţi şarpele pe coadă, că o dată o apucă spre miazănoapte ! Nu să mergi la Mecca, ci la muieri, să faci plozi, ori la crîşmă, să petreci !

Necunoscînd graiul moscovit, îmblînzitorul clătină din cap şi ţocăi din buze...

În piaţa palatului împărătesc răsunară bătăile unor tobe de aramă şi sunete de trîmbiţe : şahul ieşea la plimbare. În acelaşi timp, în piaţă se iviră trei inşi : doi cu zăbune albastre de cazaci şi un al treilea, cu platoşă aurită.

„Gavriuşka, ia te uită ce sfîntă treime ! Vrei nu vrei, trebuie să mergi la şah cu ei !"

Serebreakov îl sprijinea de braţ pe Mokeev. Acesta păşea încet, cu un toiag în mînă, iar în urma lui venea un tîlmaci persian.

Roşcatul se apropie, se plecă, şi, furişînd spre ei priviri iscoditoare, spuse :

— Fraţilor ! Ce bucurie pentru mine, ce bucurie neaşteptată... Pesemne că veniţi de la hatmanul Razin. Aveţi treabă cu şahul ?

— De la Stepan Razin venim, flăcăule. Dar tu ce vrei ? îl întrebă Serebreakov.

— Ce vreau eu ? Dar bine, oameni buni, pe cine aveţi drept tîlmaci ? Un persian ce abia o încurcă pe ruseşte ? O să încîlcească ce veţi spune, ca firele de tort dintr-un scul. În loc să vă faceţi datoria faţă de hatman, o să daţi greş şi vă aduceţi urgia pe cap, căci şahul e iute din fire.

— Cunoşti oare graiul localnicilor ? îl întrebă Mokeev, trăgîndu-şi cu greu răsuflarea şi clătinîndu-se pe picioare. Oh, ce mai mă arde pe dinăuntru ! Şi ce zăduf, naiba să-l ia ! Unde oare aş putea să beau puţină apă ?

— Mai trebuie să ştii şi altceva pe lîngă graiul persienesc, iar eu îl cunosc şi pe cel arăbesc, cunosc toate ascunzişurile graiului lor. Mai staţi puţin : şahul abia a ieşit la plimbare, nu şi-a făcut încă tabietul. Aşezaţi-vă. Tîlmaciul o să vă facă rost de apă dulce, rece ca gheaţa !

— Da tu unde te duci ?

— Să-mi schimb straiele ! Dacă e vorba să mergem la şah, nu-i plac oamenii în straie proaste.

— Du-te flăcăule ! Te aşteptăm.

Se aşezară pe o laviţă de piatră, iar tîlmaciul plecă după apă. Roşcatul se pierdu în mulţime.

— Pentru început nu e rău : am găsit un om de-ai noştri care mai ştie şi graiul lor. E bine ! Va tălmăci totul cum trebuie.

— S-ar putea să fie bine, Petra, dar întrebarea e — ce fel de om o fi ?

— Arată a fi om de treabă. A trăit pe-aici şi le cunoaşte obiceiurile. Nu vezi că a spus : „Şahului nu-i plac oamenii în straie proaste". Dacă n-ar avea grijă de ei, nu i-ar păsa dacă straiele-s rele ori bune...

— Poate să fie cum zici !

Roşcatul se întoarse curînd, înveşmîntat cu un caftan de atlaz alb, croit turceşte, încins cu brîu albastru cu ciucuri de fir la capete. În cap, în loc de fes, purta o tichie subţire, albastră, cu izvoade.

— Repede te-ai întors, măi frate ! zise Mokeev. E bine !

— Sînt mai arătos aşa, nu ?

— Arăţi foarte bine !

— Hai să ne duci la şah.

— M-am învăţat aici şi am făcut rost şi de ceva parale. Fac negoţ cu robi, şi cunosc toate uliţele şi ulicioarele. Aţi avut noroc că m-aţi întîlnit, vă duc toate treburile la bun sfîrşit, pre cinste !

Tîlmaciul persian tăcea.

Roşcatul îi spuse ceva în graiul persian.

Serebreakov îl întrebă pe tîlmaci :

— Vorbeşte bine moscovitul nostru graiul vostru persian ?

— Bun, esaul ! Tare bun !

— Atunci să vorbească el cu şahul, iar tu ascultă şi sări în ajutor, dacă spune ceva minciuni despre noi... Vezi că limba ta se mai încurcă în graiul nostru, iar noi avem nevoie să se vorbească precum se cuvine.

— Eu înţeles ! răspunse tîlmaciul.

10

Şahul şedea cu spatele spre havuz, cu mantia albă pe umeri. Cealmaua lui albastră era cusută cu şiraguri de mărgăritare mari, iar surguciul roşu al cealmalei împodobit cu adamante

făcea să pară şi mai albă faţa palidă a şahului, cu o aluniţă mare pe obrazul drept şi doi ochi crunţi, înfundaţi în cap. De o parte şi de alta a şahului vegheau doi uriaşi din straja lui, cu ghioage în mîini. Ceva mai la o parte, printre beii gătiţi, un slujitor ţinea în lanţuri de argint două fiare sălbatice, doi gheparzi, cu părul lins, cafeniu, cu pete negre şi boturi scurte, cu colţii rînjiţi, cu labele lungi şi drepte, semn că puteau să alerge repede...

Bănuind că Serebreakov nu are încredere în el, Roşcatul îi şopti la ureche :

— Uitaţi-vă drept în ochii şahului ! Îi place să se uite lumea la el ca la un Dumnezeu...

— Am înţeles, flăcăule !

În jur domnea o linişte adîncă. Şahul începu să spună ceva, dar deodată se întoarse spre beii lui :

— De ce lăsaţi apa să clipocească ?

Apa fu oprită. Susurul încetă.

Întorcîndu-se apoi spre mulţime, şahul urmă cu glas liniştit, domol :

— *Bismillahi rahmani rahim !* Oameni buni, oare nu vă las eu slobozi pe deplin în credinţa şi în treburile neguţătoriei ? Am îngăduit tuturor neamurilor din împărăţia mea să se închine fiecare cum vrea ! În preajma geamiilor mele sînt aninaţi sfinţii ghiaurilor armeni, ruşi şi gruzini. Oare nimicesc eu chipurile pe care ei le numesc icoane ? Nu ! Tuturor dreptcredincioşilor, fie ei şiiţi ori sunniţi, le încuviinţez aceleaşi drepturi. Îi las pe cei dintîi să se închine la mai mulţi zei, iar pe ceilalţi la un singur Dumnezeu, dar ei se duşmănesc şi se ceartă între ei. Mie însă nu-mi pasă de certurile lor !... Nu vă întreb pe voi dacă vă duceţi ori nu la geamie, nici cum vă faceţi rugăciunile de dimineaţa şi de seara. Ştiu că atunci cînd vă despărţiţi de neveste, îmi plătiţi preţul cuvenit pentru împodobirea kumelor [1] mele. Mă mulţumesc şi cu atît. Oare n-am dovedit toată îngăduinţa pentru neguţători ? Vindeţi ce doriţi. Nu vă împiedic să vă vindeţi nevestele ca roabe — este dreptul vostru. Dar cînd şahul vă cheamă să vă jucaţi cu glodul şi cu apă — joc vechi încă de pe vremea strămoşilor mei, stăpînii Iranului, în frunte cu cel dintîi dintre ei, străbunicul meu

[1] Kume — loc sfînt, cimitir al şahilor.

Abbas, învingătorul turcilor şi cuceritorul multor aşezări din Hindustan, — eu, şahul Abbas al doilea, văd că unii din voi se înfăţişează la joc cu straie proaste, temîndu-se să nu fie sărăciţi de alţii... Aşadar, vă zgîrciţi la zdrenţe, chiar cînd este vorba de şahul vostru ! Feriţi-vă ! Voi asmuţi cîinii asupra oricui ar veni la joc cu straie vechi, îl voi da pe mîna călăului. Nu uitaţi că şahul iartă sărăcia şi despuierea numai dervişilor, nu şi vouă ! De asemenea dacă vreunul îmi vorbeşte urît, fără să pună genunchiul în pămînt, pe acela îl ucid fără cruţare.

Tîlmaciul îi spunea încet în ruseşte lui Serebreakov vorbele şahului.

Ascultîndu-l, Mokeev zise :

— Vezi, Ivane, moscovitul nostru ne-a spus adevărul despre şah. Iar noi sîntem cam colbuiţi de pe drum.

— Să vorbească totuşi mai întîi tîlmaciul, Petra ! Întorcîndu-se spre roşcat, Serebreakov adăugă : Măi, flăcăule ! Să vorbească mai întîi tălmaciul şi pe urmă tu.

— Astăzi fac ce vreau, cazacule : pot să-ţi sucesc gîtul, pot să te întorc din drum... Ho !

— Aşa sîntem mai liniştiţi — doar e omul nostru !

— Voi aveţi săbii ascuţite, iar eu, limba. Roşcatul îşi roti repede privirile peste mulţimea adunată şi zise : O fi venit aici şi diacul Akimko ?

— Cine mai e şi ăla ?

— Voi n-aveţi treabă cu el, dar eu da ! Fără satana mi se pare că lipseşte ceva ! Uite că a venit cîrnul...

Fostul diac era amestecat în mulţime, dar nu ieşea la iveală.

— Vino mai aproape, că te pîrăsc în faţa şahului !

— Şi pe noi ne pîrăşti ? îl întrebă Serebreakov.

— Pentru ce-aş face-o ? O să văd eu cum şi ce.

Serebreakov îl împinse de la spate pe tîlmaci şi-i zise :

— Spune cum că au venit soli de la hatman !

Ieşind înainte, tălmaciul îngenunchie şi, ducîndu-şi mîna la ochiul drept, spuse :

— Mărite şah ! Hatmanul Stepan Razin ţi-a trimis ţie, soarele Persidei, cazaci de-ai lui, cu bineţe şi urări de sănătate, ca să te roage să-i primeşti supuşi.

— Nu-i el oare cel ce-mi pradă aşezările ? Beilor ! Luaţi-le armele !

Din mulţimea de curteni ieşiră doi bei care-i spuseră tălmaciului :

— Să ne dea săbiile lor. Dacă au şi pistoale, să ni le dea şi pe ele !

Serebreakov şi Mokeev îşi traseră săbiile din teacă şi le întinseră beilor.

— Cel de colo să ne dea şi toiagul ! E sol — de toiege n-au nevoie decît slugile măritului şah.

— Nu-l dau ! Spune-le, tălmaciule, că, fără toiag nu mă pot ţine pe picioare.

Persianul tălmăci vorbele lui Mokeev şi şahul întrebă :

— De ce ? ridică glasul cel cu platoşă.

— E bolnav ! Spune că fără toiag ar cădea.

— Să se apropie, cu toiagul lui !

Mokeev, Serebreakov şi tălmaciul păşiră înainte. La îndemnul tălmaciului, Serebreakov se lăsă la pămînt cu genunchiul stîng.

— Ne închinăm ţie, şahule !

Persianul tălmăci, spunînd însă „mărite şah".

— Cîte oraşe şi sate de ale mele aţi prădat ?

— Cele care au sărit asupra noastră, răspunse Serebreakov.

Şahul îl fulgeră pe Mokeev în ochii săi bolnavi şi strigă :

— De ce nu-şi pleacă şi omul acesta genunchii şi capul ? Doar cunoaşte hotărîrea mea.

Persianul tălmăci. Serebreakov răspunse :

— Dacă ar îngenunchia, n-ar mai putea să se scoale, căci e bolnav.

— Să spună şi culcat cele ce are de spus. La ce bun a mai venit dacă e bolnav ? Şahul făcu un semn din cap către oamenii din straja lui, răspîndind scîntei din adamantele surguciului.

— Siliţi-l pe cazac să îngenuncheze. Dacă nu se lasă în genunchi, frîngeţi-i picioarele, ca să mă privească mai de jos !

Lăsîndu-şi toiegele, uriaşii se apropiară de Mokeev.

— Ce vor de la mine ?

Tălmaciul îi spuse ce poruncă dăduse şahul.

— Sînt bolnav, dar chiar şi sănătos să fi fost, tot nu îngenuncheam. De aceea n-am putut să mă duc nici la Moscova, să dau ochi cu ţarul, căci nu sînt deprins cu aşa ceva...

Văzîndu-l pe Mokeev că se încăpăţînează, cei doi păşiră spre el şi-l apucară de umeri. Cu o mişcare a umerilor şi a

mîinii slobode, Mokeev îi îmbrînci şi unul din persieni căzu la picioarele şahului.

Mulţimea amuţi, aşteptîndu-se la o zbucnire de mînie din partea şahului. Acesta rîse însă :

— Uitaţi-vă la el cît este de bolnav !... Cum o fi fost cazacul acesta cînd era sănătos şi cîţi ca el o fi avînd Razin ?

Persianul tălmăci îndată. Mokeev strigă :

— Toţi sîntem aşa ! Şi dacă tu, şahule, nu ne laşi să ne aşezăm pe malurile Kurei, nu ne primeşti în slujba ta, pîrjolim toată Persia, iar pe locuitorii ei îi vindem robi la turci !

Serebreakov îi şopti :

— Petra, strici totul ! Vorbeşti anapoda.

— Nu-l vezi ? Una ştie — orice am vorbi, tot aşa o ţine !

Serebreakov îi porunci tălmaciului :

Tălmăceşte-i şahului, dar nu vorbele lui, ci cele ce-ţi spun eu : „Mulţi-s ca mine, şahule, şi dacă ne laşi să ne aşezăm pe malul Kurei, te-om sluji cu vrednicie şi credinţă".

Persianul tălmăci.

Şahul răspunse :

— Să mă mai gîndesc. Poate, vă iert chiar jefuirea Derbentului şi a celorlalte aşezări... Cred şi ştiu că sînteţi oameni viteji. Persida are nevoie de asemenea oşteni.

Din mulţime ieşi o căpetenie de oaste căruntă aflată în slujba hanului din Ghilean şi, îngenunchind, cu mîna dreaptă lipită de ochi, spuse repede :

— Mărite şah Abbas ! Tîlharii aceştia au scufundat şi au ars pe marea Kiulzium corăbiile şi barcazurile stăpînitorului din Ghilean ; pe el l-au omorît, iar pe fiul lui l-au luat rob şi-l ţin şi acum. Un persian de neam tînjeşte de dorul ţării sale în robia tîlharilor.

Şahul se încruntă şi spuse cu asprime :

— Ridică-te de jos, Ali Hasan !

— Ceaşm, soare al Persidei ! Bătrînul se ridică, plecîndu-şi capul.

— Ia spune-mi, vizire al locţiitorului meu, cîţi stăpîni poruncesc în Persida ?

— Numai tu, mărite şah, răspunse bătrînul.

— Da, numai eu, şahul Abbas al doilea, poruncesc în ţara asta ! Locţiitorul meu ucis de cazaci îşi însuşise numele de stăpînitor şi a fost vai de el ! V-a învăţat pe toţi astfel... Şi-a

alcătuit o curte şi trăia din jafuri. I se urcase în aşa hal la cap încît începuse să facă toate cu de la sine putere. Fără a aştepta porunca mea, a ieşit pe mare, ca să lupte împotriva lor ! Şahul arătă cu mîna spre Serebreakov — şi cred că hanul v-a stat în cale, nu-i aşa, bătrîne ? Tu ai fost în fruntea corăbiilor şi-ai fugit ruşinos de luptă.

— Mărite şah Abbas, hanul nu m-a lăsat chiar înainte de luptă să fiu căpetenie şi a dat el însuşi porunci în luptă. Eu însă, văzînd că vasele sînt sortite pieirii, am plecat cu trei barcaze scăpînd viaţa oamenilor.

— Ali Hasan, ce vrei să-ţi mai spun despre han ? Pe mine a vrut să mă înlocuiască, spunîndu-şi stăpînitor. Pe tine, bătrînă căpetenie de oşti, te-a înlocuit. A fost pedepsit precum se cuvine pentru trufia lui. Şi încă ceva : fără ştirea mea avea legături cu cei din munţi, aşa că era un om primejdios.

Bănuind că se vorbeşte despre hanul din Ghilean, Serebreakov îşi plecă fruntea şi genunchiul stîng.

— Şahule, hanul din Ghilean s-a năpustit cel dintîi asupra corăbiilor noastre.

Persianul tălmăci, adăugînd din nou cuvîntul „mărite".

— Cazaci, nu vă judec pentru cele ce i-aţi făcut hanului din Ghilean.

Roşcatul păşi înainte.

Îngenunchie în faţa şahului şi, luîndu-şi tichia din cap, începu să turuie în graiul persienesc.

— Măritul ţar a toată Rusia, cea mare, cea mică şi cea albă, atotputernicul stăpînitor Alexei Mihailovici, m-a trimis pe mine, sluga lui, la măria sa şahul Abbas, ca să mă închin lui, să-l întreb de sănătate şi să-i înmînez o epistolă din partea ţarului !

— Ridică-te şi dă-mi-o ! Ce-mi scrie ţarul moscoviţilor, mie, stăpînitorul Iranului ?

— Asta ne face pocinogul ! îi şopti tîlmaciul lui Serebreakov.

Mokeev îl auzi.

— Ai necaz pe el, tîlmaciule ?

— Petra ! Tălmaciul are dreptate, îmi dau seama şi eu...

Logofeţelul îi ceti şahului epistola scrisă în limba persienească, începînd cu titlusul ţarului :

— „Iar ca să nu fie vrăjmășie între țări și prea multe piedici în treburile neguțătorești, îți scriu măriei tale, fratele meu, înălțate șah Abbas al doilea : Să-l prinzi pe tîlharul de hatman Stenka Razin care jefuiește așezările și să mi-l trimiți pentru răfuială la Moscova... Căci tîlharul acela de Stenka Razin este tot atît de primejdios pentru măria ta, cît și pentru supușii măriei tale, precum și pentru țara noastră rusească..."

Șahul acoperi hîrtia cu palma, întrerupînd cetirea, și spuse :

— Știu și eu cine anume este primejdios pentru mine, iar dacă scade negoțul, nu pe mine o să mă doară capul ! Supușii mei îmi plătesc toate dăjdiile precum se cuvine — încolo să se mai frămînte puțintel și neguțătorii... Cred că ar fi mai bine să-i primesc pe cazaci în supușenie ; voi vedea eu unde să le îngădui să se așeze !... De-i vrea, poți să-i spui asta țarului tău și să-i arăți cum că nu primesc porunci de la nimeni !

Făcîndu-și hîrtia sul, roșcatul își zise în gînd :

„Chiar astăzi scriu o epistolă : «La Pricazul soliilor diecii scriu fără nici o tragere de inimă și șahul s-a supărat pentru treaba asta»."

Se înclină fără a-și pune tichia pe cap, dar nu plecă. Șahul se aprinse :

— Vrei să spui ceva ? Spune repede. Și pleacă de aici !

Roșcovanul arătă cu sulul de hîrtie spre Mokeev :

— Prea mărite șah Abbas ! Iată, am aflat că tîlharul acesta l-a omorît la Derbeni pe vizirul Abdulah al măriei tale, pe frații și fii acestuia, iar pe fiica sa, pe Zeineb, a luat-o roabă și-a dăruit-o drept soție unui ghiaur netăiat împrejur, însuși tîlharului de hatman !

— Cum, Abdulah a fost ucis ? întrebă șahul, întorcîndu-se spre bei.

Aceștia tăceau, cu capul plecat în piept.

— Și voi nu m-ați înștiințat pînă acum despre moartea lui ? Da... acuma știu, beilor, cît de mult l-ați urît, căci se purta semeț cu voi ! Care l-a omorît ? Acela ? Hei, voi de colo ! Șahul făcu un semn spre Serebreakov și spre tălmaciu. Puteți pleca, nu cad la învoire cu hatmanul ! Dar pe ăsta să-l dați gheparzilor. Amenințîndu-l cu pumnul pe Mokeev, făcu un semn unuia dintre slujitori : Dă-i drumul !

Desprinzînd lanţul gheparzilor, slujitorul scoase un chiot şi aruncă la picioarele lui Mokeev un hanger, drept semn că asupra lui să sară. Gheparzii scoaseră un urlet şi se repeziră unul din faţă, iar celălalt din spate, înfigîndu-se în grumazul esaulului. Pe cel din faţă Mokeev îl păli cu ghioaga şi ghepardul se tîrî, schelălăind, înapoi, împroşcînd nisipul cu sîngele ce-i curgea din bot. Celălalt rămase atîrnat de Mokeev cu fălcile încleştate, zgîriind platoşa lui Mokeev cu ghearele lui de pisică.

— Va să zică astea mi-au fost darurile de la acest diavol ?...

Aruncînd toiagul, Mokeev se îndoi de şale. Îl podidi sîngele pe beregată, tăindu-i răsuflarea. Înşfăcă ghepardul cu mîinile, îl smulse împreună cu fîşii din carnea sa şi-l aruncă peste cap, dînd cu el de pămînt, şi apoi călcîndu-l în picioare, după care se apleca, ridică fiara şi-o aruncă la picioarele şahului :

— Să ţi-l faci guler, diavole !

— Aduceţi alţi gheparzi !

Şahul sări în picioare. Faţa lui palidă se făcu cenuşie, negul de pe obraz i se învineţi, pana roşie i se legăna în vîrful cealmalei.

Păşind înainte, Serebreakov îngenunchie :

— Şahule, tovarăşul meu e bolnav ! A fost pîrît degeaba. Nu el, ci alţi cazaci au prădat Derbenul !

Persianul îi tălmăci în grabă vorbele dar pe nisip trăgeau să moară iubiţii gheparzi ai şahului. Acesta se mîniase cumplit, nu mai credea nimic. Răcni, ameninţînd cu pumnii :

— Nu e adevărat că e bolnav ! Aduceţi gheparzi ! În toată împărăţia mea nu-i om care să poată sugruma ca pe nişte căţei, asemenea fiare puternice. Minţi ! Şi vai de cel ce mă minte !

Beii înarmaţi se strînseră în jurul şahului, apărîndu-l şi făcîndu-i loc să treacă. Speriată de urletele gheparzilor, mulţimea se trase înapoi.

Patru gheparzi, tot atît de mari ca şi cei dinainte, se repeziră ca fulgerul şi începură să-l sfîşie pe Mokeev. Doborît din picioare, înşfăcă pe unul şi-l sugrumă. Şahul asmuţea chiar el gheparzii, cu chiote ascuţite, bătînd din picior. Într-o clipă, pe nisip nu mai rămase decît platoşa ce strălucea în soare, zvîrcolindu-se, şiroind de sînge : esaulul nu mai avea

nici cap, nici picioare. Alături, zăcea, cu colţii rînjiţi, gheparul sugrumat de voinic, şi cuşma de zaporojan...

Răsună un corn. Gheparzii pieriră într-o clipă.

— Văzut-aţi ? ! Spuneţi-i hatmanului cum v-am primit. Să-i dea drumul fiicei lui Abdulah, că de nu, îl duc plocon ţarului moscovit într-o cuşcă de fier. Vedeţi să nu le faceţi nimic în drum oamenilor mei, căci păţiţi ca şi acesta.

Capul cu moţ sur al căpeteniei de oşti din slujba hanului din Ghilean se plecă în faţa şahului :

— Părinte neînvins al Persidei, porunceşte-mi să vorbesc.

— Vorbeşte !

— Nu e bine să-l lăsăm să plece pe omul acesta. Îl cunosc după ochi, este o veche căpetenie de tîlhari, cu numele de „Neceaii“ — cazacii pornesc la luptă cu numele lui pe buze...

— Nu ştiu acest lucru, Ali ! S-a purtat precum se cuvine. Eu mi-am spus cuvîntul : să fie lăsat să plece ! Iar dacă tu vrei să fii locţiitor al Ghileanului, îţi dau dreptul să veghezi la durarea corăbiilor. Adună-ţi oastea şi nimiceşte-i sau alungă-i pe cazaci din Persida.

Tălmaciul îi spuse încet, cu teamă, lui Serebreakov, cuvintele şahului.

— Ceaşm, soarele Iranului !

— Nu-i nimic de făcut, trebuie să plecăm, flăcăule !

Mulţimea venea încet dinspre havuz către piaţa palatului. Amestecat între ceilalţi, păşea şi roşcovanul în caftanul său galben de atlaz, ţinînd tichia la subţioară, ca să nu iasă la soare. Pe faţa pîrîtorului se citea bucuria, ochii i se furişau pretutindeni.

Răsărind în stînga lui Serebreakov, îi strigă :

— Aveţi noroc, tîlharilor ! Credeam că măria sa vă va face seama la toţi !

— Taci, gură spurcată — îi răspunse cu glas tare esaulul. Să fi avut un pistol, îţi arătam eu ţie, dar din păcate nici sabia nu mi-au dat-o înapoi, răspunse cu glas tare esaulul.

— Tîlmaciule, ia învaţă-l pe acest diavol limba persienească, să bage şi el la cap ce-a spus şahul : „Dacă te atingi de careva, te omor !“

Depărtîndu-se, roşcovanul îşi zicea în sine, zîmbind :

„Ehei, Gavriuha, bine ai mai potrivit-o, mai dihai ca în epistola unui sol !....“

Curînd nu mai putu să înainteze decît cu greu prin mulțime. Logofețelul pășea la oarecare depărtare de cazaci, dar în văzul lor. Din dreapta, din mijlocul mulțimii își făcu loc spre Serebreakov, un persian cîrn și bărbos care-i spuse în șoaptă :

— V-a scăpat pîrîtorul din mînă ! Rușine, cazaci !

— Da, lua-l-ar naiba ! Mi-a scăpat din mînă și n-am pistol.

— Ia ține, ca să-ți poarte noroc, din partea diacului Akim Mitrev, ia-l ! E încărcat ! Și scoțînd de sub poala mantiei un pistol turcesc cu lucrătură scumpă, cîrnul i-l vîrî lui Serebreakov în mînă.

— Mulțumesc ! Ești de pe la noi ?

— De pe Volga sînt, am fost odată diac ! Ascunde-l sub pulpana caftanului !

— Lasă că știu eu !

Fostul diac se mistui în mulțime. Ținînd pistolul în buzunarul caftanului său albastru, Serebreakov își făcea cu umărul loc printre oameni, apropiindu-se pe nesimțite de logofețel. În sfîrșit, ajunse aproape de el. Esaulul dădu la iveală arma care străluci la soare ; mulțimea speriată se dădu în lături. Cazacul trase fără a ținti.

— Primește asta pentru Petra !

Roșcovanul se lăsă jos moale, cu un geamăt, capul îi căzu într-o parte. Îngăimă prin sîngele care-l podidise pe gură :

— Dia... dia... dia... Apoi se prăbuși la pămînt, izbutind să rostească : diacul !

Din mulțime se repeziră spre el cîțiva oameni. Apropiindu-se de mort, Serebreakov îi aruncă o privire :

— N-am prea avut noroc pe ziua de azi ! Dar totuși, pe cîinele ăsta l-am omorît precum se cuvenea.

— Ia, Ivan ! *Inșalla...* Frică la mine, ne dă la gheparzi...

— N-am făcut nici o scofală aici. Petra a fost răpus — acum nu mă mai tem de nici o moarte, flăcăule.

Beii îi duseră pe amîndoi la șah. Careva tîrî acolo și leșul roșcovanului. Acesta zăcea pe nisipul însîngerat de pe care abia fuseseră ridicate rămășițele lui Mokeev. Serebreakov aruncă pistolul :

— Bun ar fi, dar nu mai am nevoie de el !

— El l-a împușcat, ăsta cu mustața căruntă !

Şahul şedea liniştit, dar mocnea ceva. Căpetenia de oşti a hanului din Ghilean îi spuse :

— Acum, soarele Persieadei, serchesul se va mistui în marea Kiulzium, ca fumul.

— Ali Hassan, cazacul acesta bătrîn este un oştean. Cu unul ca el poţi pleca cu cinste la luptă. Apoi, arătînd cu mîna spre roşcovan, îl întrebă pe Serebreakov : A fost de-ai voştri şi v-a vîndut ? Am încredere în tine, ştiu că vei spune adevărul !

— Şahule, este un cîine de-al ţarului noi nu avem jigodii ca de-alde el.

Persianul tălmăci.

— Cercetaţi ce are mortul la el.

Beii se repeziră spre Kolesnikov, îl cercetară, dar nu găsiră nimic, în afară de hîrtia ce o avea asupra-i.

— Poate că mortul a fost neguţător.

Din mulţime ieşi un persian cărunt, cu mantie roşcată şi caftan înflorat, cu cealma verde ; lăsîndu-şi genunchiul la pămînt spuse :

— Mărite şah, cel ucis n-a fost neguţător — eu îi cunosc pe toţi neguţătorii moscoviţi.

Şahul despături hîrtia luată de la logofeţel şi se uită la iscălitură :

— Nu are pecetea ţarului moscovit ! O cunosc. Aşadar mortul mi s-a înfăţişat cu o epistolă ticluită. Beilor, cercetaţi-i locuinţa — a fost o iscoadă ! Uitîndu-se la Serebreakov, adăugă : Tălmaciule, spune-i cazacului că a încălcat întreit legea : mi-a nesocotit porunca de-a nu ucide, s-a înfăţişat ca sol înaintea mea fără să-şi fi dat armele şi a ucis un om care ar fi mărturisit călăului cine este.

Persianul tălmăci.

— Şahule, sînt gata să înfrunt moartea ! Nu mi-e frică de tine.

— Da, vei muri ! Hai, daţi-l pe mîna călăului. Să nu-l pună la cazne, căci ştiu cine e ! Să-l omoare.

Beii îl duseră pe Serebreakov într-o piaţă mai mică.

— Să le spui, flăcăule, că am murit în aceeaşi zi cu Petra ! îl rugă esaulul pe persian. Hatmanul să nu mă plîngă, căci aşa mi-a fost scris. Dar să-i spui cît mai degrabă : „Persienii

adună corăbii şi vor strînge oameni împotriva noastră ; nu mai ai deci ce căuta aici — întoarceţi vasele spre rîul Kuma sau spre Astrahan".

— Îi spun, Ivan ! *Ia alla.*

11

De cîteva zile Razin era mohorît. Ieşea în silă pe puntea corăbiei şi rămînea pe gînduri privind spre ţărmul depărtat. Persiana rămăsese pe corabia hanului din Ghilean. Hatmanul se ducea arareori pe la ea şi-i smulgea cu sila mîngîierile. Prinţesa era înconjurată de roabe persiene. Văzînd că se ofileşte în robie, Razin dăduse poruncă roabelor s-o veselească, dar nici nu se gîndea să-i dea drumul. Pe aceeaşi corabie, închis în cală şi păzit de streliţi, se afla şi fiul hanului din Ghilean, de asemenea luat rob de cazaci ; noaptea îl lăsau să iasă să se plimbe pe punte. Fiul hanului se aşeza la prora corăbiei, în locul unde fusese răpus tatăl său, îngînînd o cîntare tristă, tărăgănată, totdeauna aceeaşi. Nimeni nu se mai apropia de hatman — doar Lazunka avea grijă de el şi-i aducea de băut. În ultimele zile, Razin mai mult bea decît mînca. Dormea puţin. Părea că aiurează, cufundat în gîndurile lui. Într-o dimineaţă, îndată ce răsări soarele, Lazunka îi spuse hatmanului :

— Tătucule, ţi-am adus pe corabie un bătrîn povestitor, să-ţi cînte ceva ori să te mai veselească cu vreo poveste.

— Nu-mi arde de veselie, Lazunka. Să vină totuşi.

Curînd se ivi un moşneag cu vederea scăzută, cu o domră în sîn şi o căciulă sură de oaie ; moşneagul se plecă adînc dinaintea lui.

Ridicîndu-şi capul, Razin îşi aţinti asupră-i ochii mohorîţi şi spuse :

— Parcă ai fi un diac, aşa te ploconeşti ! Am zis totdeauna că oamenii prea plecaţi sînt vicleni.

— Aşa am învăţat de mic copil, tătucule hatman...

— Boierii îşi pleacă fruntea pînă la pămînt dinaintea ţarului şi au încovoiat tot norodul cu capetele la pămînt ! Of, oi izbuti eu oare să îndrept norodul din şale ?

— Am venit să-ţi spun o poveste...

— Nu-mi arde de poveşti, moşule! Toţi ai mei fug de mine, se tem de ochii mei; n-a mai rămas decît Lazunka, dar m-am săturat şi de vorbele lui. Ştii ceva: să-mi spui o poveste despre Dumnezeu, dar să fie o hulă...

— Sînt ele multe, poveştile cu hula dumnezeirii, dar mă cam tem să le spun... Stai să mă gîndesc olecuţă... Să aleg una. Ascult-o, hatmane:

„A fost odată pe lumea asta un ţăran pişicher nevoie mare, şi aşa de leneş că nu voia de loc să muncească şi-şi punea toată nădejdea în Dumnezeu... Şi oriunde se ducea, se abătea mereu pe la biserica lui Sîn Nicoară, îşi dădea cei din urmă bănuţi pe lumînare şi se ruga astfel: „Bunule Sîn Nicoară! Fă-mă bogat".

„La rîndul lui şi Sîn Nicoară se ţinea de capul lui Dumnezeu:

„Dă-i ce-ţi cere, altminteri nu mai scapi de el!"

„Şi iată că s-a întîmplat aşa — cum se mai întîmplă şi fără de nici o rugăciune — că a pierdut careva, cine ştie cine, nişte bani, iar ţăranul a găsit banii; şi nu erau puţini, aşa că de atunci n-a mai fumegat la biserică lumînarea ţăranului.

„Ei şi într-o bună zi îi spune Dumnezeu lui Sîn Nicoară:

— Ia să ne uităm noi puţin cum mai trăieşte ţăranul cela?

Veşmîntatu-s-au ei ca nişte drumeţi şi poposit-au în satul lui. Era într-o zi de toamnă, pe înserate. Mocirlă mare pe pămînt. Şi a bătut Dumnezeu la uşa ţăranului. Acesta îşi făcuse o casă arătoasă, cu crestături în lemn, cu zugrăveli şi podoabe. Se însurase cu o negustoreasă, pe care o trimetea să cumpere fel şi chip de mărfuri, aşa că agonisea ban pe ban şi rublă pe rublă.

— Dă-ne şi nouă adăpost în casă, milostive.

Ţăranul se uită pe fereastră şi răcni:

— Vă primesc, milogii dracului, dar să aveţi pîine — că apă vă dau eu. Vă dau o cofă să vă aduceţi apă de la rîu, iar pentru căldură, să-mi lucraţi la treierat!

— Ţi-om treiera, numai să ne dai adăpost!

Intrară în casă. Ţăranul, aşezat sub icoanele din colţ, le strigă:

— Hei, milogilor ! De ce nu vă închinaţi la icoane, păgînilor ? !

— Icoane sîntem noi înşine, iar tu nu eşti lumînarea din colţ, ci o mortăciune !

Mîncară bătrînii ce aveau cu ei şi se culcară, învelindu-se cu ţoalele lor. Abia dădu glas cucoşul la miezul nopţii, cînd ţăranul şi începu să răcnească :

— Hai, milogii dracului, ieşiţi la treierat !

Sîn Nicoară, un moşneguţ uscăţiv la făptură şi sprinten, se veşmîntă în grabă, dar Dumnezeu nu-şi mai găsea o opincă din cele făcute din coajă de tei. O tot căută şi-o căută, iar după ce o găsi i se încurcară nojiţele.

Ţăranul aşteptă cît aşteptă, şi deodată se repezi şi-i trase o scatoalcă lui Dumnezeu :

— Hei, barosanule, tu-ţi muma ta ! Nu cumva ai fost neguţător la viaţa ta ? Se vede că te-ai îngrăşat din pita oamenilor !...

— Chiar că ne hrănim cu pită dată de oameni, dar din a ta n-am mîncat !"

— Ia taci puţin, moşule ! Parcă aud în depărtare clipocitul unei lotci. Ia să tragem o duşcă ! S-or fi întorcînd esaulii mei de la şah... ori o veni altcineva, o să aflăm noi acu...

— Gata-s oricînd să beau şi eu olecuţă şi să înfulec un dărab de pită...

Cazacii aduseră pe corabie pe tălmaci, singur, fără esaulii trimişi ca soli. Lazunka îi ieşi înainte.

— Ce faci, Lazun ? Unde-i hatmanul ? Şahul l-a aruncat pe Petra la fiare, iar pe Ivan l-a ucis !

— Nu te grăbi să dai o veste ca asta hatmanului : e cumplit la mînie. Ar fi păcat de tine... mă înveţi graiul persienesc şi eşti om de treabă, credincios.

Tălmaciul îşi scutură capul pe care-şi pusese cuşma zaporojană :

— Nu pot să tac, Lazun ! Ivan cînd mers piaţă, la moarte, zis : „Repede la hatman !"

— Ţi-am mai spus să te fereşti ! Ascunde-te. Dacă mă întreabă, îi spun deocamdată că au venit cazacii plecaţi după apă... Cînd s-o mai linişti, îi spui tot.

— Nu, nu se poate ! Trebuie spun : *ihtiat, kun, sultan i kozak* [1] ; şah adunat oaste împotriva hatman... Ivan zis : „Spune degrabă !“

— Aşteaptă pe punte... îi spui cînd iese.

Lazunka nu se mai duse la hatman, nădăjduind că Razin nu va întreba cine a venit cu lotca. O luă spre cîrmă unde era bătrînul Rudakov. Tot acolo veni şi Seriojka. Acesta se aşeză lîngă Rudakov :

— Dă-mi şi mie un pic de jar în lulea, moşule !

Rudakov scutură puţin scrum din luleaua lui în a lui Seriojka, şi acesta începu să pufăie, fornăind şi scuipînd, ca să se aprindă tutunul mărunţit.

— Degeaba îi mai aşteptăm pe Mokeev şi pe Ivan ! Nu, Serghei, n-are rost să-l mai chinuim pe hatman : poate că şahul i-a trimis pe Kura, să aleagă un loc pentru noi. Ia spune, Lazunka, aşa-i ?

— Da, moşule ! Au plecat să aleagă locul.

— Ei, vezi. Tu ai vorbit cu tălmaciul : ce-i cu esaulii ?

Lazunka răspunse în doi peri :

— Hatmanului nu-i place să afle cineva veştile naintea lui. Tălmaciul tace.

— Aşa e, n-are nici un rost să-l întrebăm, adăugă Seriojka.

Cu ochii la ţărmurile depărtate, Rudakov îşi depăna firul gîndurilor :

— Mi-e lehamite să ne tot învîrtim fără nici o treabă pe Kiulzium... Kizilbaşii s-au cam obrăznicit, parcă ei înşişi cer să ne batem.

— Aseară ai dormit, moşule, şi n-ai auzit nimic, dar eu am văzut două vase care veneau spre noi trăgînd cu tunul. L-am strigat pe hatman ; el a ieşit, a dat o poruncă şi din vasele kizilbaşilor n-au mai rămas decît aşchii care plutesc pe marea Hvalînului...

— Am aflat după ce s-a isprăvit totul şi atunci am cerut hatmanului să pornim împotriva Farabatului...

— Şi ce-a spus ?

— Ce să spună ! Mînios, neînduplecat, mi-a răspuns : „Nu se cade să ne ţinem de răutăţi împotriva persienilor, dacă n-am

[1] Teme-te, stăpîn al cazacilor (pers.).

primit nici o veste proastă cu privire la soli". Parc-ar mai fi nevoie să-i pălim, cînd ei înşişi se vîră între pumnii noştri!

— Ehei, moşule! Aş porni şi eu bucuros la luptă, atîta numai că matale îţi arde de Farabat, iar mie de cetatea Riaş... Acolo-s mătăsuri multe şi covoare... locuitorii-s armeni, aşa că se găseşte şi vin.

— Ascultă, Serghiei, mie mi-e drag Farabatul din pricina fiarelor... acolo-s palatele de petrecere ale şahului, iar în ele-s cămări de aur, asta o ştiu bine. Toate-s de aur, care de care mai frumoase, chiar şi baia şahului e toată bătută numai în pietre scumpe. Cunosc de mult Farabatul, l-am mai prădat odinioară împreună cu Ivan Kondîr, dar acum am auzit că e de două ori pe atît... Acolo, în curţile şahului, împuşc un tigru şi din blana lui îmi fac un cojoc; cînd oi pleca, împreună cu Siknin la Iaik, îmi rămîne cojocul drept amintire cum că am luat şi eu parte la bătrîneţe la o ispravă vitejească; pe urmă pot să intru şi în mormînt... Îmi place tigrul, Serghiei, mai mult ca oricare alt dobitoc de pe lume...

— Să-i fi spus hatmanului, moşule, gîndurile astea ale matale.

— Trebuie să pîndesc clipa prielnică! Vezi că eu cunosc oamenii, Sergheiuşko, atît pe cei ce-s mai prejos, cît şi pe cei ce sînt mai presus de mine. Hatmanul e mînios azi, aşa că mai aştept.

Împingînd la o parte pocalul cu vin, Razin îi spuse bătrînului:

— Ei, bătrîne cîntăreţ. Bea-ţi vinul de unul singur că mie nu-mi prieşte... Mă duc să mă uit unde-mi sînt oamenii. Pînă şi Lazunka a fugit cine mai ştie unde!

Hatmanul dădu să se îmbrace. Bătrînul îl ajută să-şi pună caftanul:

— Ţi-ar şedea mai bine unul de ghermeset, hatmane. De ce ţi-ai pus caftan negru?

— Iac-aşa vreau eu — negru, negru, negru! Tu taci acolo şi bea. Eu ies puţin pe punte...

Sus, lîngă chepengul ce dădea în cală, îl întîlni pe tălmaci.

— Tu-u?!

— Eu, hatmane!

— Unde-i Petra? Unde-i Ivan?

— Hatmane ! Petra dat şahul la fiare, pe Ivan tăiat... Pe tine ameninţat, zis duci la mal fata lui bei Abdulah, mult ameninţat...

— Atunci de ce te-ai gălbejit la faţă şi tremuri ca un vinovat ? N-ai vorbit oare ca lumea cu şahul, nu din vina ta oare şi-au pierdut viaţa esaulii mei, cîine ?

— Hatman, eu *bisior hub* spus... Spus şah prost iscoada ţar moscovit...

— N-ai fost în stare să schimbi hotărîrea şahului ? Ţi-a fost frică de şah, tot atît cît şi de mine ? !

Tălmaciul se îngălbenea tot mai mult, încerca să spună ceva, dar nu izbutea să găsească vorbele potrivite.

Razin trecu de el, se întoarse deodată pe jumătate, sabia scînteie o clipă în mîna lui şi capul tălmaciului căzu în cală, iar trupul cu gîtul tăiat, sîngerînd, mai rămase o clipă în picioare, clătinîndu-se, apoi se prăbuşi în urma capului.

Fără a se mai întoarce, Razin străbătu pe jumătate puntea şi strigă :

— Hei, porniţi spre Farabat !

Strigătul lui rămase fără răspuns. Numai Rudakov, în capul gol, cărunt, îşi făcu semnul crucii :

— Slavă ţie, Doamne ! Am ajuns şi eu să văd ceasul petrecerii...

— Spre Farabat ! strigă din nou hatmanul, sărind într-o lotcă.

— Am auzit, tătucule !

Fără să-l privească pe Razin în faţă, doi cazaci puseră mîna pe lopeţi.

— Spre corabia hanului, şoimilor !...

12

— Hai, fraţilor, aruncaţi ancora ! le strigă cazacilor Seriojka.

Zornăind din lanţuri, ancorele lunecară în mare. Corăbiile se opriră în loc. Pe ţărm se vedea o aşezare întinsă cu uliţe înguste, şerpuind din piaţă spre munţi. La poalele munţilor cu rîpe nisipoase, pe o terasă de piatră se zărea de departe o geamie albastră. În dreapta mării, în piaţă, vuia un bazar cu bolta spartă, în mijlocul căruia se înălţa un foişor

nu prea înalt, cu acoperişul în mai multe ape, bătînd în plumburiu. Mai spre ţărm se întindeau nişte magazii de piatră, pe jumătate intrate în pămînt.

— Tătucule !

— Vin îndată, Serghei.

Razin ieşi pe puntea corăbiei hatmanului cu caftan de brocart cusut cu fir, lucind în razele soarelui. Sub caftanul descheiat se vedea un zăbun roşu de atlaz.

— Aici, frate-meu, le-om face parastas lui Serebreakov şi lui Petra !

— Şi lui moş Rudakov. Apoi pornim spre pămînturile şahului, la Suknin...

— Om vedea noi încotro pornim.

— Simt după miros că au vin în magaziile alea !

— Nici că se poate paznic fără vin, doar sîntem răpuşi de jale după vitejii noştri. Ei drăcia dracului !

În oraş, zărind de departe corăbiile cazacilor care se apropiau repede, oamenii strigau speriaţi :

— *Bazar ra băbăndid !* [1]

Unii dintre neguţători îşi cărau mărfurile cu boii, alţii încărcau samarele pe cămile.

— Habardor !

— I-am băgat în sperieţi pe boiţii ăştia !...

Lazunka urmărea cu luare-aminte forfota din bazar.

— Ei, Lazunka ! Ce spun persienii ?

— Am înţeles două cuvinte, tătucule : „Închideţi bazarul“ şi „Păzea“ ! Păcat că mi-ai ucis kizîlbaşul, învăţam de la el graiul persienilor !

— La naiba ! Doar n-o să ne tocmim cu ei... Cazaci, coborîţi în lotci arme destule.

— Tătucule, prinţesa cere s-o ducem pe ţărm.

— Cine, persiana din Semaha ? Coboar-o şi pe ea într-o lotcă, Lazunka : să tragă şi ea în piept aer de acasă... o să-i facă bine !

Lotcile cazacilor traseră la mal, unde se şi adunaseră o mulţime de persieni cărunţi şi bărboşi, cu cealmale verzi şi albastre.

[1] Închideţi bazarul ! (pers.).

Se plecară în fața lui Razin, apoi se dădură în lături, lăsînd să treacă un caucazian ales pentru neguțări, cu moț cărunt în mijlocul țestei galbene. Ferindu-și ochii vicleni, spuse :

— Cazacii și caucazienii sînt frați de cînd lumea !

— Și dușmani ! adăugă Razin.

— Cei ce umblă cutezători după prăzi, la jaf și luptă, nu pot să fie mereu prieteni, hatmane ! Dar aici să nu vărsăm sînge : o să vă aducem vouă, oaspeților noștri, fără gîlceavă, vin, vă dăm valuri de mătase, vă dăm tot ce face bogăția și fala noastră, ca să rămînem prieteni, *inșalla*.

— Fie ! O să petrecem fără vărsare de sînge. Iertăm pe cei ce nu vor porni la luptă împotriva noastră... Poruncește să ni se aducă vin, dar fără otravă.

— Oaspeții se cuvine să fie ospătați cu toată cinstea, nu otrăviți.

— Ia spune-mi : unde ne-am mai văzut ?

Caucazianul își zburli mustățile, hlizindu-se :

— Pe marea Kiulzium, hatmane, cînd ai nimicit corăbiile hanului din Ghilean — am fugit de tine ca să-mi scap oamenii.

— Așa.

Din porunca lui Seriojka, streliții și cazacii se apucară să spargă ușile magaziilor de piatră. Începură să răsune bufnituri și zăngănituri.

— Geaba vă osteniți, cazaci : în crame nu este vin, dar vă fac eu rost. Urmați-mă ! strigă caucazianul. Se plecă, în fața lui Razin, făcu semn cu mîna cazacilor să meargă cu el și porni spre oraș.

Îl urmară mai bine de douăzeci de cazaci.

Caucazianul strigă din mers, în limba persiană :

— Persieni, luați de la armeni vin, dar să fie din cel mai bun ! Apoi adăugă rusește : Să se ospăteze și să petreacă hatmanul cu cazacii lui, căci atunci nu se va atinge de oraș ! Dați-i de asemenea, fără bani, mătase din cea mai frumoasă...

Cu ajutorul armenilor și al persienilor, cazacii rostogoleau acum pe mal poloboace cu vin, cărau spre magazii valuri de mătase. Pășind în urma lor, caucazianul își mișcă mustățile castanii și scoase cu îndemînare, dintr-o lovitură de sabie, cercul de sus de pe unul din poloboace.

— Dați cep la poloboace ! Să bea cazacii cît le poftește inima în cinstea orașului, să se încredințeze hatmanul lor

că vinul nostru nu are în el nici otravă de viperă, nici alte farmece... Să vadă hatmanul cum îi ospătăm pe cei care ne cruță, ho, ho !

Cazacii dădeau cep butoaielor, beau și lăudau vinul, rămînînd cu toții teferi.

— Să trăim în bună pace, hatmane ! Iar dacă nu vă ajunge vinul, vă mai dăm... mai găsim noi, *inșalla.*

Fără a-i întinde mîna, Razin spuse :

— Se vede că așa ne-a fost dat, să trăim în bună pace, moșule ! Să știi că-mi țin făgăduința : dacă nu vă atingeți de noi, nu ne atingem nici noi de orașul vostru !

— *Bisior hub.*

Caucazianul plecă.

Pe țărm, în dreptul magaziilor, întinseră pe nisip covoare, aruncară perine și hatmanul se așeză pe una din ele. În apropiere se culcă pe un covor și prințesa. La un semn al lui Razin, smulseră frînghiile unuia din valuri și mătăsurile albastre, scînteind ca undele mării, acoperiră pămîntul în jurul tinerei persiene.

— Trage în piept, prințesă, aer cald, ca să tușești mai puțin și să-ți iei rămas bun de la Persida. Încă puțin și o să vezi și tu Volga !

Hatmanul goli un pocal de vin :

— Strașnic vin ! Bea și tu, Sergheiko !

— Beau !

— Beți, cazacilor ! Nu vă uitați ! Dacă nu ne ajunge, ne mai aduc ei. Cazacii desfundau butoaiele, umpleau cu vin pocalele dăruite de armeni ; persienii le aduseseră în dar o mulțime de chiupuri de argint. Streliții erau și mai gălăgioși decît cazacii.

— Tare afurisite mai sînt locurile pe aici ! răcneau ei.

— Trebuie să te bați chiar și pentru pită și pentru apă.

— De apă sărată te umfli, ți se fac ochii urduroși, iar apă dulce nu prea găsești...

— Și chiar dacă găsești, e coclită.

— În schimb orașul ăsta e acătării, aici te poți scălda în vin.

— Bea și taci.

— Beau, frate dragă. Ehei, să ne mai hodinim puțin palmele bătucite de atîta lopătat !

— Tătucule, nu-i bine să bem fără să fi pus oameni de pază.

Razin strigă :

— Alelei, șoimanilor ! Așezați străji din piață și pînă la magazii și oricine ar încerca să treacă de străjile noastre, să-l aduceți la mine... Lazunka, persienii-s tare fricoși, cred că ai văzut și tu la Farahat ?... De bună seamă, unii ar fi vrut să se repeadă asupră-ne, însă cei mai mulți se tem de noi și li-i frică de pîrjol.

— *Tum*-ii [1] nutresc gînduri necurate. Nu degeaba spun zaporojenii că dracul se înțelege cu un kizilbaș. Munteanul ăla cu coadă pe scăfîrlie urzește ceva, are mutră vicleană...

— Of, Lazunka, am băut mult, dar nu mă pot ameți de loc, văd într-una cum îl sfîșie pe bietul Petra Mokeev fiarele șahului... Bea !

Toți cazacii, streliții și slujitorii, părăsiseră corăbiile și nelăsînd pe bord decît puțini străjeri, veniseră pe țărm să chefuiască. Malul era acum plin de caftane albastre și azurii, de mantii moscovite, albe, cu mîneci lungi, ale oamenilor lui Poltev. Străjile de pe țărm își făceau sîrguincios datoria, deși se schimbau des.

Un ovrei bătrîn cu pălărie naltă, neagră, cu capul în piept, se îndrepta spre malul mării, către cazaci. Mormăia ceva nedeslușit, cînd au pus mîna pe el și l-au adus la Razin.

— Tătucule, jidovul zice : „Lăsați-mă la stăpînul vostru!“ Și-l împinseră, în ghionturi, mai aproape pe bătrînul bărbos, cu mantie lungă, vișinie.

— Nu-l bateți, fraților ! Măi, tu, ia spune : „Hristos“.

Evreul tremura ca varga, totuși chipul îi era liniștit, iar ochii priveau morocănos de sub tufele sure ale sprîncenelor. Bîiguia tot mai tare :

— Adonai ! Adonai !

— Îl auzi, tătucule ? Se vede că vine de pe meleagurile noastre, cîinele : pomenește de Dunai [2].

— Nu, șoimilor, spune altceva ! Ei, ce mai aștepți ?

— Domnule hatman, nu se cuvine să rostesc numele de „izgoi“, să-mi spurc limba.

[1] Tum — copil născut de o sclavă, turcoaică ori persiana.

[2] Dunărea în rusește.

— Bine ! Ar fi destul să fac un semn cu mîna, ca să te jupoaie de viu.

Cazacii se apropiaseră mai mult, şi-l tot înghionteau pe evreu pîndind clipa în care hatmanul îşi va da cuşma pe ceafă. Împingînd la o parte stacana, Razin sorbea acum vinul de-a dreptul din ulcior şi nu se grăbea să-i facă seama evreului.

— Tocmai de-aia ţi-am şi poruncit s-o faci, fiindcă nici eu nu-i rostesc numele !... Hai !

— Domnule hatman, am venit să mă plîng : slujitorii tăi mi-au batjocorit la Derbent singura fiică ce o aveam, mi-au ucis doi feciori. Ce să mai caut eu, singur şi bătrîn, pe lumea asta, printre cei răi ? Omoară-mă şi pe mine !

— Stai puţin ! De ce nu ţi-ai măritat fata ? Un soţ îşi apără nevasta... Feciorii tăi i-au înfruntat pe cazaci, le-au dat ajutor kizîlbaşilor ; de noi nu se îndură nimeni, şi nici noi n-am venit ca să arătăm îndurare... Pe noi, ne trag în dibă, ne spînzură de porţile oraşului, iar noi spînzurăm oamenii pe catargele corăbiilor, de picioare...

— Domnule hatman, n-am venit decît să vă spun, nu ca să mă lupt cu voi...

— Ai venit fără gînd rău şi nici eu nu-ţi fac nici un rău, ci te trimit îndărăt de unde ai venit. Să le spui persienilor aşa : „Astăzi, hatmanul n-a venit să vă pustiască oraşul, ci numai şi numai să petreacă. Să mi-i aducă pe prinşii lor ruşi, iar eu fac schimb de prinşi, le dau persieni, luaţi robi !"

— Domnule Idumei [1], persienii sînt nişte *kedari* [2]... Le-ai arătat aceasta în oraşul la porţile căruia scrie în piatră „Babul — abvab" [3]. Acolo au fost ucişi copiii mei.

— Diavole ! Eu n-am venit ca să-i prad pe persieni ; sînt nişte fricoşi... Iar fricoşii sînt mişei. Un lucru le cer : să se liniştească şi să ne mai trimeată vin.

— Vai ! Pricep ce-mi spune hatmanul : îmi porunceşte să-l laud în faţa persienilor ; dar aceşti bastarzi au aflat şi de Derbent şi de Ferah-abat. Auzind minciunile, kedarii îl vor ucide cu pietre pe bătrînul ovrei.

[1] Guvernator, la romani ; numele dat acestora, în antichitate de către evrei.
[2] Copiii lui Abraham, născuţi de sclavă (aici : bastarzi).
[3] Derbent în arabă.

— Ho ho! Dar n-ai spus chiar tu că nu ţi-e teamă de moarte?

Seriojka sări în picioare, stîrnind un nor de pulbere cu cizmele lui:

— Minte cîinele! Îngăduie-mi, tătucule, să-i fac de petrecanie jidovului...

— Şezi! Cînd sufletul meu este aplecat către linişte îmi place să stau la sfat cu cei obijduiţi şi plini de ură... Nu m-am atins nici de cetate; ce rost ar avea să ucid un bătrîn? N-am ce lua de la el: nici măcar sînge nu prea mai are în vine...

— Domnul hatman greşeşte: ar vrea să le vorbească kedarilor un om urît de ei... Mai bine le-ar spune el însuşi persienilor voia lui, cu ajutorul armelor pe care le poartă la brîu!

— Diavole! Cuvîntul meu e sfînt: mi-au dat şi vin şi mătăsuri — n-am să-i omor.

— Şi încă ceva, domnule hatman! Dacă un om, intrînd în casa unui duşman viclean, îi spune: „N-am venit să te ucid, aş vrea să fim prieteni", atunci vicleanul îşi va spune în gînd: „Atunci te ucid eu!" Şi va trimite sufletul celui ce a greşit drept în poarta *Bab ul Kiamet* [1].

— Tătucule, poţi să mă tai, dar îl omor pe jidov. Nu vezi că-şi bate joc, cîinele!? Şi Seriojka dădu să-şi scoată sabia din teacă.

Razin îl apucă de o pulpană a caftanului şi-l sili să se aşeze.

— Jidovii îs oameni tare isteţi... Tocmai de-aceea îi şi prigonesc ţarul şi popii. Ei i-au învăţat pe turci să toarne tunuri...

Evreul mormăia:

— Domnule hatman, oamenii de-un neam cu tine au sîngerat în Ucraina căminurile neamului meu... Au batjocorit soţii şi fiice în văzul soţilor şi al taţilor. I-au silit pe ovrei să mănînce *tref*, mîncare spurcată, i-au schingiuit, iar apoi i-au spînzurat aşa cum erau, cu *tfili* [2] sfinţite... Văduvile evreilor n-au mai avut nevoie de despărţenie, li s-a dat *găt* [3] cu sabia...

[1] „Porţile învierii din cimitir" (în arabă).
[2] Tfili — semne sacre care se pun pe frunte şi pe mîini în timpul rugăciunii.
[3] Divorţ, în ebraica veche.

I-au înşfăcat pe ovrei la rugăciunea de dimineaţă şi înfăşurîndu-i în *talăş* [1], i-au aruncat în apă...

— Auzi, frate Stepan, evreul aiurează.

— Lasă-l în pace, Sergheiko! Acum stăm amîndoi de vorbă, ho! Măi, jidovule, nu ştiu chiar tot, ce şi cum au făcut zaporojenii cu ai tăi, dar ascultă-mă ce zic: pe vremea tătucului Bogdan, cazacii amestecau scîrna cu sîngele evreilor, asta da, o ştiu...

— *Oi, vei,* mata mă înţelegi, domnule hatman: ucigîndu-i aici pe kedarii pe care-i urăsc, nu mai deosebeşti ovrei de persieni şi nici pe noi nu ne cruţi.

— De-aia au şi făcut foc şi prăpăd haidamacii, fiindcă ai voştri luaseră în orîndă bisericile, ho! Panii leşi sînt vicleni nevoie mare: v-au împins pe voi să vă bateţi joc de credinţa altora, v-aţi înghesuit la aur din lăcomie, fără a vă da seama că acel aur duhneşte a sînge... Uită-te la mine! Am pus mîna aici pe aur, berechet, dar dacă pămîntul ar da afară oamenii care mi-au căzut aici, aş înapoia totul. Ei dar aşa ceva nu se întîmplă! La urma urmei mi-e totuna: să se facă şi grajd acolo unde se roagă oamenii. Ei dar nu toţi sînt ca mine... Pe unii nu trebuie să-i superi, altora le pare rău. Hai, pleacă de-aici, vreau să mă îmbăt! I-am ucis pe cei dragi ţie, dar şi cei ce mi-au fost dragi au fost ucişi! Arde sufletul în mine!

Îmbrînciră evreul mai încolo, dar nu-i dădură voie să plece.

— Dar unde-i prinţesa mea?

— Aici, tătucule!

— Bine! Lăsaţi-o să dănţuiască, să petreacă, să se veselească în voie pe pămîntul ţării ei! Să nu vă împotriviţi întru nimic dorinţelor sale.

— Am înţeles.

Cu pete de roşeaţă bolnăvicioasă în obraji, cu ochii strălucind în văpăile unui foc mistuitor şi tocmai de aceea deosebit de frumoasă, de o frumuseţe aţîţătoare, persiana stătea tolănită pe perine, între valurile de mătase albastră, ridicînd doar cînd şi cînd ochii de sub genele-i negre, ca să-şi plimbe privirea peste chipurile celor ce petreceau. Se temea să se uite la hatman şi se sperie cînd auzi că întreabă de ea.

[1] Veşmînt vărgat ce se îmbracă în timpul rugăciunii.

„Mai bine aş muri decît să mă las alintată de el în văzul întregii aşezări!" îşi zise ea în gînd, unduindu-şi trupul ca un şarpe albastru vărgat, şi aruncă o privire înapoi, lăsîndu-şi pe spate capul cu părul împletit în mai multe cozi ţinute pe frunte de o cununiţă de aur. Îşi dădu seama într-o clipă că hatmanul s-a şi îmbătat şi închise ochii, cînd acesta împinse la o parte chiupul de vin, într-o scînteiere a tăişului săbiei.

— Hei, mă, jidove!

Bătrînul se apropie, adus de spate, împungînd înainte cu capul de parcă ar fi făcut o plecăciune.

— Domnule, ovreiul e gata de moarte!

— Să te omor pe tine? Ptiu, drace! Du-te şi spune-le persienilor aşa: „Să nu vă jucaţi cu focul, ci să-i aduceţi pe toţi prinşii ruşi; hatmanul ştie că aveţi prinşi la Reaş!" Iar eu le voi înapoia pe persieni şi la noapte oi părăsi oraşul.

Evreul se dădu înapoi, de-a-ndăratelea, şi se opri.

— Ce, nu mă crede că-i dau drumul? spuse Razin. Hei, şoimilor, duceţi-l pe bătrîn în piaţă, fără să-l bateţi, şi daţi-i drumul.

Doi cazaci îl luară de subsuori şi-l duseră în spatele magaziilor.

— Ce-ar fi totuşi să-i facem seama?

— Păzeşte-te! Dacă ne prinde cu asemenea samavolnicie, moartea ne aşteaptă... Of, atamane!

Cazacul îl eliberă pe evreu, lovindu-l cu cizma în spate. Lovitura puternică îl făcu să alerge cîţiva paşi dar se împiedică în mantie şi căzu.

— Poftim, ginerică, gustă şi tu chiseliţă de nuntă! [1]...

Bătrînul se ridică de jos, îşi scutură şalul de colb, se apleca să-şi ridice pălăria din nisip şi se depărtă şchiopătînd. Cazacii se întoarseră la băutura lor. Trecînd prin dreptul persienilor, adunaţi grămadă în piaţă, ovreiul strigă:

— *Irau, serkeş!* [2]

Din mulţime se auzi:

— *Ciuhut!* [3]

[1] Pe vremea aceea, în Ucraina, se obişnuia ca mirii să fie bătuţi în glumă, la spate.

[2] Persan, tîlhar!

[3] Jidov!

Bătrînul mai strigă încă, îndepărtîndu-se :

— *Serkeş — azer !* [1]

Mulţimea sporea mereu. Persiana se ridică între valurile albastre, în veşmîntu-i albastru vărgat, îşi nălţă braţele goale, pline de brăţări şi în mîinile ei oacheşe zurui stins o dairea. Legănîndu-se încet, de parcă ar fi învăţat abia acum să dănţuiască, porni înainte cu ochii ţintă spre crestele munţilor. Rostea nişte vorbe tărăgănate, parcă îngînînd o cîntare în graiul Isfahanului :

— Sînt fiica beiului Abdulah, cel ucis de acest serkeş. Scăpaţi-mă ! Tatăl meu mă ducea împreună cu fraţii la munte, la Şemahan... Acolo, unde-s multe flori şi mătăsuri... unde larma bazarelor se înalţă pînă în slăvile albastre, unde am mai fost adesea împreună cu tatăl meu... O, acolo trandafirii miros a rouă şi a miere !... Nu rîdeţi, căci sînt tare nefericită. Faţa mea era acoperită... Nesocotind poruncile profetului, serkeşul mi-a smuls feregeaua, şi de aceea sufletul meu e ca o pasăre moartă...

Dănţuiala ei părea mai curînd un zbor — aproape că nu atingea pămîntul. Străjerii se schimbau mereu dar erau cu toţii beţi. Doi cazaci aşezaţi pe nişte pietroaie în apropierea pieţei băteau din palme, ascultînd glasul ei străin, neînţeles, privindu-i trupul mlădios înfăşurat în mătăsuri şi dănţuiala neasemuită.

— Este fata beiului Abdulah !

— Zeineb să fie ?

— Da însuşi şahul a poruncit să o scăpăm ! se auzea prin mulţime.

Tînăra persiană trecuse de lanţul străjerilor, dar tot mai avea destul pînă la piaţă. Persienii nu cutezau să se apropie de cazacii înarmaţi. Caucazianul cel cu moţ cărunt, unul din căpeteniile de oşti ale hanului din Ghilean, poruncise ca oamenii lui Razin să nu fie zădărîţi cu ceva. Prefăcîndu-se că dănţuieşte, tînăra fată repezea înainte vîrfurile condurilor săi verzi de atlaz. Cununiţa de aur de pe capul ei căzu în nisip. Pe neaşteptate, aruncă daireaua şi strigă cu glas tare :

— Serkeş ! Serkeş !

[1] Tîlharule — foc !

Seriojka sări în picioare, aurul cercelului din urechea lui scînteie. Răsună un şuierat asurzitor. Razin, care aţipise, sări şi el în sus, trăgînd sabia din teacă. Şuieratul risipise vraja şi cazacii, clătinîndu-se pe picioare, puseră mîna pe persiană, ducînd-o pe sus spre cei care petreceau. Tînăra fată se zbătea ca un şarpe în mîinile lor vînjoase şi striga, dar glasul ei era răguşit şi nu putea fi auzit de persieni.

— Fricoşilor ! Daţi în ei ! Sînt beţi !

Razin aruncă sabia în faţa lui, se aşeză la loc şi-şi lăsă capul în piept. Seriojka strigă :

— Hei, cazaci ! A venit vremea ca prinţesa să fie dusă pe corabie !

Persiana se zbătea, lovindu-i pe cazaci cu pumnii în cuşme şi peste faţă, rupîndu-şi brăţările. Cazacii glumeau, mîngîind-o pe cap, înfăşurînd-o ca pe un prunc în mătăsurile răvăşite. Mîinile lor vînjoase o răsuceau cu nesaţ, cuprinzîndu-i trupul răzvrătit, uşor şi subţire, rîzînd, trecînd-o celor care erau mai aproape de lotci. O culcară pe fundul unei lotci. Persiana se lăsă moale, plîngînd, tremurînd din tot trupul.

— Drăcoaică mai e şi fata asta !

Marea pîlpîia cu scînteieri albastre şi verzi, vîslele scîrţîiau în strapazane.

Cazacii aduseră înaintea lui Lazunka şi a lui Seriojka un persian bărbos cu nasul cîrn.

— V-am adus pe fiul ăsta al satanei ! S-a înfăţişat înaintea străjii şi a spus : „Duceţi-mă la hatman".

— Ce vrea ?

Persianul întinse mîna lui Seriojka, apoi lui Lazunka.

— Noroc, fraţilor ! Eu-s de felul meu de pe meleagurile Volgăi. Cîndva am fost diac la Simbirsk. Îmi zice Akim Mitrev... Tot trăind prin Persida mi s-a făcut tare dor de ruşi de-ai noştri, iar apoi aş vrea să vă dau o veste.

— Spune !

— Eu am fugit de ţar şi de boieri, iar voi v-aţi ridicat împotriva lor şi asta-mi place. Sînt mîniat foc pe Moscova şi pe ţar şi nu numai de mila oamenilor din ţara mea, vreau să vă sfătuiesc să nu vă pierdeţi de pomană capetele de care mai este nevoie.

— Nu poţi fi cazac dacă îţi tot păzeşti capul !

— Ascultaţi ce vreau să vă spun : eu-s venit aci mai de mult şi înţeleg graiul persienilor. Am tras cu urechea şi am

aflat cum că aceste mutre boite au să se năpustească asupra voastră, aşa că trebuie, ori să plecaţi, ori să vă gătiţi de luptă. V-au dat înadins vin din cel mai tare ca să vă doboare din picioare... Ar fi mai bine să încetaţi petrecerea, fraţilor...

— Se vede treaba că jinduieşti şi tu la petrecerea asta a noastră căzăcească.

— Nu, cazacule! V-aş cinsti şi eu precum se cuvine, dar nu-i vremea, nici locul... Vă rog din suflet să vă păziţi.

— E adevărat ce spune! îl sprijini Lazunka. Am văzut ici-colo arme şi, cît mă pricep la graiul persienilor, am înţeles că ne ameninţă...

— Îi facem praf şi pulbere!

— Chibzuiţi şi voi fraţilor, cum e mai bine! Porunciţi-le cazacilor să mă ducă îndărăt, dincolo de străji, să mă îmbrîncească spre piaţă şi să mă suduie, căci altminteri persienii mă pun la cazne.

Seriojka strigă:

— Cazaci! Duceţi-l în piaţă fără să-l loviţi! Acolo, îl îmbrînciţi şi strigaţi în urma lui sudalme cît mai murdare.

Fostul diac fu dus înapoi. Îl suduiau şi-l îmbrînceau spre piaţă. Odată ajuns acolo, îşi astupă urechile cu mîinile şi începu să se tînguie în graiul persienesc. Mulţimea din piaţă se mai împuţinase, trăgîndu-se înapoi prin ulicioare. Cei mai cutezători, rămaşi în piaţă, se apropiară mai mult de cazaci, strigînd:

— Oştenii nu mai vor să slujească!

— Nici nu-i de mirare: nu şi-au primit simbria pe un an de zile!

Aducînd covoare şi perine, Lazunka se întinse alături de hatman. Caftanul turcesc, albastru îl strîngea: îl încheiase la gît, dar pulpanele nu se apropiau — bumbii din partea stîngă ieşiseră din cheotori, iar iataganul tătărăsc încovoiat, de care nu se despărţea niciodată, îi înfoia pulpana caftanului. Tolănit pe perine, scăpără şi-şi aprinse luleaua. Seriojka se aşeză alături de el pe un morman de perine. Din cînd în cînd, Lazunka se scula, lua pistolul unuia sau altuia dintre cazacii beţi şi somnoroşi şi după ce-i cerceta cremenea îl arunca la picioarele acestuia pe covor. Nu bea de mai multă vreme şi tot trăgea cu urechea. Mulţimea de persieni începuse iar să sporească în piaţă.

— De ce nu mai bei, os boieresc?

— Aştept să mă dezmeticesc. Pare-mi-se că diacul avea dreptate.

— Aşa mi se pare şi mie, flăcăule !

— N-ar fi oare mai bine să ne întoarcem pe corabie ? Tătucul s-a cam moleşit.

— Se chercheleşte repede ! Oare nu ştii ? Dar după ce doarme puţin, cînd se trezeşte, ne cere socoteală.

— Cazacii s-au cam îmbătat, iar persienii-s puzderie... Dacă se îngroaşă gluma ?

Seriojka zîmbi şi întinse mîna, uscată, vînjoasă, tare ca fierul.

— Ia dă-mi puţin luleaua, pletosule ! Pufăi, scuipă şi urmă : Te-ai speriat de nişte ţesători şi crescători de viermi de mătase ?

— Spui prostii : n-am tremurat în viaţa mea, iar în luptă ştiu totdeauna ce să fac.

Aproape de ei, un cazac călare pe un butoi, întocmai ca pe un cal, se legănă o dată, de două ori şi deodată se prăvăli cu faţa în nisip. Răsuflarea furtunoasă ce zbucnea din barba stufoasă a adormitului stîrnea colbul. Lazunka se ridică, păşi spre cazacul căzut de pe butoi, strecură mîna sub el, îi luă pistolul şi-l aruncă lîngă el.

— Bine faci !

— Nu-s prea tare la sabie, Serghei.

Umbre colorate, viorii şi gălbui, aruncate de munţi, se întindeau tot mai mult peste oraş şi spre malul mării. Apa din preajma ţărmului era acum albăstrie — numai în depărtare, lîngă corăbii şi dincolo de ele, crestele valurilor rămăseseră verzi. Munţii ascundeau repede soarele. În răcoarea ce se lăsase, cazacii îngînau cîntări, se suduiau în glumă, îmbrăţişîndu-se, şi cădeau pe nisipul cald, adormind îndată. Cei ce se mai ţineau pe picioare beau înainte, ameninţînd către piaţă :

— Ne-am îmbătat, dar cercaţi numai să vă atingeţi de noi, diavolilor !

— Vă alungăm cu foc !

— Dacă se scoală tătucul, e de ajuns să-şi mişte căciula pe cap şi în locul oraşului vostru nu mai rămîne decît nisip şi piatră, ca la Farabat !

Uliţele şi ulicioarele revărsau mereu oameni. Larma se înteţea. Deodată însă se curmă — se aşternu o linişte adîncă :

mulţimea parcă aştepta ceva... Pe tăpşanul de pe culmea dealului, dintr-o geamie ce părea albastră în adumbririle amurgului, nişte oameni despuiaţi scoteau o raclă neagră împodobită cu scînteieri de staniol şi cleştar. Prin văzduh unduiau prapure lungi şi înguste, în vîrful prăjinilor mlădioase, împletite din joarde de viţă de vie. Se auzi o cîntare, lugubră, tărăgănată, intonată de mai multe glasuri. Cei care cîntau strigau :

— *Serbaz*[1], *peder suhter*, dervişii vor călăuzi mulţimea...

— *Nigah cun ! Tabut-ă haber-ă paigamber ra miarend*[2].

— Al lui Husein, fratele profetului !

— Racla celui mai mare dintre mucenici !

— *Nigah cun !*

— Vin cei care-şi varsă sîngele în ziua celui de al zecelea *muharem*[3] !

— Şi băieţii negri !

— Să mergem, să mergem cu toţii !

Mulţimea păşea, cîntînd, în urma raclei, pînă în piaţă. În sfîrşit, dervişii duseră racla înapoi în geamie. Doi dintre ei, păstrătorii relicvelor musulmane, ieşiră din geamie, ţinînd în mînă fiecare cîte un baltag greu şi ascuţit. În urma lor păşeau băieţaşii care luau totdeauna parte la procesiunile sîngeroase ale Baieram Oşurului[4]. Cei doi dervişi bărboşi, cu părul vîlvoi, aveau pe cap scufe negre. În locul şalvarilor îşi înfăşuraseră în jurul picioarelor piei de oi negre, cu lîna în afară. Ieşiră, cîntînd, în fruntea mulţimii, călăuzind-o spre malul mării. Mulţimea le ţinea isonul. Uneori se auzea cîte un glas strigînd ameninţător :

— *Serkeş, azer !*

— Hai, esaule, deschide poarta că vin nuntaşii !

— Ei, o să ne batem şi cu ţesătorii ! Sabia e mai presus de furca de tors. Cu glas răsunător ce se auzi pînă în munţi, Seriojka strigă : Hei, cazaci ! La luptă !

Cazacii şi streliţii zăceau sau şedeau în capul oaselor beţi turtă, între magazii, printre butoaie, încercînd să apuce sîne-

[1] Soldat (pers.).
[2] Priviţi ! Trece sicriul surorii profetului (pers.).
[3] Ziua uciderii profetului (pers.).
[4] Serbarea muharemului.

țele ce le cădeau din mînă. Pe mal, mai bine de o jumătate de verstă depărtare, se zăreau ici colo caftane roșii și mantii albastre. Seriojka sări pe un butoi, scoțînd șuierul său spăimîntător. Mai puternic ca orice poruncă, șuieratul îi ridică îndată în picioare pe toți bețivii.

— La luptă, șoimilor !

Hatmanul dădu să se ridice și el, dar căzu înapoi, aruncîndu-și și mai larg în lături brațele lungi. Întins pe caftanul de brocart auriu așternut sub el, zăbunul său de mătase roșie părea și mai înflăcărat. Strecurînd o privire spre el, Seriojka spuse :

— Of, tătucule, ridică numai glasul și s-a mîntuit cu Reașul.

— Sufletul lui caută în vin uitarea, Serghiei ! L-a doborît dorul de esauli.

— Da, viteji oameni au fost Serebreakov și Petra ! Hei, hei, cazacilor !

Cei dintîi puseră mîna pe arme streliții ; țintiră și traseră o salvă în mulțime. Cealmalele albastre și verzi se clătinară, se foiră, învolburînd nisipul. Mulțimea se vălmășea, trăgîndu-se spre piață. În mijlocul pieții se ivi caucazianul cel cu țeasta gălbuie, fără cealma. Strigă la cei care fugeau, oprindu-i în loc. Îi așeză în chip de pană, în fruntea căreia îi puse pe dervişi, își roti iataganul deasupra mulțimii care înainta, apoi se făcu nevăzut din nou. În volbura gălbuie, de colb răscolit, în scrîșnetul și foșnetul pașilor, mulțimea începu să ocolească magaziile ! Descumpăniți de înaintarea și de chiotele persienilor, streliții se traseră spre mare ; ici-colo scăpărau focurile sînețelor. Cazacii, fără să-și facă prea multe griji, adunau de pe jos săbiile și flintele. Unii trăgeau încă spre butoaiele cu vin :

— Se pierde bunătate de băutură. Beți, fraților !...

— Serghei, cazacii nu țin piept ca lumea, ar trebui să ne tragem înapoi, să-l ducem de aici pe tătucu !

— Cazaci, țineți piept cum trebuie ! Lazunka, dacă-i lăsăm singuri pe cazaci o să piară mulți dintre ei.

— Pier ei și așa, n-avem cum să-i apărăm... Doar puțini se țin pe picioare — ceilalți-s beți criță...

—La luptă ! Glasul lui Seriojka acoperi vuietul mulțimii care năvălea în goană. Cazacii și streliții, strînși buluc, începură să pună săbiile în mișcare. Unii trăgeau. Fumul ierbii de

pușcă ustura ochii. Răsuflarea era tot mai grea din pricina colbului și a duhorii de ars. În spatele celor care țineau piept năvălitorilor, mai mulți streliți găteau lotcile ca să poată fugi cu ele. Persienii, cînd se năpusteau înainte, cînd se trăgeau înapoi. Prin mulțime se furișau niște băiețași goi ca drăcușorii, unși pînă la rădăcina părului cu păcură neagră, înarmați cu săbii de Horasan. Aceștia se repezeau și ucideau cazacii ce zăceau adormiți pe pămînt. În urma lor veneau cîinii care dezgropau morții acoperiți de nisip. Dinspre munți se adunau în zbor ereți cenușii care se lăsau din zbor pe coperișurile magaziilor. Unul din băiețașii cei negri, cel mai cutezător, se strecură pînă la o magazie. Ochii lui, albi pe fața neagră, scînteiau, privind fascinați inelul mare de aur din urechea esaulului. Băiatul se lipi de piatra cenușie a zidului și rămase nemișcat. Hatmanul dormea mai departe — nu era chip să fie ridicat pe picioare. Un derviș uriaș înainta spre el, pălind cu baltagul, fărîmînd săbii și spărgînd capetele cazacilor, urlînd și sărind în sus. Vedea de departe căpetenia adormită a necredincioșilor, vedea că îl apără, îl păzesc doi inși, și înainta spre Seriojka, cel mai apropiat de el. Cu sabia scoasă, gata să întîmpine orice lovitură, cu ochiul cel cu albeață pe jumătate închis, esaulul îl pîndea pe dușmanul care se apropia.

Deodată dervișul scoase un chiot, rînjindu-și dinții lungi și sări ca o panteră, dar în aceeași clipă, alături de el, bubui o împușcătură : prin văzduh zburară cioburi din cleștarul albastru ce-l avusese în ureche. Trăsnit de Lazunka, dervișul scăpă din mînă baltagul, care căzu în spatele lui, și el se prăvăli cu fața în sus.

— Dar eu ? !

Sărind într-o parte, Seriojka își roti sabia care descrise în aer un cerc alb : capul altui persian de lîngă el, retezat, prins de sabia sa ageră, zbură pe acoperișul magaziei, cu cealmaua fîlfîind. Trupul persianului, încins cu un brîu roșu peste șalvari, îngenunchie, cu ciorapii în pămînt, și așa, fără cap cum era, făcu o plecăciune pînă jos.

— *Ihtiat kun !* [1] Mulțimea se trase înapoi.

[1] Feriți-vă !

În clipa aceea își înălță glasul al doilea derviș, mai scund, dar foarte lat în umeri. În fruntea mulțimii, striga :

— *Bismillahi rahmani rahim !*

Persienii săreau în lături, se dădeau înapoi în fața împușcăturilor. Dacă vreunul, mai cutezător, se repezea înainte, Lazunka îl țintea cu pistolul drept în față.

— *Săg !*

— Diavol albastru !

— *Peder suhtă !*

Ferindu-se de pistolul lui Lazunka, se ascundeau pe după magazii ori fugeau cît mai departe. Lazunka își dădea seama că dervișul încearcă să oprească în loc mulțimea.

— Ia vino încoa, diavole !

Mormăind versete sfinte, dervișul se repezi înainte. Mulțimea îl urmă lărmuind, vînturînd iataganele.

— Așteaptă olecuță !

Lazunka trase : fața dervișului se schimonosi, plumbul îi zdrobi dinții și-i fărîmă bărbia și obrajii. Stîrnind o volbură de nisip, dervișul se prăbuși la pămînt răcnind :

— *Ihtiat kun !*

— Diavol albastru !

Persienii se vălmășiră, dîndu-se înapoi. Seriojka se repezi după ei. Sabia lui descrise două cercuri : două leșuri descăpățînate se prăvăliră, sîngerînd nisipul.

— E mai înțelept să stăm împreună, Serghei ! Nu te repezi singur...

— Ehei, Lazunka, simt în mine o putere năprasnică ! Aș fi în stare să mă năpustesc împotriva tuturor acestor torcători de mătase !

— Sînt mulți... Cînd un păgîn începe să cînte sure, nu-și mai păzește capul.

— Nu te uiți unde trebuie ! Vor să ajungă la tătucu... Du-l, împreună cu Lavrei, în lotcă și ai să vezi că se mai domolește lupta !

— Da ce, vrei să le vii de hac persienilor de unul singur ? Ia vezi că dai de belea... Cazacii se bat ca vai de ei ; streliții luptă ceva mai bine, dar sînt fricoși.

— Țin mai mult la capul hatmanului decît la al meu ! Îți poruncesc să-l duci la lotcă ! După aceea întoarce-te. Îi alungăm noi pînă în munți !

— Ia vezi, Serghei ! E păcat de tine dacă pieri.

— Ia-l de aici ! Le țin eu piept împreună cu cazacii.

Ținîndu-și sabia în dinți, Lazunka și un alt cazac de lîngă el îl luară de brațe pe hatman, înfășurîndu-l în caftanul lui. După ce se depărtă Lazunka, auzind clipocitul apei, Seriojka își dădu seama că făcuse o greșeală, lăsîndu-l să plece. Ascultă strigătele persienilor deși nu înțelegea ce spun :

— A fugit diavolul albastru !

— A fugit.

— *Bisior hub !*

Piersienii își puseseră în gînd să-i nimicească pe cazaci. În dreapta și în stînga, se mai băteau încă vreo zece-cincisprezece cazaci, iar esaulul știa, chiar fără să se întoarcă, care din ei era ucis și care numai rănit. Streliții se băteau mai puțin cu săbiile, trăgînd mai mult din sînețe și dîndu-se înapoi, încet, spre lotci ; unii se urcară în lotca lui Lazunka, așezîndu-se, fără a fi rugați, la rame. Seriojka ar fi putut să-și croiască drum pînă la ei ușor și să scape, dar nu-i venea să-i părăsească pe cazacii beți criță, osîndiți la moarte. Strigă :

— Lazunka ! Întoarce-te cît mai repede !

— Viu îndată-ă !

— Hei, diavolilor ! Nu e pentru întîia dată cînd mă aflu în ghearele morții, vă țin piept încă !...

Piersienii se năpusteau mai cu seamă asupra cazacilor. De Seriojka se cam fereau, căci în fața lui creștea mormanul de leșuri — ori încotro se repezea, sabia lui reteza capetele ca un joagăr. Trăgeau în el, dar nu-l nimereau. Uitînd de primejdie, esaulul se străduia cu îndărătnicie să amîne nimicirea oamenilor lui Razin. Văzînd în esaul piedica cea mai de seamă, un persian înalt cu fața gălbuie ca o piele tăbăcită, dînd la o parte mulțimea de armeni și de persieni, strigă ceva, puse mîna pe baltagul dervișului și se năpusti asupra lui Seriojka. Mai luptase și pînă atunci, căci sîngele picura de pe barba lui lungă. Seriojka se trase înapoi cu un pas. Năpustindu-se asupra lui Seriojka, persianul ridică baltagul, dar în aceeași clipă sabia străluci cu un țiuit. Persianul se clătină sub lovitură,

dar tăişul săbiei esaulului se lovi de baltag şi zbură într-o parte.

— Al naibii ! Esaulul sări asupra persianului : se auzi un trosnet de oase şi persianul căzu moale la pămînt cu un urlet : Seriojka îi zdrobise ţeasta cu mînerul sabiei.

— *Săg !*

Văzînd că esaulul nu mai avea armă, mulţimea se repezi spre el, răcnind. Dînd roată repede cu privirea de jur-împrejur, Seriojka se lăsă repede în genunchi şi luă sabia hatmanului, dar din pricina grabei o scăpă din mînă. Vrînd să apuce sabia, se aplecă şi mai mult. În aceeaşi clipă, de lîngă magazie ţîşni un băieţaş, ca o pisică neagră, şi-i vîrî esaulului între spete un jungher ascuţit, apoi, sprinten ca o maimuţă, repezi oţelul strălucitor spre urechea lui şi se mistui după magazie, strîngînd în micul lui pumn cercelul de aur, împreună cu o bucată de ureche. Simţind o arsură în tot trupul, scuipînd sînge, esaulul încercă să se ridice de jos, dar nu mai putu. Mîinile lui vînjoase se înfundau tot mai adînc în nisip, trupul, din ce în ce mai greu, se pleca spre pămînt. Un armean bărbos, cu pălărie neagră naltă cît un potcap de călugăr, păşi spre Seriojka, strigînd cu răutăcioasă şi triumfătoare bucurie :

— *Vai, sun şan vorti !* [1] Jungheru-i încovoiat făcu doar o mişcare neauzită şi, apucînd de păr capul viteazului cazac, armeanul îl aruncă la picioarele persienilor înarmaţi care se apropiau.

— *Bisior hub !*

— L-au ucis pe Serghei, fraţilor !

— Luaţi-o din loc !

Apărîndu-se de năvălitori, cazacii şi streliţii săreau în lotci, trăgînd din ele, acoperindu-i pe cei dintre ai lor care se apropiau de mal. Albastrul apelor se întuneca repede. Pe ţărm se înşiruiră rînduri-rînduri, oameni în negru, aruncîndu-şi cealmalele în văzduh.

— *Bismillahi rahmani rahim !*

Persienii îşi frecau capul, pieptul şi mîinile cu nisip, făcîndu-şi rugăciunea de seară.

[1] Vai, fecior de căţea (arm.).

Glasuri răzbeau valuri-valuri, întocmai ca aiureala unor nebuni furioşi... Uneori totul amuţea şi atunci în jurul cortului hatmanului domnea o tăcere de mormînt. Se auzeau gemete amestecate cu glasuri de beţivi...

Razin şedea în faţa focului aprins. Lazunka arunca în foc smocuri de iarbă şi crenguţe rupte din tufăriş. Fumul alunga ţînţarii care veneau ca norii dinspre mlaştina ce împărţea în două limba de pămînt Miean-Kale, pe care se afla o moşie a şahului. Vraciul ovrei care îl îngrijise pe Mokeev fusese lăsat să plece. Adusese din partea hatmanului o hîrtie în care scria :

„Iar dacă nu mai e nevoie de jidov, coborîţi-l pe mal. Să-i daţi la drum trei tumani în bani persieneşti, pită pentru o zi şi pesmeţi. Omul m-a slujit cu toată vrednicia, aşa că să nu-i faceţi decît bine...

Razin Stepan".

— Nu mai am pe cine îngriji aici, hatmane, îi spuse ovreiul lui Suknin. Atîta numai : cazacii să nu bea apă sărată şi să aprindă mereu focuri, ca să alunge muştele. Acestea răspîndesc în văzduh molima otrăvurilor din mlaştini, şi iscă friguri pe care voi le numiţi lingoare.

— Nu-s muşte aci, vraciule, ci numai ţînţari de toate mărimile...

— Vai ! Eu le zic muşte... Aici e ceaţă de multe ori, dar nu am pe cine să mai îngrijesc. Trebuie să schimbaţi locul. Oamenii s-au umplut de rapăn din pricină că hrana e cam slabă. Soarele dogoreşte, muştele zgîndăresc rapănul şi omul se poate bolnăvi de lepră care bîntuie pe meleagurile astea... Ţineţi-i departe pe cei năpădiţi de rapăn !

În afară de Razin şedeau lîngă foc Feodor Suknin, galben la faţă, tremurînd ca varga, tot înfăşurîndu-se în cojoc, Lazunka ce-şi făcea mereu de lucru cu focul, şi doi esauli noi, Cernousenko şi Stepan Naumov, un cazac vînjos, lat în spete, semănînd cu Razin.

Razin oftă adînc, ridică fruntea, dădu roată cu ochii spre cei din jur şi-şi lăsă din nou capul în piept.

— Vorbeşte, Feodor, nu căuta să înfloreşti lucrurile, spune-mi totul de-a fir-a-păr, nu ascunde nici cele ce te privesc şi nu minţi... Eu unul voi spune despre mine tot adevărul.

— Ştii de mult, Stepan Timofeevici, că eu spun totdeauna adevărul !... Să încep prin a spune că aici se poate ierna, căci iarna din aceste locuri este aproape ca vara noastră, dar vara de aici îi poate prii doar necuratului, căci oamenii noştri nu pot trăi sănătoşi... Din mlaştini se ridică ceaţa asta putredă şi totul este întocmai cum spunea şi jidovul : ţînţarii otrăvesc văzduhul şi negura aduce cu ea frigurile... Iacătă, pe mine m-au topit pînă la oase şi doar ştii cît de vînjos eram... Mai e ceva : kizîlbaşii au nebunit de tot, ne hărţuiesc noapte de noapte, aşa că am fost nevoiţi să părăsim aşezarea de bordei şi să ne tragem dincolo de bălţi, spre mare... Apoi, încă înainte de-a fi sosit şi tu aici, acu vreo patru-cinci zile, s-a ivit un caucazian, un fel de diavol scuipat afară de gura pămîntului. Are ţeasta rasă, doar cu un moţ ca la zaporojeni, mustăţile i-s sure ori castanii şi umblă prin arşiţa soarelui fără cuşmă şi fără cealma... Cum pornesc cazacii după apă dulce, îndată — hop şi el, urmat de luptători... Şi de fiecare dată se încinge o încăierare pe viaţă şi pe moarte !

— Îl cunosc ! Ne-a păcălit la Reaş, cînd a vrut să-l răzbune pe hanul din Ghilean căruia i-a fost vizir...

— Cum ai venit tu la Miean-Kale, s-a mistuit de aici, a plecat în munţi, luîndu-şi şi luptătorii ! Carne am avut din belşug, am vînat mistreţi. Duceam însă lipsă de pită, de sare, de apă dulce... Robii mureau pe capete, aşa că pe toţi copiii şi pe muieri i-am dus pe mal, pînă la unul, căci cazacii iau de la ei molima neagră. Cazacii şi streliţii s-au răzvrătit, cer să se întoarcă acasă, nu ascultă poruncile... Au început să pună mîna pe lotci, alegîndu-şi, cum se obişnuieşte pe Don, un hatman de drum, şi pornesc pe mal să facă rost de băutură. Neavînd apă, beau vin ; unii, trecînd peste oprelişteа mea, beau apă de mare şi pe urmă se bolnăvesc de pîntecariţă. Tocmai de aceea s-au răspîndit atît de amarnic bolile.

— Dar vraciul ce-a păzit ?

— În hîrtia ta era scris să-i dăm bani şi pîine şi să-l lăsăm să plece !

— Întocmai... aşa am zis.

— Nici n-a mai vrut să îngrijească oamenii, ci ne-a poruncit să schimbăm locul.

— Nu mai avem ce căuta aici ; poate doar să ne aşteptăm moartea ! Of, Feodor ! Pămîntul acesta blestemat e presărat cu capete de viteji... N-am avut minte cînd am pornit mai departe, după ce l-am zdrobit pe hanul din Ghilean...

— Nu numai tu. tătucule Stepan, ci toţi au vrut să meargă mai departe.

— Tocmai asta-i : am vrut să ne dovedim puterea fără rost, de florile mărului !

— Şi aşa, Stepan Timofeievici, zi de zi a început să se întîmple ba una, ba alta : plecau băieţii cu lotci după băutură, pită ori apă de băut, iar caucazianul îi prindea în capcane şi în gropi săpate pentru lupi, iar uneori îi îmbăta, dîndu-le vin... Cînd ne-am numărat odată oamenii, am văzut că din trei sute dacă a mai rămas o sută, poate şi mai puţin... Am pierdut mulţi luptători. Cît despre mine, îmi tînjeşte şi sufletul şi trupul : mă doare inima de dorul nevestei şi al fetelor, le visez mereu acolo, pe Iaik, iar trupul mi-e istovit de friguri...

— Tot am rămas puţini, aşa că te las să pleci, Feodor. Ia-i cu tine pe cei mai nevolnici şi porneşte spre Iaik... Ascultă însă ce am să-ţi spun... poate nu ne e dat să ne mai vedem...

— Ei, asta e : cum să nu ne mai vedem ? Te ascult, tătucule Stepan.

— Sub privirile tale, Feodor, am pierdut în lupta cu hanul din Ghilean doi viteji de-ai noştri, pe esaulul Gernoiareţ şi pe Voloţki...

— Ştiu...

— Ascultă mai departe. I-am jelit amarnic, iar cînd mă doare inima, beau. Serghei, fratele meu de cruce, şi cu Petra Mokeev au dărîmat atunci pînă la temelii oraşul Derbent şi mi-au adus-o ca roabă pe prinţesa din Şemahan, după spusele lui Petra, fiica unui bei de-al şahului... Trăiesc cu ea şi o păstrez ca amintire de la viteazul Petra Mokeev. O să-l pomenesc pînă la moarte, atît mi-era de drag. După dărîmarea Derbentului, am prins de veste că oamenii vorbesc împotriva mea, cum că de ce nu trimit soli şahului. Atunci mi-am adunat şi eu vitejii esauli şi i-am întrebat : aşa să fie ? Şi s-a văzut că aşa era : voiau să se ducă la şah, ca să-i ceară încuviinţarea

de a se aşeza pe malurile Kurei. N-am vrut să-i las, ştiind dinainte că nu mă pot aştepta la nimic bun din partea şahului, fiindcă l-am zădărît chiar noi. Dar nu m-am împotrivit voinţei lui Petra, pentru care acum mă căiesc ! Şahul mi l-a aruncat la fiare, iar lui Serebreakov dintîi i-a dat drumul, dar apoi l-a întors şi l-a ucis... Nebun de durere, l-am tăiat atunci, fără de vină, pe bietul tîlmaci... Am trimis iscoade, să afle ce s-a mai întîmplat. Şi am aflat că şahul durează corăbii ca să pornească împotriva noastră... Ei, drăcia dracului ! Atunci am dat năvală la Farabat, oraşul de aur al şahului şi bucuria lui. Am luat acolo mult aur şi am tăiat mai bine de o mie de persieni. Cazacii n-au lăsat în picioare decît casele în care oamenii îşi făceau semnul crucii şi strigau numele lui Hristos... La Farabat, a pierit şi moş Rudakov, care se îmbătase criţă... A intrat în cuşca de fier a unui tigru şi a vrut să-l răpună în plină curte, unde petrecea şahul... Nici n-a murit bine fiara, că el s-a şi repezit s-o jupoaie de piele : cică, e mai uşor să o jupoi cît e caldă. Şi tigrul l-a muşcat de cap înainte de a muri, iar bătrînul nostru Grigori s-a ales cu ţeasta crăpată. De aici am pornit împotriva oraşului Reaş, pentru care lucru mă căiesc şi acu ! Aş fi vrut să mă arunc în mare, ca să mă întorc la Seriojka, dar Lazunka m-a încuiat în cala corăbiei. Am strigat şi l-am ameninţat cumplit. Dar apoi, după ce m-am mai răcorit, l-am lăsat din nou să vină la mine ; am ascultat de sfatul feciorului boieresc : tot nu puteam să-l mai învii din morţi. Serghei, viteaz între viteji, m-a scăpat de la moarte, dar a plătit cu viaţa lui... Ei, drăcia dracului ! Şi cum ne-au păcălit acolo persienii, cum ne-au mai vrăjit : ne-au adus vin, covoare, mătăsuri. Şi vinul era dres cu laur, aşa că două zile nu mi-am mai simţit nici mîinile, nici picioarele. În prostia mea m-am lăsat dus de nas ca un copil, de caucazianul acela care v-a jucat şi vouă renghiul. N-ar fi trebuit să ne îmbătăm pe mal, dar mai cu seamă, nu trebuia să cruţăm oraşul acela ticălos ! Am aflat acum cum că şahul i-a dat acelui caucazian dezlegare să ne stîrpească fără milă... Cînd veneam încoace, ardea inima în mine : „Iau oameni de la tine şi fac Reaşul una cu pămîntul". După cheful de la Reaş am rămas cam puţintei : patru sute de inşi au pierit pe meleagurile acelea blestemate. Seriojka făcea singur cît o mie de cazaci ! Şi ce să vezi : cînd v-am găsit aici în tabără mai mult morţi decît

vii, mi s-a întunecat sufletul, s-a stins focul din inima mea. Aud și văd că unii dintre oameni aiurează, de parcă i-ar fi mușcat moartea neagră, rătăcesc, căutînd un loc, unde să se prăbușească... Da, Feodor, trebuie să mă stăpînesc și să-mi înghit veninul : n-ar fi nimerit acum să mă răfuiesc cu persienii... O să iau de aici blestematul de aur, veșmintele și odoarele și o să le azvîrl oamenilor : „Împărțiți între voi, fraților, prada blestemată, plătită cu sîngele atîtor viteji !" Sînt un milog plin de aur ! Cîți voinici mi-a dăruit Donul meu iubit și pe toți i-am prăpădit, ca un răufăcător făr-de minte, și asta cînd aveam naintea noastră atîtea de făcut... of, Feodore, tare multe am avea de făcut !

— Ajunge cu atîta jelanie, tătucule Stepan ! Cînd te-i întoarce în Rusia și-i striga o dată, s-or aduna în jurul tău alte mii și mii de șoimi.

— Ei, nu se mai găsesc șoimi ca aceia ce-au pierit !...

Prin întuneric se auzea strigătul străjilor :

— Ne-ce-a-i !...

— Ne-ce-a-i !...

În vîrful grindului Mian-Kale, care înainta departe în mare, ca un pinten, se înălța umbra neagră a unui om lat în umeri, ușor adus de spate ; undele întunecate, cu clipocitul lor străin, cu luciri verzui stinse pe crestele valurilor, se răsfrîngeau în ochii lui. În spatele hatmanului sforăia, aiura și cînta sălbatic pămîntul, bordeiele negre se desprindeau, cu coamele stufoase, pe cerul albastru închis, corturile se zăreau ca niște pete albe, nedeslușite. De o parte și de cealaltă a grindului se zburleau cenușii, ca niște mogîldețe, corăbiile, se auzea „cuvîntul de trecere", parcă și mai răsunător decît pe uscat :

— Ne-cea-a-i !...

— Ne-cea-a-i !...

Umbra cea neagră înălță un braț lung. Un glas spăimîntător păru să alunge valurile spre largul mării :

— Hei, Stenko ! Ce-a fost frînt nu se mai îndreaptă la loc, să frîngem deci mai departe !

Cu chipul stins, hatmanul se întoarse și păși spre corturi :

— Alelei, șoimanilor ! Aprindeți focurile, dregeți corăbiile ! În zori de zi, pornim spre Astrahan !

— Văleu, ce bucurie ! Părăsim meleagurile astea blestemate !

— Sculaţi-vă cei care mai sînteţi în putere! Aprindeţi focurile, puneţi mîna pe securi!

S-ar fi părut că nimeni nu mai putea trezi din somnul ei de moarte tabăra de cazaci, dar cînd auziră glasul hatmanului-vrăjitor, oamenii se puseră în mişcare, se ridicară de pretutindeni. Focurile se aprinseră, trosnind şi pălălăind. În lumina lor treceau chipuri, mîini, un jupan albastru, un caftan roşu, luceau alburiu tăişurile baltagelor şi prăselele săbiilor.

Toţi cei ridicaţi în picioare îl auziră pe Razin care, nainte de a intra în cortul său, rosti domol:

— Străjeri, gătiţi lotcile şi porniţi-le spre corăbii, ca să le spuneţi să vină la mal pentru a fi drese.

— Am auzit, Stepan Timofeievici!

Lotcile pornite de la mal scînteiau, împroşcate cu stropi luminoşi, verzui. Pe apă, glasuri răsunătoare strigau spre întinderile negre, line, molcome:

— Daţi zor!

— Spre Astrahan!

— Iar de-acolo spre Don, fra-a-ţilor!

Pe corăbii făcliile fumegau, jucau şi săltau, smulgînd din întuneric chipuri, bărbi, mustăţi şi cuşme zaporojene.

Partea a treia

ÎMPOTRIVA VOIEVOZILOR ŞI A ŢARULUI

1

Trei dieci stau aplecaţi peste hîrtii la masa din dreapta jilţului împărătesc.

Intrînd în încăpere, sfetnicul cel mai iubit al ţarului, boierul Puşkin, se opreşte la uşă şi se înclină. Aşteaptă în tăcere să se isprăvească de cetit ţarului darea de seamă trimeasă de voievodul din Siberia.

Un diac cu înfăţişare impunătoare, cu păr bălai şi barba deasă, lucioasă ca mătasea, rosteşte cu glas tare, răspicat, fiece cuvînt :

— „...poruncit-au să fie întărite temniţele cele vechi şi să fie închise în ele nevestele şi copiii osîndiţilor ce au fost surghiuniţi în Siberia din porunca măriei-tale, mărite stăpîne, una sută şi unsprezece inşi".

Ţarul îşi descheie cabaniţa de şuvai cu umărarii bătuţi în mărgăritare, reazemă fără grabă de jilţ toiagul său măiestrit lucrat, cu cruce în vîrf şi, frecîndu-şi cu mîna dreaptă fruntea albă şi îngustă, spune :

— Aşa le trebuie ! Soţii şi taţii lor au fugit la tîlharul de Stenka, peste mare, ademenind şi pe alţii să plece cu ei... Şezi, diacule. Îi făcu semn cu mîna lui Puşkin : Apropie-te, Ivan Petrovici ! Sînt aici nişte treburi care te privesc şi pe tine.

Ridicînd spre ţar ochii săi înguşti, înfundaţi în cap, boierul bărbos şi adus de spate păşi spre jilţ şi se plecă pînă la pămînt :

— Mărite stăpîne, în timp ce veneam încoace, mi s-a adus de la Pricazul Patriarhiei o jalbă a mitropolitului de As-

trahan în care se spune cum că hatmanul tîlharilor, Razin, s-a ivit în preajma așezărilor noastre.

— Am auzit de asta, boierule! Și mă bate gîndul să le scriu voievozilor de la Astrahan, lui Ivan Prozorovski și cneazului Semion Lvov, să-i împartă degrabă pe cazacii lui Stenka Razin pe la pricazurile de streliți și să-i țină astfel, până or primi porunca noastră în privința lor... Țarul se gîndi o clipă și adăugă : Și mai cu seamă să nu fie lăsați să plece pe Don fără porunca noastră !...

— Nu trebuie să-i lăsăm pe Don, măria ta... La Guleai-Pole s-a adunat o mulțime de șerbi fugiți de la Moscova și de prin alte sate și orașe, din care pricină bîntuie acolo o foamete, o sărăcie mare... S-au dus la Razin și la kizîlbași, dar dacă Razin s-ar ivi pe Don, toată sărăcimea aceea ar năvăli la el fără zăbavă. După cele auzite de dieci și iscoade a agonisit avuții mari... Asta am aflat-o încă de la iscoada mea Karetnikov. E vrednic de toată lauda, măria ta, logofețelul acesta... Aciuit în Persida, a cunoscut de-a fir a păr graiul și năravurile localnicilor și ne-a adus la cunoștință multe și mărunte, așa că am aflat tot ce se petrece în jurul șahului. Mă bate gîndul să-l mai țin acolo, dar nu știu de ce n-au mai venit epistole de la el... Ager flăcău, tare ager !

— Dacă se întoarce aici, îi dăm o slujbă după merit.

— Vrednic este de o slujbă de cinste, mărite stăpîne ! Am mai auzit ceva : oare multe așezări de ale șahului le-o fi pîrjolit tîlharul de Stenka Razin ?

— Vai, multe, boierule ! Și din pricina asta putem să ne așteptăm din partea șahului la vrăjmășie. Stolnicul Piotr Prozorovski îmi scrie că șahul, mîniat de călcarea așezărilor sale de către jefuitori — Stenka Razin și cu oamenii săi — adună acum oaste pentru a porni spre Terki ; astfel încît, boierule, trebuie să ne grijim mai înainte de toate de oșteni... O să avem multe necazuri și urgii din toate părțile...

— Și eu tot așa gîndesc, mărite stăpîne — trebuie să închegăm fără de zăbavă o oaste !

— Chiar așa ! Ia să-mi citești tu, diacule, cîți oșteni străini avem, precum și ce simbrie li se plătește. Hai, cetește !

Făcînd o plecăciune în fața țarului, se ridică diacul de la Pricazul de Taină, un om uscățiv cu caftan roșu. Plimbîn-

du-şi bărbuţa spînatică peste zapis, şi apropiindu-şi ochii spălăciţi de rîndurile scrise, acesta ceti grăbit :

— „Generalului-porucic Micolai Bovman şi polcului său, polcovnicilor şi căpeteniilor de alte cinuri li se plăteşte pe luna lui răpciune următoarea simbrie :

Gheneralului 100 de ruble, polcovnicului şi meşterului în trageri Samoil Beim 50 de ruble, pod-polcovnicului Feodor Meer 18 ruble, lui Karl Johann Faliasmant şi lui Vasili Schwartz cîte 15 ruble.

Maiorilor Johann Sams, Anthon Regel, Peter Betz, Hans şi Iuri Boi cîte 14 ruble.

Căpitanului Hans Thomson şi fratelui său Frederic amîndurora 50 de ruble. Lui Paul Rudolf 20 de ruble, iar meşterului de grenade şi tunuri Just Vanderkiven 15 ruble".

Cu un semn al mîinii ţarul opri cetania.

— Ne-om mai sfătui cu boierii, dar gîndesc că trebuie să mai mărim simbriile străinilor !

— N-ar strica, mărite ţar ! De se întîmplă să avem război, mulţi boieri şi feciori boiereşti vor da bir cu fugiţii.

— Cînd cu războiul cel leşesc, la chemarea voievodului boierii şi dvorenii nu au răspuns decît pe jumătate.

— Mărite ţar ! Boierii îşi păzesc bărbile, dar nu le place decît să-şi ţină locul la masă şi socoteala numelor, la Pricazul Rînduielilor...

— Să nu le facem din aceasta o vină, boierule ! Ceteşte, diacule, ce alţi străini mai avem ? Lasă simbriile, ceteşte numai numele, precum şi poreclele.

Diacul făcu o plecăciune şi începu din nou să-şi plimbe bărbuţa peste hîrtie :

„Johann Lintzius, Johann Witt, Iacob Gieber, Hans Klausen, Christian Berkman, Albert Brunitz, Anthon Rebkin..."

— N-o fi jidov Rebkin acela ?

— E neamţ de felul lui, mărite ţar, bărbat prea viteaz şi priceput, atîta numai că-i cam chefliu.

— Aceasta nu-i lucru de ocară pentru un bărbat viteaz ; doar din beţie se trezeşte el.

Diacul ceti nainte :

„Gudrick Petelman, englezul Christophor Frey, Dietrich Kinder, Johann Fanswiein, Johann Stolpner..."

— Mai îs multe nume ?

— Mărite ţar, să tot fie ca la o mie!

— Stai jos, diacule! Şi, după cum se arată în capul listei, toţi sînt căpetenii?

— Căpetenii şi meşteri tunari, precum şi de grenade.

— Iar acu, boierule, vreau să aflu ce veşti îmi trimite cel ce se roagă la Astrahan pentru mîntuirea mea.

Boierul înmînă diacului cu păr bălai, moştenit de la boierul Kivrin, o epistolă cu pecete neagră, mănăstirească.

Făcînd o plecăciune dinaintea ţarului, diacul Efim începu cu glas tare:

— „Măriei sale, ţarului şi marelui cneaz Alexei Mihailovici, atotputernic stăpînitor şi oblăduitor a toată Rusia, mare, mică şi albă..."

Rostind titluşul ţarului, diacul se plecă din nou, frîngîndu-se de mijloc, apoi urmă:

— „Trimete închinare cel ce se roagă pentru mîntuirea măriei tale, Iosif, mitropolitul Astrahanului şi al Terkinului. Leatul acesta, măria ta, în luna fructar, ziua a şaptea, sosit-au dinspre mare la Basarga, cherhanaua mea de casă, tîlharii de cazaci, Stenka Razin şi cu cîrdaşii lui şi, aflîndu-se în acea cherhana a mea, au luat cu japca tot peştele sărat, toate icrele şi cleiul, nelăsînd nimic, precum şi toate uneltele de aramă şi de fier, cazanele, securile, căngile, dălţile, sfredelele şi năvoadele, luntrile şi lotcile, precum şi toate grînele aduse acolo. După ce m-au adus la sapă de lemn, măria ta, pe mine, cel ce se roagă pentru mîntuirea măriei tale, Stenka Razin şi cu cîrdaşii săi au părăsit la noi, la cherhana, odoare bisericeşti legate într-o boccea, tot felul de boarfe şi robi bolnavi şi flămînzi. Plecînd, nu au lăsat nici un izvod de acele boarfe..."

— Lasă că-l scrie bătrînul însuşi cu pisarii lui... Nu de izvod e vorba!

— Lăsaţi-mă odată, cîini răi ce sînteţi, la fiul meu duhovnicesc! strigă de afară un glas gros de beţiv.

Ţarul se încruntă. În încăpere intră un popă cu anteriu de catifea şi cruce de aur pe piept, se repezi cutezător spre jilţul ţarului şi căzu cu faţa la pămînt, zornăindu-şi lănţucul crucii:

— Soarele meu sfînt, luminăţia ta! Nu te mînia pe nărodul de popă Andriuşka, scapă-mă de necaz... Am băut şi eu

nițeluș, păcatele mele, dar am mai băut și altădată. Și iaca acu, patriarhul Akimko amenință că mă pune în lanțuri !...

Coborînd de pe jilț și luîndu-și toiagul, țarul îi spuse lui Pușkin :

— Eu zic, boierule Ivan Petrovici, să isprăvim deocamdată că tot nu putem mîntui cu toate treburile. Iar tu, Savinovici, ridică-te : nu se cade ca un păstor duhovnicesc să-și tîrască sfînta cruce pe podele... Ar trebui să te iau mai din scurt, dar mult l-am mai răsfățat pe protopopul Andrei și-mi știu vina. Ridică-te, Savinovici !

Protopopul se ridică.

— De ce-ai intrat cu înfățișarea asta de bețiv în palatele țarului ? Și mai rău : de ce îi spui preasfințitului patriarh, Akimka ? Asta nu ți-o iert !

— Bate-mă, pedepsește-mă pe mine, nărodul, soarele meu sfînt, prea luminate țar, dar tare mult amar mi s-a adunat în suflet !

— S-o fi adunat în sufletul tău mult amar, dar amarul ăsta e de la atîta vin pelin.

— Of, nu zi vorbă mare, măria ta ! Nu degeaba amenință patriarhul, că-l pune el pe Andriușka în lanțuri...

— Chiar dacă te pune, îți dă drumul dacă-ți iau eu apărarea ; și va fi nevoie să ți-o iau căci, de bună seamă, te va pedepsi... Patriarhul nu-i cruță pe duhovnicii bețivi.

— Dar el însuși, măria ta, se duce la călugărițe în miez de noapte...

— Taci, Andrei ! strigă țarul, apoi se întoarse spre Pușkin : Am poruncit astăzi, boierule Ivan Petrovici, să se așeze mesele în odăile de petrecere și să fie chemați boierii cei mari din preajma mea și diecii de la curte, așa că te poftesc și pe tine... O să ne cînte un neamț la armonium și am poruncit să vină și niște toboșari buni. La ospăț o să ne sfătuim despre toate treburile.

Se întoarse spre protopop :

— Te poftesc și pe tine, Andrei Savinovici, deseară la ospăț, dar mai înainte du-te la protopopeasa ta să scoată din tine aburii ăi vechi ai beției !

Rîse și, ieșind din odaie, îl bătu ușurel pe umăr pe duhovnicul său.

— Măria ta, soarele meu, aflat-am despre ospăţul măriei tale şi poruncit-am să fie trimes un dascăl bun ca să-ţi cetească, la cina împărătească, Sfînta Evanghelie, epistola Sfîntului Apostol Pavel către romani.

— Uite vezi, de aceea mi-eşti drag, Andrei Savinovici ; oricît ai fi tu de beţiv, tot vezi de cele dumnezeieşti, ştii de ce anume am eu nevoie...

Ţarul era voios şi păşea de colo-colo, ciocănind cu toiagul în pardosea ; pînă la ospăţ mai era destulă vreme.

Boierii ce-i ieşeau în cale se plecau în faţa sa pînă la pămînt.

2

Mihail Prozorovski intră în cancelaria voievodului din Palatul Pricazului. Fratele său mai mare, Ivan Semionovici, se ruga în genunchi în faţa icoanei Mîntuitorului.

Mezinul, neavînd chef să se roage, se aşeză pe laviţa diecilor, la uşă, nevrînd să-l tulbure pe voievod. Voievodul se bătea cu pumnul în piept şi făcea mătănii, lovind podeaua cu fruntea şi suspinînd. Făclioara din candela mare de argint ardea luminos şi liniştit. Prin ferestrele deschise, deşi era în luna fructar, venea de afară o adiere fierbinte. Nu era vînt. Din pricina zădufului şi a zăpuşelii din casă, Prozorovski cel tînăr îşi descheie bumbii caftanului de catifea cu găitane. Sabia lui zăngăni.

Voievodul se ridică de jos, se mai închină o dată spre colţul icoanelor, dădu din mînă, apoi, întorcîndu-se spre masa cea mare acoperită cu pînză albastră, se aşeză pe perina de bumbac de pe scaunul voievodal.

Pe faţa lui oacheşă, zbîrcită, se ghicea neliniştea. Privea în tăcere hîrtia gălbuie a unei epistole, mişcîndu-şi buzele veştede, aproape ascunse în barba neagră şi deasă, înspicată de fire argintii.

Se căznea să cetească, dar ochii săi tulburi, de culoarea oţelului, se ridicau mereu spre pereţii odăii.

Nemaiputînd să rabde tăcerea voievodului, fratele său se ridică, păşi spre masă şi făcu o plecăciune :

— Cum o duci cu sănătatea, frate voievod ?

— Ptiu — intri în lăcaşul Domnului ca un păgîn : în loc să te închini la sfintele icoane... nu ştii decît să-ţi zăngăneşti armele. Ai răbdare, te-i sătura să te tot baţi, zise voievodul cam fonf.

— Nu uit niciodată de Dumnezeu, dar nu mă rabdă inima să-ţi spun o veste. Ştii oare domnia ta că Stenka Razin şi cîrdaşii lui au jefuit, la Basarga, meşteşugăriile Preasfîntului ?

— Ţi-e lene să te închini, precum se vede !... De atîta rugă te-or durea coastele, şira spinării, grumazul ţi s-o încovoia anevoie... Cît despre Basarga, de mult s-a trimes un vestitor la ţar. Ai dormit, flăcăule, şi n-ai aflat nimic ! Iată, eu mă rog la Dumnezeu şi nu ţi-ar strica nici ţie : la Astrahan a poftit oaspetele vestit şi, pe lîngă asta, au început să se cam mişte taişii [1] calmîci : nu duce grija — o să ai tu parte destul de luptă.

— Astrahanul are ziduri de nădejde, frăţioare. Bine l-a mai durat ţarul Ivan Vasilievici cel Groaznic : avem aici nouă, ba chiar zece polcuri numai de streliţi, din cîte cinci sute de oameni fiecare. Asta-i o putere !

— Streliţii au fost din totdeauna şovăielnici, Mihailo — la o adică nu ştii în cine trag, — doar nu e pentru întîia oară... Ascultă aici.

Voievodul strigă :

— Hei, slujitori ! Trimeteţi-l încoa pe logofeţelul Alexeev.

În palatul Pricazului, de partea cealaltă a uşii, se auzi scîrţîit de laviţe şi zumzet de glasuri :

— La voievod !

— Hei, Lexeev !

— Te strigă voievodul !

— Logofeţelule, nu vii o dată ?

Intră un omuleţ uscăţiv, cu păr roşcat, legat cu o cureluşă, în caftan lung, albastru. Se înclină, întrebînd :

— E nevoie de mine, mărite cneaz ?

[1] Prinţi, şefii de trib calmuci.

— Da... Vezi că eu nu prea desluşesc slovele tîlmaciului, căci scrie încîlcit. Stai colea pe laviţă şi ceteşte. Ştiu că nu-i treaba ta, căci tu eşti pus să ţii socoteala visteriei, dar oricum, ceteşte !

— Mai bine ai chema un diac, cneazule, pe Efrem, căci toţi au necaz pe mine, fiindcă mereu numai pe mine mă chemi...

— Şezi jos şi ceteşte ! Să nu mai aibă necaz pe tine, ci pe mine.

— De domnia ta se tem, cneazule !

— Ceteşte, să audă şi cneazul Mihailo.

Logofeţelul se trase înapoi spre laviţă, dar nu se aşeză, ci rămase în picioare, netezind hîrtia cu mîna.

— Îţi poruncesc să te aşezi !

— Cînd stau jos, cneazule, mi se pare mereu că nu-s cuviincios.

— Şezi ! Acu te pun să-mi ceteşti culcat.

Logofeţelul se aşeză, suflînd într-o parte, în loc să-şi dreagă glasul, şi începu subţirel :

— „Acel tîlmaci Grişka mi-a fost spus şi am scris cu ajutorul lui cum că se adună mulţi taişi calmîci şi laolaltă cu ei tîlharii cei bătrîni Lauzan şi Munceak care încă de acum cincisprezece ani s-au ţinut de hoţii cu oştenii, iar acu vor să pornească spre aşezările ţarului, în părţile Kazanului şi către Ţariţîn. Un taiş a pornit spre Volga, către părţile Crîmului, şi înspre ulusurile Astrahanului, împotriva mîrzacilor şi tătarilor paşnici ai ţarului, ca să-i jefuiască, iar la toamnă au de gînd să pornească spre Samara. Oameni de încredere au mai arătat cum că la Arzamas, la potăsăriile boierului Morozov, care astăzi sînt în stăpînirea cnezilor Miloslavski, s-ar fi răsculat truditorii... S-au găsit mai multe foi de acelea ce se răspîndesc printre truditori şi în ele scrie cum că „Stenka Razin s-a apropiat de Astrahan şi vrea să pornească împotriva boierilor şi a celor mari !“ Prin părţile Kazanului şi ale Ţariţînului ţăranii nu mai plătesc dările în bani şi grîne către voievozi şi, după ce cetesc acele foi răspîndite, fug cu toţii la Astrahan după ce îi omoară pe moşieri şi fac scrum conacele. Care nu fug, se ascund prin păduri, părăsind ogoarele şi clăcile. Fug mai cu seamă cei neînsuraţi. Scriu ca să o ştiţi şi domniile voastre, să aflaţi aceste veşti, boieri dumneavoastră, voievozi ai Astrahanului !“

— Poţi să pleci, logofeţelule ! Cneazul Mihailo a auzit ce scrie şi ştie acum de ce mă închin la Dumnezeu şi mă frămînt.

Logofeţelul se înclină, dînd să plece, dar se întoarse din drum :

— Erau să mă omoare slujitorii, cneazule, pentru că ţi-am spus ce vorbe de ocară au grăit logofeţii.

— Du-te. Să mă mai gîndesc. Om mai vorbi noi.

Logofeţelul se înclină din nou şi iar se întoarse din drum :

— Ce mai vrei ?

— Au sosit trei cazaci, trimeşi de Stenka Razin, cneazule. Au venit la domnia ta. Să le dau drumul ?

— Du-te şi trimete-i încoace ! Ce fel de oameni sînt ?

În odaie intrară trei cazaci cu caftane de ghermeset auriu, cu cuşme roşii de catifea, cusute cu mărgăritare, cu adamante mari prinse în ciucuri.

— Ne închinăm voievodului !

— Să trăieşti şi sănătate !

— Am venit din partea tătucului Stepan Timofeici.

— Şedeţi, cazaci. Vorbiţi toţi deodată şi nu înţeleg ce are cu mine hatmanul. Aveţi acolo pe voievodul cneaz Semion Lvov. Înţelegeţi-vă cu el.

— Cneazul Semion e una şi domnia ta eşti alta... La cneazul Semion am venit de pe mare, la chemarea lui şi după ce am cetit epistola ţarului.

Spre masă păşi un cazac care semăna la faţă cu Razin, cu numele tot de Stepan, doar ceva mai îngust în umeri, adus de spate, dar cu pieptul lat. Scoase de sub pulpana caftanului o besactea dăltuită în fildeş. O puse pe masă în faţa voievodului, ferind cu luare-aminte epistola, şi deschise besacteaua. Era plină ochi de mărgăritare mari.

Voievodul se învioră la faţă. Ochii săi tulburi se deschiseră mari.

— Pentru asemenea praznic mulţumiţi-i din partea mea hatmanului ; şi să-i mai spuneţi : să ne dea tuiul, steagurile, tunurile, corăbiile de pe mare şi robii luaţi pradă de la kizîlbaşi.

— Robii pe care ne-a poruncit hatmanul să ţi-i aducem îs strînşi cu toţii lîngă Palatul Pricazului ; îs zece bei de ai şahului, prinşi în lupte şi fiul hanului de la Ghilean, Şebîn ; pe aceştia vi-i trimete, iar ceilalţi robi, voievodule, i-am îm-

părţit între noi. Pe acei robi nu-i poate da hatmanul, întrucît ne-a venit cîte un rob la zece cazaci sau şi mai mult. I-am prins în luptă dreaptă cu sabia, şi am pierdut pentru ei mulţi oameni de-ai noştri... Şi mai spune hatmanul cum că să-l întîmpini cu toată cinstea !

— Cît despre cinste, cazaci, nici mie, cît sînt eu de voievod, nu mi se face nicăieri cinste şi nici eu nu o pot face nimănui fără de poruncă din partea măritului nostru ţar. Şi vă mai spun ceva : a fugit de la voi, de pe mare, un neguţător kizîlbaş, şi ni s-a închinat, rugîndu-ne pentru fiul lui. Să ni-l daţi pe acel fiu de neguţător. Neguţătorul acela îi ducea în dar ţarului argamaci [1] din partea măriei sale şahul, aşa că să ni-i daţi şi pe acei argamaci. Despre toate celelalte o să stăm şi o să judecăm cu hatmanul laolaltă, cum e mai bine.

— Argamacii, cneazule voievod, nu-i trimite şahul, — iată ce am aflat noi : nişte neguţători i-au trimis în dar ţarului argamacii, în numele şahului, ca să fie mai slobozi să facă neguţătorie la Moscova. I-au cumpărat pe locuitorii din oraşul cela. Noi nu ne-am atins de ei, dar persienii ne-au înşelat şi ne-au omorît patru sute de oameni de-ai noştri. Jaful prin părţile Terekului a fost o răzbunare pentru moartea tovarăşilor noştri !

— Asta nu o ştiu... Spun şi eu ce-am auzit.

— Noi te credem pe cuvînt. Să ai şi domnia ta încredere în noi !

— Tot voi aţi jefuit la Basarga cherhanaua înaltpreasfîntului mitropolit Iosif, şi aţi dat iama acolo luînd tot peştele, grînele şi uneltele...

— Mitropolitul e bogat, dar bătrîn, gîrbov. Ce să facă el cu atîtea bunuri pămînteşti ? Noi însă eram şi flămînzi şi goi...

— Bogăţiile acelea nu-s numai ale mitropolitului, folosesc întregii mănăstiri a Sfintei Treimi !

— Am lăsat mănăstirii, în locul grînelor, odoare bisericeşti, vreo trei sipete mari pline de argint. Aşa mi-a poruncit hatmanul : „Să fie o despăgubire pentru ce am jefuit noi".

— Asta om judeca-o noi cînd o sosi hatmanul la Astrahan... Deocamdată vă întreb : unde vreţi să vă aşezaţi ; în mahalaua de lîngă Astrahan sau dincolo de mahala ?

[1] Cai de călărie, de rasă asiatică, mari şi de preţ.

Cazacul care semăna cu Razin răspunse :

— Sînt un esaul de-al lui Stepan Razin. Hatmanul mi-a poruncit să aleg un loc în afara mahalalei, pe colnicele arse — acolo ne place mai mult şi este loc mai întins... De pe Don o să ne mai vină nişte oameni, nişte bejenari care flămînzesc acolo, aşa să ştii, că noi nu ne ascundem.

— Aşezaţi-vă corturile şi staţi acolo sănătoşi ! Dar cîţi sînteţi la număr ?

— Să tot fie o mie şi jumate.

— Să-i mai spuneţi hatmanului să nu adune prea multă lume : tîrgoveţii se tem, iar celor din mahala le e frică de foc. Au să cîrtească toţi împotriva mea.

— Sîntem oameni liniştiţi şi pe deasupra avem mulţi bolnavi printre noi.

Cazacii plecară.

Prozorovski, mezinul, se sculă în picioare, păşi frămîntat de colo-colo prin odaie, îşi luă cuşma de pe laviţă şi o lovi de pulpana caftanului :

— Nu faci bine ce faci, frate-meu, Ivan Semionovici !

— Ce-ai găsit tu rău în asta ?

— Ar fi trebuit să-i înhaţi pe tîlharii ăştia de cazaci, să-i pui sub pază şi să afli de la ei, prin cazne, cam ce gînduri au tîlharii, cîte tunuri şi cîţi oameni are hatmanul lor... Sînt pişicheri mari — nu-ţi spun adevărul cu binele.

— Om vedea noi cu ochii noştri cîte tunuri şi cîţi oameni au. Eşti încă tînăr, Mihailo ! Vrei să dai drumul mîinilor să lucreze, dar mai bine-i să lucrezi cu capul : capul dibuie mai abitir adevărul. Iacătă, Senka Lvov a dat fuga, a luat cu el o epistolă de-a ţarului şi i-a îmblînzit cu ajutorul ei. Cine ştie cîte avuţii i-au dăruit ei de bucurie !... Eu mi-am stricat vederea, tot cetind hrisoavele cele vechi şi letopiseţele despre viaţa ţărilor de altădată... Ai pomenit mai adineauri de Ivan cel Groaznic ; dar bunicul său, Ivan, acela care a supus Novgorodul, a fost şi mai năprasnic ; şi ce om liniştit, ce molcom părea... Nu se arunca el însuşi în luptă, iar dacă se întîmpla să se afle undeva la strîmtoare, el nu se bătea şi totuşi învingea pretutindeni... Pe tătari i-a îngenuncheat atît de straşnic încît nu s-au mai ridicat, însă a făcut-o tot încetişor, fără să se repeadă, fără să facă larmă... Aşa fac şi eu. Crezi tu că tîlharii ne scapă ? Stenka are să cadă pe mîinile

noastre, — atîta numai că trebuie să-l luăm încetişor... Poftim, încearcă numai să-l înfrunţi !... Spui că avem nouă pricazuri de streliţi ? Dar vezi că aceşti streliţi au plecat mai toţi pe mare cu Stenka, cu cincizeci de corăbii ; la Astrahan n-au mai rămas decît ca la o mie şi cinci sute. Dacă năvălesc încoace lotrii, o dată îi vezi că şi-au luat tălpăşiţa. Au aripi de aur. Crezi tu că streliţii nu s-au săturat de slujba lor veşnică ? Crezi că nu jinduiesc şi ei să facă ce fac cazacii ? Dacă o începe zarva, jumate din ei trece la tîlhari. Şi atunci s-a isprăvit cu Astrahanul şi o dată cu el ne pierdem şi noi capetele ! Nu, aici trebuie să lucrăm cu binişorul... Să adunăm de la oameni podoabele de prisos şi prin plocoane şi pomeni, să-i încîntăm, să-i ducem cu vorba, să-i ţinem în loc, iar apoi pe furiş să punem mîna pe hatman, să-l ferecăm în lanţuri şi să-l trimetem la Moscova : fără hatman, tîlharii n-or să mai aibă ce căuta la Astrahan... Iacă ! Iar tu dai din mîini şi din picioare, îţi zăngăneşti sabia... Of, Mihailo ! Eu nu-s ca tine... Ia să mergem noi acasă şi să înfulecăm ceva. Vine şi preasfinţia sa mitropolitul : îi cam tremură capul pe umeri, dar o vorbă ştie : roagă-te ! Mai bine nici că s-ar putea spune.

Voievodul şi fratele lui ieşiră din palatul Pricazului. Caii de călărie îi aşteptau la scară.

În drum, voievodul porunci să fie împărţiţi prin curţile neguţătorilor robii luaţi de Razin, beii şi fiul hanului.

3

Vremea era senină, călduroasă. Dis-de-dimineaţă, în tabăra cazacilor veneau tîrgoveţi din Astrahan, iar după ei se luau şi străinii, să-l vadă pe hatmanul cel cumplit, căruia i se dusese vestea pînă dincolo de mare. O răspîndiseră turcii care, auzind de nimicirea aşezărilor persieneşti, îşi întăreau palăncile şi durau cetăţi. Toţi cei care veneau în tabără doreau să o vadă pe prinţesa persiană de care auziseră că e frumoasă ca-n poveşti ; unii spuneau că „este fata şahului Abbas al doilea — tocmai de aceea pornise şahul la război spre Terek". Razin se adăpostea într-un cort încăpător, împărţit la mijloc

în două cu un covor de Faragan. Ştiind că hatmanului îi plăceau zaiafeturile, străinii îi aduceau vin, iar Razin dădea în schimbul băuturii bucăţi de mătase, mărgăritare şi brocart. Mulţimea se minuna privind darurile hatmanului. În jurul avuţiilor sale nenumărate se ţeseau tot felul de legende.

Pe malul Volgăi, dincolo de Astrahan, pînă la aşezările tătărăşti, era o mare de lume, mai cu seamă acolo unde pe întinderile largi ale rîului se legănau corăbiile hatmanului, împodobite cu covoare, mătăsuri şi alte ţesături colorate. Una din corăbii era îmbrăcată toată în postav roşu, iar catargele înfăşurate cu mătase galbenă-ruginie. Cele două pînze erau din brocart auriu. Unul sau altul îi iscodea pe cazaci :

— Cine o fi stînd pe corabia aceea minunată ?

— Un fiu de stăpînitor ! răspundeau scurt cazacii.

— De stăpînitor străin ?

Unii, dorind să răspundă, dar necunoscînd adevărul, spuneau :

— Da, e însuşi ţareviciul Lexei, care a fugit de la ţar şi de la boieri la hatman !

— Ia te uită ! Hatmanul luptă pentru dreptate, împotriva voievozilor.

— A venit clipa să le dăm la cap burduhănoşilor, că tare au mai asuprit norodul cu birurile şi dările !

— O să mai vedem noi multe !

Ziua era deosebit de luminoasă. O adiere de vînt aducea dinspre cherhanalele de pe mare izuri de peşte şi alte mirozne. În locurile acelea, pînă şi Volga mirosea a mare. În cortul hatmanului intraseră trei nemţi. Unul spusese că ar fi căpitan pe o corabie a ţarului, al doilea că era sol, iar al treilea, cu părul cel mai lung, cu caftan scurt de catifea şi pălărie moale fără pană, zicea că-i pictor. Cei dintîi aveau spanga la cingătoare, al treilea adusese cu el un trepied mare, negru, o lădiţă teşită şi o scîndurică. Intrînd în cortul hatmanului, îşi aruncă pălăria cît colo, aşeză trepiedul la intrarea cortului şi-i spuse lui Razin :

— *Ich bin Mahler*. Freau te pictat *schnell* [1].

Şi el puse pe trepied scîndurica deschisă la culoare.

— Ce vrea zărghitul ăsta ?

[1] Sînt pictor (...) repede (germ.).

Lazunka îi zîmbi hatmanului :

— Vrea să te zugrăvească, tătucule... Am văzut mulți din ăștia la Moscova : umblau și zugrăveau care oameni, care ziduri vechi, care poduri. Unul a zugrăvit un cîine : parcă era viu dulăul — atîta numai că nu lătra...

— Ei, asta-i nostim ! Lasă-l să mîzgălească, nu-l opresc.

— *Grosser Cosak ! Stehen* trebuie [1]. Neamțul se dădu la o parte, își propti mîna stîngă în șold, întinse dreapta, își umflă obrajii și scoase înainte piciorul drept, vrînd parcă să se fălească cu cizmele sale.

— *Also so !* [2]

— Ha ! Să stau eu în picioare în fața lui ? Ei, dacă-i așa, iaca stau și-n picioare. Lazunka, dă-mi buzduganul ! Lazunka îi întinse buzduganul. Razin se ridică în picioare.

— Isprăvești repede, pletosule ?

— *Was ?* [3]

Hatmanul trase la o parte perdeaua de la intrare și în cort năvăli lumina.

— *Gutes Licht !* [4] Pun... pun... Neamțul se încruntă, măsurînd din ochi silueta hatmanului, sprijinit ușor de covorul de Faragan, roșu, cu izvoade strălucitoare. Schițînd contururile, mîna pictorului alerga sprintenă și sigură pe scîndură. Razin purta un caftan de catifea albastră cu bumbi de adamante. Cușma roșie de catifea era împinsă pe ceafă și zulufii înspicați de fire cărunte ieșeau îndărătnic pe fruntea lui înaltă și încruntată. În spintecăturile cușmei se vedeau izvoade cusute cu fir și mărgăritare. Își înfășurase peste ea o cealma îngustă din ghermeset verde cu izvoade aurii, ce se isprăvea cu ciucuri din care unul cădea pe umeri, iar celălalt pe spate. Mustățile lungi și negre îi atîrnau în jos, contopindu-se cu barba presărată cu fire argintii. Privind obrajii lui supți și oacheși, arși de vînturile mării, zugrăvindu-i privirea ascuțită, fioroasă sub sprîncenele stufoare, nemțul lucra grăbit, mormăind într-una :

— Spăimîntător *Adlerblick !* [5]

[1] Cazacule mare ! (...) În picioare (...) (germ.).

[2] Uite-așa (germ.).

[3] Cum ? (germ.).

[4] Lumina e bună (germ.).

[5] Privire de vultur (germ.).

De pe umărul stîng al hatmanului cobora un lanț de aur de care atîrna, mai în spate, sabia. Razin era încins cu un brîu de mătase roșie aprinsă, țesută cu fir de argint. Lațurile cu ciucuri, cu care se termina, îi atîrnau de la brîu și pînă la genunchi.

— Cum o fi zugrăvind al naibii ? Razin se mișcă.

Scuturîndu-și pletele, pictorul îl amenință cu pensula murdară de vopsea :

— *Stehen bleiben !* [1]

— Dracu să te mai înțeleagă, ha ! Mă amenință cu pensula lui, iar eu am buzduganul în mînă... Hai, mîzgălește mai repede !

— Astăzi pot...

— Uf ! Am obosit... E mai rău să stai astfel ca o stană de piatră decît să te înfrunți în luptă.

În sfîrșit, Razin îi dădu lui Lazunka buzduganul, dar nici nu apucă să se uite la portret, cînd foile cortului se dădură la o parte. Făcîndu-și loc printre cazacii care priveau mirați lucrarea pictorului, țîțîind încîntați, în cort intră o namilă cu caftan de streliț.

— Sănătate și noroc, Stepan Timofeievici, soarele nostru !

Razin se așeză încruntat la loc, pe covor, tăcu o vreme, turnîndu-și vin în pocal, apoi, fără să se uite la streliț, întrebă :

— Ai venit singur, gîde al lui Petra Mokeev ?

— Pre cîte am auzit, tătucule, lui Mokeev i-a făcut seama șahul, nu eu...

— Lasă-l pe șah ; tu de ce-ai pus mîna la treaba asta ?

— Nu l-am izbit tîlhărește, de după colț ; așa a fost jocul, ai văzut doară și tu că eram amîndoi beți, cînd ne-am jucat.

— Cikmaz, dacă era în viață Petra, îl înhățam de grumaz pe voievod fără vorbă multă : dă-ne pe mînă Astrahanul !

— Numai să vrei, tătucule, și Astrahanul va fi al tău ! Am adus tocmai pentru treaba asta cu mine voinici : dacă vrei, poți porni și mîine să-l cucerești...

— Stai. măi flăcăule. nu vorbi așa de tare : sînt nemți pe aproape, unul chiar în cort : oaspeții voievodului.

[1] Stai pe loc (germ.).

— Mare lucru înţeleg nemţoii ! Hei, tu ăsta, coadă de găină, cară-te de aici, repede !

Cikmaz dădu din mîna-i lungă, atinse şevaletul şi aproape că răsturnă portretul.

— *Halt ! Mein Gott, grober Kerl !* [1] Îngrozit, neamţul dădu din mînă, apucînd cu cealaltă portretul.

— Avem puţină treabă, du-te !

— Stai olecuţă, Cikmaz, să văd şi eu ce a mîzgălit cîinele ăsta lăţos.

Razin se ridică şi neamţul îi arătă lucrarea.

— Mare este iscusinţa omului şi multe poate să făptuiască : m-a zugrăvit ca viu, atîta doar că tac şi, în loc de buzdugan, am un băţ în mînă...

— Asta... *Marschall Stab ! Marschall...* [2]

— Ia, Lazunka, dă-i lăţosului un pumn de mărgăritare — face...

Lazunka luă din sacul aşezat în colţ un pumn de mărgăritare şi le vîrî în buzunarul neamţului care se înclină şi, uitîndu-se cu luare-aminte la hatman de parcă ar fi vrut să-şi întipărească în minte făptura lui vînjoasă, spuse :

— Alt portret fac, dau ţie.

Rezemînd cu grijă portretul de peretele cortului, pictorul îşi strînse în grabă şevaletul, îşi luă lucrarea, apoi ieşi parcă şi mai grăbit, uitîndu-şi pălăria pe jos. Lazunka îl ajunse din urmă şi-i îndesă pălăria pe cap. Razin se aşeză :

— Stai jos, Cikmaz ! N-are rost să ne sfădim : să bem mai bine, că aici nu e Persida, ci Astrahanul. Iar în cuibul său, pînă şi corbul se repede cu clonţul la şoim. Ai avut noroc : bine că ai şters-o, — altfel se înfruptau viermii din tine.

— Am plecat atunci de teama mormîntului, tătucule !

Turnîndu-i vin, Razin îl întrebă :

— Ia spune : ce părere ai tu despre aşezarea unde te-ai născut şi despre oamenii săi.

Cikmaz îşi goli pocalul, îşi şterse cu mîneca, cu o mişcare obişnuită, barba sură, lungă şi răspunse :

— Mai întîi şi mai întîi, tătucule Stepan, să-mi deschid inima ! N-am venit la tine cu gînduri de vînzare, nici de

[1] Stai ! Doamne, ce mojic ! (germ.).
[2] Baston de mareşal ! De mareşal... (germ.).

fățărnicie... N-aș fi părăsit lupta nici atunci, dar în jurul tău erau oameni care-mi umbreau dragostea ce-o aveam pentru tine: Petra, Serghei, Ivan Serebreakov... Azi ei nu mai sînt și ai nevoie de alți viteji. Eu sînt de demult alături de tine și am de gînd să te slujesc. Dacă e nevoie, mă supun și la cazne!

— Am încredere în tine! Și am nevoie de oameni.

— Am adus cu mine pe Ivașka Krasulea, pe Iaraneț Mitka și te mai așteaptă la Astrahan încă un oștean viteaz, Fedka Șeludeak. Deocamdată ăștia patru sîntem... Facem noi treaba · Krasulea-i sotnic de streliți.

— Bun!

— Și încă ceva: îngăduie-mi să-ți dau un sfat, tătucule.

— Spune!

— Cu voievodul Semion Lvov poți să bei și să petreci. Nu-ți fie teamă de el, e om drept. Dar de frații Prozorovski să te ferești.

— Asta o știu și eu.

— Haideți, Krasulin, Iaraneț! Vă cheamă hatmanul.

Răspunzînd chemării lui Cikmaz, în cort intrară doi inși: Iaraneț, scund, lat în spate, și Krasulin, înalt și deșirat, cu capul lunguieț ca o ridiche și părul roșcat.

— Lazunka mai adu niște pocale.

— Să bem în sănătatea lui Stepan Timofeievici!

— Mai adună ceva luptători, tătucule, iar apoi pornește degrabă către Astrahan, să te răfuiești cu voievozii.

— Au stat ei destul în dregătorii, destul au făcut cîrdășie cu străinii, bătînd oamenii cu biciul!

— I-au strîmtorat rău pe streliți!

— Streliții-s toți de partea ta, nu țin prea mult cu țarul.

— Măi băieți! Tătucul Stepan își va aduna curînd puterile. Oameni se strîng destui, ademeniți unii de chemările ce se răspîndesc, alții de fel și chip de zvonuri... Am auzit, Stepan Timofeievici, urmă Cikmaz, întorcîndu-se spre Razin, cum că Vasili Us vine încoace cu cazaci, — au fost văzuți nu prea departe. În urma cazacilor vin calmîcii, mai multe ulusuri[1]. Toți trag la tine, așa că Astrahanul nu mai rămîne mult în puterea voievozilor. Doar să dai năvală.

[1] Ulus — așezare de nomazi (calm.).

— Iată ce m-am gîndit eu, şoimilor ! Tuiul, steagurile şi tunurile de care n-am nevoie, precum şi robii persieni i-am dat voievodului. Astăzi trimet la ţar, după cum ne-am învoit, soli de-ai mei, ca să i se închine şi să ceară iertare pentru greşalele noastre. Ştiu bine că ţarul e la cheremul boierilor, iar boierii nu-l lasă să-mi ierte păcatele ; totuşi trebuie să le duc toate pînă la capăt. Dacă ţarul îmi omoară oamenii în chinuri ori le pricinuieşte alte neajunsuri, pornesc împotriva Astrahanului ! Voi să-mi rămîneţi credincioşi, să-i ademeniţi, fără grabă şi pe ascuns, pe streliţii de care am nevoie pentru a cuceri Astrahanul. Eu unul oi răspîndi şi mai mult chemările şi oi învăţa oamenii care vin la mine să tragă cu săneţele...

— Aşa o să facem, Stepan Timofeievici ! zise Cikmaz.

— Aşa facem, juruim, tătucule ! adăugă Krasulin.

Iaraneţ ameninţă cu pumnul :

— Uf, le-om plăti cu vîrf şi îndesat voievozilor şi logofeţilor pentru toate necazurile !

— Să ştii, Stepan Timofeievici, că sîntem alături de tine, trup şi suflet, pînă la moarte.

— Bine, şoimilor !

Streliţii plecară, mahalaua, ce se întindea neagră în zare, le înghiţi făpturile. Cerul era senin, albastru. De dincolo de Volga, dinspre Crîm, peste cîmpia nemărginită şi pustie se revărsau, tot mai departe, tot mai luminoase, razele aurii ale lunii ce răsărea pe cer.

4

În aceeaşi noapte, Razin adună cinci cazaci în cortul lui.

— I-am făgăduit voievodului să trimet şase inşi, dar nu găsesc un al şaselea.

— Trimite-mă pe mine, tătucule ! spuse Lazunka.

— Îmi place, Lazunka, vrei să mă slujeşti fără să ţi-o fi cerut... Îmi plac şi sfaturile tale...

— Mă întorc curînd, tătucule !

— Lasă-mă să mai mă gîndesc olecuţă. Staţi jos, şoimilor ! Cazacii se aşezară .Tu, Lazar Timofeiev, se întoarse Razin spre un cazac vîrstnic. uscăţiv şi cu ochii isteţi, tu ştii mai bine obi-

ceiurile de pe aici, — te trimet pe tine ca să priveşti cît mai bine şi să tragi cu urechea cam ce vorbesc în drum căpeteniile de streliţi. Iar dacă afli ceva cu primejdie pentru voi, aleargă în grabă la Astrahan! Dacă-ţi vine mai la îndemînă, dă fuga la Don. Donul nu-i vinde pe fugari.

— O să văd eu, tătucule.

— Şi încă ceva : dacă auziţi ceva de rău, cum că v-ar pîndi temniţa, fugiţi care încotro... Îi cunosc eu pe boieri : te cheamă cu linguşeli, iar apoi te fac de ocară... Cazacul, ţăranul, în ochii lor nu-i om, ci un fel de vită care ară pentru ei şi-i hrăneşte. Ei, mai beţi ceva înainte de-a porni la drum, apoi plecaţi. Lazunka, adu nişte vin pentru solii trimişi la ţar.

Închinară şi băură.

— Găteşte-te de drum, Lazunka! adăugă Razin. Eu oi rămîne să te aştept aci în tovărăşia lui moş Vologjenin, povestitorul.

Solii cazacilor plecară.

— Ce zor aveai, cap de boier, îl întrebă Razin pe Lazunka, să ceri să te trimet la Moscova?

— Vreau să-mi văd mireasa, tătucule! Teamă mi-e c-or fi logodit-o cu altul! Şi-apoi aş vrea s-o mai văd şi pe maică-mea... mi-e dor...

— Cum să nu-ţi fie dor de maică-ta? Eu nu-mi mai aduc aminte de a mea... Să ştii că la Moscova, cazacii paşnici, veniţi în solie, îs hrăniţi pe socoteala ţarului — capătă vin, mied, bere ; sînt adăpostiţi prin casele oamenilor dar n-au voie să se ducă nicăieri fără poruncă... Iarna, hatmanilor bătrîni li se dă cîte o sanie cu cai... Eu unul nici nu mă uitam la tainul ţarului, fugeam de sub paza streliţilor puşi de strajă pe lîngă staniţă, săream gardul, mîncam şi beam pe la oameni. Îţi poruncesc şi ţie să nu te aşezi în gazdă, unde-i pază... Acolo, dacă le vine un gînd rău, te iau ca din oală, ca o cloşcă de pe ouă. E acolo, în mahalaua streliţilor, ca la o verstă depărtare, în dreapta podului, pe un maidan pîrjolit de foc, într-o casă care mai mult seamănă a bordei, o nevastă de-i zice Iriniţa... Să te duci la ea. Dacă n-o avea loc în casă, îţi găseşte ea adăpost. Dar să te fereşti de iscoade... Spune-i tot ce ştii despre mine, chiar şi despre crăiţa persiană ; înţelege ea... Mă iubeşte mult de tot şi te-o primi ca pe un frate. Nu ştiu dacă o mai fi în viaţă un moş cam zărghit ce şedea cu ea. Era bătrîn, gîrbov... O fi murit... Era om înţelept, cărturar, tot

cerceta despre Dumnezeu... Ia cu tine cele de trebuință, dar grăbește-te : vezi că solii cazaci îs gata să încalece... Dacă or încerca să te înhațe, întoarce-te grabnic încoace !

— Rămîi cu bine, tătucule ! Să trăiești, Stepan Timofeievici.

— Să nu te lași ademenit, dacă te cheamă în slujba țarului.

Razin îl mai îmbrățișă o dată, luîndu-și rămas bun, apoi ieși în urma lui din cort. Pe malul celălalt al Volgăi, spre tîrgușorul Iaik, se zărea ceva negru, mișcător, se auzea scîrțîit de roți : în negura nedestrămată de razele lunii treceau kirghizii, cu corturile urcate în harabale. Răsuna :

— *Ja-a-csî-î* [1].

— *Bu-ia-a-rda !* [2]

— *Bar* [3].

— *Bar !*

Razin asculta și înțelegea strigătele depărtate ale locuitorilor stepei : nu degeaba fusese de tînăr trimes la ei din partea oastei. O cută nouă brăzdă fruntea înaltă a hatmanului. Își adusese aminte de trecutul său îndepărtat. Și pentru întîia oară în viața lui, simți o ușoară amărăciune la gîndul că din fragedă copilărie nu știuse ce era odihna, umblînd într-una călare ori în lotcă, sau încăierîndu-se cu feluriți vrăjmași.

Înapoindu-se în cort, își zise : „O, negrăit de grea ești tu, soartă omenească ! Slobozenia, robia, bogăția și cinstirea, toate se-ncunună cu sînge... Petreci la o masă, auzi vorbe frumoase, rostite în cinstea ta, iar în vremea asta, în dosul ușilor, pentru capul tău se și ascute securea..."

5

Astrahanul cel cu o mie de glasuri vuia în toate graiurile. Soarele dogorea, ca vara. Oamenii se îmbulzeau, suduiau, lărmuiau printre dughenile de zid ale armenilor, buharienilor

[1] Bine.
[2] Aici.
[3] Da.

și persienilor. Din bazar, mulțimea se revărsa pe ulițe, printre turnurile de piatră, printre biserici și case de lemn cu pridvoare, cu streșini și stîlpi.

În preajma bisericilor, milogi plini de bube, în zdrențe ori pe jumătate goi, se tînguiau, întocmai ca milogii din Moscova :

— Frați creștini, în numele lui Dumnezeu și a măritului nostru țar, faceți-vă pomană, miluiți-ne pentru numele lui Hristos !

Într-un colț al pieței se înălța o zidire sură — turnul de cazne. Prin ferestruicile lui înguste răzbăteau pînă în piață strigăte, tînguieli. Cazacii amestecați în mulțime, dar deosebindu-se de aceasta prin veșmintele bogate și cușme cu ciucuri de fir, spuneau :

— În turnul acesta afurisit pînă și frați de-ai noștri urlă aceleași cîntări !

Privind cu jind veșmintele cazacilor, streliții din preajma lor le răspundeau :

— Așa-i datina, fraților, în toată Rusia... În orice așezare nimerești, numai asta auzi... Dacă n-au turn de cazne, atunci răfuiala se face la judecătorie, dar urletele tot alea-s !

— Da, așa-s judecățile și răfuielile voievozilor !

Razin pășea în frunte cu esaulii lui, într-un zăbun albastru cu scînteietori bumbi de adamante. Cușma și-o înfășurase cu un turban de brocart din fir, cu ciucuri, în vîrful cărora străluceau nestemate. La fiece mișcare a spatelui și a umerilor săi, lanțul de aur ce-i ținea sabia arunca scîntei. Hatmanul nu se apropia de nimeni și nimeni nu era lăsat să se apropie de el. Esaulii împărțeau bani săracilor.

— Să-i dea Dumnezeu hatmanului de trei ori pe atîtea cinstiri și avuții ! urau aceștia, închinîndu-se.

Milogii strigau :

— Luminate hatmane ! Dă-le săracilor un adăpost...

— Ajută-ne !

— Dați-le bani, esaulilor !

Gloata milogilor sporea tot mai mult de parcă în așezarea aceea bogată, înțesată de mărfuri și cu o mulțime de case, n-ar fi fost alți locuitori în afară de milogi. Un băiețandru zdrențăros întindea și el mîna :

— Mi-e foame ! Pe maică-mea au pus-o la cazne...

— De ce au ridicat-o, flăcăule ?

— Lumea zice că l-ar fi ocărît pe țar...

— Dați-i ceva băiatului ! Să-l ocărască și el pe țar.

Dînd din mînă, Razin trecu înainte grăbit.

În bazar, printre dughenile de zid și rîndurile de tarabe, cazacii care veneau în urmă își vindeau prăzile și felurite straie. Din mîinile lor treceau în cele ale negutătorilor veșminte orientale, bucăți de brocart și mătăsuri, lănțucuri de aur și alte podoabe. Armenii cu căciuli înalte, negre și halate de catifea cumpărau de zor bunurile kizîlbașilor. Unul din armeni, gălbui la față și cu ochii speriați, clătinînd din cap spre compatrioții săi, striga răgușit :

— *Gharkavor-ă phahăl aisterghiț, țahălu hătevit măn k tala năn !* [1]

Oamenii rîdeau, scuipau spre el și se băteau peste buzunarele halatelor :

— *Aksarianț, inkes vahum ? Mănk ait martkanțeriț o gharustanank !* [2]

Mulți dintre oamenii lui Razin, care-și cheltuiseră prin crîșmele țarului din oraș toți banii, cîștigați pe prăzi, vindeau chiar acolo, pe loc, veșmintele lor scumpe, îmbrăcîndu-se, în batjocura mulțimii, cu zdrențe păduchioase luate pe nimic de la milogi, iar uneori și de prin dugheni unde fuseseră aruncate pe jos ca să se șteargă mușteriii pe picioare. Muște de toate mărimile se lipeau de trupurile despuiate, asudate, strălucind ca niște statui vînjoase, umflate de apă sărată ori scheletice din pricina frigurilor.

— Pentru cazaci ori zaporojeni ce mi-s tufele, ce mi-e văgăuna — doar, pădure nu-i !

— Ce-i pasă cazacului ? E gata să se înțolească și cu pînză de sac !

— Partea de sus o îmbracă tătucul, iar ce-i mai jos tot se jerpelește în luptă.

— E tare cald ! Te simți mai ușor fără straie.

Un șir întreg de oameni cu ochii pieziși, oacheși, cu umerii obrajilor înalți, cu tichii colorate pe cap și cu cealmale ieșite la soare, îi fulgerau cu privirile pe cazaci, rînjindu-și dinții strălucitor de albi.

[1] Ne vînd ei lucruri, apoi ne jefuiesc (arm.).

[2] De ce te temi ? Ne îmbogățim de pe urma oamenilor acestora (arm.).

— Plecam azi la rîul Edil ?
— Pe Volga, bre ! Ce-i aia Etil ?
— Noi Edil zicem !
— Încotro, cazac ? De ce chemat la Astrahan tatar bulgar ?
— Ce tot îndrugi, mîncătorule de carne crudă ! Ăştia-s calmîci.
— Bulgar rău, hain, nu credinţa nostru, nu muhamet... Bulgar închinat idoli !
— La tătucul nostru vine fel de fel de lume ! Pentru el, orice credinţă e bună...
— *Accea barabîz* [1], cazac ?
— Aveam *mengun :* abaşi persieneşti, saici... taleri.
— Cumparam ? Ieftin ! Credinţa noastră porc nu mîncat, mîncat harbuz...
— Vouă nu vă trebuie porc, că înfulecaţi carne de cal !
— Ia *mengun !* Pentru noi e bun şi porc.
Fără să se tocmească, aproape fără să întrebe de preţ, cazacii tîrau spre tabăra lor mistreţi întregi, cumpăraţi pe nimica toată...

6

În pridvorul unei case arătoase de lemn, cu crestături şi obloane vopsite în culori vii, stătea voievodul Semion Lvov, om vesel şi prietenos, mîngîindu-şi barba roşcată, creaţă. Sub caftanul descheiat se vedea rubaşca de mătase galbenă, cusută cu mărgăritare, strălucind ca aurul în bătaia soarelui.
— Pofteşte, pofteşte la noi, oaspe drag ! Te aştept să frîngem pita împreună.
— La domnia ta viu, cneazule Semion, dar la altul ba. Un singur gînd mă munceşte !...
— Care ţi-e gîndul, Stepan Timofeievici ?
— Vezi că eu nu-s deprins să umblu-n ospeţii pe la voievozi. Ce-ar fi să mă pomenesc poftit la botez, dar să nu fiu

[1] Ai parale ?

primit nici în tindă ?... Dacă nu-s primit, mă aleg cu ocara și plec înapoi cu burta goală.

— Te-am poftit și te primesc ! Și nu în tindă, — intră în casă.

— Mulțam frumos ! Iar ăsta mi-e ploconul. Razin se întoarse spre cazacul care venea în urma lui : Ia dă-mi-l încoace, Vasili !

Luînd din mîinile cazacului un caftan blănit cu samur, cu fața din brocart auriu, Razin sui treptele scării și puse caftanul pe umerii voievodului :

— Să-l porți sănătos, dar altul să nu mai ceri ! Îmi țin făgăduința...

— Of, nu-i a bună, Stepan Timofeievici !

Razin se încruntă :

— Dacă nici asemenea strai nu-i pe placul domniei tale, cneazule Semion, să știi că mai de soi n-am.

— Caftanul e minunat ! Grozav ! Dar vezi, hatmane, că-i lume multă de față, iar printre oameni-s și iscoade de-ale lui Prozorovski. Dacă se duc de mă spun ? Și pornesc la Moscova zavistii împotrivă-mi ?

— De ce să te pîrască Prozorovski, cneazule Semion ? Doar a primit și el un plocon de la mine ! Nu ești singurul...

— Dar știi tu, Stepan, pînă unde ajunge lăcomia boierească ?

— O să mai mă gîndesc olecuță... și-o să vedem noi dacă o mai apuca să umble cu zavistii.

— Of, viteazule hatman, nu zi vorba asta. Mai bine să intrăm în casă și să ne așezăm la masă, ca să nu mai caște lumea ochii la noi.

7

Încăpătoarea casă a voievodului Prozorovski strălucea de nenumărate lumini. Însuși voievodul stătea în picioare în mijlocul sălii, în caftanul cel nou de brocart auriu, primit în dar de la Razin. Slugile turnau vin, mied și votcă în pocalele de argint. Cînd se deschidea ușa ce ducea jos, spre odăile slugi-

lor, pe scară se vedeau slujitori cu talgere de argint sau cositorite. Voievodul se apropie pe rînd de mesele încărcate cu bucate şi întindea, cu mîna lui, oaspeţilor pocalele pline cu băuturi, împărţindu-le la rînd după cin. Luînd pocalul, fiecare făcea o plecăciune adîncă în faţa gazdei. Fratele voievodului, Mihail Semionovici Prozorovski, care şedea la masă printre necunoscuţi se cam cherchelise şi-i striga voievodului vorbe de laudă. Lîngă scrinurile cu argintărie, între ferestrele de pe laturile sălii, un vătaf de slugi, înveşmîntat în catifea neagră, şi doi slujitori cu chepeneaguri albastre scoteau argintăria şi pocalele, numărîndu-le, pentru împrejurarea că n-ar fi ajuns pentru vreunul din oaspeţi. Într-un colţ al sălii, mai către uşa de ieşire, un slujitor cînta tărăgănat la un harmonium de mînă, un fel de sertar mare pe picioare. Harmoniul vuia şi zăngănea. Amestecîndu-se cu acordurile muzicii, răsunau glasurile oştenilor nemţi, engleji şi olandeji care sporovăiau, lăudîndu-l pe stăpînul casei. Oaspeţii mîncau de-a dreptul cu mîinile din tipsii mai mici. Paharnicul însoţit de doi slujitori trecea pe lîngă mese cu un talger de argint, adăugînd cu o lopăţică aurită bucate în tipsiile musafirilor.

— Sănătate, viteazule cneaz !

— Ani mulţi să trăiască voievodul, în îndestulare şi putere !

— Vă mulţumesc, aşa cum ştim să mulţumim noi ruşii, dragi oaspeţi. Mîncaţi sănătoşi şi slujiţi-l cu toată credinţa pe măritul meu stăpîn, ţarul, iar măria sa nu vă va uita în milostivirea-i.

— Îl slujim bucuros !

Voievodul îşi plimba privirile tulburi peste feţele oaspeţilor. Ochii lui păreau verzi în lumina lumînărilor, faţa-i era trasă şi parcă îi sporiseră firele cărunte din barba lungă. Stătea gînditor şi mohorît.

— Şezi şi tu odată, frăţiorule Ivan Semionovici ! Te osteneşti prea mult şi nu mănînci nimic.

— Da, da, capitan. Faceţi loc cneazului şi foiefodu...

— *Setzen sie sich und* să bucure *unsern Blick !* [1]

[1] Aşezaţi-vă şi (...) privirea noastră (germ.).

Harmoniului i se alăturară și trîmbițașii. Vuietul alămurilor muzicii acoperi aproape de tot glasurile oamenilor. Apoi harmoniul tăcu, dar trîmbițașilor li se alăturară fluierașii. Geamurile verzui, bulbucate, din cercevelele ferestrelor zăngăneau de vuietul muzicii — cneazul Ivan înlocuise de curînd cu geamuri foițele de mica, ce fuseseră mai înainte în ferestre. Lavițele pe care stăteau musafirii erau acoperite cu covoare. Pe una din lavițele de lîngă masă se ridică în picioare un neamț slab și deșirat, cu picioare lungi, cu mundirul strîmt, albastru, căpitanul Wideros. Voievodul tocmai îi umpluse pocalul cu mied tare. Wideros striga ceva, pocalul greu se legăna în mîna lui lungă și subțire, strînsă în mîneca îngustă, stropi mari de mied cădeau din pocal pe covor și pe capetele oaspeților beți. Trîmbițașii suflau de zor în trîmbițe, cărora le răspundeau fluierele. Căpitanul făcu un semn cu mîna liberă și, zbîrlindu-și mustața rară, roșcată, strigă, învăpăiat la față :

— Hei, *Muzik,* tăcere ! Eu spun cuvîntare ! Capitan, ascultați cu toții !

Muzica amuți.

Căpitanul își șterse broboanele de sudoare de pe frunte cu o năframă mare ; părul său spălăcit, asudat, se zbîrli în vîrful capului țuguiat. Cu glas pițigăiat, căpitanul urmă :

— Strein ! Pentru foi for fi cufintele meu, pentru nemți, olandeji și engleji... O, trebuie să forbesc în limba streină, dar freau să spun rusește ca să înțeleagă cufîntarea meu scump gazda nostru Ifan Zemeonofici... Da, eu știut că între foi sînt *Leute, die alter sind als ich* [1], spun eu și rog mult ascultați la mine. Eu, Wideros und Widros, slujesc țar rus și totdeauna freau murit pentru el... Țar iubește streini ! O, eu mult făzut asta și vă rog, *Deutsche* [2] slujiți țar rus, slujiți pînă la sfîrșit fieții... Și m-am uitat de ce a noastră *lieber* [3] gazdă, voievod Ifan Zemeonofici, *ist nicht heiter* [4]. Iată de ce este gînditor ! Lîngă Astrahan s-a așezat cazac tîlhar Razin, *o du, lieber Himmel* [5], mare nenorocire este și eu, ca zoldat și strateg știu

[1] Oameni mai în vîrstă ca mine (germ.).
[2] Nemți (germ.).
[3] Iubit (germ.).
[4] Nu este vesel (germ.).
[5] O, cerule ! (germ.).

că asta primejdios este şi trebuie pentru asta întărit Stadt Astrahan. Asta ştiu... mult *Volk* [1] sălbatec adunat la Astrahan. Razin *im Geheim ruft an* [2] robi şi sălbateci din stepa transfoljan ; făgăduieşte la *Sklaven* [3] să dea moşii de la stăpînii lor, boieri. Eu ştiu : *Kosac und Räuber* [4] — vorbe şi fapte şi dacă nu azi *oder morgen* [5] ei, cazaci, jefuiesc neguţători de la Volga. Ştiu că voi, *edle Käpitäne* [6], nu veţi fi de partea robilor, dar totuşi trebuie ca nimeni din noi *wäre nicht verführt von Räubern* [7], voi toţi, *edle Käpitäne*, ştiţi că dacă unul din noi merge *Hand in Hand* [8] cu plebe, atunci piere. *Das ist das Schicksal* [9] de la roman Marius şi alţi patricieni care pornit după gloata de sclavi. Onoare nostra ne porunceşte totdeauna să mergem cu ţar şi boieri. *Es lebe hoch unser Bund der Ausländer!* [10] Să fim puternici între noi. Fie ca ai noştri *tapfern Krieger* [11] să liniştească gazda nostru foiefod, să vadă el că noi sîntem *Schutz und Hofnung* [12]. Beau în sănătatea la cneaz Ifan Zemeonofici !

— Fifat foiefodul !

— Bravo, Widros !

Inclinîndu-şi capul moţat, căpitanul coborî de pe laviţă, trase o duşcă de mied, se plecă în faţa lui Prozorovski şi se lăsă jos.

Voievodul, care între timp se aşezase în capul mesei, se ridică, se apropie de Wideros, îl îmbrăţişă şi-l sărută.

— Nobilul căpitan Wideros a cetit pe faţa mea îngrijorarea. În vreme ce noi ne ospătăm aci, Razin se cinsteşte cu celălalt voievod, tovarăşul meu, cneazul Semion Lvov ! Vorbind şi mai pe nas, Prozorovski adăugă cu jumătate glas : Nu este în puterea mea să-l înlătur pe Semion Lvov fără poruncă de la măritul nostru stăpîn ; ştiu însă că în casa lui s-a cuibărit

[1] Popor (germ.).
[2] Cheamă pe ascuns (germ.).
[3] Sclavi (germ.).
[4] Cazaci şi tîlhari (germ.).
[5] Sau mîine (germ.).
[6] Nobili căpitani (germ.).
[7] Să nu se dea de partea tîlharilor (germ.).
[8] Mînă în mînă (germ.).
[9] Aceasta a fost soarta (germ.).
[10] Trăiască uniunea noastră a străinilor ! (germ.).
[11] Ostaşi viteji (germ.).
[12] Scut şi nădejde (germ).

duhul răzvrătirii... Nu ştim ce vorbesc între ei ! Hatmanul tîlharilor i-a adus voievodului felurite daruri ; şi cine ştie, poate cneazul Semion, încîntat de ele, vinde acum Astrahanul duşmanului ! În jurul lui Razin s-a adunat o gloată mare, aşa că trebuie să purcedem neîntîrziat la întărirea Astrahanului... cum a spus-o şi nobilul căpitan Wideros. Acelaşi lucru mă învaţă să fac şi înalt preasfinţitul mitropolit al Astrahanului : „Trebuie să închizi porţile oraşului, cneazule, să-l întăreşti pînă nu e prea tîrziu !“ Astea-s vorbele înalt preasfinţitului.

— Fraţiorule Ivan Semionovici. Uitat-ai tu oare vorbele ce le-ai spus cînd a fost să primeşti la palat solii tîlharilor ?

— Ce vorbe am spus eu, Mihailo ? Am uitat.

— Spuneai că „ar trebui să-l prindem pe hatman, să-l ferecăm în lanţuri şi să-l trimetem la Moscova... atunci tîlharii nu vor mai avea ce căuta lîngă Astrahan“.

— Chiar aşa am spus, cneazule Mihailo, întocmai.

— Vrei nu vrei, iubitul meu frate, dar eu voi face o ispravă de capul meu, şi anume : Stenka Razin, tîlharul, se află în clipa de faţă la Astrahan. În oraş, lăsîndu-i la o parte pe streliţi care nu-s de încredere, avem oşteni de-ai polcovnicului Pan Rujinski, oameni de toată nădejdea care ascultă de căpitanii lor. Iar străinii-s oşteni viteji, fraţioare, voievodule Ivan Semionovici, şi nu mă îndoiesc că slujindu-l credincios pe măritul nostru ţar, îmi vor veni şi mie în ajutor pentru mîntuirea Astrahanului. Cît despre mine, bucuros ţi-oi îndeplini o veche dorinţă : îl înhăţ pe hatman şi ţi-l dau pe mînă, cetluit şi sub pază straşnică ! Cît despre gloata de ţărani şi de calmîci din jurul lui, nu face să-ţi baţi capul cu ei : cînd or rămîne fără tătucul lor, s-or împrăştia care încotro...

— Hei, Mihailo Semionovici ! Nu te-ai gîndit, măi frate, că din mîna cneazului Senka nu poţi smulge nimic, dacă nu te-ai înţeles cu el dinainte ?

— Îl înşfăcăm şi pe el dacă ne stă împotrivă, de bine ce adăposteşte la el tîlhari.

— Nu te grăbi, frate Mihailo ! Cneazul Senka este voievod de oaste. Streliţii îl ascultă, iar tîrgoveţii trag spre el — e om puternic... Pe mine mă bate un alt gînd : să întărim oraşul. Iar ce anume om face cu tîlharul, despre asta nu se cade să vorbim la ospăţ.

— Crezi că nu izbutesc ? Mare pagubă ! Atunci îi trimeţi tîlharului o epistolă amăgitoare : „Fratele meu a făcut-o la beţie“.

— Mergem, Fürst Mihailo, luam Zoldaten şi plecam !...

Mihail Prozorovski se sculă de la masă, se înclină în faţa fratelui său, se apropie de Wideros, întinse mîna căpitanului şi plecară amîndoi. Unul după altul, părăsiră ospăţul toţi străinii, luîndu-şi rămas bun de la gazdă ; unii se făcură nevăzuţi pe furiş. Boierii şi localnicii mai zăboviră o vreme. Stăpînul casei se plimba prin sală, îngrijorat, se apropia de ferestre şi privea cercetător în întuneric. În bezna tot mai adîncă din spatele cetăţii, se aprinseră făcliile oştenilor ce se adunau treptat, apoi se auzi desluşit toba bătînd alarma.

— A pornit totuşi ? Doamne ajută !

Poruncind să se aprindă candela icoanei din colţ, voievodul îngenunche şi începu să se roage. Oaspeţii plecau în tăcere, fără a-şi mai lua rămas bun de la el.

Cneazul Semion Lvov stătea în pridvorul lui larg de lemn cu crestături, înconjurat de slugi cu făclii aprinse în mînă. Sub caftanul său închis la culoare luceau zalele. Pe cap avea un coif cu ţugui şi ţinea mîna pe straja sabiei. În jurul cerdacului ardeau făclii, se îmbulzeau oameni înarmaţi. În faţa oştenilor, Mihail Prozorovski urcă jumătate din trepte, apoi se opri cu sabia trasă, cu barba neagră răvăşită de vînt. Strigă cu ochii scînteietori :

— Cneazule Semion, să ni-l dai pe hatmanul tîlhar Stenka Razin !

— În casa mea nu sînt tîlhari ! răspunse liniştit voievodul Lvov, apoi rosti încă o dată aceleaşi vorbe fără a se mişca din loc.

— Dă-ni-l pe tîlhar, cneazule Semion !

— Cneazule Mihailo Semionovici ! Stepan Razin şi cazacii lui au dobîndit iertare de la măritul nostru stăpîn pentru greşalele lor. Tocmai de aceea, pînă ne-o porunci măria sa ce să facem de-acum înainte cu cazacii, este o ruşine, o necuviinţă şi o încălcare a poruncii ţarului să năvăleşti în casa mea, beat şi cu oşteni după tine... Cît despre mine, eu îi arăt celui iertat de măria sa bunăvoinţă, îl cinstesc ca pe un oaspe şi nu voi îngădui nimănui să ridice din casa mea un om ce mi-e oaspe... Slujba ţarului o îndeplinesc nu de ieri, de alaltăieri,

fără a-mi cruța viața, stîrpind orice răzvrătire... Iară tu, cneazule Mihailo, prin încălcarea legii și arțagul tău de bețiv, aduci tu însuți războiul asupra orașului !

— Dă-ni-l pe tîlhar, cneazule Senka, ori pornim la luptă împotriva ta, socotindu-te ocrotitor de tîlhari !

— Dacă dezlănțuiești lupta, Mihailo, om lupta. Să vedem care pe care, iar apoi ai să dai tu socoteală în fața măriei sale !

— Ți-ai pus cămașa de zale ? Se vede că mult ți-au fost pe plac plocoanele tîlharilor ! După mine, oșteni !

— Esauli ! Țineți piept ! Slugile mele și streliții de strajă sînt înarmați și gata de luptă !

În curtea lui Lvov intră în goană un oștean rănit. Strigă :

— Întoarce-te degrab', cneazule Mihailo ! Tîrgoveții din mahala s-au răsculat împotriva noastră, iar printre ei, sînt și streliți care trag cu sănețele.

Dincolo de porțile curții, în beznă, se stîrni vălmășeală. Împușcăturile acopereau strigătele. Voievodul Lvov intră în casă...

În odaia cneazului slugile strîngeau în grabă, la lumina lumînărilor, vasele de argint de pe masă. În clipa cînd de cerdac se apropiaseră oștenii și se auziseră glasuri, Razin se ridicase de la masă. Rămăsese o vreme la fereastră, privind văpăile făcliilor și chipurile oștenilor, apoi își potrivise cealmaua cu care își înfășurase căciula, pusese mîna pe sabie și ieșise afară. În prag, se întîlni pe întuneric cu voievodul :

— Întoarce-te, oaspete, în casă !

— Vreau să te ajut, cneazule Semion ! Nu e în obiceiul meu să stau și să privesc lupta, cînd a tăbărît cineva pe cel ce m-a primit în casă.

— Într-o luptă ca asta, sînt de ajuns și esaulii tăi, — tu să nu te amesteci, căci ar cădea răspunderea asupra mea. Să mergem !

Voievodul luă o lumînare și, pășind înainte pe scări și coridoare, îl scoase pe hatman în grădină. Vîntul stinse lumînarea. Voievodul pășea înainte prin întuneric. Împinse cu piciorul într-un zaplaz negru care-și profila vîrfurile ulucilor pe cerul înstelat și îndată se deschise o portiță.

— Pe aici, hatmane ! Dă-mi mîna și să știi : n-am fost eu acela care a vrut să te lovească mișelește. Asta-i o ispravă de-a fraților Prozorovski. Or fi hotărît la ospăț să te înșface.

Dînd pe întuneric de mîna voievodului, Razin o strînse :
— Vorbele-s de prisos ! Ştiu, cneazule. Să-i scapi şi pe esaulii mei.
— Scapă ei cu bine. Umblă sănătos.
Dincolo de zaplaz şi de cuprinsurile negre, neţărmurite, de geana lor zimţată, se zărea un luciu întins, cenuşiu, presărat cu sclipiri stinse de adamante.
— Volga să fie ?
Cineva îl opri binişor, prinzîndu-l cu braţul.
— E un şanţ aici, tătucule !
— A, Cikmaz, tu erai ?
— Chiar eu ! Cum am simţit primejdia, am şi pornit la treabă dimpreună cu Fedka Şeludeak : am ridicat mahalaua şi am aflat cum că Mişka Prozorovski a purces laolaltă cu nişte străini şi oşteni, ca să te înhaţe. Ne-am apropiat pe întuneric şi am tăbărît pe ei — nici una, nici două ! — trăgînd din săneţe şi pălind cu securile... Ai noştri se strecurau nevăzuţi prin întuneric, dar oamenii lui Prozorovski aveau toţi făclii în mînă. Aci e un pod, tătucule, — cum l-ai trecut, ai şi ieşit din tîrg.
— Bine, Cikmaz ! Mă bate gîndul să năvălesc asupra Astrahanului. Cred că în curînd o să am nevoie de ajutorul tău.
— Asta şi aşteptăm, tătucule !
Căţărîndu-se pe bîrnele puse de-a curmezişul podului, încrucişate, umede, luminate doar de stinse luciri, Razin spuse :
— Întoarce-te, dar vezi să nu cazi în mîinile iscoadelor lui Prozorovski. Găsesc eu malul şi ajung unde trebuie !
— Drum bun, Stepan Timofeievici !

8

Întinderile largi ale Volgăi răsfrîngeau puzderia de stele cale de mai multe verste... Pămîntul de sub picioare avea o culoare nedesluşită, cenuşie... Prin întuneric, se zăreau cele mai apropiate sacle de tătari, încărcate pe spinările lungi ale harabalelor, umbrele negre ale cailor lăsaţi să pască. Caii neliniştiţi ridicau, în beznă, capetele lor negre, strîngîndu-se în

preajma sălaşelor omeneşti. Corturile cazacilor se ghiceau ce nuşii, nedesluşite. Undeva trecea o caraulă — se auzi strigătul ei domol :

— Hei, cine e ?

— Neceai !

În cortul cel mare al hatmanului se zăreau prin pînză licăririle stinse ale lumînărilor.

„M-o fi aşteptînd prinţesa mea persiană ?"

Hatmanul păşi fără zgomot, vrînd să vadă ce face persiana, singurică în cortul ei. Trecu un cazac de strajă şi-l cunoscu pe hatman. Auzind zgomot în cortul său, Razin îşi zise în gînd :

„Cîntă ori spune ceva ?" Se apropie de cort şi ridică foaia, aruncînd o privire înlăuntru : pe cufere ardeau lumînări, puse în sfeşnice, în culcuşul hatmanului şedea pe jumătate întins pe covor şi pe perine un lungan cu mustaţa neagră, cu ochii puţin piezişi ca de calmîc, cu pletele netede, fără zulufi, căzîndu-i pe frunte şi pe gît. Tînăra persiană, doar cu cămaşa subţire de mătase, agăţată cu braţele goale de umărul lui, cu capul culcat pe mîini, asculta cu nesaţ vorbele cazacului care-i şoptea ceva în graiul persienesc. Razin ridică piciorul, gata să păşească înlăuntru, dar îl lăsă încet jos.

„Mai stai puţin, Stenko !"

Cazacul şuşotea, tot pufăind din lulea ; isprăvind în sfîrşit de fumat, scoase luleaua din gură, o vîrî în buzunarul caftanului său albastru şi, întorcîndu-se cu faţa spre persiană, o întrebă ceva ; ea nu-i răspunse. Atunci cazacul îi cuprinse capul cu cozile despletite, cu mîna lui dreaptă, de care se rezemase tînăra fată, şi-i sărută ochii. Ea nu-şi întoarse faţa. Cînd îi dădu drumul, persiana îşi încrucişă la ceafă mîinile oacheşe şi rămase astfel, privind în sus ; plîngea, clipind rar, îngăimînd ceva în şoaptă, pesemne tînguindu-se. Cazacul îi netezi părul, iar tînăra nu se clinti. El se izbi cu pumnul peste genunchi, rostind un cuvînt necunoscut, aşa cum se rosteşte o juruinţă.

„Şi dacă s-au învoit, cu sania au pornit !" răsunară, cine ştie de ce, în mintea lui Razin vorbele spuse cu ani în urmă la Moscova, în casa Iriniţei, de moşneagul cel zănatic. Şi el răspunse glasului aceluia depărtat : „Da, s-au învoit !"

Dînd la o parte foaia cortului, păşi înăuntru. Cazacul sări în picioare, persiana însă nu se clinti, nici nu se uită la hatman, rămînînd, ca şi mai înainte, cu mîinile încrucişate la ceafă.

— Zeineb, pleacă !

Pricepînd porunca stăpînului, auzită pînă acum de atîtea ori, persiana se ridică în grabă şi se făcu nevăzută, de parcă nici n-ar fi fost acolo. Cazacul îi întinse mîna lui Razin. Acesta nu i-o strînse şi se aşeză la locul său ; acolo, deschise cufărul cel mai apropiat şi scoţînd din el un chiup cu vin, umplu două pocale de argint.

— Stai jos, Lavreev, bea !

Vaska Us se aşeză şi, punînd mîna pe pocal, spuse :

— Mult mai tînjeşte, tătucule, fata asta după meleagurile ei de baştină... Ar trebui să-i dai drumul, s-o duci acolo ; nu poţi închide în colivie o pasăre slobodă, deprinsă să zboare.

— N-am luat-o eu roabă, Vasili, ci Petra Mokeev, prietenul meu drag şi neşters din amintire : de-o las să plece, piere şi amintirea lui... Bea ! Vezi că Mokeev şi cu mine ne-am înfrăţit pe Volga. Oare să întreb Volga ce să fac ?

Golindu-şi pocalul, Us începu fără înflorituri, fără a se făli :

— Am cucerit pentru tine Ţariţînul, tătucule... Am pornit cu cazacii mei şi ne-am oprit la porţile cetăţii. Cei din Ţariţîn s-au zăvorît înlăuntru, zicîndu-şi că mă urmezi cu toată tabăra de războinici, apoi au tot întrebat unde eşti. Le-am spus : „Razin a pornit împotriva calmîcilor să-i mai zădărască olecuţă". Şi aşa vorbind, şi văzînd că am venit cu gînduri paşnice, au început să se ducă după apă la Volga şi la fîntîni, unde puneau străji ca nu cumva să intre cazacii pe nepusă masă în oraş... Eu le poruncisem cazacilor mei : „Să nu răvăşiţi căpiţa cea mică !" Şi uite-aşa, am stat de vorbă cu oamenii de prin posade, am făcut neguţătorie cu neguţătorii lor, fără a-i înşela... Şi s-au învăţat cu noi... Le-am dat să bea rachiu de-al nostru, mieduri ucrainene. Şi-am auzit că se plîng de voievodul lor şi le-am zis : „Ce mai aşteptaţi : făceţi-i seama ticălosului !"

— Bea, Vasili !

— Lăsaţi-ne pe noi să intrăm în tîrg, dacă nu sînteţi în stare să le veniţi de hac cozilor de topor ale voievodului, am zis, iar noi nu ne atingem de aşezare... Mi-au adus pe furiş un popă şi am juruit pe sfînta cruce că nu mă ating de tîrg. Noaptea, au răspîndit străjile, au fărîmat lăcatul de la poartă şi ne-au dat drumul înlăuntru. Pe voievodul Timoha Turgheniev l-am spînzurat. Căpeteniile streliţilor au pornit, în fruntea

oamenilor lor, spre Țarițîn, dar i-am întîmpinat cu tunurile de pe ziduri ; dintre căpetenii, pe unii dintre cei care nu s-au dat prinși i-am înecat, pe alții i-am spînzurat.

— Asta-i bine, Vasili ! Mai trebuie să cucerim Astrahanul și pe urmă avem unde să iernăm... Nu e bine însă că vrei să duci fata la kizîlbași. Singură nu poți s-o trimeți, cade în mîna kumîcilor sau și mai rău ale lezghinilor... ustmanieni.

— Singură nu putem s-o lăsăm, tătucule.

— Iar de pleci și tu cu ea, unde mai găsesc eu om ca tine ? Mi-au mai rămas doar puțini voinici : Serghei a căzut la Reaș, pe Ivan Serebreakov și pe Petra i-a omorît șahul, iar pe tine te bate gîndul să pleci aiurea... Gîndește-te și tu ! Oamenii vin la noi, dar îs glotași de rînd, fără să se priceapă la luptă, înarmați cu topoare, arcuri și săgeți... Cu boierii o să avem de furcă, n-o să ne meargă mereu numai cu învoieli făcute cu cei de prin mahalale. Trebuie să ne îndeplinim făgăduința : să rupem înscrisurile de judecată acolo, sus, la Moscova, la țar, să izbăvim norodul de iobăgie !

— Știu, tătucule ! Ne așteaptă o treabă grea...

— Ușoară nu e, dar ne-am legat s-o facem, acu nu mai putem da îndărăt... Norodul vine la noi, așteaptă, cere fapte ! Iar tu vrei să pleci cu muierea la kizîlbași și să te faci acolo persian.

— Nu-ți ascund, tătucule Stepan, că, de mila ei, i-am făgăduit s-o duc de-aici...

— Știu c-ai făgăduit. Dar de mine uitat-ai oare ? Oricum, eu sînt stăpîn peste robi... Cum vine asta, nu știi că partea din pradă a hatmanului e sfîntă și nimeni, oricine ar fi el, nu poate să întindă mîna spre ea, căci așa s-a pomenit din veac : hatmanul alege ! Tu, ca și Serghei, ești fratele meu de sînge... Serghei a murit pentru mine — așa a fost să fie. Dar și eu mi-aș fi dat capul pentru el, fără să fi stat pe gînduri : tocmai în asta stă puterea noastră... Tu însă ești altfel ; iacătă ce înseamnă sîngele străin : nu degeaba maică-ta a fost turcoaică...

— N-a fost turcoaică, tătucule Stepan, ci persiană... M-a învățat să cetesc sura [1] și, dacă nu era taică-meu, mă făceam musulman...

[1] Versete din Coran.

— Vezi, asta-i : nu eşti de-ai noştri !

— Am crezut, tătucule, că mi-o vei da pe fată, ca unui frate : ne înţelegem amîndoi... putem merge alături pe acelaşi drum ! Iartă-mă că ţi-o spun, dar pe tine nu te iubeşte...

— De persiană nu-mi pasă ! Nu simt nici un fel de dragoste pentru ea... Dar să pierd un viteaz, de asta chiar că-mi pare rău. Cu atît mai rău, cu cît tu nu te temi de nimic, cum nu se temea nici Serghei : primeşti lupta oricînd şi eşti viteaz : dacă m-aş clătina, poţi să-mi iei locul de hatman, n-ai să încurci treburile...

— Dă-mi-o pe persiană, tătucule ! Mi-e dragă... mă topesc de dragul ei. Asta-i — poţi să mă şi omori.

— Ai găsit vreun loc în corturi ?

— Da, am găsit !

— Du-te ! Cînd treci pe lîngă cortul lui Stepan Naumov, cel mai apropiat de sărării, spune-i să vină la mine.

— Cu bine, Timofeievici !

9

Razin şedea, pierdut pe gînduri, cu coatele sprijinite pe genunchi, cu mîinile mari înfipte în păr. Un bărbat semănînd leit cu el, doar ceva mai îngust în spete şi uşor încovoiat, îi atinse braţul, aşezîndu-se.

— Am venit la poruncă, tătucule !

— Da, Stepan, da, da, da... Razin îşi puse cuşma, scutură din cap, umplu două pocale cu mied tare, goli unul, iar pe celălalt îl întinse esaulului.

— Bea, hatmane Stepan Timofeievici !

— De ce-mi zici astfel ? ! Eu sînt Naumîci, tătucule !

Razin stărui, îndărătnic :

— Eşti Stepan Timofeievici, aşa să ştii !

— Ce-i cu tine, tătucule ? A venit în tabăra noastră voinicul Vaska Us... A adus cu el ca la o mie de cazaci ; în drum, cică ar fi cucerit Ţariţînul. Puterea ta creşte din zi în zi, îţi merge tot mai mult faima, dar tu parcă nu eşti în apele tale, pari mîhnit.

— Îţi vine să crezi că mi-am pierdut minţile ? Nu, esaule. Uite despre ce e vorba : te îmbrac cu veşmintele mele, îţi dau baltagul pe care-l cunosc atît de bine toţi cazacii, în cap îţi pui cuşma asta cu ciucuri de fir şi purcezi, cu toată cinstea, în locul meu, spre Don... În urma ta — ehei ! — au să pornească iscoade de ale ţarului, vestindu-l pe el şi pe boieri : „Iacaşa şi aşa face Stenka Razin !" Iar eu, rămînînd aici, îmbrac straie de esaul, — caftan strîns la mijloc, înfig în brîu un harapnic, în vreme ce ţie îţi încredinţez buzduganul... Dacă o fi nevoie, îmi rad şi barba : doar nu e cap — îmi creşte la loc. Că sînt hatman, aceasta n-o vor şti decît puţini, cei mai apropiaţi, iar în ochii gloatelor voi trece drept esaul al hatmanului... Vezi că umblă prin lume fel şi chip de zvonuri despre ţarevici : cică, ar fi fugit de la ţar şi de la boieri, la hatman, şi tocmai de aceea are Razin, drept cuvînt de trecere, „neceai", adică : nici nu vă gîndiţi c-o să-l mai vedeţi pe ţarevici [1]. Şi asta e bine pentru noi. Eu am mai făcut ceva, ca să înteţesc zvonurile : am poruncit să se îmbrace cu pînză neagră o corabie din cele ce plutesc pe rîuri, iar în ea am urcat un popă pribeag, cu anteriu cenuşiu şi cu cruce pe piept ; popa seamănă cu Nikon cel răspopit, pe care l-am văzut la Moscova pe cînd era patriarh, — seamănă cu el la barbă şi la ochi. N-avem nici o nevoie de Nikon, dar vreau să mai sporesc şi eu cele ce se povestesc. Tu, cînd o să ai un pic de răgaz, ar trebui să dai ochii cu adevăratul Nikon, să tragi o fugă pînă la mănăstirea Sfîntul Ferapont şi să-l cercetezi, să vezi dacă nu se mai aprinde de mînie împotriva boierilor. Of, tare bine ar fi. Ajutaţi de el, am putea rascula întreaga Rusie, începînd cu muierile şi isprăvind cu bătrînii. Dar nu cred — simt cu inima şi auzul, că s-a stins din viaţă bătrînul. Boierii, ţarul şi toată liota din preajma ţarului amăgesc lumea, mint, răspîndesc zvonuri neadevărate printre oameni, aşa că o să începem şi noi să minţim.

— N-am priceput dintr-o dată gîndul tău, tătucule... Ai pus la cale ceva înţelept...

— Acum uite ce facem ! Ascundem nişte tunuri pe fundul corăbiilor, le acoperim cu cîlţi şi cu paie ; iar despre cele ce nu

[1] „Neceai" : este cuvînt fără sens în limba rusă ; dacă se pronunţă despărţindu-se prima silabă (ne ceai), înseamnă „nici nu te gîndi".

le putem ascunde, îi spui voievodului, cum că „avem nevoie de tunuri ca să ne apărăm de mîncătorii de carne crudă, — doar trecem prin stepă de la Ţariţîn la Don !" Iei cu tine corăbiile, lotcile cu fundul teşit şi luntrile. Vîslaşi o să ai destui, căci s-au strîns mulţi ţărani înarmaţi cu topoare... Rău e altceva, esaule : luptătorii noştri, mai toţi glotaşi, cu sumane de dimie şi opinci din coajă de tei, nu-s deprinşi să tragă cu sîneţele, căci boierii şi moşierii nu i-au lăsat să umble cu arme ; de aceea cînd e vorba să ţintească, trag anapoda, cu ochii închişi. Ca să-i învăţăm, te pomeneşti că boierii nu ne lasă răgaz... Ei, fie ce-o fi ! Mi-e de capetele voastre, căci al meu pentru asta a fost făcut... O dată ajuns pe Volga, Stepane, dacă dai peste niscai streliţi ori oşteni ferecaţi în obezi, slobozeşte-i şi ademeneşte-i să vină la tine. E de mare preţ orice om deprins să tragă cu sîneaţa. Au să vină ei singuri, de bunăvoie, pe corabia ta... Cînd ajungi pe Don, să nu te abaţi pe la Cerkassk, să nu te araţi cazacilor bătrîni : prea mă cunosc bine, din fragedă copilărie. Să-ţi aşezi tabăra la vărsarea Doneţului în Don, pe Ostrovul dintre Kagalniţkaia şi Vedernikova. E un ostrov mare. Ridici pe ostrov corturile şi te apuci să faci fără zăbavă o aşezare de bordeie, o înconjuri cu şanţ, şi-i faci o împrejmuire de palănci — pentru asta îţi prind bine dulgherii şi ai destui printre oamenii tăi. Curînd au să treacă spre Cerkassk neguţători cu barcazuri ; tu să nu-i opreşti, să le îngădui să neguţătorească şi să cumperi de la ei grîne. Ca să nu răbdaţi de foame, clădeşte jitniţe, cumpără şi strînge grîu, să aveţi pentru mai tîrziu. Să trimiţi la Cerkassk un om de încredere şi să o chemi acolo pe nevastă-mea cu copiii. Fratele meu Frolka a purces la drum cu Lavreev, dar nu ştiu pe unde o fi rămas, că deocamdată n-a ajuns aici... Olionei să-i spui adevărul ; copiii tot nu mă cunosc, aşa că te vor lua drept tatăl lor, iar tu să-i dezmierzi, de ochii lumii. Oliona ştie să tacă... Cazacilor bătrîni care vor trimite la tine după bani, pentru plumb şi iarbă de puşcă, să le dai bani. Nu-i primi chiar tu, las-o pe Oliona să stea de vorbă cu ei. Să nu le araţi nici bordeiul tău, nici jitniţele de alături... Cu vremea oi ajunge şi eu la Kagalnikul tău, iar tu, atunci să pleci de-acolo, pe furiş. În locul meu, o rămîne atunci Lavreev, Vaska Us.

De cum ajungi la Don, să trimiţi degrabă la Iaik, cerînd să i se dea drumul din temniţă lui Feodor Suknin : a fost prins

pe cînd se întorcea de la kizîlbaşi. Cei din Iaik au ascultat totdeauna de poruncile Donului. Eu mi-am pus în gînd să-l scap pe Suknin din temniţă şi de aici, dar tu scrie totuşi la Iaik... De ce nu bei ?

— Spune mai departe, te ascult, tătucule ! Mă întrebam cînd îmi vei porunci să pornesc la drum ?

— N-avem vreme de pierdut, ţi-oi da eu de ştire ! Trebuie să aşteptăm o zapiscă din partea voievodului, ca să nu ai în drumul tău, Stepan Timofeievici, nici o piedică, să fii primit şi petrecut cu toată cinstea de căpeteniile streliţilor. Să-ţi înalţi tocurile de la cizme cît mai mult, iar eu ţi-oi rîndui un caftan cu umplutură mai multă la umeri... Sprîncenele să ţi le căneşti. Să nu-ţi ridici glasul prea mult, mai bine să vînturi baltagul şi să răcneşti... La nevoie, să-ţi mai acoperi cînd şi cînd faţa... Dacă născocim, născocire să fie ! Dacă dai peste ceva hîrtii cu porunci de ale ţarului, pune mîna pe ele, rupe-le şi aruncă-le în apă ori în foc.

— Ehei, tătucule, cîtă cinste pentru mine ! Bună născocire... He, he, he...

— Vei avea parte mai mult de hăituială decît de cinste, ascultă-mă ce-ţi spun... Iei cu tine armăsarii ceia pe care îi duceau ţarului neguţătorii persieni, cîte ceva din veşmintele de prisos şi din podoabe... La Ţariţîn să dai ochii cu fostul voievod... Să nu-l ucizi, alungă-l cu binişorul pe diavolul acesta !

— Unkovski are ochi ager, tătucule. Îl cunosc. Şi el mă cunoaşte pe mine !

— Acum du-te, Stepan ! Vezi ce face straja, apoi culcă-te !

Razin îl petrecu pe esaul afară din cort, apoi se întoarse. Ridică un colţ al covorului de Faragan. Pe scăunelul dăltuit, ardeau, ca totdeauna, trei lumînări. Pe perinele împrăştiate pe covor, sub un macat subţire de mătase, dormea persiana. De sub aşternut îi ieşise un picior micuţ, dezgolit pînă la genunchi, cu unghiile vopsite în roşu ; degetele gingaşe i se mişcau în somn... Braţele ei oacheşe, încărcate cu brăţări, erau încrucişate sub cap, chipul palid, puţin întors şi umbrit. Pe obrazul ei ardea o pată de roşeaţă vie. Răsuflarea grea, hîrîitoare, făcea să i se mişte în urechiuşa trandafirie cercelul scump, cu smaragde ; în nara nasului se mai vedea încă urma,

aproape vindecată, a micii răni lăsate de inelul rupt de Razin. Sub mătasea subţire, azurie, trupul tinerei fete, vădit bolnavă, tresărind în somn, era totuşi neînchipuit de frumos. Rezemîndu-se de covor, hatmanul îl mişcă şi tot cortul cel mare se cutremură. Cutele de pe fruntea lui se netezîră, ochii îi luceau duios. Privi fata o clipă, îşi lăsă în piept capul cu pletele înspicate de fire cărunte, apoi clătină din cap, făcînd să fîlfîie capetele cealmalei, şi-şi întoarse faţa oftînd :

„Nu cred în cruci... Dar dacă-aş fi crezut, aş fi închinat-o pe păsărica asta, fără de glas în graiul nostru, prinsă cu plasa într-un crîng... Uneori mi-e milă de ea... Cîntă şi ea, dar ce anume ? N-o pot pricepe, cum nu pricep nici viersul păsărelelor... Ei, drăcia dracului !... Mi-e milă de Vaska, milă mi-e şi de ea, o fată de neam străin... Te simţi mai bine, cînd poţi să smulgi din inimă dorul, aleanul..."

Fără să stingă lumînările, fără să se dezbrace, se lăsă jos pe covoare, zăngănindu-şi sabia, făcînd să-i strălucească lanţul. Cuşma înfăşurată cu cealma îi căzu din cap. Începu să sforăie ; din cînd în cînd, oprindu-se din sforăit, de parcă ar fi ascultat ceva, scrîşnea din dinţi în somn. Afară, în mahala, lătrau cîinii, iar cei din oraş le răspundeau cu hămăituri mai depărtate. Apoi cîinii amuţiră. Prin văzduh, sub cerul înstelat, pluti un dangăt şovăitor şi trist : în turnul din faţa bisericii celei mari de la Astrahan, paracliserul, care totodată veghea şi asupra orologiului, bătea ora după cum arătau acele.

Unu ! Doi ! şi aşa mai departe, pînă la opt, ceea ce însemna miezul nopţii, ceasul al doisprezecelea.

Prin faţa cortului hatmanului, în beznă, pluti, ca o umbră tăcută, un om din strajă, cu sîneaţa pe umăr. Dintr-o saclea tătărască, ce se ghicea nedeslușit, pe tot atît de nedesluşite roţi, pe care era urcată, se auzi un glas mînios care ocăra o femeie plecată în întuneric :

— *Iblis ! Şaitan, şaitan, iblis !* [1]

Capul tătarului, care părea că latră, era ascuns de foile de pîslă ale intrării, ca de o glugă.

[1] Diavole ! Drace, drace, diavole !

În palatul Pricazului şedeau la mese trei logofeţi : doi tineri şi unul ceva mai vîrstnic, mîna dreaptă a voievodului, Piotr Alexeev, un om cu faţa îngustă şi palidă. Părul său bălai-roşcat, rar şi uns, lipit de moalele capului, era strîns cu o cureluşă neagră. Nici diacul de sfat, nici ajutoarele lui, nu se găseau la masă. În faţa logofeţilor erau cîteva hîrtii. În afară de Alexeev şi de dieci, logofeţeii mai tineri erau datori să citească hîrtiile cu glas tare dar în ziua aceea, nefiind de faţă mai-marii lor, nu ascultau porunca. Numai unul dintre ei, cel mai tînăr, rumen la faţă, cu o zgîrietură roşie pe frunte şi cu mustăţi ca o perie roşcată, mormăia cu grijă vorbă cu vorbă, de parcă ar fi învăţat să cetească chiar de faţă cu voievodul. Sărea totuşi cîte ceva. Alexeev îi spuse :

— O să te pun, Mişka, să ceteşti totul de la început !

Fără a-l asculta, tînărul ceti mai departe :

„...şi acel cal a fost scris, iar dumisale, lui Pavel Matiuşin, i-a fost dat calul, cu ţidulă cu tot, iar de vor întreba de acel cal, Pavel este dator să-l dea, pe chezăşia streliţului din Astrahan, Andriuşka Lebedev şi a unui alt streliţ Senka Karetnikov. S-au pus chezaşi pentru acel cal, cum că Pavel Matiuşin este dator să-l aducă la Astrahan voievodului cneaz Ivan Semionovici Prozorovski, iar de se pierde calul, Pavel este dator să plătească preţul lui. În leatul 177, luna lui fructar, ziua a treia, streliţul astrăhănean Grişka Cikmaz a preţuit acel cal, care a fost adus de Pavel Matiuşin, o iapă roaibă, cu coama pe dreapta, în vîrstă de opt ani, avînd deşertul din stînga zdrobit, iar după socoteala preţuitorului, a rămas să se dea pe el o jumătate de grivnă şi treizeci de altîni."

Mîntuind cu cetania, logofeţelul se întinse şi căscă.

— Fă-ţi semnul crucii peste gură, să nu-ţi intre cumva necuratul !

Tînărul nu-i răspunse lui Alexeev. Muind pana bine ascuţită în călimara ce o purta agăţată de cingătoare şi închizînd zgomotos capacul de fier, cu degetul lui gros, scrise pe marginea ispisocului pentru cal : „Uf, că tare mă mai mănîncă !"

Alexeev îl apucă de mînecă :

— Ia să nu mai mîzgăleşti hîrtiile, Mişka ! Vezi că mănînci bătaie...

Cu mîna slobodă, logofeţelul scutură o scamă prinsă pe pana de gîscă şi scrise : „Uf, că tare mă mai mănîncă ! Cer să le dau de lucru..."

— Uite, vezi, Lexeici, scriu şi mă tot gîndesc : cui să-i cetesc eu hîrtia asta ? Un localnic din Astrahan, mare dvorean, i-a luat cu japca unui tătar calul şi nu-l aduce voievodului, zicînd că-l plăteşte în bani ; zi şi tu de ce să nu dea pentru o iapă bună treizeci de altîni ? Tătarul nu poate să scrie o jalbă : în graiul nostru nu ştie să scrie, n-a învăţat, iar toţi mîrzacii tătarilor au fost luaţi şi duşi zălog la Astrahan.

— Da, ce-i mare lucru că nu ştie ! Ehei, tu-ţi cam faci drum pe la iurtele tătărăşti, la tîlharii lui Razin. Ia vezi, flăcăule, bagă de seamă ! Mi-a căzut în mînă cîte o hîrtie din astea, prin care tîlharii ademenesc lumea şi vezi că scrisul lor cam seamănă cu al tău ! Ce zici ? Cam ce-i scrii tu lui Vasea ! Ş-apoi mai lasă-te de mîzgălit hîrtiile... Ai mai mîncat tu bătaie. Era să-ţi pierzi şi slujba...

Celălalt logofeţel, plimbîndu-şi pînă dincolo de buze vîrful limbii şi zmîngălind ceva pe marginea hîrtiilor din faţa lui, răspunse :

— Vezi că nouă, mie şi lui Mitiuşka, nu ni se dau hîrtii frumoase să le cetim, Piotr Lexeev, iar una urîtă se cade s-o mai înflorim niţeluş : poate aşa-şi mai aruncă careva ochii pe ea.

— Ia, vă rog, băieţi ! Mare bătaie de cap am cu voi : dacă vin diecii şi văd că jalbele-s mîzgălite cu măscări, ce zic ? De ce să zugrăviţi pe ele toate drăcoveniile ? Doar eu sînt cel care am fost pus peste voi.

— Nu ne pasă de dieci, Piotr Lexeevici ! Altceva e rău : că-i sufli voievodului la ureche orişice fleac ! Ai fost pus, ca şi noi, să ceteşti jalbele şi hîrtiile de judecată ; cînd colo eşti hapsîn cu noi, ne vrei pieirea.

— Totuşi vă spun şi de acu înainte ! Aţi venit aici să faceţi treabă, nu să vă bateţi joc de ea ; scrierea oricăreia din hîrtii este o treabă a ţarului.

— Ian ascultă-mă, Mitea : avem norocul să fim azi singuri cu Piotr. Ia să-i tăbăcim noi puţintel pielea duşmanului istuia.

— Haide ! Poate aşa se mai lasă de nărav.

Săriră amîndoi de pe locurile lor, în scîrţîitul laviţelor, rînjindu-se la Alexeev, cu mînecile albastre ale halatelor de nanghin suflecate pînă la cot. Cel care zmîngălise hîrtia pînă atunci strigă, cu ochii scînteietori :

— Ne-am pus în gînd, Petruşka, să te ţesălăm olecuţă !

— Ia vedeţi, băieţi — doar nu vă hîrjoniţi în uliţă, ci la Pricaz, în vreme ce slujiţi ţarului ! Hai, lăsaţi-o moartă...

— Ne hîrjonim şi noi unde putem ! Parcă nu se vede că nici n-ai apucat să-ţi boţeşti caftanul de dar, căpătat pentru zavistii ?

— Chiar aşa ! Lasă că-ţi scoatem noi din caftan cîlţii de prisos, să nu te stingherească la coaste. Hi-hi...

Omul de încredere al voievodului se pitulă sub masă :

— Să ştiţi, tîlharilor ! Doar nu săriţi la bătaie în piaţa mare, — vă găsesc ei...

— Pînă atunci te-om găsi noi pe tine, slugoiul cneazului !

— Dă-i ! Iacătă-l !

— Îmi scapă din mînă diavolul !

— L-am prins... Lasă că-ţi zmîngălim noi un arhanghel cu ciubotele pe...

— I-auzi !

În uşa Pricazului se auzi bătaia cunoscută cu măciulia toiagului.

— Mitea, a venit voievodul ! Trage zăvorul.

Unul din logofeţei ridică de pe duşumea laviţa răsturnată, se aşeză la masă şi-şi trecu peste obraz palma lată, ştergîndu-şi sudoarea.

Celălalt păşi spre uşă ; voievodul bătu din nou, poruncitor, răspicat. Alexeev ieşi de sub masă, îşi luă din nou locul la masă şi puse mîna pe hîrtii.

— Mai aşteaptă, diavole ! Pentru limba ta lungă...

Făcîndu-se că ceteşte hîrtia din faţa lui, Alexeev răspunse încet :

— Ce a fost azi, nu trec eu sub tăcere...

— Hai, pîrăşte-ne, lua-te-ar naiba !

Cu ochii tulburi aţintiţi în gol, voievodul trecu prin încăpere, fără să-i vadă, nici să-i audă pe logofeţei şi se încuie fără grabă în cancelaria voievodală. În clădirea din bîrne se auzea orice foşnet. Prozorovski strigă de după uşă :

— Alexeev !

— Aud, vin !

Intrînd cu pași moi dincolo, la voievod, mai-marele logofeților închise bine ușa după el.

— Nu mai scăpăm noi de chelfăneală !...

— Hai să-i facem seama, Mitka, apoi s-o ștergem !

— Decît să rămînem aci, mai bine să-i scrim hatmanului chemările celea.

— Ho, vorbește mai încet !...

Din odaia de alături se auzi glasul voievodului :

— Stai jos și ascultă ce-ți poruncesc !

— Am auzit, cneazule !

În clădirea Pricazului se auzea tot, pînă la cea din urmă vorbă. Voievodul vorbea pe nas, dar cu glas tare și răspicat :

— Scrie ! „Epistolă către hatmanul Stepan Razin, din partea voievodului de Astrahan, cneazul Ivan Semionovici Prozorovski." De ce-ai înfipt pana ?

— Am isprăvit de scris, cneazule !

— „Nu faci bine, hatmane, ce faci, chemînd atîția fugari la Astrahan. Ar trebui să alungi, nu să momești oamenii și să-ți atragi mînia măritului nostru țar ; ai să pleci curînd la oastea Donului ca să slujești pentru multele vine ce le ai față de țara rusească și de măritul nostru stăpîn. Iar dacă te vei supune mai-marelui oastei, măritul nostru țar își va schimba mînia în milostivire. Și să nu iei în nume de rău, hatmane Stepan Razin, că dăunăzi la Astrahan cneazul Mihail Semionovici te-a fost suduit la beție... I s-a năzărit, amețit fiind de băutură, cum că gloatele adunate lîngă Astrahan erau o primejdie pentru el și avea de gînd să-ți spună să-i lași pre țărani, pre calmîci și pre alții să plece care încotro, să părăsești tabăra și să te întorci la oastea Donului... Cît despre mine, m-am supărat foarte pentru că s-a amestecat în treaba asta nepoftit și i-am cerut iertare cneazului Semion Lvov pentru necuviința lui frățîne-meu. Chiar astăzi, hatmane, să ne dai corăbiile și tunurile și să pornești sănătos la drum, iar eu și cu cneazul Semion îți vom fi naintea măritului nostru țar credincioși apărători și sprijinitori !"

— Scris-ai ? Bun ! Ia dă-mi epistola s-o iscălesc !

Alături, unul din logofeței îi șopti celuilalt :

— Mitea ! Ia scoate-ţi tu ciubotele şi trage un pic cu urechea... Te pomeneşti că acu începe să ne pîrască porcul de cîine !

Cel mai tînăr dintre ei îşi scoase repede cizmele şi se apropie de uşă. Alături, Alexeev bîrfea încetişor :

— Mare bucluc pe capul meu, cneazule ! Mă tot suduie ceilalţi slujbaşi, iar astăzi logofeţeii Vaska şi cu Mitka au sărit la mine să mă bată, nu m-au lăsat decît atunci cînd ai venit domnia ta... Numai şi numai pentru că i-am strunit fiindcă Mitka scrie pe marginea jalbelor măscări. Cu Vaska e şi mai rău : pe epistola de dojană a stareţului de la mănăstirea Troiţki a zugrăvit un şezut gol ; după ce i-am văzut năzbîtia, a acoperit-o cu cerneală roşie din călimară, apoi a zmîngălit fel şi chip de buchii şi, prin şiretlicul ista, şi-a ascuns măscara, făcînd în jur şi izvoade aurii. Mitka, nici una nici două, aleargă afară din oraş, la iurtele tătărăşti şi am aflat că-i ticluieşte mereu tîlharului de Stenka Razin chemări... Vorbeşte despre ostateci, despre mîrzacii ridicaţi de la Astrahan...

— Tu, Piotr, pînă una, alta nu-ţi speria logofeţii... Cînd o veni vremea, oi porunci ca Mitka să fie pus la cazne şi cercetat cu toată străşnicia... Lui Vaska, îi tragem nişte retevele la spate !

Încălţîndu-se în grabă, logofeţelul tremura ca varga.

— Ce-i cu tine, Mitea ?

— Ne-a pîrît : pe tine au să te bată, iar pe mine au să mă pună la cazne.

— Nu-ţi fie teamă, chiar la noapte fugim la cazaci.

Uşa se deschise şi-l văzură o clipă pe voievod la masă, sprijinindu-şi barba cu mîna plină de inele. Alexeev, ascunzînd anevoie zîmbetul veninos de pe faţa-i gălbuie, trecu, cu un aer grijuliu, spre masa Pricazului, ferindu-şi privirile de cei doi tineri.

11

Pînă în clipa cînd pe Volga se ivi corăbioara aurită cu puntea lată, pe luciul ei nu mai plutise alt vas mai împodobit, părînd mai mult decît al unei căpetenii, cu pînzele lui de brocart

auriu. Pe lîngă el, corabia cea mare a țarului, de curînd adusă la Astrahan, de la Kolomna, părea sărăcăcioasă, cu slovele ei albe pe carena smolită : „Oriol“ [1]. Pînzele ei cenușii erau strînse pe catarge și vergi, tunurile de fier își ițeau peste bord țevile ruginite, din ferestruicile de lopătat ieșeau greoaie și stîngace lopățelele vîslelor. Un neamț mustăcios, cu mundir albastru, cu bumbi de alamă pe tot pieptul, pînă la buric, stătea în picioare la proră, pufăind din pipă.

— *Ha, jetzt wird was,* spuse el scuipînd în apa Volgăi. *Die Räuber legen sich goldene Kleider an* [2].

Și, întorcîndu-se spre punte, strigă :

— Hei, tunar, privește tun !

Vasul împodobit trecu, ocolind corabia : vîslașii purtau caftane de brocart ori de catifea albastră, cușme cu fund roșu cusute cu mărgăritare, cu ciucuri și cu cealmale înfășurate peste ele. Unul din ei înălță capul spre cîrma înaltă a corăbiei celei negre și strigă, acoperind cu glasul lui clipocitul valurilor :

— Așteaptă puțin, corb al țarului ! Îți punem noi jar sub coadă.

Oamenii de prin posade și mahalale, chiar și slujitorii țarului, cu caftane roșii sau tîrgoveții mai mărunți de pe la Astrahan, ieșiseră pe mal ca să-l vadă pe hatman. Vîntul răspîndea prin mulțime vuietul glasurilor :

— Pleacă hatmanul !

— Încotro-o ?

— La Moscova ! L-a chemat țarul... Îl duce pe țareviciul Lexei... i s-o fi făcut dor țarului de el !

— Se zice că pleacă la Don. De ce s-ar duce el la Moscova ? Pentru asta, ar trebui să-i părăsească pentru totdeauna pe cei de-aici.

— La Moscova ! Ia te uită, șade îmbrățișat cu țareviciul.

— Hei, oameni buni, unde vi-s ochii ? E domnița persiană...

— Domnița ?

— Măi, măi ! Dar frumoasă mai e !

[1] Vulturul (rus.).
[2] Acum, o să se întîmple ceva. Tîlharii îmbracă haine aurii (germ.).

— A fost luată roabă ? Ce folos ? Ăştia n-au nici credinţa, nici graiul nostru.

— Ce are a face credinţa ? Chiar şi Razin se înfruptă din carne în zi de post.

— Şi încă de viţe-el !...

— I-auzi, de viţel ! Ptiu !

Valurile se tălăzuiau zgomotos. Crestele lor albastre-verzui împroşcau mărgăritare albe ce se topeau, sfîrîind de parcă cineva ar fi ascuţit un paloş... Hatmanul purta un caftan strîns pe trup, roşu aprins, cu mînecile scurte, din care ieşeau alte mîneci, strîmte, de mătase aurie. Mîna lui dreaptă, cu inel mare pe deget, petrecută pe după grumazul persianei, atîrna în jos de pe umărul ei firav. Sub apăsarea mîinii grele a hatmanului, tînăra fată îşi încovoiase spatele. Aplecîndu-se peste ea, Razin căuta să prindă privirea frumoasei. Aceasta ţinea însă ochii în pămînt, ascunşi de genele dese, mătăsoase. Ştiind că persiana înţelege tătăreşte, Razin o întrebă :

— *Iarata-sin* [1], Zeineb ?

— Nu *iaratam*, nu iubeşte... îşi scutură ea capul frumos împodobit cu o feregea de mătase colorată. Neştiind să spună că mîna lui de voinic apasă prea greu pe gîtul ei plăpînd şi temîndu-se s-o dea la o parte, se aplecă şi mai jos.

Razin îşi luă el însuşi mîna şi, ridicînd capul, strigă :

— Hei, moş Vologjenin ! Cîntă-ne un viers de demult.

Bătrînul cîntăreţ, pe jumătate orb, cu suman albastru şi căciulă sură de oaie, ciupind strunele domrei, răspunse :

— Aş vrea să-ţi cînt altceva, tătucule... Ceva pe placul boierilor ce se uită la noi de pe mal ; să audă şi neamţul de pe corabie...

— Cîntă !

Însoţindu-se cu domra, bătrînul începu să cînte. Vîntul ducea crîmpeie din cîntul lui, cînd peste întinderile Volgăi, cînd spre mal :

Hei, voi, capete neghioabe boiereşti,
Cu căciuli semeţe, cu mărgăritar !

— Aşa, moşule, zi-i că zici bine !

N-aţi crezut, nu v-a trecut prin gînd

[1] Mă iubeşti ? (pers.).

De atîtea veacuri pîn-acum
C-o păşi norodul către viaţă slobodă...

— Straşnic !

Ridicaţi de pe ogoare iobăgia grea,
Sloboziţi fîneţele, păşunile.
Iar de nu, amar şi vai de voi ;
Prostimea, cei de jos
Peste voi îl vor aduce pe hatman,
Îşi vor ascuţi topoarele...
Vai de voi : le-ascut, le-ascut de zor !...
Năvăli-vor în palate boiereşti,
Le vor pune foc, să ardă scrum.

— Hei, le dăm noi foc, moşule, le dăm...

Nici o platoşă ori za de fier,
Nici o sabie, un paloş cît de greu
Nu pot înfrunta cel iureş din norod...

— Că bine-i zici, moşule !

Fiţi vîrtoşi, voinici, oţeliţi în foc !
Doborîţi copaci prin păduri, tăiaţi,
Retezaţi, tăiaţi, tot mereu tăiaţi !...

Cîntarea, însoţită de domră, urmă :

Vă sporiţi virtutea nencetat
Ca să afle toţi cît sînteţi de tari !
Omul cel de rînd va şti să scuture
Birul greu ce-l apasă pe grumaz.
Va uita de tot vorba ce s-a spus :
Cum că zdreanţă-i el, amărît plugar,
Cu opinci de tei pe ogor trudind,
Fără nici un rost, fără căpătîi...
Ian priviţi de sus, din vîrful turnului :
Domnul vostru ţar şi boierii săi,
Însuşi stolnicul de la curtea lui
Umblă cu caftane de brocart cam ponosit.
Firul auriu s-a cam înnegrit
Şi s-au risipit mărgărintele...
Popii, episcopii şi călugării

Toți au răgușit, au gîrlejul sec.
Parcă se și-aud glasuri de jelesc
Pe mormintele cnejilor cei morți !
Morți și îngropați !...

— Hei, paharnicilor ! Turnați-i de băut cîntărețului ! Bea, drăguțule, cîntărețule, povestitorule. *Iarata-sin,* Zeineb ?

— Nu iubește Zeineb ! Nu...

— L-ați cinstit pe cîntăreț ? Aduceți-mi și mie un pocal mare !

După ce bău cîntărețul, hatmanul își goli și el pocalul de vin, își șterse barba și mustățile, aruncă împrejur o privire cruntă și strigă :

— Hei, prieteni ! Jucați și bateți tobele : nu vedeți că și maica noastră Volga zburdă ?... Și inima mea vrea să petreacă !

Valurile se învolburau, suiau și coborau iar corăbioara era împinsă de colo-colo, pe firul apei, ca un fulg alungat de vînt pe cîmpie. Cîntau acum și fluierașii iar dairelele zuruiau. Și-n mijlocul larmei din jur, se întețea tot mai mult vuietul năvalnic al Volgăi... Hatmanul se ridică în picioare, cît era el de înalt și mîinile lui o ridicară într-o clipă pe prințesă ca pe un prunc.

— *Iarata-sin,* Zeineb ?

— Nu...

Veșmîntul auriu fîlfîi prin văzduh, printre stropii de apă, mătasea albastră se umflă ca o pînză de corabie și ceva luminos căzu în gurile rînjite ale valurilor albastre, cu dinții albi ai crestelor. Pe lavița corăbioarei se rostogoli un condur verde cu tocul aurit.

— *I-alla !*

Un glas spăimîntător zbucni, ajungînd pînă la malul apropiat :

— Primește-o, Volgă ! Înghite, iubita și cea din urmă amintire a lui Petra Mokeev !

Fluierașii amuțiră. Nu mai zuruia nici arama dairelelor.

— Vîsliți, strigă hatmanul cu un semn poruncitor al mîinii, cîntați, diavolilor !

Albastrul nemărginit, nesățios al apei înghiți licărul de lumină. Din mulțimea de pe mal zbucni un urlet :

— A aruncat-o !

— S-a înecat !

— Şi-o afla împărăţia ei persienească pe lumea cealaltă.

Razin se aşeză la loc cu capul în piept, apoi ciucurii aurii ai cealmalei de pe cuşma lui fîlfîiră într-o mişcare avîntată. Spuse cu glas scăzut :

— Moş Vologjenin, înveseleşte-mă ! Cîntă-ne tuturor despre vînzarea de frate...

— Aud, tătucule ! Of, hatmane, hatmane, ştiu că ţi-ai frînt inima ! Nu e bine...

— Cîntă, cîine ! Pentru asemenea vorbe... Taci ! Mi-eşti drag, cîntăreţule, altminterea nimereai în Volga...

— Nu mai zic nimic, tac.

Bătrînul începu din nou să ciupească strunele. Taraful de dairele şi fluiere al hatmanului amuţise. Nimeni, nici măcar povestitorul, nu cuteza să-l privească în faţă. Cu căciula îndesată pe frunte, bătrînul şedea cu capul în jos, căutînd să-şi aducă aminte cîntecul. Hatmanul aştepta cu sprîncenele încruntate. Vologjenin începu :

Hei, pizmaşilor, vînzători de fraţi,
Dragostea de fraţi voi n-aţi preţuit-o...

— Mai tare, moşule ! Nu mă lăsa să ascult glasul Volgăi !...

Bătrînul ridică glasul :

Hei, voi, puii de căţea,
Voi, capete de cîini,
Vă tot trage inima la cîrciumă,
Doar în miez de noapte dac-o părăsiţi...

— Ehei, moşule, îmi place şi mie crîşma !

— Îţi cînt, hatmane, despre vînzători, dar tu ai prieteni de nădejde !...

Iacă, gîndul de vînzare voi nutriţi,
Inima vi-i roasă de gînd rău...
Beţi şi tot lătraţi, de cîini ce sînteţi,
Înjurînd murdar, rîgîind ocări...
Înmulţiţi averea ţarului,
Vindeţi şi cămaşa de pe voi.
Inima vi-i roasă de-al vînzării gînd.

— Acuma aud. Bun, ia să mai tragem o duşcă de mied !

Aduseră mied. Hatmanul ciocni cu bătrînul. Acesta își șterse mustățile și-și urmă cîntarea. Hatmanul ascultă mai departe, cu capul în piept, cu fața ascunsă de cealma.

Nu vă pare rău, amărîților,
Viața să v-o spulberați în zadar, în vînt,
Împărțind rușinea și ponoasele,
De proști ce ați fost fin'că n-ați crezut
În credința fratelui cel de un neam cu voi !
Se vor duce toate dracului,
Ce-i rămîne vînzătorului ?
Doar o țeapă — ori o grindă și un ștreang...

— De unde scoți tu vorbele astea, moșule ?

— Din suflet, tătucule, le rîcîi ca varul de pe cuptor...

— Hai, prieteni, cîrmiți spre mal !... Și adăugă încet : sînt mîhnit, moșule, tare mîhnit...

— Știu, hatmane, mi-ai mai spus...

— Dar nu-s mîhnit fiindcă apa a înghițit ce-mi era drag, ci de altceva : o să se iște vrajba între frați... Ei, ce să-i faci !

12

În odaia sa de la Pricaz, voievodul Prozorovski ședea sprijinindu-și, ca de obicei, bărbia în mîna împodobită de inele, cu cotul pe masă, cu ochii stinși, privind țintă peretele din față : parcă îi cerceta pe logofeți, fără să-i vadă.

Foindu-se și tot săltînd pe lavița diecilor de lîngă ușă, tot răsucind între degete curelușa ce-i lunecase de pe cap, Alexeev, omul de încredere al voievodului, îl vesti pripit :

— Logofeții Vaska și Mitka au fugit la tîlhari, cneazule.

Voievodul răspunse fonf, aspru și nedumerit :

— Dar Razin a plecat chiar azi spre Don. Ce-or să facă ei la tîlhari ?

— Sînt flăcăi isteți, ageri la vorbă ca și la buchii. Și apoi vezi domnia ta, cneazule, nu numai ei, dar chiar mulți streliți

și alți slujbași mărunți, nu-i zi să nu treacă la tîlhari. Asta am văzut-o cu ochii mei... Chiar astăzi au mai fugit doi streliți, dintre cei cu slujba de un an : Andriușka Lebedeev și Karetnikov. Au luat și sînețele cu ei...

— Of, Piotr ! Asta nu-i a bine... Te pomenești că Razin se întoarce înapoi din drum ?

— Mă gîndesc și eu cu mintea mea proastă, cneazule, că se întoarce.

— Așa că vezi ! Vremurile-s tulburi, nu se cade să ne pierdem vremea cu ospețe și vorbe de clacă. Cată-ți niște iscoade... Să lucrezi în mare taină ; îmbrăcați-vă, unii ca cei de prin posade, alții, ca streliți, și duceți-vă împreună cu mulțimea, de aruncați o privire în tabăra tîlharilor... Eu o să dau de veste alor noștri să te primească oricînd, fie noapte, fie zi...

— Am înțeles, cneazule !

— Acuma pleacă ! Aud pașii cneazului Mihailo.

Locul lui Alexeev îl luă fratele voievodului. Ridicînd cu semeție capul și netezindu-și barba cu mîna dolofană, îngrijită, spuse cu glas puternic :

— Ei, slavă Domnului, am scăpat de tîlhari ! Se opri în dreptul mesei la care era așezat voievodul și adăugă, lăudăros : Să știi, voievodule și frate al meu, cneazule Ivan, că am pus la cale o ispravă mare... adun oșteni din rîndul cerkezilor. Știi, sînt ajutat în treaba asta de negutători persieni și armeni, care-mi dau bani zicînd : „La Astrahan se află acum un sol persienesc, vezi să nu pățească ceva !" Mă bate alt gînd : tocmesc oameni și cumpăr cai cît mai mulți cu care alung toată gloata asta a lui Razin de lîngă Astrahan în stepă, să nu rămînă nici urmă din ea. Apoi aduc la Astrahan cu arcanul taiși calmîci și arîksakali [1], iac-așa ! Ce zici de asta ?

— Mai bine pleacă, cneazule Mihailo, nu-mi mai tulbura gîndurile...

Glasul aspru al fratelui său îl făcu pe cneazul Mihail să se tragă înapoi și să se așeze pe lavița diecilor.

— De ce nu-mi spui, frate Ivan Semionovici, gîndit-am bine au nu ?

[1] Căpetenii.

— Prea eşti pripit, cneazule Mihailo, asta împiedică mintea să gîndească !

— Ce e drept, nu-i păcat : grozav îşi mai preţuieşte voievodul fratele, slavă ţie, Doamne !

— Nu huli, Mihailo. Ia spune : vegheat-ai azi asupra streliţilor ?

— Asupra lor, frate-meu, veghează căpeteniile streliţilor, — ălora nu le place să-şi vîre careva nasul în treburile lor.

— Ca să nu se mai alăture în drum alţi fugari tîlharilor, cneazule Mihailo, în preajma lui Razin au fost trimeşi oameni, anume ca să-l pîndească. Aflat-ai de asta ?

— Nu, voievodule şi cneazule ! Orice-ai zice, nu este treaba mea să veghez asupra streliţilor.

— Nu-i treaba ta, ci a nostră a tuturor... Auzit-ai oare cum că oştenii şi streliţii trec la cazaci ?

— N-am auzit nimic despre asta, frate !

— N-ai auzit ? Ei aici e aici ! Dar nu ţi-ai dat tu seama, cneazule Mihailo, de ce tătarii paşnici, supuşi ţarului, au început să se urnească din ulusurile lor, pornind spre Cilghir ?

— Of, frate Ivan ! Or fi simţit şi ei apropierea iernii... Vitele slăbesc, îşi caută locuri de păşunat...

— De păşunat ? Dar n-ai văzut tu, frate, că mai mulţi calmîci de prin stepele Ordînului au părăsit potecile cele depărtate şi umblate de atîta vreme, făcîndu-şi altele noi, şi toate duc la Astrahan ?

— Nu, de asta chiar că n-am aflat nimic !

— Cam puţine ştii tu, cneazule Mihailo ! Găteşte călărimea de simbriaşi, că o să fie de folos.

— Îmi ascunzi ceva, frate Ivan Semionovici ? De ce ?

— Mai aştept un răspuns... Mă mai uit, mă mai gîndesc, apoi ţi-oi spune totul : mă bate gîndul să întăresc Astrahanul, iar tu să mă ajuţi în treaba asta.

— Ce vorbă-i asta, frate Ivan ! Astrahanul este cetate puternică, degeaba te frămînţi.

— Totuşi o să întăresc cetatea ! Tu du-te şi vezi-ţi de treburile tale ; te chem eu, dacă o fi nevoie.

13

Cu jupan albastru de esaul, strîmt la mijloc, cu căciulă de zaporojean de rînd, hatmanul şedea pe covor. Scutură îngîndurat din cap şi strigă :

— Hei, Mitri !

De dincolo de covorul de Faragan, din jumătatea cealaltă a cortului, se ivi un logofeţel tînăr, în straie căzăceşti.

— Stai jos ! Cazacul se aşeză. Vino mai aproape ! Logofeţelul se apropie. Razin vedea acum desluşit faţa lui, cu peria scurtă şi roşcată a mustăţilor, cu o zgîrietură pe frunte. Cine te-a însemnat oare ?

— Am fost în slujba voievodului, tătucule, dar veneam prin tabere şi la domnia ta, ca să scriu epistole... Are voievodul în slujba lui un cîine, un clevetitor, unul Alexeev, care a aflat de îndeletnicirea asta tainică a mea. Într-o zi, tocmai treceam prin palănci, cînd deodată mă înhaţă unul. Noroc că i-au lunecat copitele... I-am tras şi eu un picior în burtă — s-a apucat cu mîinile de pîntec, a căzut pe spate şi a început să ragă ca o vacă. Iar eu am fugit în tîrg şi am stat ascuns...

— Bine i-ai făcut ! Şi cu ce voia să te prindă ?

— Cred că avea o cange ori o gheară de fier...

— Eşti îndemînatec. Ei, şi ai fost nevoit să vii la noi... N-o să-ţi facem nici un rău, doar dacă te-or răpune alţii, străini... Scris-ai chemările celea, ca să fie trimese pe mare, pe corăbii?

— Am scris tot, tătucule ! Iar pe lîngă acestea, am mai scris şi calmîcilor, după porunca ta... Pe corăbii lucrează Vaska — au şi pornit de la gurile Volgăi spre Astrahan...

— Asta o ştiu şi eu !

— Capii streliţilor au fost omorîţi, puţini-s care nu vor să vină la tine ; ceilalţi vin toţi ; iar Vaska e tare şiret — se pricepe să vorbească, — se înţelege şi cu nemţii !

— Am avut noroc cu voi, puilor de şoim ! Iaca, Mitri, pentru ce te-am chemat astăzi : după ce se înserează, du-te în mahala, chiar lîngă zidurile cetăţii, în margine, şi te uită într-o casă, vezi, unde e lumină. Dar să te păzeşti ! Umblă cu băgare de seamă... Voievodul a trimis iscoade, să nu te prindă cumva... Dacă vezi casa luminată, cată să ajungi acolo cu multă băgare de seamă, să nu-ţi ia cumva urma...

— Am înţeles, tătucule...

— În casa ceea stă un streliţ. Ţine asta. Razin scoase de pe deget un inel de aur cu un rubin roşu aprins şi-l întinse tînărului : Îi dai inelul streliţului şi-i spui : „Cikmaz, te aşteaptă hatmanul".

— Îl cunosc, tătucule, îi zice Grişka.

— Bine ! Eşti un băiat de aur...

— Nu mă las eu păcălit de iscoade ; pe unele din ele le şi cunosc.

— Nici asta nu e rău ! Dacă nu-l găseşti pe Cikmaz acasă, să te strecori pe furiş în Astrahan... cred că porţile îs încuiate. Te trimet pe tine, întrucît cunoşti tîrgul şi de sus, din văzduh şi pe sub pămînt.

Fostul logofeţel se ridică :

— Dau eu de Cikmaz, tătucule, oriunde ar fi el !

— Înainte de a porni la drum, pune-ţi straie de streliţ ori de tîrgoveţ, — le găseşti colea în ladă, — înnegreşte-ţi faţa — ai fost logofeţel şi lumea vă cam cunoaşte.

Flăcăul îşi puse straie de streliţ şi-şi anină o sabie la brîu.

— Mai bine ai lua un baltag, îl sfătui Razin. Nici nu ştii cum se poartă o sabie. Strînge-ţi mai bine cingătoarea... nu-ţi lăsa sabia să atîrne prea jos.

— Nu-i nimic — iau sabia.

Plecă. Hatmanul aţipi, tolănit pe perine. De după covor se ivi bătrînul povestitor. Păşea fără zgomot în pîslarii lui, gemînd şi pipăindu-se. Scăpără amnarul şi aprinse lumînările. Trezit de lumină, hatmanul deschise ochii, îşi trecu mîna peste faţă şi se ridică.

— Moşule ! Fă rînduială pe-aici... Dacă vine vreun om de folos pentru mine, primeşte-l în cort... Dar, mai ales, vezi să nu umble nimeni în lacră, că am acolo nişte hîrtii...

— Ştiu, tătucule hatman, am să-ţi păzesc cu străşnicie gospodăria...

— Dacă pofteşti niscai vin sau mied, bea, dar nu te îmbăta !

Îndesîndu-şi cuşma în cap, hatmanul ieşi afară. Întunericul care înaintase spre geana cerului se lumina puţin cîte puţin — dinspre malul jos al mării se înălţa luna plină. Razin păşea agale, spre un cort răzleţ, care se zărea nedesluşit pe cîmpul mai deschis al sărăturilor ce luceau stins în depărtare.

În cort era aprinsă o lumînare groasă în jurul căreia foiau mai multe muşte, acoperind cu puncte mişcătoare seul topit. De-a curmezişul cortului, zăcea cu faţa în jos un bărbat nalt, cu părul negru, cu rubaşka zmeurie, fără cingătoare. Spatele său voinic tresărea, de parcă el ar fi plîns cu hohote tăcute.

Intrînd în cort, Razin îl strigă :

— Lavreici !

Vaska Us nu se clinti din loc, de parcă nici nu l-ar fi auzit. Hatmanul făcu un pas spre el, lăsă genunchiul în pămînt lîngă capul esaulului şi-i puse mîna pe spate. Vaska Us tresări, ridică fruntea, răsuflă zgomotos şi căciula pe care o ţinea în dinţi căzu jos. Cu capul ridicat, şopti aprig, sălbatic :

— Nu te atinge de mine, Stenko !

— Ce-i cu tine ? Ţi-ai ieşit din minţi ? Ţi-ai şi găsit pe cine să boceşti ! O muiere !

Îngropîndu-şi faţa în căciulă, cu acelaşi glas sugrumat, Us se tîngui :

— Frate-mi eşti, ori străin ? Nu mai ştiu, mi se tulbură minţile... Pentru ce ai zvîrlit-o în apă ? N-aveai nevoie de ea, dar nici mie nu mi-ai dat-o...

— Am zvîrlit-o ca să nu pleci tu de lîngă mine. Lasă asta !... Volga şi marea Hvalînului o vor duce pe valuri, pînă la Derbent... Pămîntul pe care s-a născut şi pe care l-a iubit mai mult ca pe noi, cei străini, îi va fi lăcaşul cel din urmă... De ce s-o plîngi ? Şi aşa, n-ar fi avut mult de trăit căci mereu era răguşită, şi uneori chiar scuipa sînge... Aşa, te-am scutit şi pe tine de durere ! Mai rău ar fi fost să te lipeşti de sufletul ei, căci era ca şi moartă.

— Stenko ! Te părăsesc... mi-ai sîngerat inima... Iar de nu plec, s-ar putea să se întîmple şi mai rău...

— Durerea trece, Vasili ! Trece ! Eu unul n-am dus dorul muierilor în viaţa mea. Nu trebuie să te necăjeşti nici tu, o să mai avem noi parte de multe muieri.

— Azi mă simt mai bine singur ! Pleacă, frate !

— Asta da ! Te înţeleg, Vasili. Lasă-mă să te mîngîi puţin pe spate.

— Nu mă atinge ! Te muşc de mînă.

— Ptiu, că tont mai eşti ! Vrei să muşti fier ?

Adia o răcoare pătrunzătoare. De sus, din cer, luna își cernea razele strălucitoare. Razin privi de jur împrejur și se întrebă :

„Or fi plecînd oare oamenii țarului ?"

Se auzea scîrțîit de harabale, nechezat de cai, mugete și tropot de vite. În apropiere un măgăruș negru răgea, înecîndu-se, sîcîitor ; o tătăroaică cu feregeaua ridicată îl lovea cu un băț și loviturile răsunau în liniștea nopții. Femeia striga :

— *Iblis! Iblis!*

Iar măgărușul răgea mereu și nu se urnea din loc.

Pe harabalele lungi, se puseră în mișcare corturile de pîslă tătărăști, roșcate în razele lunii. Tătăroaice, acoperite la față, călăreau pe măgari, pe cămile și boi. Treceau turme de țapi, de capre. Un bătrîn gheboșat arunca din cînd în cînd grăunțe într-un ciur, pus deasupra sacului din fața lui, pe șa ; în ciur, pe o zdreanță de sac, se foiau două găini, căutînd pe întuneric grăunțe. În fruntea caravanei, cu cealmale și căciuli de oaie, cu cojoace întoarse, călări pe cai lățoși, cu picioarele chircite din pricina scărilor prea scurte, chirciți și ei în șa, treceau tătarii, cu tolbe în spate și cu arcuri la oblîncul șeii, cu harapnice. După o vreme, caravana se împărți în pîlcuri — o parte se îndrepta spre podul de vase pe care o altă parte îl trecea. Podul acela, ce ducea spre drumul Crîmului, așternut peste lotci cu fundul teșit, pe cîte două scînduri puse pe muchie, ieșind deasupra apei, scîrțîia, trosnea din încheieturi, zvîcnea.

La capul podului, se afla un tătar nalt, căpetenia unui ulus, călare pe un cal negru, cu burcă neagră, întoarsă cu blana în afară, ca toți ceilalți, de altfel, cu zale sub cojoc, cu tolba și arcul la oblînc. Halatul roșcat, căptușit cu blană de vulpe, îl avea pus de-a curmezișul șeii. Cu baltagul în dreapta și harapnicul în stînga, le striga celor ce pășeau pe pod :

— *Nișcea kși ?* [1]

[1] Cîți oameni sînt ? (tătară).

Fața nu i se vedea mai de loc sub căciula mițoasă, neagră. Se zăreau strălucitori doar ochii și dinții, și-i zuruia zaua. Veghea să nu se încarce prea mult podul, peste care și așa, pe-alocuri, din pricina celor ce treceau, năvălea apa, foșnind ca un brocart argintiu.

— *Nișcea kși?* întreba el mereu, în vreme ce baltagul și ochii îi străluceau și zalele îi zuruiau. I se răspundea, arătîndu-se numărul oamenilor și al vitelor. Tătarul făcea un semn cu mîna stîngă în care ținea harapnicul, în vreme ce dreapta cu baltagul o ținea în jos. Cînd se apropia un nou val de oameni, ridica baltagul, al cărui ascuțiș lucea amenințător.

Cînd mișcarea caravanei se mai încetinea în trecerea ei pe pod, căpetenia ridica sus brațul lung, înarmat cu baltagul, și urla ca un lup :

— *Ki-i-m bul? Șaitan!* [1] *Ki-i-m bul?*

Iar de pe malul celălalt i se răspundea, ca un geamăt :

— Cil-ghi-i-r !

— *Iok-și-i!* [2]

Cazacii ieșiseră de prin corturi.

— Unde naiba s-or fi ducînd cu toții ?

— De o săptămînă tot trec. N-ai băgat de seamă pînă acum ? Au durat podul, dar Volga o să-l fărîme...

— Da de ce oare or fi fugind ?

— Poate, de frica kirghizilor...

— Cazac, kirgîz bulgar rău la tătari, nu credința nostru...

— Nu-i de asta. Ian te uită, ați simțit voi că iarna asta o să cam fie zarvă la Astrahan.

Căpeteniei de la pod i se striga :

— Hei, mîncător de carne crudă !

Din blana neagră de oaie scînteiau doi ochi :

— *Ni kireak?* [3]

— *Sin-bi-i-ik matu-u-r, iak șaitan* [4], crăpa-r-ai tu să crapi !

— *Ik-ho! Rasa saga basem, urus șaitar!* [5] *Nișcea kși-gi?*

[1] Cine-i acolo ? Drace ! (tătară).
[2] Bine ! (tătară).
[3] Ce vrei ? (tătară).
[4] Ești tare frumos, ca dracul ! (tătară).
[5] Și vouă vă dorim asemenea, diavol rus (tătară).

Razin urmări din priviri forfota pînă departe : şiragul de harabale înainta, lucind argintiu în colb şi în lumina lunii ; coada lui era gălăgioasă, zbuciumată, apropiată, dar capul se pierdea tot mai mult în adîncul stepei, depărtîndu-se.

— Cil-ghi-i...

Cazacii schimbau păreri între ei :

— Ducă-se !

— Să aibă voievodul mai puţine iscoade !

— Ori de cîte ori e nevoie de un olăcar către ţar, hop şi tătarul !

— Tabăra a plecat, dar tătăroaica îşi tot bate măgarul — nu-l poate urni din loc !

— Du-te tu, de-i dă o mînă de ajutor : vîră-i măgarului foc sub coadă !

— Au plecat ? Plecăm şi noi spre Astrahan.

— Ia vezi, că a şi pornit-o calul tău !

— Ptrr ! Încotro cu noaptea în cap ? Ho, drace !

— N-ai auzit de ce a pornit-o ? Necheza o iapă tătărască : îl chema : *kil la lo* [1]. A pornit-o după ea la Cilghir.

— După ea... Îţi arăt eu Cilghirul ! Nu te mai uita cu coada ochiului la mine !

— Or ajunge oare păgînii la Cilghir ? Am auzit că în stepă tătari de-ai lor sar să-şi omoare neamurile !

— Ehei ! S-a pornit ninsoarea în stepă, pe rîu şi peste dealuri.

— Azi-mîine ninge şi în tîrg !

15

În preajma mănăstirii de maici şi ceva mai departe de poarta Voskresenskie, cea de la colţul din stînga cînd mergeai spre cetate, dincolo de pulberăria streliţilor, nişte lucrători astupau cu cărămidă poarta zăbrelită a turnului Mociagovskaia.

Poarta era mare, de fier, dar cu vremea, după cum prea bine văzuse voievodul Prozorovski, fierul se cam şubrezise.

[1] Vino-ncoace (tătară).

Cărămizile erau aduse, la lumina felinarelor şi a făcliilor, cu harabale mari trase de perechi de boi şi cai. Lucrătorii, cu mănuşi de piele, sumane şi şorţuri din pînză de sac aşezau cărămizile, un rînd după altul, zidindu-le cu mortar, în timp ce cîţiva tîrgoveţi cărau apă şi frămîntau lutul cu picioarele goale, suflecîndu-şi nadragii mai sus de genunchi, ori turnau în el nisip. Prozorovski dăduse poruncă să se lucreze noaptea, ca să nu se stîrnească în oraş frămîntare înainte de vreme. Ziua, pentru trecerea oamenilor şi a harabalelor spre piaţa unde se ţinea tîrgul, se deschideau numai porţile Gorianskie, dinspre Volga, dar şi acolo sub pază straşnică, străjile veghind în afara zidului şi lîngă zid. Porţile se închideau la orele patru [1]. De la poarta Goreanskie spre piaţă ducea un drum drept.

Noaptea, la lucrări vegheau sotnici de streliţi, uneori însuşi căpetenia lor ; cîteodată venea chiar voievodul, călare pe un roib voinic, cu picioarele scurte : mantia lui albastră părea neagră în întuneric. Căciula naltă, neagră, era cusută cu izvoade galbene. Cerceta de departe, în tăcere, lucrările, apoi trecea fără a se opri. Aproape că nu mai dormea noaptea. Firele cărunte din barba-i neagră erau acum aproape de două ori mai multe ca nainte, faţa i se gălbejise, ochii stinşi păreau parcă şi mai adînc căzuţi în cap, privindu-i bănuitor pe toţi cei din jur, în afară de Alexeev. Diacul se afla tot timpul în preajma voievodului, dormind chiar în tinda casei acestuia.

După ce trecea pe la lucrările de întărire a cetăţii, voievodul se îndrepta pe drumul cel mai scurt spre capătul celălalt al oraşului, ţinîndu-şi roibul la pas. Trecea prin dreptul ulucilor înalte ce împrejmuiau pricazurile de streliţi, înşiruite unul după altul, cu faţa spre piaţă şi cu spatele spre zidurile dinspre posadă, cerceta straja de lîngă porţile de bîrne ale fiecărui pricaz, trăgea cu urechea la vorbele şi strigătele de prin curţi, se încrunta, temîndu-se de năpastă din pricina nestatorniciei streliţilor, şi-şi zicea în gînd :

„Sînt nişte cîini, l-au părăsit pe măritul nostru stăpîn... Li s-a dat poruncă să păzească gurile dinspre mare pentru ca tîlharii să nu ajungă pe Hvalîn, iar ei, poftim ! Chefuiesc laolaltă cu cazacii şi le-au dat corăbiile..."

[1] Opt seara, după socoteala de astăzi.

În preajma turnului Moceagovskaia se auzeau glasuri — şuguieli, snoave. Lîngă zid fusese aprins un foc. Oamenii aruncau în el toate gunoaiele şi cu toate că le era destul de cald numai cu cămaşa, mulţi se înghesuiau la foc, fie ca să fumeze, fie ca să-şi mai dezmorţească picioarele şi umerii osteniţi. Pe zidul străvechi, acoperit de muşchi, al cetăţii înălţate de Ivan cel Groaznic, se frîngeau şi alergau umbre omeneşti, jucau capete de cai, coarne de boi, căciuli, mîini şi nasuri. Streliţii şuguiau, pufăiau din lulele, iar unii le mai dădeau o mînă de ajutor lucrătorilor ; ici-colo străluceau tăişuri de baltage, iar caftanele slujbaşilor stăpînirii, albe, albastre, zmeurii, se amestecau printre ele.

— Ce mai trai, nentule, şi pe streliţii ăştia !

— Ia te uită, dulăul jinduieşte după un os ros de alte potăi.

— Pe ăştia nu-i doare capul nici de răfuiala pentru neplata birurilor, nici de dări pe plug ori pe bucate. Să tot slujească fără să dea bir cu fugiţii !

— Ei, drăcia dracului ! Ia să fi fost tu la cheremul stăpînirii de mic copil şi pînă la bătrîneţe — altfel vorbeai.

— Să te canoneşti prin prikazuri, unde îndată eşti plesnit peste bot, cînd ai spus vreo vorbă anapoda, ori că ai stat sau te-ai mişcat altminteri decît zice la carte !

— Ziceţi că asta-i viaţă ! ? Nu, fraţilor ! Asta nu mai e viaţă ! Te mînă ca pe o vită, ba la mare, ba de-a lungul Volgăi, să ai grijă de unul şi de altul, iar la tine să nu te gîndeşti, să păzeşti marfa altuia.

— Ţine-ţi gura ! Vine căpetenia... N-auzi ! ?...

— N-are nimic, doar trece pe lîngă noi burtosul...

— De ce oare, fraţi streliţi, voievozii nu prea au încredere în voi ? se amestecă deodată în vorbă, cu un glas ca un clopoţel răsunător, un tîrgoveţ mărunt, cu chipul atît de năpădit de barba neagră şi miţoasă, încît aproape că nu i se mai vedeau ochii ; mestecînd ciubucul unei lulele arse şi roase între dinţi, o scoase apoi din gură, plescăi, scuipă şi adăugă : Cum i-o mai fi răbdînd lumea şi pe ăştia, seminţia asta afurisită !

Prin faţa lor, în bezna nopţii destrămată de lumina a două felinare, în fruntea unui pîlc de oşteni cu burci de pîslă şi căciuli miţoase, trecură doi reiteri în straie nemţeşti, cu căciuli negre vîrstate cu dungi galbene în loc de panglici, cu botine în picioare. În fruntea pîlcului, dar în urma purtăto-

rilor de felinare, păşea un căpitan neamţ, într-un mundir berc cu bumbi galbeni. Căpitanul le strigă celor care luminau drumul :

— *Höher halte Lanternen ! Sehe voraus !* [1]

Întorcîndu-se pe jumătate către oştenii cu burci şi flinte pe umeri, le porunci în ruseşte :

— Bate picior ! Încă bate picior ! O !

Păşind greoi, oştenii izbeau cu picioarele în pămînt. Pîlcul trecu.

Zidarii glumiră :

— Strigă ca potcovarii cailor la covălie : „piciorul“ ! Ha, ha !

Un tîrgoveţ oacheş îşi aprinse din nou luleaua înnegrită. Se opri din pufăit şi strigă :

— Umblă cu felinare în straie negre, de parcă ar duce la groapă un jidov !

— I-auzi clopotele. Parcă bat la Vlădică.

Sus, în turn, paznicul bătea ceasurile.

— Cîte ai numărat ?

— N-am numărat pînă la urmă.

— Se cam apropie dimineaţa.

— Isprăvim curînd !

— Lezghinii, armenii şi nemţii umblă toţi înarmaţi, noaptea !

— Ehei, curînd, în locul streliţilor, vor ieşi feciorii boiereşti prin oraş şi pe ziduri.

— Te miri de ce-i mănîncă nasul pe boieri ! Cazacii stau liniştiţi în tabăra lor, iar voievozii întăresc cetatea şi nu lasă pe oricine în tîrg... Gustă apa din puţurile tainice de prin turnuri, curăţă fîntînile...

— Nu s-ar cădea să zicem că nu noi streliţii, ci nişte străini păzesc oraşul ! Vezi că însuşi voievodul cutreieră de colo-colo călare şi trage cu urechea...

— Cazacii stau ei cuminţi, dar crîşmele vuiesc... Deunăzi în crîşma de lîngă mănăstirea de maici au fost prinşi doi oameni de-ai lui Razin şi duşi la cazne.

— Am auzit de asta !

— Eu chiar am văzut !

[1] Ţineţi felinarele mai sus ! Priviţi înainte !

— Au cetit prin crîşme chemări de celea răspîndite, ori ba ?

— Nu, n-au cetit !

— Of, minte, barba de ţap ! Au cetit toţi oamenii din Astrahan : „Închinaţi cetatea Astrahanului ! Eu, Razin, m-am răsculat împotriva boierilor, în apărarea ţareviciului Alexei, aşa că faceţi-le boierilor seama !"

— Mare minunăţie !... Doar Razin — l-am văzut cu ochii mei — a pornit spre Don, dar lumea zice cum că s-ar afla tot aci, prin partea locului !

— Ce mai tura vura... A cucerit Ciornîi Iar, l-a zvîrlit în apă pe voievod... O fi plecat el, Razin, pe Don, dar în locul lui a rămas un vîrcolac... Razin e un vrăjitor : nu-l poate atinge nici sabia, nici glonţul.

— Însuşi vlădica Nikon e cu el, pe corabia neagră care stă mai către mare.

— Hatmanul zboară pe covorul fermecat !

— Poveşti !

— L-am văzut chiar eu într-o noapte : trecea în zbor ceva mai jos de nouri...

— Dacă-i aşa, geaba întărim noi cetatea, — Astrahanul o să cadă în mîna lui Razin.

— Ho, mai înce-et...

Prin întuneric se zări umbra cenuşie, plutitoare, a voievodului, călare pe calul său scund, mergînd la pas. Tăcură cu toţii. Nu se mai auzea decît zgomotul sec al cărămizilor puse una peste alta. Umbra se mîntui după colţul mănăstirii, către cetate.

Tîrgoveţul în negru ridică glasul :

— Ia să mă apuc şi eu de treabă, ca reitărul din poveste !

Vîrîndu-şi sprinten luleaua în buzunarul nădragilor, îşi trase de pe umeri rubaşca de doc, o făcu sul, ca pe o foaie mare de hîrtie, apoi o desfăcu deasupra focului.

Păduchii scuturaţi din rubaşcă pîrîiră în foc.

— Ei vezi, se spune că fără scule nu poţi stîrpi păduchii ! Minciuni ! Poftim că merge strună şi fără de scule. Ha-ha !

— Păduchele e o lighioană păcătoasă : nici tu blană, nici tu grăsime, anevoie pune pe ea, dar de mîncat, te mănîncă !

— Ei, dar nu-s şi unii mai graşi ?

— Cum nu! Despuiat pînă-n brîu, mărunţel şi păros, tîrgoveţul îşi ridică voios glasul, făcînd să-i salte pe pieptul gol cruciuliţa de aramă de la gît.

— Cic-a fost odată fraţilor, un reităr...

— Ehei, sînt ei destui!

— Cel de care vorbesc eu era mai arătos — o namilă spătoasă, nu o rădaşcă sfrijită ca mine, vorba ceea...

— Ei, şi? Te ascultăm!

— Ei şi, în straiele lui ostăşeşti pripăşitu-s-au două lighioane: un purece şi un păduche...

— Se întîmplă să fie şi mai bine de două sute!...

— Ei, şi păduchele îl tot dăscălea pe purece: „Tu, ăsta cu labele lungi, stai binişor, nu-l pişca pe om acasă, cînd se hodineşte, că te simte; să-l pişti cînd e la şmotru!"

— Şi pe urmă?

— Stai să vezi! Îşi făcuseră ei aşa, o rînduială în privinţa crăpelniţei şi trăiau în pace sănătoşi, se îngrăşau. Oşteanul îşi îndeplinea slujba, făcea muştruluială călare, cu flinta, cu sabia, polcovnicul îl plesnea peste bot, aşa că nu avea bietul om nici cînd să-şi facă nevoile, şi nici măcar să se caute de păduchi... Cînd se întorcea acasă, pica de somn... Şi iaca-aşa, într-o zi cînd să se culce, l-a pişcat purecele, fraţilor... Atunci datu-şi-a seama şi oşteanul că d-al de ăştia se îmbuibă de pomană pe spinarea lui. Aşa că-şi scoase izmenele. Cei doi ortaci căzură jos, purecele sări pe fereastră, iar păduchele se piti sub masă. Oşteanul îl scoase însă de sub masă, apucîndu-l de un picior dinapoi...

— O fi fost mare?

— Aşa cum era, a scos din el oşteanul ca la fo patruzeci ocale de untură!

— Ei, drăcia dracului!

— Straşnic le mai scorneşti, măi frate! Ia mai zi!

— Eu mi-am făcut datoria, — să vă mai spună şi cuvioşia sa...

Un monah ameţit de băutură, deşirat, tuciuriu, clătinîndu-se de-a-npicioarelea, ţinea deasupra focului mîinile roşii şi umflate, cu degetele răşchirate.

— Ţine-ţi rantia părinţele, că iei foc!

— Nu mă tem, fraţilor, de focul pămîntesc, ci de cel ceresc!

— Ia te uită ! Noi unii ne temem mai mult de focul cel pămîntesc.

— Mari minuni întîmpla-se-vor în anii aceştia, fraţilor !

— Tu care le cunoşti pe cele cereşti, cum de nu vezi dinainte ce se va petrece pe pămînt ? Hai, îndrugă-ne ce ştii !...

— Deşarte-s şuguielile şi hula ta, omule ! Văd eu că nu vă pasă de ceea ce ştiu eu.

— Te ascultăm nerăbdători !

— Te ascultăm !

— Grăi-voi, fraţilor, dar nu minciuni, ci adevărul adevărat. Iar adevărul acesta-i aievea : văzutu-l-am, cînd umblam după treburile mănăstireşti.

— Ce ai văzut ?

— În mahalalele din preajma tîrgului, cărora li se zicea pe vremuri păgîneşti...

— Au plecat azi păgînii, n-ai văzut ? Au stricat toate ulucile din *iamgurcei*-ul [1] lor, ca să-şi facă pod peste rîu !

— Cum de-au făcut ei, fraţilor, podul aşa, numai de-a legatelea, fără securi ?

— Legat-au de coada calului o coadă de trestie şi înoată şi ei ca diavolii...

— Halal pod ! De cum s-au pierdut din ochi, Volga le-a dărîmat podul ducîndu-l în marea Hvalînului !

— Volga nu stă locului, şi nici altuia nu-i îngăduie să stea.

— Tăiat-au tot păpurişul negru de lîngă Astrahan, pentru podul cela. Făcutu-l-au din cîte două blăni şi o prăjină...

— Mare minunăţie ! Trecutu-şi-au toate vitele pe podişca ceea ?

— Ei, vitele lor nu-s ca ale noastre, îs deprinse să umble şi pe o stinghie ; la nevoie, trec şi marea !

— Papura neagră e trainică şi uşoară !

— Ia mai tăceţi ! Lăsaţi-l pe cuvioşia sa să ne povestească !

— Chiar aşa, povesteşte-ne, cuvioase !

— Să vă grăiesc despre semne : pe drumuri şi pe uliţe, prin ograde, prin sate, fraţilor, mulţi oameni văzut-au după apusul soarelui o mare minune : înneguratu-s-a lumina zilei...

[1] *Iamgurcei* — aşezare de tătari.

— Te-ai cherchelit, cuvioase, şi te temi de stareţ, de aceea nu te întorci la mănăstire !

— Ţi-arăt eu ţie ! Lasă-l să povestească.

— În amurg, prin negura ceea se arată deodată o stea mare, ce se rostogoleşte din cer ca un fulger şi atunci cerul se despică în două, iar steaua şerpuieşte pe cerul sfîrtecat ca un şarpe cu cap de foc şi trompă. Iar după ce se arată, rămîne aşa ca la o jumătate de ceas, răspîndind o lumină ce nu se poate zugrăvi prin vorbe şi în acea lumină se iveşte o arătare naltă ca de un stat de om, o arătare de foc cu cap, ochi, cu mîini şi picioare, aidoma, la chip, cu omul... După ce se scurge astfel ca la o jumătate de ceas, cerurile se închid, de parcă s-ar fi ivit o stavilă şi atunci dinspre arătarea ceea plouă peste drumuri, peste ograde şi ape un foc mărunt şi asta zi de zi, fraţilor !

— Ia spune : ce crede cuvioşia ta că preveşteşte arătarea ceea ?

— Nu se poate spune aci, de faţă cu atîta lume !

— Spune orice, că nu-s printre noi iscoade !

— Văd oşteni, streliţi !

— Vorbeşte ! Care o fi să te dea în vileag, îl zidim între cărămizi !

— Of, mă tem de temniţa cea de piatră de la mănăstire, că tare-i rece !

— Îţi ţinem noi partea, cu toţii !

— Eu aşa cred, cu mintea mea cea proastă, fraţilor : veni-va, ori a şi venit în tîrguri şi sate un om de foc şi din pricina aceasta mult sînge vărsa-se-va, vai mult !

— Văzut-ai doar o dată semnul cela, cuvioase ?

— Învrednicitu-m-am de două ori, păcătosul de mine ! De două ori văzutu-l-am...

Un glas rosti încet şi sfios :

— Cică în biserica cea mare din Astrahan s-ar fi stins candela cea nestinsă de la icoana Maicii Precista !

— Aşa se aude ! Asta se întîmplă fiindcă în vremurile acestea mulţi vor fi cei cărora li se va stinge credinţa...

— Voievozii, cu jafurile şi cu birurile lor, duc norodul la pierzanie !

— Se mai aude cum că în faţa pristolului se aprind singure trei lumînări, şi oricît le-ai sufla, ard mai departe !

— Cică i s-ar fi povestit despre toate acestea înaltprea-sfinţitului Mitropolit Iosif, iar el ar fi zbucnit în lacrimi şi ar fi grăit : „Multe urgii veni-vor asupra cetăţii acesteia !"

— Cică într-o noapte s-ar fi ivit un om nalt de stat şi că s-ar fi dus de-a dreptul la cetate, prin poarta Învierii şi acolo ar fi ars ca o lumînare şi asta ar fi semn că va arde şi cetatea.

Clopotul din turn bătu zece ceasuri.

— Ei, nu mai e mult pînă se luminează !

— Ajută-ne, Trişka ! Mai zidim vreo douăzeci de cărămizi şi apoi, la culcare...

Focul se stingea treptat şi nimeni nu-l mai înviora.

Prin bezna adîncă, careva în strai negru rosti cu glas tare :

— Nu lăsaţi să se stingă tăciunii — să avem cu ce ne lumina drumul spre casă !

16

În trapeza cea mică a palatului voievodal, printre scrinurile cu argintărie aşezate de-a lungul pereţilor, la lumina slabă a două lumînări şi a candelelor de la icoanele din colţ ce aruncau în jur luciri stinse, şedea la masă logofeţelul Alexeev îmbrăcat cu un caftan de cit cenuşiu. Logofeţelul cotrobăia prin hîrtii şi mormăia ceva pe sub mustăţi. Deodată, trase cu urechea, îşi îndreptă cureluşa de pe frunte şi se mută mai la marginea laviţei acoperite cu un covor ; dinspre odăile din fund ale casei cneazului se auzi un tîrşiit de cizme : venea voievodul. Intră în încăpere, îmbrăcat cu un halat albastru de mătase, peste rubaşka, tot de mătase. Logofeţelul se ridică în picioare şi se apleca adînc, frîngîndu-se în două.

— Stai jos, Piotr ! Nu-mi arde acum de plecăciuni.

Logofeţelul se aşeză la loc. Se lăsă şi voievodul la masă, pe laviţa cealaltă, faţă în faţă cu pisarul său.

— Om deslega cîteva hîrtii, Piotr, şi cu asta basta — mă cam trage la somn. De cîteva nopţi n-am mai dormit, tot canonindu-mă călare pe cal. Mi se aşterne ca o ceaţă naintea ochilor. Mi-am dat gata şi calul.

— Ai putea, cneazule, să te mai hodineşti şi domnia ta după atîta muncă... Să nu lăsăm cumva treburile pe mîine ?

— Dacă nu mă liniştesc, n-o să pot dormi. Aş vrea să ştiu dac-ai izbutit să ajungi în tabăra tîlharilor... Ce pun la cale cazacii şi cine este acolo, chiar Razin sau altcineva ?

— Deocamdată, cneazule, în tabără e linişte — atîta doar că streliţii veniţi de la gurile rîurilor chefuiesc laolaltă cu cazacii şi apoi mai vin pe la ei nişte tîrgoveţi şi streliţi de prin tîrg...

— Cam cum se poartă streliţii ? Şi care anume tîrgoveţi vin şi despre ce ţin sfat ?

— N-am cunoscut pe nimeni... Dintre streliţii din tîrg pare-se că ar fi fost Cikmaz şi Krasulin. Îi mai urmăresc eu, apoi îţi aduc la cunoştinţă fără greş. După cum ţi-am făcut cunoscut şi mai nainte, tatarii au părăsit tîrgul Iamgurceev, precum şi ulusurile lor mai depărtate. Cine ştie unde au pornit-o, — o să moară de foame pe drum !

— Pagubă în ciuperci : Să rămînă cîţi am botezat eu, spurcaţii de păgîni !

— Plăteau şi ei *iasak* [1], cneazule, sporeau vistieria ţarului.

— Nu ne mai arde acu de iasak ; şi apoi nici nu pier ei cu una cu două — doar dacă o fi să se omoare unii pe alţii... În stepă e mai cald, printre nisipuri sînt şi pajişti — tătarii le cunosc de cînd lumea, acolo-şi pot hrăni toate vitele... Fireşte, n-or fi plecat nici ei fără niscaiva merinde apoi se mai ajută şi cu vînătoarea... Iarna, cea mai mare primejdie pentru ei-s gloatele mari de oşteni. Se tem de kirghizi. După ce îngheaţă rîurile, încep jafurile — oricine poate năvăli spre iurtele lor. Nu vezi ce vremuri trăim : nici între ziduri de piatră nu poţi dormi liniştit. Se răspîndesc zvonuri, conacele ard, prostimea tabără pe boieri de-i omoară... Of, a scuipat pămîntul tocmai pe Don o dihanie afurisită, vai, vai, Piotr ! Simt că multe capete de ale boierilor au să cadă de pe umeri. Te pomeneşti că nici nouă, mie şi ţie n-o să ne meargă bine.

— Tăria cetăţii noastre stă atît în ziduri, cît şi în oamenii ei...

[1] Bir, dare.

Ochii stinşi ai voievodului scăpărară, aruncînd spre logofeţel o privire aspră.

— Nu mă amăgi, Piotr ! Ştii doar mai bine ca oricine ce gloate se adună împotriva boierilor.

— Ştiu, cneazule, şi mă întreb ce-o să se aleagă pînă la urmă !

— Să ne rugăm cu osîrdie lui Dumnezeu, doar, doar o depărta primejdia de Astrahan.

— De rugat, trebuie să ne rugăm mereu, cneazule. Poate că ne-o ocoli prăpădul.

— Se zvoneşte, dar nu ştiu de-o fi adevărat, cum că tîlharii ar fi cucerit Ciornîi Iar şi Ţariţînul.

— Şi eu am cam auzit de asta !

— Pe cine ar fi mai cu cale să trimetem, să cerceteze dacă-i adevărat zvonul ?

— Totuna-i pe cine trimeţi — îl prind negreşit, cneazule ! De jur împrejur, pretutindeni-s caraule şi străji căzăceşti.

— Şi mai e o pacoste ! se spune că, te miri de unde, s-ar fi ivit lupii. Mă mir căci n-au fost nicicînd pe-aici !

— Am auzit şi de asta...

— Cică s-ar fi adunat şi o puzderie de corbi. Iar pasărea asta nu vine niciodată de pomană ; ne aşteaptă năpastă mare, flăcăule.

— Chiar aşa, s-au înmulţit nemaipomenit corbii.

— Porunceşte să vină la mine chiar mîine Daniilka Tarlîkov, căpetenia streliţilor. E om ager şi cutezător, ar trebui să-l trimetem la Moscova, la ţar, să-i spună : „Stăm şi ne aşteptăm pieirea. Streliţii au trecut mai toţi de partea tîlharilor, iar cei care au mai rămas în oraş nu-s de nădejde. Nici pe tîrgoveţi nu te poţi bizui, iar dvoreni-s puţini..." Totodată să fie încunoştinţat ţarul şi cu privire la cneazul Senka, cum că : „A chefuit laolaltă cu tîlharul, l-a poftit în curte şi în casă — nu o dată a mas Razin în casa lui !"

— Am aflat, cneazule, cum că cneazul Semion a fost şi azi în cortul esaulilor tîlhari !

— A fost ?! Atunci e limpede că nu esaulii şi cu Vaska Us se află lîngă oraş, ci însuşi Razin. Se vede treaba că s-a întors ! Iar la înapoiere a cucerit Ciornîi Iar şi Ţariţînul — e limpede ca lumina zilei, nici nu e nevoie să se mai adeverească zvonul. Chiar mîine să i se scrie ţarului, adăugîndu-se pe lîngă cele spuse : „Cneazul Lvov a fost trimes de noi pe

Volga ca să împrăştie taberele tîlhăreşti şi să întărească Ciornîi Iar. Iar el s-a întors nevătămat din drum, spunînd cum că : «streliţii au trecut la tîlhari». Pentru care lucru, măria ta, trecem prin mari îndoieli, neştiind pe cine are de gînd să-l ajute voievodul Semion Lvov — pe noi, au pe cazaci — dacă Razin năvăleşte împotriva oraşului Astrahan. În vreme ce noi ne rugăm ceas de ceas Domnului Dumnezeului nostru, întărim cetatea, urmărim şi stîrpim orice răzvrătire, dumnealui, cneazul Semion, se duce pe ascuns în tabăra cazacilor şi nu ştim ce anume urzeşte acolo. Un lucru e vădit : că petrece laolaltă cu tîlharii, aşa că noi, voievodul cneaz Ivan Semionovici Prozorovski şi cu diecii domniei sale, aşteptăm cît mai degrabă porunca măriei tale, mărite stăpîne, cu privire la cele ce s-ar cuveni să facem cu cneazul Semion Lvov, dovedit cu acea tîlhărie. Au să-l lăsăm în pace ? Măria ta, fă-ţi pomană, îndură-te de noi şi trimite-ne în grabă poruncile măriei tale."
Chiar mîine, de cum mijesc zorile, să mi-l aduci pe Tarlîkov şi să-mi scrii epistola — acum ştii ce să spui, iar noi, diecii şi cu mine, îi punem pecetea şi o iscălim.

— Am înţeles, cneazule !

— Încă ceva : ai luat de la neamţ hîrtia ceea pe care ţi-am poruncit s-o iei ?

— Cea despre zidul cetăţii ? Am luat-o, cneazule !

Logofeţelul scoase o hîrtie din vraf.

— Citeşte, căci a venit vremea să mă duc la culcare !

Alexeev ceti cu glas tare :

„Izvodul cercetării zidului de apărare a cetăţii şi a turnurilor făcut de către căpitanul neamţ Wideros din slujba măriei sale ţarul, şi de către căpitanul neamţ Butler laolaltă cu căpetenia streliţilor Danila Tarlîkov din Astrahan. Scrisu-s-a acest izvod făr de sminteală de către logofeţeii Naum Kuriţîn şi Karev Afonka, cel cu grija tîrgului, spre cunoştinţa voievodului de Astrahan, cneazul Ivan Semionovici Prozorovski.

„Cîte tunuri se află în turnuri şi cu muniţia lor în vederea ivirii unei primejdii din partea oştenilor de orice fel ori a năvălirii tîlharilor ce se aşteaptă din partea hatmanului Stenka Razin, dacă acel tîlhar ar porni împotriva marelui oraş al ţarului, Astrahan.

„Mai întîi : la poarta Voznesenskie, în partea de jos se află un tun de aramă scurt, aşezat pe pat cu roţi, avînd gura

bună pentru ghiulele de trei grivenci[1], iar pe lîngă el una sută și șaisprezece ghiulele.

„Al doilea : ceva mai departe de pulberărie, se află o poartă zăbrelită, la rînd cu zidul ; în turnul porții și anume în partea de jos, este un tun de aramă, de un stat și jumătate, așezat pe roți, cu gura pentru ghiulele de șase grivenci, iar lîngă el, una sută și optzeci de ghiulele.

„Al treilea : la turnul de colț, trecînd pe lîngă altele două, cu același fel de tunuri și de ghiulele, deci la cel din colțul dinspre mahala, în partea mijlocie, este un tun tot de aramă, scurt, așezat pe pat cu roți, cu gura pentru ghiulele de două grivenci, iar lîngă el, una sută cincizeci și două de ghiulele.

„Al patrulea : la Poarta Roșie, care duce din cetate spre Volga, este un tun de aramă, așezat tot pe pat cu roți, cu gura pentru ghiulele de două grivenci și cu una sută douăzeci și cinci de ghiulele.

„Al cincilea : în turnul Kocegovskaia prin care se trece dinspre Volga, se află trei tunuri de aramă pe paturi nemțești, făcute pentru podgheazuri și războaie. Cel dintîi este pentru ghiulele de trei grivenci și are una sută douăzeci de ghiulele. Mai sînt încă două tunuri, pentru ghiulele de o jumătate de funt și pe lîngă ele cîte o sută de ghiulele de plumb ; pe celelalte turnuri sînt așezate tot atîtea tunuri, cu tot atîtea ghiulele gata de tragere.

„În afară de tunurile mai sus numite, în toate cele șaisprezece turnuri ale zidurilor ce înconjoară orașul Astrahan și în cel de al șaptesprezecelea turn, de la colțul pulberăriei și al cetății, în partea de sus, se află una sută și douăzeci de licorne[2] cu tragere de împresurare, în stare bună, așezate statornic în lăcașe ; au gurile fiecare pentru cîte o ghiulea grea de jumătate de pud."

— Bune-s tunurile cele mici ! Licornele bat departe și nu-s bune de nimic... A fost o greșeală mare din partea fostului voievod... Nu poți trage spornic cu ele, decît cel mult în tătărimea care fuge în stepă... Sînt în lăcașe ! Un asemenea tun nu-l poți apleca : bate cum a fost așezat... Ehei, Piotr ! Nu ne-a dat prin gînd — eu am uitat iar tu pînă acum n-ai

[1] *Grivenka* — un funt — 400 grame.
[2] Denumirea unui soi de tun.

venit să-mi spui, că ar fi trebuit făcut un izvod pentru toate gurile de foc de pe ziduri !... Du-te acum de-ţi cată un cotlon unde să te culci, iar eu mi-oi face rugăciunea, apoi m-oi duce şi eu la culcare... Mîine om trece amîndoi pe la toate turnurile, om mai scrie cîte ceva, om sta de vorbă şi cu tunarii, că ei cunosc deaproape tunurile.

— Rămîi cu bine, cneazule !

Logofeţelul strînse hîrtiile.

După plecarea lui Alexeev, voievodul păşi spre colţul cu icoane, cu licăririle ferecăturii lor de aur, cu nestematele lor şi cu petele întunecate ale chipurilor. Voievodul se lăsă în genunchi, făcîndu-şi semnul crucii cu mîna lui grasă, plină de inele, şi mişcînd din barbă, începu să se roage :

— Doamne, fă să ne ocolească furtuna ! Alungă, Doamne, prăpădul şi apără, Dumnezeule, pe ţar, pe boieri, pe cnezi şi tot neamul dvorenesc, izbăveşte-i de uneltirile prostimii celei lipsite de minte !

17

Cortul hatmanului era luminat viu. Cînd oaspeţii, voinici şi greoi, ameţiţi de băutură, se mişcau pe covoarele aşternute peste tot, lumînările ce ardeau pe cufere începeau să joace. Cneazul Semion Lvov şedea alături de hatman, în dreapta stătea Cikmaz, ceva mai departe Mişka Cernousenko, Iaraneţ cel scund, Fedka Şeludeac, un flăcău dezgheţat, cu ochii sclipitori, cu faţa năpădită de rapăn, pe tîmple şi bărbie. Bătrînul Vologjenin, în caftan de dar, nou, din felendreş albastru, îl ajuta să umple cu vin pocalele pe Fedka de la Samara. Vistiernicul hatmanului, Fedka, întindea pocalele oaspeţilor :

— Curînd o să poftim în ospeţie la logodnica ta, Feodor, curînd de tot, îi spuse hatmanul samareanului.

— Numai de n-ar omorî-o în bătăi pînă atunci, tătucule.

— Las că n-o omoară... Să cucerim întîi Astrahanul, că apoi îţi găseşti tu mireasă, — te-nsor eu cu vreo boieroaică.

— Prea mi-e dragă Nastia, tătucule !

Voievodul, ameţit de băutură, scuturîndu-şi cu mîna din obişnuinţă barba creaţă şi roşcată, iar în cealaltă ţinînd pocalul, ciocni cu hatmanul şi, înainte de a sorbi din băutură, spuse :

— Nu porni încă împotriva oraşului, Stepan Timofeievici ! Aşteaptă dintîi milostivirea ţarului pentru tine şi toţi ai tăi, aşteaptă şi întoarcerea celor trimişi la Moscova. Dacă ţarul o să vă ierte pentru toate vinele voastre, nu mai are rost să dezlănţui din nou prăpădul... Eu atîta îţi spun : dacă începi, va trebui să te ţii tare : voievozii moscoviţi au oaste muştruluită ca în străinătăţi şi tunuri mai bune ca înainte. Iar voi ce arme aveţi : arcuri, săgeţi, securi şi junghere ?...

— Avem ce avem, cneazule Semion ! Puterea noastră stă în frăţie. Dacă nu ne împrăştiem care încotro, îi biruim noi, dînd năvală peste ei.

— Of, nu faci nimic cu năvala cînd ai de înfruntat învăţătura ! Mai aşteaptă, Stepan, zic eu, să-ţi vină şoimii trimeşi la ţar.

— Am aşteptat eu pînă acu', cneazule Semion, dar ia să asculţi domnia ta cum sînt primiţi solii mei de către boieri. Hei, Lazar !

Dintr-un colţ se ivi un vlăjgan oacheş, în jupan de cazac. Se ridică în picioare şi păşi spre hatman.

— Spune-le tuturor celor de faţă şi cneazului, esaule, cum v-aţi dus voi la ţar cu jalba-n proţap.

— Iacă, ne-am dus ! răspunse esaulul, scuturîndu-şi barba neagră şi aplecînd nainte capul. Am pornit călări către Moscova... Ştiam că se obişnuieşte ca trimişii cazacilor să fie găzduiţi într-o casă omenească şi să primească din partea ţarului mîncare şi băutură pînă în clipa cînd sînt chemaţi la vedere.

— Şi cu voi cum s-a purtat ?

— Pe noi ne-au întîmpinat nişte dieci şi nişte boieri, nu le ştiu numele. De cum am descălecat, streliţii ne-au luat pe toţi şi ne-au dus la Pricazul Lăuntric... Se ştie că acolo-s duşi nu solii, ci cei ce s-au făcut vinovaţi de tîlhării... Aflînd una ca asta, am fugit pe drum de sub pază... O zi m-am ascuns pe la rohatce şi printre tot felul de oameni, prin crîşme. Am auzit că pe toţi ai noştri, în afară de Lazunka, care a fugit şi el dimpreună cu mine, i-au ferecat în lanţuri şi i-au aruncat în temniţă. Atunci am luat-o la picior şi m-am întors... Ui-

taţi-vă, îmi fac sfînta cruce : ce am spus aci, nu-i minciună ! Esaulul se depărtă.

— Să bem, cneazule Semion ! Nu pot să-ţi spun mai mult despre cinstea cu care îi primeşte ţarul pe trimişii mei...

— Ptiu, ce oameni ! Boierii săvîrşesc blestemăţii de frică... ei înşişi aduc pîrjolul asupra Rusiei... se căină cneazul, clătinînd din cap, apoi trase o duşcă de rachiu şi adăugă : Ei, Stepan Timofeievici, mai golesc un pocal de plecare şi mă duc...

— Hei, toarnă, paharnice !

— Ştiu, hatmane, că voi o să vorbiţi acum despre împrejmuirile Astrahanului şi n-aş vrea să fiu de faţă, să vă împiedic...

— Ce zici, cneazule Semion, mai bem cîte un pocal ? Nu te opresc să rămîi printre noi, doar n-o să dai ceva în vileag.

Cneazul bău, apoi se ridică şi se înclină.

Ca şi cum abia atunci şi-ar fi adus aminte, Razin zise deodată :

— Ia spune, cneazule Semion ! O să te ridici împotriva noastră, în apărarea oraşului ?

Voievodul, în caftan roşu, zăbovi o clipă în deschizătura cortului :

— Cînd porneşti împotriva unei cetăţi, Stepan Timofeievici, ştii şi tu că n-are rost să-ţi mai numeri duşmanii... O să mă mai gîndesc cum şi ce să fac.

— Bine ! Du-te de te gîndeşte şi spune-i lui Prozorovski : „Nu mai întări oraşul ! Este al cazacilor şi-o să-l împărţim între sotnii."

Păşind în bezna de afară, Lvov rosti :

— Îmi este mai lesne să vorbesc cu tine, hatmane, fiindcă îmi placi ! Cînd sînt cu Prozorovski, limba mea amuţeşte...

— Şoimilor ! Cînd om cuceri oraşul, să aveţi grijă de avutul cneazului Semion, iar pe dînsul să nu-l omorîţi cumva.

— Ştim, tătucule, nu ne atingem de cneazul Semion !

Razin se sculă şi esaulii îi urmară pilda. Li se turnă încă o dată rachiu în pocale. Hatmanul îl ridică pe al său deasupra capului :

— Boierii, cînd juruiesc, sărută crucea, noi să juruim, sărutînd pocalele !

— Trăiască hatmanul !

— V-am adunat la sfat, nainte de luptă, fraţilor, dar n-am să vă plictisesc decît cu un singur lucru...

— Te ascultăm !
— Facem orice, hatmane !
— Oricare din voi, esauli și viteji hatmani, e șoim slobod, dar cei care mă slujiți pe mine, lepădați-vă o vreme de slobozenia voastră. Lăsați-mă pe mine să fac ce trebuie !... Pînă acu niciodată nu le-am pus vreo oprelişte esaulilor mei. Aşa cum a fost şi la afurisiţii de chizîlbaşi... Nu le-am pus oprelişti esaulilor şi am pierdut cîţiva voinici, aşa că acum juruiţi c-o să mă ascultaţi !
— Juruim, Stepan Timofeievici !
— Juruim, tătucule !
— Ne legăm să mergem cu tine şi la moarte !
— Bine ! Hei, cîntăreţule, bea şi tu, moşule, cu noi, şi apoi cîntă-ne ceva !
— Am înţeles, tătucule. Dar unde mi-o fi pocalul ? Asta chiar că-i treabă de bătrîn, nu de voinic...
— Ha ! Ce fel de paharnic eşti tu : le-ai turnat celorlalţi, iar pocalul tău l-ai pierdut ? Să bei şi din ciubotă, dar laolaltă cu noi !
— Ferească sfîntul ! Unde s-a mai văzut să bei din ciubotă ? Ca să vezi ce a scornit, tontul !
Băură, apoi se aşezară la loc. Bătrînul începu să zumzăie din domra lui, în colţul de după cufere, dar nu se prea auzea. De altminterea nici nu-l asculta nimeni, în larma glasurilor, a strigătelor celor cherchelţi.
— Cikmaz !
— Aicea-s, tătucule !
— Noroc şi bucurie ! Să bem ! Iaraneţ, Fedko Şeludeac ! Bea, Lazar ! Nici tu, Cernousenko, nu te lăsa ! Dar Krasulin unde-i ?
— Deocamdată stă de strajă la prikaz !
— Cikmaz, chiar de mîine să porneşti la treabă cu streliţii... Ajunge cu atîta zăbavă. Trimişii mei zac în temniţa ţarului.
— O să începem ! Mai întîi şi mai întîi îi cerem voievodului simbria ce ni se cuvine.
— Bun ! Eu îmi aduc corăbiile pe rîul Balda. Mă tem că nu cumva, aflînd ce gînduri avem, să tragă în noi de departe, cu tunurile de împresurare, aşa că e bine să ne apropiem mai mult...

— Karetnikov să-ţi arăte, tătucule, în ce loc poţi ajunge mai aproape de oraş !

Ciupind strunele, Vologjenin cînta :

Cneazul astăzi de acasă a plecat !
S-a fost dus şi el la cel oraş vestit,
După mărfuri de prin străinătăţi.
Hai cu mine, Falileevna, să mergem la ospăţ,
Să petrecem şi să chefuim.

Deodată, foaia cortului se dădu la o parte şi, din întuneric, păşind cutezător înainte, răsări făptura vînjoasă şi îndesată a unui cazac cu o tăietură adîncă pe frunte. Razin îşi aţinti asupra lui ochii tulburi de mînie şi de aburii băuturii.

— Cine te-a poftit la ospăţul hatmanului, coroiule ?

— N-am cum să te ocolesc, tătucule ! Am venit încoace de la Don, trecînd prin munţi şi printre kumîci...

— Ştiu şi eu că te caţări pe munţi ca un ţap. De ce ai plecat de capul tău din Persida ?

Cazacul nu răspunse nimic. Privirile i se opriră asupra făpturii voiniceşti a lui Cikmaz şi ochii îi străluciră de bucurie. Apropiindu-se de el, îi puse mîna pe umăr :

— Cikmaz, prietene, cum o mai duci ? ! Se trase însă numaidecît îndărăt, întîlnind privirea cruntă a prietenului său. Mîngîindu-şi barba sură, Cikmaz îi răspunse cam în silă : — O duc şi eu cum pot, nu mai rău ca înainte ! Hatmanul se ridică greoi, în zăngănitul lanţului de aur al săbiei :

— Ţie îţi vorbesc, cîine ! Iar tu intri în vorbă cu altul ! De ce ai plecat de capul tău ?

— Eu-s slobod ca pasărea cerului, tătucule ! Am plecat, fiindcă aşa am vrut... Acu am venit să-ţi slujesc. Trimete-mă în foc ori în apă şi mă duc, cu ochii închişi.

— Aici sîntem slobozi cu toţii, dar cel ce se află în slujba mea nu pomeneşte de vrerea lui !

Cazacul făcu încă un pas înapoi, cu fruntea îndărătnică, brăzdată de tăietură, cu sprîncenele încruntate. Impunse înainte cu capul cu căciulă roşcată şi stărui :

— Îţi slujesc dacă vreau, iar de nu vreau, plec ! Nu-mi vînd eu slobozenia mea...

Razin scrîşni din dinţi :

— Diavole !

Și hatmanul plesni cu mîna-i grea obrazul îndărătnic ; cazacul se răsuci în loc, lovindu-se cu ceafa de o proptea a cortului, tresări și căzu cu fața în jos ; apoi, scoțîndu-și repede căciula din cap, se sculă în picioare, ducînd mîna la gură, din care picura sîngele. Hatmanul se așeză la loc :

— Dacă-mi mai ieși vreodată în cale, te omor !

Scuipînd sînge și trăgîndu-se de-a-ndăratelea, cazacul se făcu nevăzut fără zgomot.

Vologjenin cînta, ciupind strunele domrei :

Să ia naiba pe dulgherii voștri proști !
Ăștia numai meșteri nu au fost :
Au uitat să facă o fereastră în odăi,
Cît de mică să fi fost, să pot sări,
Ca să scap din casa asta și să fug...

Razin își scutură pletele :

— Hai, Fedko, toarnă ! Șoimilor, mîine să începeți treaba.

— Începem, hatmane !

— Cînd ai să aduci corăbiile sub zidurile orașului și ai să așezi turnurile umblătoare pentru năvală, noi om suna din trîmbiți, vestind cazacii să se cațăre pe ziduri ; ai noștri au să-i întîmpine, nimicind deocamdată căpeteniile de pe ziduri !

— Bine, Cikmaz ! Acu să bem ! Hai, moșule, cîntă-ne ceva de joc, să ne mai veselim sufletul :

Eu nu vreau să mă mărit cu Mitrei-cneaz.
Să nu-l văd în ochi pe chiorul cel nesuferit.

— Aud, tătucule ! Dar vezi că o afurisită de strună nu sună bine !...

Și bătrînul începu din nou să-și strunească domra.

18

În lumina firavă din cortul încăpător, pe covor, ședea culcat un vlăjgan, cu rubașcă de mătase zmeurie, neîncinsă. Deasupra capului său, pe un scăunel acoperit cu felendreș, ardea sfîrîind o lumînare de seu. Un cazac intră în cort, aplecîndu-se

la intrare şi scuipînd sînge. Fără a-şi înălţa capul de pe covor, Vaska Us spuse :

— Spuneţi-i hatmanului să petreacă fără mine ! Împotriva Astrahanului oi merge şi eu ca toţi ceilalţi — nu rămîn cu nici un pas în urma lor.

— Lavreici, eu sînt, Şpîn !

Us îşi întoarse spre el chipul palid, încruntat şi dădu din mînă :

— Vezi tu, Feodor, vin toţi de mă poftesc la petrecere, la hatman, iar mie numai de petrecere nu-mi arde... Vino mai aproape, aşază-te ! Care te-o fi pocnit aşa peste obraz ? Tu eşti un viteaz — şi poftim !

— Tu nu te-ai dus, dar iaca eu m-am dus la ospăţul hatmanului ! El este cel ce m-a cinstit astfel.

— Ehei, că bine te-a mai săpunit ! Dar de ce oare nu ţi-o fi dat cu ce să te ştergi ?

— Dacă mă pălea cu sabia, treacă meargă... Dar să primeşti o palmă peste obraz, tu, un om slobod, asta cere cruntă răzbunare !

— Auzul îl ai bun ?

— Nu m-a pocnit încă nimeni peste ureche ; chiar şi palma ce-am primit-o azi în obraz m-a luat pe neaşteptate ; în schimb eu mult am mai bătut pe alţii !

— Suflă în lumînare ! N-am să mă mişc din loc, iar lumînarea sfîrîie. Fără lumină, se pare că dorm. Dacă vine careva, te piteşti... Iar vorba o auzim noi şi prin beznă.

Şpîn stinse lumina. Vaska Us şopti în întuneric :

— Aşază-te mai aproape de capul meu... Mă auzi ? !

— Aicea-s...

— Mă urmezi, ca pe vremuri, Feodor ?

— Te urmez, Lavreici, oriunde m-ai chema !

— Bun, flăcăule ! Se vede că aşa ne-a fost scris, să rămînem împreună... Am de gînd să pornesc împotriva lui Razin... Tu ascultă-mă bine : în jur îs destule urechi, nu care cumva vreuna...

— Vorbeşte ! Prind cu urechea orice foşnet.

— Ţi-oi spune altă dată de ce mi s-a încrîncenat inima împotrivă-i... Ei, tu şi cu mine să cătăm încetul cu încetul să ne strecurăm pînă la el, să punem mîna pe capul lui... Of, n-am avut noroc în dragoste — să-mi dea barem Moscova cuvenita cinstire !

— Vorbeşte, Lavreici !

— Chiar astăzi Astrahanul va cădea pe mîna lui Razin. Dar voievodul din Astrahan, după cît am aflat, trimete la Moscova printr-un streliţ oarecare o epistolă, în care zice cum că : „S-a isprăvit cu Astrahanul !“ Tu să faci întîi şi întîi aşa : ia de la mine pesmeţi pentru drum, ia bani, dacă ai nevoie, fă rost de plumb şi iarbă de puşcă şi porneşte în grabă spre Moscova ! Prin stepă nu poţi trece, ştii doar şi tu că acolo se bat între ei tătarii ; pe valea rîului, peste tot sînt pîndari de-ai lui Razin... Du-te prin părţile Terekului. Pe drum să te alături de trimisul voievodului căci urmează şi el aceeaşi cale... O să se bucure că vii cu el, căci necunoscînd locurile, n-ar putea trece munţii fără călăuză. Tu fă-i seama pe drum... Scrisoarea voievodului rupe-o şi astfel vei fi cel dintîi care duce ştiri ţarului din partea mea. Cînd ajungi la Moscova, du-te la Pricazul Tîlhăriilor, la boierul Puşkin, care are mare trecere pe lîngă ţar... Nu spui nimic altor boieri, dar lui Puşkin să-i spui : „Astrahanul, Ciornîi Iar, Ţariţîn sînt în stăpînirea lui Razin“. Pentru el, aşa să zici, e floare la ureche să cucerească şi Samara şi Saratovul... Făgăduieşte-i lui Puşkin, iar dacă te-o lăsa să ajungi pînă la ţar, făgăduieşte-i chiar şi ţarului din partea mea, că le trimet capul lui Razin la Moscova, tot cu tine, dar cu învoirea ca ţarul să nu ne uite pe amîndoi, cînd o fi să ne cinstească şi să ne ierte omorurile noastre dinainte... Au să fie darnici şi îndurători, de bucurie că au stîrpit răzmeriţa.

— Ce să mai aşteptăm, Lavreici ? Pentru ocara ce mi-a făcut-o, pentru palma ce mi-a dat-o şi spaima prin care am trecut la Iaik unde era cît p-aci să mă omoare, aş fi în stare să-l ucid pe hatman chiar şi în noaptea asta !

— Vorbeşte mai încet... şi ascultă bine — să nu fie careva pe aproape...

— Ascult... nu-i nimeni !

— Cîndva am pornit de la Don ca să intru în slujba ţarului — mă trimeseseră căpeteniile noastre căzăceşti împotriva tătarilor din Crîm... În drum m-am îmbătat şi, beat fiind, împreună cu alţi flăcăi din cei mai viteji, am ars şi am prădat două sate... Am batjocorit fete şi neveste, am luat vitele oamenilor şi le-am vîndut tătarilor ; pe urmă mă tot gîndeam cum s-o scăldăm. Şi aşa, am ajuns din urmă o solie de iarnă a cazacilor, care se îndrepta spre Moscova... M-am alipit de ea

și am căpătat din mîna țarului postav frumos pentru un jupar... Ascultă-aici... Cunosc toate șiretlicurile : cînd pleacă Razin, mă lasă pe mine drept hatman peste Astrahan ; boierii-s pezevenghi mari și s-ar putea să nu le placă slujba noastră. Te pomenești că voievozii or izbuti să prindă ei înșiși pe Razin. Iar pe noi ne-or socoti tîlhari... Dacă o fi pe așa, pînă să-și adune ei ceva oaste, chem și eu într-ajutor zaporojeni de la Hopr și Medvedița, precum și din Ucraina. Dacă adunăm oameni, păstrăm amîndoi orașul. Astrahanul are tunuri și ziduri puternice, grîne și alte merinde din belșug, iar eu mă fac cneaz al Astrahanului ! Dacă nu izbutim, atunci ne tocmim cu boierii, ca să ne dea cuvenita cinstire. Iar la o adică plecăm în munți la kumîci...

— Merge și așa, Lavreici ! Totuși inima mă îndeamnă să-i fac seama hatmanului.

— Trebuie să mai avem răbdare ! Dacă-l omorîm, rămîne voievodul pe locul său la Astrahan... Îi dă de veste țarului și boierilor : „Tîlharii s-au omorît între ei și pe deasupra mai cer și cinstiri !" O să-i spună că n-ar strica ca pe de-alde noi să ne arunce în temniță ori și mai rău... Boierii-s parșivi nevoie-mare : îți spun o vorbă, dar apoi o întorc cu totul.

— Că bine zici !

— Și încă ceva. Razin e păzit de toți ai lui... Se roagă la el, ca la Dumnezeu, nu alta. De mine se ferește, știu... Îmi cunoaște obida... Dacă-l răpunem, ne pun chiar ai noștri pe foc, deoarece în afară de noi doi, nu s-ar mai găsi altul să-i dorească pieirea.

— Ai dreptate.

— Acu, dacă te-ai lămurit, să faci, Feodor, precum am gîndit eu... Nu rîvni la mai mult. Unde ți-e calul ?

— Doarme ceva mai încolo, într-o saklea [1] părăsită de tătari.

— Nu-i prea obosit ?

— E un armăsar minunat, aur curat ! Ușor la mers și cere hrană puțină, dar e plinuț, de parcă ar fi turnat din sticlă.

— Ascunde-te și așteaptă o zi-două pe la cherhana. Ține-aici... Vaska Us icni, căutînd ceva cu mîna pe sub covor. Găsi

[1] *Saklea* — casă cerkeză sau tătară.

pe pipăite degetele lui Şpîn, şi-i vîrî în mînă o punguţă. Ai aci nişte bani... Trebuie să faci rost de cîte ceva.

— Arme am eu destule. Niscai pesmeţi ai ? Dă-mi-i !

— Am. Treci la noapte şi-ţi dau !

— Dă-mi mîna, Lavreici. Ei, rămîi cu bine.

— Uite mîna mea. Mă cunoşti !

— Şi tu mă cunoşti ; porunceşte-mi şi fac orice ; cu ochii închişi, merg la luptă, dau foc, fac orice.

— Crede-mă, Feodor ! Sînt şi eu uneori cu două feţe faţă de alţii, dar noi doi avem de mers pe acelaşi drum, fără minciună, ori înşelăciune.

— Am toată încrederea în tine, Lavreici !

O umbră neagră se strecură uşor din cortul cenuşiu în bezna de afară şi se opri o clipă trăgînd cu urechea ; era însă linişte. Doar valurile Volgăi clipoceau nedesluşit prin apropiere, iar în cortul hatmanului răsunau glasuri şi cîntări.

— Eu mi-am ales drumul, hatmane ! Nu mă tem de nimeni, iar tu o să-l pomeneşti pe Fedka Şpîn ! şopti umbra cea neagră pierzîndu-se în beznă.

19

În cerdacul lăsat într-o rînă, cu parmaclîc de bîrne, de la Pricazul streliţilor, încruntîndu-se din pricina soarelui, stătea Cikmaz cu caftan roşu şi baltag în mînă. Era încins cu brîu albastru, avea două pistoale înfipte în el şi cuşma vîrîtă în sîn. Prin uşa larg deschisă a Pricazului răbufnea afară o duhoare de cazarmă, de năduşeală, de scîrnă din umblătoarele de lemn şi fum de mahorcă. Dinaintea lui Cikmaz, prin cerdacul larg, treceau streliţii tropăind. Coborau în curte, dar nu se înşiruiau ca de obicei, ci se adunau buluc ici şi colo, aruncînd priviri întrebătoare spre făptura hotărîtă a lui Cikmaz. Aşteptau ceva. Din fundul tindei întunecoase se auziră trosnind sub un pas greoi treptele scării. Din odăile diecilor aflate la catul de sus al Pricazului coborî în tindă o căpetenie, un bărbat voinic cu caftan alb, al Pricazului Poltev, cu găetane galbene, boiereşti, cu cheutori, bumbi şi ciucuri de-a curmezi-

şul pieptului. Legănîndu-se în mers, ieşi în cerdac, aruncă spre Cikmaz o privire semeaţă şi-i spuse :

— Ce stai aici, călăule ? De ce ai venit ? Nu ştii oare că pentru tine şi pentru Fedka Şeludeak voievodul a dat poruncă să nu mai fiţi lăsaţi să intraţi în oraş ?

Aruncînd o privire spre spinarea căpeteniei, Cikmaz tăcea.

Căpetenia le strigă streliţilor :

— Mama voastră... cu cizma în burtă ! Ce vă buluciţi acolo ? V-au împuiat urechile tîlharii ? Ia vedeţi !

Din cerdac duceau în jos trei trepte, lîngă treapta cea mai de jos stăteau în picioare şi pufăiau din lulele doi streliţi cu caftane albastre.

— La o parte, cîinilor ! Lăsaţi-mă să trec.

— Cine-ţi stă în drum ? Treci.

— Duceţi-vă fără zăbavă pe locurile voastre ! Ma-a... Căpetenia coborî de pe treapta de sus, suduind de mamă. În soare sclipi tăişul unui baltag. Capul căpeteniei, cu gura căscată, lunecă de pe umeri, de parcă nici n-ar fi fost vreodată acolo, se răsuci în loc, împroşcînd cu sînge umărul streliţului de lîngă trepte, se legănă o clipă şi căzu pe nisipul alb. Scuipînd peste capul căpeteniei, streliţul spuse, vîrîndu-şi luleaua în buzunar :

— Grozav mai loveşte Cikmaz ! Capul a picat ca o plăcintă.

Se trase mai la o parte : trupul căpeteniei aluneca în jos, de pe trepte, înspre cizmele lui, pătînd totul cu sînge.

Cikmaz se întoarse cu faţa spre tindă :

— Alelei, streliţilor ! Eu am făcut începutul, acum făceţi-le voi seama burduhoşilor !

Din fundul Pricazului îi răspunseră zeci de glasuri :

— Am auzit !

— Am auzit, Cikmaz !

— Fra-aţilor, sîntem cu voi !

— Hai, fraţilor ! Nu vă atingeţi de cei care-s de partea noastră.

— Bi-ine !

Întorcîndu-se spre streliţi, Cikmaz îşi înfipse baltagul în bîrna parmaclîcului, scutură sîngele de pe mînă şi scăpărînd cu amnarul ca să-şi aprindă luleaua, porunci :

— Fraţilor, fărîmaţi zaplazul despărţitor, împreunaţi ogrăzile, daţi foc bîrnelor !

Cizmele spulberau nisipul alb, ridicînd nouri de colb, zeci de mîini fărîmau cu baltagele zaplazul care-i despărţea de ograda alăturată, cărau bîrnele în mijlocul curţii, le tăiau bucăţi şi le dădeau foc. Stînd în acelaşi loc şi pufăind din lulea, Cikmaz strigă :

— În focurile astea o să-i perpelim pe cei ce ne stau împotrivă !

De partea cealaltă a zaplazului dărîmat se deschise privirilor o curte mare în care se strînsese de asemeni o mulţime de streliţi. În pridvorul Pricazului vecin stăteau doi inşi, ca şi Cikmaz în cel de dincoace : Karetnikov, peste măsură de lat în spete, cu capul mare, iar alături de el Lebedeev, subţirel în jupanul său albastru, cu mustaţă neagră. Acesta striga cu glas tăios, răsunător :

— Hai, fraţilor ! Spargeţi uşile crîşmelor, pecetluite de voievod.

Tuşind în palmă, Karetnikov îşi flutura din cînd în cînd baltagul ascuţit strigînd cu glas gros :

— Mai întîi şi mai întîi să facem rost de rachiu, să bem !

— Să mergem la cetate ! Să ne plătească voievodul simbriile.

— Să ne dea banii pe doi ani !

— Asta vrem !

— Mai întîi crîşmele, hei !

— Să facem rost de rachiu şi să bem !

— Mai întîi să ne răfuim cu sotnicii !

— Fraţilor ! Doar sîntem de partea voastră !... Sîntem şi noi streliţi...

— Parcă nu ştim noi ; dacă vă dăm drumul, vă duceţi la voievod ?

— Sîntem alături de voi !

— Doborîţi zaplazul, daţi-i foc !

Prin toate curţile, nedespărţite acum de zaplaze, se aprinseră focuri.

— Ardeţi casele de adunare, dimpreună cu ploşniţele şi cu diecii !

— Nu vă atingeţi de clădiri ! Unde e Krasulin ?...

— Krasulin şi cu Oleşka, cazacul fugit de la ocnă, pustiesc pricazurile cele depărtate !...

— Diecii au fugit !... Casele de adunare ne prind bine pentru judecată !

— Bine, Cikmaz, am auzit !
— Haideţi la crîşme !
— Mai staţi puţin, nu auziţi ?
Se auzi tropot de copite : prin perdeaua de colb se zărea apropiindu-se călărime, în fruntea căreia, tot mai desluşit, mai viu, strălucea, cînd şi cînd, platoşa albă a voievodului. Însoţit de cerkezi, ca la vreo cincizeci şi mai bine de inşi, voievodul şi oştenii lui opriră scurt caii în faţa Pricazului. În piaţa plină de colb, caii fornăiau, armele zăngăneau. Voievodul purta coif misurian, călărind un armăsar roib, cu hamuri poleite, împodobite cu ciucuri ; sub zaua bătută în mărgăritare, calul era acoperit cu un cioltar cirkasian.
— Ce-i aici ? Vă bateţi ? Acu duc sîneaţa la ochi.
— Stai, nu trage : vrea să vorbească...
Voievodul începu cu glas tare, uşor fonfăit :
— Oşteni ! De ce vă răzvrătiţi împotriva măritului nostru ţar ? Ce nevoi aveţi ?
— Vrem simbria noastră.
— De ce nu ne-ai mai plătit-o de atîta amar de vreme ?
— Sîntem goi, dezbrăcaţi, ai noştri mor de foame !
— Nu vezi ce încălţări proaste avem ? Iar tu ai cizme şi mărgăritare...
— Chiar azi vă dau banii ! Potoliţi-vă şi duceţi-vă la prikaz...
— Deschide crîşmele !
— Vrem rachiu, vrem să bem !
— La crîşme se pot stîrni tulburări, oşteni, tîlhari cetesc chemările răspîndite, rostesc vorbe de hulă împotriva ţarului ! Lotrii aţîţă norodul, chemîndu-l la răzvrătire.
— Să le dai drumul celor închişi în temniţă şi lui popa Troiţkoi !
— De ce l-ai ridicat pe omul cneazului Lvov ?
— A fost trimes la curtea cneazului Semion, iar popa e la mănăstire.
— Se spune că popa ar fi fost aruncat în temniţă !
— I-au vîrît un căluş în gură şi i-au pus zăbală !
— E un popă de treabă, dă-i drumul !
— E tîlhar şi el, oşteni !
— Să le dai drumul mîrzacilor luaţi zălog !
— O să-i scot din lanţuri pe streliţii întemniţaţi ! Dar mîrzacii nu-s în seama mea, sînt ţinuţi din porunca ţarului.

— Dă-le drumul ! De ce îi mai ții închiși, o dată ce taberele lor au plecat ?

— N-avem ce vorbi cu tine, voievodule ; nu ești pus peste noi.

— Vorbesc cu voi pentru că ați tăiat căpeteniile ca niște tîlhari. Eu sînt mai-marele lor !

— Nu i-am tăiat chiar pe toți !

— Îi slobozesc pe streliți, din temniță, vă plătesc simbria, potoliți-vă !

— Să ni-l dai pe popa Troițkoi !

— Dă-le drumul mîrzacilor !

— O să aveți rachiu ! Nu dați foc la case, nu vă răzvrătiți !

— Vrem rachiu ! Hei, ce-o să ne mai îmbătăm, fraților !

Voievodul și cerkezii își întoarseră caii și plecară. Întorcîndu-se în cetate, voievodul porunci să se încuie porțile orașului și să fie trimiși crainici prin piețe. Prin toate piețele Astrahanului se răspîndiră crainici cu talgere. Oamenii alergau spre piețe, vrînd să afle ce anume poruncise voievodul. Lovind în talgere, crainicii strigau :

— Hei, oameni din Astrahan ! Toți cei ce se supun măritului nostru țar Alexei Mihailovici a toată Rusia să vină la curtea voievodului, în cetate.

Întrecîndu-se cu cel dintîi, al doilea crainic striga :

— Locuitori ai Astrahanului ! Părăsiți casele și treburile și îndreptați-vă fără zăbavă spre cetate, unde vă cheamă înalt preasfințitul mitropolit al Astrahanului și al Terkiului și cneazul Ivan Semionovici, voievodul, ca să sărutați crucea !...

Cete de orășeni se îndreptau din piețe spre cetate, intrînd pe poarta Voznesenskie. Pătrunzînd în cetate, se adunau cete-cete, îmbulzindu-se lîngă paraclisul mănăstirii Troițki, înălțat chiar lîngă turnul încăpător al porții, zidit în șase colțuri. Nu încăpeau cu toții înlăuntru, dar cei ce apucau să intre, sărutau în grabă icoanele, aprinzînd cîte o lumînare cumpărată pe loc. Icoanele întunecate priveau nepăsătoare spre oamenii aceștia vînzoliți. Mulți dintre ei se căiau cu glas tare în fața icoanelor, apoi ieșeau. La ieșire îi blagoslovea pe toți cu o cruce niconiană un călugăr mătăhălos și tot atît de întunecat ca și icoanele cele vechi. În curtea cea mare a voievodului așteptau o mulțime de oameni. Se auzea zumzet de glasuri. Printre tîrgoveții adunați acolo erau feciori boierești, slujbași, dvoreni și căpitani nemți, precum și streliți, numai aceia din-

tre ei care rămăseseră credincioşi juruinţei făcute. În jurul casei mari a voievodului, primitoare pentru străinii de neam, se întindeau pridvoare cu parmaclîcuri şi scări ce coborau din catul de sus, sprijinite de stîlpi dăltuiţi. Scările aveau coperişuri din şindrilă sau tinichea.

— Coboară ?

— Spun ceva !

În pridvorul de jos coborî mitropolitul, cu crucea în mînă în odăjdii de fir. Îl sprijineau de braţe doi preoţi dintre cari unul ţinea şi crucea lui de aur. În urma mitropolitului venea voievodul, cu platoşă argintată, coif în cap şi paloş la brîu. Cînd feţele simandicoase coborîră în pridvorul larg, descoperit, toţi tîrgoveţii, în afară de căpitanii străini, se plecară adînc, pînă la pămînt.

— Înalt preasfinţitul poartă odăjdii dăruite de patriarhi !

— Ce fel de patriarhi !

— Cel al Antiohiei şi al...

— Nu auziţi ce spune ?

Sprijinit în cîrjă, cu mitra bătută în granate şi rubine strălucind pe capul lui, care se cam clătina pe umeri, mitropolitul vorbea încet şi fără grabă, întinzînd preotului crucea cea grea :

— O creştini pravoslavnici ! Mare prăpăd şi frămîntare se apropie de aşezarea noastră. Streliţii şi-au ucis căpetenia, pe Ivan Koşkin şi pe alţi slujitori credincioşi ai măritului nostru ţar, pe toţi mai-marii lor... Umblă să se răzvrătească. Eu, păcătosul rob al lui Hristos, vă rog astăzi pe voi, credincioşi fii, tîrgoveţi, streliţi şi căpitani, să apăraţi cu toată vitejia lăcaşul Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu... Nu vă temeţi de jertfa ce ar fi să o aduceţi în lumea aceasta. Iar acela dintre voi care va muri, luptînd în apărarea celor sfinte şi mai ales a puterii stăpînitorului nostru, se va învrednici de harul Domnului în împărăţia cerurilor...

— O să apărăm oraşul, înaltpreasfinte părinte !

Mitropolitul Iosif tăcu. Începu să vorbească voievodul :

— Orăşeni ! Căpitani şi streliţi ! Aţi aflat mai demult că în jurul oraşului se vînzoleşte o mulţime de cazaci şi de şerbi fugari de-ai lui Stenka Razin, cel care s-a lepădat de Dumnezeu ! Căpetenia asta de tîlhari a nesocotit milostivirea şi îndurarea măritului nostru ţar ; au şi sosit trimeşi ai lui la mine, cerînd să le dăm oraşul pe mînă ! Duhul răzvrătirii semănat

de el s-a dat în vileag astăzi : streliţii şi-au tăiat căpeteniile, au deschis samavolnic crîşmele stăpînirii, se îmbată şi săvîrşesc fără de legi. I-am auzit spunînd că în curînd vom vedea tîlharii sub zidurile Astrahanului, cu berbece şi scări ! Vă rog şi eu dimpreună cu înaltpreasfinţitul mitropolit Iosif, părintele nostru, să fiţi gata de apărare ! Aduceţi pe ziduri cazane, smoală şi tot ce trebuie pentru aprins focuri ! Căraţi în turnuri pietre şi apă. Apăraţi cu toată străşnicia lăcaşul Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu ! Eu unul voi face tot ce-mi stă în putinţă, voi plăti simbria streliţilor şi voi aştepta să se potolească... Le-am îndeplinit vrerea, dînd drumul chiar adineaorea tuturor celor închişi prin temniţe, în afară de doi inşi : tîlharului de popă de la biserica Troiţkaia şi şerbului fugit de la cneazul Semion Lvov, pe care l-am spînzurat...

— Vom apăra oraşul cu toată străşnicia ! Ne vom lupta cu tîlharii !

— Străduiţi-vă să o faceţi cît mai bine ! Vedeţi că tîlharul, oricît v-ar lua cu binişorul la început, vă striveşte apoi cu birurile...

— Ia mai taci !

— Nu stîrnim răzvrătire, dar de vorbit putem vorbi astăzi !

— Creştini pravoslavnici ! Sărutaţi sfînta cruce şi juruiţi că veţi apăra oraşul...

Tîrgoveţii se împrăştiau, prin oraş cutreierau caraule, îndreptîndu-se spre poarta mare a Astrahanului. La biserica Troiţkaia, monahii se găteau de slujba priveghiului. Ograda mare a mănăstirii era împrejmuită cu zaplaz acoperit cu viţă-de-vie, porţile stăteau totdeauna deschise. Unii dintre tîrgoveţi, mai cu seamă femei, şedeau în jurul bisericii, aşteptînd să înceapă slujba. În întunericul serii, oraşul vuia, plin de viaţă. Aproape de Poarta Înălţării, lîngă mănăstirea Schimbării la Faţă, streliţii scoseseră de-a rostogolul din crîşmă butoaie cu rachiu, şi acum chefuiau pe uliţă. Dăduseră foc crîşmei mari clădite din bîrne, ca să aibă lumină. Tîrgoveţii, care treceau pe acolo venind din cetate, încercau să stingă focul, dar streliţii îi alungau, strigînd :

— E mai frumos cînd arde !

— Nu se află prin preajmă decît zidul mănăstirii şi-i de piatră !

— Beţi împreună cu noi, că nu dăm foc oraşului !

Mulţi dintre tîrgoveţi se alăturau streliţilor, bînd împreună cu ei.

Pereţii crîşmei erau luminaţi de văpăile făcliilor ce fuseseră înfipte printre stinghii, jur împrejur, ca nişte lumînări negre. De teama că vor fi stîlciţi în bătaie, crîşmarii fugiseră părăsind crîşma în seama streliţilor. În crîşmă, la tejghea, streliţii socoteau şi băgau în buzunar banii primiţi pe băutură. În lumina făcliilor prinse pe pereţi şi a lumînărilor de seu lipite pe tejghea, se zbenguiau şi ţopăiau măscărici cu urşi adevăraţi şi capre închipuite. La masa lungă la care se bea, printre cuşmele streliţilor se iviseră şi altele, de catifea roşie, cu ciucuri, ale flăcăilor lui Razin. Pe masă se iviră nişte hîrtii gălbui ; nimeni nu le cetea însă, în afară de iscoadele voievodului, ascunse sub alte înfăţişări. Acestea adunau încetişor chemările, spunînd :

— E scrisul logofeţelului Mitka !

— Afurisitul !

— Ia ascultaţi ce îndrugă ăia cu căciulă de catifea !

Oamenii cu căciuli de catifea îl ocărau pe voievod, preamărind totodată bogăţia, dărnicia şi slăvitele fapte de arme ale temutului hatman : „Cum pluteşte el, tătucul, pe marea albastră, pe covorul fermecat, cu care zboară şi prin văzduh !".

— Aşteptaţi-l ! Chiar azi va veni în zbor la Astrahan, luminînd ca focul !...

20

Însoţit de călăreţi cu burci negre cneazul Mihail Semionovici cutreiera oraşul şi îndemna cetăţenii să iasă la lucru pe ziduri. Călărea cu făclia într-o mînă şi cu sabia scoasă din teacă într-alta ; cerkezii, cu felinarele legate de oblîncul şeii, ţineau caii la pas, ca să nu se stingă lumînările. Aerul întunecat era neclintit şi cald. Cneazul îşi avînta cînd şi cînd înainte calul negru, brăzdînd întunericul cu lucirile stinse, aruncate de făclie, de platoşă şi de coiful său argintat, cu ţugui. Orăşenii,

care nu se răzvrătiseră împotriva voievodului, cărau cu brațele ori cu căruțele apă, cazane și pietre spre meterezele de pe turnurile orașului. Acestea, ascuțite ca o pană, cu vîrful spre partea de sus, se vedeau în vale. cînd cenușii, cînd albe în lumina văpăilor mișcătoare. Pe zidurile din jurul lor se aprinseseră focuri, luminînd turnurile roșcate și meterezele înalte de un stînjen și jumătate. În afară de cneazul Mihail, prin oraș cutreierau streliți călări în frunte cu un deseatnic de călăreți, un bărbat mai vîrstnic, cu fața lătăreață, spînă și fără sprîncene, pre numele său Frol Dura. Dinspre crîșme și dinspre curtea băuturilor, streliții beți se îndreptau spre cetate. Voievodul nu încuiase încă porțile, așteptînd să sosească iscoadele cu vești și alți oameni de care avea nevoie. Adunați în curtea voievodului, streliții strigau :

— Nu mai întări orașul, voievodule !

— Plătește-ne simbria !

Prozorovski, cu platoșă, cu coiful misurian pus alături, pe masa acoperită de o față albastră cu izvoade se sfătuia cu mitropolitul, un bătrîn gîrbov care ședea în fața lui la masă. Odăjdiile și mitra acestuia, puse pe lavița din colțul odăii, răsfrîngeau în lumina lumînărilor curcubee de nestemate. Netezindu-și cu mîna stîngă anteriul negru și crucea de la piept, bătrînul își mișca încet mîna dreaptă, cu degetele strînse din obișnuință ca pentru a face semnul crucii, peste fața de masă. Zburlindu-și spre voievod sprîncenele cărunte și stufoase și scuturîndu-și capul pleșuv, spuse :

— Of, fiule ! De mult ar fi trebuit să întărești cetatea... Astăzi sîntem la strîmtoare, la strîmtoare mare ! Oamenii se frămîntă. Nu auzi oare cum îți fărîmă gospodăria ?

— Sfinte părinte, mă aștept la ce poate fi mai rău.

— Dar turma ce o păstorești, fiule, cu ea cum rămîne ? Tu ai în seamă turma ostășească, iar eu pe a tuturor credincioșilor... Le-am scăpat din mînă pe amîndouă, păstori netrebnici ce sîntem.

— N-am nici o vină, părinte ! Nu mi s-a dat împuternicire peste streliți. Boierii și măritul nostru țar mi-au poruncit nu numai mie, ci, tuturor voievozilor : „Nu vă amestecați în rînduielile streliților..."

— Tocmai asta-i rău ! Să vezi de treburile ostășești, fără să ai putere asupra ostașilor... Cum vine asta ?

— Aceasta a fost voia măritului nostru ţar ! Treburile acestea au fost încredinţate căpeteniilor, piatidesiatnicilor şi altora. Hei, aduceţi-ne ceva de mîncare ! porunci voievodul, ridicîndu-se şi îndreptîndu-se spre uşa ce ducea alături. Mai aduceţi şi nişte lumînări !

Răspunzînd chemării cneazului, în odaie intră încet, păşind aproape neauzit, voievodeasa, aducînd cu o plecăciune, pe un talger de argint, mied tare, turtă dulce, struguri şi pîine albă. În urma stăpînei, tot atît de neauzite, păşeau două fete cu părul negru, în sarafane de nanghin, părul lor fiindu-le legat cu şireturi colorate. Aşezară pe masă două sfeşnice cu cîte trei braţe şi aprinseră lumînările.

— Am aşteptat să mă chemi, Ivan Semionovici, domnul şi stăpînul meu !

Voievodeasa, îmbrăcată cu scurteică de atlaz verde, purtînd pe cap conci de catifea roşie cu zorzoane de fir, îşi lipi obrazul palid de mîna gălbuie a mitropolitului, ceva mai sus de încheietură, şi rosti abia auzit :

— Binecuvîntează-mă pe mine, păcătoasa, înaltpreasfinte...

Mitropolitul nici nu o privi măcar, căci socotea drept păcat să-ţi opreşti ochii asupra femeilor ; — doar făcu semnul crucii în dreptul pieptului ei şi înspre fetele care plecau din odaie. Înclinîndu-se către bărbatul său, voievodeasa spuse :

— Domnul şi stăpînul meu, cneazule Ivan Semionovici ! Nu auzi oare ? Streliţii s-au îmbătat peste măsură, umblă cu făclii aprinse, fac zarvă şi dau buzna peste oameni. Îţi hulesc numele, vor să spargă uşile, cer simbria în gura mare...

— Of, jupîniţa mea, Feodorovna, aud şi eu, dar n-am bani să le dau, deşi le-am făgăduit !

Mitropolitul ridică deasupra mesei mîna gălbuie :

— Fiule şi prietene, cneazule Ivan ! Ieşi în curte la răzvrătiţi şi porunceşte-le să vină în curtea mănăstirii, lîngă paraclisul Troiţkaia. Mă duc acolo şi le dau bani din visteria mea.

— Părinte duhovnicesc ! Şi aşa îţi datorez mult prea mult...

— Bunurile cele pămînteşti sînt supuse pieirii, fiule ! Dacă mai avem zile, ne socotim noi, iar de ne-om înfăţişa naintea Domnului, ţine el socoteala.

Ieşind, voievodeasa nu închisese uşile odăii, prin care intră acum aproape în fugă un tînăr ; făcu o plecăciune adîncă în faţa voievodului, apoi alta în faţa mitropolitului. Bătrînul îl

binecuvîntă cu semnul crucii. Tînărul îi spuse voievodului :

— Tată ! Îngăduie-mi să mă duc pe zid, cu armele în mînă. Vreau să lupt şi eu.

Voievodul se ridică de la locul său, îşi trecu mîna peste părul lung, castaniu, al băiatului, îndreptă cu grijă pe el straiele albastre boţite şi-i răspunse, privind cu asprime drept în ochii lui mari, verzui :

— Ai răbdare, Boris ! Acu nu-i chip să ieşi din casă ; oare nu auzi cum fărîmă totul beţivii aceia răzvrătiţi ?

După plecarea fiului său, voievodul ieşi în pridvor. În curte se vînzoleau capete şi făclii, duduia şi trosnea lemnăria uşilor, zăngăneau zăvoarele obloanelor.

— Hei, voievodule, păzeşte-te de foc !

— Dă-ne cu binele banii ce ni se cuvin !

Aplecîndu-se peste parmaclîc, Prozorovski strigă în întunericul multicolor al curţii :

— Duceţi-vă la biserica Troiţkaia, băieţi, vi se vor plăti banii din vistieria mănăstirii ; să nu-i tulburaţi însă pe cei ce se roagă !

— Aşa da !

— Care se roagă, n-are decît.

— I-om tămîia noi, să le sfîrîie bărbile preasfinţilor !

După ce gustă din bucate, mitropolitul se ridică în picioare, bătînd cu cîrja în podea şi chemîndu-şi slujitorul.

Întorcîndu-se din cerdac, voievodul spuse, dînd din cap şi ameninţînd cu pumnii :

— Altădată, pentru asemenea vorbe murdare şi hulă împotriva lui Dumnezeu mulţi ar fi fost trimeşi la cazne... Iar astăzi, poftim, trebuie să tăcem...

— Multe necazuri ne aşteaptă, fiule !

Intră slujitorul mitropolitului, făcu o plecăciune în faţa voievodului, adună lucrurile, odăjdiile şi mitra, se apropie de bătrîn şi, sprijinindu-l de braţ, porni împreună cu el spre ieşire. Petrecîndu-l pe vlădica cu un sfeşnic cu trei braţe în mînă, voievodul spuse :

— Gîndesc şi mă mîngîi cu o slabă nădejde că, dacă le-om plăti banii, cei mai mulţi se vor potoli... Nenorocirea cea mai mare este că au fost sloboziţi tîlharii din temniţe, — cu ăştia nu mai scapi de răzmeriţă... Unul din ei a fost spînzurat pe zid... Un trimes de-al lui Razin...

— Fiule, nu e vorba numai de streliţi... Roagă-te lui Dumnezeu să ne izbăvească de năpastă ! Adineaori, cînd veneau să sărute sfînta cruce, tîrgoveţii aveau răutatea scrisă pe faţă. Pieirea noastră va veni de la ei şi de la mulţi alţii...

— Aşa e, părinte ! Cneazul Semion este un adevărat vînzător : nu stă alături de noi şi nicăieri nu se dovedeşte a fi un apărător al treburilor ţarului... Şi apoi casa lui e aşezată lîngă o viroagă de unde nişte porţi tainice duc afară din oraş... mă cam tem de el, părinte !

— Degeaba crezi aşa ceva, Ivan ! Cneazul Semion nu se va încumeta să se înhăiteze cu tîlharii...

— Blagosloveşte-mă înainte de culcare, preasfinte !

— Nu sînt sfînt, ci păcătos... Binecuvîntez în numele Domnului pe Ivan robul lui. Nu te mai zbuciuma atît ! Nu te poţi depărta de căile Domnului, fără de voia Lui.

Prozorovski îl petrecu afară din casă, apoi se întoarse. Soţia lui, cneaghina, care pesemne că-l aşteptase, intră în odaie în urma lui.

— Feodorovna ! Ia spune-i tu vătafului Tişka să-mi pună pe cal şaua şi toate cele ca pentru luptă, iar grăjdarii să-mi aducă neîntîrziat armăsarul în curtea mănăstirii. Mă duc să le plătesc streliţilor simbria, după care trebuie să trec şi pe la zidurile oraşului...

Zbucnind în lacrimi, boiereasa îşi îmbrăţişă soţul :

— Mă tem pentru tine, stăpîne, Ivan Semionovici !

— Nu te lăsa doborîtă... ţine-te bine, Feodorovna ! Am săvîrşit şi noi păcate — se vede treaba că a venit vremea să ne primim răsplata pentru cele judecate de Dumnezeu. Rămîi cu bine !

Cneazul chemă la el doi dintre slujitorii casei şi pe logofeţelul Alexeev, apoi se îndreptă spre paraclisul din curtea mănăstirii. În piaţă streliţii jucau prinşi în horă. Unii scuturau ameninţător făcliile şi baltagele pe tăişurile cărora se răsfrîngeau luciri, strigînd :

— Ia nu vă mai rugaţi atîta, cuvioşilor !

— Prohodiţi-l pe voievod !

— Plătiţi-ne simbria, dacă voievodul v-a scuturat vistieria !

În curtea mănăstirii intrau pe poarta larg deschisă nişte oameni în straie negre, cu cufere şi saci.

— Haideţi fraţilor !

— Vine vistieria !

— Halal cîntăreţi cu căţuia !

— N-au nădragi pe sub rantii, dar banii se aud zornăind !

În mijlocul curţii mănăstireşti fură aşezate o masă şi nişte laviţe pentru voievod, în dreapta şi în stînga cărora monahii aprinseră felinarele în vîrful unor beţe. Voievodul se aşeză alături de Alexeev şi începu să scoată pumni de bani din cufere, pe care îi punea pe masă şi-i număra. Alexeev trecea pe o hîrtie lungă, alcătuită din mai multe foi lipite, numele cel mic, cel mare, după tată, porecla şi cinul primitorului. După ce-şi luau banii, streliţii ieşeau din curte şi se prindeau prin horele încinse în piaţă.

— Hei, fraţilor ! Care-aveţi bani să mergem la curtea băuturilor — acolo-s şi măscărici şi cîntăreţi !

Cei care-şi luaseră simbria, plecau cu toţii din cetate.

21

Făcînd de caraulă împreună cu cerkezii lui prin oraşul „alb", printre prăvăliile de piatră albă şi magaziile din tîrgul armenilor, persienilor şi buharienilor, cneazul Mihail se abătu şi pe la curtea băuturilor, înconjurată de văpăile făcliilor. Streliţi înarmaţi şi beţi treceau grămadă prin curtea mare spre crîşmă. În tinda crîşmei un glas puternic cînta, gros şi răguşit de băutură, iar alte glasuri, mai nalte, îi ţineau isonul, apăsînd pe anumite părţi ale cîntecului prin bătăi de tobă :

Lupii se ţin după cei îndrăzneţi,
Haide, ieşiţi, cu cuţitele, toţi.
Hai pe boieri şi pe dieci să-i tăieţi !
Ardeţi conace, judecătorii !
Fie de pomină printre boieri...

Lovind toba, urmară :

Lupilor mare ospăţ pregătim !
Lupii se ţin după cei îndrăzneţi.
Arde ! Omoară !

Şi iar bătură toba.

Mîniat de acel cîntec, cît şi de priveliştea streliţilor beţi, cneazul porunci :

— Hei, fără a intra în curtea băuturilor, înşiruiţi-vă... nu lăsaţi beţivii să iasă din curte ! Le arăt eu ce păţesc cei ce urlă cîntece tîlhăreşti... Am să aduc streliţi călări şi într-o clipă ne răfuim cu toţi răzvrătiţii !

Se depărtă, călare pe calul său, în scînteierile platoşei şi ale săbiei. Cerkezii înconjurară curtea înşiruindu-se la o depărtare de zece coţi unul de altul. Umblînd după streliţi, cneazul trecu pe lîngă dărîmăturile crîşmei ce mai fumega încă lîngă biserica Schimbării la Faţă. Acolo dădu peste un om cu jupan albastru şi cuşmă de zaporojan ce părea roşie ca focul în lumina văpăilor. După cum i se păru cneazului, omul arunca în jur priviri furişate şi umbla, sprijinindu-se într-o suliţă scurtă. Zărindu-l pe cneaz, cu făclia în mînă şi cu platoşă, o coti grabnic într-o parte ; cneazul porni după el în goana calului, cu barba-i stufoasă fîlfîind în vînt, cu coiful aruncînd luciri. Strigă :

— Stai, tîlharule !

I se păru că omul grăbea pasul.

— Stai, diavole !

Omul în strai de cazac se opri în loc şi-şi întoarse spre cneaz faţa palidă, cu pete roşii :

— Ce-ţi oboseşti gîtlejul de pomană, cneazule Mihailo ? Sînt de la Astrahan, şi-mi zice Fedka Şeludeak !

— Ba eşti tîlhar ! Porţi straie tîlhăreşti.

— Port şi eu ce am găsit.

— Minţi ! Straiele astea le-ai primit în dar de la tîlharul Stenka.

— Nu-s de dar ! Şi-apoi nu te priveşte !

— Dacă-i aşa — şi cneazul ridică deasupra capului paloşul său greu cu strajă de aur.

— Na ! Nu-i păcat.

Şeludeak ridică şi zvîrli spre cneaz suliţa care şuieră prin aer, aruncată de o mînă puternică. Paloşul şi făclia scăpară din mîna cneazului şi acesta se răsturnă pe spate. Aruncînd o privire în jur, omul se mistui în întuneric. Cneazul nu căzu de pe cal, picioarele fiindu-i prinse în scări. Buzele sale şoptiră :

— Ajuto-or...

Se lăsă tot mai mult pe spinarea calului. Acesta se opri.

...Frol Dura, strelițul cu fața lătăreață, împreună cu oamenii săi, dădură peste cneaz. Streliții luminară de jur împrejur cu felinarele și făcliile, dar nu mai zăriră pe nimeni. Mihail Semionovici zăcea pe spate, pe calul său. Prin întuneric, lucea, gălbuie, o suliță tătărască ce-i străpunsese gîtlejul sub bărbie, ieșind prin ceafă și oprindu-se cu vîrful în grumăzarul de oțel al coifului.

— Mare năpastă, fraților ! Curat năpastă ! Care l-o fi pălit ?

— O fi fost vreunul călare ? Vreun păgîn : uite, e o suliță tătărască !

— Ia vedeți, fraților, căutați, n-o fi vreun călăreț primprejur ?

Împrăștiind în jur lumini, streliții se răspîndiră în toate părțile. Fără a descăleca, Frol Dura ridică trupul cneazului și-l culcă curmeziș pe șa, agățînd cu cizma sa mare dîrlogul calului lui Prozorovski, apoi porni la pas spre cetate, cu mortul pe șa și calul său dus de dîrlogi.

— Ce năpastă, ce năpastă ! șoptea el într-una.

Streliții îl ajunseră din urmă.

— Nici o urmă !

— Nu se vede nici un călăreț, Frol. Nu-i nimeni...

— Se vede treaba că așa i-a fost scris. Of, cneazule !

Ajungînd în cetatea de piatră, streliții descălecară, duseră trupul mortului în paraclis și-l culcară jos, lîngă treptele din fața altarului. Mulțimea se adună, îngrozită, în jur. Monahii lipiră lumînări la căpătîiul cneazului, le aprinseră și începură să-l tămîieze. Cneazul Mihail zăcea, cu dinții mari descoperiți ca într-un rînjet, cu capul dat pe spate ; barba lui bogată acoperea rana, dar sîngele se scurgea pe grumăzarul platoșei. În piață, streliții jucau, băteau o tobă de primejdie, spartă, adusă din curtea voievodului. Nimeni nu arunca măcar o privire spre mortul, dus în paraclis, în afară de un streliț care-i spuse altuia de lîngă el :

— Or mai fi omorît încă un piatisotnik ? Îl duc să-l prohodească.

— Joacă înainte ! Or să mai fie destui dvoreni uciși.

În curtea mănăstirii, în jurul mesei la care stătea voievodul, era larmă, gîlcevi, se auzeau chiar amenințări. Voievodul tăcea. Nu vedea nimic în afară de mîinile ce se întindeau spre el și de Alexeev care ședea alături.

— Cît să dau ?

Auzind răspunsul logofețelului, dădea banii, spunînd mereu același lucru :

— Scrie tot, Piotr, scrie cît și cui plătești !

— Aud, cneazule, n-avea nici o grijă.

Un monah, care stătea în picioare în spatele lui Alexeev, se aplecă spre urechea logofețelului, și-i șopti :

— Cneazul Mihail a fost ucis de răzvrătiți ! L-au dus în paraclisul Troițki, lîngă mormîntul preacuviosului Kiril...

Alexeev tresări, iar cînd voievodul se aplecă peste cufăr, îi spuse :

— Împărțim noi banii, cneazule... Îmi dau călugării o mînă de ajutor, iar eu scriu... Intră în paraclis, mai răsuflă puțin în fața Domnului : curînd se deschide și biserica și te duci acolo...

— Mi-e cam teamă ! Fără mine, s-ar putea să te jefuiască.

— Nu se ating ei de mine ! Așa beți cum sînt, tot mai păstrează puțină rînduială... Își mai aduc aminte de socoteli...

— Foarte bine ! Vezi-ți de treabă, Piotr !

Voievodul își făcu loc prin mulțime pînă la intrarea în paraclis, își scoase coiful din cap și se aplecă pînă la pămînt, făcîndu-și larg semnul crucii. Ridicîndu-se, auzi orologiul bătînd ceasurile opt, — deci se apropiau zorile.

— Ei, o să se lumineze curînd.

Dar orologiul din turn nici nu-și isprăvi bine bătaia, cînd sub zidurile cetății, dinspre Volga, se auzi răpăit mărunt de tobe și îndată în cetate căzură trei șomoioage aprinse : unul se învîrti în nisip, altele două căzură pe acareturile mănăstirești și șoproanele luară foc. Se auzi tropot de cai și în cetate năvăliră în galop cîțiva streliți călări. Cel din fruntea lor strigă :

— La o parte ! Unde-i voievodul ?

— Întoarce-te la locul tău, oștene. Știu tot ! îi răspunse cu glas tare voievodul, pășind în grabă prin curtea mănăstirii spre calul său.

Înainte de a părăsi cetatea, strelițul mai strigă :

— Razin dă să spargă cu berbecele Poarta Voznesenskie! Căpitanul Wideros a fost ucis chiar de oamenii săi. Ascultă, voievodule!

În vreme ce streliţii părăseau cetatea, tîrgoveţii, femeile şi copii alergau spre ea. Începea să se lumineze de ziuă. Clopotele soborului băteau tărăgănat. Drept răspuns, de undeva de sus, de pe ziduri, se auzi glasul răsunător al lui Cikmaz:

— Hei, fraţilor! Să sune trîmbiţele în turnuri!

— Vine tătucul!

— Vi-i-ne-e!...

În partea cealaltă a cetăţii, într-unul din turnurile de la colţurile zidului trîmbiţele începură să sune a primejdie, apoi se auziră una după alta cinci bubuituri de tun: cazacii cereau să li se închine oraşul.

LAZUNKA LA MOSCOVA

1

Întuneric beznă. Scîrţîie în fel şi chip zăbrelele şi porţile oraşului care se închid. În turnul Frolova au sunat ceasurile serii, şi ca totdeauna, orologiului i-au răspuns cu bătăi în toaca de tuci paznicii de pe lîngă casele din Moscova. În sfîrşit s-a aşternut o linişte de mormînt, tulburată doar cînd şi cînd de trecerea vreunui boier călare, înconjurat de slugi cu lumini ce stîrnesc prin uliţele înecate în glod luciri gălbui. Uneori, suduind de mama focului şi tîrmocind mocirla, se iveşte vreun călău cu felinar şi zapiscă de trecere în mînă ori se strecoară ici, colo prin beznă umbre de răufăcători, pitindu-se şi pîndind lucirile stinse ale securilor din mîna străjilor de streliţi călări.

Numai pe celălalt mal al Iauzei în Aşezarea Nemţilor freamătă zvon de glasuri, cîntece şi lumini: oştenii nemţi petrec, nuntesc şi „horesc cîntări“, după vorba moscoviţilor.

Un slujitor bătrîn aduse în cămara de sus, unde luceau nedesluşit icoanele luminate de candele, un bărbat care păşea ţanţoş cu cizmele gălbui, cu obrajii năpădiţi de barba creaţă, cu pletele căzîndu-i pe umăr. Sabia îi era ascunsă sub jupanul lung căzăcesc, în brîu avea vîrîte două pistoale iar sub jupanul albastru, la fiece mişcare i se vedeau pulpanele roşii.

— Ia uită-te bine, măicuţă jupîneasă! Ori nu-l mai cunoşti!

— Vai, cum m-ai speriat! Cum de nu ţi-e ruşine, om bătrîn ce eşti, să vii în fapt de seară de-a dreptul aci, în

odăile noastre muiereşti, aducînd pe deasupra cu tine şi un bărbat străin ?

— Străin să fie ? Ai zice că-s chior, dar vorba e că eu unul am ochi buni.

— Ia să vedem, cine o fi ? Adu-l încoa, adu-l !

O bătrînică durdulie, cu vederea scurtă, într-un beniş de vară, din mătase, cu cununiţă fără pafta, se apropie de musafir. Acesta făcu un pas înainte. Slujitorul rămase în picioare lîngă uşă, cu capul descoperit.

— Doamne ! Sfinte Nicolae, făcătorule de minuni, Lazunka să fie ?

Şi bătrînica înlănţui cu braţele grumazul bărbosului.

— Să fii cu băgare de seamă, măicuţă boiereasă ! spuse credinciosul slujitor bătrîn.

— De ce, Mitrofanici ?

— Păi, lumea vorbeşte că oaspetele nostru ar fi de mult fugar din slujba ţarului... Auzit-ai şi matale vorba asta şi nu o dată...

— Auzit ! Lumea cleveteşte vrute şi nevrute.

Îmbrăţişînd-o pe bătrînică, Lazunka întrebă :

— Cum o mai duci, măicuţă, sănătoasă voinică ?

— Aşa şi aşa, fiule ! Du-te, Mitrofanîci, îţi mulţumesc !

— Mă duc, maică, şi o să-mi ţin gura, cu atît mai mult cu cît aici în casă nu sîntem ca slugi decît eu şi cu paznicul Kaşka.

Slujitorul plecă.

Din odaia de alături, prin uşa deschisă se auzea vorbă. În fund, la o fereastră pe privazul căreia luminau, oglindindu-se în izvoadele de mică din cercevele trei sfeşnice cu oloi, două fete, una cu păr bălai, iar cealaltă cu o coadă lungă neagră, scotoceau prin nişte sipete ferecate la colţuri cu tinichea colorată.

— Mai scoate din straie, fiule.

Lazunka aruncă jupanul şi cuşma pe laviţa de sub fereastră. Purta sub jupan haină de catifea roşie, cusută cu fir de aur înflorat, iar cuşma lui căzăcească din blană de samur avea fundul gălbui-roşcat. Straja sabiei sale scurte căzăceşti, fără cruce, scînteia de olmazuri. Bătrîna ţinu o clipă cuşma în mîini, şi-i cercetă înfăţişarea.

— Fiule ! Ai nişte straie bune să te duci şi la o serbare împărătească ! Haina e aurită, iar sabia nu are preţ.

Îl apucă de umeri şi uitîndu-se la el de jos în sus, îi şopti :

— Acu, drăguţule, măritul nostru ţar cheamă toţi bărbaţii la oaste : dvorenii, oamenii de seamă de prin toate aşezările se îndreaptă spre Moscova călări, cu arme, cu platoşe şi zale... Se spune că pe Volga s-a fost ivit un tîlhar, un ucigaş crunt care dă foc tîrgurilor, omoară voievozi, alungă lumea şi jefuieşte lăcaşurile Domnului. Şi acu pentru oricine e primejdios să umble prin Moscova din pricina iscoadelor care umblă ca lupii peste tot şi nu e zi de la Dumnezeu să nu ducă fel de fel de oameni la Pricazul Tîlhăriilor... Şi-apoi oamenii s-au ticăloşit de tot ! S-au săturat de clacă, se frămîntă, se adună prin mahalale şi pun la cale fel şi chip de blestemăţii : „A sosit vremea să ne scuturăm de biruri şi clăci". Atîta numai că nu-mi amintesc numele ucigaşului celui crunt de pe Volga...

— Măicuţă, să nu-mi zici „fiule" de faţă cu alţii. Zi-mi Maximka, ca unei rude de departe... Iar dacă te-o întreba careva să răspunzi aşa : „Mi-a venit un cumătru, fecior boieresc fără de pămînt, să slujească ţarului împotriva lui Stenka Razin".

— Stenka îi zice ! Stenka, mi-am adus aminte... Stai puţin să aprind o lumînare — e cam întuneric numai cu candela Domnului... Un lucru nu pot pricepe : de ce te ascunzi ?

— Mitrofanîci avea dreptate spunîndu-ţi zvonul cela...

— Vai de mine, mă sperii ! Oare, într-adevăr, să dau crezare veştilor rele ? Vecinii, haini cum îs, m-au mustrat, zicînd că-s muma unui vînzător, că ai fost pe Volga cu grînele din Saratov, că tîlharii au omorît oamenii voştri şi pe călugării patriarhului, iar tu ai trecut la tîlhari.

— Îţi povestesc totul mai tîrziu, măicuţă... Dă-mi deocamdată ceva de înfulecat. Odăiţa ceea ori, cum îi zici, cămăruţa de deasupra magazioarei mai e ?

— De ce să nu fie, Doamne fereşte ! Ce putea să se întîmple cu ea ?

— Atunci rînduieşte-mi acolo culcuşul... N-o să rămîn prea mult la Moscova,.. Stau puţin de vorbă cu tine, om mai vedea ce şi cum e cu logodnica mea Afimuşka, iar apoi plec curînd...

— Unde să pleci, feciorașule ? De logodnica ta n-avem ce vorbi : s-a dus ! Mult m-a mai necăjit, Afimuşka asta a ta :

a ascultat pîrile clevetitorilor, te ponegrea și ea — îți zicea tîlhar...

— Se vede că așa a fost să fie... O fi găsit altul mai arătos.

— Vai de mine, băiatul mamei, mai arătos ca tine ? ! Poate mai înstărit ca noi și mai de neam, asta da... Poate tu, pentru slujba ta la țar, să ai o simbrie frumoasă, dar noi sîntem cam scăpătați... Te pomenești că nici nu prea-ți mai aduci aminte de surioara ta, — cînd ai plecat era mititică de tot, iar acum au și venit pețitori... Stai, s-o chem.

— N-o chema deocamdată, să mai stăm de vorbă amîndoi.

— Fie și așa ! Caută ceva împreună cu fata din casă prin zestrea ei. Se pare că n-au găsit ce căutau. Cum or isprăvi vin încoace cu lumină.

— Spune-i și surioarei că sînt un străin.

— Mare minunăție, mare : tot e bine că oamenii mai cu dare de mînă nu fug de sărăcia noastră. Mi-o ia pe Dariușka de pe cap, fără să cate că sîntem mai săraci... Părintele mirelui e negustător, din tagma negustătorească, iar noi sîntem dvoreni de bogdaproste ! Vezi, în ziua de azi și la curtea patriarhului s-au schimbat lucrurile : boierii l-au scos pe patriarhul Nikon, ba chiar a plecat el însuși... l-au judecat, l-au răspopit și l-au trimis la Beloozero... Acu avem alt patriarh, pe preasfințitul Ioakim.... Ei, dar tu ăi fi flămînd ! Hei, Marișka !

— N-o mai chema ! Dă-mi, matale, măicuță...

— Fie și așa. De bine ce te-ai întors, te slujesc chiar eu, atîta numai că bucuria o să-mi fie scurtă...

Bătrîna începu să se foiască, dădu fuga undeva și se întoarse aducînd o bărdacă cositorită.

— Ai aici niște mied tare, dres cu ghimbir.

— Bine, scumpă măicuță !

— Mai am și niște colaci și berbec rece, șuncă și bragă.

Plecă și se întoarse din nou, cu bucatele :

— Nu-mi iese din minte... oare într-adevăr, feciorașule, să cred vorbele cele rele ? Am gîndit c-o să te însori și-o să-ți iei o slujbă, să-ți faci un rost, dar văd că nu ești bun de slujitor.

— N-am vreme ! După ce-o pleca fata, vreau s-o văd pe Dariușka... Chiar că era mititică pe atunci, și acum iacăt-o

mireasă ! Ptiu, cum trece vremea ! Ea m-a uitat — mai bine să nu mă cunoască. Iar eu, măicuţă, i-oi fi ca un frate.

— Nu-i a bine, feciorașule ! Pare-mi-se că într-adevăr ai ceva pe cuget.

— Ţi-oi spune eu mai tîrziu...

— Mănîncă, mănîncă pe săturate !

— Nu uita să-mi zici Maximka și de faţă cu fata din casă Să-i spui că-s chemat la oaste, că vin de la Iaroslavl.

— Așa să-i spun ! Așa...

Tînăra jupîniţă și fata din casă veniră din odaia de alături, aducînd cu ele și punînd pe masă sfeșnicele cu lumînările aprinse.

— Nu e bine ce faci, măicuţă — acu o să mă ponegrească lumea : o să spună că un boier tînăr ori fecior boieresc, un străin a rămas noaptea la noi în casă, zise tînara maică-si.

— Dînsul e neam cu noi, fetiţo, vine de la Iaroslavl, îl cheamă Maxim, e feciorul unchiului Ivan. Iar de primit, l-am primit aci căci în celelalte odăi nu-i foc și sînt neorînduite. Pleacă în curînd, n-are vreme să se laude... Tu, Marișka, du-te și să nu umbli cu vorbe : eu îmi păzesc fata cu toată strășnicia.

Fata din casă făcu o plecăciune și ieși, pășind pieziș și cercetîndu-l cu luare aminte pe Lazunka.

— Stai jos, Dariușka ! Flăcăul ni-i rudă și a venit cu folos : ne-a adus de la fratele tău Lazunka din așezări depărtate, urări de sănătate și închinăciune.

— Și niște daruri ! Lazunka se sculă, căută în buzunarele adînci ale jupanului său căzăcesc și scoase un lănţuc de aur și două inele tot de aur și cu olmazuri : Poftim, din partea frăţiorului !

Jupîniţa privi darurile și se îmbujoră :

— Of, cît sînt de frumoase ! Am să-l rog pe popa Ivan să le treacă în foaia mea de zestre.

— De bună seamă ! Doar n-o să le port eu.

— Aţi întocmit și foaia de zestre ?

— Cum nu, drăguţule ! Ne-a scris-o popa Ivan Pankratov de la biserica Nikolo-Peskovskaia din Arbat. Vrei s-o vezi ?

— Da, măicuţă boiereasă !

— Ţi-o aduc îndată, măicuţă : e tot în sipet.

Jupînița se repezi în odaia de alături, căută pe întuneric în sipet, îl deschise zăngănind lacătul și căută în el.

— Miedul e foarte tare, o să te-mbeți ! spuse încet bătrîna. Bea mai puțin. Și adăugă în șoaptă, aruncînd priviri în jur : feciorașule !

— Nu-i nimic. Nu mă îmbăt eu dintr-atîta.

— Pe Volga te-ai deprins cu băutura ? Mai nainte nu beai. Ei, să fii sănătos, ospătează-te cît poftești... Zăngănitul lacătului se auzi din nou ; jupînița închise sipetul și aduse la masă o hîrtie gălbuie :

— Poftim, oaspe drag, citește cu glas tare.

— „Fiica văduvei feciorului dvorenesc Baskov, ceti Lazunka, fata Daria Ivanovna Bașkova capătă următoarea zestre :

„Una scurteică de atlaz, blănită cu picioare de vulpe, cu horbotă și bumbi de argint.

„Una cațaveică de tafta cu două fețe de blană de veveriță și bumbi de argint.

„Una haină de postav verde cu blană din spinări de iepure, cu bumbi de argint.

„Un zăbunel de mătase galben-roșcată, necăptușit, cu bumbi de argint.

„Zăbunel de mătase azurie, necăptușit.

„Căciuliță cu fundul cusut cu găetane de argint aurit.

„Căciuliță leșească de catifea, cu horbotă de argint la cusături.

„Căciuliță căptușită cu samur.

„Lănțuc de argint aurit, cu cruciuliță.

„Zece inele.

„Așternut cu perine de căpătîi și macat.

„Macat din spinări de iepure, căptușit cu mătasă înflorată.

„Pe lîngă sipetul de zestre, capătă pe fata Marișka cu tot calabalîcul ei, iar de s-o mărita, atunci și copiii ei să rămînă de zestre miresei pe toată viața“.

— Asta nu-i tot ! Mai sînt icoanele.

Lazunka se cam cherchelise și, pe deasupra, de cînd trăia viață slobodă, începuse să aibă alte vederi și de aceea zise :

— Toate bune, măicuță boierească, dar de ce să se dea de zestre, pe toată viața și fata, un suflet de om viu, laolaltă cu niște straie, oricît ar fi ele de blănite și cu niște cușmulițe ?

Jupînița împinse mînioasă lavița. Ochii îi scăpărau, sprîncenele-i se încruntaseră.

— Nu-i dau drumul Marișkăi! Am nevoie de ea. Și apoi astăzi nici nu e îngăduit să se vorbească astfel.

— Vezi că dumnealui a umblat mult prin așezări străine, se vede treaba că așa se obișnuiește pe acolo... Dacă mai stă o vreme cu noi se învață, o domoli maică-sa.

— Ziceai că a venit din partea frățiorului la nuntă... Dar de Lazunka al nostru, de care nu prea mi-aduc aminte, nu-i voie nici să vorbești, darmite...

— De ce nu-i voie, fetița mamei ?

— Ei, uite... Nu ți-am povestit eu matale, măicuță. Ții minte, am stat în ospeție la surorile mirelui...

— Cum să nu țin minte una ca asta !

— Ei, venise acolo la ei, în odaia de alături, un diac care tot întreba de mine.

— Zău ?

— Zicea : „Umblă zvonul cum că Lazunka, poreclit „jidovul", feciorul boieresc care umblă pe Volga și pe încă o apă, nu mai știu care, s-ar fi dat cu tîlharii, iar astăzi se află pe lîngă Razin ca esaul de-al acestuia. N-o fi oare soră cu el fata ceea care vrea să se mărite cu feciorul vostru ?"

— Vai de mine, Dariușka !

— Ascultă mai departe, măicuță : „Nu", a răspuns mirele meu, apoi și tatăl lui. Pe urmă au schimbat vorba... Auzeam însă că diacul nu se lăsa : „Dacă e neam cu el, zicea, atunci trebuie să facem o cercetare. Sînt cu toții dușmanii măritului nostru țar !" Iar dînșii, rudele mele viitoare, îi răspund : „Nu, diacule, nu-s ei aceia !" Mai tîrziu am văzut pe fereastră cum l-au dus acasă beat mort... M-am temut să-ți povestesc asta, măicuță, ca nu cumva să te mîhnești și să nu mă mai lași acolo. Dar acum că oaspetele nostru a adus vorba despre asta, am povestit și eu... Nu te supăra, măicuță iubită ! La noi, la Moscova, se petrec lucruri urîte... Marișka se tot duce pe la tîrguieli și mi-a spus că oamenii de rînd șoptesc : „Îl așteptăm la Moscova pe hatmanul Stenka Razin să-i stîrpească pe boierii cei vrăjmași, pe dieci și logofeți, să scape lumea de corvezi și de iobăgie !" Dar pentru vorbe de astea oamenii-s bătuți și omorîți.

— Poruncește, maică boierească, spuse Lazunka, să-mi aștearnă culcușul că pic de somn.

— Văd şi eu... lasă că ţi-oi aşterne eu, doar nu ne eşti străin. Dariuşka, du-te la tine în iatac !

Jupîniţa o sărută pe maică-sa, făcu o plecăciune adîncă în faţa musafirului şi plecă. Lazunka o petrecu din ochi pînă la uşă, zicîndu-şi în gînd :

„Frumoasă soră am ! Nu degeaba îi ia apărarea logodnicul : n-o s-o lase să fie obijduită, nici ea, nici maică-sa. Taică-său, neguţătorul, e bogat, are cu ce să scape de clevetiri şi de diecii lacomi."

— Ce mai tura-vura ? Ia spune-mi, feciorașule, ce ai tu pe suflet ?

— Ţi-oi spune mîine, măicuţă, acu mă doboară somnul.

— Fie şi aşa... O să avem destul răgaz să stăm de vorbă, acum hodineşte-te, că eşti ostenit de pe drum. Îţi aştern îndată.

— Îţi spui una de pe-acum : nu-s tîlhari cei ce se răzvrătesc, ci mai dihai-s tîlhari cei ce i-au răpit norodului slobozenia !

— Unde ai învăţat tu, Lazunka, astfel de vorbe ? Ce slobozenie poate avea prostimea, fiule ? Să fie cu putinţă ca oamenii de rînd să nu cunoască povara clăcilor boiereşti şi să nu plătească biruri ţarului ?

— Boierii mînă norodul ca pe nişte vite, aşa nu mai merge !

— Poftim, ce vorbe ! Dar înaltpreasfinţitul patriarh ? El îi blagosloveşte ca să cîrmuiască. El se roagă pentru aceasta Domnului Dumnezeu... Iar ţarul şi stăpînul a toată Rusia le poartă de grijă celor de neam, ca să nu trăiască în sărăcie ! De aia e făcută şi prostimea ! Ce ştie prostimea ? Să se răzvrătească ! Atîta !

— Norodul nu se răzvrăteşte d-a surda, măicuţă : Caută să-şi dobîndească din nou slobozenia călcată în picioare ! Ei, dacă ajunge hatmanul la Moscova, s-a isprăvit cu orînduirea boierilor şi a ţarului...

— Uf, taci odată ! Pentru asemenea vorbe ticăloase ai să fii ridicat, iar eu, în loc de cinstitul ospăţ al cununiei fie-mi o să zac în temniţă sau, şi mai rău, am să atîrn în dîbă.

— Aşterne culcuşul, măicuţă ! Văd că nu fac decît să te supăr şi nu ne putem înţelege...

— Aşa mai vii de acasă ! Te-ai cherchelit, de aceea vorbeşti anapoda, împotriva stăpînirii.

În odăiță, unde maică-sa îi pusese așternutul, Lazunka privi îndelung și cu duioșie platoșa de fier ruginită a tatălui său și paloșul, tot de fier, în teaca ruptă, aninate de perete. În colțul de la capătul laviței găsi și o pereche de pistoale turcești cu cremene tocită.

„Le schimb cremenea... și le iau cu mine, își zise el culcîndu-se, și hotărî : cu mireasa mea s-a isprăvit... Maică-mea e bătrînă, nu te poți înțelege cu ea, iar soră-mea numai cînd îmi aude numele se teme pentru viitorul ei, așa că ce mai tura-vura : mîine de cum s-or ridica oprelιștile plec ca să nu aduc iscoade în casa lor..."

Dis-de-dimineață feciorul boieresc se îmbrăcă și curînd fu gata de plecare.

— Te-ai trezit ? întrebă maică-sa intrînd. Acum o să vorbești altfel, feciorașule ! Cumplit m-ai speriat aseară, tot lăudîndu-i pe răzvrătiți !

— Rămîi cu bine, măicuță ! Mă duc să mai văd o dată Moscova... De cînd n-am mai fost pe aici, totul s-a schimbat... S-au mai clădit case.

— De ce-ți iei rămas bun ? Te mai întorci, nu ? Bagă de seamă, fiule, dacă te-ai ținut de răutăți, să nu ne faci de ocară ! Să nu ne spăimînți, pe mine și pe fetiță : știi doar și tu că are toată viața și toată bucuria înainte !

— Rămîi cu bine, măicuță ! Și esaulul o îmbrățișă pe bătrînă. Mîngîie-te și te bucură de cele ce ai ! Iar după ce-ai pierdut să nu plîngi...

— Oare într-adevăr să te fi pierdut ? Vai, feciorașule ! Inima mea de mamă plînge de durere... Nici nu mi-ai îngăduit măcar să mă bucur de sosirea ta... Ei, umblă sănătos, du-te cu Dumnezeu !

La poartă, ieși în întîmpinarea lui Lazunka slujitorul cel bătrîn.

— Rămîi cu bine, Mitrofanîci ! rosti acesta, îmbrățișîndu-l pe bătrînul care mirosea a ceapă. Părul lui răspîndea un iz de oloi de candelă.

— Dumnezeu să te miluiască, boierule ! Iartă-mă dacă ți-am greșit cu ceva... Iar eu... și bătrînul zbucni în lacrimi.

Lazunka dădu să plece, dar bătrînul îl ajunse din urmă, îl opri și-i șopti repede :

— Să nu te mai arăţi bătrînei... Te-ai ridicat pentru noi, şerbii, care ducem o viaţă amară... Aşa că dacă s-o întîmpla ceva, boierule... eu nu mă tem de dîbă !... Să vii că te ascund, nu te dau pe mîna lor.

— Îţi mulţumesc, moşule !

2

Ajungînd în Mahalaua Streliţilor, Lazunka găsi maidanul unde arseseră casele, dar nu-l mai cunoscu, nevăzînd nici o asemănare cu ceea ce căuta.

— Au trecut atîţia ani. Ce-au mai clădit pe aici !

Se întoarse totuşi, încăpăţînat, privind la picioare : ici-colo abia dacă se mai vedeau capete de bîrne arse, înfundate în pămînt. Între timp crescuseră pomi printre magaziile mari de cărămidă, cu uşi, închise cu lacăte uriaşe, grele. Lazunka păşi mai departe. Dincolo de magazii zări tufiş şi urma unui zaplaz pierdut în buruieni.

— Aici o fi.

Trecu de zaplazul înfundat în pămînt pe jumătate, îşi făcu loc printre buruienile dese, căută din ochi şi văzu la vreo treizeci de paşi de el un acoperiş cu iarbă veştedă pe el. Pogora ceaţa şi coperişul abia se zărea. Apropiindu-se, îl văzu însă mai bine : era lung, sprijinit de stîlpi mucegăiţi cu căpriorii năpădiţi de bălării.

— Cum să găsesc intrarea în hruba asta ?...

Înconjură bordeiul dar nu găsi intrarea : totul era năpădit de buruieni. Spre hăţişul acestora duceau mai multe cărărui încîlcite. O bură măruntă abia simţită, şi o ceaţă deasă, din ce în ce mai deasă, învăluia ierburile şi coperişul bordeiului. Lazunka nu mai ştia dincotro venise, căci magaziile nu se mai zăreau. Se opri, gînditor, aprinzîndu-şi pentru întîia oară luleaua : acasă nu fumase ca să nu-şi supere mama. La vreo douăzeci de paşi în faţa lui se auzi un trosnet. Din ceaţă, înainta spre el un om. Strîngînd între dinţi ciubucul lulelei, Lazunka îşi pipăi pistolul.

„Dacă o fi vreo iscoadă, n-are cum să ştie că-s aci !"

În sfîrşit, văzu prin ceaţă un băieţandru care se apropia de el cu paşi siguri. Ajungînd la vreo şapte coţi de Lazunka, se opri : purta o pălărie de pîslă tivită cu blană, întoarsă în faţă, şi un caftan încheiat la un rînd, din postav vişiniu ; haina de sub caftan era încinsă cu un brîu trandafiriu, cu ciucuri.

— Hei, cazacule, ce cauţi aci ?

Lazunka tăcea, mirat. Băieţandrul care-şi dăduse pălăria pe ceafă, părea să fie însuşi Razin, doar că mai tînăr cu vreo douăzeci de ani : părul lui negru era cîrlionţat, sprîncenele îmbinate iar mîinile, depărtînd caftanul într-un fel anume al lui Razin, se sprijineau în şolduri.

— Doar nă-i fi o iscoadă ? Ce umbli pe aici ?

— Caut intrarea în bordei.

— Şi de ce o cauţi ?

— Mi s-a spus, flăcăule, că aici locuieşte o femeie cu numele de Iriniţa.

— Da pentru ce ai nevoie de ea ?

— Vezi că viu de departe, nu-s din Moscova : i-am adus o închinăciune şi un dar, iar din partea cui asta o spun mai tîrziu.

Flăcăiandrul se apropie de el : văzuse de mult pistoalele din brîul lui Lazunka şi sabia încovoiată, ascunsă sub jupan.

— Bine ! Vino cu mine ! Dar dac-ai venit cu gînd rău, fereşte-te !

— Tu cine eşti ?

— Feciorul ei.

— Bun ! Făcîndu-şi drum printre buruieni, în urma flăcăiandrului, Lazunka gîndea : „O fi feciorul lui Razin ? Dar n-a vorbit niciodată de el... Seamănă leit !“

În bordeiul în care coborîră, într-o tindă largă, pe un sipet ardea o lumînare de seu şi numai la lumina ei puteai băga de seamă o uşiţă scundă între nişte cufere nalte.

— Maică-mea e cam bolnavă... geme, uneori plînge, nu ştiu de ce. Apoi adăugă : apleacă-te mai jos, să nu te loveşti !

Feciorul boieresc simţi sub picioare nişte trepte acoperite cu ceva moale şi miros de sălaş omenesc. Dădu cu ochii de nişte luminiţe gălbui. Băieţandrul îl duse într-o odaie naltă cu cuptor în colţ şi un prici alături. În colţul din dreapta, lîngă icoane, ardeau mai multe candele iar pe o masă veche, negrită, de stejar, într-un sfeşnic de argint cu trei braţe,

erau aprinse două lumînări, de pe care se scursese ceara. Lîngă masă, între perinele nalte îmbrăcate cu fețe colorate se zărea un cap de femeie cu părul răvășit, bălai, pe alocuri înspicat de fire albe. Între pletele încîlcite zăcea o față suptă, galbenă, cu ochii închiși și un trup abia ghicit sub macatul subțire de mătase, părînd mai curînd un leș : arcuit la nălțimea gîtului, se întindea apoi drept și teșit.

— Ma-a-ma... auzi ? Te caută un cazac.

Băiețandrul vorbise încet, aplecîndu-se peste masă.

Fără să deschidă ochii sau să se miște, femeia întrebă, mai mult în șoaptă :

— Un cazac, feciorașule ?

— Trezește-te !

Femeia tăcea, stînd cu ochii închiși.

— Viu din partea lui Stepan Timofeevici, de la Astrahan ! rosti Lazunka cu glas tare din spatele băiețandrului și văzu, cum la auzul cuvintelor lui, un tremur mărunt văluri macatul subțire.

Femeia ridică încet mîna, își trecu palma peste obraz, apoi, întorcînd cu greu capul, deschise ochii.

„Ce ochi !“ își zise în sine Lazunka, uitîndu-se țintă la ea. Căută în buzunarul adînc al jupanului și scoase un lănțuc de argint cu o cruciuliță de aur la capetele căreia sclipeau, aruncînd scîntei, pietricele albastre.

— Iată, mi-a poruncit hatmanul să ți-o dau...

Femeia ascunse mîna, fără a lua crucea, apoi rosti, petrecîndu-și mai bine pe piept polcuța, cu mîna stîngă, goală :

— Dacă mai aveam sîni, nu mă feream ca tîlharii de caraulă... Hulubul meu drag mi-a trimis cruciulița... Of, of, șoimul neprețuit. Stepanușko, îmi trimite darul îndărăt, se vede treaba că s-a stins în inima lui amintirea mea ! Vii acum de pe drum, oaspe drag ? Ar trebui să-ți dau ceva de mîncare, dar vezi că nu mă prea țin picioarele... mai mult zac... ca un lemn... Parcă n-aș fi bolnavă, dar mă topesc ca o lumînare la foc, mi-am lăsat și gospodăria în paragină... Vasiliușko ! Ia du-te tu, băiete, în tindă, scoate din ladă și adu carafa ceea cu vultur și un pocal... Cînd îți vin oaspeți dragi, chiar de-ai fi pe moarte, se cade să-i cinstești ! Vorbea tărăgănat, cu glas cîntător, fermecîndu-l din ce în ce mai mult pe Lazunka cu ochii și cu glasul ei. Și cît îmi ești de drag, Doamne, Doamne !

Zîmbi trist şi se ridică în capul oaselor pe laviţă, lăsînd să-i atîrne picioarele în jos. Du-te, băiatule !

— Mă duc, mamă ! şi băiatul se repezi ager pe scăriţă în sus, prin uşiţa îngustă.

— Stai jos, oaspe drag, aci, pe laviţa mea... Nu te teme, nu se lipeşte boala mea de tine : mi-e bolnavă inima, nu trupul cel neputincios.

Lazunka îşi lepădă pe laviţă jupanul şi cuşma, desprinse în grabă sabia de la cingătoare, scoase din brîu pistoalele şi le vîrî repede sub laviţă : unul căzu zgomotos jos.

— Cît e de dulce zgomotul unui pistol ce cade. Parcă ieri a fost : şoimul Stepanuşko tot aşa le scăpa, împingîndu-le cu piciorul sub laviţă... şi-acum tot aşa sună, atîta doară că nu aud tîrşîit de picior... Parcă ieri a fost ! Şi cîţi ani au trecut !...

Lazunka se aşeză pe laviţă. Flăcăul se întoarse cu o carafă şi două pocale.

— Ia te uită, feciorașule ! De ce aduci două pocale ? Să închin oare şi eu cu oaspetele nostru ?... Bea, hulub drag, e bun miedul, l-am fiert de două ori cu vişine !

— Eu mă duc, mamă... Băieţii din mahala au pus la cale o încăierare, pe malul celălalt al Moscovei. M-au chemat şi pe mine.

— Of, să nu te omoare careva !

— Nu mă omoară ! Cînd s-o încinge bătaia mai tare, lepăd caftanul.

— Du-te, dar păzeşte-te, feciorașule !

— N-ai grijă !

Flăcăiandrul plecă.

— Uite aşa-i el : ba se ia în pumni cu băieţii, ba învîrteşte sabia, ba suceşte pistoalele şi pe faţă şi pe dos, ba înşurubează în ele cremene, dar nu ştie să tragă ca lumea...

— Eu sînt meşter mare la tras cu pistolul fiindcă am fost fecior boieresc şi trebuia să mă deprind să trag. Îl învăţ eu.

— E leit taică-său, Stepan. Învaţă-l, că prinde repede, hulubule...

— Nu e nici o greutate, îl învăţ eu !

— Bea ! Îţi prinde bine, iar mie mi-ai mai sporit şi durerea şi bucuria.

— Tătucul nostru, Stepan Timofeevici mi-a poruncit să te găsesc şi mi-a spus : „O să te primească, Lazunka, ca pe un frate".

— D-apoi cum, fireşte.

— Mi-a vorbit mult de dumneata, zicea că eşti singura lui dragoste, cea mai iubită dintre toate femeile !

Minţea, dar se simţea îndemnat să vorbească astfel, dîndu-şi seama că orice vorbă despre hatman o înviora pe gazda lui.

— Ţi-a vorbit de mine ? Ce ţi-a mai spus ? Îşi mai aduce aminte de mine, da ? Zice că-i sînt dragă ?

— Da, dragă, foarte dragă.

— Of, hulubule. Nu ştiu cum să-ţi mulţumesc ! Of, de bucurie am să beau şi eu... Aş fi în stare să joc şi să cînt ! Hai să bem mîndoi ! Nu degeaba a adus Vasinka două pocale, parcă a presimţit el...

Mîinile Iriniţei tremurau, nu puteau să ridice carafa grea de argint. Lazunka se ridică, dădu lumînările la o parte şi umplu cele două pocale.

— Să închinăm şi să ciocnim în sănătatea şoimului meu mîndru, Stepanuşko ! Ca să vezi... păcătoasa de mine trăgeam să mor, iar acum am înviat. La vreme ai venit, hulubule !...

Băură. Iriniţa trase spre ea perinile, se rezemă de ele cu spatele şi întrebă :

— Ţi-a vorbit de băiat ?

— N-a prea avut vreme ! Se grăbea, trebuia să vorbească cu esaulii, să le împartă porunci... Nu mi-a vorbit prea mult de băiat.

— Nici nu putea să-ţi spună cine ştie ce. Pe atunci Vasinka era încă în leagăn...

— Îmi amintesc că mi-a vorbit de un bătrîn. Unde e ? „Era un moşneag înţelept, dar cred că a murit", zicea tătucul.

— Ehei, hulubule ! De murit, a murit el, dar cum a murit, asta întreabă ! Mi-era drag moş Grigorei... În vremea ceea, cînd patriarhul Nikon a schimbat cărţile bisericeşti, poruncind să fie arse cele vechi, moş Grigorei, să-i fie ţărîna uşoară, parcă şi-a ieşit din minţi. Striga, îşi zăngănea lanţurile, căci umbla mereu cu ele : „Mare urgie, mult sînge or aduce după ele faptele lui Nikon ! Parcă nu-i totuna cum te închini : la dreapta, la stînga, cu toată mîna ori cu degetele împreunate. Dacă este

un Dumnezeu, atunci primeşte El orice fel de rugăciune ; iar dacă nu este, poţi să te dai şi cu capul de pietre, tot degeaba !“ Eu căutam să-l abat de la aceste vorbe cu binişorul, uneori cu dojeni şi ameninţări. Vedeam însă că nu se învăţa minte, striga aceste vorbe de multe ori cu glas tare mulţimii de prin tîrguri. Era bătrîn, gîrbov şi lumea se apropia de el... Într-o zi a strigat aceleaşi vorbe într-o crîşmă, mi-au spus oamenii, că eu n-am văzut. Pretutindeni erau iscoade trimise de Nikon. L-au prins pe furiş, căci altfel nu i-ar fi lăsat lumea şi l-au dus din crîşmă drept la cazne... Nu s-a lăsat de-ale lui nici la cazne — şi acolo striga la fel... Au aflat unde locuieşte şi-au venit să-i ridice boarfele, iar printre ele au găsit nişte cărţi despre ierburi cu vorbe de farmece şi atunci l-au ars de viu, împreună cu acele cărţi, în curtea patriarhiei, ca pe un vrăjitor... Da, hulubule, iar după ce l-au ars, un diac de la Pricazul Judecătoriilor s-a dus să cheme iscoadele ca să ne ridice şi pe noi de aici, pe mine şi pe Vaseatka... Nu ştiu nici eu ce s-ar fi ales de noi, am trecut prin mare spaimă şi poate tocmai din pricina acelei spaime şi a dorului după şoimul meu iubit am căzut bolnavă... Dar vezi, în lumea noastră atît de rea se mai găsesc şi oameni buni. Am aflat un sprijin, unde nici n-aş fi crezut... Pe vremea ceea, cînd Stepanuşko al meu fusese închis în turnul de cazne de către boierul Kivrin şi cînd fratele lui a fost omorît de acelaşi ucigaş Kivrin, în cîrdăşie cu cneazul Dolgoruki, m-am dus şi eu la boier, împinsă de dorul meu şi de grija pentru Stepan. Ticălosul bătrîn mi l-a arătat pe Stepanuşko, ferecat în lanţuri la zidul turnului de cazne şi atunci şi-a dat seama, bătrînul afurisit, că n-am pe lume om mai drag decît pe şoimul meu. M-a întrebat şi de Vasinka, vrînd să stîrpească dintr-o dată toată sămînţa lui Stepanuşko... Din turnul acela, m-a dus la chinuri, ucigaşul... I-a poruncit diacului să mă ţină bine de mîini şi — priveşte, şi Irinița îşi deschieie polcuţa la piept — parcă mi-ar fi muşcat lupii sînii, şoimule ! Mi i-a smuls el însuşi, nu călăul, cu cleştele înroşit, iar apoi i-a poruncit călăului : „Ia-o şi pune-o la cazne !“ Diacul cela cu care mă văzusem nainte de întîlnirea cu Stepan îmi spusese să nu ies în calea boierului, nici să mă rog să-mi dea drumul în turn, poruncindu-mi să mă întorc la mine acasă. Eu una o ţineam morţiş : „Vreau să-l văd pe şoimul meu !“ Diacul cela era cel mai iubit dintre diecii boierului Ki-

vrin, şi locuia chiar în casa lui, în chip de fecior... M-o fi îndrăgit ori numai aşa i-a fost milă de mine, atunci, cînd mi-au sfîrtecat sînii, nu ştiu ; atîta numai că atunci, în turn, s-a certat tare cu boierul din pricina mea şi i-a smuls iertarea... Pe diacul cela îl cheamă Efim şi Kivrin mi-a dat drumul la rugămintea lui. Doar sînii mi i-a sfîrtecat, dar nu m-a dat pe mîna călăului. Streliţii mi-au dat boarfele şi m-au dus pe malul celălalt al Moscovei... Mai tîrziu, cînd a fost ars pe rug moş Grigorei, acelaşi diac Efim s-a ridicat în apărarea mea şi a lui Vaseatka, împotriva diacului cel cu iscoadele... Acum diacul acela Efim slujeşte pe lîngă ţar şi l-a înduplecat pe acesta, ca odinioară pe Kivrin, să nu se atingă de noi, aşa că pînă în ziua de azi ne-a lăsat în pace... Vai, cît am suferit, nu pentru mine, că de mine nu-mi pasă, hulubule ! Sînt bolnavă... atît aş vrea, să-l mai zăresc măcar o dată pe Stepanuşka, pe urmă pot să şi mor... Pentru Vaseatka mă tem, că prea e cutezător, prea neastîmpărat, se bagă în toate, nu se păzeşte cîtuşi de puţin... Aci, la Moscova, cred că ştii şi dumneata, trebuie să fii cu două feţe... Aici, cutezătorul o păţeşte !

— Voiam să umblu prin oraş azi, să văd lumea, să ascult ce se vorbeşte. Nu strică să cunosc Moscova, ne prinde bine şi mie şi hatmanului.

— Feciorul meu Vasinka zicea că azi e ploaie şi vreme întunecată. Din pricina asta au să se închidă mai devreme şi opreliştile. Aşa că mai bine să nu te duci, hulubule. Eu mai stau puţin să-mi adun puterile, apoi îţi aduc să îmbuci ceva. Ieşi mîine în oraş şi mai bine să-ţi schimbi straiele : astea-s prea arătoase — au să se agaţe de tine ori iscoadele, ori niscai răufăcători... Pune-ţi nişte straie de tîrgoveţ ca să poţi umbla fără primejdie.

— Bine ! M-am gîndit şi eu la asta, dar nu ştiam de unde să găsesc nişte straie mai proaste.

Iriniţa se ridică anevoie. Lazunka o ajută să iasă de după masă. Femeia îşi puse un halat verde de vară, descheiat, trecu în tindă şi aduse de acolo mîncare.

— Nu strică să înfuleci ceva — ăi fi flămînd de pe drum.

— Nu viu chiar acu de la drum.

— Dar unde ai fost, hulubule ? Va să zică n-ai venit de-a dreptul.

— Am fost la nişte neamuri... răspunse în doi peri Lazunka, cu ochii în jos.

— Neamuri boiereşti ?

— Da, am fost la maică-mea şi la sora...

— Te pomeneşti că se tem de tine ? !

— Se tem... Nici nu mai dau pe la ele... poate mai tîrziu... cînd...

— Înţeleg totul... Trebuie să ţii ori cu Stepan Timofeevici, ori cu boierimea, nu ?

— Aşa-i...

— Mănîncă, şoimule ! Nimic de zis, nu-i uşor să-ţi pierzi mama... Mai bea, dacă vrei ceva mai tare am şi bragă şi vodcă. După ce te saturi, îţi arăt eu un ascunziş unde poţi să stai cît pofteşti...

După ce Lazunka mîncă, Iriniţa îl duse spre un cufăr mare aşezat în colţul de după sobă. El îi săltă capacul :

— Hulubule, dă la o parte boarfele de lîngă perete ! spuse femeia.

Lazunka dădu straiele la o parte.

— Pipăie aci : o să dai de o închizătoare, — apas-o cu degetul.

Lazunka făcu precum îi spusese şi peretele din spatele cufărului se lăsă în jos.

— Vîră-te înăuntru !... Dedesubt este o hrubă. Dacă ţi-e prea cald, dă la o parte ferestruica ş-o să vină aer curat... La icoană arde candela tot timpul. Dacă nu vezi bine, aprinde lumînări... Ai acolo laviţă, aşternut şi tot ce trebuie... Acolo îmi ţin podoabele şi nişte blănuri de samur. Dacă ridici chepengul, se zăvorăşte singur. Cînd vrei să ieşi, uite zăvorul : laşi chepengul în jos. Aici, în cămăruţa din faţă, s-ar putea să intre fel de fel de oameni, chiar şi din cei care umblă după cîştig. Cît despre hruba asta, nu ştie nimeni de ea. Ai acolo şi o fîntîniţă pentru apă de băut. A fost săpată cîndva, ca adăpost împotriva focului şi răufăcătorilor.

Lazunka îşi adună lucrurile, intră în cufăr, pipăi cu picioarele treptele şi coborî, ridicînd apoi chepengul la loc. Hruba în care coborîse era micuţă. Avea vîrîtă în perete o sobă de zid. În jur sclipea stins un brocart din fir de aur, ponosit, laviţele şi jeţurile erau îmbrăcate în catifea fumurie. Pe un perete atîrna o oglindă vechea de alamă cu cadra de argint. În

colţ o candelă ardea în faţa unei icoane întunecate, în felul celor greceşti, încadrată într-o ramă din brocart împodobit cu mărgăritare şi olmazuri prinse în ghiare de argint. Oglinda era atîrnată deasupra unui sipet ca de zestre, din lemn închis, pe care se afla un sfeşnic cu patru lumînări. Lazunka aprinse două din ele, luă în mînă sfeşnicul greu şi se apropie de oglindă. Din apa ei gălbuie îl privi un bărbat pletos cu barbă şi priviri agere, cu cuşmă pe cap. Lazunka zîmbi şi chipul din luciul galben îi răspunse printr-un zîmbet. Ştiind bine că el e acela, spuse totuşi :

— Eu sînt, nu-i aşa ? Uf, grozav mi-a mai crescut barba ! E chiar de mirare că maică-mea şi Mitrofanîci m-au mai cunoscut !

Cercetă îndelung din ochi hruba atît de frumos împodobită, apoi deschise ferestruica de mîncă înflorată şi simţi o adiere de aer rece.

— Iată tainiţa unde mă pot ascunde de toţi duşmanii.

Cu lumînarea în mînă se apropie de masa scundă, cu picioarele ferecate în argint şi deschise besacteaua cu capac greu din mijlocul mesei : în ea erau podoabe de aur, şiraguri, brăţări, inele. Toate giuvaerurile acelea de aur erau pline de nestemate.

— Oho ! Precum se vede gazda mea e doar ceva mai puţin bogată decît însuşi tătucul !

Închise besacteaua şi începu să se plimbe prin odăiţă cercetîndu-i pereţii. Pe unul din ei, aproape de sobă, erau atîrnate şube din blană de samur, scurteici de jder îmbrăcate cu sevai, cu ţesături de Damasc, cununi cu paftale cusute cu mărgăritare, şi bătute cu olmaze.

— Mare noroc că n-au aflat diecii de cămăruţa aceasta ! Gazda nimerea la temniţă şi podoabele ar fi fost jefuite.

Într-un alt colţ, era atîrnat un portret mare, înfăţişînd în acelaşi chip întunecat ca şi icoana, un bătrîn zugrăvit pînă la brîu. Lazunka se apropie de el cu lumînarea în mînă. Bătrînul cărunt avea căciulă din grumaze de jder şi caftan albastru încins cu un brîu roşu cusut cu izvoade de fir şi cu mărgăritare la capete, din brîu ieşind prăselele unui jungher. Stîrnit, Lazunka trecea de la un perete la altul şi, pe nesimţite, fu cuprins, în liniştea aceea adîncă, de oboseală.

— Am dormit cam prost! Ia să mă culc olecuţă! Stinse lumînarea, o puse pe lacră, apoi, dînd la o parte macatul de mătase, se rezemă de perine, fără a-şi mai scoate căciula pe care şi-o pusese în cap, cînd coborîse în hrubă, ca să n-o mai ducă în mînă, şi adormi adînc...

Cînd se trezi, nu-şi putu da seama cît dormise, dacă afară era încă noapte sau dimineaţă. Se sculă, ridică de jos căciula care-i căzuse din cap în timp ce dormise şi sui treptele, spunîndu-şi :

„N-am întrebat cum se închide chepengul şi cum să-l ridic pe partea asta !"

La lumina firavă a candelei, văzu sus un ivăr de fier, îl întoarse spre dreapta şi chepengul se lăsă în jos. Ghemuindu-se, Lazunka ieşi pe gîrlici şi scoase capul din cufăr : Irimiţa umbla prin odaie, dereticînd încet, dar destul de vioaie. Flăcăiandrul şedea pe laviţă, cu acelaşi caftan pe el ca şi în ajun, cu căciula pe genunchi.

— Cred că e ziuă acum, nu ? Lazunka ieşi din cufăr, ridicînd în urma lui chepengul tainiţei. Aş putea să mă spăl ?

— Spală-te, oaspete drag! Îţi aduc apă într-o clipă, hulubule. Trecu în tindă şi se întoarse cu o bardacă cu apă şi un ştergar. Spală-te bine că prea eşti negru : îţi zic eu, hulub, dar mai curînd semeni a cioară.

— Oi fi eu cioară, dar duşman nu-s ! răspunse în şagă Lazunka. S-a făcut ziuă afară ?

Turnîndu-i apă în căuşul palmelor, deasupra ligheanului, Irimiţa zîmbi cu amărăciune :

— Ne-a trimis Dumnezeu lumina zilei, dar oamenii, diavolii ţarului-s ca fiarele...

— Ia, Vasili Stepanîci! Arată-mi unde se poate trage cu pistolul. Hai să te învăţ !

Flăcăul sări în sus de pe laviţă :

— Aşa cazac zic şi eu! Pe maică-mea aproape că a pus-o pe picioare iar pe mine vrea să mă înveţe să trag.

— Unde plecaţi, pui de şoimi ? Întîi mîncaţi şi apoi o să vă duceţi. Adu-i musafirului nostru, Vasiliuşko, nişte cizme. Găseşti în cufărul din colţ. Mai scoate o dulamă de tîrgoveţ şi o căciulă.

— Ne întoarcem noi repede : pînă pui masa, am şi venit !

Ieşiră amîndoi. Tot aşezînd masa şi ulcioarele cu cvas, cu bragă şi mied, Iriniţa auzea sus, dincolo de uşă, bubuitul împuşcăturilor.

— O să ne aducă beleaua pe cap detunăturile astea, o să audă iscoadele care forfotesc peste tot !

Cei doi se întoarseră curînd.

— Măicuţă, musafirul nostru e o comoară ! Trage grozav cu pistolul. N-am mai văzut ţintaşi ca el... Uită-te la căciulă, a zvîrlit-o în sus şi-a găurit-o. Nimereşte şi un nasture ! E o minunăţie !

Bînd şi mîncînd, Lazunka rîse :

— Sînt un luptător de-al lui tătîne-tu, Vasili !

Ameninţîndu-l din ochi pe Lazunka, Iriniţa spuse :

— Dacă te-ai săturat, feciorașule, du-te de-i adu nişte straie să le schimbe pe astea... Vrea să vadă Moscova.

Flăcăul ieşi.

— Pînă una alta i-am spus băiatului, îi şopti Iriniţa lui Lazunka, că taică-su a murit. Altminteri... putea să creadă că l-am făcut cu cine ştie cine şi n-o să mă mai iubească. De asta mi-e teamă !

Lazunka se schimbă, îmbrăcînd hainele aduse. Iriniţa îi adună straiele căzăceşti făcîndu-le boccea, pe care o legă cruciş cu nişte ştergare.

— Unde vrei să-ţi pun sabia, oaspete drag ? Să le duc toate în cămăruţa în care-ai dormit ?

— Ascunde totul, gazdă, împreună cu pistoalele, în afară de unul, cel mai mic, pe care îl iau cu mine. Iar acum, Vasinka, ţintaşule, hai să-mi arăţi Moscova !

— Nu lipsi toată ziua, băiatul mamei, am nevoie de tine.

— Mă-ntorc curînd, mamă !

Şi cei doi plecară.

3

În sala palatului, lîngă fereastra din colţ e o sobă rotundă cu izvoade ; mai încolo, sub ferestre-s laviţe netede, fără salteluţe de bumbac pe ele, cu picioarele strunjite ; pe partea din

față lemnul lor e dăltuit tot, ca o horbotă. Tavanul e aurit, bolțile zugrăvite. Pe tavan, zugravul a închipuit icoanele Sfinților Părinți, unii din ei cu cărți deschise în mînă. Pe pereți, pe cîmpul de aur, ce pare stins în adumbrire, se văd capete întunecate de lei și vulturi înaripați. Deasupra locului în care țarul stă la masa acoperită cu postav roșu cu ciucuri de fir sînt aninate pe perete icoane mari, cu alte iconițe mărunte în jurul cununilor bătute în mărgăritare și olmaze. Candelele aprinse răspîndesc un iz de oloi și de feștilă arsă. Din paraclis adie o mireasmă de tămîie : țarul se roagă. Pe masa țarului se află un ornic de lucrătură franțuzească închipuind un cavaler cu coif de argint și armură. Ornicul e prins în mijlocul scutului rotund ce-l ține în mîna stîngă ; în dreapta are o suliță. Tot acolo se află și o călimară de argint, o nisiparniță tot de argint, cîteva pene de lebădă ascuțite, precum și un fluier de aur, în locul clopoțelului, pentru chemare. În stînga e masa diecilor acoperită cu postav negru. Deasupra ei stau aplecați peste hîrtii diacul Efim, cel crescut de boierul Kivrin, cu barba bălaie lungă și părul, tot bălai, pieptănat cu cărare la mijloc, și în afară de el încă trei dieci. Diacul de sfat poartă o căciulă semănînd cu o cușmă de streliț, cu fundul roșu împodobit cu mărgăritare, și tivită cu blăniță de jder. La gît are un șiret cusut cu mărgăritare de care atîrnă o pecete de aur. Ceilalți dieci sînt fără căciuli ; numai Efim are la gît un șiret asemănător cu cel al diacului de sfat, atîta numai că de el e aninată o pecete cu un vultur.

Pe lavițele mai apropiate de jilțul țarului, stau doi boieri cu benișuri de atlaz, cu bentițe de brocart pe mînecile brodate, înflorate cu cusături. Benișul unuia e albastru, al celuilalt galben roșcat și amîndoi poartă în cap ișlice din gîturi de jderi, nalte ca de un cot, cu fundul teșit și mai lat ; cel cu barba lungă și cu un toiag în mînă e boierul Pușkin, celălalt, noul boier de încredere al țarului, un „iubitor de înnoiri !“, a toate cele aduse de prin străinătăți, are barba tăiată scurt și părul tuns.

Boierul stolnic, îmbrăcat cu un caftan de catifea, intră în sală cu o lumînare în mînă, risipind adumbrirea. El aprinde cu mișcări cumpănite, domoale, grave lumînările de pe masa țarului : trei groase, de ceară și una scundă, de seu. În sfîrșit iese, tot atît de mîndru cum a intrat, fără să arunce nici o privire nimănui. În sală se aude glasul înăbușit al dascălului

şi, din cînd în cînd, cîntările cuvioase, dulcegi, ale duhovnicului ţarului, care în ziua aceea a luat asupra-şi slujba peste rînd : de obicei o făceau popii cărora le venea rîndul.

Boierul cu beniş albastru întoarse capul spre celălalt, care şedea aplecat peste toiagul lui :

— Rămîi mai departe, nu-ţi părăsi slujba, boier Ivan Petrovici ! Ţarul este prea mulţumit de slujba domniei-tale.

Boierul îmbrăcat cu caftan gălbui-roşcat tăcea.

— Oare domnia-ta te-ai săturat să vezi zi de zi ochii luminoşi ai stăpînului ?

Cel cu toiag îşi clătină işlicul nalt, dregîndu-şi glasul, dar celălalt nu se lăsă :

— De nu s-ar mai grozăvi cneazul Odoievski cu neamul lui ! În ziua de azi cei de neam nu se mai bucură de tot atîta cinste ca mai înainte... Cred că mai departe ajungi prin vrednicia pusă în slujba ţarului şi prin înţelepciune.

Boierul îşi clătină işlicul, ridicîndu-şi barba de pe mîinile încrucişate pe toiag :

— Am fost şi eu, Artamon Sergheevici, de mult folos, dar vezi că acum s-au găsit unii care să-mi nesocotească slujba în faţa măritului nostru stăpîn !

— Eşti tare înţelept, boier Ivan Petrovici ! Dar ştii că şi mintea cea mai luminată dă uneori greş ?

— Ce spui, Artamon Sergheevici ? Pentru mine-s oare vorbele astea ale domniei tale ?

Boierul cu caftan albastru se făcu că nu-l aude pe Puşkin, urmîndu-şi firul gîndurilor :

— Cearta asta veşnică pentru „cine şi unde să se aşeze" e neroadă şi fără rost. Mie îmi e totuna unde stau — fie şi în prag.

— Pentru cel de neam prost sigur că e totuna ! Şi din troacă să mănînci, dar pe săturate ! Dar de-alde noi, boierule, nu se cuvine să stăm mai jos de un Odoievski, nu ne îngăduie cinstea strămoşească.

— Eu chiar că-s de neam prost ! Moşii mei, boierule, au fost bieţi dieci, totuşi mi se dă cuvenita cinstire pe lîngă ţar.

— Ei vezi ! Eu am tăcut, boier Artamon, dar domnia-ta m-ai întărîtat ca pe un urs cu furca, aşa că mi-am scos şi eu ghearele — să nu fie cu supărare...

— Nu mă supără vorba c-aş fi de neam prost, Ivan Petrovici. Ceea ce mă supără este că un om deştept ca domnia-ta, bun pentru slujba ţarului, o părăseşte din încăpăţînare.

— Încă puţin şi am spus tot. Cneazului Odoievski îi las, Artamon Sergheevici, nu numai locul meu la masă, îi deschid şi calea slobodă : „Poftim, cneazule, ia în primire treburile Prikazului Tîlhăriilor şi îndeletniceşte-te cu ele !“ Ce-mi pasă ? ! Mi-a venit vremea... să mă hodinesc...

— Să vedem ce o să spună despre asta măritul...

Din paraclis intră grăbit în sală dascălul, păşind larg sub anteriul său negru, cu ciubotele grele de un pud, căznindu-se să nu tropăiască, să calce pe vîrfuri, dar neizbutind de loc. Dascălul duhnea a dohot, a abur de vin şi de ridiche. Vînăt la faţă, îşi vîra în sîn o carte de rugăciuni. Trecu repede. Boierii se ridicară în picioare. Ţarul ieşi din paraclis împreună cu duhovnicul său :

— Nu cumva, şuguia el, părinţele Andrei, ţi-o fi sporit odraslele ? Mi-ar face plăcere să-ţi botez un prunc. O să vin în ospeţie ! Da, o să vin la cumătra preoteasă : face o bragă grozavă cu stafide.

— Vino, rogu-te, măria ta ! Ne-am bucura mult de tot, eu şi preoteasa mea, nespus de mult, ca pentru sfîntu-soare... Ce-i drept, n-am pe cine boteza acum, în schimb, finii măriei tale cresc. Fă-ne bucuria asta mare, vină să-i vezi.

— Dascălul sfinţiei tale, părinte, grozav duhneşte a ridiche — nu-i vorbă, aşa se potriveşte cu o faţă bisericească, dar de ce să mai miroasă şi a dohot ? Va trebui să iau asupra mea şi cheltuiala asta, să-i dăruiesc nişte ciubote noi din piele de capră...

— E un beţivan, măria ta, orice-i dai duce la crîşmă — totuşi îl ţin pentru glasul lui : are un glas cum arar se mai aude.

— Ar trebui să-l curariseşti cu mere murate, Savinovici — se zice că unora le ajută.

— O să fac cum zice măria ta, o să încerc şi eu !

— Acu du-te, părinte ! încheie ţarul. Mă aşteaptă treburile.

Protopopul făcu o plecăciune adîncă şi se depărtă. Ţarul se aşeză în jilţ.

— Staţi jos, boieri ! zise el. Am nevoie de amîndoi. Mai întîi de toate, Artamon Sergheevici, să-mi spui cînd ar fi mai potrivit să facem o serbare ostăşească, mai ales că acu se adună

după orînduială la Moscova dvorenii, tîrgoveţii şi feciorii boiereşti ?

— Măria ta, preţuitorii m-au vestit cum că mulţi dvoreni din Novgorod şi Iaroslavl s-au ascuns, nu vor să vină la oaste.

— În privinţa asta, boierule, am dat poruncă voievozilor — iacăt-o — dacă o trebui să mai adăugăm ceva la ea, asta o s-o vedem îndată. Diacule, ia ceteşte-ne epistola !

La masa diecilor se ridică în picioare un diac de la Pricazul Orînduielilor. Desfăşurînd un sul lung de hîrtie şi trecînd de numele voievodului, cunoscut ţarului, ceti cît mai răspicat şi mai desluşit :

— „Iar care dintre dvoreni şi feciorii boiereşti nu se vor înfăţişa după izvoade, nici la primirea simbriei, domnia ta, voievodule, precum şi oamenii cei mai buni dintre cei aleşi, se cade a-i întreba pe preţuitori unde se află acei dvoreni şi feciori boiereşti, precum şi mîrzacii lor de curînd botezaţi şi tătarii : îs în slujbă, i-au trimis undeva ori i-au pus cumva la alte treburi ? Ori poate unii au murit ? Şi de ce anume cutare nu s-a înfăţişat la slujba ţarului : din lene ori din sărăcie ? Are ori ba moşie ? Unde locuieşte ? Şi după cele ce vor spune despre aceştia preţuitorii, să le fie date porunci, să-i treacă într-un izvod de preţuire pe dvoreni, pe feciorii boiereşti şi pe cei botezaţi de curînd, să spună acolo din ce anume aşezări sînt fugiţi feciorii boiereşti, hatmanii, cazacii şi tătarii ce ar trebui să slujească ţarului şi să fie întrebaţi despre ei în acele aşezări atît preţuitorii cît şi oamenii cei mai de seamă : dvorenii şi feciorii boiereşti, cnezii, mîrzacii şi tătarii. Iar cele ce vor spune preţuitorii despre aceşti fugari, să li se poruncească să le treacă într-un izvod şi să i se scrie alăturat şi fără zăbavă ţarului, iar izvodul..."

— Ajunge ! Mai departe ştii tu ce şi cum.

Diacul făcu o plecăciune.

Boierul cu cuftan albastru grăi din nou :

— Măria ta, s-au plîns voievozii Iuri Boriatinski şi Bogdan Matveevici Hitrovo că stau prost cu tunurile şi cu harabalele, iar meşteri pentru trageri cu ghiulele nu au de loc, astfel încît e nevoie să adun fără zăbavă alţi oameni care ar vrea să deprindă acel meşteşug... Dacă ar trebui ca voievozii să se apropie să-i alunge pe tîlhari şi să-i nimicească au nevoie de tu-

nari. Iar gloata de tîlhari se înmulţeşte zi de zi şi porneşte pe jos, pînă la Samara.

— Avem oameni şi pentru asta, boierule! Îi chemăm în slujba noastră, dar poftim! Şi ţarul îşi îndreptă privirile spre numeroasele lumînări ce ardeau pe masa diecilor.

Prinzîndu-i privirea, un diac de la Pricazul Tunarilor se ridică în picioare şi, dîndu-şi peste umăr barba lungă ca să nu-l împiedice, ceti:

— „Scrisoare despre meşterii Vaska Borisov şi Ivaşka Klimov ce-au învăţat meşteşugul de la străini şi cărora li s-a poruncit să vină în slujba măriei-tale. Au nevoie de următoarele:

„Un tun pentru ghiulele de două puduri cu o sută cincizeci de ghiulele lîngă el.

„Un tun pentru ghiulele de un pud, cu una sută şaizeci de ghiulele.

„Focoase pentru acele tunuri patru sute, iarbă de puşcă pentru tunurile de aramă şi de lemn, cît o trebui, iar pentru ghiulele de aprins ca la vreo cincisprezece puduri de silitră topită, pucioasă de ars cinci puduri, ceară două puduri, terebentină un pud şi douăzeci de grivenci, cît o trebui. Două cazane de aramă, unul de vreo şase vedre, în care să se fiarbă smoală. Zece puduri de in, dohot, cît o trebui. Mai trebuie un cazan, ca la vreo două vedre, în care să se topească silitra. Un ac de aramă cu împingător tot de aramă, cu care să se îndese amestecul în ghiulele de aprins. Cincisprezece grivenci de camfor. Antimoniu — douăzeci de grivenci, argint viu — douăzeci de grivenci. Cinci sute de dopuri de lemn pentru aceleaşi tunuri; cinci sute de colaci de frînghie, de doi arşini. Pînză trainică, vopsită, patruzeci de arşini, o pereche de foarfeci şi un ciocan cu care să se bată cuiele în ghiulele de aprins, trei sute. O scîndură din lemn de tei pe care să fie frecate amestecurile. Şaizeci de inele de fier pentru ghiulele de aprins, apoi tot pentru ele şaizeci de ceşcuţe şi tot atîtea ţevi din care să fie trase ghiulele, după trebuinţă. Mai trebuie şi patru cîrlige de fier, după mostră, cu care să se împletească ghiulele de aprins, apoi mai trebuie doi drugi de fier şi patru ciocane de lemn."

— Ajunge! Ia ceteşte acolo, diacule, cui i se trimete această hîrtie?

Ţarul aruncă o privire aspră boierului cu caftan albastru.

Diacul încheie cu glas tare :

— „Iar toate acestea, tunurile, ghiulele şi toate celelalte a poruncit măritul nostru ţar să fie trimese de la Pricazul Tunarilor la cel al Novgorodului, boierului Artamon Sergheevici Matveev şi diecilor de Sfat Grigori Bogdanov şi Iakov Pozdnîşev."

— Chiar astăzi am primit de la meşterii în tragerile cu ghiule o jalbă în care zic că „pînă acum nu li s-a dat nimic".

— Am fost plecat, măria-ta : împreună cu tîrgoveţul Zamîţki am trecut prin locurile unde se află cîte un voievod şi am adunat de la ei plîngerile împotriva celorlalţi. Am scris despre acest lucru la Pricazul Orînduielilor, dar se vede că nu a ajuns pînă la măria-ta...

— Bine, boierule ! Să cauţi tu însuţi şi să le dai meşterilor cît mai degrabă cele de trebuinţă, iar dacă cumva nu au primit nimic de la Pricazul Tunarilor, să afli pricina şi să-mi aduci la cunoştinţă.

— Se va îndeplini totul cît mai curînd, măria-ta !

— Acum să-l ascultăm pe Ivan Petrovici.

Puşkin se ridică în picioare.

— Eu, măria-ta, voi spune despre ce ţine mai de-aproape de treaba noastră...

— Cu atît mai bine, boierule !

— Azi m-au înştiinţat streliţii, măria-ta, cum că : „de cîteva zile, întorcîndu-ne din schimbul de dimineaţă al străjii, auzim împuşcături de sîneaţă sau de pistol dinspre partea Mahalalei Streliţilor, de lîngă magaziile neguţătorului Şorin". Am cercetat, măria-ta, fără zăbavă şi iată ce-am aflat : pe un maidan, dincolo de magazii se află un bordei ce pare pustiu... Cercetîndu-se izvoadele am văzut că acel bordei este în stăpînirea unei neveste de tîrgoveţ cu numele de Iriniţa... La înfăţişare pare aşezată, cuminte, se duce la piaţă şi la biserică, locuieşte împreună cu feciorul ei... Eu însă ce gîndesc : cînd au venit la Moscova spre a se închina măriei-tale esaulii hainului tîlhar de Stepan Razin, iar noi i-am dus la Pricazul Lăuntric din porunca măriei-tale, acolo i-am împărţit şi i-am trimis în alte aşezări... Pare-mi-se şi chiar acum, măria ta, că unul au doi dintre ei, nu ştim prea bine, au fugit atunci pe drum, de sub strajă...

— Spune mai departe, boierule, că bine zici !

— Eu aşa gîndesc, măria-ta, că nevasta aceea o fi tăinuitoare de hoţi. Oamenii mei au răscolit toată Moscova, dar n-au găsit nimic. Mie însă mi se pare că sînt aici! Cine are îngăduinţa să tragă? Măria ta n-ai dat voie să se tragă decît la muştruluiala oştenilor... Iar în oraş, prin mahalele nu trage nimeni...

— Să se facă cercetare despre această nevastă, boierule!

Acesta nu răspunse nimic. Tăcea şi ţarul.

De la masa diecilor se sculă în picioare diacul Efim, făcu o plecăciune şi-i spuse ţarului:

— În amintirea binefăcătorului meu, boierul Kivrin, hodinească-se în pace, cer îngăduinţa de a vorbi în faţa măriei-tale despre acea nevastă!

Ţarul făcu un semn cu mîna:

— Stai jos, diacule, şi aşteaptă-ţi rîndul.

Diacul se aşeză şi puse mîna pe hîrtii.

Puşkin începu din nou:

— Apoi, măria ta, nu mai departe decît alaltăieri dimineaţă a venit la mine la Pricazul Tîlhăriilor un cazac, unul aşa numit Şpîn, care mi-a spus: „Viu de lîngă Astrahan". Mi-a adus un răvăşel din partea esaulului de tîlhari Vaska Us, în care zice: „Rog pe măria-sa ţarul să-i ierte lui Vaska şi acelui Şpîn tîlhăriile lor dinainte şi să-i primească în oastea Donului ca să-i slujească cu toată credinţa ţarului, iar în schimb, zice el, îi vin eu de hac tîlharului de Stenka Razin!"

— Îl ai la tine acel răvaş al tîlharului, boierule?

— Nu, măria-ta! Cazacul l-a luat de pe masă şi l-a rupt, iar cînd m-am răstit la el cu mînie mi-a răspuns: „Nu mi-e frică de nimic! Ai auzit ce ţi-am adus la cunoştinţă, altceva să nu ceri, dacă vrei ca Vaska şi cu mine să-i slujim ţarului", şi a plecat... Am cercetat despre Vaska Us, măria-ta, printre cazaci, şi am găsit la Pricazul Soliilor o scrisoare veche, ce-i drept, în care se arată că „Vaska Us s-a făcut vinovat împotriva căpeteniilor oştirii şi a ţarului". „Cum că pornind la drum în slujba ţarului, jefuieşte cătune..." Cînd cazacul acela, Şpîn, a rupt răvaşul, am intrat şi eu la îndoială, măria-ta, iar acum îţi aduc la cunoştinţă ca să ştiu ce să fac cu acel cazac!

— Trăim vremuri grele, boierule! Ar trebui să luăm cu binişorul pe oricine s-ar ridica acum împotriva tîlharului Stenka Razin, fie el cazac, esaul, tătar... Iar pe cazacul cela,

Spîn, porunceşte să-l găzduiască într-o casă şi să i se dea hrană şi lui şi calului său, aşa cum se dă cazacilor de la Don, veniţi ca trimişi... Cît despre slujba acelui Vaska ne-om mai gîndi noi şi-om sta la sfat cu mai mulţi boieri...

— Se va face totul întocmai, după porunca măriei-tale !

— Şi încă ceva, boieri : m-am sfătuit astăzi cu preasfinţia sa patriarhul şi preasfîntul părinte mi-a spus că a venit vremea să-l afurisim pe Stenka Razin cel ce şi-a lepădat credinţa ! Ce părere aveţi, domniile voastre ?

— Asupra celor ce hotărăşte măria ta şi cu preasfinţitul patriarh nici nu se poate gîndi altfel...

— Preasfinţitul patriarh mi-a spus : „Ar trebui să adunăm şi alţi oameni înţelepţi şi să le cerem sfatul".

— Măria ta, prostimea se teme de aşa ceva şi de aceea eu aşa gîndesc : Artamon Sergheevici are multă învăţătură... aşa că ştie ce scrie în cărţi şi cum se petrec lucrurile la alte neamuri...

— Ia să te vedem, Artamon Sergheevici ! Are dreptate Ivan Petrovici...

— Măria-ta ! Dacă îmi este îngăduit să vorbesc, vei şti că am cetit multe cărţi despre noroade, credinţe şi obiceiuri, am stat de vorbă cu unii străini dar n-am găsit nicăieri ceva mai de speriat lumea decît la persieni...

— Dar persienii sînt păgîni, boierule ! Ce fel de afurisenie pot avea păgînii ?

— Să vezi, măria-ta ; de sărbătoarea Bairam-Oşur ori „Ziua uciderii proorocului", „Ziua Muharemului" cum îi mai zice... cînd se adună mult norod, persienii plimbă călare pe cal o sperietoare, cu arc, tolbă şi săgeţi şi toţi o scuipă şi-i trag palme... Apoi, după ce o pălmuiesc zdravăn, duc această închipuire a ucigaşului proorocului pe cîmp şi-o ard acolo în văzul tuturor. Oare nu seamănă asta cu afurisenia ?

— Seamănă, boierule Artamon. Dar acestea-s măscăreli. Patriarhul n-ar îngădui asemenea parigorii.

— Dar chiar şi patriarhul, măria-ta, ar vedea în acea sperietoare chipul afurisitului călcat în picioare de popi...

— ...de preoţi, Artamon Sergheevici !... Eu cred că povestea ta despre sperietoare are un rost ! Ce zici, Ivan Petrovici ?

— Pentru prostime, măria ta, afurisenia cu sperietoarea ar fi şi mai spăimoasă...

— Aşadar, să închipuim o sperietoare înveşmîntată ca răzvrătitul cela. Acu să-ţi fac o întrebare, Artamon Sergheevici : cînd mă pofteşti dimpreună cu domniţele mele, la petrecerile tale măscăriceşti ?

— Curînd, măria-ta ! în satul Kolomenskoe se ridică în acest scop o podină care e orînduită fără zăbavă...

— Staţi jos, boieri, tu, Ivan Petrovici şi tu, boier Artamon, şi să ascultăm ce ne va spune diacul despre nevasta aceea tîlhăroaică.

Diacul Efim se ridică în picioare :

— Măria ta ! Binefăcătorul meu, boierul Pafnuti Vasilievici Kivrin mi-a vorbit de acea femeie Iriniţa chiar în ziua de neuitat a morţii sale cînd pornise, măria ta, să-l înfrunte cu toată dreptatea pe răposatul Ivan Kvaşin...

— Vai, diacule, răscoleşti trecutul !

— Şi aşa mi-a spus binefăcătorul meu : „Du-te, tu, Efim, în Mahalaua Streliţilor la femeia numită Iriniţa, care şade într-un bordei pe un maidan pîrjolit de foc şi cercetează dacă nu cumva găzduieşte niscai hoţi şi tîlhari ! Şi dacă nu are legături cu acei tîlhari ce-au fost ridicaţi astăzi din curtea nemţească cea pustie din mahala, dincolo de poarta Nikitskie." Iar eu, măria-ta, cu durerea ce-am avut-o şi cu treburile pentru parastas şi pentru pomenirea lui Pafnuti Vasilievici, am uitat de acea însărcinare şi nu i-am îndeplinit voia... Am îndeplinit însă totdeauna orice rugăminte a binefăcătorului meu, măria-ta, fără de zăbavă şi fără greş... Porunceşte-mi, măria-ta, să fac astăzi ce a voit răposatul boier ! Mi s-a arătat nu o dată în vis, privindu-mă mustrător şi clătinînd din cap, iar eu nu ştiam cu ce i-am greşit. Acuma ştiu tot ! O voi cerceta pe nevasta ceea şi voi spune tot despre aceste cercetări cui va porunci măria-ta...

— N-o fi cam tîrziu, diacule ? Ei, eu nu mă amestec în treaba asta, să fie deci aşa cum va spune boierul Ivan Petrovici.

Fără a se ridica de pe loc, Puşkin spuse :

— Măria ta, eu unul nu pun nici o oprelişte cercetării încredinţate diacului Efim Bogdanov sin Kivrin. Nu se ştie încă ce amestec are femeia : s-ar fi putut să ademenească niscai răitari ori dragoni beţi, căci maidanul este pustiu. Diacul să ia cu el nişte streliţi din oraş şi să cerceteze ; îi dau la mînă o

hîrtie ca să i se dea spre ajutor streliţi... Astfel îşi va putea răscumpăra greşeala, căci boierul Pafnuti Kivrin merită amintire şi cinste : mult şi-a iubit bătrînul ţarul şi Rusia. Şi fiindcă veni vorba : slobozeşte-mă, măria-ta, de la Prikazul Tîlhăriilor. Cneazul Odoievski ar fi bucuros de un asemenea loc, dar şi Romodanovski, tot la asta jinduieşte !

— Nu boierule, mai adastă puţin, nu pleca... Pentru cneazul Odoievski găsesc eu altă treabă... Trăim vremuri potrivnice, nu se cade tocmai acum să schimbăm voievozii de la Pricazuri.

Boierul se sculă şi, făcînd o plecăciune după alta, împungînd îndărătnic cu capul lui cu căciula înaltă şi teşită în vîrf, spunea într-una :

— Nu te mînia, măria-ta ! Slobozeşte-mă pe mine, sluga ta, slobozeşte-mă, măria-ta !

— Trebuie să plec, boieri. Dumneavoastră, veniţi să luaţi masa cu mine... Rămîi şi tu cu noi, diacule de sfat ! Chemaţi-i şi pe alţi boieri de sfat, din cei apropiaţi căci mai avem încă multe treburi ostăşeşti şi trebuie să vorbim despre toate.

Ridicîndu-şi pulpanele veşmîntului larg de brocart, ţarul se ridică şi ieşi încet de după masă.

4

Lazunka trecea podul Moskovoreţki.

— Mergem în Kremlin, la Ivanova ? Acolo norodul vorbeşte despre toate.

Feciorul boieresc aruncă în jur o privire şi dădu cu ochii de o baie de aburi cunoscută ; se lăsase parcă şi mai mult într-o rînă, ferestrele astupate cu măturici ajunseseră aproape de faţa pămîntului.

— Aici m-a întîmpinat tătucul Stepan cu sabia scoasă. Acum lucrurile stau însă altfel... I-o fi dor de mine oare ? Atunci a luat el apărarea muierii celei păcătoase şi a fost dus la cazne...

Ceva mai departe, pe mal, era o crîşmă. Ieşind de la baia de aburi cu măturicile în sîn, oamenii se abăteau pe la crîşmă,

neocolită nici de cei care treceau pe pod îndreptîndu-se spre mahalale.

— Dar ce, crîşma e mai prejos de Ivanova ? Găsesc şi aici tot ce-mi trebuie.

Îmbrăcat ca un tîrgoveţ, cu straiele luate de la Iriniţa, cu surtuc şi şorţ cenuşiu dinainte, Lazunka părea acum un neguşătoraş.

Era dimineaţa, dar o dimineaţă mohorîtă fără soare şi de aceea pe tejgheaua crîşmei încăpătoare ardeau încă lumînările. Nici crîşmarului nu-i plăcea întunericul. De teamă să nu greşească la socoteală avînd vederea scurtă, cînd dădea restul, învîrtea şi sucea îndelung între degete, lîngă lumînare, banul primit.

— Încearcă-l cu dinţii !

— Ţine-ţi clanţa, sfetnice ! Cred că ştii că pentru orice greşeală făcută la socoteală crîşmarul e blagoslovit cu reteveiele lîngă Pricazul Visteriei mari !

— Ce-ţi pasă ţie... Ai făcut burtă mare — ai destulă osînză şi apoi cum să nu greşeşti cînd ţi-ai umplut casa de muieri !...

— Dar tu ce eşti, mai mare peste crîşme ? Aşa să fie ? Dar nici ăla nu spune o vorbă rea împotrivă-mi !

— Sînt şi eu un muşteriu... de, vorbesc şi eu ca să nu tac...

— Atunci nu mai cotcodăci că nu eşti cucoş. Să nu-ţi intre necuratul în gură ! Doi altîni ! Plăteşte-mi doi, doi, diavole !

— Na, ţine ! Arţăgos mai eşti...

Lazunka se aşeză la masă, uitîndu-se stîrnit în jur. Nu mai fusese de mult la Moscova şi lumea i se părea altcum.

În încăperea cea curată a crîşmei, orînduită într-o aripă a ei, din bîrne, uşile erau date de pereţi. Acolo, lîngă cuptorul încălzit, cu gura afumată, neagră, pe laviţe şi pe prichici, şedeau muierile de crîşmă — cele mai tinere şi mai curăţele. Tot într-acolo se îndreptau şi nevestele tîrgoveţe venite la crîşmă ca să-şi caute bărbaţii : găsindu-i, luau de la ei băutură, treceau în încăperea aceea şi se aşterneau şi ele pe chefuit. Muierile din crîşmă le ghiceau tîrgoveţelor — care în palmă, care în cărţi. Se cînta.

Lazunka fu rugat să facă loc pe laviţă : înghesuiala de la masa cea lungă sporea mereu şi laviţele vechi pîrîiau sub greutatea muşteriilor nou veniţi. Pe masă era udătură de atîtea băuturi vărsate.

În spatele lui Lazunka careva ţipa cu glas subţire :

— Hei, fraţilor băutori ! Nu faceţi un loc la masă şi pentru mine ?

— Îţi facem un locşor, n-avea grijă. Mai strîngeţi-vă, oameni buni. Iorş n-a ajuns diac, iar din rîndul logofeţilor l-au dat afară, — măcar să-şi găsească un loc la crîşmă...

Beţivii cu feţele înroşite, de pe laviţa din faţa lui Lazunka, se înghesuiră mai mult. La masă se aşeză un om cu ochi şireţi, ce se roteau de colo colo, cu mustăţi ce se mişcau ca nişte gîndaci vii. În cap avea doar nişte smocuri de păr bălai.

— Ia, paharnice, adu încoa un ulcioraş de vin spumos !

Primind banii, băiatul de prăvălie îi aduse vinul.

— Pe unde-ai mai înotat, Iorş, ce fel de ştiuci ai văzut ?

— Of, fraţilor ! Staţi puţin să trag şi eu o duşcă, iar apoi o să vă povestesc, fără întrerupere, şi pentru cei ce-au văzut cît şi pentru cei ce n-au fost ieri la Kremlin...

— Nu are oricine răgaz să se plimbe !

— Unii se şi tem — în piaţa lui Ivan poţi să capeţi o chelfăneală straşnică !

— Se tem cei care au furat din visterie...

— Ia ascultaţi ! Din pridvorul de la iatacul ţarului s-a strigat cum că hatmanul Stepan Razin s-a lepădat de credinţă... şi astăzi popii au să-l afurisească.

— Ia te uită !

— Asta am auzit... Şi am mai auzit cum erau chemaţi boierii şi cnejii să pornească pe Volga, ca să se bată cu Razin !

— Ehei, nu le place dvorenilor să se ducă la război !

— Au fost chemaţi acum cu ameninţări ! Diacul a cetit aşa : „Duceţi-vă de luptaţi pentru măria-sa ţarul şi în apărarea caselor voastre, iar acelor dvoreni care nu vor pleca la luptă şi vor sta pe la casele şi conacele lor, moşiile să le fie luate şi trecute în stăpînirea celora care se vor ridica la război împotriva tîlharilor !"

— Ei, care mergi la serbare ? Ţarul cercetează oştile pe cîmpul Devicie !

— Ce să căutăm acolo ! Tot nu ne lasă să ne apropiem. Şi apoi astăzi nu vin dvorenii ori cnejii, ci numai răitarii şi glotaşii...

Bubuitul tunurilor cutremură toate rafturile din crîşmă făcînd vasele să zăngăne.

— Ei, poftim ! Mergem, băieţi !

— Se trage cu tunul pe cîmpul Devicie !

Unii plecară din crîşmă. Numai beţivii de la masă nu se mai urneau din loc :

— Avem tot timpul !

De pe malul celălalt al Moscovei se auzi răpăit de sîneţe şi flinte.

— Cine trage ?

— Pedestraşii şi călăreţii, dinaintea ţarului ; porucicii şi polcovnicii nemţi arată ce-au învăţat oştenii.

— Serbarea boierească e altfel, începu Iorş ; pentru cetăţenii de vază, pentru dvoreni se ridică o casă pe cîmpul Devicie, unde se pune jilţul ţarului...

— M-am uitat şi eu prin nişte curţi boiereşti unde s-au adunat neamuri de-ale cnejilor, venite de prin alte tîrguri, cu tot tacîmul de luptă strămoşesc...

— Şi cum e ?

— Ehei, caii poartă pe ei bogăţii nepreţuite ! Argint şi aur, de la copite şi pînă la botul şi urechile dobitoacelor — pînă şi cozile lor sînt pline de mărgăritare.

— Cînd o fi să se lupte, mai pierd ei ceva din aur.

— Ehei, dacă am putea să ne tîrîm pe cîmp după lupte, cred că am strînge o căciulă plină de mărgăritare !

— Du-te pe Volga ! Te prind boierii şi te trezeşti tras în ţeapă...

— Pagubă-n ciuperci !

Unul din muşterii, legănîndu-şi greoi capul ameţit, strigă cu glas gros :

— Se aud multe, hei creştini pravoslavnici !

— Noi nu ştim ce se aude, sîntem doar nişte beţivani.

— Ascultaţi-mă, beţivanilor ! Se aude cum că laolaltă cu Stenka Razin s-ar afla patriarhul Nikon, cel răspopit !... Că ar veni...

— Unde-ai mai auzit una ca asta ?...

— Într-un colţ al crîşmei, în spatele poloboacelor stătea în picioare un vlăjgan, ameţit de băutură, cu rasă de călugăr, dar cu o pălărie de pîslă pe cap ; ţinîndu-se de cercurile de sus alte unui butoi, moţăia de-a-n picioarele. Auzind numele lui Nikon, nălţă capul şi răspunse tot cu glas gros, desprinzîndu-şi anevoie mîinile neascultătoare de butoi :

— Fraţilor ! Nikonienii ademenesc norodul nu cu harul creştinesc, ci cu bătăi şi răni. Scormonesc cu rîturile lor de

porci Rusia cea veche, pravoslavnică... Ehei ! Veni-va vremea cînd credincioşii fi-vor siliţi să poarte straie scurte nemţeşti ! Ptiu !

Crîşmarul strigă :

— Slujitorule, dă-l afară pe diavolul ăsta ! Să-şi bată gura cea spurcată în uliţă, nu la crîşmă !

— Iaca, tac...

Vlăjganul ieşi, clătinîndu-se, de după butoaie şi porni spre uşă. În prag îşi smulse din cap pălăria cu o mişcare largă a mîinii şi, ridicînd glasul cu o octavă mai sus, strigă :

— Fraţilor ! Cine-i de partea părintelui nostru Avvacum protopopul, acela-i robul lui Dumnezeu — ceilalţi-s nikonieni în slujba satanei !... Şi el ieşi pe uşă.

— Tacă-ţi fleanca, diavole ! strigă crîşmarul.

Lazunka sorbea fără grabă din miedul lui, uitîndu-se cu luare aminte la femei. În crîşmă larma se înteţea. Femeile sporovăiau, cîntau şi se ciorovăiau. Una începu să îngîne cu glas tărăgănat şi trist, un cîntec de nuntă :

Vine-n casa noastră tînăra mireasă,
Lăzile cu zestrea-i ni se-aduc în casă...

Bătînd din palme, cînta tot mai repede :

Buni îs caii mîndrei mele,
Doldora lăzile grele,
Cu lăcate zăvorîte,
Cu cheile aurite,
Cu ciorapi din fir persian,
Cu ghetuţe de safian.

O alta, măruntică, uscăţivă şi tot atît de beată ca şi cîntăreaţa, povestea unei tîrgoveţe nalte şi grase, cu o ulcică în mînă :

— Şi crede-mă, drăguţă, puicuţa mea, cînd am nuntit noi împreună cu mireasa...

— Cu mireasa ? Tare frumos ! Cu mireasa, zici.

— Iară noi, puicuţă, eram nînaşe. Două nînaşe am fost alese, puicuţă. Şi, şi la noi în cămară a venit o vrăjitoare.

— Hei, muierilor, feriţi-vă de vorbe despre vrăjitori ! le strigă crîşmarul.

De teamă, femeia îşi coborî glasul :

— Şi aşa să vezi, puicuţă, a venit ea în cămară... a venit şi ne-a poruncit să ne culcăm pe duşumea. A lipit într-un colţ o lumînare şi a aprins-o, dar nu în colţul icoanei... În cămară era întuneric, iar vrăjitoarea avea o secure în mînă...

— Muierilor ! V-am mai spus : cetiţi colea, lîngă sobă, înştiinţarea de pe perete, le ameninţă încă o dată crîşmarul.

— Numai să nu ne minţi. Poftim, bea !

— În sănătatea ta, puicuţă ! Bea tu, bea... iar eu nu mint, Doamne fereşte... Vrăjitoarea s-a plimbat printre noi aşa cum eram culcate pe jos şi m-a atins la spate cu securea... „Vai de mine, îmi ziceam, îmi taie sarafanul !“ Era lung, cusut cu fir de aur...

— Minte : n-a avut ea în viaţa ei asemenea sarafan !

— Ia mai taci că nici tu nu eşti mai brează. Şi uite, aşa, puicuţă, s-a plimbat vrăjitoarea printre noi de două şi de trei ori, atingîndu-ne mereu cu securea şi îngînînd descîntece... Noi şedeam tot culcate. Apoi ea a ieşit, a adus un lemn de brad, i-a scos miezul cu securea, apoi a ieşit iar din cămară. Noi ne-am ţinut scai după ea, puicuţă... Iar dînsa a vîrît acel miez de lemn în tureatca vătăjelului şi atunci am pornit cu mireasa la drum, am plecat puicuţă... iar pe urmă...

Cîntăreţei de mai înainte i se alăturase încă una ; cîntau amîndouă cu glasuri piţigăiate. Una din ele cînta, iar cealaltă juca, şi-i ţinea isonul :

Of, măicuţă dragă,
Mare bucurie :
Îmi vine iubitul
Cu daruri o mie.
Bună ziua, dragul meu,
Mult mi-eşti drag tu mie, zău.

— Ia vezi puţin de banii primiţi ! îi strigă băiatului crîşmarul, apropiindu-se de femei.

Acestea, oprind jocul şi cîntecul, începură să facă plecăciuni în faţa lui. Una din ele, cea mai beată dintre toate, striga :

— Sărutaţi-l pe Feofanuşka pe chelie că-i pleşuv.

— Ian ascultaţi-mă, muierilor ! Ştrengăriţe păcătoase ! Cu voi dă omul de bucluc ziua-n amiaza mare... Cetiţi chemarea ţarului şi a patriarhului.

— Unde s-o găsim, Feofanuşko ?
— N-o vedeţi ? E bătută în perete.
— Ceteşte-ne-o tu, că noi nu ştim carte !
— Am şi eu o carte, scrisă pe blană de oaie, da-i găurită.
— Ei, slujitorule, adu o lumînare.

Se aduse o lumînare. Plimbîndu-şi degetul şi ochii tulburi, miopi, peste hîrtia aninată de perete în spatele sobei, unde foşneau gîndacii de cuhne, crîşmarul ceti :

— „Poruncă dată de măritul ţar a toată Rusia precum şi de înalt preasfinţitul patriarh pentru toate crîşmele ţarului şi curţile de băuturi, către toate căpeteniile crîşmelor şi crîşmari. Înmulţitu-s-au printre fel de fel de oameni beţiile şi felurite îndeletniciri diavoleşti, răzvrătiri, batjocuri şi măscări cu tot soiul de jocuri păcătoase. Iar de la acei ucenici ai satanei stîrnitu-s-a între creştinii pravoslavnici multă destrăbălare... Unii, uitînd de Dumnezeu, îi urmează pe acei măscărici... De aceea să nu mai fie lăsaţi prin crîşme şi prun curţile cu băuturi ale stăpînirii cei ce se ţin de batjocuri, măscări şi alte blestemăţii !“

— Iar voi, muieri, destrăbălate, ce faceţi aici în faţa mea ? Jucaţi, cîntaţi, vă ţineţi de năzbîtii şi trăncăniţi despre vrăjitorii, nesocotind porunca ţarului !

— Nu te mînia aşa, Feofanuşko !

— Venim noi, de zici tu, după ce închizi crîşma.

— Of, drăcoaicelor ! Vai, vai, vai ! Vorbiţi mai încet... Mulţi oameni intră în treacăt în crîşmă, ba poate că trece însuşi ţarul cu oastea după serbare... Şi să nu vă îmbătaţi că vă moleşiţi şi pe urmă nu mai sînteţi bune de nimic !...

Lazunka tot dădea să plece dar, apropiindu-se într-o doară să asculte ce spun femeile, se rezemase de uşă, uitîndu-se într-o parte, spre încăperea de alături. Ieşind de acolo, crîşmarul se izbi de el. Holbîndu-şi ochii spălăciţi cu pleoapele roşite şi scuturîndu-şi bărbuţa de ţap, strigă :

— Pocitanie neagră ! Păgînule ! Ce cauţi aici ? Hoţule, tîlharule !

Hotărît să nu se certe cu nimeni, Lazunka nu-i răspunse nimic şi se depărtă. Beţivanii se înghesuiau la uşă ieşind buluc din crîşmă. Pe pod treceau popi purtînd cruci şi icoane, ţarul călărea în faţa oştilor, care veneau de la serbarea de pe Cîmpul Devicie.

Feciorul boieresc ieşi în uliţă şi se opri la un colţ al crîşmei. În urma popilor în odăjdii deschise la culoare venea corul, cu cîntăreţii în anterie liliachii, iar după ei feciorii boiereşti nalţi cu platoşe şi căciuli de bumbac vătuite. Băteau în timpanele agăţate de curele într-o parte, cu ciucuri, franjuri şi zurgălăi. In urma toboşarilor călărea ţarul, rotofei, cu cabaniţă de călărie din catifea roşie ; mînecile, pulpanele şi poalele cabaniţei sale împodobite cu cusături din fir de aur. În brîul de fir avea un jungher în teacă de argint încovoiată, înflorată cu nestemate. Pe cap purta o cuşmă ca acelea ale streliţilor şi o glugă din burţi de samur. În dreapta şi în stînga lui, după cin, călăreau doi voievozi : cel mai mare, cneazul Iuri Dolgoruki iar la stînga ţarului, ajutorul lui, cneazul Scerbatov. Amîndoi erau cărunţi şi purtau mantii albastre, grele, încheiate pe umărul drept cu cîte o pafta mare. În spatele lor călăreau cetăţenii de vază cu caftane roşii de postav ale căror gulere alcătuiau în spatele lor cu un fel de aripi. După ei, călări înaintau rînduri de streliţi cu caftane smeurii, cizme galbene şi curele încrucişate pe piept. La oblîncul şeilor aveau flinte, pe o parte, iar pe partea cealaltă, tolbe cu săgeţi, şi pe spate arcuri. Cuşmele din blană de rîs, cu fundul ţuguiat erau puse pe o parte. După pîlcul de călăreţi veneau feciorii boiereşti aleşi, apoi reitari cu armuri, platoşe şi coifuri şi dragoni înarmaţi ca şi reitarii cu săbii şi flinte, cu singura deosebire că aveau şi lănci şi baltage legate de şa. În urma dragonilor, pe cai de felurite culori veneau oşteni de strînsură, glotaşi de prin tîrguri şi plase. Fiecare avea cîte o sabie, două pistoale şi flinta legată de şa. După călăreţi păşeau pedestraşii de strînsură cu sumane, caftane şi opinci de tei, înarmaţi care cu sîneţe, care cu furci, securi, arcuri şi săgeţi. În urma oştirii veneau tunurile : zece de bronz şi trei de fier. Paturile lor erau aduse mai în urmă, în harabale mari. Tunarii, cu caftane albastre, păşeau în urma lor pe jos. Tunurile erau însoţite de o căpetenie de tunari, un bărbat voinic cu barbă, cu caftan albastru cu fireturi de argint boiereşti de-a curmezişul pieptului, cu zorzoane aurite la brîu. Căciula lui de biber era pusă pe o parte, voiniceşte. Călărea un cal negru. Tunurile zăboviră puţin lîngă pod aşteptînd harabaua cu paturile lor. Lazunka, împreună cu mulţi alţii, ajunse la pod. De căpetenia tunarilor se apropie, călare pe un bidiviu scund şi îndesat, cu picioarele scurte, logofătul polcului de

streliţi, cu caftan scurt, tot aşa de roşcat ca şi calul lui, împodobit cu ţinte, cu flinta legată de şa. Apropiindu-se îi strigă căpeteniei :

— Hei, ascultă căpetenie de tunari !

— Ce ţi-i voia ?

— Fă-mi o înlesnire : n-am vreme să mă duc la voi la Pricaz !

— Ce fel de înlesnire ?

— Ia porunca asta şi dă-o diecilor !

— Da, mai nainte să mi-o ceteşti aci, pe loc ! Cu porunci d-astea poţi s-o păţeşti, ştiu eu.

— Aici e o treabă pe faţă, lucru cinstit...

— Ceteşti, că altminteri n-o duc.

Logofeţelul îşi scoase căciula, din ea scoase la iveală o hîrtie şi ţinînd căciula într-o mînă şi hîrtia într-alta ceti :

— „A se primi la Pricazul Tunarilor harabalele cu iarbă de puşcă, plumb, ghiulele şi toate dichisurile pentru tunuri".

— E iscălită ? întrebă căpetenia.

— Uite aici ! „Sub poruncă e pusă iscălitura. Harabalele să fie luate de la diacul Grigori Volkov".

— Îl cunosc.

— „Diacul ştie din care anume curţi de surugii să se ia harabalele, iar de încărcat, să fie încărcate în fiecare haraba pînă la cincisprezece puduri".

— Nu s-ar cădea să primesc hîrtii de astea în drum, totuşi dă-o încoace ! Hai să-ţi facem o înlesnire...

— Pentru asta îţi mulţumesc foarte !

Înmînîndu-i căpeteniei porunca, logofeţelul îşi puse în cap căciula împodobită cu fluturaşi şi se depărtă peste podul Moskvoreţki. Mulţimea porni după el, ca şi Lazunka. Pe celalt mal al Moscovei, pe o pajişte de lîngă biserica Sfîntul Grigori Neokesariiski, zidire aurită şi împodobită cu zugrăveli în culori vii pe dinafară, un neamţ nalt, mustăcios, stacojiu, îmbrăcat cu un mundir albastru, muştruluia nişte lăncieri împlătoşaţi. Arama lustruită a platoşelor strălucea la fiecare mişcare greoaie a lăncierilor. Peste chipurile lătăreţe ale oştenilor, de sub coifuri, şiruia sudoarea. Unora le curgea nasul, dar căpitanul nu le dădea o clipă de răgaz, aşa că nici nu puteau să şi-l sufle.

Neamţul cel vînjos, cu coif de aramă prins cu o legătură albastră pe sub bărbie, zbiera, învineţindu-se tot mai mult :

— Tu ştie cum ţinut lance, secături! Hai, una, doi! *Grober Kerl!*... Lăncier treba fie voinic: al vostru *König* plătit simbrie două ori mai mare. Te uită cum eu fac! Una-doi! Deşe platoş al tău aşa greu? Asta nu se poate... Coif la voi mare, nici legatur peste urechi nu este... Hei, *Offizier!*

La chemarea lui apăru un ofiţer, îmbrăcat ca şi căpitanul, doar ceva mai simplu, cu mundir albastru strîns pe corp, cu nasturi galbeni şi pantaloni tot albaştri, cu cizme grele în picioare şi sabie la şold.

— *Offizier! Kamerad!* Lăncier al vostru grup nu ştiut cum ţine lupta la reitar... nu poate! Hai, una-doi! Ţine lance la mîna, aşa! Aşa! Trage capăt gros de la Stab la pămînt... *Links*, secături! Stînga, mîna dreapta vezi, ţine sabia! Aşa-a-a, una-doi, loveşte!

Tîrgoveţii se îndreptau în grabă spre Kremlin. Lazunka trăgea cu urechea la vorbele oamenilor.

— Au să-l afurisească pe Razin! spuse unul.

Feciorul boieresc făcu cale întoarsă.

5

Se însera. Trăgeau clopotele. Spre Kremlin se îndreptau buluc tot mai mulţi oameni. În Kremlin, de la palatul ţarului şi pînă la biserici peste podelele uliţelor era aşternut postav roşu. În piaţă oamenii lipăiau prin glodul care se lipea de picioare. În jurul pricazurilor nu era nimeni. Doar lîngă Pricazul Tîlhăriilor erau bătuţi pe capră doi hoţi, iar lîngă Pricazul Vistieriei celei mari stăteau la rînd patru crîşmari ce-şi lăsau jos pe rînd nădragii: erau bătuţi cu biciul aşa, în picioare. Logofeţelul care ţinea locul diacului socotea loviturile, cetind totodată şi încălcările de care se făcuseră vinovaţi. Pe capra călăului se aflau condicile „de socoteli" ale Vistieriei băuturilor. Călăul, cu un surtuc de catifea, plesni pentru cea din urmă oară pe un crîşmar, ultimul la rînd.

— Of, bărboşilor, mi-aţi dat de lucru... Toţi ceilalţi călăi au şi plecat acasă!...

Crîşmarii îşi trăgeau nădragii şi-şi adunau catastifele. În sfîrşit porniră, clătinîndu-se, spre Piaţa Roşie.

— N-am adunat decît pe jumătate banii de băuturi, spuse unul din ei. De vină e căpetenia, dar diecii nu ne cred pe noi !

— Şi pe mine m-au bătut pe degeaba dar iaca tac !

— O să ţin minte Piaţa Ivanova, cît oi trăi, spuse al treilea : am fost bătut pentru întîia oară în viaţa mea !

— Nu te lăuda ! adăugă strîngînd din umeri cel din urmă. În meseria noastră eşti jupuit de viu pentru nimica toată. Voievodul a gonit lumea cu birurile lui — de unde să aducem noi muşterii ? De aia ne şi iese lipsă la crîşme !

Lăsîndu-i pe crîşmarii bătuţi să treacă, Lazunka se îndreptă spre biserici. Un boier bătrîn mergea pe uliţa podită spre biserica Uspenski. Un crainic cu paucă îşi micşora pasul, privind în jur şi căutînd să nu-l calce pe picioare pe bătrîn.

— Vesteşte lumea ! zise boierul oprindu-se în loc.

Crainicul bătu în paucă, şi după ce răpăitul ei amuţi, începu să strige :

— Pravoslavnici, astăzi în Soborul Uspenski va fi afurisit Stenka Razin, cel ce şi-a lepădat credinţa, hoţ şi tîlhar !... Măritul nostru ţar porunceşte întregului norod să vină acolo dar să nu calce cu pîslarii şi cu cizmele murdare de glod pe podelele uliţelor ! Şi a poruncit măritul nostru ţar slujitorilor călări ai boierilor, cît şi ai cnezilor, să se ducă cu caii în rînduială dincolo de clopotniţa lui Ivan şi să rămînă acolo pînă ce se isprăveşte slujba, să nu se agaţe de lume şi să nu strige măscări ! Iar cel ce nu va da ascultare poruncilor măritului nostru ţar Alexei Mihailovici, va fi bătut cu cnutul mai neîndurător decît hoţii.

Crainicul şi boierul se depărtară spre biserică. Curînd după aceea din palat ieşi ţarul însoţit de boieri. Lazunka trecu peste podelele uliţei şi, ajungînd aproape de pridvorul Soborului Uspenski, se pierdu în mulţimea milogilor şi a tot felul de oameni, înghesuiţi în colţ de către boieri, feciori boiereşti, căpetenii şi logofeţi. În urma ţarului şi a boierilor fură lăsaţi să intre în biserică şi alţi oameni. Starostele bisericilor nu lăsa pe oricine, dar boierul Matveev, mîna dreaptă a ţarului, intrînd înăuntru, îi porunci cu asprime :

— Pleacă de aici ! Prostimea trebuie să vadă şi să audă...

Împingînd în dreapta şi în stînga cu coatele lui vînjoase, Lazunka ajunse în mijlocul bisericii întunecate, cu sfinţi

zugrăviţi pe pereţi şi pe bolţi. Din pricina înghesuielii înlăuntru pluteau aburi amestecaţi cu fum de tămîie. Lumînările abia dacă licăreau ici-colo. Numai în altar, lumînările groase de lîngă cruce împrăştiau destulă lumină, răsfrîngîndu-se în voie în aurul şi argintul cădelniţelor, al crucilor şi odăjdiilor. Uşile împărăteşti se deschiseră. Nu se mai slujea. Doar dascălul mai cetea psalmi dar glasul lui se pierdea în umbră, printre suspine şi rugăciuni rostite ca un zumzet de cei ce se rugau. Cineva de lîngă Lazunka spuse în şoaptă :

— Se schimbă !

Ţarul stătea în picioare pe treptele stranei împărăteşti, în dreapta naosului. Ceva mai jos de strana ţarului, însă mai sus ca gloata de rînd, stăteau boierii şi cnejii.

Din altar, pe uşile din dreapta şi din stînga începuseră să iasă preoţii în odăjdii negre cu lumînări în mînă. În urma lor se ivi un cor de călugări în rase, şi camilafce negre. Preoţii purtau şi ei culioane negre. Lumea fu împinsă mai spre intrare şi în lături iar preoţii se opriră, alcătuind o roată în mijlocul naosului. Lazunka nu văzu de unde se ivise în mijloc o momîie în straie căzăceşti, cu o sabie de lemn vopsită. Momîia, cu mustăţi şi barbă, era boită pe faţă, dar nu semăna deloc cu hatmanul. Unul din popi ceti cu glas tare un psalm. Toţi ceilalţi aplecară lumînările cu flacăra în jos, picurînd ceara. Corul de călugări cînta tărăgănat, posomorît :

— Ca-za-cul de la Don, nelegiuitul şi tîl-ha-rul Sten-ka Ra-zin...

— Afurisit să fie ! rostiră tare într-un glas popii.

Uşile împărăteşti se deschiseră şi din altar ieşi un arhiereu, în negru, cu cîrjă neagră şi camilafcă tot neagră. Păşi încet şi solemn în mijlocul popilor şi al corului, făcîndu-i-se loc să treacă. Împunse cu vîrful cîrjei pieptul momîii ce-l închipuia pe Razin, şi strigă răsunător de se auzi în toată biserica :

— Afurisit să fie tîlharul Razin Stenka !...

— Afurisit ! Afurisit ! Afurisit ! rosti de trei ori corul.

— Acum şi-n vecii vecilor afurisit să fie tîlharul Razin Stenka !

— Afurisit ! Afurisit ! rosti corul.

Arhiereul împunse din nou pieptul momîii.

— Afurisit să fie tîlharul şi nelegiuitul Razin Stenka.

— Afurisit ! cînta lugubru corul.

Arhiereul împunse pentru a treia oară momîia cu cîrja şi strigă, stîrnind ecouri sub bolţile bisericii :

— Să piei, nelegiuit afurisit, ereticule şi tîlharule Stenka Razin, afurisit să fii !...

Corul cînta :

— Azi Iuda se leapădă de învăţătorul său şi-l întîmpină pe diavol...

Popii şi corul tîrîră apoi momîia lui Razin în Piaţa Ivanova unde fusese aprins un foc, dincolo de partea podită, aproape de clopotniţa Sfîntului Ioan. Un călău păros, cu rubaşcă roşie ridică momîia deasupra capului şi-o zvîrli în flăcări.

Clopotele sunau prelung. Prin întuneric se vedea mulţimea de boieri care ieşea împreună cu ţarul din biserică, tropăind pe podele. Îndreptîndu-se spre adăpostul său, Lazunka auzea ici-colo :

— L-au afurisit !...

— Razin a fost afurisit !...

— L-au scos din rîndurile creştinătăţii !

— Ferească sfîntul de aşa ceva !

— E lucru de spaimă, fraţilor !...

6

Lazunka nu mai voia nici să bea, nici să mănînce. Iriniţa stătea întinsă pe crivat, galbenă, sleită de puteri. Fiul ei fusese la sobor dar nu-l văzuse pe Lazunka. Neştiutor cum era, îi povestise totul mamei sale, spunîndu-i lui Razin tîlhar şi răzvrătit, povestindu-i cum fusese arsă momîia şi afurisit nelegiuitul. Iriniţa plînsese, dar nu-i spusese feciorului său adevărul. Acum băiatul plecase. Lazunka stătea la masă cu capul în piept.

— Ascultă-mă, hulubule ! O să fie rău dacă oamenii îl părăsesc pe Stepanuşko. Bătrînul meu, Grigorei, i-a spus asta nu o dată...

— Dacă-l părăseşte gloata, nu-i nimic, gazdă ! Rău ar fi dacă cei de la Iaik şi cazacii de pe Don ar asculta de popi şi s-ar despărţi de oamenii lui Razin...

— E rău, hulubule !

— Dar înainte de a ajunge răcnetele popilor pînă la Iaik și la Don, venim noi la Moscova cu hatmanul în frunte !

— O, dar-ar Dumnezeu ! Vezi că țarul adună oșteni mulți, iar nemții, după cîte îmi spunea Vasiutka, îi învață zi de zi rînduielile ostășești și de luptă...

— Am văzut și eu !

— Uite, cînd am simțit din nou că omul meu drag e amenințat, m-am vlăguit de tot, nu mai mă țin picioarele... Măcar bea ceva, dacă nu-ți tihnește mîncarea.

— N-am vreme, gazdă ! Simt că vine încoace un necunoscut.

— Pogoară în hrubă, hulubule !

Feciorul boieresc păși grăbit spre cotlonul de după sobă și pieri în gîrliciul ce ducea în tainița de sub pămînt unde candela cea nestinsă își revărsa lin licărirea gălbuie. La lumina ei Lazunka ridică chepengul și-l împinse la loc, dar nu coborî scara, ci se așeză pe trepte, descălțîndu-se și ascultînd ce se petrece sus.

— Hai, flăcăule, arată-ne drumul ! se auzi în tinda bordeiului un glas străin și poruncitor.

— Așteaptă puțin, diacule... Mămuca cam bolește — de multe ori doarme — s-o trezesc mai întîi.

— Ia vezi că nu-s singur ! Arată-mi drumul... Oi umbla încetișor, nu o sperii...

— Bine ! Apleacă-te mai mult...

Irinița ațipise. Nu auzi cînd o făptură greoaie se așeză la masă, în fața sa. Fiul ei îi spuse :

— Mamă, a venit un diac și cu niște streliți ! Trezește-te...

Irinița tresări și întoarse încet capul cu ochii speriați. Diacul era îmbrăcat cu un caftan negru. O panglică lată bătută în mărgăritare îi atîrna pe piept cu un colan de aur, înfățișînd un vultur cu picioarele răschirate. În mînă ținea un toiag, iar în cap avea căciulă de biber cu glugă înaltă.

— Ia du-te, tu, flăcăule în curte, la streliți — îi spuse el băiețandrului — adu-i și pe ei în tindă. Dacă găsești vreo băutură în casă, dă-le să bea. N-o să ne tulbure. Și-apoi se-noptează... Eu oi sta aici de vorbă cu Irinița.

Plecînd, băiețandrul îl întrebă :

— Nu-i faci nici un rău, diacule? Vezi că mama e bolnavă...

— Nu-i facem nimic, flăcăule. Du-te şi fă precum ţi-am spus! Faţă de streliţi să nu scapi o vorbă despre ceea ce aveţi în casă. Mai mult taci.

— Bine! Şi băieţandrul plecă.

Diacul îşi scoase căciula din cap şi o aşeză pe masă, apoi suflă într-una din lumînările din sfeşnicul cu trei braţe de lîngă el, ca să nu-l supere la ochi. Îşi netezi pletele lungi care începuseră să i se cărunţească la vîrfuri:

— Nu-ţi fie teamă, Iriniţa! Mă auzi?

— Te aud, diacule.

— Mă mai cunoşti, ori ba? Odinioară, în Turnul Caznelor, te-am scăpat din mîna boierului Kivrin şi te-am scutit de cercetarea diacului de la Pricazul judecătoresc. Şi astăzi m-am rugat de ţar să mă trimită în cercetare la tine, în locul altor dieci.

— Of, diacule, ce să mai afli la o femeie bolnavă!...

— Hrăpăreţii află ei ce vor! Vezi că s-a zvonit cum că aici, la tine, s-ar ascunde niscai oameni de ai lui Stenka Razin. Să le spui acelor oameni să nu mai vină... Eu unul oi face cuvenita cercetare, scriind apoi cum că n-am găsit nimic, dar dacă cumva nu mi se dă crezare şi vin alţii încoace pentru cercetări, să n-o păţeşti cumva... Trăim vremuri grele. Şi nu-i nici o bucurie să stai ferecată în lanţuri şi să înduri bătăi...

— Vai, diacule, îţi mulţumesc.

— N-ai pentru ce... Ştii şi tu — sau poate nu ştii — că atunci, de mult, te-am îndrăgit... Tu însă erai cu gîndul la altul. Iar cînd răposatul boier ţi-a ars sînii... tare mi s-a făcut atunci milă de tine şi milă-mi este şi astăzi. Pentru binele ce mi-a făcut şi pentru învăţătura dată, îl pomenesc de bine pe boier şi nici tu să nu-l blestemi pentru răul ce ţi-a făcut, ci să te rogi!...

— Nu blestem pe nimeni, diacule Efim — nici nu ştiu care ţi-e numele după tată?

— Pafnutici! Boierii îmi spun „Bogdanîci“ adicătelea dăruit de Domnul... Nu-mi plac boierii.

— Ce spui! Dar în preajma ţarului stai?

— Stau, dar mă uit în jur cu teamă! Boierii au alungat mulţi dieci din preajma ţarului, trimiţîndu-i pe unii la Bielo-ozero, iar pe alţii în Siberia... Ba pe unii chiar i-au pedepsit să fie biciuiţi cu gîrbaciul...

— Pe tine te apără ţarul!

— Asta-i altceva. Dar dacă se țin boierii de capul lui, ce să mai zic de un diac, chiar și patriarhul poate s-o pățească! Gîndește-te la Nikon : cît era el de prieten cu țarul și tot l-au trimis la Bieloozero, ba se aude că-l vor alunga și mai departe... Boierii îi cinstesc pe cei de o seamă cu ei, dar noi, cei ieșiți de jos, le sîntem pururea dușmani... Pe mine nu mă pot suferi boierii fiindcă am fost zămislit cu o slujnică roabă. Atîta numai că încă cinstesc amintirea binefăcătorului meu Pafnuti Vasilievici, așa că mai mă rabdă o vreme... Iar fapta la care a pornit acum Stenka Razin... Diacul tăcu o vreme apoi urmă încet :... îmi este pe plac... Un altul știind că feciorul tău a fost făcut cu Razin, te-ar fi pîrît întrucît copiii tîlharilor sînt stîrpiți pînă la ultimul... Dar boierii n-au prins de veste. Cît despre mine, nu fac eu păcatul acesta! Dacă poți să te lipsești de flăcău, să mi-l dai pe mîna mea... să-l învăț carte. O să fac din el spaima boierilor... Avere am de ajuns pentru toată viața mea. Neamuri nu mă mai am decît numai pe mine însumi și pe nevastă, iar fiul tău nu ne-o fi povară.

— Vai, îți mulțumesc, diacule! Zi și noapte mă gîndesc la băiatul meu, căci tare-s neputincioasă... Iar dacă mor, unde să se ducă copilul?! Și uite așa, mă tot frămînt cu gîndul la el!

— Dă-mi-l mie! Nu poate fi decît spre folosul lui.

— De vei avea grijă de el, diacule, după moartea mea și-i vei da învățătură, pe veci ți-oi fi recunoscătoare, iar cît oi mai avea zile, m-oi ruga lui Dumnezeu pentru boierul cela care mi-a ars sînii...

— Așa se și cuvine : roagă-te! Pe feciorul tău n-am să-l părăsesc, îl învăț carte și meșteșugul ostășesc, îl înfiez căci altminteri boierii, precum mă socotesc pe mine fără neam, așa îl vor socoti și pe el și asemenea oameni nu-și găsesc locul nicăieri.

— Nici nu știu cum să-ți mulțumesc! Să știi că Vaseatka al meu nu-i sărac lipit pămîntului : are veșminte și destule giuvaeruri!

— Am și eu destulă avere.

— Ce crezi, diacule, vine Razin la Moscova?

— Lumea îl așteaptă — și nu numai gloatele — toți îl așteaptă : și mahalagii, și neguțătorașii cei mărunți, și popii. Atîta numai că nu ajunge Razin la Moscova. Nu ajunge, căci cu cine s-a ridicat el împotriva boierimii? Cu țăranii. Iar

ţăranul atîta armă are: pumnul, furca şi coasa... Ţarul şi boierii au însă arme destule dar mai cu seamă au pe lîngă ei venetici cu învăţătură de prin străinătăţi. Sînt cu toţii ţinuţi de împărăţie pe tain deosebit, dar nu se pricep decît la război. Cu asta se şi îndeletnicesc — primesc să meargă la război, în fel de fel de ţări, tocmindu-se pe simbrie...

Diacul îşi puse căciula în cap şi se ridică.

— Iar acum, Iriniţa, să nu te sperii! Vin streliţii şi ne apucăm să căutăm.

Bătînd cu toiagul în uşă, diacul strigă:

— Hai, streliţilor!

Uşiţa se deschise şi în odaia Iriniţii intrară unul după altul caftanele albastre, căciulile cenuşii ale streliţilor, şi luciră tăişurile baltagelor.

Diacul luă o înfăţişare impunătoare şi le porunci streliţilor cu glas schimbat:

— Căutaţi repede, oameni ai stăpînirii! Pe muiere am descusut-o eu.

— Să nu chemăm flăcăul, diacule, ca să nu fugă? spuse unul din streliţi.

— Strigaţi-l! Să rămînă sub pază în cămară.

— E cutezător, diacule, nu fuge! îi luă parte alt streliţ.

— După lege se cuvine să rămînă aci! răspunse diacul.

Îl chemară. Flăcăul se aşeză pe laviţă între doi streliţi. Alţi trei începură să caute prin casă.

— Am acolo, la fereastră, diacule, zise Iriniţa, un dulap mare: deschideţi-l şi trageţi zăvorul — găsiţi în spate încă o încăpere — căutaţi şi acolo! Nu ţin pe nimeni ascuns, nici n-am în casă vreun lucru oprit de lege.

În casă se răspîndi un iz de fum, de băutură, de tutun, mahorcă şi dohot. Cercetarea ţinu multă vreme. În sfîrşit diacul şi streliţii ieşiră din încăperea de alături. În odaia cea curată luară de pe pereţi icoanele, căutară peste tot, pînă şi sub laviţe.

— Nimeni şi nimic! spuseră streliţii, care-l urmaseră pe diac.

Aşezîndu-se la masă, diacul despături o hîrtie şi începu să scrie, muindu-şi pana într-o călimară atîrnată la brîu sub caftan. Fără a se uita la Iriniţa, o întrebă:

— N-ai în casă vreo hrubă tăinuită, muiere?

— Am, drăguțule, am o hrubă, un beci în tindă.

— Streliți, căutați în beci.

— Am căutat noi de mult acolo, diacule, să nu fie cu supărare... Ce am găsit de băut, am băut. Vrei să-ți aducem și ție, diacule ?

— Nu vreau ! Beți voi partea mea.

După ce scrise pe hîrtie tot ce se cuvenea, diacul întrebă :

— Băieți care din voi știe carte ?

— Avem doi cărturari : Grișka Kuzma și Ivan Kozîrev !

— Puneți-vă și voi iscălitura și să mergem ! S-a făcut tîrziu.

Streliții iscăliră și ieșiră.

Plecînd și el, diacul Efim își trecu mîna peste părul Iriniței și-i spuse :

— Ține minte, Irinița, îl învăț eu carte pe flăcău. Cînd o fi nevoie, să-mi trimeți vorbă... Și încă ceva : nu mai primi tîlhari ! Ți-am mai spus, s-ar putea să mai vină careva aici în cercetare.

Își scoase căciula, se închină, apoi își luă toiagul și plecă, însoțit de fiul Iriniței... Streliții suduiau în tindă, căutînd ieșirea. Flăcăul, cu lumînarea în mînă, îi scoase afară și-i duse pînă după magazii. Orbecăind prin tindă, în întuneric, streliții luaseră cu ei și două butoiașe cu bragă.

— Oricum, fraților, nu ne-am ostenit degeaba ! zise unul din ei.

— Măcar de-ar fi mereu așa ! răspunse un alt glas din spate, scuturînd băutura din butoi : N-am găsit nimic rău în casa lor, dar bragă au berechet.

— Frumos flăcău are muierea !

— Grișka a șterpelit un beniș de femeie, fraților !...

— Mai încet că vă aude diacul.

— Diacul a plecat !

— Am luat benișul dar de băut n-am prea băut !

— Ia tăceți din gură că au mai luat cîte ceva și alții.

Glasurile și oamenii pieriră în bezna în care erau cufundate ulicioarele. Feciorul Iriniței mai ascultă o vreme pașii streliților, apoi făcu cale întoarsă spre bordei. Intrînd în odaie, pășì după sobă și strigă :

— Au plecat ! Poți să ieși, oaspe drag !

Lazunka se ivi, gata îmbrăcat de drum.

— Nu cred să mai vină la noapte... spuse Irinița cu glas stins. Rămîi aici, hulubule. Să nu te prindă cumva străjile, porțile-s închise.

— Nu mă mai ține Moscova nici cu șapte lacăte de fier, dar mite cu niște porți ! Mulțumesc pentru găzduire. Îi trimeți bineţe lui Timofeievici, nu ?

Fără a se mișca din loc, Irinița începu să plîngă și-i răspunse printre lacrimi :

— Să-i duci șoimului meu vorba asta, oaspe scump : „Te iubesc pînă la moarte". Dar dacă pleci nemîncat, o să ți se facă foame pe drum...

— Sînt sătul de Moscova ! Rămîi cu bine !

— Mai dă pe la noi, dacă-i mai veni pe aici !

Feciorul Iriniței îl duse pînă la magazii, unde se îmbrățișară.

— Învață să mînuiești sabia, să tragi, să semeni cu taică-tău și să iubești slobozenia !

Și feciorul boieresc se făcu nevăzut într-o clipă. Flăcăiandrul rămase pe gînduri :

„Cine o fi totuși tatăl meu ? Pînă la urmă tot nu mi-a spus..."

7

Cutreerînd prin Moscova, Lazunka aflase că în așezarea nemțească nu se închideau noaptea oprelistile zăbrelite. Oștenii nemți beți îi luau adeseori pe străjeri la bătaie. Atunci țarul poruncise : „Să nu fie supărați străinii". De atunci străjile nu mai ieșiseră la porți. Lazunka ajunse în așezare. La poartă, portița din stinghii puse în lung și curmeziș era deschisă. În lumina ce se revărsa din ferestrele unei căsuțe nemțești curățele în care era o petrecere se auzeau niște cîntări neînțelese însoțite de sunetele unei orgi de mînă. Un cazac tăie calea feciorului. Văzînd că se apropie un om, cazacul aștepta în dreptul porții.

Lazunka întîi se bucură că vede un cazac de-al lor, dar deslușind fața îndărătnică cu un semn pe frunte, văzu că era

Spîn și intră la bănuială : „Tătucul nu l-a trimis la Moscova". Ajunse la poartă, dar nu trecu mai departe.

— Ia vino încoa, tîlharule ! strigă Șpîn, care nu putu să-și ascundă pornirea.

— La ce-mi scoți ochii ! Parcă nu ești și tu ca și mine ? Cînd simțise primejdia, Lazunka căută, ca totdeauna, din răsputeri, să se stăpînească.

Șpîn care căpătase hrană și rachiu de la țar la hanul în care trăsese, hotărîse să nu se mai întoarcă la Razin.

— Eu îl slujesc pe țar !

„E și cutezător și voinic, dar cu atît mai rău pentru el : prea e ticălos", își zise în gînd Lazunka, chibzuind cum să pună mîna pe pistol.

— Fugi că minți ! De cînd ești în slujba țarului ?

— Nu te privește !

— Hai, treci tu întîi ! Zi, ne-ai vîndut, ai ?

— Săriți streliți ! Razin...

— Te-ai dat cu ei, lua-te-ar dracii... și Lazunka făcu un pas spre Șpîn.

Se auzi o bufnitură... Șpîn se prăvăli fără să fi avut vreme să-și tragă sabia din teacă și acum se zvîrcolea pe pămîntul negru. Îi vîjîiau urechile, mustățile îi pîrîiau, pîrlite de flacăra ieșită din pistol, din gură îi curgea sînge. Cu mîinile țepene căuta să prindă stinghiile portiței. Cîtă vreme mai pîlpîia cugetul în el, prin cap îi trecea ca un ciocănit : „M-a omorît ! Nu m-a omorît". Cu fața, neagră în întuneric, scăldată în sînge, căzu pe spate, în mocirlă. Mîna dreaptă i se încleștase pe sabie, stînga se întindea spre portiță. Mistuindu-se în bezna nopții și pipăindu-și în drum pistolul, Lazunka își zicea :

„Am dat greș... Am luat un pistol prea mic — te pomenești că scapă cu viață, scîrnăvia".

Nu mai avea cînd să se întoarcă la Șpîn. Din casa unde se petrecea ieșiră afară, la braț, o femeie și un oștean nalt cu coif ce se ghicea galben prin întuneric ; la șold i se vedea teaca săbiei, și avea bumbi galbeni la mundir. În lumina ce se revărsa prin ferestre femeia părea îmbrăcată pestriț. Trecînd pe lîngă Șpîn, ea scoase un țipăt :

— *Ach, mein Gott... Was ist das ?*

— *Nichts schreckliches, liebes Fräulein ! Der Dragoner hat sich seine Fratze verdorben... der Besoffene. Die Russen sind*

anders als wir... sie sind feig... und flüchten sich vor dem Krieg in die Wälder oder wälzen sich trunken und ziehen Hiebe und Kerker dem Kriege vor.

— Er hat, Kapitän, einen Säbel in der Hand ?

— Aus das ist erklärlich ! Die Russen, wenn besoffen, sehen neckende Teufel um sich springen... verfolgen die Teufel, und wenn der besoffene Dragoner oder Reiter ist, dann haut er mit dem Säbel auf Tische und Bänke los, bis er hinfällt, wo er steht.

— Ach, die Aermsten !

— Liebes Fräulein, nur kein Mitleid mit den Bestien... dieses Volk ist dumm, faul unde grausam [1]...

Și căpitanul cel negru se mistui în bezna uliței, împreună cu prietena lui.

[1] — O, Doamne !... Ce-i asta ?

— Nu-i nimic de speriat, scumpă domnișoară ! Dragonul, beat fiind, și-a nenorocit mutra. Rușii nu sînt ca noi... sînt fricoși... și fug de război în pădure ori se tăvălesc pe jos, beți, preferînd războiului bătaia și închisoarea.

— Are o sabie în mînă, căpitane ?

— O, și aceasta se poate explica ! Rușii, cînd se îmbată, văd în jurul lor draci care-i îngînă, îi urmăresc, iar cînd se întîmplă ca bețivul să fie un dragon sau un reităr, atunci încep să izbească cu sabia în mese și bănci, pînă se prăbușesc acolo unde se află.

— O, săracii de ei !

— Scumpă domnișoară, numai milă să nu vă fie de bestiile acestea... un popor tîmpit, leneș și crud...

ASTRAHANUL

1

Razin se cinstea cu esaulii săi în pridvorul bisericuţii din mănăstirea Troiţki. În piaţa cetăţii tocmai se isprăvise răfuiala cu dvorenii, cu feciorii boiereşti şi logofeţii : îi răpuseseră cu beldiile, cu paturile sîneţelor şi cu securile. Soarele dimineţii aprindea luciri alburii în băltoacele de sînge. O abureală se ridica deasupra trupurilor celor ucişi, neridicate încă din piaţă. La picioarele turnului zăcea voievodul Ivan Prozorovski zvîrlit, de sus, de Razin. Stătea ca răstignit, cu braţele în lături, cu cabaniţa argintie, sîngerată ; o parte din capul lui, împreună cu căciula, sărise hăt-departe, cu ochii stinşi, holbaţi la soare, sub sprîncene. Razin era îmbrăcat cu un caftan negru de catifea, încins cu un brîu albastru cu ciucuri de care atîrna sabia, iar pe cap avea o cuşmă roşie zaporojană împodobită cu mărgăritare. Streliţii aduceau în pridvorul încăpător al bisericuţei butoiaşe cu rachiu :

— Bea tătucule !

— Să fii sănătos, Stepan Timofeievici !

— În preajma bisericii se auzeau plînsete de femei. Femei cu kici bătute în mărgăritare, unele cu funde de catifea cusute cu fir, altele cu plase împodobite cu rubine şi granate, se trîntiseră la pămînt ori stăteau în picioare lîngă zidul bisericii. Unele şedeau alături de nişte boierese bătrîne care-şi ridicau ochii spre cer. Bătrînele îngînau ceva : descîntece ori rugăciuni.

În spatele hatmanului şi a esaulilor, prin uşile deschise se vedeau în fundul bisericuţei, lîngă moaştele Sfîntului Kiril,

doi călugări bătrîni, gîrbovi, din cei care făcuseră jurămîntul tăcerii, cu scufe negre pe care erau cusute cu ață albă cruci și capete de mort ; moșnegii aprindeau la capul și la picioarele preacuviosului lumînări în sfeșnicele nalte, închinîndu-se liniștiți, cu mișcări domoale, cu totul nepăsători față de cele ce se petreceau dincolo de zidurile bisericii. Ținînd pocalul de argint în dreapta, Razin nălță capul, cu stînga slobodă își dădu căciula pe o parte, strigînd streliților și cazacilor :

— Hei, șoimilor ! Ispráviți, cărați leșurile la groapă în curtea mănăstirii Troițki și căutați-l la mănăstire pe trimisul meu, pe popa căruia voievodul, nainte de-a veni noi la Astrahan, i-a vîrît un căluș în gură și l-a zvîrlit în temniță !

— Popa a scăpat cu viață, tătucule ! Călugării, de frică, i-au dat drumul din temniță, în vreme ce veneai spre oraș.

— Bun !

Se apropie un streliț cu mîinile și fața pline de sînge :

— Îi cărăm noi pe morți la Troițki, dar acolo la groapă stă un bătrînel din mănăstire și le ține socoteala. E bine oare ?

— Nu ne-ascundem faptele ! Dacă-i face plăcere bătrînului, lăsați-l să scrie, să știe pe cine să pomenească. Ei, hai noroc, Cikmaz !

— Noroc, tătucule... Am făcut treabă bună... Ar trebui să ne răfuim așa mai des cu dvorenii și cu logofeții !

— Să țină minte Astrahanul, ca răsplată pentru taică-meu Timoșa și pentru frate-meu Ivan... Hei, șoimilor ! Dacă sînt dieci care n-au jefuit norodul... dacă găsiți din ăștia, să-i aduceți la mine !

De biserică se apropiară trei dieci cu caftane lungi albastre. Se descoperiră.

— Sînteți dieci ?

— Dieci sîntem, tătucule hatman ! răspunseră aceștia în cor, cu temenele.

— Să vă duceți din nou la slujbă, la casa Prikazului. Țineți socoteala banilor pentru băutură, porunciți să se fiarbă rachiu la curtea băuturilor, să se facă mieduri tari... În tîrgul Iamgurceev, după ce cazacii vor împărți prada în mărfuri și veșminte și vor pune de o parte cele ce mi se cuvin mie, hatmanului, să scrieți un izvod al părții mele și prada mea să fie dusă la magazie... După aceea să scrieți toți bărbații din oraș, sănătoși și buni să poarte arme... Scrieți casele, viile și pivnițele celor uciși. Socotiți cîte grîne se află în hambare, ce alte

bucate mai sînt şi rînduiţi negoţul, luînd pentru mine tot felul de dăjdii !

— Am înţeles, hatmane !

— Sîntem gata să-ţi îndeplinim porunca !

Bucuroşi că au scăpat cu viaţă, făcîndu-şi semnul crucii şi grăbindu-se să iasă cît mai repede din cetate, diecii se plecară în faţa lui.

— Altceva, şoimilor : să se închidă toate porţile oraşului — lăsaţi deschise doar trei — Nikolskie Krasnîie — spre cetate, iar spre oraş să se deschidă poarta Gorinnskie, cea a crîşmelor, ca să poată veni sărăcimea la crîşme, ca şi mai nainte... Ei, Fedko, ăl din Samara !

— Aud, Stepan Timofeievici !

— Du-te cu diecii ! Socoteşte visteria băuturilor, caută-i pe foştii crîşmari şi pe starostii crîşmelor şi află care şi cît a jefuit ca să-l tragem la răspundere. În locul lor te pun mai mare pe tine peste crîşme. Dacă printre crîşmari se mai găsesc şi niscai oameni cinstiţi, adu-i înapoi la treaba lor.

— Am înţeles, hatmane !

Esaulul din Samara, un voinic cu mustăţi negre, duse mîna la cuşmă şi plecă.

În piaţă se auzea bocănit de securi — se aduceau bîrne. Dulgherii ridicau spînzurători, îngropînd bîrnele, în picioare, în pămînt ; la capătul de sus puneau două bîrne curmeziş, ca slova glagoli mare. În faţa hatmanului fu adus bătut logofeţelul Piotr Alexeev, mîna dreaptă a voievodului, îmbrăcat într-un caftan negru de nanghin, cu capul gol. Părul său roşcat era răvăşit, faţa scăldată în lacrimi.

— Ăsta-i iscoada voievodului, tătucule. Vedea şi de visteria lui.

— Tu eşti Piotr Alexeev ?

— Eu nu sînt Piotr, sînt Alexei, tătucule hatman... răspunse logofătul tremurînd ca varga. Nu ştiu de ce mă strigau aşa diecii. S-a luat şi voievodul după ei : Piotr în sus, Piotr în jos, dar pe mine mă cheamă Alexei.

— Unde-i visteria voievodului ?

— Voievodul n-a avut nici un fel de visterie — a trimes-o ţarului... Pînă şi simbria streliţilor le-a plătit-o mitropolitul, chiar aci, în curtea mănăstirii Troiţki...

— Ţi-am văzut mutra în tabăra mea, dar pe atunci erai streliţ. Îţi mai aduci aminte de Jarenîie Bugrî ?

— Îmi aduc aminte, hatmane, de ce să ascund ?... Sînt un om mic, fac ce mi se spune, unde mă trimitea voievodul, acolo mă duceam...

— Dar îi mai ţii tu minte pe logofeţii aceia care erau în slujba mea iar tu voiai să-i pui la cazne şi pe urmă au fugit la cazaci ?

— Mitka şi cu Vaska, da, erau nişte zănatici — nu făceau ei de logofeţei — au rămas doar fiindcă s-a încăpăţînat voievodul. Ştiau amîndoi multă carte, dar aveau minte de copii.

— Ai fi tu bun la multe, Piotr Alexeev...

— Alexei îmi zice, hatmane !

— Alexei să fie ! Pînă şi numele tău e cu două feţe. Ai vrea să te trimet la Moscova ?

— Vai, ce bine ar fi ! N-am văzut niciodată Moscova, tare aş vrea s-o văd nainte de a muri.

— Ai să te tot uiţi la ea, înainte de a muri !

Ciocnind cu esaulii, hatmanul urmărea lucrul dulgherilor. Spînzurătorile erau gata înălţate. Îşi dădu căciula pe o parte. Streliţii îl înşfăcară pe logofeţel.

— Arătaţi-i Moscova ! strigă Razin. Vîrîţi-i un cîrlig pe sub coaste şi înălţaţi-l cît mai sus.

În piaţă, îl dezbrăcară de caftan, smulseră şi cămaşa de pe el, apoi vîrîndu-i în trupul gol cîrligul de fier, îl ridicară în spînzurătoare.

O bătrînă în straie negre se repezi spre ea dînd din mîini şi strigînd :

— Puiul mamei ! Alexeiuşko !

— Vai, mămucă, cere-le să-ţi dea măcar trupul meu ca să mă înmormîntezi. Of, rău mă doare !

— Puiul meu !...

— Şoimilor, alungaţi-o pe bătrînă, strigă hatmanul. Să vină mîine ca să-l înmormînteze pe acest cîine al voievodului.

De pe Volga cazacii aduseră în cetate un tînăr persian care suduia în graiul lui, ameninţînd pe cineva cu pumnul, arătînd cu mîna spre Volga :

— *Peder suhte !*

— Ăsta, tătucule, a vrut să fugă cu nemţii, pe corabia ţarului, zisă „Oriol". Am dat foc corabiei... Nemţii au scăpat, care cu lotcile, care cu luntrile prin Karabuzan pe mare, iar ăsta a rămas pe mal, stătea şi plîngea...

— E fiul hanului din Ghilean, un cneaz ! Îi este scris să atîrne în cîrlig, lîngă Alexeev. Hai, spînzuraţi-l pe persian !

Tînărul persian fu despuiat şi dus la spînzurătoare cu lovituri de picioare în spate. Acolo îi înfipseră un cîrlig sub coaste şi-l spînzurară la aceeaşi înălţime ca şi pe logofeţel.

— Mai e unul, tătucule, pare neguţător persian !

Streliţii şi cazacii îmbrînciră naintea hatmanului un om cu halat de catifea albastră, cusut cu slove de fir arăbeşti, cu turban albastru, cu surgiuc.

— Îl cunosc, rîse Razin şi, ridicînd pocalul, urmă : în sănătatea ta, solule persian.

— *Kuşai-i...*

— Te-ai bătut în turnul caznelor, te-ai semeţit împotriva noastră împreună cu slujitorii tăi, nu-i aşa ?... Ar trebui să te spînzur pentru toate astea !

— *Inşalla !* Dacă asta-i voia lui Allah, hatmane...

— Allah nu vrea nimic, să vedem ce vreau eu. Asta-i altă treabă. Ei, eu nu-ţi vreau nici un rău. Şoimilor ! Unde-i sabia lui ?

Cikmaz găsi în pridvor sabia solului, cu strajă de aur, în teacă de argint smălţuit :

— Frumoasă sabie ! Dar dacă aşa porunceşte Stepan Timofeievici, ia-o, kizelbaşule.

Solul îşi luă sabia.

— Întoarce-te în Persida, la şah şi spune-i aşa : „Hatmanul mi-a dat drumul, dă-le şi tu drumul cazacilor prinşi !“ Ştiu că-şi trag acolo, la voi, amarul !

Solul luă sabia şi făcu o plecăciune, apoi se adresă tîlmaciului persian care stătea în spatele lui :

— Cere-i hatmanului lucrurile mele !

Acesta tălmăci cele spuse şi hatmanul, fără a se uita măcar la tîlmaci, îi răspunse solului :

— Lucrurile tale, solule, le-au împărţit între ei cazacii. N-am nici o putere să iau înapoi ceea ce au cucerit în luptă. Pleacă aşa cum eşti, viaţa-i mai scumpă decît nişte boarfe.

Solul făcu încă o plecăciune, şi se depărtă.

— Hei, streliţi ! Aduceţi-mi acum plozii voievodului, feciorii cneazului Prozorovski.

Caftanele albastre şi trandafirii ale streliţilor se înghesuiră lîngă pridvorul bisericii, în scînteieri de baltage.

— S-au ascuns la mitropolit, tătucule.

— Intraţi în curtea mitropolitului ; îi poruncesc să mi-i dea pe mînă !

Streliţii plecară. Peste un ceas, cel mai mare dintre fiii lui Prozorovski se înfăţişă cu semeţie în faţa hatmanului. Purta un jupan albastru, boţit, era fără căciulă, dat cu pletele bine pieptănate.

— Unde-i mezinul ?

— Vine cu monahii.

— Bun ! Ia spune-mi, acum, plod de cneaz, unde-i ascunsă visteria lui taică-tău ?

— De visterie vedea logofeţelul Alexeev !

— Acum nu mai vede de nimic, priveşte !

Tînărul Prozorovski se întoarse spre spînzurătoare. Logofeţelul, covrigîndu-şi trupul, se agăţase cu mîinile învineţite, de frînghie ; sîngele se închegase pe cîrligul de fier, înfipt în coasta lui.

— Îl vezi ?

— Ce să mai văd — ştiu şi aşa !

— Dacă ştii, atuncea spune : unde-s banii lui taică-tău ?

— Taică-meu n-a avut bani, toate lucrurile tatii le-au jefuit hoţii de esauli ai tăi, le-au cărat la Iamgurceev ! Ce mai vrei de la noi cînd ne-ai luat tot ce-am avut ?

— Eşti fiul cneazului ?

— O ştii prea bine, ce mai întrebi ?

— Boierii umblă să-mi stîrpească tot neamul din rădăcină, iar eu mi-am pus în gînd să stîrpesc neamul boieresc, dar mulţi mai sînteţi ! V-aţi prăsit din cale afară, întocmai ca gîndacii negri într-o casă încălzită. Hei, spînzuraţi plodul cneazului de picioare pe zidul cetăţii...

Cikmaz se ridică în picioare.

— Mă pricep eu, tătucule, la treburi de astea. Dă-mi-l pe cnezişor să ţi-l spînzur.

Păşi spre tînăr, îl cuprinse în braţe şi, acoperindu-i capul cu barba lui stufoasă, sură, îi spuse :

— Hai, vino, fecioraş, leapădă-ţi haina, să-ţi vină mai uşor, cînd ai să atîrni spînzurat, şi încinge-ţi coapsele mai strîns cu cureaua : să nu ţi se adune atît de tare sîngele în cap.

— Fă-ţi treaba, călăule, şi taci !

— Ehei, va să zică, din ăştia-mi eşti !

Monahii îl aduseră pe cnezişorul mezin, înlăcrimat. Ca să nu plîngă, streliţii îi dădură o turtă dulce. Băieţaşul cu păr

bălai, cu caftan de mătase albastră și cizmulițe roșii de safian, se holba speriat la esaulii beți, la cazacii cumpliți cu lăncii și săbii, fără să-l vadă pe Razin. Îl privi, numai cînd hatmanul dădu poruncă :

— Luați-l și pe ăsta, după ce-și mîntuie treaba Cikmaz.

Monahii îl duseră spre zid. În urmă venea călăul, cu frînghia în mînă.

— Chemați popii ! Să fie cu toții de față !

Adunară popii de prin toate casele parohiale. Pe cei care nu voiau să vină îi trăgeau de păr, și-i pocneau cu picioarele în șezut și în spinare.

— Vă cheamă tătucul !

Popii se adunară în fața bisericii. Razin se sculă în picioare cu mîna în șold și-i întrebă :

— Sînteți toți aici, popilor ?

— Toți, tătucule !

— Hei, preacinstiți părinți, vă poruncesc ca azi să le cununați pe desfrînatele de boierese cu cazacii mei. Pe acela dintre voi care s-ar încumeta să se împotrivească să cunune în grabă și fără dezlegare din partea maimarilor bisericii... îl vîr într-un sac umplut cu pietre și-l zvîrl în Volga. Primește ea, maica noastră, și un popă, cum primește orice stîrv de cneaz. Auzit-ați ?

— Am auzit, hatmane !

— Duceți-vă la boierese, aici, lîngă biserică : pe cele care n-or fi bune de neveste, le duceți la mănăstirea Devii, apoi așteptați chemarea, ca să puneți pirostriile pe cap... Iar voi, cazaci și frați streliți, trăgeți la sorți : luați pe toate boieresele tinere ori pe jupînițe, care v-o ieși la sorți, și duceți-le la voi !

— Trăiască tătucul !

— Îți mulțumim, Stepan Timofeievici !

— Ne-am uscat de dorul muierilor !

Ascultînd tînguielile tinerelor boierese strînse lîngă zidul bisericii, Razin strigă :

— Voi de colo, neveste boierese, cîntați de nuntă — doar, asta se cuvine acu ! Se întoarse spre esauli : de ce oare nu se aude bătînd ceasurile ?

— Tătucule, răspunse esaulul Mișka Cernousenko, cînd l-ai zvîrlit de sus pe voievodul Astrahanului, paznicul de la ceas a fugit spăimîntat din tîrg, așa că acu nu mai putem cu-

noaşte ceasurile decît după ornicul de soare care se află în turnul celălalt...

— Fie şi aşa !

Lîngă biserică, streliţii se ciorovăiau cu cazacii, ducîndu-şi fiecare boiereasa şi jupîniţa ieşită la sorţi. Cei ce plecau strigau, lăudăroşi :

— Azi nu mai postim !

Esaulii şi hatmanul chefuiau mai departe în pridvor. La biserică băteau clopotele pentru denii, credincioşii se adunaseră în jurul ei, dar nimeni nu cuteza să intre. Văzînd acest lucru Razin strigă :

— Hei, esauli, daţi jos butoaiele din pridvor, să lăsăm vitele la iarbă.

Strînseră butoaiele din pridvorul bisericii care se umplu de credincioşi. Veni şi un preot care începu să slujească... Deodată se auzi un tropot de copite ; prin poarta Precistenskie intră în cetate, călare pe un bălan, şchiop, un călăreţ colbuit, cu jupan albastru.

— Care o veni aşa, într-un suflet, la cheful nostru ?

— Cine o fi ?

— E Lazunka, tătucule, vine de la Moscova, să vedem ce ne povesteşte.

— Ei, prieteni, bucurie mare pentru mine ! Deschideţi biserica şi căraţi butoaiele în faţa altarului : acolo vreau să beau, iar popii să-i alungaţi.

Lazunka descălecă şi se apropie de hatman :

— Sănătate, tătucule Stepan !

— Sănătate, prietene ! Vino să te sărut.

— Sînt frînt de atîta drum ! S-a lipit noroiul pe mine de o palmă. Lua-l-ar naiba de drum...

— Şoimul meu ! Îmi placi aşa cum eşti.

Se îmbrăţişară şi se sărutară.

— Unde să-mi duc calul ? L-am nimerit bun, dar chiar şi pe el l-am dat gata, drumul e neînchipuit de greu.

— Streliţi, luaţi calul, adăpaţi-l şi daţi-i să mănînce !

— Îndată, tătucule !

Calul fu luat, apoi cărară butoaiele cu rachiu, mied şi bragă în biserică. În urma butoaielor Razin şi Lazunka păşeau braţ la braţ. Întorcîndu-se spre streliţi, hatmanul strigă :

— Să rînduiţi o strajă lîngă sobor unde o să chefuiesc ! Care vrea să se roage, să se roage în paraclis, iar cei din

oraş, la poarta Voznesenskie, în bisericile Sdvijenie şi Spasski. Care vrea, poate să se închine şi la Teologul, în cetate. La sobor o să petrec eu cu Lazunka. Pe Prozorovski cel mic daţi-l jos de pe zid şi duceţi-l maică-si, în amintirea întoarcerii celui mai iubit din esaulii mei din gheena ţarului... Cu cel mare văd eu ce fac mîine !

— Am înţeles, hatmane ! Aşezăm straja şi facem cu băieţaşul ce-ai spus.

— Şi încă ceva : păziţi casa cneazului Semion Lvov ; nu s-a ridicat împotriva noastră împreună cu voievodul, nici nu s-a purtat rău cu oamenii.

— Nu-i facem nici un rău cneazului Semion.

Printre ferestruicile înguste din turla bisericii soborului, prin umbra viorie se strecurau razele argintii-sure ale lunii şi se frîngeau nainte de a ajunge la ferăstruicile din partea cealaltă, ocolite de lună în firidele lor umbrite.

În biserică, lîngă uşa zăvorîtă de-a curmezişul cu un drug de fier, cînta un glas plăcut, nu prea tare, auzindu-se mai bine sus, decît jos, printre odoarele aurite, policandre, candelabre, sfeşnice şi candele. Hatmanul şedea în fund, în faţa uşilor împărăteşti cu dăltuiri aurite, la o masă acoperită cu un aer de brocart cu cruci pe el. Razin scotea cu un căuş dintr-o bărdacă mare mied şi uneori rachiu. Băutura îi curgea pe barbă. Îşi trecea din cînd în cînd mîneca peste gură, ştergînd-o şi din nou se apuca să bea cu îndîrjire, fără a gusta ceva deşi masa era plină de bucate. Lumînări groase împodobite cu beteală de aur, erau vîrîte strîmb în sfeşnicele de alamă şi de argint. Lumini şi umbre jucau pe icoanele întunecate, din care chipurile sfinţilor priveau cu duşmănie. De la intrarea bisericii, depărtată de altar, se auzea mereu acelaşi glas. Acolo, la o masă de scînduri neacoperită, Lazunka cînta şi dădea în cărţi : le înşiruia pe masă şi se uita la ele cu luare aminte, clătinîndu-şi capul cu zulufi negri. Apoi le aduna în grabă, le amesteca şi le înşiruia din nou. Mişcările lui făceau să se clatine în dreapta şi în stînga făclioarele sfioase ale lumînărilor de ceară subţiri, lipite de ascuţişul unui hanger tătăresc încovoiat, culcat pe masă ca o semilună mare.

Deodată hatmanul trînti pe masă căuşul fără a-l fi golit. Băutura se împrăştie. Razin se ridică greoi în picioare, totuşi fără a se clătina. Treptele de lemn ce duceau spre altar în-

tr-un semicerc mare trosniră sub greutatea lui, lespezile sunau sub pasul lui răsfrîngînd zăngănitul potcoavelor de la cizme.

Lazunka dădu capul pe spate şi se uită la hatman, curmîndu-şi cîntarea.

— De ce ai tăcut, Lazunka, zi-i înainte.

— Am făcut eu însumi cîntecul ăsta, tătucule, dar nu-mi place...

— Zi-i-i !

Lazunka cîntă mai departe :

Hai, urmează-mă, fată de dvorean,
Lasă casele lui tătîne-tău
Şi-ţi alege traiul cel fără de griji.
Om cunoaşte împreună viaţă slobodă,
Om porni pe-albastră mare amîndoi...
Şi-om pluti pe Volga cu corabia,
Innopta om noi în locul zis Tariov...
Nu sînt flori acolo, nici n-au fost vreodat',
Creşte numa' fir de iarbă scund...
Dar atîta rău !
Căci pe Volga sînt ostroave — numai flori,
Pînze albe şi corăbii ce plutesc,
Bărci, barcaze, lotci trec lopătînd, cîntînd...
Iar de vrei tu flori, sprîncenata mea,
Ţi-oi aşterne flori prin tot cortul tău,
Doar balaşuri, boabe de mărgăritar,
Doar podoabe scumpe şi sevai cu fir.
Din păduri, de pe gorgane, de pe mal înalt
Vei auzi tu şuierat de aprig şoim :
Şi nu-i vînt ce trece vîjîind,
Ci voinicul peste ape hăulind !

— Bine, Lazunka ! La petrecere poţi să cînţi fălos... nu-i oprit... Îţi dădeai în cărţi ?

— Dau şi eu aşa, într-o doară, tătucule !

— Cine te-a învăţat vrăjitoria asta ?...

— O moldoveancă, hatmane ! O ghicitoare bătrînă... Şedea în piaţă la Moscova, cerînd de pomană, iar eu eram cam afumat şi i-am aruncat o jumătate de rublă ; a vrut să-mi sărute mîna, dar eu nu m-am lăsat şi atunci mi-a spus : „Boierule ! Vrei să te învăţ să ghiceşti ?“ — „Învaţă-mă“. Mi-a ghicit în cărţi,

o dată, de două ori, și am învățat. Mi-a dat cărțile astea, poruncind să le păstrez, să nu mă despart niciodată de ele...

— Și ce ți-a ieșit acum ?

— Of, tătucule, numai de rău : cînd se încăpățînează cărțile, mai bine să nu mai ghicești...

— Da' ce-ți cade atît de rău ?

— Parcă moarte... zău așa ! Le-am tot amestecat, le-am tot încurcat, da tot moarte îmi cade ! Iar eu am scăpat cu viață de la Moscova, ți-am povestit doar că am tras în Șpîn, în iscoada aceea, dar pare-mi-se că nu l-am răpus de-a binelea.

— Dacă-mi cade în mînă, îl spînzur !

— Ce zici, tătucule, l-o fi trimis la Moscova Vaska Us ?

— Ei, asta-i, Lazunka ! De ce-ar face-o ?

— Vaska Us este un drac, și vorba ceea : „dracu are gînduri de diavol" și... diavolul să-l înțeleagă !... E cam viclean esaulul.

— Hei, Lazunka, nici eu n-am o părere bună despre el, dar oricum, mi-e frate de cruce, deși s-a supărat din pricina domniței persiene... Totuși nu cred să-l fi trimis pe Șpîn la boieri. Doar, Șpîn s-a ridicat la luptă împotriva lor ! Of, nu-i ușor să-ți dai seama ce și cum ! Ai văzut tu cu ochii tăi la Moscova momîia aceea afurisită de popi ?

— Am văzut-o cu ochii mei, tătucule ! Au afurisit-o și au ars-o în Piața Ivanova, în Kremlin.

— Va să zică așa ! Mulți dintre țăranii veniți la noi, auzind de afurisenie, ne-au părăsit, au fugit... Tătarii, ciuvașii și ceremișii nu prea au arme, doar arcuri și securi, dar chiar și acelea de tăiat lemne, nu de luptă ; mai au ei și furci și țăpoaie și crăcane ; și asta încă n-ar fi nimic. Cel mai rău este... că nu se înțeleg între ei ! Cazaci adevărați avem puțini... Le-ai spus diecilor să-i scrie lui Serko la Zaporojie ?

— Le-am spus, tătucule ! Au scris epistola, am cetit-o și eu...

— Ia spune, ce zice acolo ?

— Zice așa : „Prietene Serko, hatmane ! Îți trimet plecăciuni și-ți cer oastea de ajutor ce mi-ai făgăduit-o. Trimite-mi iarbă de pușcă și plumb, adună oameni doritori să pornească cu flinte și sînețe spre Astrahan, și cu cît mai multă fi-va acea muniție și cît mai degrabă sosi-vor oamenii, cu atît mai multă parte de cinste avea-vei de la noi, ca și de pradă de la cazacii slobozi și de la hatmanul lor Stepan Timofeievici". Am pus

pecetea ta şi am trimes chiar eu ca sol un zaporojean cutezător, unul Bunea.

— Şi a plecat solul ?

— Chiar astăzi, tătucule.

— Asta-i bine ! Esaulii Osipov şi Haritonenko ne-au adus nişte oameni de pe Don şi de pe Hopr... Samara şi Saratovul sînt ale noastre, am isprăvit cu voievozii... Curînd vom porni oamenii spre Sinbirsk : Petruha Urusov şade acolo în cetate, nu iese, îi e frică de noi şi n-o să ne poată opri... Esaulii să pornească : pe Cernousenko îl trage inima la luptă... Pe Cikmaz şi pe Fedka Şeludeak îi las la Astrahan, să nu-l scape din ochi pe Vaska... Crezi că Vaska Us e un vînzător ?

— Cred că da, tătucule.

— Să mai aşteptăm puţin, Lazunka ! Peste vreo săptămînă sau aşa ceva să mă trezeşti şi să nu mai mă laşi să beau...

Hatmanul se aplecă spre el. Privirea lui era spăimîntătoare...

— Trebuie să ne grăbim, Lazunka, căci dacă dăm greş, ne aşteaptă butucul...

— Tătucule, mă cam tem pentru capul tău, mai lasă băutura...

— Deocamdată sîntem încă puternici, Lazunka. Nu te teme. O să mai beau... Trezeşte-mă peste o săptămînă. Să ştii : nu mă încred în nimeni, doar în tine şi în Cikmaz. În somn îmi pluteşte peste toate, ca un diavol, Vaska Lavreev. Să fii cu ochii în patru...

Hatmanul plecă. Lazunka îndreptă lumînările, puse altele în locul celor arse şi se apucă din nou să dea în cărţi. Glasul lui răsuna acum mai limpede în lumina lunii, sub bolta bisericii...

2

Trecură astfel încă două zile şi două nopţi. Hatmanul, cu ochii roşii sîngeraţi bea într-una. Uneori se ridica, clătinîndu-se, umbla prin biserică şi fărîma icoanele cu sabia. Sabia lucea greoi, fioros, în adumbrirea înviorată ici-colo de luminiţe.

Atunci Lazunka striga :

— Tătucule, şezi la masă !

Auzindu-i glasul, Razin îşi aducea aminte de ceva, se întorcea ascultător la locul său, se aşeza, începea să moţăie, şi iar se apuca să bea. Uneori, în altar intra un ţîrcovnic măruntel, păros, cu anteriu negru. Razin îi zicea Aghiuţă. Ţîrcovnicul se tot închina, schimba lumînările arse de pe masă şi se făcea nevăzut printr-o uşiţă cunoscută doar de el. Razin îşi sălta cu greu capul de pe braţe şi striga :

— Ei, Aghiuţă !... Adu lumină !

— Aduc, tătucule, aduc ! Domnul cu noi...

Se învîrtea ca un titirez aducînd alte şi alte lumînări. Printre bărdace şi tipsiile cu gustări se aprindeau repede luminiţe apoi se stingeau. Lipite de aerul cusut cu fir picurau şi cădeau repede.

— Lumină ! Aghiuţă !

— Of, Doamne, Doamne, nu apuc nici să mă închin ! Aduc, acuşi. Ţîrcovnicul tremura ca varga, lipind lumînările de aer, şi mormăind pe sub mustaţă : „Miluieşte-mă, Doamne, după mare milă a ta..."

— Ai intrat în pămînt ? Lumină !

Ţîrcovnicul se apucă să lipească lumînările pe buzele bărdacelor. Hatmanul rîdea sălbatic :

— Te-a tăiat capul, diavole !... Vin ai ?

— Nu te mînia, tătucule, am !

— Piei din ochii mei, şobolan popesc !

Ţîrcovnicul se făcu nevăzut. Aplecîndu-se peste marginea bărdacei, hatmanul trase o duşcă de mied tare, îşi şterse cu o mişcare nesigură barba cu fire argintii şi lăsă să-i cadă peste mîini pletele cărunţite. Lumînările se topiseră pe jumătate şi fumegau, răspîndind o mireasmă de ceară. Încălzită de atîtea făclii, băutura mirosea acum mai pătrunzător. Hatmanul se sculă clătinîndu-se şi-şi plimbă privirile întunecate peste lumînările ce ardeau pe marginea bărdacei, părînd că-şi aminteşte de ceva :

— Aşa-a... Să iau foc ? Plesni cu palma lată lumînările, le smulse de pe marginea bardacei şi le zvîrli la picioare. Aşa, aşa ! Îşi plimbă în jur privirea, oprind-o asupra căuşului. Îl luă, îl umplu cu rachiu din bărdacă şi-l goli pe nerăsuflate pînă la fund...

Pe pereții zugrăviți în culori întunecate, sfinții se strîmbau la el. Lui Razin i se păru că-l recunoaște printre ei pe Sfîntul Vladimir al Kievului.

— Tu ești, cel de o seamă cu apostolii ? Tu ! Mîncător de carne crudă, preacurvarule, cel cu mai multe neveste ! Ești și tu sfînt ? Pentru ce anume ? Ori poate pentru că ai mînat lumea în rîu, ca vitele la adăpat ? Ha-ha-ha ! Sînteți cu toții de o seamă, fîrtaților ! Mîntuit-ați voi Rusia ? Rusia cea boerească ? Și ce-i spuneați voi plugarului ? Hrănește-i pe boieri și pe țar și crede în Dumnezeu ! Agonisita plugarului era tainul vostru, iar voi o strîngeați de zor. Le-ați alungat pe muieri ? Iar ca să vă arătați cuvioșia, ademeneați băiețandri la mănăstiri. Nu vă plăceau nădragii, ci mai dihai caftane cu poale lungi, și plete, ca la muieri !

Hatmanul își plecă bărbia în piept, toropit de somn, mai umplu o dată căușul cu rachiu, îl goli și, fără să vrea, căzu greoi pe laviță, cu barba în palmele-i late. Deodată i se năzări că pereții poleiți se mișcă, icoanele se dau în lături, și printre ele se ivesc niște bătrîni cu opaițe în mîini, toți în veșminte negre. Bătrînii se strînseră la picioarele treptelor și începură să cînte... Hatmanul privea nemișcat : în mijlocul bătrînilor negri pogorîți de pe pereți stătea chiar el în picioare, tot în veșminte cernite, cu un capăt de funie la gît. Din mulțimea bătrînilor ce-l înconjurau ieși cneazul Vladimir cu calpac roșu cusut cu fir și strigă cu glas tare :

— Afurisit să fie !

Bătrînii întoarseră opaițele cu făcliile în jos. Vladimir își trase paloșul din teacă, îl lovi cu el pe omul cernit din mijlocul bătrînilor cerniți și strigă din nou :

— Afurisit să fie !

Bătrînii începură să cînte prohodul.

— Spurcaților ! răsună glasul hatmanului între zidurile bisericii. Mai trăiesc încă : vă arăt eu vouă !...

Răsturnînd și stingînd lumînările, se ridică greoi, împingînd lavița cu piciorul și trăgînd aerul de pe masă. Făcu un pas spre vedeniile lui dar pe trepte se clătină de parcă ar fi fost îmbrîncit înainte. Coborî în fugă spre analogul mare, încercă să se sprijine de el, puse mîna pe învelitoare și căzu... Analogul se clătină dar rămase în picioare, — numai învelitoarea lunecă împreună cu icoana, acoperindu-i capul și picioarele. Icoana, lunecînd pe spatele lui se opri rezemată de

analog. Razin adormi adînc. Lazunka se repezi spre el, temîndu-se ca nu cumva lumînările să dea foc rachiului. Văzînd că hatmanul în căderea lui stinsese toate luminile, își zise în gînd :

— Ei, o să-i treacă... Îl trezesc mîine și nu-l mai las să bea !

Se întoarse la locul lui și în liniștea din jur ațipi. Deodată auzi bătăi în ușă. Tresări, se ridică în picioare și, pășind spre ușă, întrebă :

— Cine e ?

— Neceai !...

Feciorul boieresc dădu la o parte drugul de fier, și deschise ușa :

— Ce ți-i voia ?

— Ține aici ! Am adus un butoiaș de rachiu pentru hatman.

Cel care îi întindea butoiașul din întunericul pridvorului vorbea nedeslușit, cu limba împleticită.

„O fi tras și el la măsea din butoiaș", gîndi Lazunka și-l întrebă :

— De la curtea băuturilor ?

— L-au trimis diecii ! Necunoscutul întindea butoiașul prin canatul întredeschis al ușii. Ia-l odată, că-i greu, zise el.

Feciorul boieresc, care nu voia să deschidă ușa, puse mîna pe butoiaș. Deodată bubui o împușcătură. Butoiașul se rostogoli peste spinarea lui Lazunka, apoi căzu. Feciorul boieresc se prăvăli fără o vorbă pe lespezi, cu capul în pridvor. Un om cu dulamă albastră, cu o veche crestătură pe frunte, cu două pistoale în brîu, fără sabie, cu o căciulă scundă, neagră, păși peste mort. Pe obrazul stîng avea un semn rotund ca o bubă. Intrînd în biserică își roti privirile în jur :

„Am ucis cîinele, dar stăpînul unde-o fi ! Unde dracu s-o fi dus ?... În altar e întuneric !"

Lespezile pridvorului răsunară de pași. Necunoscutul se opri și ridică o mînă, ascultînd : la intrare răpăiau tobele și glasul lui Cikmaz strigă răsunător :

— Hei, caraulă ! Ce păziți acolo ? Cine trage la tătucu ?

— Of, Lavreici, nu pot duce treaba pînă la capăt : trebuie să fug repede, șopti Șpîn !

Strînse dintr-o mișcare lumînările aprinse de Lazunka pe masă și le stinse. Depărtîndu-se în întuneric, păși repede, tiptil, nevăzut, spre o fereastră, sparse mica dintr-o mișcare, um-

bra lui neagră unduind în lumina alburie, smulse cerceveaua, o aşeză fără zgomot pe podea în faţa lui şi sări afară.

La uşă tropăiau paşi. Un glas spuse la intrarea în biserică :

— Zace careva aici...

— Chiar aşa-i ! Hei, aduceţi lumină !

— Fraţilor ! Căutaţi în toată cetatea, pare-se că l-au omorît pe tătucu ! Tobele băteau din plin.

Glasul lui Cikmaz striga :

— Hei, adunaţi-vă, înconjuraţi în grabă cetatea !

3

Cînd, din porunca hatmanului, cazacii şi streliţii îşi aleseseră neveste, trăgîndu-le la sorţi în cetate, venise acolo şi Vaska Us. Nu se aşezase la rînd printre cei ce trăgeau la sorţi, neavînd de gînd să se însoare. Pe boieresele cele bătrîne le duseseră popii la mănăstirea de călugăriţe.

Sorţii fuseseră traşi. Cazacii luau două văduve de boieri — cele din urmă.

În vremea aceasta, în cetate, la biserica soborului, veni de bună voie o tînără nevastă de neguţător cu o cununiţă cusută cu fir, cu cojocel de atlaz şi sarafan înflorat cu fir de aur.

— Ia priviţi, băieţi ! strigară streliţii. Nevasta asta a venit singură, vrea să se mărite.

Neguţătoreasa, înzestrată cu o limbă ascuţită, răspunse :

— Ei, bine, nu ! Dacă nu mi-a fost dat să mă mărit, rămîn şi văduvă !

Vaska Us se apropie de ea şi o mîngîie pe spate :

— Muierea are boiul ca de piatră şi-i dulce ca mierea !

— Dacă vrei să mă iei cu tine, mă mărit, mustăciosule.

— I-auzi ! Bine. Hai să mă însor !

O urmă în casa ei. Află pe drum că este văduvă, căci oamenii lui Razin îi uciseseră bărbatul la bazar, în oraş, unde căuta să-şi apere marfa : „Vai, ce zgîrcit era, borţosul şi bărbosul !" Noaptea şi-o petrecură în păcat. A doua zi făcură o

baie, un popă îi cunună în grabă, apoi popa chefui la ei toată noaptea, dimpreună cu diaconul şi cu dascălul.

Casa femeii, în care se aciui esaulul, clădită din bîrne, era pîntecoasă : catul de jos ieşea în afară. Totuşi părea destul de trainică. Spre catul de sus duceau pe de lături, nişte scări acoperite, cu stîlpii strunjiţi şi vopsiţi în culori vii. Soţul cel nou îi plăcea neguţătoresei, căci era bărbat voinic. Îi aduse ea însăşi un caftan de catifea albastră, o rubaşcă de mătase, o căciulă din atlaz azuriu, cusută cu mărgăritare, blăniţă cu samur şi înflorată cu fir de argint, precum şi o cingătoare portocalie cu paftale scumpe. Vaska petrecu cu ea o săptămînă încheiată în cea mai deplină înţelegere şi voie bună, cu băutură din belşug şi drăgostindu-se aprig, după care, într-o seară o alungă :

— Pleacă de lîngă mine, să nu te mai văd !

— Vai de mine, Vasinka ! Cu ce te-am supărat, de ce nu-ţi mai sînt dragă ?

Stînd pe crivatul lor de nuntă esaulul se încruntă, apoi izbi în perete cu pumnul atît de tare, încît pocalele dintr-o lăcriţă, pusă undeva în apropiere, începură să zăngănească, şi-i zise :

— Dacă mor de moartea neagră, să mă îngropi !

— De ce să mori, soarele meu luminos, ce ne lipseşte ?

— Pleacă de lîngă mine. Mai tîrziu, cînd o trece primejdia, ai să te bucuri !

Supunîndu-se, femeia plecă şi plînse îndelung, pe ascuns. Apoi se duse la bazar, îşi găsi din nou dugheana şi începu să neguţătorească toată ziulica, întorcîndu-se acasă seara tîrziu. Dormea într-o cămară alături de iatac, ascultînd bolboroseala în somn a bărbatului cel nou...

În şopronul de lîngă casă, printre boccelele cu mărfuri şi alte marafeturi neguţătoreşti, printre sacii cu mei şi orez, pe lutul de pe jos se tolănea pe burtă, cît era de lung, Fedka Şpîn. Vaska Us şedea pe o ladă, în faţa lui, la lumina şovăielnică a unei lumînări de ceară, lipită de muchia unei lădiţe.

— Ei, Feodor ! Cine-i hatman, eu ori Stenka ?

— Am vrut să-l omor, Lavreici ! Am vrut să-l răpun pe ticălos, dar în locul lui l-am ucis pe Lazunka !

— De ce eşti fonf de la o vreme ! Am băgat de seamă, de cînd te-am trimis la sobor, dar am uitat să te întreb.

— Să vezi... Lazunka m-a împuşcat în gură cu pistolul, la Moscova, la Nalivki... Mi s-a sucit limba în gură, mi-a ars obrazul şi am surzit de urechea stîngă. Am zăcut multă vreme, nu mai puteam nici să vorbesc, mă mir cum de n-am murit de foame. Mi se umflase gîtlejul de nu mai trecea prin el nici un dumicat, nimic — doar apă... Iar el, lua-l-ar dracul, chiar în noaptea ceea cînd m-a pălit, a şters-o la Astrahan...

— Eşti tu isteţ, dar atunci ai nimerit ca iepurele în gura cîinelui.

— Ei, nu-i nimic ! Dacă trăgea ceva mai sus, nu ne mai vedeam, dar a tras greşit, pe întuneric... Lasă că şi eu i-am plătit-o astăzi, de n-o să-i mai crească pletele !

— Ei, Feodor ! Lazunka a fost ca un fel de cucoş, dar la şoim văd că n-ai ajuns !

— Aveam eu în cingătoare plumb şi pentru hatman, i-ar fi ajuns şi lui. Dar vezi tu, Lavreici, Razin nu se afla atunci în biserică. După ce-am tras, am auzit că s-a dat alarma şi au început să caute prin cetate — abia am avut vreme s-o şterg. Spre norocul meu, poarta Nikolskie nu era încuiată, altfel s-ar fi isprăvit cu mine !

— Dar Razin unde era ?

— Dracu ştie ! Lîngă Lazunka era lumină, dar către altar era întuneric şi linişte.

— Ai scrîntit-o... Dacă făceai cum ţi-am spus eu, îi răpuneai pe amîndoi şi dădeai foc bisericii. Atunci se pierdea orice urmă : a fost beat şi a ars cu biserică cu tot... Acum va trebui s-o porneşti spre Sinbirsk.

— Nu-i nimic ! Mă alătur tătarilor — cunosc graiul păgînilor — am mai umblat eu cu ei... Să-mi dai numai nişte straie tătăreşti... Odată ajuns acolo, mă duc la voievod.

— Îţi fac eu rost ! A ieşit cum e mai prost : l-ai ucis pe prietenul iubit al hatmanului — acum, dacă se trezeşte din beţie, păzeşte-ţi pielea !

— Stai, Lavreici, n-am apucat încă să-ţi arăt ceva. Vezi tu, pe drum cînd mă apropiam de Astrahan, am răpus dintr-un foc de sîneaţă un moţat [1]. În căciula lui am găsit o epistolă... şi m-am gîndit că ne-o prinde bine.

[1] Cazac din Zaporojie ; după obiceiul acestora de a se rade în cap, lăsîndu-şi doar o şuviţă mare, în creştet.

Vîrînd mîna în sîn, Şpîn scoase o scrisoare pe care diecii o întăriseră cu iscălituri colo unde erau lipite foile una de alta :

— Ceteşte că eu nu ştiu buchiile...

Vaska Us luă hîrtia, se apropie de lumînare, o ceti, apoi spuse :

— Vai, Feodor, degeaba l-ai ucis pe zaporojean.

— Ce spui ! Păcat de el ! Credeam că era un trimis de-al lui Lazunka.

— În epistola asta Razin îi cere hatmanului Serko să-i trimită oameni şi arme... Ţăranii, auzind de afurisenia şi de scoaterea din sînul bisericii a lui Razin, au dat bir cu fugiţii. Tătarii se ceartă între ei. Truditorii sînt desculţi şi fără arme. Glotaşii n-au decît securi...

— De ce spui că l-am ucis degeaba ? Razin cerea ajutoare, iar cînd o vedea că nu-i vin, o să fie cu atît mai bine pentru noi.

— Înţelege şi tu ! Zaporojenii-s chemaţi la Astrahan, iar eu nu ştiu încă dacă ţarul şi boierii ne-or ierta, pe tine şi pe mine. Puteam să-i oprim aci pe zaporojeni şi să întărim Astrahanul... Ne prindeau bine şi armele lor...

— Cine să mai înţeleagă !

— Ei, nu-i nimic. Feodor ! Om trimite epistola, în numele lui Razin, cu un om de-al nostru, la Zaporojie.

— Foarte bine ! Aşadar nu m-am ostenit degeaba. Dar încă ceva, Lavreici : ce face calul meu ? I-am dus mereu grija.

— E un cal bun ! Atîta numai că, pare-mi-se, cam boleşte...

— Ascultă, Lavreici, nu cumva se prăpădeşte dobitocul ?

— Uite ce s-a întîmplat : a venit în tîrg un başkir care şi-a priponit mîrţoaga de zaplaz lîngă ograda mea... Eu tocmai vroiam să ies puţin călare pe calul tău... Mi-l înşeuaseră. Caii stăteau alături...

— Şi mi-au furat nogaii calul ?

— Stai puţin că-ţi spun... Cînd am ieşit din casă, caii se frecau unul de altul cu dinţii pe păr. Calul başkirului era prăpădit rău, îi curgea puroi din nas. I-am tras una başkirului peste bot : „Ce păzeşti, diavole ?“ El s-a rînjit la mine şi a mormăit : „Nu-i nimic — e bine, cazac !“ Am şters puroiul de pe calul tău cu o pulpană a jupanului şi l-am alergat puţin. Asudasem şi am intrat în casă fără să scot jupanul. M-am spălat

pe mîini și mi-au adus de mîncare... Să nu te superi. Din ziua aceea calul tău cam bolește, îi curg nările și tremură... Am adus un vraci și l-a văzut. „N-are nimic, a zis, doar s-a aprins puțin, — îi trece !" L-a frecat cu sare și i-a dat să bea de deochi. Curînd după aceea, cam peste o săptămînă sau mai puțin au început să mă scuture și pe mine frigurile... Noaptea, nu pot să dorm, parcă umblă ceva pe mine, ca niște viermi... Îmi scot cămașa, nimic ! De atunci mi-a intrat în cap că poate mă paște moartea neagră ! Am alungat și femeia de lîngă mine, gîndindu-mă că dacă o fi să mor, să mor singur... Moartea neagră e molipsitoare...

— Vai de mine, Lavreici ! De ce să mori ?

— Nu mă lasă de loc tremuriciul. Viermii nu-i mai simt, în schimb, mi s-a umplut trupul de buboaie. Unul a spart ieri și a ieșit puroi, tot de acela, ca la cal. Simt că mi-au scăzut puterile la jumătate...

— Îți trece ! Vezi de cal. Să nu-l lași în plata Domnului, căci de mi-o muri armăsarul, s-a isprăvit și cu mine ! Așa am eu o presimțire.

— M-oi vindeca eu ! Ți-oi vindeca și calul, — bani am și chiar mulți, așa că nu-mi pare rău de ei... Ia un cal de-al meu am trei — alege-l pe cel mai bun și pleacă la Sinbirsk... Razin își trimite acolo oamenii. Curînd pleacă și el. Acolo trebuie să-i facem seama. Să ajungi în oraș înaintea lui.

— Știu eu cum să-i viu de hac ! Deocamdată însă vorba e cum să ies de aci ? Cikmaz, lua-l-ar dracu, a așezat străji mari pe la toate porțile. Aș sări peste zid, dar e nalt, are patru stînjeni și un cot : Dacă-ai căzut de-acolo, îți rupi gîtul.

— Azi, nu pleca nicăieri, dormi aici ! Ți se aduce de mîncare. Așterne-ți și învelește-te... Straie am destule... Nu poți rămîne cu hainele astea de cazac : îmbracă-te ca un bătrîn, — îți găsesc eu un suman și-ți pui o barbă... Du-te pe la curtea băutorilor, prin crîșme, — îți dau eu bani pentru băutură. Vino și pe la noi — nevastă-mea primește destui cerșetori... N-o să prindă nimeni de veste ! Nici Razin, nici Cikmaz n-or să pornească azi prin case, în căutarea ta ; cred că Razin nu s-a dezmeticit încă din beție. Iar mîine, pînă or prinde de veste, pleci dis-de-dimineață.

— Fie și așa ! Rămîn...

4

A doua zi, îndată ce se lumină, vui glasul hatmanului :

— Hei, esauli, aduceţi-mi calul lui Lazunka, vreau să-l încalec la înmormîntarea prietenului meu !

Tobele răpăiau. La chemarea lor şi a glasului hatmanului, se adunară Iaraneţ Dmitri, Ivan Krasulin, Fedka Şeludeak şi Cikmaz, toţi călări. Cel din urmă sosi Mişka Cernousenko. Streliţii duceau pe umeri sicriul, negru, cu ciucuri de fir. Cikmaz se aşteptase la o zbucnire de mînie din partea hatmanului pentru felul în care păziseră streliţii intrarea în biserică — aşa că nu dormise toată noaptea poruncind să se facă sicriul. Lazunka zăcea în el cu straiele cu care fusese îmbrăcat şi la Moscova — zăbunul roş cusut cu fir ; jupanul lui albastru fusese pus alături în sicriu.

Purtîndu-l prin oraş, prin faţa mănăstirii Spasski, ieşind prin poarta Voznesenskie, de la care fuseseră luate lacătele, streliţii duseră sicriul pe malul înalt al rîului Balda, unde fusese săpat dinainte mormîntul. Dulgherii aduseră într-o căruţă troiţa neîncheiată şi o icoană. Troiţa fusese făcută cu banii plătiţi de dieci care dăduseră şi icoana, luată de la Casa Pricazului.

— Aşa se fac înmormîntările pe Don. O să-i fie mai pe plac şi hatmanului.

După ce sicriul fu aşezat pe pămînt, lîngă groapă, doi popi în odăjdii negre slujiră prohodul. Descălecînd în urma hatmanului, toţi cazacii se apropiară pe rînd de Lazunka, care zăcea cu ochii deschişi, parcă miraţi, şi-l sărutară pe fruntea palidă. Hatmanul potrivi pletele dese ce acopereau obrajii mortului, apoi îi acoperi fruntea cu căciula zaporojeană pe care o purtase Lazunka şi-l sărută.

— Puneţi-i pe piept prietenului meu sabia lui, şi pistoalele alături. După ce mormîntul fu astupat cu pămînt, dulgherii încheiară troiţa, bătînd sub streaşina ei, în cuie, icoana sfîntului Nicolae. Razin se descoperi — esaulii erau toţi cu capul gol — păşi spre troiţa lui Lazunka, lăsă un genunchi în pămînt şi rosti cu tremur în glas :

— Odihneşte-te în pace, dragul meu ! M-ai iubit cu adevărat... Nu te uit cît oi trăi ! De-oi izbuti să-l aflu pe ucigaşul

tău, o să ţină el minte ziua despărţirii noastre! Iar dacă un dor de moarte, un alean de nesuferit îmi va copleşi sufletul, atunci, — cine ştie! — poate că mîna mea îmi va închina pieptul şi să ştii că cea dintîi rugă a mea pentru tine fi-va !...

Cikmaz porni împreună cu hatmanul spre oraş :

— Tătucule, zise el, ar trebui să-l căutăm pe Şpîn la Vaska Us. Parc-aş crede că el, cîinele turbat, l-a ucis pe esaul !

— Unde se afla straja în clipa aceea, Grigori ?

— A fost tot timpul acolo, tătucule — doar pentru o clipă s-a împrăştiat ca să împartă nu ştiu ce pradă.

— Asta o ştiu şi eu... Şpîn e făptaşul ! Dar n-o să-l căutăm aci, şi-n clipa asta ! Vedem noi cînd şi unde ! Duceţi-vă toţi la treabă... Vă chem eu, dacă socotesc că e nevoie să facem cercetări.

Esaulii plecară. Razin îl opri o clipă pe Cikmaz :

— Grigori, totuşi să-i iei la întrebări cu toată asprimea pe toţi cei ce erau de strajă.

— Îi cercetez eu şi ţi-i aduc, tătucule.

Cikmaz porni înainte ca să-i ajungă din urmă pe esauli. Razin opri calul alb al lui Lazunka în faţa casei lui Vaska Us, descălecă şi-l priponi lîngă scară. Esaulul, în caftan de catifea roşie şi cizme moi galbene, înflorate cu mătase, ieşi în cerdac în capul gol şi, aplecîndu-se adînc, rosti :

— Bine-ai venit, oaspe drag !

— M-am gîndit să trec pe la tine ! N-am venit la nunta ta, aşa că m-am gîndit să trec acum, la întoarcerea de la înmormîntare. Mă miră un lucru ! I-am văzut pe toţi esaulii la mormîntul prietenului meu, numai pe tine nu te-am văzut, frate drag !

— Ştiu, ştiu, Stepan Timofeievici ! A fost o mare greşală, dar vezi că-s cam bolnav şi boala mea-i cu primejdie pentru alţii. Tocmai de aceea n-am venit nici la adunarea pe care-ai strîns-o, cînd ai judecat pe cei de aici. Nici nevasta nu mi-am ales-o la sorţi, ci am luat pe una care a venit de bună voie.

— Da ce boală te-a pocnit, Vasili ?

Pe scăriţe şi prin coridoare, Vaska Us îl duse pe hatman într-o odaie încăpătoare, unde fusese pusă masa şi aşezate carafe mari de argint aurit şi mieduri tari. Pe talgere tot de argint aurit se aflau fripturi, pe altele struguri şi felii de turkestan presărate cu zahăr. Se aşezară la masă. Esaulul umplu un pocal cu mied :

— Bea, oaspe drag, apoi om vorbi despre ce-i pofti !

— Nu beau singur, fără stăpînul casei, aşa mi-e obiceiul.

— Vezi că doftorul nu-mi dă voie să beau.

— Atunci nu beau nici eu !

— Mă bănuieşti de vînzare ? De aia te temi, Stepan Timofeievici ?

— Cam aşa se pare.

— Dacă-i aşa, ei bine ! De dragul tău las de-o parte opreliştea şi o să beau un pic...

Esaulul îşi turnă mied în pocal şi, după ce ciocni cu hatmanul care nu se atinsese pînă atunci de pocalul lui, bău. Razin nu-şi ridică pocalul, aţintindu-şi privirea drept în faţa esaulului. Us îşi turnă din nou, dintr-o altă carafă şi după ce ciocni buza celuilalt pocal, bău încă o dată. Razin îşi ridică pocalul :

— Toarnă şi dintr-a treia şi bea împreună cu mine ! spuse el.

Esaulul îşi turnă dintr-a treia carafă şi, ciocnind cu Razin, bău.

— În sănătatea ta, prietene ! Dar ce boală ai ? Te-am întrebat adineaori, dar nu mi-ai răspuns !

— Am luat-o de la un cal ! A adus-o un başkir din stepele ordîne — şi-a aşezat mîrţoaga plină de puroi lîngă calul meu. S-a bolnăvit şi calul. Iar eu l-am călărit şi m-am umplut de bube. Curge puroiul din mine. Îmi curge şi nasul şi s-a umflat, nu vezi ?... Mulţumită doftorului mi s-a mai oprit puţin boala. Îmi arde buboaiele cu fierul roşit în foc şi-mi dă să beau o fiertură din nu ştiu ce ierburi, cu argint viu şi antimoniu... Am mai păţit şi altceva : mi se aduna scuipatul în piept, de-mi înfunda gîtlejul, iar cînd scuipam, odată zburau afară şi dinţii, cu carnea cu tot, cîte doi şi trei.

— Cumplită boală !... Dar ia spune-mi tu, Vasili, cine l-a ucis pe Lazunka ?

— Cred că Fedka Şpîn, Stepan, diavolul cela afurisit. E mîna lui !

— Şi unde se ascunde, diavolul ?

— Nu cumva crezi, hatmane, că dau adăpost, în casa mea oricărui cîine spurcat ?

— Chiar aşa am şi crezut, Vasili ! Îmi ziceam că încă eşti supărat pe mine din pricina prinţesei aceleia persiane... Te-am bănuit de vînzare.

— Ei asta-i bună ! Crezi oare că gîtul meu tînjeşte după ştreang ca să aţîţ ura împotriva alor mei, ca să dau la fund lupta noastră a tuturor, ca un pescar nerod ce-şi scufundă lotca cea veche ?

— Ce folos ar fi avut Şpîn să-l omoare pe Lazunka ?

— Ai zis folos, frate Stepan ? Un om sălbatic nu se gîndeşte la foloase. Am auzit de la tătari, care se duc pe la Moscova, cum că Lazunka, trimis de tine ca sol, se ascundea atunci pe acolo. Iar Şpîn a nutrit gînduri haine împotriva ta fiindcă l-ai pălit peste bot cînd eraţi la Astrahan, în cort, pe colnic... E un om neasemuit de rău... Uneori suferă de boala copiilor. Iar cei ce suferă de boala asta, îs totdeauna crunţi, au un ochi rău şi păstrează ura cu anii.

— Ai dreptate, Vasili ! Eram beat pe atunci, iar el mi-a spus lucruri care m-au mîniat şi l-am pocnit.

— Astfel încît, Stepan Timofeievici, Spîn a pus la cale o fărădelege. Ăsta nu se teme să călărească nici prin nori, şi-şi alege numai cai de aceia de care s-au lepădat toţi călăreţii. Nu se teme de nici un drum căci îl cunosc şi tătarii şi cerchezii. S-a dus aşadar la Moscova şi, după cîte mi-au spus tătarii, le-a dat veste boierilor... Acolo avea tain de la ţar. Lazunka l-a întîlnit şi a tras în el un foc de pistol ca într-un vînzător ce era, însă n-a izbutit să-l omoare ! Spîn s-a ţinut de atunci după el... şi l-a ucis din răzbunare...

— Chiar aşa a şi fost ! Lazunka îmi spusese că a tras în el. Aşadar nu l-a ucis ! Ca să vezi ! Of, Lazunka, Lazunka !... Ei, să mai trag o duşcă !

— Bea sănătos... nu-ţi fie frică. Ţi-am fost frate de cruce şi aşa rămîn...

— Dă-mi mîna, Vasili !

— Iată mîna mea, Stepan !

— Mi-ai luat o piatră de pe suflet, Vasili ! Prea mă apăsa gîndul că alături de mine fratele meu îşi ascute jungherul împotrivă-mi. Ei, ascultă acum ! Mîine sau poimîine plec de la Astrahan, căci timpul nu aşteaptă ! Te las aici hatman pe tine, dar tu, Vasili, să nu-i omori pe cei pe care i-am lăsat la vatră, în ziua răfuielii... Păzeşte-l pe cneazul Semion, nu-i face nici un rău. Nici pe bătrînul mitropolit să nu-l omori... Of, nu pot să ridic mîna împotriva bătrînilor ! E drept, bombăne mereu că nu noi, ci ţarul i-a dat toată cinstea... şi tot felul de înlesniri, tîrgul şi birurile mănăstireşti... precum şi multe altele. Cine

ştie cît mai are de trăit, — lasă-l să moară de moarte bună!

— O să ţin seama de această oprelişte a ta, frate Stepan!

— Şi unde crezi tu, Vasili, că se află în clipa de faţă Şpîn?

— Iată ce cred eu, Stepan Timofeievici: tot tătarii ceia care au trecut pe aici şi au plecat spre Sinbirsk ziceau cum că: „Un cazac, Şpîn, ne-a făgăduit să vină la noi". Cred c-o fi plecat şi el la Sinbirsk. Se are bine cu tătarii — ca un frate... Mănîncă şi el carne de cal, crudă, scoasă de sub şaua calului, ca şi aceşti mîncători de carne crudă, aşa că tu să te păzeşti de Şpîn, cînd ajungi la Sinbirsk...

— Dracul îl mai găseşte prin ulusurile tătăreşti!

— Vezi să nu se strecoare pînă la tine diavolul!

— Rămîi cu bine, Vasili! Îngrijeşte-te şi nu te lăsa doborît de boală.

— Umblă sănătos, Stepan Timofeievici, frăţiorule, Domnul să-ţi binecuvînteze drumurile!

Hatmanul coborî scara. Vaska Us îl urmări pe fereastră, păşi o vreme prin odaie cu mîinile la spate, apoi se apropie din nou de fereastră şi spuse:

— Hei, de neşters este pentru mine amintirea persianei Zeineb! Din pricina ei, Stepan Timofeievici, nu-ţi mai sînt slujitor credincios şi frate! Clocoteşte sîngele în mine!

În odaie intră o slujnicuţă cu o lumînare aprinsă într-o mînă şi o vargă de fier într-alta.

— Ce cauţi aici! Umbli cu lumină ziua-n amiaza mare?

— Mi-a poruncit doftorul, Vasili Lavreici, să aprind focul în sobă.

— Ei, aprinde-l, fă-ţi treaba şi cheamă doftorul!

Focul începea să trosnească în soba de zid. Dincolo de uşă se auzea scîrţîit de podele şi un glas întrebă:

— Pot să intru?

— Vino, moşule, eu am poruncit să te cheme.

Intră un bătrîn cu barba îngustă, retezată drept, cu comanac negru şi caftan cu mînecile şi poalele lungi, tot atît de alb ca şi barba lui. Ţinînd sub braţ o stacană mare, bătrînul făcu o plecăciune adîncă.

— Ce-o să-mi faci?

— O să te doftoricesc şi-o să-ţi sucesc vinele, tătucule esaul! Mai întîi şi mai întîi, bea din stacana asta a mea... Ei, să-mi scot caftanul, că am şi anterie pe dedesubt. Ei, ce-s toate carafele celea împodobite? Ţi-am mai spus să te fereşti

de băutură căci trebuie mai întîi să venim de hac sîngelui putred din vinele tale... Iar băutura împrăştie sîngele putred prin tot trupul şi se face puroi în locuri unde nu se cade...

— Am băut puţin de tot, moşule! Nu s-a putut altfel... Băutura a mai domolit pornirile : oaspetele meu nici nu voia să-şi ducă pocalul la gură pînă n-am băut şi eu.

— Să nu mai pofteşti asemenea oaspeţi.

— Nu l-am poftit, nici nu l-am dorit — a venit singur.

— Singur ? Ei, ce să-i faci : nu poţi încuia uşa, dacă a căzut zăvorul.

Bătrînul turnă o licoare cafenie într-o stacană şi începu să descînte :

— „Florile cîmpului cresc pe movile... curăţă sîngele, alungă boala din oase... Fie că orăcăiesc broaştele, fie că ţopăie dracii în trupul omului — afară cu toţii !... Afară cu toţii !... Să nu rămînă nici durere, nici mîncărime în oasele robului lui Dumnezeu, Vasili, nici în trupul lui alb, nici în inima vitează, să nu rămînă boală ori putreziciune ! Amin." Bea taică !

Vaska Us bău licoarea din stacană.

— Of, simt că mi se împrăştie în tot trupul !

— I-am dat fetei care a aprins focul în sobă o vărguţă şi i-am poruncit s-o bage în foc. S-o fi încins ? Cum stai cu răbdarea astăzi, drăguţule ? Vreau să-ţi ard încă o dată buboaiele.

— Poţi să mă jupoi de viu, moşule, nu scot nici un geamăt.

— Aşa, bunul meu Vasiliuşko, aşa. Te simţi uşurat ?

— Mult mai uşurat, moşule ! S-au mai împuţinat buboaiele... Numai atît că au început acum să mă frămînte poftele trupeşti, mă trage la muiere...

— Acuş mă uit la tine şi-ţi spun cum şi ce fel — numai să lepezi cămaşa. Scoate-ţi caftanul şi cămaşa, dezbracă-te la piele. Trupul cel alb din carne e mîncat, mormăia bătrînul, în timp ce Vaska Us se dezbrăca.

Pe trupul său ars de soare, peste măsură de lat în spete, sub lopăţelele umerilor, se vedeau două bube cu puroi, adînci, cu margini vinete : a treia, ceva mai jos, se uscase şi se micşorase.

— Ei, vezi, Vasiliuşko ! S-a speriat de foc buba — cum am ars-o, s-a şi ofilit.

— Tare mă arde, moşule !

— Vorbeşti în graiul nostru ! Stai puţin să scot puroiul cu o cîrpuliţă şi s-o arunc în foc. După aceea rabdă cît poţi.

— Bine, o să rabd.

Binişor, ca să nu se murdărească pe mîini, bătrînul îndepărtă cu o cîrpuliţă puroiul cel gros. Scoţînd din buzunarul stîng al caftanului, trîntit pe laviţă, o pereche de mănuşi din piele de căprioară, le trase pe mîini.

Scoţînd din sobă vergeaua de fier cu capătul încins, bombănea :

— Ia uite, ticăloasa... s-a încins şi capătul de care apuci în aşa hal că nu-l poţi ţine în mînă... Ei, Doamne-ajută !...

Carnea, arsă în jurul buboaielor, începu să sfîrîie.

— Sfîrîie, diavole !... Ieşi pe fereastră, ptiu, ptiu... Nu te arde prea tare, drăguţule ! Să te las să-ţi mai tragi sufletul că focul e bun şi o să mai încingem fierul.

— Mă arde, moşule ! Ei nu-i nimic, să zicem că mă pişcă doar olecuţă.

— Aprig om eşti, Vasili, Dumnezeu să-ţi ajute. Ai un trup ca piatra. Ei, tocmai de aceea o să-i venim noi de hac şi afurisitei de boli... Pe altul l-ar fi băgat în mormînt într-o lună de zile — nici nu mai apuca craiul nou.

— Arde-mă ! Parcă s-ar plimba o muscă pe mine.

Carnea sfîrîi din nou. Buboaiele se înnegriră.

— Hai, îmbracă-te ! Iar dacă la noapte ţi-o veni pofta să te hîrjoneşti cu muierea ta, hîrjoneşte-te fără frică. Jos eşti curat, — de sus vine afurisita. Dar, sus am mai stîmpărat-o noi un pic. Atîta numai: să te fereşti de băutură ! Dacă te apuci de băut nu mai ajută la nimic leacurile mele.

— Îţi mulţumesc, bărbosule. Banii ţi-i iei de la nevastă-mea.

— Bine. Atîta numai : Să nu-ţi săruţi muierea, nici ei să nu-i îngădui să se lase moleşită de mîngîieri. Fereşte-o de scuipat. Să nu dormi alături de ea, — de cum ai isprăvit depărtează-te. Iar mai înainte de a te duce la ea să-ţi speli trupul cu apă călduţă, să-l ştergi bine-bine cu un ştergar, să te primeneşti cu cămaşă şi izmene curate...

— Bine ! Acuma ştiu ce să fac.

— Rămîi sănătos !

— Bea puţin mied, moşule !

— Să beau poşirca asta care te-mbată ? Nu fiule. Mulţumesc pentru asemenea ispită afurisită.

Bătrînul plecă. Vaska Us începu din nou să se plimbe prin odaie, păşind măsurat şi liniştit, oprindu-se din cînd în cînd în dreptul mesei, strecurînd spre ea priviri cu coada ochiului. Apoi îşi drese glasul, făcu un pas hotărît, se aplecă şi trase pe nări mirosul de mied tare. Aruncînd o privire piezişe, puse mîna pe carafă, umplu pînă la margini un pocal mare şi-l goli.

„Ei, toţi sîntem muritori, toţi crăpăm, în afară de draci !..."

Îşi umplu din nou pocalul şi-l goli cu tot atît nesaţ. Se mai plimbă ce se mai plimbă prin odaie, apoi umplu pocalul pentru a treia oară şi-l duse la gură. Mîna îi tremura. Cu o mişcare largă împrăştie băutura pe jos strigînd :

— Fată, hăi ! Scoate de aici pierzania mea !

5

Răpăitul tobelor chema în cetate esaulii în frunte cu Vaska Us. Razin pleca din Astrahan călare pe calul lui Lazunka : armăsarul său negru îl dăduse lui Cikmaz.

— Ascultaţi-mă, esauli ! Las în locul meu ca hatman pe Vasili Lavreici Us...

Esaulii ascultau cu capetele descoperite. Razin îi înmînă lui Us buzduganul său de hatman :

— Să judeci şi să faci dreptate ! Să fii drept, Vasili, să nu-i strîmtorezi pe săraci cu birurile şi să nu-i asupreşti pe cei ce ni se alătură nouă, fie ei dvoreni, dieci, sotnici ori deseatnici de streliţi. Să nu-mi pătezi obrazul prin nedreptăţi !

— Voi face totul după rînduială şi dreptate, Stepan Timofeievici !

Esaulii îl petrecură pe Razin dincolo de mahala, apoi se întoarseră. Cikmaz venea încet în urma tuturor celorlalţi, călare pe murgul său, cu barba sură atîrnîndu-i pe coama calului :

— N-ai făcut bine, tătucule, ce-ai făcut ! Nu mai am nici o încredere în Vaska Us, s-a isprăvit cu dreptatea la Astrahan.

Razin îi strînse mîna :

— Să fii cu ochii pe el, Grigori ! Şi pe cît poţi, să dai de veste cum se poartă Lavreev ca hatman. Rămîi cu bine !

După o săptămînă de cîrmuire a Astrahanului, Vaska Us în caftan de catifea albastră, cu cuşmă de zaporojean şi cizme roşii, înflorate, cu fir şi cu mătase, bea de-a binelea, stătea în mijlocul curţii voievodului. În jur, la oarecare depărtare se aşezaseră pe jos streliţi cu caftane roşii şi baltage.

Curtea voievodală era înconjurată de un zaplaz nalt, ca de temniţă. Pe partea din afară zaplazul era pe jumătate acoperit cu pămînt. În jur erau săpate şanţuri pînă la poarta largă ce ducea în ogradă. Vaska Us aşezase la poartă de strajă doi streliţi cu sîneţe şi baltage. Esaulii se adunau oprindu-se în apropierea hatmanului. Ridicînd sus mîna lui mare cu buzdugan de hatman, Vaska Us strigă :

— Hei, streliţi, duceţi-vă la curtea cneazului Semion Lvov şi aduceţi-l dincoace !... Îl ferecăm în lanţuri şi-l punem la cazne ca să spună cîţi bani şi alte averi a agonisit de pe spinarea norodului !

Lăsîndu-şi mîna în jos şi petrecîndu-i din ochii săi de ţigan pe streliţii care plecau ca să-i îndeplinească porunca, hatmanul intră în casa voievodului urmat de toţi esaulii, în afară de Cikmaz. Curăţîndu-şi cizmele de glod pe marginea treptelor, Vaska Us adăugă cu glas tare :

— Pe urmă îi vine rîndul şi înaltpreasfinţiei sale ! Capul mitropolitului se clatină deocamdată spre dreapta, iar noi l-om face să se clatine spre stînga.

Cu aceste vorbe sui scările.

Esaulii îl urmară în tăcere.

LA COTUL SAMAREI

1

Cortul hatmanului fusese ridicat sus, deasupra Volgăi, pe a treia treaptă săpată pe dealul Devicie, printre brazii răzleţi. Pe trepte, pînă la cort, fuseseră aşezate podeţe de bîrne groase. Jos, pe Volga, în intrîndul de după dealul Devicie, se aflau luntrile şi lotcile de luptă ale hatmanului. Pe luntri ardeau focuri aprinse pe table de fier. Pe punţi se auzeau glasuri, larmă de oameni beţi şi cîntări însoţite de domre. Mai tare decît toţi, cu un glas mai limpede ca al tuturor, cînta Frolka, fratele hatmanului, lătăreţ la faţă dar acum bărbat în toată firea, cu o bărbuţă neagră.

Cortul hatmanului era făcut din pînză de corabie, sub care fuseseră prinse covoare cu faţa înlăuntrul cortului. Şi pe jos erau aşternute covoare pînă la marginea cortului. În dreptul intrării fusese aprins un foc, pe care îl înviora mereu cîntăreţul şi muzicantul hatmanului, bătrînul Vologjenin. Cînd şi cînd vîntul înălţimilor îşi umfla pieptul lat, nevăzut, scoţînd un oftat şi atunci brazii începeau să foşnească şi cetina lor şuiera iar vîntul legăna foile cortului care-i ieşea în drum, dar nu putea să-l mişte din loc. Doar flăcările focului jucau zvîrlind cu pumnii aurul scînteilor ce se stingeau pe covoare şi atunci cizmele hatmanului păreau mai verzi, pintenii lor străluceau mai viu. Caftanul negru al hatmanului era căptuşit cu blană de vulpe şi tivit la poale şi la guler cu blană de biber ; pulpana dreaptă i se răsfrînsese lăsînd să se vadă sub caftan un contăş mai scurt roş aprins ca sîngele şi pistoalele vîrîte în brîu. Razin, culcat pe perne, cu cotul rezemat

de o buturugă scundă şi groasă, privea prin deschizătura largă a intrării malul din depărtare, unde pămîntul se contopea în întuneric cu cerul, în lumina lunii ce părea încinsă în foc. Hatmanul nu bea, stînd pe gînduri, cu cuşma roşie de catifea trasă pe sprîncene. Bătrînul muzicant îşi depăna firul gîndurilor la uşa cortului, necutezînd să intre în vorbă cu tătucul. Hatmanul se uita la bătrînul povestitor care îşi ascundea domra după covor, ferind-o de dogoarea focului ca să nu se strice strunele.

— De ce nu mai cînţi, moşule ? Nu mă supără cîntările...

— Nu auzi oare, hatmane, cum cîntă frăţiorul tău Frol Timofeievici ? Cred că se aude pînă la Samara ! Iar eu caut să învăţ din cîntările lui...

— N-am nevoie de cîntările lui Frolka ! Sabia nu ştie s-o mînuiască ! Să cînţi din domră, asta-i treabă de bătrîni. Cazacilor nu le arde azi de aşa ceva... Cîntă tu !

Bătrînul îşi scoase domra, o zdrăngăni olecuţă, strunind-o, apoi începu să cînte :

Hei, tu cer luminos strălucind peste rîu !
Cer de stele spuzit, cele-aprinse din veci...
Precum stelele, multe focuri vii
Se aprind pe sub mal, printre stînci, bolovani...
„Cvas de mere“ a fost poreclit acel loc,
Iară stelele-s focuri ce le-au aprins
Toţi cei strînşi aici de pe celălalt mal.
Stau cu toţii buluc, lîngă foc adunaţi,
Venetici de pripas cu ai lor fîrtaţi...
Poate, alţii nu-i văd, dar eu văd şi aud
Focuri, glasuri, aud nechezînd herghelii !
Lîngă focul nogailor alţii se strîng,
Vin tătari şi başkiri, din ulusuri, buluc...
Trag plugarii la focuri, la alţi plugari,
Rus cu rus se adună ca fraţii cei buni.
Iar în spate aduc căpăţîni de duşmani,
Nu un cap doar ori doi — sumedenie,
Căpăţîni de boieri nevoiaşii aduc
Lîngă focuri, la care stau roată în jur.
Ei cazmale aduc şi topoare şi furci,
Coase duc ascuţite-n spinare.
S-a sculat toată ţara cea făr' de nădragi !

Zori ai robilor, ardeți în sînge și foc!
Sînt haini voievozii și birul e greu,
Voi prin temnițe pieriți, în bătaie uciși...
Noi, ne-am strîns slobozenia s-o apărăm
Dimpreună cu Stenka, hatman cel cumplit,
S-o scăpăm de județul cel strîmb și de dieci.
Să ne-aduceți parale, veșminte de preț,
Catifele, sevaiuri cu fir să ne dați:
Pentru soațele noastre găteală vrem noi.
De nu vreți să ne dați, v-alungăm, ca pe cîini,
Să umblați cu copiii, cu-al vostru neam,
Pe la case cerșind, de pomană cerînd,
Din tain de calici nevoiași trăind.
De pomană vă dăm, numai de vă iertăm,
Iar de nu, să crăpați toți de foame...

— Frumos mai cînți, moșule! Ei, o cîntare poate să te și laude.

— De ce să te laude, hatmane? Ia privește în jur, cîte focuri, cîtă mulțime s-au adunat colea, în vale, pe coastă, în viroage...

— Știu, moșule, a venit la noi lume duium... Dar ce-ai zice, dacă ai merge cu o butcă și calul tău ar începe să zvîrle și-ar porni-o la goană, nebunește. N-ai fi nevoit să sări jos, să-l vîri într-o mocirlă ori lîngă un zid și să-l bați cu biciul? Nu?

— Cum nu, tătucule hatman! Aș putea oare să-i îngădui unui dobitoc fără minte să-mi frîngă gîtul de pomană?

— Ei, vezi? Norodul e ca un cal, iar cel ce merge în butcă e boier ori dvorean de seamă, obraz ales. În spatele boierului care mînă calul, se află stăpînul butcii! Poartă în cap gugiuman plin de mărgăritare, cu o glugă, iar pe glugă o cruce. Acesta se cheamă țar.

— Iacătă unde m-ai adus cu vorba pe mine, un biet bătrîn.

— Am pornit laolaltă cu norodul ca să plătesc răul cu rău, să-i fac praznic tătînelui și lui frate-meu și să ridic toată Rusia sărmană și despuiată, bătută și călcată în picioare de voievozi. Și mă bucur ca un vultur, cîntărețul meu, cînd rup din carnea lor. Nu pot însă crede că boierii ar vroi să-și ia din pămînturi ca să dea la plugari... Nu cred asta căci n-a venit încă ceasul. Veni-va însă!

— Of, hatmane, veni-va oare ?

— Da... asta o cred ! Chiar dacă boierimea nu vrea astăzi să se lipsească de drepturile ei, căci nu în asta stă totul ! Astăzi au să gîndească : „Nu ni-e dat să rămînem în fruntea bucatelor căci puterea n-a fost zdruncinată de-a binelea“. Cine l-a urcat pe ţar în cîrca norodului ? Boierii, ca să-l încalece şi ei. L-au încălecat şi se sprijină unii pe alţii, şi toţi se ţin de pulpana ţarului, — cică : „Stai acolo şi ne sprijină şi pe noi“. Şi nu-i chip azi, moşule, să rupă norodul hamul cela de care stau agăţaţi boierii, nicicum ! Or mai trece mulţi ani, o sută ori poate şi mai bine. Şi-ntr-o zi va rupe norodul hamul, va rupe hulubele, va sfărîma butca, cu ţar şi cu boieri, cu tot, şi atunci înfricoşat fi-va cuvîntul „afurisenie“ ! Iată şi acum, de frica acestui cuvînt, născocit de popii cei mari ai ţarului, oamenii pleacă de la noi, părăsesc obştească noastră luptă... Alături de noi rămîn doar cei ajunşi la sapă de lemn, cei care nu mai au unde să-şi plece capul plecat, care au gustat amarul amarului. Am cutreierat ţara în lung şi-n lat, am umblat printre oameni... am ascultat şi m-am lămurit, iar de cînd am aflat adevărul, ademenesc oamenii cu poveştile mele, întocmai ca boierii şi cu patriarhul care cu poveştile lor, în loc de adevăr, sprijină strîmbătatea ! Ai văzut, cunoşti cele două corăbii ale mele, cea neagră şi cea roşie ? Cea neagră îl duce pe patriarh, cea roşie e a ţareviciului. Iar eu, moşule, s-ar putea întîmpla ca, ajungînd la Moscova, să nu le spun că vreau să rup în bucăţi nu numai zapisele ţarului şi ale patriarhului, dar şi veşmintele lor afurisite ! Nu voi spune că vreau să arunc în apa Moscovei tot bîrlogul ţarului, dimpreună cu ţarul şi să stîrpesc tot neamul lui, pînă la rădăcini. Tocmai de-aceea şi ademenesc norodul cu basmele mele. În chemările pe care le răspîndesc în norod, trimise către plugari, mîrzacii tătari şi alţii, nu mă ridic împotriva ţarului, ci numai şi numai împotriva boierilor vînzători.

— Apoi, hatmane...

— Taci, lăutarule ! Cine le porunceşte boierilor ? Ţarul ! Cine-i cheamă la luptă în apărarea palatelor lui ? Ţarul ! Ce s-ar face el fără boieri şi fără voievozi ? Nimic n-ar putea face ţarul fără ei, şi nici n-ar mai fi !

Hatmanul tăcu, îndesîndu-şi cuşma şi mai tare pe ochi. Nemaitemîndu-se că-l tulbură în cugetările lui, bătrînul grăi :

— Văd eu că ai început să te cam gîrbovești, tătucule Stepan Timofeievici ; mare povară te apasă pe inimă !

— Așa este, moșule.

— Ferește-te să nu te doboare acea povară... Liniștește-te, zi, uite așa : răul tot rău rămîne, iar binele fi-va pururea bine... O povară ca asta pogoară în mormînt cu zile oameni și mai de seamă ca tine... Nu-ți tulbura d-a surda ochii de vultur. Dacă ți se tulbură privirile, povara aceea blestemată îți va frînge inima ca un clește de fier.

Hatmanul nălță fruntea și se ridică în capul oaselor :

— Iacătă ce gînd mi-a venit, moșule ! Leapădă straiul ista căzăcesc de pe tine. Îți dau un cojoc și niște ciubote trainice, și pe deasupra bani ca să ai la drum.

Îi întinse o pungă de piele plină cu bani :

— Ia-o !

— Vai de mine, tătucule ! ce mai bănet e aici ! Prin ce m-am învrednicit de un dar ca acesta ?!

— Ia-i și taci ! Pornește, moșneagule, spre Moscova, cerșind pe drum. Nimeni nu se va atinge de un sărman ca tine... Cînd ajungi la Moscova, caută în Mahalaua Streliților un bordei pe un maidan unde a fost o dată un foc. Lazunka, neuitatul meu prieten, zicea că acu se ridică acolo niște magazii de piatră. În spatele lor este un bordei cufundat în pămînt pînă la coperiș. Acolo o să găsești o femeie căreia îi zice Irinița. Îi spui că vii din partea mea. Am acolo și un fecior... Te vor primi cu toată dragostea... Iar dacă ajung și eu la Moscova, ai să vezi tu și ai să afli, ce și cum să faci...

— Am înțeles, tătucule ! De ciubote n-am nevoie, dar un cojocel nu mi-ar strica, dar nu cumva să fie nou. O să umblu cu încălțări de tei în picioare, numai obielele oi căuta să fie de postav.

— Bun ! Pornește-o la drum și cîntă din domra pe unde poți. Tu mi-ai rămas cea din urmă mîngîiere în calea mea și nu m-aș fi despărțit de tine, dar se apropie zile de luptă și tot n-am putea sta împreună...

— S-o și pornesc ?

— Mai rămîi noaptea asta — poate îmi mai cînți ceva ori îmi mai spui o poveste. Dimineața o să pornească luntrile în sus, la un loc neted cobori din ele... și pornești la drum !

Razin se sculă şi făcu un pas spre rîpă. Dîmburile şi rîul vuiră de răsunetul glasului său puternic :

— Frolka, diavole, ia nu mai cînta atît. Hai, vino încoace-e !

— ... e-e-e-e, răsună în jur.

La poalele dîmbului se stîrni gălăgie. Se auzea tropăit de picioare, vorbe.

— Tătucul !...

— Tătucul !...

O pată albastră-verzuie porni vioaie urcînd dîmbul pe podelele de bîrne, spre cortul hatmanului. Hatmanul se întoarse în cort şi se culcă la loc. În deschizătura cortului, pe cerul înstelat se arătă o umbră naltă cu jupan de cazac, cu faţa rotundă, luminată de licăririle focului.

— Ce doreşte fratele meu, hatmanul ?

— Frolko, ia din sotnia lui Cernousenko cincizeci de cazaci din cei mai buni împreună cu esaulul Fedka-samareanul şi treceţi pe malul celălalt, la Samara. Acolo s-a isprăvit cu voievodul cel nou, dar fostul voievod trăieşte... Ţarul avea de gînd să-l cheme la judecată, dar l-a mai păsuit, poruncindu-i să rămînă deocamdată la Samara. Noi însă o să-l chemăm ca şi pe boiereasa lui cea pîntecoasă, la judecata norodului şi a noastră. Oamenii din Samara mi s-au plîns, cînd am trecut pe malul lor : „I-am făcut noi, cică, seama voievodului celui nou, dar cel bătrîn a fost şi mai rău ca acesta, totuşi mai stă şi azi în casa lui rămasă neatinsă, dincolo de mahala". Te duci, deci, cu Fedka — el are acolo o logodnică şi i-am făgăduit de multe ori să i-o caut aşa că să şi-o găsească, s-o ia cu el şi să pornească pe Don, spre Kagalnik, unde plec acum şi eu ca să-l trimet la luptă pe Stepan Naumov şi să mă răfuiesc cu cazacii vîrstnici pentru cele ce au făcut sărăcimii. Voi să-l spînzuraţi pe voievodul Habarov de picioare, în cea mai apropiată clopotniţă ori să-i vîrîţi sub coaste un cîrlig... Dar să nu scape ! Boieresei, nevestei lui Habarov, să-i umpleţi cu iarbă de puşcă ruşinea, să potriviţi acolo un fitil şi să sară în aer spre bucuria norodului. S-o astupaţi bine cu cîlţi ca să plesnească mai tare...

— Facem totul precum ai spus, frate Stepan !

— De acolo, după ce-i laşi pe Fedka şi pe mireasa lui să plece pe Don, să porneşti împreună cu cazacii în sus, spre mănăstirea Sfîntului Macari de la Jeltovodski... Într-acolo se îndreaptă şi esaulul Osipov cu flăcăii de pe Hopior. Alăturaţi-vă lor şi băgaţi-i puţin în sperieţi pe sfinţii părinţi. Am auzit cum că boierii şi neguţătorii cei mari şi-au ascuns în mănăstirea ceea avuţiile lor şi multe merinde. Ne-ar prinde tare bine. Du-te !

Frolka ieşi fără zgomot din cort.

Hatmanul porunci :

— Hei, şi acu povesteşte-mi ceva vesel, moşule... Se apropie lupte mari... În jurul meu s-a adunat multă lume, dar nici oamenii voievodului nu dorm, căci polcurile lor au pornit înaintea noastră spre Sinbirsk. Peste cîteva zile n-o să-mi mai ardă de poveşti. N-am să-ţi mai aud glasul care mi-a fost drag... Cine ştie, poate ochii mei te văd pentru cea din urmă oară, înţeleptule...

— De ce vorbeşti astfel, hatmane ? Dacă vrei, merg şi eu cu tine, stau în preajma ta chiar şi în timpul luptei. Iar dacă o fi să mor, n-are a face, am trăit destul pe lumea asta, aşa că nu mi-ar părea rău dacă aş muri alături de tine.

— Nu ! Nu trebuie să mergi cu mine — să faci cum ţi-am poruncit. Ei, şi acum povesteşte-mi ceva.

— Vrei o poveste ?... „Ei, atunci, iacătă, tătucule hatman — a fost odată ca niciodată un popă nerod şi cu preoteasa lui, tot neroadă. Şi ce-i dă prin gînd popii — o fi gîndit singur aşa ceva, ori l-a învăţat careva, nu se ştie — ce mai tura-vura — i-a venit în gînd să clocească un harbuz ca să scoată din el un mînz..."

— Năstruşnic gînd !

— Şi... ce şi-a zis el : „Găina scoate pui din ouă mici, iar dacă eu oi cloci ditaimai harbuzul, scot negreşit din el o vietate mare. Zis şi făcut : popa se sui pe cuptor şi se apucă să clocească... Preoteasa se bucura foarte „Dacă izbuteşte popa una ca asta, apoi o să avem şi noi căişori. O să mă pun şi eu pe clocit !" Ei, şade popa pe cuptor, o zi, două — nici nu se dă jos să-şi facă nevoile ca să nu răcească pepenele... Cine ştie cîte zile au trecut astfel, ei, şi în casă se făcuse o duhoare de nesuferit... Preoteasa a răbdat cît a răbdat, dar într-o bună zi n-a mai putut, i-a venit să verse. Nu era ea prea bună de

gură, în schimb nu se dădea înapoi de la faptă. A încins în cuptor vătraiul şi l-a împuns pe popă care clocea pe prichiciul cuptorului.

— „Popă eşti tu, or dracul afurisit ? !"

Şi-l alungă din casă cu vătraiul încins. Alergînd după popă preoteasa căzu pe brînci apoi se ridică şi deschise uşa să iasă duhoarea. Popa îşi înveli dosul cu pulpana anteriului şi-şi căută un colţişor pentru el şi harbuzul lui, în fundul curţii, pe nişte paie... Ei, şi se puse pe clocit, zicîndu-şi bucuros : „Ia te uită, a început să mişte — încă puţin şi mînzul începe să necheze." Dar mişcarea aceea dinlăuntrul harbuzului era a putreziciunii. Tot cugetînd astfel, popa aţipi în adierea vîntului... Deodată, ce să vezi, de după un colţ, hop ! ţîşneşte un mînz mititel, care pesemne că tocmai se rătăcise de maică-sa, şi începe să necheze. Popa sări în sus, necăjit că aţipise şi nu văzuse cum ieşise mînzul din pepene : „De bună seamă, bezmeticul a spart coaja cu copita, a ieşit de sub mine şi acu nechează !" Popa, se înţelege, nu-şi pusese nădragii sub anteriu, iar anteriul i se cam suflecase cît stătuse pe paie, dar n-avea vreme să şi-l lase în jos, aşa că o luă la goană, peste cîmp, după mînz, de-i scăpărau călcîiele ! Era bun gonaci popa, fugea şi striga :

— Pt-r-r-r ! Stai mînzocule, că eu ţi-s şi mamă şi tată...

Ţăranii l-au văzut alergînd după mînz... şi de atunci l-au poreclit : „popa-mînzatu".

Hatmanul rîse, apoi rămase pe gînduri o vreme :

— Nu-mi plac popii !... zise el. Şi totuşi, un popă sătul nu-i deopotrivă cu unul flămînd : sătulul stă în preajma ţarului şi a boierilor, iar flămîndul ară el însuşi pămîntul, ca şi ţăranii, şi plăteşte birurile, iar popii care-s una cu norodul, zic : „Ori că ţii în mînă securea sau Evanghelia, tot una-i"... Asemenea popi se roagă lui Dumnezeu, la biserică, pentru sănătatea noastră, a oamenilor slobozi. Mai mult decît atît : ai noştri au prins de curînd un olăcar : ducea o epistolă a voievodului. În ea voievodul îl vestea pe ţar : „Cei care aţîţă mai ales la răzvrătiri sînt cazacii, streliţii şi popii, laolaltă cu tîrgoveţii", înşirînd apoi mai multe nume de popi.

— Ştiu şi eu, tătucule, că pe mulţi popi voievozii îi pun la corvezi, ca şi pe ţăranii clăcaşi.

— Întocmai ! Cît despre mine, pe nici unul dintre cei ce-s cu noi nu-l asupresc. Hai, culcă-te olecuță. Eu mai stau. Poate că mai tîrziu îi mai tragem un chefuleț amîndoi.

Bătrînul se culcă lîngă foc, pe partea spre care bătea vîntul. Hatmanul căzu pe gînduri și tăcu.

Se scurseră mai multe ceasuri. Luna străbătuse mai bine de jumătate din bolta cerească. Focul din fața cortului aproape se stinsese — mai ardeau încă doar cîteva lemne mai mari, dar și acelea se acopereau treptat cu scrum. Peste Volga se așternuse liniștea. Numai undeva departe un chefliu, fluierînd deșucheat, țopăia pe puntea de lemn a unei luntri, cîntînd :

Hei, cu soacra ta ar fi păcat !
Și cu noru-ta ar fi păcat !
Însă cu nevasta lui frăține-tău...

Apoi tăcu și chefliul. Hatmanul se sculă, gheboșat sub caftanul lui verde. În licăririle focului îi luciră pintenii. Făcu cîțiva pași. Se opri afară, pe marginea rîpei.

La cotul Samarei, ca un semicerc argintiu frînt, curgea Volga. În valurile ei mărunte în care licăreau scîntei albe, cînd trecea peste pietre, scăpărau — așa i se păru hatmanului — nenumărați ochi lacomi, se căscau nenumărate guri.

— De mult te zvîrcolești tu de foame, Volga, muma noastră ! Lasă că te-oi hrăni eu pe săturate cu carne de om, aleasă.

Razin rămase cîteva clipe pe gînduri, apoi aruncă o privire în josul rîului, spre dreapta. Acolo, între dealuri și culmile stîncoase ardeau sute de focuri, se înghesuiau lîngă foc oameni cu burci mițoase, luceau securi, topoare și furci, nechezau în depărtare caii.

— Aceasta e puterea mea. Hai, voievozilor, să vedem care pe care... Nu avem arme, dar sîntem plini de ură față de voi și însăși slobozenia noastră a oamenilor descătușați se va năpusti asupra voastră ca un zid de mii de capete !

Ici și colo, pe argintul grindurilor de nisip se zăreau negre matahalele smolite ale vaselor împotmolite ale barcazelor galbene părăsite de neguțători. Pereții barcazelor erau învăluiți, acoperiți de nisipul răscolit de truda îndărătnică a vajnicului rîu. Două luntri întunecate împinse de vîsle, tocmai treceau

rîul, spulberînd în stînga și în dreapta mărgăritare ; în ele se legănau capete de cai, se mișcau cumpănit înainte și înapoi căciulile roșcate ale vîslașilor.

— Frolka și cu soții lui au pornit la drum...

Hatmanul se uită încă o dată cu coada ochiului spre umbra mohorîtă, zimțată și mițoasă, a colnicului Devicii, ce tulbura departe în susul rîului întinderea luminoasă. Razin se aplecă peste marginea rîpei și liniștea din jur, de pe toată întinderea luncii, se cutremură la răsunetul glasului său cumplit :

— Alelei, voinicii mei ! Hatmanul vă îngăduie să petreceți !

Peste apă, în josul rîului scăpărară scîntei galbene ; pe vase se stîrni tropăit de picioare :

— Ne strigă tătucul !

— Hei, pieptul afară — nu umbla cu burta nainte !

— Aduce-ți-i de băut lui Stepan Timofeievici, hai !

Apa clipocea. Luminițe galbene, tot mai multe, mai multe, se răspîndiră, săltînd, amestecîndu-se cu lumina lunii.

— Ține-e !...

Pe podele, de pe priporul adormit, se apropiau niște umbre.

Hatmanul se întoarse spre cort în răsfrîngerile sure ale jupanului său negru, în sclipirile pintenilor. Făptura lui naltă, întoarsă cu spatele spre Volga, se zărea nedeslușit zugrăvită pe covoarele întunecate care îmbrăcau cortul. De sub marginea cușmei roșii pletele lui ninse de ani păreau sure în lumina focurilor ce pîlpîiau ici și colo.

SIMBIRSKUL

1

Volga se revarsă în voia ei lîngă orașul Simbirsk străjuit de cetatea durată în vîrful dealului. Sub cetate, coborînd în trepte pe costișele priporoase se întindea bazarul cu tarabe și lavițe de lemn. Bazarul ajungea pînă la jitnițele de grîne de pe malul rîului. Toamna, acestea erau înecate în glodul clisos. Între cetate și grădiștea veche pămîntul era răscolit de rîulețul Simbirsk ce curgea în fundul unei rîpe : malurile rîpei erau adînci, ca de zece stînjeni. Mai sus de tîrg, aproape de cetatea de bîrne era temnița. Înconjurată de un șanț nu prea adînc, mărginit de un rînd de palănci pe jumătate îngropate în pămînt, se afla curtea de împresurare și casa Prikazului, în care în lunile de toamnă se legau și se dezlegau toate treburile orașului, ca să nu fie oamenii nevoiți să suie dealul spre cetate prin glod și lunecuș. La cele patru colțuri ale îngrădirii din jurul temniței se ridicau patru turnuri de lemn, iar la poartă un al cincilea, de cărămidă, mai nalt ca celelalte.

Urcînd la poalele dealului Devicie, oameni și cai pe două sute de luntri, ca să nu-i obosească de pomană purtîndu-i peste coclauri, Razin se îndrepta acum spre Simbirsk.

Cerul de toamnă, mohorît, își pogorîse jos, aproape de pămînt, nourii care cerneau mereu ploi. Cînd și cînd se stîrnea vîntul și atunci valurile lacome ale rîului necuprins începeau să mugească săltînd, lovind luntrile ; catargele scîrțîiau, iar căușele scoteau apa, scrîșnind și parcă scîncind subțirel.

Cînd se ivi orașul — Simbirskul se vedea de departe — hatmanul se duse la prora vasului său. Întinzîndu-și mîna înainte, și pe cealaltă proptind-o în șold, strigă și cumplitul său glas vui peste toate luntrile :

— Alelei, voi sărăcimea Domnului, ascultați aci ! Voi toți, sărmani, obidiți și asupriți, țărani și tîrgoveți și potășari, truditori care v-ați spetit la potășării, v-ați scăldat în potasă, v-ați ars trupul aproape pînă la oase de atîta trudă și foame ! A venit vremea să vă răzbunați pe boieri, asupritorii voștri ! Priviți ascunzișul lor, colo, pe dealul Simbirskului, în cetatea de bîrne ! Simțind vîntul arzător al mîniei și urei voastre, acolo au fugit, acolo s-au adăpostit de țărani, de cazaci, de streliți și potășari, de toți cei care s-au ridicat la luptă pentru o viață slobodă... Vă duc să nimiciți boierimea de pe întreaga Volgă, de pe toată întinderea Povoljie ! Să-i ucidem pe voievozi, să dăm foc Simbirskului și vă veți cuceri slobozenia pe vecie, veți avea parte de negoț fără vamă și tot pămîntul va fi al vostru !

De pe cele două sute de luntri se răspunse într-un glas :

— Trăiască tătucul nostru, hatmanul Stepan Timofeievici !...

Și din nou începură să scîrțîie vîslele, din nou răsunară cîntări acoperind vuietul Volgii.

Noaptea umedă, cu bolta ei neagră fără stele, pogora tot mai jos, ascunzînd în beznă așezarea vrăjmașă.

Ocolind Simbirskul la vreo trei verste depărtare, oprindu-se lîngă ostrovul Ciuvinski și împărțind oamenii în sotnii, Razin îi pogorî pe mal, dinspre partea grădiștei vechi. Pentru pedestrași și călăreți fură așezate punți de lemn. Călăreții, mai cu seamă tătarii, săreau pe lîngă ele, de-a dreptul în apă ; acolo unde rîul era adînc, caii învățați cu apa, înotau, iar unde era mai puțin adînc, porneau întins spre mal. Mînioasă, Volga înălța coamele alburii ale valurilor grele, care se pierdeau în depărtările învăluite în beznă, rostind în graiul lor amenințări, parcă povestind ceva... Hatmanul porunci cărăușilor să-i ridice cortul și să așeze străji pentru paza luntrilor. Pe mal se aprinseră focuri. Hatmanul nu se vedea dar glasul său răsunător vuia pretutindeni :

— Păstrați rîndurile ! Nu vă risipiți !...

În bezna, străpunsă doar de sclipirile Volgăi și de văpăile focurilor, în preajma cetății se adună și se urni un zid negru de oameni, în care se desluşeau, ca nişte vîrfuri ascuţite de uluci mai albe, căciulile răitarilor și ale dragonilor. Zidul acela negru se mişcă şi trase din sîneţe înspre focuri.

— Aduceţi tunurile şi încărcaţi-le !...

— Încărcaţi ghiulele, fraţilor !

Flăcări sîngerii bubuiră în beznă, către căciulile ţuguiate, acestea punîndu-se în mişcare, undeva mai sus de trupurile negre ale cailor.

— Streliţi ! Trageţi în cai !

Detună o salvă de sîneţe trasă de oamenii lui Razin.

— Hei, făceţi-le drum tătarilor !

Zburliţi, în scînteierile stinse ale săbiilor, tătarii se repeziră după călărimea voievodului, care se trăgea înapoi.

— Cernousenko, Haritonov ! Căutaţi harabalele şi tăiaţi ştreangurile cailor voievodului !...

Din puhoiul negru, fără chipuri, se desprinseră, lăţindu-se tot mai mult, două pete : una porni spre dreapta, cealaltă spre stînga. În întunericul sur, sus, pe deal se auzi răpăit de tobe, sunînd adunarea şi retragerea ; pe coastă, spre cetatea de bîrne, în vălmăşagul stins al colorilor şi zăngănitul armelor unduiau şiraguri de călăreţi şi de pedestraşi, o parte din oştile voievodului Miloslavski.

Deodată, de jos, dinspre căciulile albe, răsună glasul voievodului cel mare :

— Ivan Bogdanîci ! Ivaşko ! Mama mă-si de şoarece pîrlit, aţi plecat ? Ne-aţi părăsit ! Hei, reitari ! Luptaţi pentru apărarea măritului nostru ţar ! Tîlharii nu ne pot ţine piept !...

Caraghios, gheboşat pe calul lui negru, cu picioarele lungi chircite în scările prea scurte, cu pîntecul revărsîndu-se peste şa, voievodul călărea, suduind murdar şi scuipînd. Scuipatul şi stropii de ploaie curgeau de pe barba lui lată, retezată jos ca o lopată. Apa picura şi din luleaua pe care cneazul aproape că n-o scotea dintre dinţi.

— Îndreptaţi-vă coifurile ! La luptă !

Un olăcar, negru pe calul lui sur, se apropie de voievod — glodul clisos clefăia prin întuneric sub copitele calului — spuse ceva, apoi se depărtă, plutind, spre miazănoapte.

— Ce fac vînzătorii ăştia ? M-au părăsit ca pe un şoarece pîrlit ! Ce face vînzătorul de Şepelev cu nemţii lui, diavolii, tăia-le-aş capul ! ocăra cneazul.

Reitarii şi dragonii lui se vălmăşiseră, descumpăniţi, cădeau de pe cai, îngreunaţi de platoşe, se tăvăleau prin glod. Negri ca dracii, tătarii îi tăiau chiuind, ucideau caii împotmoliţi în mocirlă pînă la burtă.

— Unde ne-a băgat, satana !... Numai Iuşka Dolgoruki e de vină, el a poruncit să pornim. Nu i-am spus eu să aşteptăm dimineaţa ? N-a vrut !

Şi Boriatinski suduia tot mai amarnic.

Cînd începu să se crape de ziuă, voievodul rămăsese, doar cu o mînă de reitari şi dragoni. În trei locuri, încă luptau corp la corp cu tătarii, streliţii lui călări, mai depărtaţi. Cei ce erau mai aproape de el se îmbulzeau pe lîngă chervane. Harabalele voievodului se împotmoliseră în glod pînă la butuci, caii fuseseră luaţi. Cazacii aduceau şi suiau în harabalele voievodului, încărcate cu avuţiile şi merindele lui, pe răniţii lor. Alţi şi alţi răniţi, mînjiţi de noroi, şi de sînge, clefăind prin glodul clisos, se tîrau spre harabale...

— Trăgeţi-vă spre Drumul Kazanului, şoareci pîrliţi ! Smulgeţi-le capetele fricoşilor, vînzătorilor de ţar !...

Voievodul privea căpitanii nemţi care-şi duceau reitarii scăpaţi cu viaţă spre calea Kazanului. La porunca voievodului, tot într-acolo porni şi cea din urmă sotnie a lui. Întorcîndu-şi în loc armăsarul negru, voievodul îl plesni cu biciuşca şi porni în goană pe urma reitărilor, cu luleaua mereu între dinţi. În vreme ce trecea prin faţa harabalelor, se ivi pe neaşteptate un streliţ nalt care-şi descărca pistolul în burta calului voievodului. Calul făcu un salt, iar voievodul căzu pe spate în noroi... Calul mai alergă puţin apoi fornăi şi se prăbuşi la pămînt. Voievodul suduia tăvălindu-se în mocirlă. Cu barba plină de noroi, cu caftanul mînjit de sus pînă jos, voievodul se ridică în picioare. Streliţul care-i doborîse calul lipăia acum prin noroi spre el. Puse liniştit mîna pe voievod, îi răsuci mîinile la spate de-i trosniră oasele şi-l legă cu acelaşi capăt de frînghie de una din harabalele voievodale. Vîrîndu-şi pumnul în barba lui, spuse :

— Ia dă încoa luleaua, diavole ! Mai stai şi fără să tot pufăi.

Scoase dintre dinții cneazului luleaua, pe care acesta o strîngea cu străşnicie, o scutură de noroi, o umplu, o aprinse, apoi, porni spre un dîmb mai uscat fără a mai privi înapoi.

Mişka Cernousenko, trecînd prin fața harabalelor, se uită cu coada ochiului la voievodul plin de noroi din cap pînă-n picioare, fără lulea, dar nu-l recunoscu pe cneazul Boriatinski şi trecu mai departe.

— Halal păzitor, şoarece pîrlit! Reteza-le-aş capul! Ei, mama lor, dacă-i vorba să mor, o să mor şi pace bună!... Lepădături! Petruha Urusov nu a pornit nici pînă acum la luptă şi oameni nu ne-a dat... Miloslavski a făcut pe el de frică — s-a încuiat în casă, — parcă n-ar fi avut cînd să vină!... A primit nădragi de la țar dar se vede treaba că au fost fără bumbi! Hei, păcat, şoarece pîrlit!... Tîlharii ştiu pentru ce luptă, ştiu şi boierii, dar vezi că nu sînt deprinşi să se bată şi apoi e mult mai greu să te bați decît să te tăvăleşti prin casă, beat, cu muierile... Dacă scap cu viață, trebuie să hotărăsc în gîlceava cu privire le şerbi: cui îi este dat să are şi cu cine: boierului cu şerbul, ori şerbului cu boierul, şoarece pîrlit!... Ia uite, vine un păgîn spre mine şi, după obiceiul lor, duce încă un cal de căpăstru... Dacă mă vede, mă omoară!

Cneazul ridică privirile. În harabaua de lîngă el, pe un cufăr al lui, al cneazului, şedea un cazac rănit, moțăind, cu mîna sîngerată apăsîndu-şi rana dintre coaste.

— N-ai decît să pieri, tîlharule, o să fie cu unul mai puțin!... S-a suit pe avutul meu, al naibii, în timp ce stăpînul lui, tîrmoceşte mocirla.

Tătarul cel cu doi cai, mărunțel, se apropie de el. Rotindu-şi repede privirile în jur, descălecă în glod, reteză dintr-o lovitură de hanger capătul funiei de lîngă haraba şi în timp ce-l urca pe voievod pe cal, fără a-i dezlega mîinile, rosti fonfăit:

— Ia-o după mine! Şi aruncă dîrlogii pe coama calului ca să nu se tîrască în noroi, după care o coti dinspre harabale spre mal, pe după jitnițe. Mergînd după tătar, cneazul văzu că păgînul se îndrepta spre drumul Kazanului. Ieşind la drum, acesta îi dezlegă mîinile:

— Ține dîrlogii!

Cneazul tăcea, călărind după tătar. Tăcea şi tătarul...

Razin poruncise să i se ridice cortul ştiind că o parte din oştile voievodului se închiseseră în cetate.

— Nu am ce face, zise el. Azi nu-i nici o treabă pentru mine, esaulii se descurcă singuri cu mîrzacii şi tătarii lor...

Se aşeză, ceru să i se aducă vin şi se puse pe băut. De cortul hatmanului se apropie călare un cazac :

— Tătucule, mai mulţi boieri s-au închis în cetatea de bîrne... Călăreţii care erau cu celălalt voievod au fost zdrobiţi, iar care a mai scăpat, a fugit pe drumul Kazanului. Harabalele voievodului le-au luat ai noştri, dar pe el însuşi, al naibii, nu l-am mai găsit, o fi fugit cu nemţii înaintaşi !

— Nu-i bine ! Va trebui să împresurăm cetatea şi e glod peste tot — o să urcăm anevoie.

Clefăind cu copitele calului prin mocirla străbătută de sorburi, cazacul se depărtă.

Străbătînd cîmpul de luptă, Cernousenko se apropie călare de harabalele voievodului. Asudat, cu căciula roşcată şi jupanul stropit de noroi pînă la umeri, se opri lîngă harabaua cu cuferele voievodului şi-l întrebă pe cazacul rănit :

— Nu l-ai văzut cumva, şoimule, pe voievod, pe undeva pe aici ?

— Mor, esaule...

— Nu mori tu, o să-ţi trimet un vraci ! N-ai văzut un om legat burduf ? Mi s-a spus că l-a cetluit un strelit.

— Era unul legat aci, lîngă haraba, arăta a desiatnic de streliţi. Îl legase un strelit, ba chiar că i-a scos şi luleaua din gură.

— El e ! Ei, şi unde o fi acum ?

— Un tătar l-a aburcat aşa, legat, pe cal — şi a tăiat funia cu care era prins de haraba.

— Acu trebuie să umblăm după el prin ulusuri. Să nu spui nimic hatmanului : unul din diavoli s-a închis în cetate, iar pe celălalt l-au luat tătarii, te miri de ce !

— Nu-i spun... Nu vezi că mor ? Au murit şi alţii...

— Îţi trimet un vraci ! Aşteaptă puţin.

Şfichiuind calul cu biciuşca, Cernousenko se depărtă.

Voievozii îi aduseseră cu sila pe tîrgoveţi în temniţă. Pentru cei rămaşi în împresurare, viaţa în temniţă era de nesuferit. Mulţi dintre cei ce locuiau pe lîngă păduri, mai ales dacă zilele erau calde, fugeau, ascunzîndu-se prin desişuri, numai şi numai ca să nu cadă în împresurare. Casele împresurate nu aveau cuptoare, iar acolo unde era un cuptor, în jurul lui oamenii se încăierau mai mereu, spărgînd în înghesuială şi cele din urmă vase. Copii, bătrîni, bolnavi ca şi cei sănătoşi trăiau laolaltă cu vitele. Unii furau şi ultimele boarfe ale vecinilor. Slujbaşii îi scoteau pe toţi mereu pe ziduri, la porţi şi la şanţuri, fără să întrebe dacă omul a mîncat ori e flămînd, dacă a dormit sau nu. Cei care nu voiau să iasă erau bătuţi cu reteveiele şi cu bicele. Cînd toţi slujbaşii de la pricazuri, toţi sotnicii, desiatnicii, precum şi streliţii de rînd plecară spre cetatea de bîrne, răspunzînd chemării tobelor de la casa Pricazului, din temniţa Simbirskului, tîrgoveţii trimiseră cîţiva dintre oamenii lor să afle dacă nu zbucniseră niscai focuri prin tîrg.

Îndată ce aflară că tîrgul era neatins, ca şi mănăstirea de lemn, cu hramul Uspenski, ce se ridica pe piaţa din mijlocul tîrgului, se întoarseră toţi pe la casele lor. Unii s-au dus la cortul hatmanului şi i s-au închinat :

— Hapsînii de voievozi au dat bir cu fugiţii ! Te aşteptăm de mult, tătucule.

— Să-mi slujiţi ! răspunse Razin. Pe săraci nu-i asupresc, nici nu-i jefuiesc ! Singurii pe care-i răpun sînt voievozii, dvorenii şi slujbaşii cei haini de pe la pricazuri. Începeţi din nou negoţul căci nimeni n-o să vă facă nici un rău.

Apoi Razin porunci cazacilor şi streliţilor să intre în temniţă, să ducă acolo harabalele luate de la voievodul Boriatinski, şi să adune tot acolo grîne şi merinde, să mai adîncească şanţurile şi să mai ridice un mal de pămînt în jurul palăncilor, să curețe fîntînile pentru adăpatul cailor şi pentru oameni, în împrejurarea că ar fi nevoiţi să rămînă în împresurare.

Cneazul, pîntecos, năltărog, descălecă la Tetiuşi lîngă casa Pricazului. Tătarul cel măruntel aştepta fără să descalece.

— Dă-te jos de pe cal ! Intră, păgîne, şoarece pîrlit, în casă ; m-ai slujit cu cinste.

— Nu-s păgîn, cneazule şi voievodule, ci cazac cu numele de Fedko, zis şi Şpîn.

— Cu atît mai de preţ este ce-ai făcut, dacă eşti creştin, tăia-ţi-aş capul !

În casa Pricazului, naltă, afumată, cu băşici de bou în loc de geamuri la ferestre, voievodul se aşeză pe laviţă în faţa unei mese scîrţîitoare. Şpîn, cu burca lui neagră de tătar, întoarsă, cu tolba în spinare şi sabia încovoiată la şold, stătea în picioare, în faţa cneazului.

— Mai întîi şi mai întîi, şoarece pîrlit, spune-mi cum de ţi-ai dat seama că eu-s cel legat de haraba şi nu altul ? Doar sînt plin de glod, din cap pînă-n picioare, cu barbă cu tot, cu straiele ca vai de lume, aşa că nu oricine m-ar fi luat drept voievod. Dar de ce eşti fonf şi cu mutra găurită ?

— E poveste lungă şi mie nu-mi place să vorbesc...

— Bine, fie !

— Iaca ce e, cneazule şi voievodule, eu umblu să-l omor pe tîlharul de Stenka Razin.

— Halal să-ţi fie, şoarece pîrlit ! Eşti un flăcău ager. Totuşi, ia spune, cum m-ai cunoscut ?

— Te-am cunoscut şi mi-am pus în gînd să te ajut la strîmtoare fiindcă cu cît are Razin duşmani mai mulţi, cu atît mă bucur mai mult. Şi nu numai eu îi port sîmbetele : i-am pus gînd rău împreună cu Vaska Us.

— Cît despre Vaska Us, ţine-ţi gura, căci oamenii mărunţei nu ştiu treaba asta... Noi, voievozii, ştim ce învîrteşte Vaska Us al tău la Astrahan. Şi de bine ce eşti acum un om de-al nostru, ţi-oi spune ceva : Vaska Us a poruncit, şoarece pîrlit, să-l omoare în chinuri şi în bătăi pe cneazul Semion Lvov, în curte la Prozorovski. I-a pus gînd rău şi înalt preasfinţitului mitropolit Iosif şi ameninţă că-i va face acelaşi lucru ! Iar tu îmi vorbeşti de acest tîlhar !

— Voievodule cneaz, Vaska Us m-a trimis la Moscova, la boierul Puşkin, iar prin acel Puşkin am ajuns cunoscut şi de măria sa ţarul. L-am înştiinţat cel dintîi că Stenka Razin a pus mîna pe Astrahan, iar nainte de asta, pe Ţarîţîn şi alte aşezări. Tocmai de aceea, din mila ţarului, am căpătat la Moscova hrană şi adăpost pentru mine şi pentru calul meu... Iar astăzi, tot el, Vaska, m-a îmbrăcat în straie tătăreşti, mi-a

dat calul său şi mi-a poruncit să mă alătur păgînilor care-s cu Razin ; aşa am şi ajuns la Simbirsk...

— Ia spune-mi, şoarece pîrlit, Vaska Us al tău îl urăşte pe tîlharul de hatman ?

— Cam aşa-i : are o răfuială cu el.

— Aha, o răfuială ! Ei, şi acum ce vrei, flăcăule ?

— Să pornesc împreună cu nălţimea ta împotriva lui Razin. Acolo trec la ei şi-l omor !

— Ei, cazace, tăia-ţi-aş capul, mai stai puţin, mai adastă, căci şi eu o să fiu nevoit să aştept.

— Voievodule cneaz, Stenka nu mai are cu el voinicii dinainte şi acu e la ananghie. Esaulii săi cei mai viteji s-au prăpădit la Kizilbaşi : Seriojka zis chiorul, Serebreakov şi Mokeev, sotnicul de streliţi. Pe cel din urmă, dintre ei, cutezătorul fecior boieresc Lazunka, l-am ucis azi la Astrahan.

— Ei, şoarece pîrlit ! Văd că-mi eşti prieten, m-ai scăpat de tîlhari. Altminteri nimereai în dîbă ! Păcate ai destule şi pe deasupra eşti şi cutezător... Voievozii noştri se tem de asemenea oameni şi umblă să-i prăpădească, dar tu ai avut norocul să dai de mine, mie îmi plac astfel de oameni... Să nu mai pomeneşti nimic de Vaska, ci să-i slujeşti măritului nostru ţar, singur, pe seama ta.

— Fie şi aşa ! M-oi duce unde mă trimeţi căci nu mă tem de nimic.

— Chiar astăzi, trecînd peste capul voievodului de Kazan, te-oi trimete vestitor la Moscova, la ţar, din partea mea...

— Gata la poruncă, voievodule cneaz.

— După ce mîntuieşti treaba la Moscova, porneşti din nou la drum, tăia-ţi-aş capul, dar nu spre Simbirsk, ci încoace, la Tetiuşi... La Moscova dai o epistolă diecilor de la Pricazul Orînduielilor şi aştepţi, dacă o fi să ţi se dea vre-un răspuns.

— La poruncă, cneazule.

— Hei, voi de dincolo, păduchioşilor, şoareci pîrliţi... Aduceţi-mi hîrtie şi cerneală...

Uşa odăii de alături se deschise, şi în prag se ivi un logofeţel fără barbă, cam tîmp la privire. Părul lui lung, ţinut de o cureluşă, era bine uns şi pieptănat. Nu văzuse niciodată un voievod cu straie atît de murdare şi de ponosite, care să şadă la masă şi să vorbească liniştit, fără ţipete, cu un păgîn. Îi spuse deci cneazului :

— La noi se obişnuieşte ca oamenii să ceară cuviincios, nu să strige. Iar păduchios pare-se că eşti chiar tu !

Cneazul nu-i auzi vorbele căci tocmai se gîndea cam ce să-i scrie ţarului. Logofeţelul puse pe masă o călimară cu capac de fier şi toarte pentru a fi agăţată la brîu, dădu cneazului o pană de gîscă şi rămase cu alta în mînă. Desfăşurînd o hîrtie o netezi ca să nu se facă sul la loc şi urmări cu capul aplecat cum scria voievodul. Cneazul scria de parcă între degetele lui bătătorite nu s-ar fi aflat o pană, ci o pasăre întreagă — apăsa tare şi pufnea pe nări, iar pana scîrţîia şi stropea. Cercetîndu-i încă o dată caftanul ca şi sabia veche, prinsă de cingătoare, murdară, logofeţelul se plecă peste hîrtie şi spuse :

— Ia lasă-mă pe mine, oştene. Scriu eu, că-s deprins.

Cneazul îi aruncă în faţă pana muiată în cerneală groasă şi strigă :

— Oi porunci, şoarece pîrlit, să-ţi scrie reitării pe spinare, aşa fel încît un an să-ţi scarpini dosul. Adu-mi altă pană, diavole !

De data asta logofeţelul o cam băgă pe mînecă — se dumerise oarecum, aşa că îi întinse altă pană, trăgîndu-se înapoi ; ştergîndu-şi faţa cu mîneca, se uita cu uimire la omul bărbos şi murdar, lat în umeri şi uşor adus de spate.

Cneazul zmîngălea anevoie.

— „... Îţi dă de ştire boierul şi voievodul, al măriei tale rob, Iuşka Boriatinski. Eu, nevrednica ta slugă, mă aflam cu chervanul în preajma Sinbirskului, iar tîlharul de Stenka Razin mi-a luat cu japca mie, robului tău, harabalele, pe oamenii care erau la harabale i-a căsăpit, caii i-a gonit, a pus mîna pe harabale şi le-a luat mai pe toate cu straiele şi merindele din ele. Porunceşte, măria ta, să mi se dea un vas cu vîslaşi, cu care să mi se trimeată mie, robului tău, niscai oameni şi merinde. Iar cneazul Ivan Bogdanovici Miloslavskoi s-a dovedit neputincios să mă ajute, măria ta : în lupta din noaptea aceea a fugit, fără să mă ajute, şi s-a închis în cetatea de bîrne. Oamenii nu-s deprinşi să lupte împreună cu el, în afară de căpeteniile streliţilor care-s cu el şi de care are nevoie, dimpreună cu streliţii lor, pentru apărare... Iar oamenii lui is toţi numai dvoreni, din cei ce au fugit, măria ta, din conacele lor arse de ţărani. Iar lupta a ieşit prost nu din vina mea, a robului măriei tale. Eu, unul, voiam să mai zăbovim

puţin, pînă s-o lumina de ziuă, iar boierul cneaz Iuri Alexeevici Dolgoruki a poruncit să se înceapă lupta de îndată ce tîlharii or pune piciorul pe uscat. Reitarii-s prea grei pentru cai, iar caii prea grei pentru pămîntul muiat de ploi. Cînd cade un reităr pe asemenea pămînt, nu se mai ridică, aşa cum se află, cu platoşă cu tot, măria ta. Tîlharul de Stenka Razin a aruncat în luptă tătari, iar tătarii au cai uşori şi-s deprinşi cu locurile celea iar ochii păgînilor văd mai bine în lupta de noapte. În jur s-au stîrnit peste tot răzmeriţe mari, măria ta, atît de multe încît nici nu le mai pot număra : la Belîi Iar, Kuzmodemiansk, Bîskovo, Sviajesk, Celocsar, Ţivilesk, Kurmîş. Se răzvrătesc mai cu seamă tîrgoveţii, slujbaşii cei mărunţi şi truditorii de la potăşăriile de pe Arzamas. Capii răutăţilor şi aţîţătorii la răscoale sînt mai cu seamă cazaci, streliţi, truditori şi popi. Pe voievozi îi ucid : la Ţariţîn l-au răpus pe voievodul Turgheniev, la Saratov pe Kozma Lutohin, la Samara l-au ucis pe voievodul Ivan Efremov şi pe fostul voievod Habarov care nu apucase să plece. Astăzi a fost ucis voievodul Piotr Ivanovici Godunov, care părăsindu-şi slujba, a fugit la Moscova, dar a fost răpus pe drum de tîlhari şi tot avutul lui jefuit.

„Şi încă m-am plîns, măria ta, eu nevrednicul tău rob, dvoreanului Piotr Zamîţki, trimes din partea măriei tale, iar astăzi îţi aduc măriei tale la cunoştinţă, osebit, din partea mea, printr-un cazac de-al meu, o plîngere împotriva voievodului şi paharnicului, cneazul Piotr Semionovici Urusov. Şi mă plîng, măria ta, fiindcă m-am fost înţeles cu dînsul şi am hotărît împreună astfel : să vină la mine cu tot polcul său, iar el, sluga ta, nu a venit, deşi i-am trimes harabalele şi i-am spus să vină împreună cu mine, sluga ta, şi să nu mai zăbovească. A strigat la mine, sluga ta, cu multă necuviinţă, batjocorindu-mă de faţă cu mulţi oameni şi oşteni de-ai mei, spunîndu-mi mie, slugii tale : „Nu te ascult căci nu fac parte din polcul tău“. Şi de-acum înainte, din pricina unei atare neascultări şi batjocuri, eu, sluga ta, nici nu mai pot vorbi de treburile măriei tale. Porunceşte, deci, măria ta, paharnicului cneaz Piotr Semionovici Urusov să-mi dea oşteni peste număr, iar eu, nevrednica ta slugă, oi aştepta din partea măriei tale porunci ce mi-or fi în sprijin. Al măriei tale rob, voievodul şi cneazul

Iuşka Boreatinskoi.“

După ce puse pecete la epistolă, cneazul îi zise lui Șpîn :

— Dă ceva calului să mănînce cazacule, șoarece pîrlit, apoi hodinește-te și tu nițeluș ! Ai grijă de epistolă ! Cînd ajungi acolo, o înmînezi diecilor și aștepți răspuns, dacă o fi să ți-l dea ; dacă nu ți se dă nici un răspuns, nu mai zăbovi la Moscova, fă cale întoarsă, tăia-ți-aș capul. Rămîi pe lîngă mine. Astăzi nu scriu nimic despre tine, nu scriu nici o vorbă, dar mai încolo te-oi răsplăti pentru marele bine ce mi-ai făcut și nu te-oi uita cu mila mea. Pe tîlharul de Stenka n-am de gînd să-l omor : trebuie să-l prindem de viu și să-l dăm pe mîna Moscovei. Du-te de-ți cată un adăpost mai bun, unde să mîi peste noapte, iar dacă nu vor să te primească, le spui : „Ehei, vine el, cneazul Iuri și vă taie capul !"

Șpîn făcu o plecăciune, apoi ieși din casa pricazului, zicîndu-și în gînd :

„Am pus la cale să-l omorîm pe Razin și-l omor eu ! Îmi țin făgăduiala, că nici o răsplată nu răscumpără o batjocură adusă".

3

După sosirea lui Razin, Sinbirskul își reluase viața dinainte, dar mai slobodă căci nimeni nu-i mai chema pe oameni la judecată la casa Pricazului, nu mai plăteau nici biruri ori dăjdii în piață, nu mai dădeau plocoane judecătorilor ori diecilor. Locuitorii din vale ai Sinbirskului se bucurau :

— Am ajuns și noi să vedem o zi de sărbătoare !

Cei mai buni dintre mahalagii veneau din toate părțile la hatman să i se închine :

— Mută-te la noi, tătucule, în mahalaua noastră, ți-om da fiindcă ne-ai scăpat de belea, cele mai bune odăi, iar nevestele și fetele noastre ți-or îndeplini orice poruncă.

— Mulțumescu-vă, dar oi rămîne mai departe în cort !

Razin își adună esaulii și împreună cu ei cutreieră prin tot tîrgul, cercetă temnița și porunci să fie întărită palanca din jur, lăudă șanțurile săpate din nou. Se duse să privească

cetatea de bîrne, adăpost pentru împresurare. Îi spuse lui Stepan Naumov, esaulul, mîna sa dreaptă, care-i semăna la chip și-nfățișare :

— Dacă ți s-o mai întîmpla să te arăți în locul meu, îmbracă-te ca mine, cu caftan negru și cușmă de catifea, ține sabia așa cum o țin eu, dar nu zice nimic, ca oamenii să nu-ți audă glasul : nu seamănă cu al meu. La luptă să pornești ca și mine... Știu că ești cutezător, te pricepi la rînduielile războiului, Stepane !

Cercetînd costișea dinspre miazănoapte a Sinbirskului, porunci :

— Săpați șanțuri ! Ridicați turnuri și palănci, și ca să nu ia foc, umpleți-le pe dinăuntru cu pămînt. Lucrați noaptea, căci boierilor nu le vine le-ndemînă să tragă pe întuneric. Șanțurile să le săpați piezîș. Dacă le săpați drepte au să potrivească tragerea și încep să schilodească oamenii cu ghiulele.

Țăranii, ciuvașii și mordvinii erau deprinși cu munca. Stepan Naumov trimetea țăranii noaptea la lucru — să sape șanțuri, să ridice maluri și să sece apa din pămînt. La vreo sută și cincizeci de pași depărtare de zidul cetății a fost înălțat un adăpost, ca un turn. A doua zi de dimineață tunurile de schimb traseră toată ziua în lucrările răsculaților, dar nu izbutiră să le dărîme căci pămîntul fusese bine bătătorit pe dinăuntru. Întăriturile erau legate de întinderea dimprejur cu niște podețe, astfel încît cazacii și streliții, trecînd prin șanțuri, de la întărituri, începură un schimb de focuri cu cei din cetate. Razin, care venise să vadă cum mergeau lucrările oamenilor săi, porunci să se sape alte șanțuri de la turnul de pornire, pînă la șanțul din jurul cetății, apoi să se facă niște scurgeri, prin care apa să curgă la vale. Noaptea, aduseră pînă în marginea șanțului un alt turn, de împresurare, plin pe dinăuntru cu pămînt. Mai nalt și mai gros decît cel dintîi fu înconjurat cu un val mare de pămînt. Trăgînd de pe meterezul acestui turn nou cazacii nimiciseră cîteva tunuri din cetate.

În timp ce se dura al doilea turn, cazacii lui Razin și streliții își găsiră prin mahalale neveste văduvane și se însurară ; alții începuseră să-și facă de cap, plecînd la femei noaptea, din strajă. Cînd se ivea Stepan Naumov, cu caftanul său negru, toți erau la locurile lor, dar de alți esauli nu se prea temeau,

mai cu seamă de cei aleşi de curînd. Razin vedea cu ochii cum i se destrăbălează oştenii, cum se strică stînd fără să lupte la împresurare, în gloata tîrgoveţilor. Atunci tînjea după rachiu, dar nu mai avea băutură. Mahalagii fierbeau bragă, în oraş, însă miedul era pe sfîrşite şi zahar nu se mai găsea de loc. Tîrgoveţii îi aduseră hatmanului în dar bragă. Razin gustă din ea şi spuse :

— Braga e bună doar ca să-ţi umfle burta, şi atîta !

Rachieria stăpînirii nu lucra. Toate vasele de trebuinţă erau în bunăstare, dar nu se găsea cine să se îndeletnicească cu fierberea rachiului : fugiseră toţi crîşmarii, ca şi meşterii rachieri.

4

În mănăstirea Uspenski, aflată la marginea dinspre miază-zi-apus a tîrgului, chiliile de lemn aveau temelii de piatră. Totul era vechi acolo : chiliile, împrejmuirea, ba chiar şi bisericile căzuseră într-o rînă. Numai în fundul curţii se ridica o căsuţă ceva mai nouă ; acolo erau chiliile călugărilor moşnegi gîrbovi, şi a stareţului Ignati, un bătrîn pişicher.

— E tare slugarnic faţă cu cei mari ! spunea uneori despre el călugării.

Chilia stareţului, încăpătoare şi curată, se afla la capătul sălii. Poruncindu-i fratelui poslușnic să cheme la el în chilie pe călugării de care avea nevoie, stareţul plecă să dea ocol întregii mănăstiri, cercetînd cu luare-aminte peste tot, vîrîndu-şi nasul pînă şi în chiliile monahilor : „N-or fi trîndăvind ?“ În sfîrşit, făcu cale întoarsă spre chilia lui. În vreme ce trecea prin sală, călugării făceau plecăciuni şi-i sărutau mîna :

— Blagosloveşte, părinte stareţ !

Se opri la uşa chiliei sale şi ochii stinşi i se făcură deosebit de aspri. Îşi potrivi rasa neagră, izbi cu toiagul în podea, încruntînd sprîncenele sure sub camilafcă şi-l întrebă pe fratele poslușnic care stătea la uşă şi nu venise să-i sărute mîna :

— Cine ţi-a spus să stai aici, chelarul Savva ?

— Da, părinte.

— Spune : Părinte stareț, tinere. Nu sînt preot !

— Părinte stareț !

Cu fața lui trandafirie, de copil, cu rasa lungă de un vișiniu închis, cu pletele bălaie, lungi, fratele semăna cu o fată.

— Se pare că ai venit de curînd între noi, nu ?

— De curînd, părinte.

— I-ai chemat pe părinții călugări ?

— I-am chemat. Vin îndată.

— O-of, Savva, Savva ! Mereu îmi alege tineri din aceștia. cîinele bărbos. Întorcîndu-se spre poslușnic starețul îi porunci : Cînd vor intra părinții călugări în chilie și se vor așeza la sfat tu să fii cu ochii în patru. Ține minte ce-ți spun : dacă se ivește vreo primejdie, bate în peretele tindei și spune o rugăciune !

— Ce rugăciune, părinte ?

— Vai, păcatele mele !... Nici atîta lucru nu știi ? Savva, Savva, pînă cînd o să-ți rabd blestemățiile ? ! Să te rogi așa tinere : „Doamne Isuse, Dumnezeul nostru, miliuește-ne pre noi". Și lovește în perete. Ți se va răspunde : „Amin !" Iar tu să intri în chilie, asta la caz că e vreo primejdie, iar dacă nu se întîmplă nimic, nu intra, așteaptă pînă ce ies călugării din chilie.

— Voi face întocmai, părinte.

— Of, Savva, Savva...

În urma starețului, în chilie intrară patru călugări bătrîni cu camilafci negre și cu rase tot atît de lungi ca și a starețului. Acesta se închină larg apoi, cu același semn al crucii, îi blagoslovi pe cei de față. Sprijinindu-și toiagul în podea, se așeză într-un jilț cu perine de puf, punîndu-și picioarele pe o altă perină de pe un scaun.

— Binecuvîntează-i, Doamne, pe robii tăi !

— Binecuvîntează, Doamne, sfatul cel pașnic al păcătoșilor tăi robi ! răspunseră într-un glas bătrînii.

— V-am chemat anume la mine, fraților. Vă cunosc și am încredere în voi ! În tine, părinte Kiril, ca și în voi, Vonifati, Gheronti și Varsanofi, fratele nostru... Voi știți ce trebuie spus și nu vorbiți prea multe fără a fi nevoie. Vă întreb acum, cinstiți părinți, cine stăpînește astăzi slăvitul și lăudatul oraș Sinbirsk ?

— Boierii și cnezii, părinte stareț !

— Bine ar fi să fie acesta adevărul ! Dar astăzi, în așezarea Sinbirsk, binecuvîntată de Domnul, stăpînește un răzvrătit, cel ce și-a lepădat credința, Stenka Razin, cel afurisit, după cîte ați auzit și frățiile voastre, de către mulți ierei și de înalt preasfințitul patriarh !

Stareţul își făcu semnul crucii, în clătinarea bărbilor cărunte pe rasele negre și a mîinilor puse cruciș pe pîntece.

— Cnezii cei cu teama lui Dumnezeu și boierii stau împresurați, răzlețiți în cetatea de bîrne, dar voi știți dintotdeauna că numai dînșii, oamenii cu dragostea lui Dumnezeu, îi sînt pe plac și de trebuință împăratului pămîntesc... Iară dînsul, măritul nostru țar, le dă zapisuri pentru stăpînirea pămînturilor cu ogoare, păduri, prisăci, dimpreună cu țăranii lor dintotdeauna. De la cnezi și boieri vin daniile pentru sfintele lăcașuri... Tocmai de aceea vă și pun întrebarea : pentru cine să ne rugăm Domnului Dumnezeului nostru ? Oare pentru răzvrătiți, dorindu-le să-i biruiască pe oamenii de neam ? Dacă se va înscăuna neagra lor putere spurcată, atunci tîlharul și nelegiuitul de Stenka Razin le va da pămînturile în stăpînire și lăcașurile Domnului vor rămîne fără pămînt... Cine îl vor lucra atunci ? Și iar vă întreb, cinstiți părinți, pe cine vreți voi ca stăpîn ?

— De ce ne mai întrebi de pomană, părinte stareț ?

— Știi doar că supuși sîntem măritului nostru țar și numai pentru el înălțăm rugăciuni întru Domnul !

— Știu ! Dar lăsîndu-vă în voia Domnului și înălțînd rugi pentru măritul nostru țar, pentru cnezi, boieri și cei din preajma lor, ruga noastră deșartă-i azi dacă nu dăm sprijin stăpînirii.

— Cum am putea noi să sprijinim stăpînirea, noi slabi și neputincioși cum sîntem ?

— Cum să ținem piept răzvrătiților ?

— Prin înțelepciunea noastră, prin ceea ce am învățat într-o viață de om, fraților !

— Spune-ne cum anume, părinte stareț !

— Știți oare, frați călugări, că rachieria stăpînirii s-a închis și a rămas de izbeliște ? Că toți oamenii de seamă ai stăpînirii au fugit de acolo ?

— Să nu ne împingi la păcate, părinte Ignati !

— Știm noi ce vrei să spui despre rachieria mănăstirii !

— Păcatul acesta, fraţi călugări, ni-l va ierta Dumnezeu, căci cu ajutorul lui, sluji-vom mîntuirii credinţei celei creştineşti împotriva nelegiuiţilor... Sîntem bătrîni şi bunurile cele pămînteşti nu ni se cuvin nouă, dar lăcaşurile Domnului s-ar duce de rîpă fără asemenea pofte păcătoase... Să ne mai gîndim, fraţilor! Cine în afară de noi, călugării, păzeşte din vechime evlavia, credinţa?... Preoţii se îmbată, se lasă amăgiţi de răzvrătiţi, sînt chemaţi să ia parte la răscoale, aşa că nu ei sînt cei îndreptăţiţi să apere mănăstirile şi bisericile Domnului!

— Am auzit şi eu că toate butoaiele-s goale în crîşmele stăpînirii...

— Dar că tîlharii-s tare însetaţi de băutură, asta o ştiţi?

— Ştim, părinte stareţ, au şi întrebat la mănăstire, dacă nu avem niscai băuturi.

— Ştiţi voi, părinţi călugări, că avem meşteri pricepuţi în ale rachierici?

— Cum să nu ştim?

— Să vă mai întreb ceva, ca să încheiem sfatul trimes de Dumnezeu minţilor noastre! Ştiţi voi despre acea buruiană ce creşte în lunca Sviagăi? Acel crin cu floare albă şi tulpina întunecată care se cheamă „de beţie"?

— Ştiu acel crin din fragedă copilărie!

— Îl ştiu şi eu!

— Puneţi mîna, fraţilor, vă dau dezlegare; trimiteţi chiar de astăzi călugări rachieri la rachierie să facă acolo băutură... Va fi de folos pentru sfînta mănăstire. Am fost chemaţi să-i slujim Domnului, dar nu numai cu rugăciunile noastre. Cunoaşteţi şi voi parabola despre talanţii cei îngropaţi în pămînt. Să ne punem deci şi noi în slujba întăririi Rusiei, iar osteneala noastră îşi va găsi răsplata întru Domnul... Eu voi trimete nişte fraţi de-ai noştri să culeagă acea buruiană... Floarea i s-a scuturat acum, dar nici nu avem nevoie de ea, ci numai de tulpină şi de rădăcină. Le uscăm şi le frecăm pînă ce se fac pulbere, iar călugării ce se vor îndeletnici cu rachieritul să toarne acea pulbere în rachiu şi în miedurile tari... Nu le vor otrăvi, dar asemenea băutură ameţitoare foarte, se ştie că vlăguieşte puterea braţelor şi a picioarelor. Răzvrătiţii, năuci de băutură, vor lucra fără grabă iar aceasta îi va îngădui măriei sale să-şi adune oastea cea luptătoare întru Domnul şi să-i

pornească pe voievozi la lupta împotriva nelegiuitului de Razin !

— Vom face totul după cuvîntul cuvioşiei tale, părinte Ignati !

— Plecăm îndată şi ne vom grăbi foarte.

— Vedeţi să nu faceţi vreo greşală, fraţi călugări ! Să nu suflaţi nimănui o vorbă despre cele ce-am vorbit noi aci !

— De ce nu ai încredere în noi, părinte stareţ ?

— Nu mai sîntem tineri, ostenelele noastre în folosul şi întru slava sfintei mănăstiri îs bine cunoscute !

— Tocmai de aceea v-am chemat pe voi, bătrînii şi nu pe alţii ! Doar treaba aceasta se cuvine s-o faceţi în mare taină. Iertaţi-mi îndoiala.

Bătrînii se ridicară de pe laviţe şi făcură plecăciuni. Patru dintre ei, cerniţi, cu părul coliliu şi chipurile de ceară, mai mult moarte decît vii, se întoarseră încet în chiliile lor. Al cincilea, rămase în jilţ cu capul aplecat pe mînerul toiagului, moţăind în aşteptarea vecerniei.

5

De la Astrahan şi pînă la Sinbirsk nu întîlneai pe Volga nici o caraulă a stăpînirii. Într-o zi, de la Astrahan sosi cu lotca un om care-i înmînă lui Razin o epistolă cu pecete de ceară neagră :

— Epistola asta, Stepan Timofeievici, mi-a dat-o esaulul tău Grigori Cikmaz : mi-a poruncit să ajungă la tine.

Razin ceti epistola lui Cikmaz, scrisă cu slove mari, desluşite, dar urîte :

— „Tătucului hatman Stepan Timofeievici. După cum ţi-am făgăduit eu, esaulul tău Grigori Cikmaz, care-ţi rămîn credincios pînă la mormînt, îţi trimit veşti de la Astrahan şi anume :

„Vaska Us s-a dovedit vînzător faţă de tine. Chiar din primele zile, Stepan Timofeievici, nu s-a purtat ca hatman cum trebuie, l-a ucis în chinuri pe cneazul Semion şi i-a jefuit tot avutul. A ucis pe toţi cei pe care ai poruncit să nu-i ucidă

și cărora tu însuși nu le-ai făcut seama, dar și mai rău ți-a făcut ție, tătucule, primind de la hatmanul zaporojan Serko o mie de cerchezi, cu sînețe, tot felul de muniții de luptă, un tun, iarbă de pușcă și plumb. Vînzătorul de Vaska a dus toate acestea la pulberărie, lăsîndu-i pe moțați să plece nemulțumiți, zicînd : „Hatmanul nu mai are acum nevoie de ajutorul vostru, iar pentru arme vă mulțumesc !" Cînd am început să mă cert pentru treaba asta și să strig împotrivă-i am fost aruncat în temniță și au vrut să mă pună în fiare ca pe un vînzător. Ivașko Krasulin ține cu Vaska, și Mitka Iareneț de asemenea. Numai Fedko Șeludeak are de gînd, pe ascuns de Vaska, să pornească cu oamenii din Astrahan spre Sinbirsk ca să-ți vie în ajutor. Vaska Us e rău și pentru că-i bolnav — la picnit molima neagră și-i tot mîncat de ea : curg de pe el viermi și bucăți de carne, pe sub catifele, iar nasul îi e umflat, așa că umblă cu o năframă de mătase pe partea de jos a mutrei, vorbește fonf și cînd se îmbată, strigă : „Nu mă tem eu nici de țar, nici de boieri, iar pe hatmanul Stenka Razin îl omor pentru că a aruncat-o pe persiană în apă... Mie tot mi-a venit ceasul să mor, dar nu mor atîta vreme cît îl știu pe el în viață". Acum a hotărît să-l pună la cazne pe bătrînul mitropolit al Astrahanului, Osip, dar cazacii și esaulii s-au ridicat împotrivă. Cît despre mitropolit, nu-mi pasă, ar avea ce-a meritat ! Rău îmi pare că te suduie pe tine, tătucule, cîinele de Vaska. Nu pot răbda una ca asta. Trimite o epistolă, tătucule hatman, ca să-l domolești pe Vaska ! Din păcate nu mai e în toate mințile și umblă tot timpul beat. Al tău binevoitor și slugă, esaulul Grigori Cikmaz".

— Ai de gînd să te întorci, flăcule ? îl întrebă Razin pe trimis.

— Cam așa, Stepan Timofeievici !

— Cînd ajungi la Astrahan, să-i spui lui Cikmaz că tătucul nu l-a uitat, îl iubește și-i dorește tot binele ! Epistolă nu-i trimite, dar a zis așa : „Păzește-te de Vaska Levreev și, dacă poți, pleacă unde socoți, de tot, fără să lași vreo urmă... Dacă tătucul o izbuti în toate, te găsește el oriunde, prietene, pentru bucuria sa".

Acestea se întîmplaseră dimineața. La amiază Razin veni în turnul de năvală cel mai naintat, tras chiar în fața cetății, lîngă șanț. Era mînios foc. Porunci să se ridice tunurile pe

podina de sus şi să se tragă în cetate fără încetare. S-a tras aşa fel încît ţevile de aprindere prin care ajunge focul la ghiulea s-au încins rău, iar tunarii se tot uitau la hatman, necutezînd să-i spună că după aceea tunurile vor fi bune doar de aruncat. Cetatea se aprinse în mai multe locuri, o parte din ziduri se prăbuşiră şi lăzile de bîrne, umplute cu pămînt, ridicate pe metereze, căzură jos. Cei ce încercau să stingă focul erau răpuşi de streliţi care trăgeau cu sîneţele de pe ieşiturile turnurilor de năvală şi de cazacii ce trăgeau cu flintele. Boierii pierdură în aceea zi mulţi oameni, schilodiţi ori morţi. Razin porunci să se adune de peste tot hoiturile cailor care nu fuseseră încă mîncate de tătari, cîinii morţi şi alte leşuri şi să fie aruncate în cetate, în coşuri agăţate de frînghii. Cei din cetate nu cutezau să deschidă porţile şi mortăciunile putrezeau înlăuntrul ei. Hatmanul se întoarse în cortul său o dată cu căderea nopţii.

„Mîine isprăvesc cu ei ! hotărî el în gînd : Ardem cetatea dimpreună cu boierii".

La uşa cortului, lîngă un butoi cu băutură, aştepta în picioare un călugăr.

— De ce-ai poftit pe la mine ?

— Să vezi, taică. Stareţul mănăstirii Uspeniei, mi-a poruncit : „Să iei de la rachierie un butoi, cu băutură, frate Irinarh, să te ajute streliţii. Îl dăruim hatmanului drept mulţumire că a cruţat lăcaşul Domnului : nu i-a dat foc, n-a fărîmat icoanele, nu i-a oprit pe creştinii veniţi să se închine, să-şi caute mîntuirea... Bani nu avem, aşa că măcar băutură să-i trimitem — e făcută de călugării noştri de la mînăstire".

— Apoi, dacă băutura-i bună, e mai de preţ decît banii. Numai că mi-e cam teamă să nu-mi căutaţi pierzania, voi, gîndaci negri de popi !

— Vai de mine, tătucule ! Oi gusta din butoi sub ochii tăi, e băutură bună, pre cinste... O laudă toţi cei ce-o beau.

Călugărul dădu cep butoiului şi hatmanul îi întinse o stacană :

— Haide, umple-o ! Îţi poruncesc să bei !

Călugărul umplu stacana cu băutură, îşi făcu semnul crucii şi bău. Razin, încă neîncrezător, strigă doi streliţi din straja de alături şi un cazac :

— A băut călugărul, acu ia beţi şi voi !

Oştenii goliră cîte o stacană.
— Cum e băutura ?
— E bună, tătucule, bună...
— Cea din crîşmele ţarului era mai proastă !
Streliţii şi cazacul se depărtară. Dîndu-i drumul călugărului, Razin spuse :
— Mulţumeşte-i stareţului ! Cînd oi veni la el, îi aduc o danie pentru mănăstire.
— Bea sănătos ! Am pus pe picioare rachieria, atîta numai te rugăm, taică, să porunceşti ca o parte din banii luaţi pe băutură să intre în visteria mănăstirii. S-a dărăpănat de tot.
— Vă dau voie, luaţi o parte !
Călugărul plecă.Din seara aceea Razin se puse pe băut. Nu mai venea la poalele cetăţii. Acolo se duceau doi dintre esaulii săi : Stepan Naumov şi Lazar Timofeev. Înlocuindu-se unul pe altul, rînduiau oamenii pentru împresurare. Uneori în locul lor se ducea esaulul Mişka Haritonov. Într-o zi hatmanul îl chemă la el pe Cernousenko :
— Ia-ţi nişte vîslaşi, Mihailo, şi porneşte spre Ţariţîn ! Acolo cumpără-ţi un cal şi mînă la Don ca să tocmeşti cazaci, dornici de luptă : mi-i aduci încoace sau, dacă s-o ivi vreun prilej, luptă acolo.
Cernousenko porni a doua zi de dimineaţă cu lotca mînată de vîslaşi.

6

Pe malul celălalt al Sviagăi, pe partea dinspre Iaran a drumului ce duce la Moscova, în ceaţa cenuşie se zăreau tot mai desluşit cuşmele albe şi platoşele reitărilor şi dragonilor. Voievodul Boriatinski nu se afla printre feciorii boiereşti şi ceilalţi oşteni cu armuri : reitarii erau sub porunca unor căpitani nemţi cu mundire albastre. Voievodul călărea mai în urmă, urmat de streliţi călări, îmbrăcat şi el cu caftan de streliţ şi cu o cuşmă de postav cenuşiu cu fundul din blană de oaie. Tătarii şi calmîcii zăriră cei dintîi oastea voievodului, atunci cînd caii reitarilor păreau de departe mici cît pisica.

Razin şedea tolănit în cortul său, pe perine acoperite cu covoare, îmbrăcat cu un caftan scurt, cu pistolul vîrît în brîu, fără căciulă. Stătea şi bea. Îl slujea un băieţaş tătar, îmbrăcat în mătăsuri colorate, cu ciubotele de safian înflorat. Razin cunoştea graiul tătăresc ca şi pe cel al calmîcilor. Toropit de beţie, pe jumătate adormit, i se năzărea că e la ospăţ, la naşul său Kornei.

— Va să zică, ai vrut să-l vezi pe finul tău la tine, satană, ca să-l dai pe mîna Moscovei ? Ha, ha, ha ! Dar dacă ridic eu mîna şi strig, sare toată sărăcimea şi te aruncă în Don !

Hatmanul moţăia, năzărindu-i-se că la ospăţ vin cazaci vîrstnici, înarmaţi : Osip Kalujenin, bătrînul Mihail Samarenin, roşcatul şi pezevenghiul de Loghin Semionov. Veneau, zăngănindu-şi săbiile şi aducînd cu ei cătuşe.

Bine, hatmani viteji ! Hai să-l punem pe finul meu în fiare ! se făcea că strigă Kornei, scuturîndu-şi capul cărunt cu o şuviţă de păr alb, iar cercelul de argint cu smarald sălta în urechea vicleanului bătrîn. Hei, să aduceţi un făurar !

Hatmanul zîmbi în somn, încruntă sprîncenele negre şi deschise ochii. În cort, dinainte-i, stătea ajutorul său, esaulul Stepan Naumov.

— Tătucule, voievodul cu oastea lui e pe malul celălalt al Sviagăi.

— Foarte bine, flăcăule ! Am visat adineaurea ceva hazliu : se făcea că eram la Don... şi acolo, la Don, naşul meu Kornei poruncea să fiu pus în fiare.

— Nu se întîmplă una ca asta, tătucule ! Dar ascultă ce-ţi spun : voievodul e aproape de Sviaga, cu oastea orînduită.

— Sînt toropit, Stepan ! N-am nici un chef, azi nu-i rîndul meu, ci al tău. Porunceşte-le oamenilor noştri să se gătească de luptă pentru mîine... La cîte verste depărtare de noi a ajuns voievodul ?

— Trei sau patru.

— S-a oprit ori se îndreaptă spre vad ?

— S-a oprit, nu înaintează spre rîu.

— Bine ! Noaptea n-o încerca el să treacă rîul. Aproape că s-a înnoptat. L-am făcut noi să-i treacă pofta de a lupta noaptea... Ţine aici ! Pune-ţi căciula mea, caftanul negru, ia calul meu şi porunceşte oamenilor, ciuvaşilor şi mordvinilor, să ridice în faţa Sviagăi un val de pămînt lung cît oraşul. În val să

lase locuri pentru trecerea oștenilor, iar lîngă treceri să ridice opreliști din crăcane și furci de fier înfipte în prăjini, ca să se poată da la o parte cînd vin oameni de-ai noștri călare sau pe jos! Cînd se apropie vrăjmașii, să se pună opreliștile, ca să închidă trecerile. Cîte tunuri avem?

— Puține. Cele de piatră au crăpat de prea multe trageri, cele de lemn cu care se aruncă ghiulele au ars la poalele cetății de bîrne, din pricina focului aruncat dinăuntru, și ca la o jumătate din cele de fier și de alamă li s-au strîmbat lăcașurile, din pricina focului...

— Dar tu ce-ai păzit, Naumîci, de ce nu le-ai dres?

— Nu avem meșteri de arme, iar făurarii din tîrg nu se pricep... Și apoi, mi-am zis că voievodul nu are cum să se întoarcă pînă într-o lună...

— Stai olecuță, Stepan! Din pricina acestei greșeli a ta, s-ar putea să ne pierdem capetele! De-al meu nu-mi pasă... de aia mi-a fost dat, dar de al tău îmi pare rău! Fără tunuri am pierdut lupta pe jumătate, fără ca măcar să ne fi măsurat puterile.

Hatmanul rămase pe gînduri. Esaulul stătea în fața lui cu privirile în pămînt.

— M-am gîndit, tătucule, zise el, să-i scoatem pe boieri din cetate, cu foc, și să împingem gloatele în tîrgul de sus. Așa am putea s-o scoatem la capăt și fără tunuri. În cetatea de bîrne găsim și tunuri și muniții...

Razin ridică mîna și aruncă stacana. Băiețașul tătar o prinse din zbor, și o umplu, așteptînd să-i fie cerută.

— Hei, diavol al țarului, ne-om lupta în săbii, iar dacă nu ne-or ajunge, om da năvală cu pumnii și cu ghearele! Să ne țină minte voievozii... Stepanko, deocamdată caută de înalță valul cît mai sus, sapă un șanț cît orașul — de la Sviaga, să-l faci cît de adînc, iar în vîrful valului să înfigi pari trainici. Noaptea să tragi pe uscat luntrile mai ușoare din Volga în Sviaga. Pedestrașii o să-i aducem cu luntrile pe cîmpul de luptă, călăreții au să treacă rîul înot, iar tătarii și calmucii n-au nevoie de luntri — ei trec totdeauna apele înot. Ia-l ca ajutor pe Lazar. Să știi că dacă o fi să așezi tu oamenii și să alcătuieștie orînduiala de luptă, tătarii să-i pui în dreapta, calmucii în stînga, iar la mijloc să rămînă cazacii. Să nu fie prea deși, pune-i așa fel încît între doi călăreți să fie cîte

un pedestraş cu suliţă şi sîneaţă împotriva călărimii duşmane. Calmucii se închină la idoli, tătarii au credinţa mahomedană aşa că totdeauna se ceartă între ei, tocmai de aceea trebuie să-i desparţi, căci altfel au să se sfădească chiar în toiul luptei şi atunci ai rămas de căruţă ! Sînt sălbatici şi tare îndărătnici ! Şi încă ceva : dacă vreun ţăran mai încăpăţînat, tîrgoveţ ori ciuvaş, n-o vrea să iasă la înălţarea valului, îl tai — îţi scoţi sabia şi-l tai ! Uneori vita se teme de pod şi intră cu burta în pari — asemenea dobitoc e bătut zdravăn ! Aşa că taie-i, spintecă-i !

— Nu mai bea, tătucule ! Nişte oameni de-ai mei au aflat că fraţii călugări ar turna în vin niscai otrăvuri... Am văzut cu ochii mei mai mulţi ţărani şi ceremişi care s-au tăiat între ei, la beţie. La lucru îi doboară somnul : cad şi adorm de nu-i mai poţi trezi.

— Îi ponegreşti pe călugări, Stepan ! De atîta vreme beau din băuturile lor şi n-am păţit nimic. Voievodul nu apucă azi să treacă rîul, lupta o să se dea mîine, aşa că azi mai beau !

Esaulul, îmbrăcat ca Razin, adună oamenii la lucru. Porniră cu toţii şi munciră fără preget, cu toată rîvna. Pe înnoptate, în faţa Sinbirskului, dinspre apus şi de-a lungul poalelor dealului se întindea un val de pămînt nalt şi negru, cu treceri înguste închise cu oprelişti alcătuite din crăcane şi furci. La malul dinspre Sinbirsk al Sviagăi se legănau cincizeci de luntri mai mici şi zece mari, rînduite pentru trecerea oastei. Voievodul nu se apropie de rîu, rămînînd pe locul în care se oprise.

7

Cînd se lumină de ziuă, în negura burniţei mărunte, Razin îşi trecu oastea pe malul celălalt al Sviagăi.

Glasul său puternic tună :

— Hei, fraţilor ! Să nu uite nici unul că luptă pentru o viaţă slobodă... Dacă boierii ne înfrîng, vom avea din nou parte de robie, gîrbaci şi asuprire !

O mie de glasuri îi răspunseră :

— N-o să dăm înapoi, tătucule !...

— Tătari ! Luptaţi-vă fără cruţare. După ce-i batem pe boieri, nu vă mai luăm mîrzacii, drept zălog. N-o să mai plătiţi biruri, o să fiţi oameni slobozi şi o să vă rugaţi în felul vostru, fără nici o piedică !

Tătarilor le vorbise în graiul lor. Apoi strigă în cel calmuc, către calmuci :

— Taişi şi calmuci de rînd ! Puneţi stăpînire pe stepa voastră slobodă, cuceriţi-vă din nou slobozenia ce-au avut-o părinţii şi strămoşii voştri. Luptaţi-vă pentru o viaţă slobodă, fără precupeţire, pentru nevestele, copii şi ulusurile voastre !...

Oastea voievodului stătea pe loc, nemişcată, ca un zid. Răpăiră paucele şi oamenii lui Razin se năpustiră asupra oastei ţarului.

Răsună glasul voievodului :

— Şoareci pîrliţi ! Cei din mijloc, despărţiţi-vă în două !

— Hei, oamenii mei, despărţiţi-vă, calmucii în stînga, tătari mişcaţi-i pe ai voştri spre dreapta !...

Auzind poruncile, ambele oştiri se întinseră în lături. Tunurile voievodului bubuiră, dar ghiulele nu atinseră prea mulţi luptători iar apele Sviagăi vuiră şi gîlgîiră, înghiţind ghiulelele ţarului.

— Luptaţi cot la cot, fraţilor !

Se încăierară. Razin era pretutindeni printre oamenii lui, purtat de aprigul cal al lui Lazunka. Cuşma roşie a hatmanului împodobită cu şiraguri de mărgăritare mari se ivea cînd ici, cînd colo. Lazar Timofeev şi Stepan Naumov luptau fără a-şi precupeţi puterile, în fruntea cazacilor. De o parte şi de cealaltă, peste caii şi oamenii căzuţi treceau mereu alţii şi alţii, în iureş : unii, plini de ură, ceilalţi ţinîndu-şi legămîntul de a-şi sluji ţarul. Săgeţile tătarilor şi ale calmucilor cădeau ca lăcustele peste capetele duşmanilor. Reitari loviţi drept în faţă erau purtaţi în goană, peste cîmp, de caii lor înnebuniţi de spaimă, plini de săgeţi. Luptători cu ochii piezişi, cu cojoace de oaie, zăceau cu ţestele retezate, strîngîndu-şi iataganele în pumni. Ceaţa umedă de pe cîmpie mirosea tot mai mult a sînge. Adierea aducea în nări izuri de bălegar proaspăt din burţile cailor spintecaţi. Corbii, deprinşi cu luptele, fără a se

teme de vălmăşag se adunau ca nişte nouri negri, croncănind. Dinspre partea oastei voievodului bubuiau tunurile, descăpaţîndu-i pe cazaci, schilodind caii. Tunurile hatmanului — patru în totul — trăgeau rar şi vuietul lor se pierdea în zgomotul loviturilor şi zăngănitul săbiilor pe platoşele reitărilor şi ale dragonilor. De o parte şi de alta fîlfîiau steagurile, băteau tobele şi talgerele. Steagurile cădeau pe pămîntul bătătorit, stropit din belşug cu sînge, clisos de atîta luptă, apoi ele se ridicau din nou, cădeau iar, şi din nou fluturau deasupra capetelor, şfichiuindu-i peste obraz pe cei care se băteau...

Se apropia amiaza şi luptau mereu. Undeva, în pîcla cenuşie, lucea un soare palid. Luptătorii se împrăştiaseră pe cîmpie, depărtîndu-se de malul Sviagăi şi acolo încăierarea se mai domoli. Deodată însă tătarii chiuiră subţire, repezindu-se la dragoni, calmîcii îşi fluturară iataganele strălucitoare năpustindu-se asupra reitarilor şi fierul începu din nou să lovească în platoşe. Ici, colo, cazacii, părăsindu-şi caii ucişi, luptau pe jos cu săbiile, cot la cot cu streliţii, şi unde era vălmăşagul mai mare, îşi înhăţau potrivnicii de beregată, se prăbuşeau sub copitele cailor, se ridicau şi iar se încăierau. Voievodul se depărtase puţin, stînd călare pe un dîmb apropiat, scuipînd şi suduind. Scuipatul îi curgea pe barba lată bălaie, înspicată de fire argintii. Îşi scoase cuşma şi-şi şterse cu ea capul pletos, năduşit, trăgînd cu coada ochiului spre stînga. O matahală de streliţ cu un caftan roşcat, fără căciulă, cu părul negru zbîrlit şi cu o secure scurtă vîrîtă în brîu, se lăsase cu un genunchi la pămînt şi ridica ţeava grea a sîneţii ca să tragă : fitilul i se umezise şi arma nu lua foc.

— Hei, streliţule ! îi strigă voievodul. Şoarece pîrlit ! Tăia-ţi-aş capul ! Aruncă naibii ruginitura aia şi ascultă aici !

— Ascult, cneazule voievod !

— Te cunosc ! Îţi zice Semion şi ridici pe umeri un pat de tun, nu ? Tăia-ţi-aş...

— Sînt Semion sin Stepanov !

— Vezi colo un cazac în picioare ? Du-te pînă la el şi spune-i : „Voievodul îţi porunceşte să nu faci ce ai de gînd... Se bat aprig tîlharii, dar ştiu bine c-o să-i biruim noi, oamenii ţarului, c-o să-i împingem spre Sviaga : trebuie prins de viu hatmanul lor !“

— Am înţeles, tătucule cneaz ! Atîta numai că ăla nu-i cazac, ci un tătar spurcat, nu vezi ?

— Îi cazac, şoarece pîrlit, îi zice Fedko !

— Îmi îngădui, tătucule voievod, să am eu grijă de hatman ? Îl prind pe tîlhar şi ţi-l aduc plocon !

— Nu te mai lăuda atîta, şoarece pîrlit, c-o să-ţi taie capul ! Poftim, fă treaba asta şi măritul nostru stăpîn o să te răsplătească pentru slujba ta.

— Mă duc !

Zvîrlindu-şi sîneaţa streliţul începu să se strecoare prin vălmăşagul de oameni, apărîndu-se cu securea, spre cazacul cu cealma înfăşurată peste căciulă, cum aveau tătarii lui Razin. Cazacul era călare pe un murg atît de încins că se ridicau aburii din el. În jur oamenii se băteau cu săbiile şi securile ori se înşfăcau pur şi simplu de beregată. Caii se prăbuşeau, fierul zăngănea, dar cazacul stătea nemişcat în mijlocul încăierării de parcă ar fi fost surd. Streliţul îi atinse genunchiul :

— Tu eşti Fedko ?

— Ce vrei de la mine ?

— Voievodul îţi porunceşte să nu faci ce ai de gînd. Zice că trebuie prins de viu hatmanul. De aia m-a trimis la tine.

— Eu în luptă nu mai ascult de nimeni ! Du-te şi-i spune voievodului tău că nu mi-i tată ca să ascult de el !

— Asta-mi mai lipsea ! Nu prea-i uşor să mă întorc şi nici n-are rost, mai înţelept e să răzbim înainte.

— Împinge cu burdihanul nainte, cu burdihanul !

— Diavol fonfăit ! L-ai vîndut pe voievod !

Zărind un loc unde îmbulzeala nu era atît de mare, Şpîn îşi şfichiui calul cu biciuşca şi se repezi printre oamenii lui Razin.

— Te ridici împotriva alor tăi, spurcatule ?! Unde te repezi diavole !

Spîn nu răspunse nimic. Se apăra dibaci cu sabia de reitarii pe care-i întîlnea în drum şi care se ridicau de jos, fără cai.

Undeva pe aproape tună glasul lui Razin :

— Bine, şoimilor ! Încă un pic şi l-am dat gata pe satana !

Zidul de oameni vălmăşiţi, care gîfîiau şi gemeau se cutremura la auzul glasului său, tălăzuindu-se nainte :

— Trăiască tătucul nostru Stepan !

— Nainte ! Neceai !

— Neceai !...

— Pentru slobozenie, fraţilor !

— Zdrobiţi-i pe diavoli !...

Pe deal, voievodul suduia de mama focului, cu picioarele chircite în scări, cu o săgeată înfiptă în cuşmă. Fără să o bage de seamă, voievodul scuipa în barbă :

— Nu vă lăsaţi, şoareci pîrliţi ! Nu daţi înapoi, oameni ai stăpînirii, luptaţi ! Haide, Ivaşko ! În loc să-i învăluie pe la spate, stă mişelul ca un pui de găină în cuib !... Ne covîrşesc tîlharii ! Ne covîrşesc amarnic, şoarece pîrlit, tăia-le-aş capul ! Ce să fac, trebuie să-mi întorn bidiviul. Mama lor !

Coborînd de pe colnic, prăvălindu-se spre cîmpie, reitării şi dragonii se trăgeau napoi în neorînduială, iar tătarii chiuiau şi zdrobeau călărimea voievodului.

— Diavoli cu cojoace de oaie, mîncători de carne crudă, şoareci pîrliţi ! N-au decît o pereche de nădragi, o sabie şi un cal cît un cîine, dar îţi găseşti beleaua cu ei ! Oare va trebui să ne tragem napoi ? Nu daţi napoi ! Afurisit glas are tîlharul ăsta, nu degeaba se însufleţesc mocofanii, cînd aud tunetul lui blestemat : îl urmează şi în foc... Nu daţi înapoi, şoareci pîrliţi !... Ptiu, ticăloşilor ! Totuşi ar trebui să ne mai tragem puţin napoi : nu că ne-ar fi frică de moarte, dar am pieri de pomană, ne-ar face praf şi pulbere...

Dintr-un morman de morţi cu platoşe de fier, cu caftane şi sumane, se ridică anevoie un reităr, îngenunche şi trase în pata viu colorată pe care o vedea dinaintea ochilor, apoi se prăbuşi peste mormanul de leşuri, scăpînd pistolul din mînă. Glonţul străpunse piciorul drept al lui Razin, iar calul său, cu un picior dinapoi zdrobit de acelaşi glonţ, se lăsă jos, pe crupă, nechezînd jalnic. Hatmanul îşi trase cizmele din scări, simţind o durere arzătoare, şi se rostogoli jos. Calul se zbătea alături de el încercînd să se ridice. Hatmanul, în caftanul de catifea neagră, fără căciulă, sări în sus, dar o sabie luci deasupra capului său şi îl păli o durere arzătoare în partea stîngă a ţestei. Căzu la loc auzind un glas cunoscut care strigă răsunător :

— Ţine, diavole !...

Un cap înfăşurat cu o cealma se lăsă alături de faţa hatmanului, care zăcea plin de sînge. Ridicînd privirile, Razin recunoscu chipul îndărătnic.

— Şpîn ! strigă el

Strigatul îi stîrni o durere cumplită în cap. Leşină...

— Hai la voievod ! Pe tine te căutam...

Păşind înainte, Semion Stepanov, ridică uşor, cu picioarele în sus, trupul mare şi negru al hatmanului. Un glonţ şuieră peste capul streliţului, atinse cizma hatmanului şi din carîmbul ei începu să picure ceva cald pe gîtul streliţului.

— Reitari ai ţarului ! Nu mai trageţi ! Îl duc pe hatman la voievod... Hei, nu mai loviţi cu sabia, faceţi-mi loc !

— Mătăhălos mai e, diavolul ! strigă un glas răsunător. Uriaşul streliţ se prăbuşi la pămînt, fără să-i dea drumul hatmanului din braţe. Stepan Naumov îi spintecase capul de sus în jos, pînă la piept... Încă un leş căzu în mulţimea întunecată de luptători, printre cei ce zăceau pe cîmpul de luptă. Scoţînd chiote şi ţipete ascuţite tătarii îi alungau pe reitari din locul unde zăcea Razin. Stepan Naumov sări de pe cal, îşi scoase repede caftanul albastru, îl înfăşură cu cap cu tot pe hatman, care zăcea fără vlagă, îl aburcă pe cal, sări în şa şi se depărtă de cîmpul de luptă, către Sviaga.

— Mare năprasnă ! strigă el, trecînd prin faţa lui Lazar Timofeev. Şpîn l-a tăiat pe tătucul

— S-a isprăvit cu noi. Să sun să se tragă ai noştri napoi ?

— Îndată ce s-o întuneca, se trag ei singuri napoi spre luntri.

Nemaiauzind poruncile hatmanului sau ale esaulilor săi, oamenii lui Razin se descleştară din luptă, îndreptîndu-se spre rîu. Voievodul care-şi aduna călărimea răvăşită, nu-i urmărea. Luptătorii lui Razin se urcară fără grabă, în rînduială, în luntri, părăsindu-şi răniţii, steagurile şi paucile luate de hatman de pe vasele ţarului, în lupta de pe Ilovl. Părăsiră de asemeni şi cele patru tunuri stricate care nu mai trăgeau. Stepan Naumov şi Lazar întinseră într-o luntre trupul acoperit al hatmanului. Razin zăcea fără cunoştinţă. Naumov se apropie de cazaci :

— Fraţilor, trageţi luntrile pe Sviaga, lîngă malul Sinbirskului. De acolo o să le ducem pe Volojka. Rînduiţi-vă dincolo de val, puneţi oprelişti şi pază la treceri ! Voievodul nu va încerca să treacă rîul noaptea : a cam fost zdruncinat şi apoi va fi întuneric beznă.

Voievodul își îndreptă privirile spre Sviaga. Se întuneca repede, totul era din ce în ce mai negru în jur — doar ici colo se zăreau, mai luminoase, săbiile aruncate de oșteni și tunurile pe paturile lor schilodite, căzute-ntr-o rînă.

— Se pare, șoareci pîrliți, că nu noi sîntem cei care am mîncat bătaie, ci ei ! Așa e... Nu prea-s tihniți tîlharii !

Boriatinski porni călare pe bidiviul său negru, asudat, spre Sviaga. Reitării, dragonii care scăpaseră cu viață, streliții și glotașii îl urmau, călare și pe jos.

— Ne-am bătut încă o zi, șoareci pîrliți, pentru burdihanele boierilor ! Mama lor ! Tăia-le-aș capul... Ne-au chemat ca să luptăm pentru conacele lor, iar ei, mișeii, dau bir cu fugiții : să tot fie vreo mie de tîrgoveți fugiți de la oaste. Aprindeți focuri pe malurile Sviagăi ! Poposim aci peste noapte, ne mai coasem bumbii de la nădragi și ne oblojim rănile cu obiele... Mama lor ! Multe cuiburi de tîlhari a trebuit să zdrobim pînă la Sviaga, dar pe malul ei am înghițit de trei ori pe atîta venin !

Streliții și oștenii cărară pe malul rîului trunchiuri întregi de copaci. Începură să bocănească securile, să se aprindă focurile, făcînd să joace umbrele oamenilor, ale cailor și ale tunurilor. Răniții din oastea voievodului și dintre oamenii lui Razin luați prinși de reitari se apropiau de focuri. Boriatinski nu se temea de urechi vrăjmașe : oștenii țineau la voievodul lor și nu s-ar fi găsit nici unul care să-l pîrască, să spună ce vorbe rostise, scuipa și suduia în gura mare toate neamurile țarului, pe Iuri Dolgoruki, pe Urusov și pe Miloslavski.

— Mîine în zori trecem Sviaga, șoareci pîrliți ! Tîlharii vor fugi de la poalele dealului căci nu pot să țină piept dincolo de val, fără tunuri. Noi avem niște aruncătoare de ghiulele pe cinste, tăia-v-aș capul ! Atunci și Miloslavski o să scoată nasul afară din cotețul său de găini, iar noi va trebui să-i dăm cinstirile războinice, șoareci pîrliți ! O să trimeată la țar o epistolă după alta... Iar acu cred că s-o opărit în dos tot stînd la căldurică ! Diecii țarului mi-au scris : „Trimete epistole prin paharnic, prin Kazan, dar tu însuți să nu-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala !“ Ma-mama voastră, așa și pe dincolo, afurisiților !

Cneazul se aşeză lîngă foc, pe o buturugă groasă, şi îşi scoase cuşma. Smulse din ea săgeata tătărască ce se înfipsese în postav şi o zvîrli în foc.

— Păgînul a vrut să pălească în obraz un creştin pravoslavnic, şoarecele pîrlit, dar a ţintit prea sus !

Boriatinski îşi întinsese în lături picioarele lungi cu cizme butucănoase, încălzindu-se la foc. Pulpele lui, negre de năduşeala calului, păreau o blană de oaie, atît de mult păr de cal se lipise de ele. Oamenii lui Razin se adunaseră roată. Nu-i păzea nimeni, fiindcă nu aveau unde să fugă : în faţă era rîul, iar în spatele lor duşmanii care mîncau aşezaţi în capul oaselor sau culcaţi, încălzindu-se la focuri. Cneazul ridică ochii rotunzi şi mînioşi care priveau aproape fără să clipească şi strigă în bezna în care forfoteau umbrele oamenilor, cailor, armelor :

— Şoareci pîrliţi ! N-a văzut nimeni din voi un cazac în veşminte tătărăşti ?

Un dragon nalt şi zvelt, cu platoşa lovită în mai multe locuri, şchiopătînd, oblojit la un genunchi cu o cîrpă, ieşi înainte şi zise :

— Am văzut eu un om arătînd cam aşa, voievodule cneaz !

— Hai, vorbeşte !

— Un reitar care nu murise încă a tras în piciorul tîlharului de hatman şi a frînt piciorul calului său cu acelaşi glonţ. Tîlharul a căzut de pe cal, iar cazacul-tătar l-a pălit cu sabia în cap. Tîlharul de hatman s-a prăbuşit, şi cazacul voia să-l mai lovească o dată, dar un esaul al tîlharilor l-a izbit dintr-o parte şi i-a zburat capul de pe umeri...

— I-a tăiat capul ? !

— Da, voievodule cneaz !

— Dar tu ce-ai păzit, şoarece pîrlit ?

— Eu mă căzneam să ies de sub leşuri — duşmanii au doborît o mulţime de-ai noştri cînd s-au năpustit împreună cu hatmanul, iar cînd am ieşit de sub leşuri era cît pe ce să pier, căci păgînii au tăbărît ca un nor în locul acela şi i-au alungat pe ai noştri cîţi au mai rămas.

— Păcat de cazacul acela ! Cam zurbagiu ! Dar de loc slugarnic : nu se îndesa să pupe mîna, nici nu se temea de luptă, şoarecele pîrlit ! Ei, se vede că aşa i-a fost scris ! Ia cheamă un om mai ager la călărie şi spune-i să ducă porunca : „Voievodul

a poruncit, tăia-v-aş... să se tragă harabalele mai aproape de foc, căci trebuie hrăniţi oamenii şi caii". Ei, dacă tîlharul avea tot atîtea tunuri ca şi noi, acuma ne căutam picioarele în dos! N-am mai fi avut ce să facem, doar să zăbovim... Cazacul a pierit, dar l-a doborît pe hatman! N-o să se întremeze el prea repede ca să mai poată lupta... Şi chiar de s-o întrema cîndva, pînă atunci i se împrăştie oamenii şi-i bine aşa! Azi am cîştigat lupta, deşi n-aş fi crezut, tăia-v-aş capul! Am scuturat de pe grumazul nostru capul răutăţilor. Iar pe ceilalţi, oameni fără chip, o să-i strivesc pe toţi, ca pe nişte păduchi.

Roţile harabalelor scîrţîiau, în jurul focurilor plutea un iz de dohot şi o mireasmă de pită. Caii flămînzi nechezau. Cneazul privi cu coada ochiului spre focul cel mai apropiat unde se vedeau mundire cu bumbi galbeni, străluceau coifuri şi nişte ostaşi fără bărbi fumau, beau rachiu şi vorbeau într-un grai străin.

— Şoareci pîrliţi! Nemţoii îşi încălzesc labele de gîndac!

Se sculă: hei, să vină dulgherii! Înălţaţi spînzurători cît mai aproape de mal.

Securile începură să lucească şi să bocăne, parii alburii se înălţară unul după altul, în bezna nopţii:

Voievodul se plimba, numărînd:

— Patruzeci! Ajunge, şoareci pîrliţi, putem să atîrnăm şi cîte doi inşi pe o spînzurătoare! Haide, spînzuraţi-i pe tîlharii de cazaci, că pe streliţi o să-i tăiem! Aduceţi-i.

Streliţii din slujba ţarului începură să aducă şi să împingă nainte, în faţa voievodului, la lumina focurilor, streliţi răniţi, ţărani şi tîrgoveţi, ciuvaşi şi tătari. Voievodul îşi trase sabia de Damasc din teaca veche. Tăişul ei luci pe neaşteptate şi capul unui răsculat lunecă de pe umeri şi începu să pîrîie în foc.

— S-au găsit să zvîrle cu copita dobitoacele!... Şoareci pîrliţi! N-au nici cele de trebuinţă pentru luptă! Nu poţi strivi nici un păduche cu opinca!... Tunuri n-au, doar ţepoaie şi furci!... Adu altul!

Sabia lui Boriatinski luci din nou. Trupul streliţului ucis se prăbuşi, capul căzu la picioarele voievodului. Acesta îl lovi cu piciorul şi capul se rostogoli cît colo.

— Sinbirskul a fost durat de Bogdanko Matveev sin Hitroi! Iar voi, tîlharilor, şoareci pîrliţi, v-aţi pus în gînd să cuceriţi cetatea la vreme de toamnă, urcînd costişea înecată în glod?! Tăia-v-aş capul!

Se rostogoli şi al treilea cap de răsculat...

— Grozavă capcană a durat Bogdanko pentru voi !

Căzu pe pămînt şi al patrulea cap.

— Să cucereşti Sinbirskul urcînd costişea, aşa ceva doar unui beţiv poate să-i treacă prin minte. Cînd se trezeşte din beţie şi ridică ochii la deal, îndată dă bir cu fugiţii !

Zbură şi al cincilea cap...

— Trebuia să porniţi dinspre soare-apune, tîlharilor ! De pe malul dinspre gîrlă, căci Sviaga curge mai sus de Volga ! Mai aduceţi, tăia-v-aş ; mă mănîncă palmele !

În faţa voievodului răsări un alt streliţ nalt, lat în umeri, cu mîinile legate la spate. Voievodul ridică sabia, dar o lăsă în jos, făcu un pas înainte, îl privi pe streliţ în faţă şi strigă :

— Dă-mi luleaua, şoarece pîrlit !

— Te-ai zărghit la cap de atîta carne de om ce-ai înghiţit ! Cum să ţi-o dau dacă am mîinile legate ?

— Hai, dezlegaţi-l !

Ajutoarele voievodului tăiară funia care lega mîinile streliţului. Acesta îşi mişcă mîna dreaptă, şi-şi dezmorţi umerii. Scoţînd din buzunarul nădragilor punga de tutun şi luleaua, o umplu, păşi spre foc, o aprinse, scuipă şi, scoţînd fumul pe nări, spuse :

— Lasă-mă să pufăi o clipă, diavol bărbos ! Te-oi cinsti şi eu pe lumea cealaltă, dar azi îţi las cu limbă de moarte tutunul. Ia punga !

Luleaua ardea în dinţii streliţului. Voievodul se dădu un pas înapoi şi-şi ridică sabia :

— Mai fumezi tu şi după aceea !

Capul cu luleaua strînsă în dinţi zvîcni în întuneric şi căzu aproape. Boriatinski se aplecă, icnind, trase luleaua dintre dinţii mortului, îşi şterse ciubucul cu pulpana caftanului plin de sînge, apoi se întoarse lîngă foc, unde se aşeză cu picioarele lungi răşchirate, cu pîntecul revărsat şi începu să pufăie din lulea. Privind flăcările, clipind din ochi cînd şi cînd, porunci fără a întoarce capul :

— Pe streliţi tăiaţi-i, pe cazaci spînzuraţi-i !

Spînzurătorile cele noi scîrţîiau. Din vîrful lor atîrnau, răsucindu-se, zvîrcolindu-se, picioare în nădragi albaştri, cu cizme potcovite. Chipurile nu se vedeau... Lîngă un foc din

apropiere se auzeau bufnituri năbuşite : cădeau capetele oamenilor lui Razin. Răfuiala cu răzvrătiţii ţinu pînă după miezul nopţii.

9

Trecînd peste rîu, esaulii îl duseră pe Razin în cortul său de pe malul Volgăi, aşezară în jur strajă, iar doi dintre tovarăşii săi, credincioşi pînă la moarte, aprinseră toate lumînările cîte le avea hatmanul şi-i spălară rana adîncă de la cap şi faţa plină de sînge, rămînînd pete negre numai în ciupiturile de vărsat de pe nas şi pe obrajii scofîlciţi. Presurară peste rană zahăr pisat, şi-i oblojiră bine amîndouă picioarele sfredelite de opt plumbi grei ca de un funt. Rănile sîngerau : esaulii scoaseră din ele, cu un cleşte, găsit undeva, bucăţi de postav roşu din nădragi. Băieţaşul tătar dormea dus : îl acoperiră cu perine ca nu cumva să se trezească şi să vadă în ce hal se află hatmanul, iar apoi să spună şi la alţii. După ce îl oblojiră pe hatman, esaulii îşi aprinseră lulelele. Pufăiau amîndoi, uitîndu-se din cînd în cînd dacă nu sîngerează rănile. Hatmanul deschise ochii, dădu să se ridice în capul oaselor, dar căzu la loc, pe covoare.

— Stai culcat, tătucule !

Rotindu-şi prin cort privirile neliniştite, Razin întrebă cu glas stins :

— Sînt în cort ? Dar cu lupta cum stăm ?

— Dracu s-o ia ! răspunse Stepan Naumov, cu faţa schimonosită, în timp ce lacrimile îi curgeau din ochi şi luleaua îi scăpa dintre dinţi. Pe cei vii i-am luat cu noi, iar pe morţi i-am părăsit... Oamenii care mai sînt buni de luptă s-au strîns cu caii aici, la Sinbirsk, la adăpostul valului, alţii s-au întărit în turnul de împresurare, căci mîine trebuie să pornim din nou la luptă... Te-a tăiat cu sabia afurisitul de Şpîn, vînzătorul blestemat, dar l-am ucis ! Voievodul înalţă spînzurători pentru răniţi, pe malul Sviagăi...

— Îmi amintesc capul lui tăiat... N-a fost cinstit : eu l-am plesnit cu mîna, iar el, cîinele, mi-a răspuns cu sabia !...

— De cîte ori ţi-am spus eu, tătucule : poartă coif, căciulă şi platoşă, şi dacă nu vrei, nu te băga în toiul luptei !

— Am crezut că nu mă nimereşte nici plumbul, nici sabia...

— Şi te-ai ales cu asemenea credinţă ! Te costă cam scump : am pierdut şi Sinbirskul şi toate celelalte...

— Nu ! Pune-ţi caftanul meu, Naumîci, şi căciula, ia sabia mea şi porneşte în ajutorul oamenilor ! Eu unul nu sînt în stare să încalec...

— Pe tine, tătucule, zise Lazar, te aşezăm într-o lotcă, punem la vîsle zece cazaci voinici înarmaţi şi ne strecurăm pe Volga către Ţariţîn, acolo ai să răsufli puţin. Îţi găsim noi un doftor şi te trimitem pe Don.

— Pe Don, Lazar, mă pîndeşte moartea ! Mi s-a arătat în vis limpede ca aievea : se făcea că bătrînii cazaci mă puneau în fiare, iar cel mai vrăjmaş dintre toţi îmi era naşul, tătucul Kornei... N-aş fi în stare acum să ţin nici sabia în mînă — mi-a amorţit... Visul acela s-ar adeveri. Nu pot să mă întorc pe Don aşa, rănit...

— Crezi că se adevereşte, Stepan Timofeievici ? Eu am întărit Kagalnicul, am săpat adăposturi trainice... O să se mai adune destulă sărăcime la tine şi stăm acolo pînă te faci bine !

— Ehei, şoimilor ! Boierii o să prăpădească norodul... Oh, capul, capul nu mă ţine... De picioare nu-mi pasă ! Olog să fiu şi tot aş încăleca şi-aş porni împotriva boierilor... Dar nu mă ţine capul... am spus prea puţin... prea puţin.

Îşi pierdu din nou cunoştinţa şi începu să aiureze încet.

— Voi face cum ai poruncit, tătucule.

Stepan Naumov îl sărută pe Razin, se ridică, îmbrăcă unul din caftanele negre ale hatmanului, găsi o căciulă roşie cu ciucure şi mărgăritare, şi-şi înfăşură capul cu o năframă albă, pe sub căciulă.

— Cît mai mă ţin puterile, mă duc să-i ajut pe oamenii noştri !

Lazar Timofeev îşi îmbrăţişă prietenul.

— Şi eu, frate Stepane, zise el, trebuie să iau nişte cazaci şi să rînduiesc luntrea : să-l scăpăm pe tătucul nostru ! Ajungem la dealul Devicia, înainte de a se lumina de ziuă.

— Cu bine, Lazar.

Esaulii se sărutară şi ieşiră din cort.

— Ar trebui să trag luntrile de pe Sviaga pe Volojka, zise Naumov.

— Asta s-o faci mai nainte de a se lumina de ziuă.

Şi cele două umbre negre porniră, una spre răsărit, cealaltă spre apus.

Volga, neagră, cu luciri albastre, legăna drăgăstos luntrea pe fundul căreia, nemişcat, acoperit cu caftane, zăcea pe covoare viteazul ei, cu capul spart, cu braţul amorţit, neputincios să ţină sabia, fără grai, fără năvalnica lui putere...

MOSCOVA CEA DIN URMĂ

1

Clopotele tuturor bisericilor din Moscova amuţiră deodată ca la o poruncă. Acum se auzeau mai bine glasurile din mulţime :

— Auziţi, creştini pravoslavnici ! Îi aduc pe răzvrătiţi de pe Don...

— Îl aduc pe Razin !

În Piaţa Arbat străjerii de la rohatce deschiseră larg porţile de fier, ridicară zăbrelele, apoi se aşezară lîngă stîlpii de piatră ai porţilor, ca să ţină rînduiala. O mulţime de oameni cu caftane în toate culorile, cu sumane de vară, cu ciubote de iuft, din piele de capră ori de safian, cu încălţări din coajă de tei sau desculţi, cu kici, năframe, cu scufe de pîslă, grăbea spre porţile Tverskie. În gloată se aflau şi vînzători de cvas cu ulcioare pe umeri şi şorţuri dinainte, plăcintari soioşi, pe cap cu tăvi de lemn acoperite cu rogojini noi. Treceau numeroase rădvane cu boierese şi jupîniţe. Boierii băteau în pauce atîrnate la şa, alungînd trecătorii din calea lor.

— Unde s-or fi ducînd atîţia boieri ?

— Unde vrei să se ducă ? Să vadă cu ochii pe hatmanul Razin, spaima lor.

— Of, că tare spăimoşi-s ochii lui, să-i visezi şi noaptea !

Dincolo de poarta Tverskie se ridicau nouri de colb, se auzeau strigătele celor ce, străbătînd mahalaua nouă cu căsuţe felurit colorate, se îndreptau spre cîmpul Hodînka. Beţivani zdrenţăroşi zbătîndu-se să cîştige niscai bani de băutură, fu-

geau înainte cu nişte scări de foc furate de pe la crîşme şi vinării.

— Cît ceri pentru scară ?

— Să te urci pe ea, ori ca s-o cumperi ?

— De ce s-o cumpăr ! Să mă urc pe ea.

— Un altîn, barbă de secară ce eşti, un altîn !

— De ce aşa mult ?

— E mai ieftin să priveşti de pe pămînt.

— Reazem-o de casă. Ţine banii...

Se suiau pe streaşini şi coperişuri, iar după ce priveau îndelung le spuneau celor din apropiere :

— Îi aduc dinspre rîul Hodînka, se văd !

— S-au oprit, s-au oprit.

— De ce oare ?

— Pesemne că aşteaptă cotiga ruşinii...

— De mult a trecut, cu spînzurătoare pe ea — n-auzi cum zăngăne lanţurile ?

— Da atunci unde o fi ?

— Vin streliţii, oameni buni ! Lua-i-ar dracu...

Asudaţi, urîcioşi, vînturîndu-şi baltagele scînteietoare, cu coadă lungă, fîlfîindu-şi pulpanele şi mînecile caftanelor albastre şi albe, streliţii alungau lumea din cale :

— Nu vă îmbulziţi pe drum ! Hei, daţi-vă la o parte !

— Facem noi loc, oştenilor, facem...

— Uite cum au înghesuit-o pe bătrîna ceea, nu mai ajunge ea acasă.

Streliţii îi lăsau în pace pe cei cocoţaţi pe coperişuri şi pe scări.

— Măi, bărbosule, mai dă-mi ceva că te-ai uitat destul ! Hai, dă-te jos !

— Prinde banii şi taci din gură !

— Fie şi aşa !

Neguţătorii şi neguţătoresele din casele cu sacnasie [1] făcute după moda nouă deschideau larg ferestrele ca să privească. Mulţimea le striga pîntecoşilor cari păşeau greoi în sacnasie.

— Ei, jupîne, împinge-ţi jupîneasa în dos, că ai în ce !

— Abia îi vii în ajutor !

[1] Balcoane cu ferestre ieşite deasupra străzii.

— Ia, nu vă amestecaţi, că nu-i treaba voastră !

— Ba, tocmai că este ! Nu vezi că s-a nădușit muierea toată, dînd din coate !

— Calde, calde, cu carne ! Cu morcovi !

— Nu ne arde de mîncare.

— Umple-ţi burta. Ochii ai să ţi-i umpli oricum, doar pe-aici îi vor duce, nu pe altundeva.

— I-au dus pe tîlhari în cotigă — îs numai în catifele și mătăsuri.

— Dar cei călări, cine-s ?

— Hatmani de oaste.

— Esauli !

— Esaulii-s îmbrăcaţi mai de rînd.

— Uitaţi-vă, vine și cotiga rușinii. I-a întîlnit în drum.

— O însoţesc călăi și streliţi.

— Maică, măiculiţă !

— Ce-i cu matale, mătușă ? De ce ai venit cu basma ? Doară știu că ai și kikă.

— De unde știi ?

— Știu că ai jefuit-o pe soră-ta cînd a murit. Ai scos kika moartei, dar ţi-e teamă s-o porţi.

— Ptiu, ţap bărbos !

— Călăii iau straiele de catifea de pe tîlhari — ăsta-i cîștigul lor.

— Pe Stenka îl despoaie, dar de Frolka nu s-au atins.

— Care din ei e Frolka ?

— Cel care-i mai îngust în umeri și mai scund...

— A, cel cu faţa rotundă și bărbuţă neagră !

— Chiar el ! Au să-i ducă la Pricazul Lăuntric.

— De ce la Lăuntric ? Pentru treaba asta e Pricazul Tîlhăriilor.

— Cel Lăuntric e mai presus de al Tîlhăriilor. Așa am auzit de la logofeţei.

— Îi duc la Tîlhării !

— Ai să vezi tu unde-i duc.

— La Pricazul Lăuntric s-ar putea să se audă ce se vorbește — acolo în ogradă-s mulţi tîrgoveţi.

— Dacă ascultă careva, îl pun și pe el la cazne, dar mai degrabă îi alungă pe toţi din ogradă.

— Ia priviţi, priviţi ! Aduc caii lui Razin, coperiţi cu covoare aurite.

— Vezi că a purces el ca un ţar, dar s-a întors mai rău ca un îngrijitor de cîini.

— Vai, ce-or să păţească ?

— Ehei, păcat de voinic ! Dacă venea ca ţar, am auzit că era milostiv cu săracii !

— Ce cauţi aici, ţîrcovnice Troşka ? Ar trebui să fii la Pricazul Lăuntric ca să scrii morţii, iar tu te învîrteşti pe aci !

— Sînt numai urechi de boieri în jur şi spui vorbe de astea !

— Nu numai eu vorbesc. Eu caut dreptatea, oameni buni şi-s mulţi care plîng de jalea hatmanului.

— Taci, dacă-ţi spun ! Te leagă şi ne ridică pe toţi. Du-te la Pricaz şi ai să vezi tu acolo ce şi cum.

Ţîrcovnicul pirpiriu, în strai negru, se foi pe scară :

— Chiar că mă duc — e şi vremea. I-or fi aducînd la noi ?

— La voi, la Pricazul Lăuntric, am auzit cu urechile mele de la un logofeţel.

— Priviţi, pe Stenka l-au îmbrăcat în zdrenţe, dar pe celălalt abia dacă l-au jumulit olecuţă.

— Făurarii le pun fiarele !

— Hei, ia plăcinte calde cu ceapă, cu ficat de miel !...

— Ia dă-mi şi mie ! Că avem mult de aşteptat.

Un tîrgoveţ bărbos, pîntecos se apropie de plăcintar.

— Astuia trebuie să-i dai mîncare cu hîrdăul — o copaie nu ajunge !

— Cere-i mai mult, flăcăule !

— Săracul nu mănîncă mai mult decît bogatul ! Cu ce să fie ?

— Dă-mi cu carne.

— Halal marfă ! O vinde gata împuţită.

— Gătim mai dihai ca muierile voastre.

— E mîncău mare, se cunoaşte după burtă.

— Să vezi nora noastră ce mai înfulecă. Hăpăie pînă şi miere, ticăloasa !

— Cumpăraţi cvas ! Cu gheaţă ! Hai, răcoriţi-vă !

— N-ai cumva mied ?

— Cvasul de zmeură nu-i mai rău ca miedul.

— O fi el de zmeură, dar l-ai botezat de şapte ori ; unul bea, iar ceilalţi varsă, cînd îl văd.

— Bărbos afurisit ! Ţi-au îngheţat mucii.

— Mare ticălos ! Le dai muşteriilor lături.

— Ia uitaţi-vă ! Îl suie pe Stenka în cotigă şi-l prinde cu lanţuri de spînzurătoare !

— Au urcat în ea şi butucul iar călăul şi-a înfipt securea în el.

— Văleu, mamă !

— S-a isprăvit cu hatmanul ! Au să-l dea gata.

— Vin streliţii ! Prostime, tăceţi odată !

— Hei, lume ! Vă ducem la Pricazul Tîlhăriilor şi vă tragem acolo o mamă de bătaie...

— Îi înhăţăm şi-i batem pe cei care vorbesc de bine pe duşmanii ţarului !

— Haideţi la Pricazul Lăuntric, fraţilor !

— Nu ne lasă.

— Stăm acolo la zaplaz, lîngă poartă.

— Hai !

— Vin şi eu.

— Şi eu.

— Eu mă duc la Kremlin, la Pricazul Tîlhăriilor.

— Tot acolo e : Pricazul Lăuntric şi cel al Tîlhăriilor îs alături.

— Să mergem ! Cotiga ruşinii au întors-o.

— Aşteaptă ceva...

— Îl ferecă pe Frolko de oişte.

— Să mergem !

2

Cînd mergeai de pe malul înalt al rîului Moscova spre soborul Vasili Blajennîi, peste drum de dughenile postăvarilor se întindea Pricazul Lăuntric, împrejmuit cu uluci. În curte intrai prin nişte porţi, mari, cu stîlpi înalţi fără legătură deasupra. Porţile erau deschise larg, zi şi noapte. în mijlocul ogrăzii

mari se afla o clădire scundă și întunecată din bîrne groase, împărțită în cîteva încăperi, ridicată pe o temelie de cărămidă roșie. Deasupra avea un coperiș teșit, alcătuit din trei rînduri de brazde năpădite de mușchi și un hoceag de lemn nalt de un stînjen. În partea din față a coperișului erau așezate două tunuri de tuci, pe bîrne de stejar puse curmeziș. Coperișul fusese făcut înadins din brazde pentru ca dinlăuntru să nu iasă, prin lemnul, răsunător, zgomote de prisos. În partea de jos a clădirii, la intrarea largă cu trei trepte, erau încă două tunuri la fel, mîncate de rugină, dar mai vechi. În alte vremuri ele se aflau în locul bisericii soborului Vasili Blajennîi, pe atunci încă neclădită, cu țevile îndreptate spre rîul Moscova. Sute de capete fierbinți fuseseră duse de acolo la locul caznelor și puțini dintre cei ce trecuseră pe la Pricaz scăpaseră cu coastele nefărîmate de cleștele călăului. Din porunca țarului, de trei ori pe an, curelarii aduceau la Pricaz care întregi de curele și hamuri pentru dîbă. Ferestrele Pricazului, ca și ale tuturor clădirilor fără sobe, erau făcute de-a lungul bîrnei mai înguste, în partea de sus și se închideau cu obloane de lemn, fără geam de sticlă ori mică. Vara, din pricina căldurii, ferestrele nu se închideau și atunci toți gură-cască erau alungați din ogradă cu bîtele. Cea mai mare parte a caselor din Moscova erau împrejmuite și cu cîte o grădină — numai în curtea Pricazului Lăuntric, blestemată de gura lumii și duhnind a leșuri, nu creștea nici un pomuleț.

La temelia gardului de uluci care împrejmuia curtea pînă la jumătatea înălțimii parilor, fusese ridicat un val de pămînt. Pe valul acela de lîngă ulucă, cioclii din tagma calicilor cărau, în fiecare dimineață, pe cei uciși ori morți de pe urma beției în crîșmele Moscovei. Se aduceau aici și morții de prin mahala, pentru a fi recunoscuți ; îi așezau cu capul spre gard, astfel încît mortul părea că stă pe jumătate așezat. Pe cei ce nu mai aveau cap îi așezau cu picioarele înspre ulucă. Voievozii de la Pricazul Lăuntric, înlocuindu-se unii pe alții, păstrau în privința morților rînduiala cea veche :

— Să-i îngroape neamurile pe cei ce au fost recunoscuți.

În ziua aceea cerul era senin. Totuși soarele nu se vedea limpede, ca nainte de ploaie : un nour mare, aproape cît cerul

alburiu, înainta încet, ascunzînd ochilor strălucirea soarelui. După utrenie, curtea Pricazului se umpluse de straiele peticite și zdrențele groparilor, moșnegilor și babelor, ale copiilor din flori și tinerilor săraci cu duhul, fără căpătîi. Aceștia cărau morții, după o rînduială bine statornicită, înspre zaplaz, ferindu-se să privească spre clădirea Pricazului. Pe fețele vinete, cenușii ori verzui ale morților năvăleau nouri de muște, bîzîind în văzduh. Ciorile croncăneau, lăsîndu-se din zbor pe ulucile ascuțite și aruncînd în ogradă priviri lacome, dar groparii alungau păsările.

Unele dintre leșuri, care stătuseră prea mult la soare, aveau viermi pe lîngă nas, la gură și în găoacele ochilor. Fiind atinse hainele cădeau de pe ele, umplîndu-i de puroi pe calici.

— Ia vezi, nu-l trînti !

— Da' de ce ?

— Se fărîmă tot, un braț încoace, un picior, încolo.

— Lasă-l în plata Domnului, că a putrezit de tot !

— Dacă nu li se găsesc neamurile, îi țin pînă la Rusalii — atunci îi îmbracă și-i îngroapă [1].

— Nu mai țin ei pînă atunci ! Nu vezi ce cald e afară și cîte muște : putrezesc...

— Mai țin ei — îi îngroapă creștinii.

Prin curte, aruncînd în jur priviri aspre, trecu un diac, cu comănac albastru și caftan de vară descheiat. Se opri în loc, fără a se apropia de calici.

— Hei, bătrîni viermănoși, lumea își face pomană cu voi, vă ține de milă, iară voi nu vă dați osteneala ca să răsplătiți binele ce vi se face.

— De ce zici asta, diece ?

— Lucrați fără rost, îi trîntiți acolo în grabă, numai și numai ca să vă descotorosiți de ei : pe cei fără cap îi înghesuiți cu gîtul retezat spre gard... Vi-e lene și să le căutați capetele, vă știu eu... Cîte unul poate, s-a rătăcit pe undeva, pe sub pod ori sub podelele uliței...

— Apoi, prea milostive, dacă nu le-au mîncat cîinii căpățînele, le găsim noi.

[1] De Rusalii, moscoviții mai milostivi se adunau ca să-i înmormînteze pe cei rămași neîngropați, îmbrăcîndu-i cu cămăși.

— Căutaţi-le ! Şi urmînd rînduiala, statornicită de alţii, nu de voi, nu-i mai puneţi cu gîtul spre gard, ci cu picioarele.

— Apoi, vezi, diece, aşa ne-a poruncit să-i aşezăm ţîrcovnicul cela care ţine socoteala morţilor.

— Cică, nu se cade ca crucea de la gît să ajungă la picioare: cîte unii, chiar şi fără cap, mai au crucea pe piept.

— Dacă ar fi s-o facem după legea veche, ajunge crucea la picioare !

— Cu zmintiţii nu vorbeşti, ci baţi apa în piuă. Duceţi-vă naibii !

Şi, tîrîndu-şi toiagul prin nisip, diacul se îndreptă spre Pricaz.

— Ca să vezi, nu-i cu nasul pe sus ! A vorbit cu noi.

— I-o fi omorît şi lui careva vreo rudă ?

— Vin cam mulţi ei azi, dieci, boieri şi călăi — de ce oare ?

— Ia mai taci că te alungă ! Îl aduc încoace pe tîlharul de Stenka Razin.

— Of, încă n-am adunat toţi morţii — ar fi trebuit să ne ducem şi noi : toată Moscova s-a repezit spre poarta Tverskie.

— Numai noi lipsim de acolo ! Ne-ar strivi gloata ! Nu vedeţi ce mulţime de oameni aleargă să caşte gura ?

— Îl aduc pe tîlhar încoace, la casa de cercetare ?

— Ptiu, da multă minte ai flăcăule !

— Da, de ce ?

— Zărghitule ! Arde-te-ar focul, cu casa ta cu tot !

— De ce ocărăşti, babo ?

— Nu vezi că ai speriat-o pe Stepanida ?... În case de oameni, măi frate, eşti omenit cu una, cu alta, dar aici te omenesc călăii cu colaci de curele !

— Uitasem de asta, moşule !

— Ia du-te puţin sub ferestrele Pricazului şi trage cu urechea : atunci n-o să mai uiţi !

— Doamne fereşte !

Se apropie un om cu comănac şi cu anteriu negre, cu o hîrtie în mînă.

— Trofimuşko, arăţi ca un diac !

— Ţi-ar mai trebui un beniş şi un toiag.

— Calici cum sînteţi, vă mai arde de şagă, păcatele voastre ! Cîte leşuri aţi cărat ?

— Of, taică ! N-au mai fost adunate de mult, am găsit destule prin mahalale şi, pe deasupra, pe cele aruncate lîngă zidurile Kremlinului, după cazne.

— Cîte aţi numărat ?

— Cărăm acuşi pe al treilea peste cincizeci.

— Ce straie avea ăsta din urmă ?

— De aba !

— Tîrgoveţ ?

— Nu, părea să fie plugar.

— Are cap mortul ?

— Are — părul e bălai, nasul cam cîrn şi umflat.

— A fost tăiat ? Ori n-aţi găsit urme de mînă ucigaşă ?

— N-are semne de omor, taică !

— Atunci scriu aşa : „Părul bălai, puţin cărunt, nasul bocîrnat, pare un beţiv de prin crîşme..." E vînăt la faţă ?

— Are olecuţă de vineţeală în obraz, taică !

— Se vede treaba că din beţie i s-a tras !

În fiecare dimineaţă, chiar şi în zile de sărbători, între utrenie şi liturghie, ţîrcovnicul scria izvodul morţilor la Pricazul Lăuntric. În treacăt apuca să însemneze schimburile de cuvinte auzite, bocetele rudelor mortului, vorbele boierilor şi ale diecilor care străbăteau curtea, mergînd spre Pricaz. Deşi era oprit cu toată străşnicia, trăgea adesea cu urechea, simţind cum îi tremură mîinile şi picioarele, la auzul mărturisirilor din timpul cercetării ; le scria şi pe acestea şi-i plăcea mai cu seamă, aşa ceva să scrie căci în mărturisiri se oglindea apriga mînie a oamenilor împotriva boierilor, a diecilor şi judecătorilor. Se întreba adesea în gînd : „O fi oare pe lumea asta dreptate ?" Izvodul morţilor îl înmîna apoi crainicilor care strigau în pieţele mahalalelor dările şi poruncile stăpînirii. Numai acelor crainici osebiţi, care ceteau mulţimii strînse la Kitai-Gorod poruncile „osebite" ale ţarului, nu le dădea izvoadele. După ce mîntuiau cu treburile care nu sufereau întîrziere, crainicii îi vesteau pe tîrgoveţi.

— Auziţi, oameni buni ! S-au adunat morţii de prin Moscova. Veniţi în grabă la curtea Pricazului Lăuntric să vedeţi dacă-i cunoaşteţi.

Lumea îi zicea „clopotarul Troşka" ; treaba aceasta, luată asupra lui de bună voie, o făcea cu şi mai mult sîrg din ziua

cînd îl lăudase pentru scrierea morţilor însuşi duhovnicul ţarului, la a cărui biserică Troşka trăgea clopotele. Ţîrcovnicul cunoştea bine toate rînduielile din curtea Pricazului ştiind să ghicească după pregătiri, dacă va avea loc cercetarea unui „răufăcător“ mai mare sau mai mărunţel. Acum, trăgînd cu urechea, se duse spre fundul curţii, depărtîndu-se de mulţimea cioclilor şi a tîrgoveţilor care-şi boceau morţii. În curtea Pricazului intra în grabă, zăngănindu-şi armele, o strajă de streliţi cu caftane sîngerii, din Pricazul căpeteniei Feodor Alexandrov. Straja alunga din ogradă pe toţi cioclii şi tîrgoveţii. Pe ţîrcovnicul, cu anteriul lui negru, nu-l lua nimeni în seamă, crezînd pesemne că era vreun dascăl chemat la Pricaz cu crucea pentru vreo slujbă a morţilor.

O bolbură de colb se ridica pe medean, dincolo de biserica Pocroavelor.

— Îl adu-u-ce !

— Vai de mine, e Stenka !

— Cumplitul ! Doamne, Isuse Hristoase !

În curtea Pricazului, intră o cotigă făcută anume, cu o spînzurătoare vopsită în negru. Cotiga era trasă de trei cai de culori felurite. Razin avea la gît o zgardă din curele cu cuie prinsă cu un lanţ de o stinghie a spînzurătorii. Braţele lui, răstignite, erau legate cu lanţuri de stîlpii spînzurătorii. Picioarele — în care i se puseseră încă de la marginea Moscovei nişte încălţări rupte şi nădragi zdrenţuiţi — răschirate, erau legate şi ele cu lanţuri de stîlpii spînzurătorii. Prin mijlocul cotigii, pînă la partea ei din faţă era trecut un butuc negru, iar în capătul lui dinainte fusese înfiptă o secure ascuţită. În dreapta cotigii era legat de oiştea ei cu un lanţ prins în zgarda de fier, fratele lui Razin, Frolka. Îmbrăcat cu un vechi zăbun căzăcesc de mătase galbenă, acesta alerga, împleticindu-se şi ridicînd un nour de colb cu ciubotele. Straiele nu-i fuseseră schimbate ca lui Razin — doar că gîzii îi luaseră jupanul de catifea albastră, aidoma cu cel cu care fusese îmbrăcat hatmanul. Aplecîndu-şi capul în aşa fel încît să nu-l lovească zgarda de fier, Frolka se schimba la faţă, cînd roşind, cînd îngălbenindu-se ca un mort, tot alergînd în trap mărunt după caii care păşeau larg. Căutînd să prindă oiştea cu mîinile ca să nu cadă, striga din cînd în cînd :

— Vai de capul meu, frăţioare ! Vai, vai, vai !

Hatmanul ţinea capul lăsat în piept şi pletele cărunţite îi acopereau fruntea şi faţa. Partea stîngă a capului, fără păr, era toată numai o brazdă roşie, sîngerîndă.

— Vai de capul nostru !

— Taci, muiere ! Nu vezi ce cinste ni se face ? Ne duc la ţar în ospeţie. Iar tu te văicăreşti... Oare noi nu sîntem tot ţari, ce zici ? Nu vezi că toată Moscova a ieşit în întîmpinarea noastră. E o cinste mare. Nu te face de rîs... Ţine-te bine !...

— Vai şi amar de capul nostru, frăţioare !

— Am petrecut şi noi destul ! Au jinduit boierii după mărirea noastră... Nu mă tem de moarte ! Rău e că nu ne duc la Kremlin, acolo unde l-au omorît pe fratele nostru Ivan... Ne cară pe la Pricazul Lăuntric în piaţa Roşie...

În dreapta şi în stînga, la picioarele hatmanului, vegheau cîte doi streliţi cu săbiile scoase din teacă, cu caftane sîngerii. Strigară la Razin :

— Să nu mai vorbeşti !

— Vi s-a poruncit să tăceţi !

Razin scuipă :

— Norodului nu-i mai vorbesc că nu mai are nevoie de mine.

— Taci !

Ţîrcovnicul se furişă în spatele Pricazului. În fundul ogrăzii nu mai rămăsese pe lîngă morţi decît un băiat slab de minte cu numele de Filka, care alunga corbii ce se adunau să ciugulească leşurile. Roşu la faţă, mătăhălos, alerga după păsări cu ochii holbaţi, dînd din mînecile lungi ale scurteicei sale muiereşti, zdrenţuite :

— Hîş, hîş ! Mînca-v-ar lupii !

Întorcîndu-şi privirile spre poartă şi zărind cotiga cu spînzurătoarea, cu hatmanul ferecat şi cu Frolka alergînd alături, băiatul începu să bată din palme şi să ţopăie cîntînd :

Îi aduce pe tîlhari
La spînzurătoare,
La atîrnătoare !
Carnea lor să perpelească
Mîncărică să gătească !

„Ăsta nu se teme de nimic că e zărghit la cap !“

Țîrcovnicul se apropie de el, își scutură pletele bălaie și, ațintindu-și privirea aspră a ochilor săi negri și mînioși asupra feței asudate a flăcăului se răsti :

— De ce rîzi, zănaticule ? Priveliștea asta e de plîns, nu de rîs ! Plîngi ! Plîngi repede, Filka !

— Vai de mine, nene Trofim ! E oare voie să-i bocești pe tîlhari ?

— Trebuie să bocești ! Nu te teme, bocește-i.

Schimbîndu-se la față, flăcăul începu să urle și alergînd înspre cotiga osîndiților strigă în gura mare :

— Bieții de voi ! Amărîților ! Sărmani tîlhari, ferecați și răsferecați !...

Streliții din strajă îl prinseră din fugă și-l zvîrliră afară pe poartă, lovindu-l cu cizmele în spate :

— Na, zăpăcitule !...

Flăcăul căzu în poartă pierzînd din picioare încălțările prea mari pentru el, apoi o luă la sănătoasa desculț, bocind în gura mare :

— Sărăcuților ! Văleu, mamă !... Ferecaților !

— Dacă aș fi ca el, aș putea spune oricui adevărul în față ! își zise în gînd țîrcovnicul.

Cotiga spăimîntătoare străbătu curtea, sîrnind colbul și trase cu o latură spre intrarea Pricazului. Acolo fu numaidecît înconjurată de streliții din strajă, apoi se apropiară de ea doi călăi cu caftane negre, scurte, încinși în loc de brîie cu gîrbace. Din Pricaz ieșiră niște făurari care scoaseră lanțurile lui Frolka. Streliții îl duseră în tinda Pricazului.

Meșterul făurar, un vlăjgan bărbos cu șorț de piele, cu un ciocan scurt și cu cleștele în mînă, se cățără gîfîind în cotigă și-i scoase lanțurile lui Razin.

— Hei, bărbosule ! Mi-ai luat clopotele, cu ce-o să mai sun ?

— Lasă că sună alții pentru tine ! răspunse făurarul.

— Gura ! strigară streliții.

Cînd hatmanul coborî din cotigă se apropiară de el. Razin se încruntă și-i alungă cu un semn al mîinii :

— Jos labele !... Mi-am cunoscut eu calea mea, o cunosc și pe a voastră.

Uşa lată a Pricazului se trînti zgomotos, zăvoarele zăngăniră. Ţîrcovnicul cel negru se strecura de-a lungul zidului, înspre casele de cercetare, aruncînd în jur priviri speriate. Se opri în preajma ferestrelor şi aşteptă — se auzeau rugămintile şi gemetele lui Frolka. Cînd vuiră sudalmele lui Razin, începu să scrie ce aude. Apoi răsună pîrîit de oase şi şuierat de gîrbace.

— L-au tras în dîbă ? Doamne fereşte !

Numără loviturile. Ajunse pînă la o sută. Deodată auzi glasul voievodului, al cneazului Odoievski, de care se temea foarte ţîrcovnicul. Razin vorbea liniştit şi batjocoritor. Ţîrcovnicul îi însemnă cuvintele cu mîna care-i tremura din ce în ce mai mult, vîrî hîrtia scrisă în sîn, scoase alta nouă, din comănac şi cercetă cu teamă curtea. Streliţii de pază intraseră împreună cu Razin în casa Pricazului, iar făurarii, după ce trebăluiră îndelung pe lîngă cotigă, deshămară, în sfîrşit, caii, plecînd cu ei. Nu mai rămăsese nimeni în curte. Ţîrcovnicul se lipi iar de zid, lîngă fereastră. Nu mai auzea vorbe, ci numai sfîrîit de carne arsă, răsuflarea zgomotoasă a lui Razin şi sudalmele pe care le rostea. Deodată răsună glasul aprins al voievodului :

— Ai de gînd să vorbeşti o dată, tîlharule ?

— Ce să-ţi mai spun, diavole ?... Ştii totul. Ascultă totuşi...

Hatmanul spuse ceva, iar ţîrcovnicul Troşka, tremurînd, îi însemnă cuvintele.

— Zdrobeşte-i picioarele ! strigă voievodul.

Oasele trosneau acum mai tare decît în dîbă şi ţîrcovnicul îşi dădu seama de ce :

„Îl bat cu parul peste picioare !..."

— Frînge-mi oasele, ticălosule !... Dă-i o mînă de ajutor călăului... să aibă mai puţin de lucru pe podină : aşa, olog, mă duceţi pe sus...

— Mai spui ceva ?

— Du-te... în mă-ta !

Ţîrcovnicul îşi făcu semnul crucii şi, tremurînd ca varga, se depărtă de fereastră de-a-ndaratelea, încet ca să nu dea peste ceva, să nu facă vreun zgomot, să nu-l vadă careva. Dădu cu călcîiele de un tun, se aşeză pe el o clipă, se ridică, vrînd să plece şi deodată înlemni...

În prag ieşi însuşi voievodul Pricazului Lăuntric. Depărtîndu-şi pulpanele caftanului, căută cu mîinile păroase bum-

bii nădragilor de mătase, mormăind cu glas tare şi pufnind pe nări :

— Uf, cum m-am încins ! Ăsta nu e om, e însuşi satana, e un vîrcolac ! Nu scoţi de la el nici o vorbă afară de sudălmi ! Nici nu pot să-i arăt ţarului foaia cercetării, va trebui s-o ardem.

Zărind făptura neagră a ţîrcovnicului şi făcîndu-şi nainte nevoile fără pic de ruşine, răcni :

— Ce cauţi aici, stîrpitură popească ? Ia spune ? !

Ţîrcovnicul se făcu mic, mic de tot şi, tremurînd din cap pînă-n picioare, se lăsă pe vine, apoi trăgîndu-se puţin îndărăt căzu jos, îşi scoase comănacul din cap şi răspunse cu glas de nerecunoscut, piţigăiat, plîngăreţ :

— Îţi cer iertare, păcătosul de mine, voievodule cneaz ! Am zăbovit pe aici scriindu-i pe morţi.

Din comănac căzu jos o hîrtie.

— Ţi-arăt eu iertare ! Cît ai clipi să-ţi spui toate păcatele. Cine eşti ?

— Prea milostive voievod, sînt dascăl şi clopotar la biserica Sfîntul Grigori Neokesariiski, unde slujeşte duhovnicul măriei sale.

— Andrei Savinovici ?

— Chiar dînsul, preamilostive cneaz !

— Păcat că-i protopopul la mijloc. Ia-ţi picioarele la spinare, lepădătură ! Dacă nu era Andrei la mijloc, îţi arătam eu ţie ca să ţii minte şi să ştii ce păţeşti cînd tragi cu urechea în preajma caselor de cercetare... Mama ta, aşa şi pe dincolo... Afară ! !

Ţîrcovnicul nici nu mai ştiu pe unde o zbughi din preajma acelui loc spăimîntător. Se dezmetici în beciul unde locuia sub trapezărie. Acolo acoperi în grabă ferestrele cu cele dintîi zdrenţe care-i căzură în mînă, apoi aprinse de la candela din colţ două lumînări de ceară şi le puse pe masă. Mîinile şi picioarele îi tremurau încă. Căzu pe laviţa de lîngă masă şi gemu :

— Of, Doamne, Doamne !... Abia am scăpat teafăr. Maică, măiculiţă ! Nu pierde vremea, Troha, fă repede ce ai de făcut ! Of, Doamne, Doamne !...

Își luă din cap comănacul, sări în sus, se lăsă pe vine lîngă laviță, și scoase dintr-un cufăraș un teanc de hîrtii, tot mormăind :

— Zapisul de cercetare ? Da ! Încă unul ?... Da. Dar cel pe care vrea burtosul să-l ardă ?... Unde o fi ? Unde-o fi oare ?... L-am pierdut ! Vai de mine, mi-a căzut pe undeva ! Se ghemui, încremenit de spaimă, dar deodată își aduse aminte :

— L-am pus în sîn !... Nu mi-o fi căzut ? Slavă ție, atotțiitorule Doamne ! Of, cum l-au mai chinuit, cum l-au ars... cum i-au frînt picioarele... Doamne iartă-mă ! Scoase din sîn cu mîna-i rece niște hîrtiuțe boțite : Să le ard. Să le ard ! Oi mai apuca oare ?... Aruncă o privire spre ușă, sări în sus, împinse zăvorul, netezi hîrtiile, și ceti cele spuse de Razin la cercetare :

„Ha-ha ! Vrei să pui mîna pe comoara mea ? Comoara mea nu-i în pămînt, ci pe pămînt. Comoara mea-i tot norodul rus ! Puteți să mă sfîșiați în bucăți, n-o să mă frîngeți. Nici viața nu mi-o puteți lua !... Nu mai izbutiți voi să stingeți focul ce-a cuprins Rusia nici cu apă, nici cu sînge. Focul acela, diavoli ai țarului, mai devreme ori mai tîrziu, cînd, nu pot s-o știu, o să vă vină de hac ! Orice poveste, orice cîntare de pe Volga vor vesti oamenilor că eu trăiesc încă. Mai vin eu ! Vin ca să fărîm toate pîrile și cercetările țarului și să scap sărăcimea de asuprire, iar vouă, diavoli burtoși, să vă tai capetele ! Să zvîrl capetele voastre, dimpreună cu al țarului vostru, pe malul celălalt al Moscovei..."

Țîrcovnicul se închină :

— Să le ard ? Dar poate că n-or veni să le caute ! Of, Troha, asemenea hîrtii-s pieirea ta !

Paracliserul de la biserică trecu prin fața casei și cu glas de bătrîn strigă la fereastră :

— Ce ți-ai coperit ferestrele ? Dormi cumva, Trofimko ? Curînd trebuie să te duci să tragi clopotele...

— Am auzit, Egorușko !

Strîngînd în grabă hîrtiile în pumni, țîrcovnicul le ascunse în colțul odăii, după icoana Sfîntului Nicolae.

— Le-oi arde mai tîrziu, de-o da Dumnezeu să nu mă înfigă și pe mine în frigare.

Punîndu-și comănacul pe cap, clopotarul ieși în ogradă și se urcă în clopotniță. Cu cît suia mai sus cu atît se simțea mai

uşor, mai sprinten. Acum trăgea în piept alt aer şi nu se mai temea de oameni. Punînd piciorul pe podina lui dragă, de sub clopote, îşi zise în gînd :

„O să fiu mai cu luare-aminte, dar tot am să scriu ce se spune la cercetări, căci trebuie să aflu adevărul şi să-l mai împărtăşesc şi altora... Dacă nu l-ar fi adus naiba azi pe diavolul ăla burtos, pe voievod, Doamne, iartă-mă, nu trăgeam nici eu spaima asta..."

Aruncă o privire spre rîul Moscova, spre Kremlin, în negura cenuşie luceau, roşcate, turlele bisericilor. Mai jos, în zare, asfinţea soarele.

— Hai, Ivan cel Mare ! Sună tu mai întîi, eu mai aştept...

Lîngă clopotniţa Ivan cel Mare luceau turlele şi lanţurile aurite de la crucile soborului Voskresenski. În partea de miazăzi a Kremlinului, în Piaţa Ivanova, sclipeau zidurile albe ca pălălaia aurului, coperişul verde şi turlele bisericii multicolore a Sfinţilor Mihail şi Feodor, făcătorii de minuni de la Cernigov, iar mai departe se înălţa spre slăvi aurul celorlalte turle, silueta zveltă sură a unei clopotniţe cu o singură turlă şi biserica Mucenicului Cristofor.

— Doamne, iartă-mă ! Măcar tu, preacuvioase, chip de cîine de-ai trage clopotele odată !

Dar clopotele Kremlinului tăceau. Tăceau de asemeni, soborurile Uspenski şi Arhanghelski, tăceau Nikola Gostunski şi Mănăstirea Ciudov.

— M-o fi chemat Egoruşko prea devreme ?...

Ţîrcovnicul Troşka cercetă din ochi rîul Moscova : cotul ce-l făcea ocolind Kremlinul, rumenit de razele asfinţitului bătea în arămiu, cu sclipiri sure. Dincolo de zidurile Kremlinului împroşcau apa, tîrîndu-se ca nişte şerpi de aur pe luciul ei, licăririle turlelor bisericilor, iar în faţa Kremlinului, pe partea lui, dincolo de rîu, aproape de picioarele clopotniţei lui Trofim, croncăneau corbii şi bocăneau securile dulgherilor. Aproape de mal streliţii cu caftane albe, din Pricazul Poltev, săpau o groapă mare şi înfigeau în ea pari ascuţiţi, apoi cărau lîngă groapă bîrne cioplite, nălţînd o podină de cazne. Două podine mai vechi, pe jumătate putrezite, se zăreau negre, ceva mai încolo. Alături de ele, în gropi anume săpate, zăceau capete şi ţigve descărnate ale osîndiţilor căzniţi cu moartea, murdărite de ciori.

„Va să zică asta e dreptatea, clopotarule! își zise în gînd tîrcovnicul urmărind roboteala streliților și a dulgherilor. I-au adus... ferecați în lanțuri ca niște fiare, și mai zic că asta se făptuiește în numele țarului. Ce-a făcut omul ăsta? A vrut să scape norodul din robie! A spînzurat boieri... Fiindcă am tras cu urechea, cînd l-au pus la cazne, era cît pe ce să mă înhațe și pe mine ca pe un răufăcător. Așa merge acum: dacă un om e pus la cazne pentru dreptate, de ce se tem să-i arate norodului acea dreptate? Iar dacă se tem, înseamnă că săvîrșesc nedreptăți, fărădelegi, că prăpădesc oamenii fiindcă se tem de dreptate..."

Țîrcovnicul ascultă ce ascultă și iar căzu pe gînduri:

„Kremlinul tace. Ei, atunci am să vă arăt eu vouă, boierilor! Trag eu clopotele pentru prohodul hatmanului Razin. Sunați, drăguțelor, bociți-l!... Spuneți-i norodului cît de amarnic este pentru cel care-i ia apărarea... O-of! De data asta chiar că o să mă alunge protopopul, n-o să mă mai lase să trag clopotele!"

Și pe pajiștea de pe malul celălalt al Moscovei clopotele se tînguiră îndelung, răsunător și tărăgănat.

Trecătorii se închinau:

— O fi murit vreun om mare!

Kremlinul suna la rîndul lui — mohorît, măreț, slăvind puterea și dreptatea țarului.

Într-un tîrziu, coborînd din clopotniță, clopotarul Troșka nu mai auzi bocănitul securilor: podina pentru cazna cu moartea a lui Razin era gata nălțată în mlaștina Kozie.

3

Într-o sală a palatului cu bolți zugrăvite pe un cîmp de aur stins, țarul îi primea pe hatmanii veniți de la Don. Țarul îmbrăcase veșminte de mică sărbătoare luate din Vistieria cea mare: caftan de catifea cu izvoade, lung pînă la călcîie, cusut cu mărgăritare, împodobit cu rubine și smaralde la poale și pe marginea mînecilor largi. N-avea însă nici grumă-

zar împărătesc, nici umărari. Pe cap purta o căciulă cu cruce în vîrf, nu însă căciula lui Monomah. Nu şedea pe tron, ci într-un jilţ îmbrăcat cu catifea albastră. Faţa lui plină, cu barba neagră, lată şi cu fruntea îngrijită, îngustă arăta în ziua aceea veselă, iar ochii priveau prietenos.

Pe laviţele aşezate de-a lungul pereţilor sălii, stăteau boierii cu toiege în mînă, îmbrăcaţi cu caftane de brocart auriu şi cu căciuli de vară.

Toiagul ţarului, cu o cruce drept măciulie, era rezemat lîngă masa pe care strălucea cu toate olmazurile ei căciula lui Monomah. În sală nu se afla nici un diac.

Zvîrlindu-şi cuşmele de oaie pe laviţe nainte de a fi intrat în sala de primire a ţarului, tîrîndu-şi pe podea toiegele de hatmani sau esauli şi făcînd plecăciuni adînci dinaintea ţarului, în sală păşiră cazacii : hatmanul Kornei Iakovlev, cărunt, ras, cu mustăţile lăsate în jos şi cu un cercel de argint în ureche ; purta jupan de catifea roşie, cu horbotă de fir la poale, lung pînă la călcîie, iar dedesubt un caftan azuriu încins la mijloc. Alături de el, Mihail Samarenin, costeliv, osos şi bărbos, cu veşminte asemănătoare, şi Loghin Semionov, îmbrăcat la fel, cu părul roşcat, pe jumătate cărunt şi ochii vicleni. În urma lor veneau patru esauli cu jupane de postav, lungi, în culori închise. Sub jupan se vedeau caftanele aproape tot atît de lungi de roşii, cusute cu mătase. În brîu aveau vîrîte gîrbace de curele. Atît esaulii cît şi hatmanii aveau toiege negre cu măciulii de argint teşite. Toţi, şi hatmanii şi esaulii, îşi păstraseră sub jupane săbiile lor cirkaziene, fără cruci la străji. În urma lor venea un pisar mustăcios cu părul negru şi caftan albastru, de asemeni în capul gol.

După ce se isprăvi ceremonia închinării fiecăruia dinaintea ţarului, hatmanul Kornei îşi scutură moţul cărunt împletit în vîrful ţestei sale rase, plecîndu-şi capul înspre pisar şi dîndu-i pe esauli la o parte, zise :

— Treci înainte, flăcăule, şi ceteşte epistola pe care o trimete măritului nostru ţar, căzăcimea de pe întregul Don.

Păşind nainte cu ciubotele-i grele şi ciocnindu-şi tocurile, pisarul făcu o plecăciune şi începu să citească tare, răspicat :

— „Către măritul stăpînitor, prin mila lui Dumnezeu ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, oblăduitor atotputernic a toată Rusia, mare, mică şi albă — închinare adîncă a căpeteniei cazacilor şi a întregii Oşti a Donului...

— Ceteşte, slujitorule, şi mai lasă cîte ceva care-i de prisos ca să nu-l oboseşti prea mult pe măritul nostru stăpîn cu închinările noastre ! îi spuse încet Mihail Samarenin.

Pisarul cetea nainte, ca şi cînd nici nu l-ar fi auzit pe hatman :

— „Din porunca măriei tale şi ca urmare la scrisorile primite am purces noi, robii tăi, către cetatea Kagalnikului, împotriva tîlharului şi hainului de Stenka Razin şi a fratelui său Frolka. Şi cu ajutorul Domnului ca şi al hatmanului Kornei Iakovlev, l-am prins, măria ta, pe acel tîlhar de Stenka Razin cu al său frate Frolka la cetatea Kagalnikului şi i-am luat tîlharului totodată trei armăsari suri şi trei covoare aurii, iar oamenii care au cutreierat pe Volga, dimpreună cu tîlharul şi hainul de Stenka, supuşi fiind la cercetare, ne-au spus nouă, robilor măriei tale, cum că acei armăsari şi acele covoare le duceau neguţătorii Kizîlbaşi, într-o luntre, la Moscova ca să ţi le aducă în dar măriei tale. Iar noi, robii tăi, măria ta, ţi-am trimes armăsarii şi covoarele măriei tale astăzi, dimpreună cu acei tîlhari, hainul de Stenka Razin şi al său frate Frolka, şi au fost aduşi la Moscova, la măria ta, atît tîlharii şi hainii, precum şi armăsarii şi covoarele, de către hatmanii noştri, cazacii Kornilo Iakovlev, Mihailo Samarenin, Loghin Semionov şi esaulii...“

— Ajunge, pisarule. Covoarele cele aurii Kizîlbaşe, le-am încredinţat eu, însumi, măria ta, în mîinile diecilor de la Pricazul de Taină, care au în seama lor toate mărfurile străine, iar în ceea ce priveşte armăsarii, hatmanul Loghin Semionov, le-a poruncit cazacilor să-i ducă la Pricazul Grajdurilor, pentru care avem ţidulă. Iar pe cei doi tîlhari i-am ferecat în lanţuri, încă de la rohatcă : pe Stenka în cotiga ruşinii, iar pe Frolka tîrît pe lîngă cotigă, apoi i-am dat pe mîna streliţilor de la Pricazul Lăuntric, rosti Kornei.

Ţarul făcu un semn cu mîna şi le răspunse :

— Ştiu pe cine şi ce mi-aţi adus, hatmani viteji. Apoi îşi îndreptă privirea asupra lui Kornei Iakovlev şi adăugă : pe

tine, bătrîne, o să te dojenesc aici, de faţă cu toată lumea. Ţarul vorbea, fără să-şi alunge voioşia oglindită pe faţă : era peste măsură de bucuros, căci văzuse cu ochii lui de pe zidul Kremlinului cum fusese adus în Piaţa Roşie hatmanul cel cumplit.

— Să cadă totul pe capul meu bătrîn, măria ta !

Şi vicleanul moşneag se înclină adînc.

— Dar mai înainte de a te săpuni pe cap, îţi pun o întrebare : Oare adevărat e ce mi-au adus la cunoştinţă iscoadele mele cum că tu, hatman bătrîn, chefuit-ai nopţi de-a rîndul cu vînzătorul de Stenka, duşmanul meu, şi primit-ai de la el daruri ? Că ţi-a dăruit o şubă de rîs, o căciulă de samur şi o sabie kizîlbăşească ?

— Totul este adevărul curat, măria ta ! Am petrecut laolaltă cu Stenka şi nu o dată, şi am primit de la el plocoanele pe care le-ai pomenit... Dar îi voi întreba pe cei ce m-au pîrît la măria ta : cum aş fi putut să fac altminteri ?

Cînd a pornit-o îndărăt, dinspre munţii Samarei, fără să fi ajuns la Sinbrisk, ce-i drept pentru scurtă vreme, atunci, măria ta, toţi cazacii vîrstnici au fost cuprinşi de spaimă... Avea puteri mari : ar fi fost de ajuns să strige o dată şi s-ar fi isprăvit cu părţile de jos ale Donului. Tîlharul jefuia casele cazacilor vîrstnici, pe unii îi zvîrlea în apă — chiar pe mine m-a ameninţat cel dintîi : „Îl zvîrl pe Kornei în apă !“ Noi eram pe cale să ne zidim o biserică, dar el nu ne-a mai lăsat şi i-a alungat pe popi. Zicea : „Azi ne trimet popi de la Moscova, apoi or să ne trimeată şi voievozi şi dîbe — ce n-a mai fost nicicînd pe Donul slobod !“ Împreună cu tinerii a orînduit totul după capul lui, iar noi tăceam din gură, măria ta. Ne dojenea : „aţi făcut din fetele noastre jupîniţe, boierese, le-aţi încuiat în casă ca să lucreze la cusături, stricîndu-şi ochii şi gheboşîndu-se, iar eu vreau să le mărit pe toate cele tinere cu cazacii mei, cum am făcut la Astrahan“ — de-a valma, ori că era un cazac aşezat ori un golan oarecare. Îi cununa, măria ta, fără popi, ca pe vremuri, pe medean, în urma înţelegerii. Iar eu, păzind orînduiala împărătească, chefuiam cu el şi el îmi dădea daruri... Însă după ce voievozii

măriei tale l-au înfrînt la Sinbirsk şi au nimicit golănimea căzăcească, s-a întors nu la noi, ci la Kagalnik...

Kornei se opri o clipă, gîndindu-se parcă ce să mai spună.

— Vorbeşte, hatmane, te ascult.

— Ascultă, deci, măria ta ! M-am dus la el în ospeţie şi m-a lăsat să intru. M-am dus la Kagalnik şi m-am minunat : făcuseră acolo nişte întărituri de puteai să le împresori şi un an de zile, şi să dai foc cel mult cîmpiei goale, căci pretutindeni erau săpate bordeie, iar pe pămînt fuseseră înjghebate dughene pentru tîrguri. În oraş, judecînd după zăngănitul armelor, aveau destui oameni, apoi mai era şi Guleai-pole prin apropiere, unde nu se stîrpise încă răzvrătirea. Şi aşa am început din nou să chefuiesc dimpreună cu vînzătorul, măria ta, şi am aflat că a fost pălit crunt în luptă şi nu poate să ţină sabia în mîna dreaptă. Odată cînd s-a îmbătat el mai avan, am chemat în oraş cazacii cu scaun la cap şi am dat în mare taină porunca să fie aduse şi oştirile pe care le-am înduplecat, cu lacrimi în ochi, să rămînă la Cerkassk în slujba măriei tale. Petreceam amîndoi, umblam îmbrăţişaţi şi el mă tot alinta zicîndu-mi „naşule“. Eu însă nutream gîndul, măria ta, să-l înşfac pe vînzător, dimpreună cu tot neamul şi sămînţa lui...

— Aşa, hatmane ! Aşa a făcut cîndva şi iubitul meu boier Hovrin.

Unul din boieri se ridică, făcu o plecăciune dinaintea ţarului şi lămuri :

— Kivrin Pafnuti, măria ta !

— Kivrin îi zicea, măria ta, spuse şi hatmanul Kornei : a tras şi la mine pe vremuri.

— Boierule, şi tu, hatmane, ştiu prea bine, ce spun : boierul Hovrin îl rugase, nu ştiu de ce, pe părintele meu, să-i spună Kivrin.

Boierul se înclină şi se aşeză la loc.

— Atunci, măria ta, urmă hatmanul, cazacii mei nu s-au ţinut de înţelegerea ce o aveau cu mine — au purces la Kagalnik cu oastea ce ţi-a rămas credincioasă şi au dezlănţuit încăierarea mai nainte de vreme. Nevasta tîlharului Stenka, Oliona, dimpreună cu cei doi copii ai lui, unul — cazac răsărit,

învăţat de pe acum să tragă cu sîneaţa, celălalt un copilandru, s-au adăpostit într-un bordei şi-au început să tragă în noi, doborînd destui cazaci de-ai noştri... Am poruncit ca noaptea, pe întuneric, să se sape un şanţ spre bordeiul lor şi să i se dea foc pe dinlăuntru. Ei, şi neamurile tîlharului acolo şi-au găsit sfîrşitul, fără a mai ajunge la judecata măriei tale... I-am pus în lanţuri pe vînzători şi i-am adus la Cerkassk, iar Kagalnikul l-am făcut una cu pămîntul. Tot atunci am pus mîna şi pe armăsarii şi pe covoarele celea despre care îţi scriu cazacii. Am isprăvit acolo, dar acu aud că s-a pus în mişcare Guleai-pole... Cu toate că reitarii măriei tale ne-au venit în ajutor, în urma scrisorii şi a cererii mele, totuşi mi-am zis aşa : aici are să curgă mult sînge, iar în vălmăşag s-ar putea să mi-l răpească pe răufăcător. Aşa că l-am ascuns în casa mea de ochii tuturor cazacilor, chefuind cu el tot timpul. Şi a zăcut aşa, în casă la mine, beat mort... Eu aşteptam şi aşteptam. Atunci fruntaşii cazacilor au început să strige împotriva mea, măria ta, cum că te-am vîndut, dar eu am îndurat totul cu răbdare... L-am amăgit zicînd c-o să merg cu el şi cu Frolka la Moscova ca să ne închinăm măriei tale, că o să ne ierţi de toate păcatele noastre. Se cam îndoia de vorbele mele, totuşi a ieşit la golănimea căzăcească, poruncindu-i să nu pornească la luptă : „aşteptaţi, zicea, pînă mă întorc de la Moscova..." Ca să le fac pe plac fruntaşilor, într-o zi l-am pus pe Frolka să se îmbrace cu straiele lui şi l-am ţinut ferecat, în pridvorul bisericii din Cerkassk. Pe înnoptat, i-am dat drumul. Şi aşa i-am adus, măria ta, pe cei doi vînzători înveşmîntaţi numai în mătăsuri şi catifele, ferind astfel Donul de primejdie... Nu tăgăduiesc, măria ta : am chefuit dimpreună cu vînzătorul şi m-am purtat cu el ca un prieten.

Ţarul se ridică de la locul lui :

— Apropie-te, hatmane Kornei Iakovlev, să te sărut pentru slujba ta credincioasă şi isteţimea ta !

Lăsîndu-şi jos toiagul, bătrînul se apropie în grabă de ţar care-l sărută pe creştet. Vicleanul bătrîn, după ce sărută mîna ţarului căzu în genunchi dinaintea lui :

— Acum, măria ta, n-o să se mai răzvrătească prostimea de pe Donul cel slobod ! I-am retezat capul, iar braţele şi pi-

cioarele vor lua-o razna. Se vor supune cuvîntului măriei tale !

— Îţi mulţumesc, bătrîne ! Oricum am rînduit pentru tine daruri : ştiam eu că vei face cum e bine.

— Judecă-mă cu îndurare, măria ta, căci ţi-am spus tot adevărul, fără nici un pic de ascunziş.

— Vă mulţumesc tuturor, hatmani viteji, esauli şi cazaci. Să-mi trimiteţi la Moscova pe cei care au plecat cu Stenka pe Volga şi despre care mi-aţi scris : „Oameni, pe care i-am pus la cercetări".

— A mai fost prins pe Don, măria ta, spuse Kornei, încă un tîlhar, esaulul Larka Timofeev — ţi-l trimitem şi pe el curînd.

— Te cred şi îl aştept. Vă poruncesc însă de pe acum : să nu mai primiţi la voi pe Don, în rîndul cazacilor, şerbi fugiţi de la Moscova şi din alte aşezări, iar pentru a se păstra rînduiala şi pentru ca numele meu să fie cinstit la voi precum se cuvine, am hotărît să plece pe Don voievodul Kosogov cu o oaste de dragoni şi reitari.

Hatmanii şi esaulii se plecară adînc, pînă la pămînt, dinaintea ţarului.

Din sala de alături ieşi un diac cu valuri de ghermeset roşu ca sîngele. Întinse primul val hatmanului Kornei şi rosti tare, cu măreţie :

— Marele nostru stăpînitor, ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, atotputernic oblăduitor a toată Rusia mare, mică şi albă îţi dăruieşte, hatman Kornilo Iakovlev, o bucată de ghermeset de soi pentru caftan.

Plecîndu-se adînc în faţa ţarului, Kornei primi darul. Diacul rosti apoi aceleaşi cuvinte către Samarenin şi Semionov, numindu-i pe fiecare. Esaulilor le înmînară alţi dieci, ieşiţi din aceeaşi odaie învecinată, dar fără cuvîntări lungi, valuri de postav pentru caftane la preţul şi culorile cuvenite cinului. Ţarul păşi spre o masă aşezată mai la o parte, luă de pe ea o pungă de catifea cu ciucuri de aur şi, făcîndu-i semn cu capul lui Kornei Iakovlev să se apropie, îi spuse :

— Şi-ţi mai dăruiesc încă ţie, cu mîna mea părintească, hatmane Kornei Iakovlev, o sută de carboave.

Şi fără să mai aştepte alte ploconeli, adăugă zîmbind :

— Răzvrătirea a fost curmată. Pentru slujba lor credincioasă, hatmanii, esaulii şi cazacii de rînd de pe Don vor primi laude într-o epistolă pe care o voi trimite osebit la Don, iar pe voi, hatmani fruntaşi vă poftesc astăzi împreună cu boierii la masa mea.

Făcînd un semn din mînă către diacul cel dintîi, adăugă :

— Diacule, să-i duci pe esauli la paharnicie, să petreacă şi ei, să bea întru sănătatea noastră.

4

La răscrucea unei uliţe înguste, înecată în colb, mărginită de un zaplaz din uluci vechi şi de şanţuri uscate, duhnind a hoituri jupuite, de ţapi, de pisici şi de cîini, şedea, rezemat cu spatele de zaplaz şi lăsîndu-şi picioarele în încălţări din coajă de tei în fundul şanţului năpădit de buruieni un bătrîn cu caftan cenuşiu şi căciulă de oaie sură, trasă peste ochii săi orbi. Bătrînul mîngîia strunele unei domre şi cînta încetişor :

Pe-ale Volgăi necuprinsele întinderi, în larg,
A pornit în zbor şoimul cel sur...
Nici spre cer el nu căta, la cei mari nu se-nchina,
În căuşul palmei numa' apă tulbure lua —
De lîngă Saratov şi Tariţîn şi Sviajsk !
Către Volga astfel el grăia şi-o întreba :
„Spune, Volga-mumă, ce te mînie-ntr-atît
De tot răscoleşti din fund nisipuri galben-sîngerii ?"
„Eu nisipuri răscolesc şi-nvîrtejesc,
Sap ale Samarei măguri, stînci,
Fin'că de pe fundul meu o fată s-a sculat...
Şi-acea fată mîndră nu-i de pe la noi,
Ci de neam turcesc ori de cel persian..."
Auzind cel grai al rîului bătrîn,
Răsări de prin bulboane-o fată tînără...
Nu e rumen chipul ei, nici nu-i sulemenit,

Părul negru despletit curge pe umere...
Căci îngheaţă omul în al apei fund !
Nici tu soare sfînt şi nici zori nu vezi,
Te răceşti de tot, învineţeşti la trup,
Iar la chip te tragi şi te buhăeşti...
Şi-astfel a grăit fata tinerea :
„Tu eşti, şoimule, tu, voinicule ?
Parcă eşti bolînd, mohorît la chip.
Au de dorul meu te usuci acum ?
Vezi că dorul rău seacă inima
Şi sleieşte puterile voinicului !...
Iar atunci îl copleşesc vrăjmaşii lui,
Toţi cei răi, haini, asupritorii lui.
Pletele ce eu ţi-am pieptănat, tu, şoim, să nu le pierzi,
Căci cu ele-o dată pierzi şi capul tău semeţ !...
Capul tău, vai, capul tău semeţ !...“

Printre ulucile zaplazului, dinspre grădinile de zarzavat se răspîndea în toată mahalaua streliţilor o mireasmă de pîine caldă : întrucît vara, oamenii de rînd erau opriţi „de teama focului“ să încingă cuptoarele din case, coceau pită pe maidane şi în grădinile de zarzavat.

Bătrînul tăcu, strunindu-şi domra, tot atît de bătrînă ca şi el. De dincolo de zaplaz, din spatele lui, se auzi glasul cuiva care şedea într-o groapă mică, în faţa cuptorului şi se plîngea cu glas tare :

— Mi-a venit un neam, un cumătru, pentru nişte daraveli judecătoreşti... S-a dus la Kremlin să vadă bisericile. Cînd am ajuns la biserica Sfîntului Mucenic Cristofor, eu rămăsesem ceva mai în urmă. Deodată îl aud pe cumătru întrebînd în gura mare, de se auzea în toată Piaţa Ivanova : „Ce-i asta, cumetre, de ce zugravii voştri moscoviţi au zugrăvit pe sfînta icoană în loc de chipul mucenicului un bot de cîine ?

— Da nărod mai e ! Sfîntul Cristofor e înfăţişat totdeauna cu un chip de cîine.

— Eu îi făceam semn cu mîna să tacă ! Ptiu, ce frică mi-a fost... Mi-era că ne cară la curtea vlădicăi...

— I-auzi minunăţie ? Să nu se priceapă la sfinţi !

Isprăvind cu strunitul domrei, bătrînul începu din nou aceeaşi cîntare. De la locul de osîndă a lui Razin, oamenii înce-

puseră să se împrăştie şi acum se buluceau în jurul cîntăreţului şi ascultau. În mulţime se afla şi un flăcău nalt şi spătos. Venise mai de mult, iar acum se apropie de cîntăreţ. Avea faţa slabă, tuleiele unei mustăcioare deasupra buzei de sus şi plete negre ce-i ieşeau de sub pălăria albă cu marginile înflorate cu cusături. Caftanul de ghermeset zmeuriu îi era descheiat ; rezemîndu-se în toiag, tînărul asculta în tăcere cîntarea moşneagului.

Mulţimea se tălăzui despărţindu-se în două. Spre şanţ îşi făcu loc un om cu înfăţişare de neguţător, spătos şi bondoc, cu pîntecul atîrnînd în jos şi anteriu albastru, din postav englezesc. În urma lui îşi făcură loc prin mulţime şi se aşezară lîngă el cîţiva vînzători cu şorţuri cenuşii şi pălării de pîslă semănînd cu comănacele. Dangătul clopotelor se revărsa tot mai larg din Kremlin pe deasupra Moscovei. De pe pajiştea învecinată îi răspunse biserica Sfîntului Grigori... Un dangăt tînguitor, de prohod, se împletea cu sunetele sărbătoreşti ale clopotelor din Kremlin... Ţinîndu-şi în mînă pălăria cu margini ridicate, ca şi mulţi alţii, şi închinîndu-se, neguţătorul spuse :

— Stau şi mă minunez, pravoslavnici ! De cîteva zile pisarul morţilor, Troşka, trage clopotele într-un chip tare ciudat ! Nu auziţi ? Iacă ! Iacă !...

— Cum să nu auzim, cinstite negustor ? Sună de parcă ar fi înmormîntare de arhiereu.

— Şi asta nu-i nimic ! Astăzi, în vreme ce-l duceau pe tîlharul de Stenka din temniţa de pe răscrucea Varvarski, spre locul caznelor, tot aşa a tras clopotele. Nicăieri nu se auzeau... numai el...

— Mda... nu s-ar cuveni să şuguiască cu asemenea lucruri.

— Şi de ce oare îi iartă toate acestea protopopul ?

— Duhovnicul ţarului a plecat de cîteva zile la mănăstirea Troiţki !

— De Sfîntul Serghie ?

— Da, de unde : de Sfînta Treime.

— Ei, tocmai de asta se joacă clopotarul în voie cu clopotele.

— Nu, creştini pravoslavnici ! Nu e de şagă, vlădica ar trebui să vază ce şi cum !

— O să-l cerceteze la curtea patriarhiei.

— Îl cercetează, dacă-l pîrăşte careva !

— Ar trebui să se vadă ce-i cu Troşka. Iar dacă-i vorba de cercetări, ascultaţi aici, pravoslavnicilor : nici moşneagul ăsta nu cîntă a bine şi încă în ajun de sărbătoare. Mare păcat !

— Geaba îl ponegriţi pe bătrîn ! Îngînă şi moşul o cîntare de jale, atîta numai că-i acu vremea vecerniei...

— N-aţi auzit despre ce cîntă ?

— Despre Volga !

— Şi despre o fată !

— Dar n-a cîntat şi despre un şoim ? Eu aşa zic, că în loc de şoim, pe tîlharul de Stenka îl pomeneşte, ăl care a fost tras pe roată, omorît din porunca ţarului. Aşa să ştiţi, pravoslavnici, pe el îl pomeneşte.

— Îl ponegreşti degeaba pe bătrîn, burtosule !

— Oi fi eu burtos, dar nu-s milog : burtă, burtă, dar am şi bani !

— Fiecare pune bani la ciorap. Sînt unii milogi mai avuţi ca neguţătorii.

— Auziţi, pravoslavnicilor ? !

— Chiar că seamănă !

— Despre Volga şi Ţariţîn, despre Sviajskoe, despre dealurile şi stîncile de la Samara, azi nu e voie să pomeneşti, căci acolo e răzmeriţă în plin. Şi s-a oprit printr-un ucaz să se audă cîntări, aşa să ştiţi pravoslavnici !

— Ei bine, am auzit ! Şi pe urmă ?

— Pe urmă e cum e ! Ori poate zici că nu-i aşa ?

— O fi ori n-o fi aşa, dar eu am să fac ce trebuie, pravoslavnici. Am venit aici cu tot dinadinsul ca să-l duc la Pricazul Tîlhăriilor pe acest moşneag necredincios care îngînă cîntări de răscoală în ajun de sărbătoare. Hei, flăcăi, luaţi-l !...

— Prov Mikitici, noi putem să te ajutăm, numai că...

— Numai că ?

— Te-om ajuta să-l duci pînă la intrare, dar nu intrăm în Pricazul Tîlhăriilor, acolo te descurci singur cu diecii !

— Duceţi-l ! Fac eu tot ce trebuie. Măi tu, ăla cu căciula miţoasă, vino după noi — i-ai şi dibla !

Ajutîndu-i pe vînzători neguţătorul îl tîrî pe bătrînul cîntăreţ din şanţ în mijlocul drumului.

— Ce aveţi cu mine, oameni buni ? Sînt un bătrîn sărman, nu vedeţi şi voi ? Cînt şi eu de sărăcie : doar-doar mi-o zvîrli careva o copeică-două !

— Acolo o să-ţi dea ruble de înmormîntare. Duceţi-l, băieţi !

— Hai, vino, moşule !

— Hei, lăsaţi-l în pace pe bătrîn !

— Dă-te la o parte !

Flăcăul cu pălărie albă, îşi aruncă toiagul şi-şi împinse pălăria pe ceafă. Mulţimea nu se dădea în lături. Cei care-l tîrau pe moşneag îşi croiau drum încet, căci uliţa era ticsită de oameni.

— De ce nu ne lăsaţi să trecem, pravoslavnicilor ?

— Duceţi-l, ce ne pasă nouă !

— Lăsaţi-l în pace... nu vedeţi ce bătrîn e ?

Un flăcău din mulţime atinse mîneca celui cu pălăria albă.

— Vasea ! Îl ia pe mosafirul vostru... pe moşneag...

— Stai puţin, Kuziomka ! Lasă-i, să vedem ce vor să facă. Unde-s băieţii ?

— Aici, printre oameni.

— Cheamă-i încoace !

Dînd mulţimea la o parte, flăcăul cu pălăria albă îşi suflecă pînă la cot mînecile încreţite. Mulţimea se dădu înapoi. Aruncînd o privire în urma lor, băieţii de prăvălie dădură drumul bătrînului. Neguţătorul răcni :

— Ce-i cu voi, băieţi ? Ai ? !

— Nu vezi ce se petrece, Prov Mikitici ?

— Ce anume ?

— Oamenii se fac nevăzuţi, iar bătăuşul cel mai aprig de pe aici se amestecă în tărăşenie.

— Care bătăuş ? Înhăţaţi-l !

— Vaska al Irinei, dacă vrei să ştii.

— Hai, creştini pravoslavnici daţi-le o mînă de ajutor băieţilor !

— Avem şi aşa coastele numărate !

Mulţimea se împrăştia tot mai mult. Careva din gloată spuse :

— Haide, ia-l, burtosule, dacă ăsta ţi-i gîndul !

— Te-ai tot uitat la cazne ; acu eşti gata să taberi pe orişicine.

— Noi ocolim pe departe Pricazul Tîlhăriilor.

— Cum dracu să-l mai slujeşti pe ţar cu oameni din ăştia !

— Tu nu pentru ţar te osteneşti, ci pentru mărirea ta.

— Ptiu, lepădăturilor !

Suduind de mama focului, neguţătorul se lăsă păgubaş şi se depărtă în grabă, fie de mînie, fie de teama mulţimii.

Băieţii de prăvălie mai zăboviră o vreme, scoţîndu-şi căciulile din cap, se plecară în faţa bătrînului :

— Iartă-ne, moşule !

— Ne-a poruncit jupînul, să facem aşa — trebuia să-l ascultăm !

— Ce-i poţi cere unui bătrîn ca el...

— E cam zănatic la cap jupînul ! Caută să se căpătuiască cu neguţătoria.

— Nu se căpătuieşte el în veacul veacurilor ! Îi cunoaştem noi dugheana — marfa lui nu face nici două parale.

— Ce să se căpătuiască ! Îi cunoaştem noi dughenile ! Nu-i nimic de capul lui !

— Se căpătuieşte pe dracu !

— Totuşi îşi dă osteneala ! Adulmecă peste tot răzmeriţe...

Oamenii se împrăştiau vorbind de una, de alta.

Flăcăul se apropie de bătrîn.

— Haide la maică-mea, moşule, i s-o fi făcut dor de noi !

— Ce m-au înşfăcat... mare Doamne !...

— Văzusem eu de la început că ăsta avea ce avea cu matale. Am aşteptat să se ridice şi să-şi cheme haidamacii. Eu îmi pusesem în gînd să-mi strig băieţii... dar ţi-au dat drumul repede. Ce mi-ar fi plăcut să le trag o chelfăneală !

Dangătul clopotelor se revărsa peste toată Moscova, peste uliţi şi ulicioare. Vuietul aramei plutea deasupra caselor şi glasul lor voios se amesteca cu sunetul îndărătnic, tărăgănat al clopotelor care băteau a înmormîntare.

Bătrînul se foi, gătindu-se de drum.

— Unde te duci, moşule ?

— Ei, plec şi eu — trebuie să trec pe la arhondaricul Arhanghelskoe, pe la călugări, că am acolo nişte oameni de prin

părţile mele. Au mai venit şi doi fraţi de la Solovki : chelarul Azari şi popa Levonti...

— Da ce ai matale cu dînşii ? De ce te duci acolo ?

— Ei, Vasiliuşko, am stat cît am stat la voi, unde am venit trimes de taică-tău. Acu că l-au ucis, trebuie să plec şi...

— Vorbeşti de tîlharul Stenka ?

— Of, taci, copile ! N-a fost tîlhar... să nu mai spui aşa ceva... Ei, am stat la voi la căldurică, m-aţi omenit, slavă Domnului. Acu mă duc să vorbesc cu călugării : poate s-or osteni încă cei de la Solovki întru slava hatmanului ! S-or osteni ei...

— Hai, vino la noi ! S-ar putea să pună iar mîna pe matale... Umblă destui burtoşi ca acesta prin Moscova... şi înhaţă oamenii.

— Nu mă înhaţă ei, dacă mă ajută Dumnezeu ! Opreliştile se închid mai tîrziu, e încă lumină. Mai umblu şi eu prin oraş un ceas-două...

— La o adică, să te caut undeva ?

— Nu mă căuta, Vasiliuşko ! Viu eu şi singur.

5

Iriniţa şedea culcată, cu braţele slăbite încrucişate sub cap. Vasili intră în casă şi se aşeză pe o laviţă. Fără a se dezbrăca, aruncă alături doar pălăria lui cu cusături. Lumînările ardeau într-un singur sfeşnic cu trei braţe : două erau pe sfîrşite, numai una singură, naltă, ardea cu flacără mare, pîrîind şi topindu-se. Vasili se sculă, luă două lumînări noi din saltarul mesei, le aprinse şi le înlocui pe cele arse. Trebăluia foarte încet, străduindu-se să nu facă zgomot. Fără a deschide ochii Iriniţa întrebă în şoaptă :

— Pe unde mi-ai zburat, hulubaşul meu drag ?

— Of, mamă ! Am crezut că nu mă auzi... Mi se părea că dormi. Am fost de-am văzut... of ce-am văzut !

— Spune-mi, fiule... te ascult...

— Să vezi ! Aici aproape, în mlaştina Kozie, l-au tăiat în bucăţi pe un tîlhar, unul Stenka Razin... Călăul i-a retezat

întîi mîna dreaptă, apoi piciorul stîng. O dată cu el, cu tîlharul, l-au adus şi pe fratele său, Frolka, dar nu l-au omorît... l-au adus numai aşa, ferecat în lanţuri, ca să-l bage în sperieţi. Văzînd caznele fratelui său, Frolka s-a spăimîntat foarte şi a strigat printre lacrimi : „Cunosc cuvîntul ţarului !“ Iar tîlharul de Stenka, sfîrtecat cum era, cu sîngele curgîndu-i gîrlă din braţul şi piciorul tăiat, a răcnit din răsputeri către Frolka, de l-a auzit toată lumea : „Taci, cîine !“ Atunci călăul l-a pălit peste capul tuns şi i l-a retezat dintr-o dată, iar apoi... Ce-i cu tine, mamă ? !

Tremurînd ca varga, Iriniţa se ridică în capul oaselor. Părul ei cărunţit îi căzu peste ochi. Dîndu-l la o parte cu o mînă slăbită, uscată, strigă tare, cum nu se aştepta băiatul ei :

— Nu mai vorbi, taci, copile !

— De ce să nu vorbesc, mamă ?

Iriniţa se lăsă din nou pe crivat şi spuse din nou încet, ca la început :

— Oh, trebuie să ne rugăm amîndoi, şi tu şi eu, drăguţule. Stepan Timofeievici ţi-a fost tată !

— A fost tatăl meu ? Dar eu de unde puteam să ştiu ? Ştiam că e tîlhar, nu tatăl meu. Vai de mine, unde am avut şi eu parte să-l văd ! Tatăl meu !...

— Cu adevărat a fost tatăl tău şi eu sînt de vină că nu ţi-am spus pînă acum... Te-am făcut cu el fără cununie... Nu ţi-am spus nimic, de teamă să nu mă dojeneşti pentru asta ori să nu mai mă iubeşti.

— Să te dojenesc ? Ce vorbă e asta ! Va să zică, el era tatăl meu ?... Nu degeaba mi-a spus odinioară oaspetele nostru Lazunka : „Să-i semeni tatălui tău !“ Şi mă învăţa să trag cu sîneaţa şi să mînuiesc sabia...

— Copile drag ! Cît sînt eu acu de prăpădită, tot nutream un gînd. Doream să-l mai văd măcar o clipă... Voisem să ies, dar m-am temut că n-au să mă ducă prea departe picioarele... Acu vreo patru zile stăteam în prag şi auzeam lumea strigînd : „Îl aduce !“ Şi mi-a venit aşa o sfîrşeală că m-am trîntit napoi aci, pe saltea.... Astăzi, zici că mi l-au răpus pe şoimul meu !... Acu mi-a venit şi mie sorocul.... mai am cîteva zile de trăit cu tine...

— Nu vorbi aşa, mamă ! Trebuie să trăieşti, îţi aduc eu un doftor.... să te caute...

— Nu, Vasiliuşka. Nu mai căuta nici doftor, nici vraci... Mi s-a topit inima de dor şi nu mai am pentru ce să mă chinuiesc... Inima mea o mai încălzea doar nădejdea de a-l vedea din nou pe şoimul meu Stepanuşka, dar acum...

Plîngea, cu faţa neclintită şi ochii deschişi.

— Of, mamă ! Te-am făcut să plîngi, spunîndu-ţi toate astea, dar n-am ştiut. Nu mai plînge. Fac orice-mi porunceşti, mă duc oriunde mă trimeţi... Nu mai plînge, mai bine porunceşte-mi să fac ceva !

— Un singur lucru îţi cer să faci, hulubaşul meu drag... Du-te şi-ţi caută un tovarăş, un om cutezător care să nu se teamă de nimic. Te-am auzit spunînd că sînt asemenea oameni. I-oi da bani cît mi-o cere ori scule scumpe, nu-mi-o părea rău de nimic — ca să se ducă la locul osîndei şi să-mi aducă de acolo capul lui Stepanuşko, tăiat de cîinii de boieri.

— Am înţeles, mamă ! Să-ţi aduc capul aici ?

— Nu tu, copile ! Să găseşti un om potrivit pentru treaba asta... O să tai cîteva smocuri de păr de pe capul lui şi o să mi le pun sub perină...

— N-ai auzit, mamă ? Ţi-am spus că l-au ras în cap, de la frunte şi pînă în creştet...

— Ei, atunci să-mi iau rămas bun de la el, copile... N-o să-mi vină greu, nici n-o să plîng... Du-te, fiule, de caută un asemenea om cutezător !

— Mă duc, mamă. Dar tu să nu te mîhneşti prea rău, draga mea ! De ce n-am ştiut mai înainte că mi-a fost tată ?! Tatăl meu !

Luîndu-şi repede pălăria de pe laviţă, Vasili îşi strînse cingătoarea peste caftanul descheiat, ieşi în tindă şi căută acolo ceva pe întuneric.

Ridicîndu-se încetişor, Iriniţa îşi lăsă picioarele pe marginea crivatului, îşi trecu mîinile peste faţă şi scutură de cîteva ori din cap, întîi mai încet, apoi tot mai repede, spunîndu-şi, de parcă ar fi vrut să se încredinţeze singură :

— Of, muiere trîndavă ce eşti ! Trebuie să porneşti la drum, iar tu te-ai moleşit de atîta somn !

Încercă să se ridice în picioare, se clătină, dar se ţinu bine cu îndărătnicia oglindită pe faţă, sprijinindu-se cu mîinile de marginea mesei grele :

— Ajunge cu atîta trîndăvie, ţine-te ! Ai multe de făcut : îmbracă-te, sulemeneşte-te, căneşte-ţi sprîncenele... Of, leneşo!

Ţinîndu-se de pereţi, se apropie de dulap, îl deschise şi trecu prin el în cămăruţa de alături.

În bordeiul lor îşi dădeau seama de trecerea vremii după ornicul din perete. Vasili îi ridica sîrguincios în fiecare dimineaţă cumpenele, dar în ziua aceea, plecînd în grabă, uitase de treaba asta şi ornicul se oprise. Iriniţa nu se uita la ornic, ci tot cotrobăia printre sarafanele ei. Îmbrăcă unul alb de atlaz cu umerii cusuţi cu mărgăritare şi fir de aur. Îşi schimbă polcuţa de mătase, îmbrăcînd alta din pînză de in topit, albă, apoi scaose şi o cununiţă mai uşoară, fără pafta. Tot îmbrăcîndu-se, vorbea în şoaptă :

— După iubitul meu Stepanuşka... în alb mă îmbrac... nu în negru... Of, numai de mi-ar da Dumnezeu destulă putere !

Ieşi anevoie în tindă, găsi acolo o bărdacă cu vin, din care sorbi o gură, se înecă, tuşi şi, după ce-i trecu tusea, mîncă o bucăţică de pită albă :

— Găteşte-te de drum ! La drum, muiere ! Adună-ţi puterile... hrăneşte-te !

Întorcîndu-se în odaie, trebălui mai departe. Scoase dintr-un cufăr o faţă de masă din catifea zmeurie şi o aşeză pe masa din scînduri de stejar. Puse lumînări în sfeşnicul cu trei braţe şi le aprinse. Îndreptă feştilele în candelele de la icoane şi le aprinse de asemeni. Se închină, dar nu se încumetă să bată mătănii, de teamă că n-o să se mai poată scula de jos.

În tindă se auziră paşi hotărîţi. Fiul ei intră în odaie şi puse pe laviţă un sac :

— Poftim, mamă ! L-am adus.

— Tu ? Chiar tu ?

— Pe cine era să mai caut ca ajutor ?

— Of, feciorașule, feciorașule ! Mi-e teamă, hulubaşul meu... Mi-e teamă că te vor smulge afurisiţii şi pe tine din ochii mei...

— N-are cine... Au mîntuit treaba, l-au ucis... Nu-s acolo nici un fel de străjeri... În groapă, sînt multe capte, înfipte în vîrful parilor... Pe cel mai înalt, al tatei, am înfipt altă căpăţînă care-i semăna oarecum. Toate-s rase şi apoi le ciugulesc corbii, nu se mai cunoaşte nimic !

Iriniţa întrebă în şoaptă, în vreme ce se apropia, clătinîndu-se, de laviţă :

— Al lui o fi capul, hulubaşule ?

— Al lui, mamă !... De ce nu mă crezi ?

— Am întrebat şi eu ! Ca să... spun ceva...

Înainte de-a scoate capul din sac îşi îmbrăţişă fiul :

— Scumpul meu ! Vasiliuşko ! Stai să te sărut, şoimuleţul meu, şi să te binecuvîntez... Iartă-mă pe mine, păcătoasa...

— De ce să te iert ?... Şi de ce să-mi dai binecuvîntarea ta ? Lasă-mă pe mine să scot capul şi să-l duc unde vrei tu : e greu...

— Nu, îl duc singură ! Singură fac totul, iar tu, fecioraşule, du-te de mi-l adu pe oaspetele nostru, pe moşneagul cela...

— Mi-a spus : „Viu eu singur". Neguţătorul Redkin şi vînzătorii lui, cei de la prăvălia de lîngă pod, erau cît pe ce să-l înhaţe.

— Nu, băiatul mamei ! Du-te de-l caută ; vezi bine — puteau să-l ducă undeva... A fost pe lîngă tatăl tău, găseşte-l. Iar în vremea asta, eu, poate, o să mă odihnesc puţin... să dorm...

— Culcă-te şi fă-te sănătoasă ! E bine, mamă, că te-ai sculat ca atunci cînd a venit Lazunka la noi... Un singur lucru nu-mi place...

— Ce anume, copilule ?

— Aşa... nu ştiu nici eu... Văd că te-ai gătit ca de nuntă, dar ochii...

— Ce-i cu ochii mei, Vasiliuşka ?

— Parcă ar plînge mereu.

— Of, of, of, hulubaşul meu drag... să-ţi ajute Dumnezeu, să te aştepte numai bine în viaţă, să-ţi sporească puterile... să fii tare...

Iriniţa îşi mai îmbrăţişă o dată fiul. Răspunzînd la mîngîierile ei, tînărul o îmbrăţişă şi el grăbit, apoi plecă izbindu-şi pălăria de poala caftanului :

— Of, nu-mi vine să plec de lîngă tine ! Ei, mă întorc degrabă, mamă....

— Pleacă sănătos, hulubaşule... nu lipsi prea mult. Pe moşneag să mi-l găseşti neapărat... E undeva pe aici, pe aproape...

— Mi-a spus că vine. Afară s-a întunecat, aşa că vine cuvînd... Ei, fie, dacă trebuie să plec, plec !

În lumina firavă a lumînărilor Irinița rămase în picioare lîngă sacul de pe laviță, naltă și slabă ca o scîndură. De sub kika roșie înflorată scăpau smocuri de păr, cîndva bălai, dar acum cărunt. Atinse sacul cu mîna ei slăbită, dar își trase îndată degetele și făcu un pas îndărăt:

— Nu, nu așa ! Nu așa... trebuie... trebuie s-o fac altminteri.

Se duse după cuptor, la cufăr și deschise chepengul spre ascunzătoare. În hrubă ardea stins candela veșnic aprinsă sub icoane. Clătinîndu-se, dar totuși cu pași hotărîți, Irinița se apropie de portretul care înfățișa un bătrîn, căută ceva cu mîna în partea dreaptă a ramei și apăsă pe un arc. Portretul se mișcă spre ea cu o latură. În dulapul ce se deschisese în perete luceau stins vase scumpe de aur și argint, cu nestemate și lucrături. Cu dinții încleștați, adunîndu-și puterile, Irinița luă de pe poliță o tipsie mare de argint împodobită pe margine cu olmazuri. Tipsia o lovi peste picioare. Se așeză pe podea, dar temîndu-se să rămînă acolo, se ridică repede. Fără a mai închide firida tainică din perete, ieși din hrubă pe drumul obișnuit, luînd cu ea tipsia, apoi lăsă la loc chepengul.

Sus, se apropie de masă și puse pe ea tipsia, dînd sfeșnicele la o parte. O clipă își trase sufletul, apoi se apropie de sac, vîrî mîinile sub el și îl trase binișor lîngă masă. Aplecîndu-se ca să-l pună jos, înnebunită parcă de amintirile legate de scurta ei fericire și durere, ce o năpădiseră năvalnic, începu să îngîne un cîntec de leagăn. Glasul i se stingea cînd și cînd, uneori auzindu-se doar șoapte — totuși cînta mereu :

Babelor, băbuțelor, să mi-l ogoiți,
Fetelor, drăguțelor, să mi-l adormiți,
Dormi în pace !
Pînă-n zori să dormi căci te-om scula,
Pe dușmanii toți i-om alunga...

În sfîrșit se aplecă, dădu la o parte marginile sacului și scoase din el capul sîngerat cu buzele vinete și ochii închiși. Buzele se umflaseră, sîngele de pe mustăți și barbă se înnegrise. Țeasta tunsă la piele era brăzdată în stînga de o tăietură adîncă din care sîngele încă mustea. Irinița așeză capul cu tăietura gîtului pe tipsie, cîntînd mereu ori mai curînd, îngînînd :

Somnul se preumblă peste laviță,
Iară moartea rătăcește-n casă...
Somnul zice : vreau să ațipesc.
Moartea zice : coasa să-mi ascut, atît voiesc.

Îngenunchie lîngă masă și începu să bocească cu glas tare :

— Hulubașul meu drag, Ștepanușko al meu ! Iată ne-a fost dat totuși să ne vedem din nou... Și-mi spusese șoimulețul meu : „N-o să ne mai vedem !“ Ei, ce-i cu tine, muiere, te-ai gătit de drum, iar acum bocești ! ? Lasă asta... leneșo ! Hai apucă-te de treabă... Am să-ți plimb capul, șoimule, prin Moscova, dar îl ascund, îl învelesc cu fața de mătase. Duc cu mine ce mi-e scump, ce mi-e drag... Nu-l dau nimănui, judecați-mă împreună cu el... Îngropați-mă în pămînt... Of, hai odată ! Ajunge cu atîtea lacrimi... Ajunge !

Ținîndu-se de masă, se ridică de jos, trecu în cămara de alături și aduse de acolo o carafă de argint cu apă și un ștergar pus pe umăr. Turnînd apă peste capul hatmanului, plin de glod, și de sînge, se mustra singură, plîngînd în hohote :

— Muiere ce ești, muiere proastă ! Plîngi încet... încet... Hai, hulubașule... drăguțule... să-ți spăl obrăjiorii cu apă limpede. Am fost prin tîrg și-am auzit că iscoadele umblă de-i caută pe streliții aceia care m-au scos din groapă — au răscolit toată Moscova, dar nu i-au aflat... Și s-a pornit toată zarva asta din pricina căpeteniei lor... a burtosului celuia... Șoimulețule, ăștia dacă te găsesc te trag în dîbă... Hai, deschide ochișorii !

Îi spăla fața și barba, fruntea și tăietura veche de sabie, pe care i-o făcuse Șpîn și nu se vindecase de-a binelea, apoi îi deschise ochii și ochii lui împăienjeniți o mai priviră o dată, dar sprîncenele, încruntate, amenințătoare nu se clintiră.

— Uite așa, așa... Of, hulubașul meu, măcar de mi-ai spune o vorbă : nu-mi spui ceva mie, o amărîtă de femeie ? ! Nu, totul a trecut, totul s-a dus, s-a pierdut în neființă, și viața, da, — chiar și viața. Cîntă, amărîto ! Cîntă, căci altfel cazi din picioare și nu te mai poți duce nicăieri... Nu... nu te-oi mai da nimănui, nici unei femei frumoase, hulubașul, meu, șoimul meu !... Ți-oi împodobi capul cu șiraguri de mărgăritare... Ți-oi fereca inima de crivatul meu cu lanțuri de aur... Te-oi legăna:

dormi, dormi uşor... Priveşte-mă, te-oi legăna cîntînd. Cîntă, muiere :

Focuri-vîlvătaie ard în jur,
Ciocotesc cazanele pe foc...
Nani, nani, puişorul meu !
Scoală-te, copile, scoală-n sus,
Scoate-ţi paloşul degrab' din cui...
Taie-i şi-i zdrobeşte pe cei răi !
Nani, nani, puişorul meu...
Trece ea, furtuna crîncenă,
Şi se duc cu ea toate năpastele...

Carafa căzu jos zăngănind. Cu ochii larg deschişi, Iriniţa se dădu înapoi, spre crivat :

— A murit ? Of, l-au răpus ! Pe vecie... Afurisiţilor ! Mi l-aţi omorît în chinuri, păgînilor, voi toţi împreună cu ţarul vostru cel puhav ! Hainilor ! Stai femeie... Of, inima ! Inima!

Căzu cu faţa în sus pe crivat, lacrimile îi secară, ochii i se împăienjeniră. Căznindu-se să se uite mereu la capul mort cu privirile încremenite îndreptate spre perete, Iriniţa spunea în şoaptă :

— Somnul... pe laviţă... ! Somnul... pe laviţă... Veni-va vremea să te trezim... să te... trezim... Se întinse pe crivat cu capul uşor dat pe spate, cu o mînă căzută de-a lungul trupului, iar cu cealaltă îndoită pe piept.

— Mamă ! L-am găsit pe oaspetele nostru, pe cîntăreţ, vine îndată. Dormi ?

Intrînd în bordei, flăcăul vorbea tot mai încet. Făcu un pas, dar îndată se dădu înapoi şi se aşeză pe laviţă. I se părea că vede odăiţa aceea pentru întîia oară : a acoperit masa ? A dat jos carafa, a vărsat apa... O fi spălat capul mort... Pe masă, pe tipsia de argint cu olmazuri strălucitoare, se înălţa capul hatmanului şi ochii lui, pe care flăcăul aşezat pe laviţă nu-i mai văzuse niciodată, păreau să privească spre Iriniţa, adormită pe crivat.

— Prea e adîncă liniştea de aici ! Ţi-e şi frică... Of, am uitat să ridic cumpenele la ornic ! Nu l-am întors... Ia s-o fac acum !

Tînărul se sculă în picioare şi aruncă o privire spre uşă. În tindă se auzi un zgomot. Apoi uşa fu împinsă şi în hrubă

pătrunse, gheboşîndu-se, moşneagul cu căciula lui sură de oaie şi cu domra în mînă. Tînărul îi făcu un semn :

— Mama doarme !

Moşneagul îşi scoase căciula, se închină la icoană, cercetă încăperea din ochi şi se apropie de masă, păşind neauzit cu încălţările lui din coajă de tei. Se uită la capul mort, apoi întrebă în şoaptă.

— Tu ai adus, flăcăule, capul lui tătîne-tău ?

— Eu, moşule !

— Ca să nu-ţi răscolească totul în casă şi să nu te ridice, dacă se apucă să-l caute, ar trebui să-l îngropăm în pămînt...

— Dar o da oare mama capul tatii ? Deocamdată doarme, dar ce are să spună după ce s-o trezi ?

— Nu-mi place cum stă culcată gazda ! S-o aşezăm mai bine !

Apropiindu-se de crivat, bătrînul se aplecă spre capul Iriniţei, dar îndată, lăsîndu-şi domra şi căciula jos pe podea, se închină cu două degete :

— Roagă-te lui Dumnezeu, drăguţule, căci maică-ta a răposat.

— Vai, ce spui ?

Dîndu-şi pălăria într-o parte şi ocolind masa, tînărul căzu pe pieptul Iriniţei. Privindu-l pe furiş cu ochii săi stinşi, bătrînul îşi zise în gînd : „Îşi dă într-o parte pălăria întocmai ca taică-său căciula".

Flăcăul nu plîngea, nici nu-şi scotea pălăria.

— A murit, moşule ! Ce facem cu ea ?

— Oare într-adevăr, copile, n-o plîngi pe maică-ta ? Dacă-i aşa, înseamnă că ai inimă de fier !

— Mă doare inima... dar nu-s muiere şi n-am să mă apuc să bocesc... Îmi vorbea într-una de mormînt... Nu o dată m-am întrebat : „O fi murit ?" Acu m-a trimis să te caut şi la despărţire m-a înbrăţişat, m-a sărutat, m-a binecuvîntat... Ce facem acum, zic ?

— Du-te, copile, la popă şi du-i vreo podoabă mai mică ori vreun veşmînt... Popii-s lacomi, rîvnesc orice bun pămîntesc, — nu chiar toţi, dar îs mulţi din ăştia... Popa, ca om al bisericii, îţi va spune ce ai de făcut. Du-te, drăguţule. Cît despre mine m-oi duce eu să îngrop în pămînt capul lui

tătîne-tău... Nu putem să-l arătăm popii... Eu m-oi duce la mlaştină, să înfig acolo în parul cel mai nalt o altă căpăţînă.

— Am pus eu un alt cap în vîrful parului, în loc de-al tatii, aşa că nu te mai duce la Mlaştina Kozie.

— Ţi-a spus maică-ta că Razin ţi-a fost tată, copile?

— Mi-a spus, moşule!

— Ei vezi! Iar tu ziceai: „Tîlharul de hatman".

— Dacă n-am ştiut nimic?

— Du-te după popă, copile! Eu rămîn aici... O să stau să-mi amintesc de traiul vitejesc ce l-am dus alături de hatman, o să mă mai rog şi pentru sufletul meu...

— Mă duc!

— Dar o podoabă nu iei?

— Îi făgăduiesc eu, am ce să-i dau.

— Stai o clipă, copile! Închină-te pînă la pămînt în faţa capului tatălui tău... Părinte ca el nu-s prea mulţi pe lume, nici nu se vor afla prea curînd...

Scoţîndu-şi pălăria, flăcăul făcu o plecăciune adîncă, pînă la pămînt, în faţa mesei şi rosti:

— Iartă-mă, tată, că te-am vorbit de rău, fără să ştiu adevărul!

— Aşa, aşa se cuvine, copile.

— De azi încolo numai la slobozenie îmi va fi gîndul, le voi vorbi şi altora despre ea, învăţîndu-i cum şi ce să facă...

— Isteţ flăcău eşti, Dumnezeu să te aibă în paza lui! Pe maică-ta s-o aşezi în sicriu cu toată cinstea... A fost frumoasă, bună gospodină şi nu şi-a cruţat avutul pentru tine... Multe lucruri ai învăţat de la oameni iscusiţi, iar ce-a mai rămas de învăţat, le-i afla tu şi singur în lume.

Flăcăul se ridică cît era de nalt şi-şi puse pălăria pe cap. Moşneagul se aşeză pe laviţa de lîngă masă.

— Mă duc după popă, moşule. Mîine om înmormînta-o pe maică-mea cu toată cinstea — să fii şi matale alături de mine...

— Stai puţin, copile, nu cumva să uit! Unde-i sacul, că nu-l văd? Şi un hîrleţ ca să sap pămîntul.

— Sacul e sub laviţa pe care stai... Iar hîrleţul e în tindă, în dreapta, aproape de uşă...

— Iaca sacul... l-am găsit. O să vin să dorm la tine că ţi-o fi urît să rămîi singur în liniştea asta, cu răposata, iar după ce-o petrecem la ţintirim, şi o îngropăm — plecăm în lumea

largă : eu oi zice cîntări despre temutul hatman Stepan Timofeievici, iar tu să pleci pe Don. Am aflat de la răposata și știu că, deși ești născut la Moscova, Vasili, ai în vinele tale sîngele părintesc, de pe malurile Donului... Cine știe, o veni poate vremea să-ți dai seama și tu cîtă putere ai moștenit de la taică-tău !... Hai, du-te, drăguțule !

Tînărul plecă. Moșneagul rămase o vreme neclintit, cu durerea lui, apoi mîngîie capul mort, spălat, al hatmanului, se întoarse spre candelele ce luminau firav și începu să se roage, bătînd mătănii. Ridicîndu-se de jos, sărută capul mortului pe buzele vinete, apoi o sărută tot astfel și pe Irinița. Căută încet sacul, vîrî în el capul lui Razin, apoi luînd sacul și găsind în tindă hîrlețul, ieși în întunericul sur al nopții, gheboșat, mormăind în barbă :

— Sînt obișnuit să tot rătăcesc... Iar asta se cuvine s-o fac negreșit, fără vorbă.

În aceeași noapte, către ziua de 7 cireșar, leatul 1671, alături de locul unde fusese căznit cu moartea hatmanul, Troșka, clopotarul de la biserica Sfîntului Grigori, se apropie de parul înfipt în pămînt alături de groapă. Pe par, întru învățătură și înfricoșarea oamenilor, fusese bătută în ținte o hîrtie lungă cu osînda. „Lui Razin Stepan și fratele lui, Frolka". Țîrcovnicul, în veșmînt negru, întinse mîna ca să rupă hîrtia, dar tresări de spaimă : în spatele lui se auzi tîrșîit de pași. Troșka trase de hîrtie, o smulse și, vîrîndu-și-o în sîn, după obiceiul său de totdeauna, se depărtă în grabă, mai mult fugind.

„O scriu pe curat și apoi o ard. Să n-o găsească careva !"

Depărtîndu-se, mai întoarse o dată privirea înapoi : lîngă groapa din care ieșeau mîinile și picioarele celor căzniți cu moartea și se vedea un cap negru, tuns, înfipt într-o țeapă înaltă, pășea încet, fără să se uite nici în dreapta nici în stînga, un moșneag îmbrăcat cu un suman și cu încălțări din coajă de tei, cu căciulă mițoasă : gheboșat, tot privea în jos, de parcă ar fi căutat ceva...

Acasă, la el, în chilioara de sub trapezărie, acoperindu-și ferestrele, țîrcovnicul aprinse pe masă cîteva mucuri de lumînări de ceară, ascuți o pană de gîscă și, trăgîndu-și călimara mai aproape, se apucă să scrie pe curat frîntura de

osîndă, mişcîndu-şi barba creaţă şi bălaie şi spunîndu-şi în gînd :

„Rup eu şi rămăşiţa de hîrtie de pe par şi scriu tot..."

Aşternea slovele... „Voi, tîlharilor şi cei ce aţi juruit strîmb împotriva Sfintei cruci, vînzători şi ucigaşi ai sufletelor de creştini, înfrînţi aţi fost dimpreună cu cîrdaşii voştri la Sinbirsk şi în multe alte locuri, iar astăzi cu plecată supunere faţă de măritul stăpînitor, ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, atotputernic oblăduitor a toată Rusia mare, mică şi albă, mulţumită credincioasei slujbe şi sîrguinţei hatmanului Oastei Donului Kornei Iakovlev şi a toată Oastea, aţi fost prinşi şi aduşi în faţa măritului ţar la Moscova, şi puşi fiind la cercetare şi la cazne, aţi recunoscut tîlhăriile voastre. Pentru aceste nelegiuiri mîrşave împotriva Domnului Dumnezeului nostru şi a măritului nostru stăpînitor, ţarul şi marele cneaz Alexei Mihailovici, atotputernic oblăduitor a toată Rusia, pentru vînzarea şi jaful de care v-aţi făcut vinovaţi faţă de întreaga Ţară Moscovită, din porunca măritului nostru ţar, boierii v-au osîndit la moarte, să fiţi tăiaţi în bucăţi."

CUPRINS

Partea întîi

Partea a doua

Partea a treia

Redactor : NATALIA RADOVICI
Tehnoredactor AURA IONESCU

Coli de tipar 45
Tiparul executat sub comanda nr. 10 961 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii“, Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

«Cea mai poetică figură din trecutul Rusiei»... spunea Puşkin despre Stepan Razin, eroul de legendă care a fascinat de-a lungul veacurilor nenumăraţi artişti.

Tentaţia a încercat-o şi Ceapîghin, reînviind figura temerarului cazac de la Don, într-o evocare de largă respiraţie epică. Scris în anii 1925—1926, romanul despre care Gorki spunea că «este ţesut cu fire de mătase» reprezintă o frescă monumentală, viu colorată, făurită cu migală, fantezie şi nerv, fresca unui trecut istoric tenebros, puţin cunoscut — Rusia secolului al XVII-lea. Intrigile palatului, vrăjmăşia dintre curteni, răscoalele ţărăneşti conduse de Razin, fapte de arme, scene pitoreşti din viaţa căzăcimii de la Don constituie elementele componente ale tabloului panoramic zugrăvit în această capodoperă a genului, care-şi păstrează şi după decenii valoarea sa nealterată.